DE NAVORSCHER.

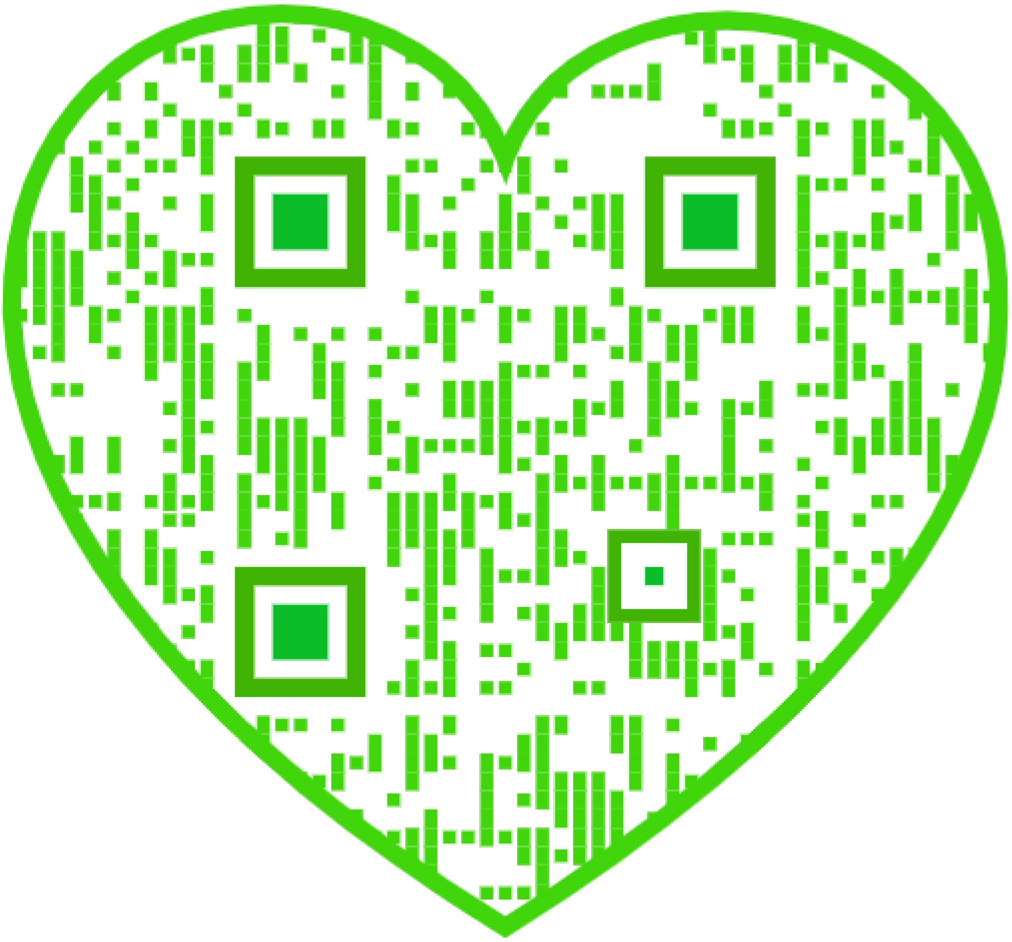

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

De Navorscher.

EEN MIDDEL

TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER,

TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

ONDER BESTUUR VAN

P. LEENDERTZ, Wz.

NEGENTIENDE JAARGANG.

NIEUWE SERIE.

Tweede Jaargang.

Te AMSTERDAM, bij LOMAN & VERSTER.
1869.

BLADWIJZER.

A.

Aanhalingen. Les Anglais s'amusaient tristement, 84. — Canaux, canards, canaille, 404. — Hij wortelt zucht voor 't schoon, die 't wel beschouwen doet, 570.
Aardenburger predikanten, 244, 386, 496.
Aarts (F.), en D. R. Camphuysen, 157.
Adel (handschrift over den gelderschen), 55. — Nederlanders door graaf Floris V of keizer Sigismund geadeld, 312.
Adrianus Romanus, 85, 349.
Agricola (Liederen in de volkstaal van Rudolf), 130. — (Portret van), 152.
Albert Dirksz.. 575.
Alphen (Over den dood van mr. Hier), v.253.
Almanach (Comptoir), 275.
Amsterdam (Place Napoleon te), 5, 228, 550. — (Stadhuis te), 92, 455. — (Namen van bruggen enz. te), 105. — Twee ontwerpen, 190, 449. — (Brand in de lijnbaan de Arend te), 192. — (Oud op schrift te), 319. — (Drie prenten betreffende den schouwburg te), 356, 536. — (Vergrooting van), 554. — (Zilveren troffels gebruikt bij het leggen van de eerste steenen der Oosterkerk te), 561. — De Volewijk, 477.
Amsterdamsch honden-mirakel, 351.
Anonymen, 17.
Anonymen en pseudonymen, 17.
Anonymi (Het boek) genaamd Deutero-jubilon, 177, 401.
Appel aan den paus, 175.
Armstrong (Sir Th.), 438.
Arondeus (H.), 617.

B.

Batingen, 554.
Beeldstormers of Geuzen, 68.
Begraferis van prins Willem II, 493.
Beijers (J. L.) Lijst van tijdschriften en periodiek verschijnende werken in Nederland, 173.
Bertius (Aanstelling van P.) tot cosmograaf van den koning v. Frankrijk, 77.
Bibliotheek van historische woorden, 127, 248, 342, 446.
Bilderdijk, vertaling der gedichten van Ossian, 13.
Biographia Ultrajectina, 130.
Blankenburg (Q. van), 153.
Blockland (C. de), 616.
Boekbinderskunst (Geschiedenis der). 532.
Boekdrukkunst (Uitvinding der), 1, 113.
Boeken in de hofkapel te 's Gravenhage, 616.
Boekverkoopingen (Eerste) in Nederland, 17.
Boekwerken (Uitloving eener geldsom voor het aanwijzen van schrijvers en uitgevers van), 506.
Boiste, 84.
Bolhamer (Gerrit), 156.
Borger (Bijschrift op het portret v.), 250.
Boschwijk (Een middag op), 258, 405.
Brielle (Straatnamen van), 368, 581.
Brielsche courant, 402, 564.
Bruiloft (De) van Cloris en Roosje, 367.
Buiksloot (Opera te), 300.
Bijbelplaats (Eene) 88, 128.

C.

(C.=K. Zie K.)

Cervantes (Miguel de), 177, 341, 533.

Chalon (H), 368.
Christiaan II, 321.
Citaten (Iets over), 399.

D.

Dagbladen (Biographiën van beruchte), 287.
Darlia of Darcia (Joh.), 537.
Diamanten bruiloft, 639.
Doggersbank-lint, 394.
Dordsche synode (Handschrift van de handelingen der) en de statenvertaling des Bijbels, 533.
Dorth van Holthuyzen (Regtspleging tegen freule van) in 1799, 555.
Drenkelingen (Middel tot opsporing van), 111.
Drukwerken (Min gewone), 350, 400.

E.

Elizabeth Musch, 354.
Emigranten van 1798, 597.
Essen (Jan van), 76.

F. Ph.

Feesten ter gelegenheid der alliantie van ons land met Frankrijk, 236.
Feith (E.), 295.
Phenicische of punische voorwerpen in Engeland gevonden, 246.
Fles (C. J.), 192, 360.
Phlogiston, 592.
Florens (Heer), 12.
Floris ende Blancefloer (Eene plaats uit), 206.
Foolke (De kwade), 409, 611.

G.

Galen (Grafschrift op J. van), 604.
Galilei, 118, 279. — (Nieuwe observantie in den loop des hemels door), 568.
Gapers, 442, 600.
Gaternisse (Vrouwe van), 559.
Gedichten op toonkunstenaars, portretten enz., 196.
Geslacht van tijdschriften enz., 203, 305.
Geslacht van der Aa, 637. — Aarsen, 52. — v. Ardenne, 637. — Bergeijk, 637 — Beuckelaer, 589. — Bourbon, 220. — v. Broijel, 53. — Briel, 60. — Chevallereau, 107, 423. — v. Diemen, 57, 425. — v. Dompselaer, 383, 632. — v. Driel, 49, 423. — Foccoma, 380, 584. — v. Franckenberg-Proschlitz, 53. — v. Gelder, 312. — v. Goethem 485. — de Groot, 586. — Hoefnagel, 587. — Hogendorp, 586. — Hopman, 106, 423. — Hulsius, 209. — Jamin, 477. — de Jode, 56, 215, 383. — v. d. Cluse, 216. — v. Cattenburgh, 589. — Colbert, 271. — Comans, 314, 428 588. — v. Crimpen, 486. — Lacoste 58, 310, 479, 481. — Lammens, 55. — de Lange, 486. — Lauwerin, 485. de Leeuw v. Coolwijk, 58. — Manmaker, 585. — Manrique de Lara, 106. — Mogge Pous en van Stapele, 384, 482. — de Neufville, 382. — ten Nuyl, 381 585. — v. Oyen, 48. — Oldenbarneveldt, 486. — d'Olne, 310. — v. Outheusden, 589. — v. Panhuijzen, 483. — Piron en Baradot, 213. — v. Polanen, 221. — Rambonnet, 424. — v. Raveschot, 218. — de Roever, 309, 633. — v. Royen, 222, 479, 634. — Rosecrans, 59. — de Roover te Dordrecht en 's Hertogenbosch. 56, 214. — Saaymans, 107. — Schade van Westrum, 314. — Schalbroeck, 382. — v. Schuler, 61, 309. — Sickel, 589. — Silverkroon, 262, 425. — v. Stepraedt, 211, 313. — v. Stipriaan, 589. — du Tour, 585. — Utenhove, 590. — Veen, 486. — Verhey, 314. — Vignon, 428, 588. — Vijgh en Hardevuist, 212, 478. — Vilain, 222. — des Villattes, 267. — Vondel, 631. — de Winter, 108. — v. Wijler, 590. — IJsselstein, 631.
Geslachten uit de Meierij van 's Hertogenbosch, 267. — (Oorsprong van eenige oud-hollandsche adel-), 308. — -(Oude), 478.
Geuzen, 68.
Gevangen officieren (Lijst van), 166, 326.
Gezangboeken uit de voormalige gasthuizen te Leiden, 614.
Gildekleeden, 324, 549.
Gymnasium te Sneek, 131.

Glasschrift, 248.
Gogh (M. van), 356.
Gouda (Orgèl te), 574.
Graaf (De overste de), 555.
Grafschrift op J. van Galen, 604.
Grafschriften, wapenborden en geschilderde glazen in kerken en gebouwen te Rotterdam, 396, 560.
's Gravenhage (Bezetting van), Rotterdam, Dordrecht, enz. door de Franschen in mei 1810, 554
's Gravensteen, 235.
Groot (Beschuldiging tegen H. de), 129

H.

Haarlem (Huis van den keurvorst van Baden te), 244.
Haarlems orgel, 410, 574.
Haarlemermeer, 396.
Hagius (Corn.), 617.
Hacquart (Karl), 96.
Halbertsma, Vergelijking van het oud en nieuw Friesch met het Angelsaksisch. 571.
Haren (W. van), 294.
Hasselt (Joh. v.), 325.
Hattem (Vragen betreffende de stad) 6.
Heek (J. J.), 192.
Heemskerck (M. J. v.), 248.
Heidens te Parijs, 489.
Heydenzee, Zeelands zuidelijke grens, 599.
Heye, Athene's bouwvallen, 73.
Hein (Pieter Pietersz.), 560.
Hellendaal, 300.
Hellenfurie, 111, 430.
Helm, 592.
Helmbreker, 195.
Hemony, 294, 401, 605.
Hensbeker van het collegie van den Hondsbossche, 81, 284.
's Hertogenbosch (Zangmeesters en componisten te), 578.
Historische woorden (Bibliotheek van), 127, 248, 342, 446.
Hobrecht (De missen van), 302.
Hoeth (A. W.), 283, 492.
Holland en de Hollanders (Gedachten van vreemden over), 109.
Honderdjarigen, 314.
Hondius (Is.), 359.
Hooft (Aanteekeningen op de gedichten van P. C.), 97, 460, 461, 618.
Hooghe (Deensche plaat door Rom. de), 296, 360.
Hoorn (Corn. v.), 176.
Horologie van prins Willem I, 124.
Houten boek (het), 109.
Hubner, Geneal. tabellen, 175.
Huyghens (Const.) en P. Corneille, 129..
Hulkenroy (De muziekuitgevers) te Haarlem, 541.
Hussitenoorlog (Hollanders in den), 491.

I.

Instrumentmakers, 194.

J.

Jubal, 452.

K, C=K.

Kaarslicht (Veiling bij), 167.
Kaarten (Gebulte) in de 19e eeuw, 601.
Cabesson (Ant. de), 455.
Kakographie, 104, 379, 476.
California (Goudontdekking van), 555.
Camminga (Brief van Haje van) 1521, 321.
Camphuysen (Fr. Aarts en D. R.), 157.
Karel den Stouten (Bruiloft van), 170.
Karikatuur over Nederland, 297, 407.
Carpentier, Histoire de Cambrai et du Cambresis, 87.
Ketting (De) over de rivier van Rochester, junij 1667, 161.
Kinderen (Lenaert der), 183.
Clemens non Papa, 93, 415, 613.
Klinkenberg (J. van Nuys), 313.
Klok te Tiel, 125, 395.
Klok- en geschutgieters, 84.
Klokkenspel te Middelburg, 299.
Klokkenspelen in Nederland, 10.
Klokkenspelers en organisten, 157.
Cochenille, 112, 431.
Collegia musica (Nederlandsche), 615.
Componisten (Nederlandsche), 540.
Constapels-boek, 255.

Kooi (IJzeren) van den kardinaal La Balue, 78.
Corneille (P.) en Const. Huyghens, 129.
Courant (Brielsche), 402, 564.
Krudener (Mad.), 78, 441.
Kunstwagen (Een), 223, 488.
Kwakers te Leiden, 8.

L.

Laurentius (St.) dag, 274.
Leeghwater, Haarlemmermeerboek, 88, 250, 399.
Leeken en geestelijken, 507.
Leeuwenhoek (Ant.), 180.
Lefèbre, hertog van Dantzig, 589.
Legaat van J. H. Ris, 246.
Lettres d'un voyageur gueldrois, 605.
Levend begraven, 385.
Lied (Een nieuw) van de Hollantsche Armade, 404.
Liedboeken (Nederl.). De Oranjeboom, 183, 446. — Zaander bloemestralen, 255. — Het vermakelijke buitenleven, 302.
Liederen' in de volkstaal van Rudolf Agricola, 130.
Lieuwe Poppes, 540.
Lint met: Il le porte de bon droit, 509.
Lodensteijn (Begrafenispenning v. J. v.), 12, 286, 327.
Lodewijk (koning) op 't eiland Walcheren, 593.
Lorenz (Katalog v. O.), 15.
Luchtverheveling in 1673, 637.
Lucas v. Leiden, 20.
Luther (Martijn), 321. — (Gedenkteeken te Worms voor) — Zilveren kan en beker van), 334.

M.

Maaltijd (Een) in 1766, 74, 490.
Maerlant (Jacob van), 510.
Maerlants Vandeu Lande van Over-see (Eenige woorden, voorkomende in), 417.
Macaulay, 175.
Manteau van Dalem (P.), 4.
Matelief (Corn.) de Jonge, 560.
Matham (Theod. en Corn.), 189.
Meer (Op Laurens van der), 547.
Meerman (Fragment van Theodoretus uitgegeven door), 19.
Meurs (Bestje van), 276.
Middelen van bestaan, 118.
Mijlius (B.), 174.
Mirabeau in Nederland, 79, 240.
Misverstand (Zonderling), 596.
Molenaar (De schilders), 151.
Mostaert (D.), 542.
Mozart in Holland, 184.
Munt (Gouden), 171. — (Nood-), v. Luxemburg 1795, 444, 604. — (Acht als), 445.
Munten (Eenige nederl.), 445 — en penningen, 340. — Vier-ijser, 125, 285, 559. — Rijnsgulden, 329, 395. — Reaal van achten, 247. — Indische gulden, 247, 444, 602.
Muzijk (Nederlandsche) uit de 10e eeuw op eene ode van Horatius, 361.

N.

Naaldwijk (Romeinsche kolom te), 81, 172
Namen (Spelling der zamengestelde straat-) 22. — (Familie-) met den uitgang meijer, 44, 204. — van bruggen enz. te Amsterdam, 105, 260 — (Leeuwarder straat-), 197. — (Straat-) van Brielle, 368, 581. — (Vertaling van plaats-), 416. — (Eenige vragen naar) en dagteekeningen, 555.
Napoleon in Zeeland in 1810, 554.
Navorscher (De fransche), 84.
Nederhemert (Kasteel te), 187.
Nedlasius (Desiderius), 356, 532.
Niemandsvriend, 554.
Nieskruid voor J. L. Niesstrasz, 174, 353.
Nieuwjaarsdag (Viering van den), 552.

O.

Opdragten, 297.
Opera te Buiksloot, 300.
Opschriften op kerkklokken, 125.
Organisten (Klokkenspelers en) 157.
Orgel te Haarlem, 410, — en te Gouda 574.

Orgels en orgelmakers, 615.
Orleans (De maagd van), 392.
Ostrom, 78.
Oudheden (Romeinsche) te Hildesheim gevonden, 330.
Overledenen te Amsterdam van 1701— 1800 (Getal van), 486.

P.

Padbrué, 195, 475.
Panser (S.), 350, 400.
Papier (Knipsels van), 295, 449.
Penning van P. v. Abeele, 119, 507. — bij van Loon (Pinkerton en), 122. — (Nog niet bepaald te huis gebragte gilde-), 123. — op 't volbouwde stadhuis te Amsterdam met de beurs, 126, 329. — (Zilveren goudenbruilofts-), 127, 284. — op Chr. Huyghens, 247. — (Begrafenis-) voor J. v. Lodensteijn, 12, 286, 327. — op gouden bruiloft door den vader en daarop door den zoon gevierd, 338, 509. — van het genootschap O. G. L., 339. — (Zilverenbruilofts-) van J. Brants en S. van der Heijden, 340. — op A. Alewijn en G. Hooftman, 443, 603.
Penningen (Munten en), 340.
Penningen op acht gouden bruiloften in de familie van Loon, 507.
Percijn, (N. H. van), 20.
Peter de Groote te Utrecht, 80.
St. Pietersdamme, 235.
Picart (E. en B.), 310, 479, 481.
Pinkerton, Numismatic history of England, 122.
Porcelein, 6.
Portret van J. van der Steege, 92, 259. — v. Rudolf Agricola, 152. — (Onbekend) van een Waadlander, 187. — v. Gustaaf Adolf, 188. — v. Jan Barendsz, 188.
Portretten van nederl. toonkunstenaars, 362, 410, 455, 538, 611. — van minder bekende personen, 537. — (Twee gesteendrukte), 537.
Predikanten (Aardenburger), 244, 386, 496.
Prent van de rogstekers, 92, 259. — van de purgeerende boontjes, 360, 450.
Prenten (Drie) den amsterdamschen schouwburg betreffende, 356, 536.
Protestanten (De) in Ierland ten tijde van koningin Maria van vervolging bevrijd, 441.

Q.

Quiter (H. H.), 184, 448.

R

Racine (Tooneelspelen van) in het Hollandsch vertaald, 178, 353.
Rariora, 194.
Rederijkerskamer In liefd' bloeynde, 447.
Reizen (Oude), 275.
Rembrandt te Stockholm, 89.
Rikevore, 555.
Roeland (Steenen), 170.
Romanus (Adr.), 85, 349.
Rotterdam (Grafschriften, wapenborden en geschilderde glazen in kerken en gebouwen te), 396.

S.

Santman, 575.
Saturdags-gezelschap te Amsterdam, 328.
Schaking van juff. Cath. Brunink door Alf. Cacho de Cantoulo, 1595. 229.
Scherpregters (Declaratiën van), 273.
Seba (A.), 16.
Serklaas (Jufvrouw) de koppelaarster van 't bestand, 433.
Shakspere (Jubilee ter eere van), 173.
Silhouetten v. utrechtsche studenten, 22.
Sloep (Tractaatje v. F.), 396.
Sneek (Stedelijk gymnasium te), 131.
Sonmans, 409.
Sontag (A.), 22.
Sopingius (Ch.) bijgenaamd de muizenvanger, 320.
Spanje (Hoe men in) denkt over onzen tachtigjarigen vrijheidsstrijd, 73.
Spelling en schrijfwijze der zamengestelde straatnamen, 22. — in de 15e eeuw, 206, 475.

Spitsbergen (Overwintering op), 170, 325 442.
Spreekwoorden en spreekwijzeu. Een bokking krijgen, 417, 626. — Alle gekken op een stokje, 206, 378. — Een hart onder den riem steken, 207. — De huik naar den wind hangen. 544, 628. — Van leer trekken, 630. — Hij zit voor den mast. 630. — Opera Lulli, 458. — Mennisten bruiloft houden, 450. — Ik geef er geen doove neut om, 629. — Het onderspit delven, 208, 416. — Spa steken, 380, 583. — Spijkers met koppen slaan, 630. — Steek of streek houden, 583.
Sprookjes, 180.
Spruyt (H.), 540.
Staatkunde van het kerkenzakje, 323.
Stadhouders (Inkomen onzer), 225, 598.
Steekspel in de Kuinder, 394.
Stiers wreedheid, 131, 257, 606.
Strick van Linschoten (Herinneringen van den baron), 562.
Sweelinck (Jan Pieterz.), 95.

T.

Talleyrand (Gedenkschriften van), 168.
Thurm (H. M. graaf v.), 73.
Titels (Zonderlinge) van boeken, 320.
Tollius Amerfortius, 195.
Toulouse, Backerzeel, 170, 440.
Trello (Lucretia van), 571.
Troffels (Zilveren) gebruikt bij het leggen der eerste steenen van de Oosterkerk te Amsterdam, 561.
Trommius (A.). 355, 447.
Tromp (Marten Hz), 560.
Trouwlustige (Een), 223.
Turcq (Paschasius Justus), 552.

U.

Uitterdijk (Jurjen), 564.
Uithangborden te Montpellier, 320.
Uitvoer van bouwmaterialen (Verbod van), 79.
Utrecht (Huis op den Springweg te), 80.

V.

Velocipede, 492.
Verbod van den uitvoer van bouwmaterialen in 1666, 79.
Verbranden van specerijen, 116.
Verbuiging van bijv. naamw. als zelfstandige, 307, 474.
Verkoopen van ambten, 545.
Vermakelijke buitenleven (Het), 302.
Vertaling van plaatsnamen, 416.
Verwarmingstoestel (Een), 224.
Verzenden (Zonderlinge wijze van), 488.
Vlaardings zangverschil, 192, 573.
Vlies (Engeltje van der) enz., 276.
Vlissingen in 1572, 77.
Vogler (De orgels te Gouda en te Haarlem en de abt), 574.
Volksbijgeloof (Oud), 108.
Vondel (Een paar uitdrukkingen van), 304.
Voorschoten (Kerk te), 396.
Vries (J^{o}. de) en J. C. de Jonge, Ned. gedenkp. verklaard, 122.
Vruchtbaarheid (Buitengewone), 591.
Vuurpijlen, metalen boog, 110.

W.

Waaier (Een), 561.
Wagenaar (Werken van J.,) 532.
Wapen van Alcantara en Baesen, 48. — Dusart, 52. — Eijck of v. Eijck, 222. — Erckelens, 51. — de Groot, 49. — Leijendekker, 590.— Memlinc of Meemling, 590. — Otters, 310. — v. Rossem, 590. — de Ruever, 310. — v. Weezel, 384, 631. — Westenberg, 590. — van azuur met drie wassende manen van zilver, 383. — met twee hamers en eene ster, 632. — (Vraag naar een), 424. — (Familie-) gevraagd, 635.
Wapens met halven adelaar, 46.—(Familie — gevraagd, 59, 483 — Oorsprong v. familie — 211. — van meerendeels geldersche geslachten, 589.
Wapenkunde. Raaf en kraai, 107. — Arendsklaauw en griffoensklaauw, 107. — De heraldike struisvogel, 53, 585.
Wapenboek, 60.

Wetenschap, 488.
Willem I door Jean Jaureguy gewond, 552.
Willem II (Begrafenis van prins), 493.
Willem Baarland, 249,
Wintelroy (Jan van), 576.
Woorden (Eenige vlaamsche en zeeuwsch-vlaamsche), 158. — (Eenige) voorkomende in Maerlants Vanden lande van over-see, 417,
Woorden afgeleid, verklaard of beoordeeld, Achterlaadgeweer, 579. — begrijpen, 458. — Burg, 42. — die gij zijt, 304. — dietsch, 512. — driftig, 305. — duitsch, 510. — genaamd 46. — ghepiint, 43.— gildig, 153. — ymker, 629. — kadul, 160. — kalkoentje, 45, — kant, 304. — kemenade, 42. — kokerulle, 160. — kreet, 544. — crepelen 159, — laedemaker, 45, 160, — Lamminsvliet, 557, 558. — leesten, 208, — love, 159. — louwmaand, 260, 626. — Muiden, 42, 43. — Niepkerke, 556, 558. — olifante, 40, 580. — omme, 544. — onderlat, 205,— pamflet, 207, 459. — pierewaaien, 630 — plokpenning, 261. — poedelgooi, 629. — poep, 624. — poet, 158, — polder, 557. — poldereiland, 579, 580. — prent, 261. — prents, preus, 467, 626. — prieel, 41, — pijp, 200, 583. — sage, 422, — schutter, 544, — tonniwer, 557. — tuig, 304. — zich uitspreken, 207. — vergaering, 305. — viaduc 579. — Volewijk, 477. — voorgeven, 422. — waschstrikke, 43. — wastine, 556, 557.
Writs (N,), 570.

X.

Xavery (J. B.), 151, 358.

Z.

Zaandam (Graaf van) 117, 278, 550. — (Stiers wreedheid te), 131, 257, 606.
Zaibot cervicus, 117.
Zangers van S, Maartens- of Westmonster- kerk te Middelburg, 355.
Zangmeesters en componisten te 's Hertogenbosch, 578.
Zegels (Nederl. gemeente-), 271.
Zinspreuk: lijt en mijt, 533.
Zotten, 65.
Zwin (het), 598.

MEDEWERKERS.

A

A., Gesl. Schade v. Westrum, 314.
A. (v.), Vragen de stad Hattem betreffende, 6 — Handschrift over den gelderschen adel, 55.
A. (R.), Gesl. Sickel, 589. — Gesl. v. Outheusden, 589. — Gesl. van Cattenburgh, 589. — Lefèbre, hertog van Dantzig, 589. — Wapens gevraagd van meerendeels geldersche geslachten, 589. Dirk de Roever Az., 633. — Gesl. v. Rooijen, 643. — Gesl. Bergeyn, 637.
Alewijn (P. Opperdoes), Geslacht Silverkroon. 262.
Alexander, Een maaltijd in 1766, 74. — A. Trommius, 355. — Omme, 544. — Kreet, 544.
Andante, Opschriften op kerkklokken, 124.
A—Z., Het boek Anonymi genaamd, Deuterojubilon, 177.

B.

B., A. Seba, 16. — Portret van J. v. d Steege, 92. — Geslacht Saaymans,

107. — Stedelijk gymnasium te Sneek, 131. — Portret v. Gustaaf Adolf, 188. — Een middag op Boschwijk, 258. — Karikatuur over Nederland, 408. — Amsterdam. Twee ontwerpen, 449.
B. (C. J.), Alle gekheid op een stokje, 378. — Eenige woorden voorkomende in Meerlants vanden lande van over-see; 417. — Valschelijk voorgeven, 422. — Sage, 422, — Iets overde spelling van onze ouden, 475.
B. (L. Ph. C), Oorsprong van eenige oud-hollandsche adelgeslachten, 308.
B. (v.) Portret v.) J. v. d. Steege, 259.
Baan (J. van der), A. F. Lammens, 55. — Jan v. Essen, 76. — B. Mylius, 174. — Fam. Hulsius, 209. — Aardenburger predikanten, 496. — Merkwaardige vruchtbaarheid, 591.
Bergh (L. Ph. C. van den), Orgels en orgelmakers, 615. — Boeken in de hofkapel, te 's Gravenhage) 616.
Biemond (C. J.), Prent, 261. — De straatnamen van Brielle, 368, 581. — Brielsche courant, 402, 564. — Cochenille, 431.
Bikkers (Dr.), Gesl. de Winter, 108.
B. N., Corn. v. Hoorn, 176. — De kwade Foolke, 409.
Bodel Nijenhuis, P. Manteau van Dalem, — H. H. Quiter, 448.
Boer (H. de), Geslacht van Dompselaer, 632.
Boers, Clemens non Papa, 93. — Rariora, 194. — Instrumentmakers, 194 — Helmbreker en Padbrue, 195. — D. Mostaert, 542, — Sautman en Albert Dirksz., 575. — Jan van Wintelroy, 576.
Bouman (J.), Pijp, 583. — Poep, 624.
Br. (A.) Place Napoleon, 5, 550.
Bur...., Batingen, 554.

C.

C. (J. A.) Gesl. Chevallerau, 101.
Caland (F.), Klokkenspelen in Nederland, 10. — Heer Florens, 12. — Lijst van gevangen officieren, 166. — Fam. Hulsius, 210. — Gesl. Piron en Baradot, 213. — Gesl. Vilain, 222. — 's Gravensteen. 235. — St. Pietersdamme, 235 — Gesl. Mogge Pous en v. Stapele, 482. — v. Goethem, 485. — Willem I, door Jean Jauregui gewond, 552. — Genealogie du Tour, 585. — Gesl. en wapen van Manmaker, 585. — Gesl. Hogendorp, 586. — Gesl. de Groot, 586. — Buitengewone vruchtbaarheid, 592.
C. J. Levend begraven, 385. — Een bokking krijgen, 417. — Noodmunt van Luxemburg 1795, 604.
Coevorden (J. S. van), Indische gulden, 247, — Reaal van achten, 247. — Munten en penningen, 340.
Ch., Gesl. v. Polanen, 221.
Curiosus. Nederl. liedboeken, 183.

D.

D. (J.) / L. Anonymen en pseudonymen, 17
— Romeinsche kolom te Naaldwijk, 81. — Nog niet bepaald te huis gebragte gildepenningen, 123, — Horologie van prins Willem I, 124. — P. Corneille en Const. Huyghens, 129. — De schilders Molenaar, 151. — Onbekend portret van een Waadlander, 187 — Phenicische of punische voorwerpen in Engeland gevonden, 246. — Brief uit Rostock, 1521, 321. — Romeinsche oudheden te Hildesheim gevonden, 330,
D, (J. I. v.), Eerste boekverkoopingen in Nederland. 17. — Voorbeelden van hoogen leeftijd, 317. — Staatkunde van het kerkenzakje, 323.
D, (O. L.), Gesl. Silvercroon en du Faget, 425.
Dixi, Place Napoleon, 228. — Louwmaand, 261. — Graaf v. Zaandam, 278. — Begrijpen, 458. — Opera Lulli, 458.
D. N. (V.), Zilveren goudenbruiloftspenning, 285. — Gesl. de Neufville, 382. — Leeghwater Haarlemmer Meerboek, 399, Genealogie der fam. Vijgh, 478. — A. W. Hoeth, 492. — Aardenburger predikanten, 503. — Gouden bruiloft door den vader en daarop door den zoon gevierd, 509. — Grafschriften, wa-

penborden en geschilderde glazen in kerken te Rotterdam, 560. — Gesl. ten Nuyl, 585. — Medaille van A. Alewijn en G. Hooftman, 603. — Hemony, 401. — Portretten van toonkunstenaars, 611.— Geslacht v. Royen, 635. — Familiewapens gevraagd, 635.
Doorninck (Mr. J. I. van), Het boek Anonymi, genaamd Deuterojubilon, 401. — Karikatuur over Nederland, 407. -- Gesl. Foccoma, 584.

E.

E. (W.) — L., Wapens met halven adelaar, 46.
E. A. P., Louwmaand, 260. — J. van Nuys Klinkenberg, 313. — Getal van overledenen te Amsterdam, 1701—1800, 486. — Indische gulden, 602— De huik naar den wind hangen, 628.
Eberson (L. H.), Begrafenispenning v. J. v. Lodensteijn, 286.
Eyck van Zuylichem, Hensbeker van het collegie van den Hondsbossche, 81. — Bruiloft van Karel den Stouten, 170. — Kasteel te Nederhemert, 187.
Ekama (Dr. C.), Leeghwater, Haarlemmermeerboek, 88
Elsevier, Kwakers te Leîden, 8. — Lucas van Leiden, 20. — Gesl. Rosecrans 59. — Aanstelling van P. Bertius tot cosmograaf van den koning v. Frankrijk, 77. — Een kunstwagen, 223. — Een trouwlustige, 223. — Schaking van jufvr. Catharina Bruninck, 229. — Constapels-boek, 255. — Een honderdjarige, 317. — Christ. Sopingius bijgenaamd de muizenvanger, 320. — Clemens non Papa, 613. — Gezangboeken uit de voormalige gasthuizen te Leiden, 614.

F.

F. (R.), Uitvinding der boekdrukkunst, 1.
φ^2 — φ. Z. Nagtglas (F.)
Felix, Gesl. Beuckelaar, 589. — Wapen v. Leyendecker, 590. — Wapen v. Memlinc of Meemling, 590.
Fret (P.), Aardenburger predikanten 386.

G.

G. (A. A.), Wapenboek, 60. — Wapen v. Otters, 310.
G. (A. C. d.), Stadhuis te Amsterdam, 92. — Namen van bruggen enz. te Amsterdam, 105. — Vierijser, 125. — Klok te Tiel, 125. — Biographia Ultrajectina, 130. — J. B. Xavery, 151. — Feesten ter gelegenheid van de alliantie van ons land met Frankrijk, 236. — P. Colbert, 271. — St. Laurentius dag, 274. — Engeltje v. d. Vlies enz, 276. — Honderdjarigen, 317.
G. (W. A. H.), Vragen de stad Hattem betreffende, 8. — Huis op den Springweg te Utrecht, 80. — De Protestanten in Ierland ten tijde van koningin Maria van vervolging bevrijd. 441.
Gerlings Cz. (H.), Hellendaal, 300.
Gerlings en Enschedé, De muziekuitgevers Hulkenroy te Haarlem, 541.
Geusau (Alting von), Noodmunt van Luxemburg 1795, 444.
G. J. Jr. (J. G. de), Olifante, 40. — Familie Lacoste, 310. — Gesl. ten Nuyl, 381. — Gesl. Schalbroeck, 382. — Vraag naar een wapen, 424. — Lettres d'un voyageur gueldrois, 605. — Gesl. v. Ardenne, 637.
Gouw (J. ter), Over de spelling en schrijfwijze der zamengestelde straatnamen, 22. — Namen van bruggen enz., 260.
Gouw. (J. E. ter), Gouden munt, 171. — Vierijzer, 285. — Eenige nederl. munten, 445. — Acht als munt, 445.
Graaf (A. C. de), Galilei, 279. — Hemony, 294. — Knipsels van papier, 295. — Gildekleeden, 324, 549. — Het Saturdags-gezelschap, 328. — Rijnsgulden, 329, 395. — S. Panser, 350, 400. — Min gewone drukwerken, 350, 400. — Amsterdamsch hondenmirakel, 351. — Drie prenten den amsterd. schouwburg betreffende, 356. — I. Hondius, 359. — Zonderlinge wijze van verzenden, 488. — Begrafenis van prins Willem II, 493. — Uitloving eener geld-

som voor het aanwijzen van schrijvers en uitgevers van boekwerken, 506. — Werken van Wagenaar, 532. — Verkoopen van ambten, 545. — Op L. v. d. Meer, 547. — Graaf van Zaandam, 550. — Viering van den nieuwjaarsdag, 552. — Vier-ijzer, 559.
Gregoir (Ed.), H. Arondeus, 637.

H.

H., Wapen v. Eyck, 222.
H. (A.), Porcelein, 6. — Een middag op Boschwijk, 405.
H. (v. A.), Laedemaeker, 45.
H. (d. H.), Spa steken. 582.
H. (E. A.), Eene plaats uit Floris ende Blancefloer, 206. — Spelling in de 15e eeuw, 206. — Alle gekken op een stokje, 206. — Een hart onder den riem steken, 207. — Het onderspit delven, 208.
Haaxman (P. J.), Ant. Leeuwenhoek, 180.
Hardenberger, Verwarmingtoestel, 224.
Hartog (J.), Desiderius Nedlasius, 356.
Heije, Jan Pieters Sweelinck, 95. — K. Hacquart, 96. — Quir. v. Blankenburg, 153. — Franc. Aarts en D. R. Camphuysen, 157. — Vlaardings zangverschil, 192, 573. — Tollius Amerfortius, 195. — Gedichten, portretten enz., 196. — Opdragten, 297. — Het vermakelijke buitenleveu, 302. — De missen van Hobrecht, 302. — Nederl. muzijk uit de 10e eeuw op eene ode van Horatius, 361. — Portretten van nederl. toonkunstenaars, 364. — H. Chalon, 368. — Padbrué, 574. — 's Hertogenbosch: zangmeesters en componisten, 578. — Nederl. collegia musica, 615.
Hoeth (Mr. A. W.), A. W. Hoeth, 283.
H—g., Graaf v. Zaandam, 117. — Eene beschuldiging tegen H. de Groot, 129. — Glasschrift. M. J. v. Heemskerk, 248. — Leeghwater, Haarlemmer Meerboek, 250. — Nederl. liedboeken, 255.
Honig Jz. Jr. (J.) Stiers wreedheid 31, 606.
Horsthuis (J. G.) Olifante, 41. — De heraldike struisvogel, 53. — Gesl. Comans, 428, 588. — Een waaier, 561. — Wapen v. van Rossen, 590.

J.

J., Genaamd, 46. — Raaf en kraai in wapenkunde, 107. — Arendsklaauw en griffoensklaauw, 107.
J. (d.), Waschstrikke, 43. — Kalkoentje zijn, 45.
J. (Th.), Emigranten van 1798, 597.

K.

K. (J.), Rembrandt te Stockholm, 89.
K. (J. C.), Silhouetten v. utrechtsche studenten, 22. — A. Sontag, 22. — Mirabeau in Nederland, 79. — Hellenfurie, 111. — Zaibot cervicus, 117. — Galilei, 118. — Portret v. Jan Barendsz., 188. — C. J. Fles, 192. — J. J. Heek, 192. — E. Feith, 295. — M. Taglioni, 297. — J. B. Xavery, 358. — Twee gesteendrukte portretten, 537. — Nederl. componisten, 540. — Helm, 592.
K. (J. H.), Huis van den keurvorst van Baden te Haarlem, 244. — Uithangborden van logementen te Montpellier, 320. — Hellenfurie, 430.
Kellen (v. d.) Laedemaeker, 160.
Kg., Een bokking krijgen, 626.
Klijnsma (S. F.), Jurjen Uitterdijk, 564.
Kneppelhout van Sterkenburg, Theod. en Corn. Matham, 189.
Koog (v. Toulon v. d.), Fam. la Coste, 58.
Korndörffer (J. P. J. W.), Miguel de Cervantes, 341.
Kr., Familienamen met den uitgang meijer, 44. — Gesl. Hopman, 106. — D. Verhey, 314.
Kramm (C.), Adrianus Romanus, 85. — Verbranden v. specerijen, 116. — Medaille van P. v. Abeele, 119. — H. H. Quiter, 184. — Luthers gedenkteeken te Worms, 334. — Portretten van nederlandsche toonkunstenaars, 362. — Ned. liedboeken. De oranjeboom, 446. —

Stadhuis te Amsterdam, 455. — Ant. de Cabesson, 455. — Fam. Lacoste, 479. — Heidens te Parijs, 489. — Een maaltijd in 1766, 490. — Velocipede, 492. — Lijt en mijt, 533. — Drie prenten den amsterdamschen schouwburg betreffende, 536. — Nic. Writs, 573. — De orgels te Gouda en Haarlem, en de abt Vogler, 574. — De heraldike struisvogel, 585.—C. de Blockland, 616. — C. Hagius. 617.

H. (H. J.), Spijkers met koppen slaan, 630 — Van leer trekken, 630. — Pierewaaier, 630. — Hij zit voor den mast, 630.

Kuipers (F. H. W.), Vuurpijlen, metalen boog, 110.

K. v. S., Gesl. v. Schuler, 309.

L.

L. (A. C.), Middel tot opsporing van drenkelingen, 111.

Laboranter, Comptoir almanach, oude reizen, 275. — Overwintering op Spitsbergen, 325. — Joh. v. Hasselt, 325. — Lijst van gevangen officieren, 326, — Tractaatje van F. Sloep, 396. — Aardenburger predikanten; 505. — Nieuwe observantie in den loop des hemels door Galileus Galilei, 568. — Gebulte kaarten in de 19de eeuw, 601. — Grafschrift op J. van Galen, 604.

Laurillard (E). Declaratiën van scherpregters uit de 18e eeuw, 273. — Hemony, 401. — Het onderspit delven, 416. — Familiewapens gevraagd, 636.

Leemans (C.) Romeinsche kolom te Naaldwijk, 172.

Leendertz Wz. (P.), Bilderdijk, vertalingen der gedichten v. Ossian, 13. — Aanteekeningen op de gedichten van P. C. Hooft, 97, 461, 618. — Preus, 467, 627. — Prent van de purgeerende boontjens, 451. — Jacob van Maerlant, 510. — Desiderius Nedlasius, 532. — Vergrooting van Amsterdam, 554. — Een paar nieuwe woorden, 580.—Olifant, 581. — De huik naar den wind hangen, 629.

Leupe, De ketting over de rivier van Rochester, 161. — Miguel de Cervantes, 177. 533.

M.

M., wapen van Dusart, 52. — Nieskruid voor J. L. Nierstrasz, 174. — Willem Baarland, 249. — Bijschrift op Borgers portret, 250. — Geschiedenis der boekbinderskunst, 532. De huik naar den wind hangen, 628.

M. Hz. (S.), Toekomende tijd, 207.

Maanen (C. van), J. de Jode, 383. — Gesl. Chevallerau, 423. — Gesl. Hopman, 423. — Gesl. v. Duil, 423. — Gesl. v. Diemen, 425, — Gesl. Jamin 477. — Gesl. van Royen, 479.

Meijer Jr. (D. C.), Twee ontwerpen, 190. — Brand in de lijnbaan de Arend, 192.

M—f (J. H.), Gesl. Foccoma, 380.

M. M., Joh. Darlia of Darcia, 537.

Mo., Gesl. van Driel. 49. — Wapen van Erckelens, 57. — Joh. de Jode, 56, — Gesl. de Roovere te Dordrecht en 's Hertogenbosch, 56, 214. — Gesl. v. Diemen, 58. — Wapens v. Alcantara en Baesen, 58. — Gesl. de Leeuw v. Coolwijk, 51. — Zotten, 65. — H. M. Graaf van Thurm, 73. — Mad. Krudener, 78, 441. — IJzeren kooi van den kardinaal la Balue, 78. — Klok- en geschutgieters, 84.— Carpentier, Histoire de Cambrai et du Cambresis, 87. — Manrique de Lara, 106. — Gesl. v. Stepraedt, 251. Joh. de Jode, 215. — Geslacht v. d. Cluse, 216. — Gesl. v. Raveschot, 218. — Des Villattes, 267. — Gesl. uit de Meierij van 's Hertogenbosch, 267. — Dirk de Roever Az., 309. — Wapen v. de Reuver, 310. — Gesl. d'Olne, 310. — Honderdjarigen, 314. — Oud opschrift te Amsterdam; 319. — Steekspel in de Kuinder, 394. — Kerk te Voorschoten, 396, — Lied van de Hollantsche Armade, 404. — Sonmans, 409, — Clemens non Papa, 415. — Jufvrouw Serklaas, 433. — Hollanders in den Hussitenoorlog, 491. — Portretten

van minder bekende personen, 537.
Mohr (Emil), Klokkenspelers en organisten, 157. — Klokkenspel te Middelburg, 299, — Haarlems orgel, 410.
Moll, Organist Hendrik Spruit te Amersfoort, 540.
Muelen (van der), Gesl. Briel, 60.
Muller (Fred.), Toneelspelen van Racine in het Hollandsch vertaald, 178. — Stiers wreedheid, 257. — Plaat door Rom. de Hooghe, 296, 360. — Overwintering op Spitsbergen, 325. — Nieskruid voor J. L. Nierstrasz, 354. — Prent van de purgeerende boontjes, 360.
Muller (J. W.), C. J. Fles, 360.
N, Geslachtwapen de Groot, 49. —
—N. Verbuiging van bijv. naamw. als zelfstandige, 474.
N. (De), de Neufville, 382.
N. (O.), Pamflet, 207.
Nagtglas (F.), Koning Lodewijk op 't eiland Walcheren, 593. — Zonderling misverstand, 596. — Geslacht Vondel, 631. — Wapen v. Weezel, 631. — Gesl. IJsselstein, 631. — Luchtverheveling in 1673, 637.
Nieuwenhuijsen (W. J. F.), G. Bolhamer, 156.
Nil admirari, Toneelspelen van Racine in het Hollandsch vertaald, 353. — Nieskruid voor J. L. Nierstrasz, 353. — Gesl. v. Dompselaer, 383.

O.

O. (v.) Anonymen, 17. — Zonderlinge titels van boeken, 320.
O. (H. M. C. v.) Vragen de stad Hattem betreffende, 7. — Boiste, 84. — Middelen van bestaan, 118. — A. Trommius, 447. — Prent van de purgeerende boontjes, 450. — Straatnamen van Brielle, 581.
O. (R. v. R. v.), Gapers, 600.
Oosterzee (H. M. C. van), Cochenille, 112. — Knipsels van papier, 449. — Aardenburger predikanten, 503.
Ottema (J. G.) Lieuwe Poppes, 540.

P.

Perscrutando, Liederen in de volkstaal van Rudolf Agricola, 130. — Portret v. Rudolf Agricola, 152.
Predikant (Een), Ostrom, 78. — Eene bijbelplaats, 88.

Q.

Quiescendo, Inkomen onzer stadhouders, 225. — Hemony, 402. — Aardenburger predikanten, 504.

R.

R. (D. S.), W. D. Vignon, 428.
R. (Th.), Indische gulden, 602.
Reijn (J. van), Romeinsche kolom te Naaldwijk, 82.
Riemsdijk (J. C. M. van), Mozart in Holland, 184.
Roest Mz. (M.) Uitvinding der boekdrukkunst, 113.
Roos (G. P.), Prieël, 41. — Geographische oudheden, 42. — Waschstrikke, 44. — Gesl. v. Broijel, 53. — Beeldstormers of Geuzen, 68. — Het houten boek, 109. — Eenige vlaamsche en zeeuwsch-vlaamsche woorden, 158. — Veiling bij kaarslicht, 167. — Onderlat, 205, — Leesten, 208. — Aardenburger predikanten, 244. — Plokpenning, 261. — Een paar uitdrukkingen van Vondel, 304. — Eenige vragen naar namen en dagteekeningen, 555. — Eene merkwaardige plaats, 558. — Gesl. Utenhove, 590. — Phlogiston, 592 — Het Zwin, 598. — Heijdenzee, 599.
Ruychaver (M. J. M.), Zilveren gouden-bruiloftspenning, 127.

S.

S. Leeken en geestelijken, 507.
S. (E.), Place Napoleon, 5.
S. (H. D. d.), Eene bijbelplaats, 128.
Saxo Sylvius, Indische gulden, 444. — Preus, 626.
Scheltus (C.), Zilveren troffels gebruikt

bij het leggen der eerste steenen van de Oosterkerk te Amsterdam, 561.
Seriosus, Oude geslachten, 478.
Smits (J. J.), Gesl. Bourbon, 220.
Soutendam (J.) Familiewapens gevraagd, 59.
Stoppelaar (J. H. de), De zangers van S, Maarten- (of Westmonster) kerk te Middelburg, 365.
S. v. V., Hellenfurie, 430. — Cochenille, 432.

T.

T. (C. H.), W. van Haren, 294. — Wetenschap, 487.
Th., Nederl. gemeentezegels, 271. — Gesl. v. Gelder, 312. — Nederlanders door graaf Floris V en keizer Sigismund geadeld, 312. — Genealogie v. Stepraedt, 313. — Gesl. Comans, 314. — Gesl. Mogge Pous en v. Stapele, 384.
Tiedeman (H.), Kataloog van O Lorenz, 15. — Is het waar of niet, 18. — De fransche Navorscher, 84. — Bibliotheek van historische woorden, 127, 248. 342, 446. — Gedenkschriften van Talleyrand, 168. — Hubners Geneal. tabellen, 175.— Geslacht van tijdschriften enz., 103. — Zich uitspreken, 207. — Biografiën van beruchte dagbladen, 287. — Karikatuur over Nederland, 297. — Opera te Buiksloot, 300. — Verbuiging van bijv.naamw. als zelfstandige, 307. — De bruiloft van Cloris en Roosje,367. — Lijst van portretten, 410, 455, 538. — Jubal, 452. — Pamflet, 459.
T.....n, Appel aan den paus, 175. — Familiewapens gevraagd, 483.
Toorn (A. J. H. van der), Verbod van den uitvoer van bouwmaterialen in 1666, 79.

U.

U—H, Uitvinding der boekdrukkunst, 3, 115. — Aanhaling. Les Anglais s'amusaient tristement, 84. — Overwintering op Spitsbergen, 170, 442. — De overste de Graaf, 555. — Regtspleging tegen freule v. Dorth tot Holthuyzen, 1799, 555. — Goudontdekking van Californië, 555. — Aanhaling: Hij wortelt zucht voor 't schoon, enz., 570. — Ymker, 629.— Diamanten bruiloft, 689.

V.

V., Nieskruid voor J. L. Nierstrasz, 354.
V. (te L.), Elizabeth Musch, 354.
V. (C. v. K.), Macaulay, 175.
V. (M. D.), Oorsprong van familiewapens, 211.
V. (W.) Mirabeau in Nederland, 240.
Ver Huell (Mr. A.), Uitvinding der boekdrukkunst, 116.
Vl. (v.), Geographische oudheden, 42. — Vlissingen in 1572, 77. — Hensbeker van het collegie van den Hondsbossche, 284.— Aanteekeningen op Hooft, 618.
Vlierden (C. J. van), Mirabeau in Nederland, 242.
Vloten (van), Geslacht van tijdschriften enz., 305.
Vorsterman v. Oijen (A. A.), Gesl. v. Oijen, 48. — Gesl. Aarsen, 52. — Gesl. v. Franckenberg-Proschlitz, 53. — Gesl. v. Schuler, 61.
Vorsterman van Oijen (G. A.), Nicolaas Huybertz van Percijn, 20. — Adrianus Romanus, 349.
Vr., Doggersbank-Munt, 394. — Fam. Lacoste, 481.
Vries Jzn. (Jo. de), Begrafenispenning van J. van Lodensteijn, 12, 327. — Pinkerton en medaille bij v. Loon, 122. — Pinkerton en de Nederl. gedenkp. verklaard door de Vries en de Jonge, 122. — Medaille op 't verbonwde stadhuis te Amst. met de beurs, 126, 329. — Steenen Roeland, 170. — Jubilee ter eere van Shakspere, 173. — Penning op Chr. Huyghens, 247. — Zilveren goudenbruiloftspenning, 285. — Gouden bruiloft, door den vader en daarop door den zoon gevierd, 338. — Medaille, genootschap

O. G. L., 339. — Zilverenbruiloftspenning van Jan Brants en S. v. de Heijden, 340. — J. B. Xaverij, 359. — Wapen van azuur met drie wassende manen van zilver, 383. — Med. op A. Alewijn en G. Hooftman, 443. — Aanteekeningen op de gedichten van P. C. Hooft, 460. — Medaille van P. v. Abeele, 507.

W.

W., Toulouse, Backerzeel, 170.

W. (D.) E. en B. Picart, 481. — De huik naar den wind hangen, 544. — Schutten, 544.

W. (J. C. v.), Oldenbarneveldt en van Crimpen, 486. — Veen en de Lange, 486.

W. (P. v.), Legaat van J. H. Ris, 246. — Rederijkerskamer In liefd' bloeyende, 447. — De Volewijk. 477. — Nederl. vertaling van Shakspere, 536. — Olifante, 580. — Steek of streek houden, 583.

Winkler (Johan), Oud volksbijgeloof, 108. — Leeuwarder straatnamen, 197.

X.

X, Graaf v. Zaandam, 279.

IJ.

IJsselsteyn (Dr. Leonard van), Iets over citaten, 399. — Een paar nieuwe woorden, 579.

Z.

Z., Gesl. Hoefnagel, 587. — Familiewapens gevraagd, 636.

GESCHIEDENIS.

Uitvinding der boekdrukkunst. (Vgl. XVI. bl. 129; XVII. bl. 257, 370; XVIII. bl. 80, 131, 497, 593). Wij zijn Constanter dank schuldig voor zijn krachtige opwekking tot een vernieuwd onderzoek naar de gronden, waarop de aanspraak van Coster berust. Faust en Guttenberg zijn nog niet uit het veld geslagen. De tijd om de wapenen uit de hand te leggen en op de gewonnen lauweren te gaan rusten is nog niet aangebroken.

Vooral het onderzoek, door Koning voor jaren in het archief van Haarlem gedaan, moet op nieuw met onkrenkbare eerlijkheid en onpartijdige volledigheid worden overgedaan, sedert er twijfel opgerezen is »of hij ook misschien alleen heeft meegedeeld wat hem in zijn kraam te pas kwam en het overige opzettelijk verzwegen". Zulk een twijfel mag niet duren. Hij moet tot zekerheid worden gebracht, het zij tot beschaming van den verdachte, het zij tot zijn rechtvaardiging. De heer archivaris Enschedé heeft zich met die taak belast. Wij zullen op zijn onderzoek met onze gissingen niet vooruit loopen.

Maar Constanter heeft nog elders aanleiding gevonden om tot een nadere overweging van hetgeen voor en tegen Coster pleit ons op te wekken. In een vervolg op de kronijk van Jan Gerbrands van Leiden, dat omstreeks 1520 zal zijn opgesteld door iemand die in de buurt van Haarlem leefde, heeft hij het volgende ontdekt:

Anno domini 1440 ars imprimendi libros in Maguncia ortum habuit et Johannes Fust eiusdem artis primus omnium indubitatus inventor fuit.

Aan deze aanteekening hecht Constanter groote waarde. »Nu een Hollander van de 15e eeuw (zegt hij — ik zou zeggen van de 16e eeuw) als onder de muren van Haarlem, den palm aan Maintz toekent — wat nu?" enz.

Ik moet erkennen dat de uitspraak van dien Hollander der 15e eeuw mij wel verrast, maar geenszins opgeschrikt heeft. Ware

het een bericht aangaande iets dat de man bijgewoond en opgemerkt had, ik zou zijn getuigenis niet gering achten. Maar het is een oordeel dat hij uitspreekt, en nu stel ik twee vragen:

Vooreerst, was het circa 1520 gemakkelijker dan thans, in het geschil tusschen Faust en Coster een juist oordeel te vellen?

Ten anderen, hebben wij reden om te gelooven dat onze onbekende de zaak behoorlijk onderzocht en het voor en tegen zorgvuldig overwogen had?

Op de eerste vraag volgt het antwoord van zelf. Omstreeks 1520 ontbraken nagenoeg alle bescheiden, waarop wij thans een oordeel willen bouwen, maar nauwlijks durven bouwen omdat wij ze daartoe niet volkomen voldoende keuren. Om in den tijd van Karel V recht te hebben om een oordeel in deze zaak te vellen, zou men zoowel te Mainz als te Haarlem een opzettelijk en uitvoerig onderzoek hebben moeten instellen. Reeds ten minsten tachtig jaren was de ontdekking oud; de ooggetuigen waren overleden; met berichten uit de tweede hand moest men zich behelpen. Die berichten dienden in een partijzaak zoo als deze zorgvuldig en met oordeel geschift en beproefd en tegen elkander gewogen. Hoe velen waren toen ter tijd tot zulk een arbeid in staat?

Op de andere vraag kan het geschrijf van den onbekende alleen het antwoord geven. Ik heb zijn aanteekeningen gelezen en herlezen, maar er niets in gevonden dat den schrijver als deskundig of oordeelkundig doet kennen. Buiten de aangehaalde plaats spreekt hij over de uitvinding van de boekdrukkunst geen woord. Over niets spreekt hij op een wijze die van scherpzinnigheid of critiek zou kunnen getuigen. Hij is een kronijkschrijver als een ander. Aan zijn verhaal van wat hij bijgewoond heeft, zou ik allicht geloof schenken. Maar zijn oordeel heeft voor mij geen waarde. Het kan even goed door partijdigheid, door afgunst jegens he geslacht van Coster, als door liefde voor de waarheid zijn ingegeven. Het kan toevallig juist zijn, maar even goed onjuist. Voor de juistheid pleit niets. Van een voorafgegaan onderzoek blijkt niets. Kortom in het proces van Faust contra Coster hecht ik oneindig meer aan het gevoelen van onzen tijdgenoot Constanter dan aan dat van den onbekende uit de 15e eeuw.

Evenwel zijn aanteekening is niet zonder belang. Hij zegt dat

Faust *zonder twijfel* de uitvinder is geweest »fuit *indubitatus* inventor". Nu weten wij dat, als ons iets als ontwijfelbaar zeker wordt voorgesteld, wij zeker kunnen zijn dat aan de waarheid wel degelijk wordt getwijfeld. Dit gevoelt Constanter ook en hij zegt volkomen juist »dat de ongenoemde met zijn *indubitatus* toont te weten dat er verschil van opinie omtrent de quaestie bestond". En ziedaar, naar het mij voorkomt, het eenige belangrijke van de geheele aanteekening. Het is den vrienden van Costers aanspraak dikwerf tegengeworpen, dat de overlevering, die hem de eer geeft, eerst na 1561 te boek is gesteld. Thans blijkt het dat zij althans voor 1520 in omloop was, algemeen genoeg om onzen onbekende lust te geven om ze tegen te spreken. Het verhaal van Junius, het eenige dat iets beteekent, wordt dus bevestigd in zoo ver de oudheid der overlevering aangaat; zij klimt stellig op tot den tijd der mannen, die Junius als zijn zegslieden noemt.

Naar mijn oordeel zijn het de oude gedenkstukken der drukkunst die den strijd tusschen Haarlem en Mainz moeten beslissen. De berichten en uitspraken der kronijken komen slechts in de tweede plaats in aanmerking. Maar bij deze moeten wij toch wel onderscheiden tusschen bloote berichten en afgeleide oordeelvellingen. Een bericht als dat van Ulrich Zell in 1499, dat men te Mainz is gaan drukken naar het voorbeeld der hollandsche Donaten, heeft waarde, omdat het een bericht is aangaande een feit dat den schrijver gemakkelijk bekend kan geweest zijn. Een uitspraak, als die van onzen onbekende, dat Faust buiten twijfel het eerst de kunst heeft uitgevonden, heeft daarentegen geen waarde, omdat de man onmogelijk afdoende redenen kan gehad hebben om zoo stellig te spreken.

Ik stem dus volkomen in met de conclusie van Constanter: laat ons voortgaan met onderzoeken. Ik verschil daarentegen te eenenmale van hem in de waardeering van het oordeel van onzen onbekende. Dit acht ik, om met den dichter te spreken, »aan het niets gelijk te stellen." Slechts zijn indirect bericht aangaande de oudheid der overlevering te Haarlem is van eenig belang.

R. F.

Uitvinding der boekdrukkunst. De mededeeling van A. H., welke

mij in den Spectator van 3 oct. l. l. was ontgaan, betreffende een hebreeuwsche kronijk, waarin de naam van Coster zou worden genoemd door iemand die in 1492 leefde, is zoo belangrijk voor Haarlems aanspraak, dat allen die in staat mogten zijn eene meer uitvoerige bibliographie van dat werk te geven, ten dringendsten daartoe worden uitgenoodigd. Het wordt door den heer Tideman onder de curiosa vermeld. Het is mij echter niet regt duidelijk, of het een handschrift dan een gedrukt boek is. Is het gedrukt, blijkt dan ook ergens waar en wanneer? Vindt men den naam van den schrijver, en welke bewijzen van authenticiteit zijn er verder voorhanden? Hoe luidt eene vertaling der gansche passage op bladz. 39^b, en waar eindelijk is het werk gebleven?

U. — H.

P. Manteau van Dalem. (XVIII. bl. 32. vr. 4; vgl. bl. 545.) Onder mijne kaarten van Staatsvlaanderen is sinds lang en misschien wel uit eene zeeuwsche kaartverkooping van jhr. mr. A. C. van Citters, eene geteekende en op linnen geplakte kaart berustende van het geheele land, weleer onder den naam van Staatsvlaanderen bekend. Van achteren op het linnen heeft de teekenaar beide, èn zich zelven, èn de bestemming der kaart genoemd: »Caerte van het Gouvernement van Syn Ex^{tie} Maurits van Nassau, Heere vander Lecke, Beverweert etc. Lutenant Generael ende Gouverneur van Vlaenderen: overgegeven bij den Ingenieur Manteau van Dalem, 1676."

Deze (Lodewijk) Maurits was kleinzoon van den held van Turnhout en Nieuwpoort. Hij schijnt destijds het krijgsbevel over geheel Staatsvlaanderen gevoerd te hebben; hij erlangde althans kort na den slag van Senef, misschien wel gelijktijdig met het gemelde bewind, ook het opperbevel van Sluis en is, in dit gouvernement, aldaar ten jare 1683 overleden.

Zie daar de redenen waarom Pieter Manteau, sinds 1659 te Sluis woonachtig, (zie Nav. XVIII bl. 548) deze kaart vervaardigd en den gouverneur aangeboden heeft.

Manteau was al vrij bejaard (69 jaren) toen hij dit werk vervaardigde. Het strekt zich uit, zoo ver de limiten van het staat-

sche grondgebied reikten. De kaart is vrij uitvoerig, en alle de dijkagien en wateren met bruin opgeteekend. Zonderling is de rigting: want het z. o. is boven aan de kaart, die 44 duimen lang en 67 breed is. Er ligt bij mij nog eene kopij er bij, blijkbaar van dezelfde hand, doch niet van aehteren door hem gewaarmerkt. — Als zelf uit Tholen van vaders zijde oorspronkelijk, meende ik te minder reden te hebben deze bijzonderheden over Manteau te verzwijgen, waar de heer Fokker zoo veel over hem verzameld heeft. Zij zijn een bewijs te meer, dat Manteau volkomen geregtigd was tot dat, waartoe burgg. en schepenen van Sluis hem nog in 1687 riepen (zie Nav. XVIII bl. 549).

Leiden. BODEL NIJENHUIS.

Place Napoleon. (Vgl. XVIII, bl, 239, 454.) In 1810 of 1811, bij de komst van Napoleon kreeg de Dam den naam van Place Napoléon en werd die naam ook op de bordjes op de hoeken geplaatst, evenzoo de IJgracht dien van Quay Marie Louise, al mede daar geplaatst. Zij behielden dien naam tot 1813, toen ze bij de herkrijging onzer onafhankelijkheid ook hun oude namen *herkregen.* De meeste Amsterdammers boven de 60 zullen 't zich wel herinneren, het was zeker een lage vleierij bij zoo veel druk; maar hoe veel duizend aristokraten bogen toen in 't stof voor Napoleon den *grooten?* A. BR.

Place Napoleon. Het medegedeelde door Dixi, XVIII. bladz. 455 geeft mij ook aanleiding om op te geven, dat, toen ons land met Frankrijk vereenigd was, in Leiden het plein van de ruïne genoemd werd:

Plein Napoleon;
Place Napoleon.

Dit stond op een groot bord te lezen. Op 18 november 1813 werd dadelijk dit bord vernield.

Zoo ook toen Napoleon zijn intogt deed, stond op eene eerepoort:

Cæsari Napoleonti semper augusto incomparabili.

Men mogt den steller van dit opschrift niet berispen.

E. S.

Porcelein. De hoogleeraar Fruin oppert in een welgeschreven stuk in de october-aflevering van den Gids 't vermoeden, dat van de porceleinkasten onzer overgrootmoeders de eerste grondslagen werden gelegd bij de publieke veiling te Amsterdam van de goederen, voortkomende uit de *portugeesche kraak*, door Jacob van Heemskerk bij Macao veroverd.

Tot bevestiging van die meening wijs ik op de uitdrukking *kraakporcelein*, die ik vroeger in verband bragt met het werkwoord *kraken*, barsten, doch sedert het lezen der reisbeschrijvingen onzer oude zeevaarders in hare ware beteekenis heb leeren kennen.

A. H.

Vragen de stad Hattem betreffende. (XVIII. bl. 457, vr. 125.) *d. Molecaten* bij Hattem (voor 1818 onder Hattem, doch thans onder Oldebroek behoorende) was oudtijds bekend onder den naam van *Keppelshuis* en is, zoo als men beweert, gesticht door Dirc van Keppel van de Waldbeke in of omstreeks 1418, als wanneer hij onder de ambtlieden van hertogin Mechteld op de Veluwe voorkomt.

De benaming van Keppelshuis blijkt uit de kaart der Veluwe in het werk van A. van Slichtenhorst in 1654 nog bestaan te hebben.

Daar er twee papiermolens en een koornmolen onder behoorden, zal daarvan de naam Molecaten wel afkomstig zijn.

Het is van vrij allodiaal goed te leen gemaakt van het furstendom Gelre en graafschap Zutphen ten zutphenschen regte met een paar handschoenen van dertig stuivers te verheergewadea door Geertruyd de Coele van Delwijnen, weduwe van Johan van Keppel tot Molecaten en is dezelve daarmede weder beleend in 1677.

Eerst in 1718 is het tot de familie van Heeckeren overgegaan en wel aan Evert van Heeckeren, gehuwd met Jacoba Isabella van Regteren, als erfgenaam van zijnen oom Johan van Weleveld, die het geërfd had van zijne moeder Anna van Keppel tot Molecaten, gehuwd met Borchard Joost van Weleveld.

In 1751 van Evert van Heeckeren aan zijnen zoon Reinhard Borchard Willem, baron van Heeckeren, generaal majoor, gehuwd met Henriette van Lintelo.

Van dezen aan zijnen zoon Robert August Adolph Carel Maurits, baron van Heeckeren van Molecaten, lid der provinciale staten en der ridderschap van Gelderland, ridder der militaire Willemsorde, 3de klasse, commandeur der Duitsche orde, enz., gehuwd met Charlotta Alexandrina baronesse van Westerholt tot Hackfort.

En van dezen aan zijnen zoon, den tegenwoordigen eigenaar, mr. Jacob Anne baron van Heeckeren van Molecaten, dijkgraaf van het polderdistrict Hattem.

i. De eerste predikanten te Hattem na de hervorming waren:

Johannes Sanderus, beroepen 1580, overleden 1603.

Johannes Urbanus, beroepen 1604, overleden 1624.

Andreas Boltzius, beroepen van Haaften 1625, geweerd 1626.

Theodorus Jacobus van Stavorden, als propenent beroepen 1627, overleden 1652.

Wilhelmus Hillenius, als proponent beroepen 1629, vertrokken naar Zwolle 1630, die dus de eerste tweede predikant is geweest.

De namen der andere predikanten zijn in de bestaande gedrukte registers te zien.

O. V. A.

Vragen de stad Hattem betreffende. Van der Aa (Aardr. Woordenboek i. v. Hattem) zegt, dat tot eersten tweeden predikant te Hattem in 1629 (niet 1624) beroepen werd Wilhelmus Hellenius, die in 1650 naar Zwolle vertrok. Eene lijst der hattemsche predikanten zal v. D. vinden in H. de Jongh, Az. Naamlijst der predikanten van de IX Classen van de Geldersche synode tot 1750 (Leiden 1750, herdrukt, zoo ik meen, 1766). In de Boekzaal April 1720 vindt men eene lijst der predikanten in de classe Neder-Veluwe, tot welke Hattem behoorde, 1566—1719. 't Spijt mij, dat ik onzen geachten medearbeider v. D. slechts deze aanwijzingen kan geven; de aangehaalde boeken zelve zijn niet in mijn bezit.

Van der Aa heeft ook een art. Molecaten, maar noemt het alleen een fraai landgoed, met vermelding van grootte en eigenaar.

H. M. C. V. O.

Vragen de stad Hattem betreffende. Molecaten of Meulecaten voerde, volgens Kok, Vaderl. woordenboek 23e deel bl. 50, voorheen den naam van Lennepestein.

Indien men Slichtenhorst, Kok, Hoogstraten, den Tegenwoordigen staat der Nederlanden en andere naleest, zal het niemand verwonderen dat er nog een Spaansch kerkhof als herinnering te Hattem bestaat.

J. van Wijk Roelandszoon, die jaren lang te Hattem heeft gewoond, noemt, in zijn Aardrijkskundig woordenboek, de twee bergen bij de stad, Rijzenberg en Godsberg (niet Galgenberg). Hoogstraten zegt dat op den laatsten een gasthuis gestaan heeft: vandaar welligt de naam.

Daar niet ieder den toren van Hattem kan beklimmen en er de kapitale letters (majuskels) op de groote klok bestudeeren, zou V. D., dunkt mij wel doen, deze op te geven, opdat men ze, zoo mogelijk, kon ontcijferen.

Bestaat er nog iets van de Wassenaarskooi (Slichtenhorst, dl. XI, bl. 361)? Van Wijk zegt dat de kram daarvan op het stadhuis bewaard wordt.

Middelburg. W. A. H. G.

[Wat in het laatste antwoord omtrent de heeren van Molencaten gezegd wordt, hebben wij de vrijheid genomen weg te laten, daar hetzelfde uitvoeriger en vollediger door onzen medewerker V. A. is medegedeeld. Van den heer J. van den Baan ontvingen wij eene breede lijst der predikanten te Hattem tot 1776. Daar echter deze lijst, die vier of vijf bladzijden van den Navorscher zou vullen, in meer dan een gedrukt werk te vinden is en waarschijnlijk slechts enkele onzer lezers er belang in stellen, meenen wij haar niet te moeten opnemen. Wij zullen haar den vrager doen toekomen, indien hij het verlangt.]

Kwakers te Leiden. Over het uitzetten der Kwakers te Leiden bevatten de gerechtsdagboeken dier stad het volgende:

Is by den Burgemeester van der Aa aen die van de Gerechte verhaelt hoe dat synE. op gisteren des avonts komende gaen met den Secretaris langs de Hooigraft, aengedient synde dat op de Middelste graft was eene vergadering van luyden van seeckere

gesintheyt die men Quaeckers noemt, en dat komende voor het huys en aldaer bevindende een groote menichte gemeen volcks die besich waeren met aldaer de glasen in te werpen, hy Burgemeester gesonden hebbende om de wacht en de Schouten, tot verhoedinge van meerdere onheylen, int huys daer de vergadering was, is ingetreden, aldaer by den anderen vindende in de keuken drie mans en zeven à acht vrouwen, en onder anderen twee mannen daervan de eene genaemt is Willem Ames uyt Engelant en Willem Ryswyk van Amsterdam, die gesegt wierden hoofden te syn van de voornoemde Quaeckers, en dat bemerkende dat het volck hoe langer hoe meerder omtrent het voorn. huys vergaderde, synE. hadde goetgevonden deselve Quaeckers tot voorkoming van verdere onheylen, te doen brengen in verseeckeringe op 's Gravensteyn; ende daerbenevens in de voorn. vergadering gelesen synde de requeste van de voorn. gedetineerdens om uyt haere detentie ontslagen te werden en haer voorgenomene reyse naer Engelant te bevorderen, hebben de voorn. Gerechte de voorn. gedetineerdens haer versouck toestaende, goetgevonden dat deselve op t avont laet, na het afvaeren der nachtschuyt op Delft sullen worden door den bode met de roede en de Schouten buyten de Wittepoort gebragt en door een af te huyren schuyt op Delft gevoert, en haer voorts verboden binnen dese stadt weder te keeren, en dat de gedetineerdens, gelt hebbende, de onkosten van haere detentie sullen betalen.

Wyders by de voorn. Gerechte geleth synde, dat.... in welckers huys de voorn. Vergaderinge van Quaeckers was gehouden, te meermalen door de Schouten daervan is afgemaent, hebben deselve goetgevonden, tot verhoeding van beroerte onder de gemeente nu te meer malen door gelijcke Vergaderingen veroorsaeckt, dat de voorn..... met syne familie sal worden gelast buyten dese stadt en vrydommen van dien te vertrekken binnen den tyt van twee mael vier en twingtig uyren, en verboden daer weder in te komen op peyne van arbitralick te werden gestraft. Actum den xxviij augustus 1659.

Twee jaren later vindt men over de uitzetting der Kwakers nog het volgende:

Op den xix july XVI^{c} een en sestich eenige tumulten ontstaen

synde in de nieuwe vergrotinge voor de huysinge van Boudewyn Boudewyns, timmerman, staende aen de Oostzyde van de nieuwe Heerengraft, veroorsaeckt doordien twee buytenluyden by de gemeynte aengesien voor Quaeckers, in het voorn. huys waeren ingetreden, en dat de Schout, tot weeringe van onheyl, aldaer komende en bevindende de glasen in 't voorn. huys door de gemeynte ingeworpen en andere huysen daeromtrent gelyck pericul te loopen, tot stuytinge van dien, hadde geraden gevonden vier personen uyt hetselve huys te geleyden op 't gevangenhuys, met naemen:

1. Heyndrick Pieters, geboortich van Gluckstadt, een schoenmaker van syn ambacht doch hem ernerende met perspapier te maecken voor de verwers, out 55 jaeren.
   Pieter Heyndrick, geboortich uyt Holsteyn, een backer, doch nu wolkammende, out 27 jaeren.
3. Boudewyn Boudewyns voorn.
4. Stoffel Robberts, greynwercker, geboren omtrent Norwits out 37 jaer.

De twee laetsten alhier ter stede woonachtich, en tselve by den Schout deser stede die van den Gerechte aengedient synde, hebben deselve na deliberatie goetgevonden dat de twee eerste personen de onkosten van haere gevanckenisse betaelt hebbende, sullen werden te scheep bestelt, en haer verboden binnen de stadt Leyden weder te keeren op peyne van in het werchuys geconfineert te werden, en dat de twee laetsten synde inwoonders deser stadt alsnoch in de gevanckenisse sullen verblyven. Actum den xxi july 1661.

Opten xxviij dito hebben die van den Gerechte goetgevonden dat de bovengemelte twee ingesetenen deser stede, de kosten van hare gevanckenisse betaelt hebbende, en belooft haer acht dagen binnen haere huysen te sullen houden, uyt de gevanckenisse sullen werden ontslagen. ... ELSEVIER.

Klokkenspelen in Nederland. (vgl. XVI bl. 321, 356; XVII. bl. 1, 33, 97, 234). **Klokkenspijs.** Uit de kerkenrekeningen van Goedereede, zou men, als het woord *beieren* alleen gebruikt werd voor het bespelen der klokken en niet voor 't luiden van meer dan eene klok, kunnen besluiten, dat ook die stad een klokken-

spel had, [1]) want er werd in 1515 betaald:
van bayeren in die hoegtyt van paschen met beloken paschen. XVIII gr.
item pingsteren en beloken pingsteren . . . . . . II ß
hoochtyt van baieren van corssavent tot dortyendach . XX gr.

Misschien besloot men in 1518 om voor al die kleine klokjes een groote aan te schaffen, die als 't ware door 't geheele eiland zou kunnen gehoord worden, want toen betaalden de kerkmeesters XXI ß VIIJ gr. »voor die stede om te halen (brengen?) die spyse van die clock", alsmede V ß VIII gr. aan Corn. Poo.. (?) »om besceet te halene van die clock tot Mechelen", denkelijk de nu nog in den toren hangende groote klok, waarvan het randschrift aldus luidt:

»Georgius Waghevens me fecit anno dn̄ MCCCCCXVIIIJ (1519) est mea vox grata quia sum Maria vocata." Boven het wapen van Mechelen, voorzien van een middenschild met een rijksarend beladen, staat: »gheghoten in sinte Katherinstrate." Zij is met loofwerk en 4 beelden voorzien, Maria met 't kind Jezus, St. Martijn, St. Joris en een mans borstbeeld met een stralenkrans rondom het hoofd, misschien van den toen regerenden paus. Dat het klokkenspel in 1525 weg was, getuigt ons de rek. van dat jaar:

»It. geg. die draegers een thonne kuyse, dat zy luyden tot triumphe van de K. M. van dat die coninck van Vrancryck gevangen was, daer over bet. met excise" . . . . . IIIJ ß X gr.

Over klokken sprekende wil ik hier nog mededeelen wat ik vond in een »schepenkennesse bouck der stede van Axele", over de spijs der klok, bij mr. Joris Waghevens te Mechelen gegoten, om te Axel in 't belfroot te hangen. In 1522 was Axel gemelden »clockghietere" nog schuldig 346 gld. en 15 st. van 40 grooten elc gulden stic over levering eener nieuwe klok wegende XXX^{C}LXXXII (3082) te 14 gld. en ½ elc hondert, »ghemaect van goede ijsere, copelare, rot of witten metale de IIJ deelen en 't vierde deel van goeden fijnen inghelschen of oosterschen thene" (tin).

De stad had reeds 100 gldn alsmede de helft van 8 gldn en 8 st. betaald »van ghelaghen bij den coop." F. CALAND.

---

[1]) De oude kerk in *Goedereede* was eenmaal zeer groot: zij bezat een groot en klein orgel, een heilig graf, eene krocht (?), dertien altaren, op het koor nog een torentje waarin ook een klokje hing en onder hare inkomsten vind ik het lastgeld van XIIIJ^{C} lasten haring, dat ongeveer XXIIJ £ VJ ß beliep.

VRAGEN.

Heer Florens. In de oudste rek. der stad Hulst, 1326, staat: »Op den VIJ dach (sept.) Bouden Lieve, Simoen Dulle, Boid Woytac en Jh. Coman in Zeeland tote miin here *Floreinse* omme hem te biddene dat bi Jhanne van der Maelsteden onsen schoutate thuus soude laten bliven op den tiit dat si ghereet waren in Inghelant te vaerne te coste" . . . . XXJ sch.

Wie is deze *miin here Florens*, die te zeggen had of de schout van Hulst al of niet naar Engeland meê zou gaan? Wie weet voor welke zaak? Kan hij een tot nu onbekend burggraaf van Zeeland zijn, van welke de lijst wel door Smallegange gegeven, maar door hem zelven *gantsch onvolmaekt* genoemd wordt?

Wolphert, de IIe heer van Borsselen had bij Anna de Bostoque uit Engeland, Floris XII heer van B., die ook weder eenen zoon Floris had, in 1345 voor Staveren verslagen; zou *here Florens* een dezer twee kunnen zijn?

Sas van Gent. F. CALAND.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Begrafenispenning ter gedachtenis van Jodocus van Lodensteijn. (XVIII. blz. 355). Omtrent van Lodensteijn deelde mij mr. J. T. Bodel Nijenhuis te Leiden onlangs mede, dat er van dezen een in olieverf geschilderd portret in 't bezit is van den heer Pigeaud Lodensteijn te Schiedam, en, dat het XXIste der Evangelische gezangen in de Nederlandsche Hervormde gemeenten genomen is uit van Lodensteijns, Hertsterkte in Jehova, blz. 80, beginnende met de woorden: »Zoet gezelschap" enz., terwijl de overeenkomst aanvangt zichtbaar te worden in het 4e couplet van dit dichtstukjen, bij den regel: »Zitten wij in treurig duister" enz. Aan het hoofd des lieds staat, dat die »aandachten" den auteur zijn voorgekomen gedurende zijn verblijf in ostagie (als gijzelaar), in 't land van Cleef.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Bilderdijk. Vertaling der gedichten van Ossian. Bilderdijk liet in zijn Mengelpoëzy (Amst. 1799) eenige vertalingen drukken van gedichten aan Ossian toegeschreven. Hij zegt daaromtrent in de Voorrede, dat zij »het voorrecht hebben van naar het oorspronklijke-zelf bewerkt te zijn, Macphersons engelsche uitgave niet dom aan te kleven, en vooral ('t geen in stukken die van over zee tot ons komen, wel als eene aanmerklijke byzonderheid aangeteekend mag worden) geenerlei Hoogduitsche of andere Vertaling te volgen."

Dat Bilderdijk inderdaad het oorspronkelijke voor zich heeft gehad en zich moeite gegeven om dat te verstaan, is mij gebleken uit een handschriftjen van hem, behoorende tot de verzameling van den heer Joh. Hilman te Amsterdam. Het bevat dertien bladz. op schrijfpapier in 8°. Op den omslag staat »Temora, Zevende boek uit het oorspronkelijk." Het is woord voor woord vertaald. Boven de woorden staan nommers, die de orde aanwijzen waarin zij in het oorspronkelijk staan. Hier en daar vindt men eenige stippen, die de plaats moeten aanduiden van woorden, die Bilderdijk niet verstond. Ik zal er onzen lezers een paar proeven uit mededeelen en er Macphersons vertaling nevens voegen. Zij die, gelukkiger dan ik, het oorspronkelijk bezitten en verstaan, mogen oordeelen in hoe verre Bilderdijks vertaling juist en zijn ongunstig oordeel over die van Macpherson wel gegrond is.

Het donkert zich,
Diep in slaap 't leger by den tijd,
in de omkleeding donkere van de nacht:
uit nu ging het vuur van den koning op de hoogte
nu zeeg hy in het eenzame over zijn schild
de slaap viel op de oogen aan den krijger,
de stem van Fillan daalde in zijn ooren.
slaapt hy, ... de man van Klatho?
.... rust .. mijn Vader, in sluimering?
..... aandenken in mijn omkleeding met (in) wolken?
aan my alleen zijnde in den tijd van de nacht?

Waarom .... koomt gy in mijn lichte droomen?
Zei Fingal, en hy rees haastig.
... vergeten, ... mijn zoon,
In 't huppelend vuur over (op) 't veld van de helden.
Niet zoo, in de ziel van den koning
komen de daden (der) zielen glanzend in krijgs-rumoer.
niet bliksemen ....., die ontglippen in 't donker
van de nacht, en niet maar achterlaten een spoor.
'k denk aan ... Fillan, in sluimering:
mijn ziel komt op verheffenden (rijzenden) toorn.

It was dark. The sleeping host were still, in the skirts of night. The flame decayed, on the hill of Fingal; the king lay lonely on his shield. His eyes were half-closed in sleep; the voice of Fillan came. Sleeps the husband of Clatho? Dwells the father of the fallen in rest? Am I forgot in the folds of darkness; lonely in the season of night?

Why dost thou mix, said the king, with the dreams of thy father? Can I forget thee, my son, or thy path of fire in the field? Not such come the deeds of the valiant on the soul of Fingal. They are not there a beam of lightning, which is seen, and is then no more. I remember thee, o Fillan! and my wrath begins to rise.

Wederom ontwaakt de klank (het geluid)
Van de maagd valt de helm af:
Er komt van een geruisch, over de rots van den vloed.
Opvliegend uit de droomen van de nacht,
rijst Katmor onder den schoonen boom.
hy zag de maagd van de hoogte,
over de rots van Lubar van de heiden.
(Een) bloedige (roode) ster, die neder daalde,
In 't midden der lokken, een donkere golving.

Wie komt door de nacht tot Kathmor
in 't donker-tijdstip der lichte droomen?
om te brengen ... iets, over den strijd van het krijgsrumoer?
Wie zijt gy, zoon der donkerheid van den hemel?

Staat gy, voor het aangezicht van den koning
Uit de schimmen, uit den tijd vaal van ouds?
Roept gy, uit de nevelen van rust,
met gevaren Erins van zwaarden van vroeger tijd.

More dreadfal rings the shield. Sul-malla starts. Her helmet falls. Loud echoes Lubar's rock, as over it rolls the steel. Bursting from the dreams of night, Cathmor half-rose, beneath his tree. He saw the form of the maid, above him, on the rock. A red star, with twinkling beam, looked thro' her floating hair.

„Who comes thro' night to Cathmor, in the season of his dreams? Bring'st thou aught of war? Who art thou, son of night? Stand'st thou before me, a form of the times of old? A voice from the fold of a cloud, to warn me of the danger of Erin?"

In de Voorrede over zijne Mengelingen (1804), waarin hij nog eenige vertalingen van Ossian geeft, zegt Bilderdijk: »Maar waarom de kleine Gezangen-alleen, en niet de grootere die Macpherson met den naam van Heldendichten vereerd heeft? — By alle de schoonheden dezer laatsten dragen zy te veel merken van verloren en ingevlochten plaatsen, en is hun stijl te ongelijk, dan dat zy in een getrouwe Vertaling behagen zouden. Hy die ze mocht willen overbrengen, is verplicht, er Vrije Navolgingen van te maken, die met ons bestek, van 't Oorspronkelijk op de hielen te treden, in geenen deel over een zouden stemmen." Reeds in het volgende jaar echter (1805) schijnt hij daaromtrent anders geoordeeld te hebben: althans hij gaf toen eene vertaling van den Fingal in het licht. Dat hij er ook over gedacht heeft, de Temora te vertalen schijnt uit dit handschrift te blijken. P. LEENDERTZ W^ZN^.

Kataloog van O. Lorenz. De belangrijke kataloog van O. Lorenz, waarover ik verleden jaar (Zie Books of Reference, bl. 120) de lezers van den Navorscher uitvoerig onderhield, is thans half voltooid. Het tweede deel, omvattende de letters D—H, ligt voor mij; ik heb dus goede hoop het geheele werk eenmaal gereed te zien, wel niet in 1869, zoo als de schrijver ons belooft, maar stellig toch in 1870. Is de publicatie afgeloopen, dan zullen wij een even noodzakelijk als nuttig supplement op Quérard en de Littérature

française contemporaine bezitten. Voor de behoorlijke opneming van fransche werken hier te lande verschenen, wordt door mij zoo veel mogelijk zorg gedragen. Wel stuit ik hier en daar af op den onwil — den onverstandigen onwil — van uitgevers of drukkers die mij en den heer Lorenz weigeren inlichtingen te geven over boeken bij hen verschenen, zoo als b. v. de heeren Kemink en Zoon te Utrecht en anderen (wier namen ik mij voorbehoud nader bekend te maken); maar deze niet te regtvaardigen handeling, waardoor zij zich zelf in de eerste plaats benadeelen, kan in dit geval ten hoogsten een vertragenden invloed uitoefenen.

Aan den anderen kant kondigt Gustave Brunet eene nieuwe uitgaaf aan van Quérards Supercheries littéraires dévoilées waartoe hij de bouwstoffen, volgens berigt in den, nu zeer zeker overleden franschen navorscher, L'Intermédiaire, van 10 mei 1867, (overgenomen in Nav. XVII, blz. 201) gevonden heeft in Quérards nalatenschap. Deze tweede uitgaaf van het bekende werk — reeds op zich zelf door vermeerdering en verbetering veel belangrijker dan de eerste — zal bovendien worden opgeluisterd door twee zeer gewigtige toevoegsels.

1e. door de derde editie van Ant. Alex. Barbiers Dictionnaire des ouvrages anonymes, composés, traduits ou publiés en français, revu et augmenté par Olivier Barbier, conservateur sous-directeur adjoint à la Bibliothèque impériale.

2e. door een Table générale des noms réels, des écrivains anonymes et pseudonymes cités dans les deux ouvrages.

De uitgave begint in November 1868. Zij zal geschieden in twee- of drie maandelijksche afleveringen van 10 franken, en in vijf, of ten hoogsten zes deelen kompleet zijn. Wat er na het vijfde deel meer uitkomt wordt aan de inteekenaren die zich voor 1 februarij 1869 hebben laten inschrijven, gratis afgeleverd. Na dat tijdstip wordt bovendien de prijs van elke aflevering van 10, tot 12 franken verhoogd.

H. TIEDEMAN.

Albertus Seba. (Verg. II. bl. 216; II. bl. 213; XVIII. bl. 573.) Over dezen amsterd. apotheker, zie ook Jöcher, Gelehrten Lex. in voce, Th. IV s. 457. B.

Anonymen. (Vgl. XVIII, bl. 405). Christiaan Meeuse. In de Herinneringen uit het leven van.... Chr. Meeuse, .. door hem zelven beschreven (Middelburg 1840) vind ik de volgende schriften, als door hem naamloos uitgegeven, vermeld: Vijf brieven ter bestrijding van sommige vooroordeelen, welke eenen nadeeligen invloed hebben op de beoefening van godzaligheid (Amsterdam, by W. Brave, 1806), slechts met de slotletters van des schrijvers voor- en geslachtnaam ..... N ..... E aangeduid. Bij de opgave zijner overige werkjes vermeldt hij het „naamlooze" niet, zoodat ik twijfel of er wel meer als zoodanig hij te noemen zijn, dan misschien eene Dooprede ('s Gravenhage, bij de Visser, 1818).

Joh. Henr. Gravé. C. Gravé. Jz. gaf in onderscheidene almanakken dichtproeven, die, hoezeer niet onberispelijk, toch eenigen aanleg verraden; in 1823 gaf hij (Amsterdam, Visser en Comp.) eenen bundel Gedichten. Met hem moet niet verward worden J. H. Grave (e, niet é), een tooneelschrijver en rijmelaar.

V. O.

Anonymen en pseudonymen. (XVIII. bl. 579. bl. 159). Willem Baarland 1829 (2de druk 1832), en Tafereelen en Herinneringen 1833, zijn geschreven door eenen leeuwarder graanhandelaar, W. J. Brugts, meen ik, genaamd. Willem Baarland had in der tijd zooveel aftrek, dat een herdruk noodig was. Men zegt dat de schrijver in de praktijk de theorie niet beoefende, door hem in Willem Baarland geschetst.

J. D.
L.

[Onze medewerker B. daarentegen, gist dat A. J. van der Aa de schrijver is.]

Eerste boekverkoopingen in Nederland. (Verg. V. bl. 3, 172.) „En attendant que quelqu'un s'occupe de compléter les recherches sur les dépôts littéraires tant anciens que modernes de la Belgique, nous indiquerons le plus ancien Catalogue d'une vente publique de livres que nous connaissons. Nous dirons plus tard un mot de ceux publiés par Plantin déjà antérieurement à cette époque, pour faire connaître les ouvrages sortis de ses

presses. La bibliothèque qui nous occupe ici est celle de Marnix de Ste. Aldegonde, qui naquit à Bruxelles en 1538. On sait que ce célèbre bourgmestre d'Anvers s'est rendu fameux par ses écrits et surtout par le rôle qu'il joua lors des troubles du XVIme siècle. Il avait embrassé la réforme avec ardeur, ce qui l'obligea de se retirer à Leyde, où il finit ses jours en 1598.

«Voici le titre de cette rareté bibliographique, dont on ne connaît plus qu' un seul exemplaire, qui est déposé dans une bibliothèque publique de la Hollande:

»*Catalogus librorum bibliothecae nobilissimi clarissimique viri, piae memoriae D. Philippi Marnixii Sancto-Aldegondii. Lugd. Bat., ex typis Christ. Gujotii.* 1599. A—H 2.

„Les indications suivantes qu'on lit au bas de la dernière page nous ont paru assez curieuses pour être transcrites ici.

»*Venumdabuntur hi libri auctione publica in aedibus Viduae Domini Sancto-Aldegondii ad sextam Julij* 1599. *Fietque initium per Theologos, et sic deinceps eo ordine quo hic sint compositi. Sunt et insuper variae eximiaeque Alb. Dureri et aliorum Picturae et Tabulae: quam plurima etiam et antiquissima tam ex auro et argento quam ex aere numismata. Duo globi insigniaque instrumenta geometrica.*"

Ontleend aan den Messager des sciences et des Arts de la Belgique, 1833, p. 243, 244, door

J. I. V. D.

VRAGEN.

3. **Is het waar of niet?** Ieder van ons kent de geschiedenis wel van de gewigtige ontdekking, welke een zekere abbé Domenech in de Bibliothèque de l'arsenal te Parijs meende gedaan te hebben van een »*manuscrit pictographique américain*" (in de wandeling genoemd het Boek der wilden). Ieder zal zich nog herinneren, dat het werk op kosten van den staat met buitengewone typographische pracht werd gedrukt, en dat geleerden weken lang vruchteloos zaten te peinzen op de zonderlinge hieroglyphen waaruit het bestond (afkomstig zeide men uit de »Oabinoosche" geschrif-

ten), tot dat men eindelijk tot de ontdekking kwam, »que ce »Livre de sauvages, écrit sur papier de fabrication canadienne," n'était autre chose qu'un cahier d'écolier, orné des gamineries et des obscénités dont les enfants du peuple se plaisent à salir les murs".

In de Année littéraire et dramatique van Vapereau (année 1861) komt op blz. 446 en vv. eene lange beschrijving van deze mystificatie voor. Zij eindigt aldus:

»L'histoire de la mystification pictographique n'est pas restée »en France, dans le cercle des journaux littéraires, les feuilles »politiques en ont aussi entretenu leurs lecteurs. Le nouveau »journal le Temps a reçu à cette occasion une des lettres de récri-»mination du malencontreux inventeur. Un croniqueur de la Pa-»trie, m. Ed. Fournier, a fait de cette infortune bibliographique, »l'object de l'une de ses plus amusantes causeries. Seulement, en »bon Français qu'il est et que tout journaliste doit être, il a rap-»pelé aux savants de l'Angleterre et de l'Allemagne le *ne insultes »miseris*, qu'on oublie si bien de peuple en peuple, et il a raconté »en regard de l'invention de la pictographie américaine, une mysti-»fication bien faite pour rabattre un peu la vanité triomphante de »l'érudition étrangère. Voici le fait en quelques mots:

»Le docteur van Swieten avait été chargé de copier et de col-»lationner un manuscrit grec de Théodoret, par son ami le savant »éditeur Meerman, qui préparait alors sa grande collation du *No-»vus Thesaurus juris civilis canonici*, publié à la Haye en 1791 et »formant sept tomes in-folio. Le docteur van Swieten avait un fils »qui désirait prendre des leçons d'équitation. Le père, aussi ori-»ginal que savant, voulut bien accorder cette faveur, à la condi-»tion que le jeune homme lui en ferait la demande en grec. Celui-»ci s'exécuta, et redigea sa pétition sous forme de lettre, dans des »termes qui satisfirent pleinement le savant helléniste. Quand le »docteur envoya à son confrère Meerman le manuscrit grec, il y »laissa par mégarde la lettre de son fils, qu'il avait eu l'intention »de conserver. Cette pièce était bien faite pour étonner et emba-»rasser l'érudition de l'éditeur qui cependant n'hésita pas à la pu-»blier, comme un fragment de Théodoret, à la suite de l'ouvrage »principal. Le plus curieux fut que l'éditeur jugea nécessaire de »commenter ce nouveau texte; il faisait remarquer que du temps

»de la jeunesse de Théodoret, il y avait déjà des écoles vétéri-»naires et des maîtres de manège.

»»Que dites-vous de l'anecdote? demande le chroniqueur de la »»Patrie, en guise de conclusion. N est-ce pas qu'elle est bien le digne pendant de l'histoire du manuscrit peau-rouge?""

Wat de heer Fourrier vraagde, vraag ik ook: »Que dites-vous de l'anecdote?" -- Is zij waar of niet? H. TIEDEMAN.

Nicolaas Huybertz. van Percijn. In de Oeffenschool der Mathematische wetenschappen.... door Arnoldus Bastiaan Strabbe. Tweede deel. Bijvoegsel tot het mengelwerk, pag. 158, staat een brief van Ludolf van Colen aan Nicolaas Huybertz van Percijn, landmeter te Naarden.

Kan iemand mij eenige bijzonderheden mededeelen aangaande dezen persoon, van wien ook door van Schooten herhaaldelijk met veel lof gesproken wordt? G. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Lucas van Leiden, de schilder. Het is mij uit de Kenningboeken (dingtalen) van Leiden gebleken, dat de schilder Lucas Hugenz. (van Leiden) gehuwd was met Elisabeth van Bosschuysen, dochter van Jacob van Bosschuysen en Alyt Heermans. Haar broeder Jan van Bosschuysen was gehuwd met Hase, Bruyninck Spruiten dochter.

Uit het huwelijk van Lucas van Leiden en Elisabeth van Bosschuysen zijn geene kinderen gesproten. Na den dood van Lucas van Leiden is zij hertrouwd met Jan van Rijswijk. Intusschen schrijft o. a. Orlers (Beschrijving van Leyden, bl. 364) »dat Lucas maar ééne dochter had, die negen dagen vòòr des vaders overlijden eenen zoon baarde. En toen men met het kind van het doopsel kwam, vroeg hij naar den naam van zijnen jongen neef (kleinzoon). En toen men hem antwoordde, dat er nog eenen Lucas van Leiden na hem zoude blijven, nam hij het niet wel op, als of de mening was, dat men hem wouw voort hebben

Deze zijn dochters zoon Lucas Dammasz. is te Utrecht aº. 1604, oud 71 jaren overleden, was mede een tamelijk goed schilder, gelijk ook is Joan de Hooy zijn broeder, schilder van den koning van Frankrijk."

Hieruit zou men vermoeden dat deze dochter, Marytge Lucas genaamd, gesproten was uit het huwelijk met Elisabeth van Bosschuysen, doch dat is het geval niet geweest, want uit de Dingtalen blijkt, dat zij eene *natuurlijke dochter* van Lucas van Leiden was.

Op den 10 juny 1534 verklaarde Dammas Claesz., schilder, als man en voogd van Marytgen Lucasdochter zijn wijf, dat wijlen mr. Lucas Hugenz. in zijn leven bij testament gemaakt en besproken had, dat al zijne goederen na zijn en zijn huisvrouws dood gaan en succederen zullen, de eene helft op Hughe Jacobsz. zijn vader, en de andere helft op Marytgen Lucasdr. met conditie, dat, indien Hughe Jacobs zijn vader, na het overlijden van jonkvr. Elisabeth van Bosschuysen niet in leven was, alle zijne goederen in dit geval gaan en succederen zullen op Marytgen Lucasd. alleen. Hij, Dammas Claesz., verlangde daarbij, dat jonkvr. Elisabeth van Bosschuysen gecondemneerd zoude worden tot het leveren van den inventaris, o. a. van de *platen*, *tafereelen* en *schilderijen*, door mr. Lucas nagelaten.

Tegen deze verklaring beweerde Elisabeth van Bosschuysen, dat Lucas Hugenz. haar man, haar vermaakt had al zijne nagelaten goederen, zoo lang zij leeft, zoodat Marytgen Lucas, *natuurlijke dochter* van Lucas van Leiden, op die goederen geene aanspraak had dan na den dood van Elisabeth voornoemd

Het is mij verder uit de genoemde Dingtalen van 17 oct. 1538 gebleken, dat Lucas van Leiden drie zusters en een broeder gehad heeft, te weten: Margriet Hugendr., zuster van het St. Michiels klooster te Leiden, Catrijn Hugendr., Marytge Hugendr. en Dirk Hugenz. [1]).

Eindelijk zij nog gemeld dat, onder de voorwerpen, die de heer Lambrecht, pater van het klooster Mariënpoel, in 1523 gekocht

[1]) In een Borgtogtboekje van Leiden wordt op 28 junij 1521 vermeld: Lucas Hugez. schilder, is borg voor Dirck Hugenz, zijn broeder voor 1 m. stiens (steen.).

had, ook voorkomt: *Een figuer, gecoft van meester Lucas tot Leyden, te weten de vlucht in Egypte. ijL. v. st.* (Zie hierover Leidsche Courant 23 junij 1858). .. ELSEVIER.

Silhouetten van utrechtsche studenten. (XVIII, bl. 99, vr. 24,; vgl. bl. 220, 274,474). Ik ben den heer van Akerlaken te Hoorn zeer dankbaar voor de berigten medegedeeld omtrent eenige silhouetten van utrechtsche studenten in mijn bezit. Van alle kon mij gemelde heer geene inlichting geven. Met eenen Wiegand als notaris te Nijmegen ben ik eens in aanraking geweest, voor ruim 30 jaren. Van de 2 andere silhouetten zonder inscriptie was mogelijk (volgens D. in den Navorscher, XVIII, bl. 474) één van Daendels, J. U. S. uit Elburg of Hattem. Zou nu het andere dat van Jacobson ook kunnen zijn? Indien de heer van Akerlaken te Hoorn de goedheid wilde hebben mij zijn adres nader op te geven (zijnde het mijne bij de redactie van den Navorscher bekend) zoude ik hem de twee gemelde silhouetten franco toezenden, ten einde te kunnen beslissen welke personen zij voorstellen. J. C. K.

Anna Sontag. (XVIII. bl. 223, vr. 62; vgl. bl. 476). Indien het J. I. v. D. mogt gelukken het hollandsche vers terug te vinden, gedicht naar aanleiding van Anna Sontags verschijning hier te lande, als zangeres of actrice, zou het mij hoogst aangenaam zijn daarvan een afschrift te mogen ontvangen. Mijn adres is bij de redactie van den Navorscher bekend. J. C. K.

TAALKUNDE.

OVER DE SPELLING EN SCHRIJFWIJZE DER ZAMENGESTELDE STRAATNAMEN.

In de eerste plaats merk ik op, dat het woord *straatnamen* even wettig is als *plaatsnamen;* en daar 't laatste zeker boven alle berisping verheven is, vermits 't door ieder, ook door de Koninklijke Akademie zelve, en den Navorscher, en het Taal- en Letterkundig Kongres gebruikt en geschreven wordt, zoo kan 't eerste

ook zeer goed dienst doen als algemeene term voor alle namen van straten, stegen en pleinen, grachten, burgwallen en kaaijen, gangen, hofjes en sloppen, eilanden, dijken en dammen, parken, lanen en paden, bruggen, sluizen en slooten, ja ook die van poorten en torens en wat benamingen er meer zijn om de openbare wegen te land en te water aan te duiden.

De straatnamen nu behooren juist tot die woorden, wier schrijfwijze en spelling altijd bij uitstek los en onzeker en vrij willekeurig is geweest; want hier heeft niet enkel de *vox populi* zich altijd krachtig doen gelden, maar men heeft ook den regel: »schrijf zoo als gij spreekt" gelezen met den nadruk op *gij*, en dien toegepast in den zin van: »schrijf zoo als 't u invalt." Men kon en kan de straatnamen in geen aardrijkskundige noch taalkundige woordenboeken naslaan; de geografen hadden er niet meê te maken en de taalgeleerden namen er geen notitie van. Zij werden aan de stedebeschrijvers overgelaten, die er lijsten van maakten, zonder veel op de zuiverheid der spelling te letten, — trouwens deze soort van schrijvers hebben zich in 't algemeen weinig om stijl en taal bekommerd, — en daar zij juist ook niet druk gelezen werden, zoo bleven hun lijsten van straatnamen doorgaans begraven in hun kwartijnen en folianten. Ten slotte is de eigentlijke »woordenlijst" voor deze soort van woorden te vinden op de naambordjes aan de hoeken der straten; — immers zoo als deze een naam dagelijks aan een iegelijk voorhouden, zoo *moet* die ook wel worden geschreven, — en bovendien hebben ze voor velen nog al eenig gezag, omdat ze van overheidswege zijn aangeslagen. Nu is 't maar jammer, dat dit gezag niet op beter gronden steunt, en dat zij hun »raadplegers" vaak verkeerd inlichten. Op de oude bordjes krioelde 't van fouten; de nieuwe zijn er ook niet vrij van. Slechts één voorbeeld, dat ik uit Amsterdam neem, ofschoon er elders ook genoeg te vinden zijn.

Weêr leest men op het mooije blaauwe bordje aan den hoek der Ramskooi: *RAAmskooi.* Wie een oogenblik over dien naam nadenkt, begrijpt niet, wat dat ooit beteekend kan hebben, en hoe bij *ramen* een *kooi* te pas komt; en wie met de plaatselijke historie bekend is, weet wel dat dáár nimmer »ramen," gestaan hebben. Doch al ware dit laatste eens het geval, en al wilde men

zelfs gelooven dat daar een »kooi" bij behoorde, dan nog zou *Raamskooi* toch niet deugen! 't zou dan *Raamkooi* moeten zijn, even als men schrijft: *Raamgracht*, *Raamstraat, Raamsteeg*, *Raampoort*, *Raambrug*, *Raampad*, *Raamsloot.* De plaats, waar de ramen stonden, noemde men oudtijds kollektief: »de Raem." Maar er komen geen ramen bij te pas. De naam der bedoelde straat is in de 16e, 17e en 18e eeuw altijd gespeld: *Ramskoy*, *Ramskooy*, *Ramskooi*; en de beteekenis van die zamenstelling is ook voor ieder even duidelijk als die van *schaapskooi.* — Maar *Raamskooi* vertegenwoordigt de *vox populi*, die niet altijd *vox dei* is, — »de soete malligheyt van onse uytspraeck" als Bredero die noemde; — doch als men deze op de naambordjes ten toon wil stellen, dan moet men ook aan den hoek der Kalverstraat schrijven: *Kaaleferstraat.*

Er heeft in onze taal ten aanzien der zamengestelde woorden altijd veel twijfel en onzekerheid bestaan, zoowel wat de verbindingsletters betreft, als het »los" of »aaneen" schrijven der woorden, waaruit de zamenstelling bestaat, en die onzekerheid is nog niet geheel geweken. En zoodra men een lijst der straatnamen, van welke stad men wil, voor zich legt, zal het terstond in 't oog vallen, dat verreweg de meeste dier namen *zamengestelde* zijn; 't is dus niet te verwonderen, dat ook hierin losheid en onzekerheid heerscht Men vindt de bewijzen daarvan niet alleen op de naambordjes, maar ook in boeken en bladen.

Omtrent die zamengestelde namen nu wensch ik eenige opmerkingen mede te deelen, die ik gaarne, voor zoo verre zij gebrekkig of onvolledig mogten zijn, zal zien verbeteren of aanvullen. Verschillende steden leveren natuurlijk plaatselijke eigenaardigheden op, wat sommige *namen* betreft; maar de *vorming* der zamenstelling komt overal tamelijk wel overeen. En daar 't niet wenschelijk is, namen van allerlei plaatsen dooreen te mengen, zoo wil ik mij, bij 't noemen van voorbeelden, tot de Amsterdamsche bepalen. Welligt gevoelen sommige medewerkers lust over die van andere steden te spreken.

I.

Het ligt in den aard van een zamengesteld woord, dat de zamenstellende deelen »aaneen verbonden" geschreven worden,

en 't geheel zich voordoet als één woord; — immers als prof. Brill zegt (Nederl. spraakleer § 35.): »*Zamenstelling* noemt men dat woordvormingsmiddel, waardoor twee of meer zelfstandige woorden tot één worden verbonden." Dit nu is ook op de straatnamen van toepassing.

Alle zamengestelde straatnamen hebben als laatste lid of *hoofddenkbeeld* een der bovengenoemde woorden — of een niet genoemd; — en als eerste lid (*omschrijvend deel, bepalend woord* of *bijkomend denkbeeld*, hoe men 't noemen wil) een werkwoord, bijwoord, bijvoegelijk naamwoord of zelfstandig naamwoord, en niet zelden is dat eerste lid op zich zelf reeds een zamengesteld woord. En somtijds ook heeft de eenmaal zamengestelde straatnaam later door voorvoeging van een naderbepalend woord nieuwe zamenstelling ondergaan.

1. Omtrent de schrijfwijze van zamenstellingen met een werkwoord of bijwoord is, zooveel ik weet, nooit twijfel geweest; zij worden geregeld aaneen geschreven, en er komt geen verbindingsletter te pas, b. v. *Drilveld*, *Waaigat*, *Achtergracht*, *Voorburgwal.*

2. Onder de namen met een bijvoegelijk naamwoord zamengesteld, zijn er die bestendig aaneen geschreven zijn, zooals: *Langestraat*, *Breêstraat*, *Nieuwendijk*, *Hoogstraat*, *Smallepad*, *Blaauwhoofd.* Maar met verreweg de meeste is dit niet het geval; men leest: *de Utrechtsche straat*, *de Geldersche kaai*, *de Engelsche steeg*, *de Leidsche poort*, *de Oude schans*, »hij woont op den *Heiligen weg;*" wat echter af te keuren is. De zamenstellingen met een bijvoegelijk naamwoord moeten op gelijke wijze tot één woord verbonden worden, als die met een werkwoord, bijwoord of zelfstandig naamwoord. Bovendien vordert dit de duidelijkheid en juistheid van uitdrukking. *De Leidsche poort* drukt iets anders uit dan *de Leidschepoort.* De eerste is: »de poort der stad Leiden," men herinnere zich slechts *Rembrandts voorspoedige reis* van Immerzeel:

Hij naakt en wint de Leidsche poort.

De laatste daarentegen is een poort der stad Amsterdam, welke zoo gedoopt is. Er is zelfs in de uitspraak van beide verschil in den klemtoon.

De Oude schans beteekent een *schans* die *oud* is; maar wan-

neer uit de zamenvoeging dier woorden een straatnaam geboren, en er niet meer van een schans maar van een hedendaagsche gracht sprake is, dan schrijve men: *Oudeschans*, of des verkiezende: *Oude-schans*. En zoo schrijve men dan ook: *Utrechtschestraat*, *Gelderschekaai*, *Engelschesteeg*, »hij woont op den *Heiligeweg*", enz.

3. De zamengestelde namen, welke een zelfstandig naamwoord tot eerste lid hebben, zijn verreweg het meeste in getal, immers te Amsterdam, en 't zal wel in andere plaatsen even zoo zijn. Wij zullen van deze straks spreken.

4. Wanneer het eerste lid eener zamenstelling op zich zelf reeds een zamengesteld woord is, schrijven wij deze evenzeer aaneen verbonden, b. v. *Wittepaardssteeg*, *Kardoeskokersgang*, *Blaauweleliestraat*, *Wassendemaanshofje*, *Doodkistemakersgracht*, enz.

Wanneer echter dat eerste lid geheel of gedeeltelijk uit een eigen naam bestaat, zoodat het aaneen schrijven niet mogelijk is, dan komt het koppelteeken te stade, b. v. *Pieter-Jacobsstraat*, *Arke-Noachsgang*, *Jonge-Roelensteeg*.

5. Dikwijls is het gebeurd, dat een straatnaam, die reeds zamengesteld was, ter nadere onderscheiding, nogmaals met een voorvoegsel verrijkt werd. In deze gevallen is het, om den wille der duidelijkheid, wenschelijk, dat voorvoegsel met het koppelteeken te verbinden, b v. *Buiten-Bantammerstraat*, *Lange-Leidschedwarsstraat*, *Eerste-anjeliersdwarsstraat*, *Kromme-palmstraat*. Vooral ook wanneer het voorgevoegde woord op zich zelf almede zamengesteld is, b. v. *Oudezijds-voorburgwal*.

6. Er zijn namen, die wel uit meer dan één woord bestaan, maar evenwel geen zamengestelde woorden zijn; zij bestaan doorgaans uit een zelfstandig naamwoord als hoofdbegrip, omschreven door een ander zelfstandig naamwoord met een voorzetsel, b. v. *het End van de wereld*, *de Trappen van de Beurs*, *het Gebed zonder end*, *de Bogt achter de Oude kerk*, *de Hoogte van den Kadijk*, *de Binnenkant van 't Nieuwe-waalseiland*, enz.

Zulke namen zijn weleer uit het spraakgebruik des volks geboren, en sommige waren oorspronkelijk bijnamen. Hun getal is nimmer groot geweest en vermindert gaande weg. *De Binnenkant van 't Nieuwe-waalseiland* is reeds voorlang versmolten tot het

enkele *Binnenkant*, en *de Hoogte van den Kadijk*, sedert den tijd dat de *Laagte van den Kadijk* een anderen naam gekregen heeft, enkel *Kadijk* geworden. Welligt zullen ook *de Trappen van de Beurs* en *'t End van de wereld* over weinig jaren reeds vergeten zijn.

Niemand zal begeeren deze soort van straatnamen aaneen verbonden te schrijven, evenmin als men *de Man in de maan*, *de Hond in den pot*, ofschoon het namen van uithangteekens zijn, tot één woord zal willen zamenlijmen. Maar wanneer zulke namen van uithangteekens als eerste lid eener zamenstelling voorkomen, verandert de zaak en wordt de verbinding noodzakelijk: die verbinding geschiede dan echter door koppelteekens, om aan het woord geen al te zonderling voorkomen te geven, en de lezing gemakkelijker te maken, b. v. *Land-van-beloftesteeg*, *Balk-in-'t-oogssteeg*, *Wapen-van-Delftssteeg*, *Dirk-van-Hasseltssteeg*.

II.

De zamengestelde straatnamen, die tot eerste lid een zelfstandig naamwoord hebben, kan men in drieën verdeelen:

A. eenvoudige verbindingen, soms met inschuiving eener zachte *e*.

B. verbindingen met een meervoudvorm.

C. verbindingen met een genitiefvorm.

Zamengestelde namen door eenvoudige verbinding gevormd, zijn:

1. Zulke, waarbij het zelfstandig naamwoord de dingen noemt, die ter aangeduider plaatse werden of nog worden verkocht, aangevoerd of bewerkt, b. v. *Bierkaai*, *Bloemmarkt*, *Botermarkt*, *Zandhoek*, *Appelmarkt*, *Zoutsteeg*, *Haringpakkerij*, *Runstraat*. Enkele malen met het achterste lid in 't meervoud, zoo als: *de Houttuinen*, *de Bokkinghangen*, *de Teertuinen*.

2. Zulke, die een *ligging bij* of een *rigting naar* aanduiden, b. v. *IJgracht*, de gracht aan het IJ; *Amstelgrachtje*, het grachtje bij den Amstel; *Dijkstraat*, de straat nevens den dijk, waarbij men zich te herinneren heeft, dat die dijk de tegenwoordige St. Antonies-breêstraat is; *Tuinstraat*, de straat, die naar den Stadstimmertuin leidde; *Kerkstraat*, de straat, die op de kerk aanloopt. *Spuistraat* moet dan de straat die op het Spui, en *Damstraat*, die

op den Dam aanloopt, beteekenen. Met inschuiving eener zachte *e* heeft men: *Galgestraat*, de straat, die juist in de rigting naar de galg gelegen was.

3. Sommige andere, waarbij 't gebruik de eenvoudige verbinding gewild heeft, zonder dat men juist precies kan zeggen waarom; b. v. *Molsteeg*, *Pijlsteeg*, *Smaksteeg*, *Taksteeg*, *Koestraat*, *Vijzelstraat*, *Lepelstraat*, *Baangracht*, *Lauriergracht*, *Bloemgracht;* op deze namen komen wij terug. Bij andere als: *Leliestraat, Leliegracht, Land-van-beloftesteeg*, *Reestraat* is het de zachte uitgang van 't eerste lid geweest, die tot de eenvoudige verbinding aanleiding heeft gegeven.

III.

Bij de zamenstellingen met een zelfstandig naamwoord in den meervoudvorm moet dit laatste natuurlijk op *s* of *en* uitgaan; enkele hebben in plaats daarvan *er*, als *KalvERstraat*, *RundERmarkt.*

Reguliersgracht (en de andere namen met *Reguliers* zamengesteld) en *Karthuizersstraat* zijn beide naar de monniken genoemd, wier kloosters weleer in dien omtrek gelegen waren. Ook in de zamenstelling met *klooster* en *hof*, of ook buiten zamenstelling, kwamen deze woorden altijd in het meervoud voor. Op den ouden steen in de Karthuizersstraat [1]) leest men: CATVISERS KLOSTER. Zoo ook in Vondels Gijsbrecht:

Maer 'k sie den Vader daer van ons Kathuysers klooster.

En Mr. J. van Lennep evenzoo: Karthuizersklooster [2]), — naauwkeuriger dan anderen, die *KarthuizER klooster* schrijven, alsof het een »klooster van Karthuis" moet verbeelden.

Wat het andere klooster betreft, — in het Groot-memoriaal der stad leest men dat A°. 1532 »onder de Vespere is verbrant geweest dat *Reguliers cloester*. Na den brand werd het erf verhuurd aan den schout Willem Bardes, die er een lusthof van maakte, en van toen af was 't het *Reguliershof*, en 't werd in 't laatst der 16e eeuw, even als 't gewezen Karthuizersklooster, een herberg

---

[1]) Uithangteekens, I Deel, blz. 355.

[2]) Vondels Leven en werken, Laatste Deel, bl. 191.

en pleiziertuin, waarop Roemer Visscher doelt in een zijner Quicken:

Nel beroemde haer tegen Elsje Boelen
Datse in 't *Reguliers Hof* noch op de Doelen
Haer leven geproeft heeft Wijn noch Broodt.

Ook buiten verbinding kwamen deze beide woorden, zoo er op 't klooster of gewezen klooster gedoeld werd, altijd in 't meervoud voor:

Ick ging mit me speulnoot buyten in de *Kathuysers*.

zegt een meid in den Spaanschen Brabander [1]). En toen in 1672 twee bolwerken naar die kloosters genoemd werden, was 't alweêr *Reguliers* en *Cathuysers*.

Ook de *Monnik*ENS*traat* en de *Cellebroêrssteeg* zijn naar de monniken genoemd. Naar de brouwerijen van weleer: de *Brouwersgracht*, de *Brouwersstraat*, de *Brouwerssteeg*, en naar de schutters: de *Kloveniersburgwal.*

De Heeren, ter wier eere de *Heer*EN*gracht* genoemd is, kunnen zijn geweest de Heeren van den Gerechte, maar ook de Heeren Staten, wat voor de spelling tamelijk onverschillig is; want van beide sprak men steeds in 't meervoud, en zoo komen ze ook in de spreekwoorden voor, als: »'t Zal wat wezen als 't voor de Heeren komt." — »Wat de Heeren wijzen, moeten wij prijzen." enz.

De *Huid*EN*straat* draagt haar naam naar de huiden, die, daar omstreeks, weleer gelooid werden, toen »daer de Schoenmaekers heur cuypen gestelt" hadden. De *Grav*EN*straat* is de straat, die naar en langs de graven liep, toen er nog een kerkhof rondom de Nieuwe kerk lag. De *Doodkistemakersgracht*, *Ververssstraat* en *Schoorsteenvegerssteeg* heeten naar de lieden, die vroeger die gracht, die straat en die steeg geheel ingenomen hadden en er nog wel te vinden zijn; — het *Boer*EN*verdriet* is reeds in de 16e eeuw bekend. Ook hebben sommige namen van markten, waarbij anders eenvoudige zamenstelling de gewone regel is, het eerste lid in 't meervoud, als: *Kipp*EN*hoek*, *Ert*EN*markt.*

Vele dezer met een meervoud zamengestelde namen, hebben zelfs een telwoord voorop; b. v. *Driekoningenstraat*, *Drieleliëngang*,

---

[1]) II Bedr. 4e Toon.

Driekardoezengang, *Vierwindenstraat*, *Vijfvliegensteeg*, *Zes-haken-en-oogengang*, *Zevenhuizengang*.

IV.

Nog veel grooter is het aantal zamengestelde namen, waarvan het eerste lid een zelfstandig naamwoord in den genitiefvorm is. Deze vorm is drieërlei: op *s*, op *er* en op *en*; — de oorsprong der namen is vierderlei: 1°. van uithangteekens, 2°. van gebouwen, 3°. van de lokaliteit en 4°. van personen.

1. Van de eerste soort hebben wij den grootsten voorraad; — slechts enkele ten voorbeeld.

Aan den hoek van een pleintje stond langen tijd (nog vóór elf jaren) een groot houten beeld, mooi beschilderd en verguld, dat *de Bisschop* getiteld was; dit was daarom *het pleintje van den Bisschop*, het *Bisschopspleintje*.

Op den hoek eener steeg hing *'t Witte paard* uit, en zij heet daarom de *Wittepaardssteeg*. Aan 't hoekhuis van een gang in de Anjeliersstraat hing *Ruth* uit, en aan dat van een anderen in de Elandsstraat *de Haan*, zoo is de eerste de *Rutt*EN*gang*, en de laatste de *Han*EN*gang* genoemd. Boven den ingang van een ander slop in laatstgenoemde straat staat nog *de Dolfijn* in steen uitgehouwen, en 't is dus de *Dolfijn*EN*gang*.

Aan 't hoekhuis van een steeg op den Haarlemmerdijk hing weleer het dorp *Baanbrug* uit, en zij heet daarom de *Baanbrugs-steeg*. Een *Baanbrugsteeg* daarentegen zou een steeg beteekenen, die in *de rigting naar* Baanbrug gelegen is, gelijk b. v. de *Sloterdijkstraat*. Terwijl aan den hoek eener straat *Wieringen* uithing, kreeg die straat den naam van *Wiering*ER*straat*.

In 't spraakgebruik wordt nog, en vroeger werd ook wel in geschriften, de genitief werkelijk door 't voorzetsel *van* vervangen. Buiten de Raampoort kan men nog van 't *Pad van zwarte Klaas* hooren spreken, ofschoon 't Sinterklaasje, dat vroeger op den hoek uithing, al sedert eenige jaren verdwenen is. En wanneer men Boitets Beschrijving van Delft, blz. 590, opslaat, vindt men daar *de steeg van 't paart*.

In 't begin der 17e eeuw, ter gelegenheid der derde vergrooting

van Amsterdam, werden verscheidene grachten en straten gedoopt naar dieren en planten. Of die figuren op dien tijd reeds *alle* als uithangteekens aanwezig waren, of slechts verondersteld werden, is niet uit te maken. Maar ook in 't laatste geval zijn toch deze namen van dezelfde soort. Werd een gracht naar *de anjelier* genoemd, dan was dit, onverschillig of die bloem er op dat oogenblik reeds uithing, dan wel of 't uithangbord nog geschilderd moest worden, *de gracht van de anjelier*, de *Anjeliersgracht*. Evenzoo: *Goudsbloemsgracht*, *Egelantiersgracht*, *Wolfsstraat*, *Beerenstraat*.

2 Namen van gebouwen ontleend.

Het plein, dat zijn naam van de Oude kerk ontleent, heet het *Oudekerksplein*, — nooit zonder *s*. Zoo ook: *Oudekerksbrug*, *Janrodenpoortstoren*, *Zoutkeetsgracht*, *Kaatsbaansgang*, *Prinsenhofssteeg*. In zamenstellingen met een woord, dat niet met *s* aanvangt, hoort men de *s* van den genitief altijd; — ook in zamenstellingen met een woord, dat de *s* tot voorletter heeft, kan men de *s*, zoo niet *hooren*, toch dikwijls *zien*, b. v. *Spaansche Brabander*, II Bedr. 3e Toon.

Mijn bet dat is ghemaeckt, nu mach ick eens gaen strijcken
Nae 't *Raempoortjens-steyger*.

Bij woorden met zachten uitgang komt de zwakke genitief op *en* meermalen voor, b. v. *St. Luciensteeg* (gewoonlijk uitgesproken: *Sint-Lusisteeg*) *St. Annenstraat* (uitgesproken: *Sin-tannestraat*).

Weleer stond aan den ouden stadsmuur, tegenover de plek, waar thans de Luthersche Koepelkerk staat, de *St.Jeroenstoren*. De steeg naast de kerk werd naar dien toren genoemd, niet *St. Jeroenstorenssteeg*, maar kortaf *Jeroenensteeg*. De toren had dus den sterken genitief gehad, en de steeg kreeg den zwakken; een variatie, die meer op te merken en eenvoudig aan een gevoel van eufonie, dat zich niet altijd laat motiveeren, toe te schrijven is.

3. Naar de lokaliteit.

De brug, die toegang geeft tot het eiland Kattenburg, is *de brug van Kattenburg*, de *Kattenburgerbrug*; evenzoo *Kattenburgergracht*, — *straat*, — *plein*, — *jagthaven* enz.

Op gelijke wijze zijn een aantal bruggen genoemd; ik noem nog slechts de brug van 't eiland Marken, de *Markensbrug*, wat verbasterd is tot *Markusbrug*, — een verbastering, die zonder de medewerking der *s* van den genitief geen plaats had kunnen vinden.

Verder heeft men: *Markensburgwal*, *Nieuwe-waalseiland*, *UilenburgERsteeg*, en vele andere.

Vroeger schreef men ook *Rapenburgsburgwal;* later is dit zamengetrokken tot *Rapenburgwal*, wat wel korter, maar niet beter, en eigentlijk glad verkeerd is, vermits het geen burgwal *van Raap* of *der rapen*, maar die *van Rapenburg* is. De zeventiende-eeuwsche schrijfwijze is dus volkomen juist en de hedendaagsche een zamentrekking van gelijken aard, als »kinder-goet-koop" op blz. 282 van het Tweede Deel der Uithangteekens.

4. De straatnamen met persoonsnamen zamengesteld zijn velerlei:

I. met gemeene namen:
 1. beroepsnamen;
 2. titels;

II. met eigennamen:
 3. eerste aanleggers of bebouwers;
 4. eigenaars of bewoners van 't hoekhuis;
 5. vorsten en beroemde mannen.

1. Beroepsnamen.

Een sleeper vestigde zijn stal in een steegje, dat vroeger de *Paternostersteeg* had geheeten; van toen af was zij *de steeg van den sleeper* geworden, en heet nog de *Sleeperssteeg.*

Een schilder had zijn werkplaats in een steegje op 't Cingel bij de Warmoesgracht; 't was dus *de steeg van den schilder*, de *Schilderssteeg.*

De laan, die, vooraan in de Plantaadje, langs den Hortus naar de Muidergracht liep, had nog geen naam, toen er, vele jaren geleden, een slager zijn slagtplaats vestigde, en terstond heette die laan de *Slagerslaan*, ofschoon die naam nooit op een bordje te lezen heeft gestaan.

Op gelijke wijze ontstonden de namen: *Slagersgang*, *Kuiperssteeg*, *Smidssteeg*, en een groot aantal andere.

2. Titels.

In de 17e eeuw werden een eiland, een gracht en een straat gedoopt

Ter eeren al van den Prins.

Wat niet meer dan billijk was, want »de Heeren" hadden ook hun gracht en straat. En de gracht, die tusschen de *Heer*EN- en *Prins*EN*gracht* ligt, werd de *Keizersgracht* genoemd; naar welken keizer? Dat deed er niet toe; 't gold niet eens den *Romanorum Imperator*, maar de glorie van Amsterdam, vertegenwoordigd door de keizerskroon op den Westertoren, en 't was alleen om een mooijen titel te doen.

Die titelzucht deed zelfs het oude Cingel eens tot *Koningsgracht* herdoopen, en bezorgde ons ook een *Keizersstraat*, *Koningsstraat*, *Koningsplein*, *Jonkersstraat*, *Riddersstraat*.

3. Eerste aanleggers of bebouwers.

Burgemeester Jan Bicker, die op de Keizersgracht woonde, en koopman, reeder en scheepsbouwmeester was, besloot in 1635 te verhuizen, om zich te midden van 't scheepsgewoel op een eiland aan 't IJ te vestigen. Het Vooreiland was het best gelegen; 't was toen nog onbetimmerd en droeg slechts eenige houten lootsen. Bicker liet zich daar een groot woonhuis met een toren bouwen, deed verscheidene werven aanleggen, en een goed deel van 't eiland betimmeren. Niets was natuurlijker dan dat men van toen af het Vooreiland *het eiland van Bicker*, het *Bickerseiland* noemde, en de straat, waaraan zijn huis en werven lagen, de *Bickersstraat;* — voorts: *Bickersgracht*, *Bickersplein*, *Bickersbrug*, *Bickerstoren*, alles met den genitief om de herkomst van Bicker aan te duiden.

Elf jaren vroeger reeds had de schepen Reael het Achtereiland doen betimmeren, en 't was daarom het *Real*EN*eiland* genoemd.

Cornelis Boom had in 't midden der 16e eeuw in de toenmalige Lastagie of Lastaadje een sloot met een dwarssloot laten graven, die daarom *Cornelis-Boom*EN*sloot*, en *Cornelis-Boom*EN*dwarssloot* heetten. Dat men later *Cornelis* wegliet, was een gelijke vrijheid als men zich in onzen tijd ten aanzien van Willem Eggert veroorloofd heeft. En wil men nog een voorbeeld van 't weg-

werpen van namen, en dat tevens bewijst, dat onze voorouders meer respect hadden voor een titel dan voor een naam? De *Jan-Schout-Aartszoonssteeg*, (de steeg van Jan Aartszoon, die schout was van 1427 tot 1429) veranderden zij in *Schout*ENS*steeg* (de steeg van den schout), als men er nog op 't bordje leest.

*Cornelis-Boom*EN*sloot* werd dus *Boom*EN*sloot* en vervolgens *Boomssloot*, wat even goed is; — maar dat men *Boom*EN*dwarssloot* verhaspelde tot *Dwarsboomsloot* en *Kromboomsloot*, bewees dat men toen den naam al niet meer begreep.

4. Eigenaars of bewoners van 't hoekhuis.

De Mandemakerssteeg op 't Water plagt in de 17e eeuw het *Blaeuw*EN*steegje* genoemd te worden, omdat de geheele zuidzijde der steeg toen in eigendom behoorde aan den beroemden drukker *in den Zonnewijzer*, den schepen Joan Blaeu.

De *Papenbroekssteeg* is het petekind van een lid der familie Papenbroek, die in de eerste helft der 17e eeuw gewoond heeft in de Kalverstraat op den hoek dezer steeg.

Een steeg op de Bierkaai heet de *Jan-de-Vries*EN*steeg;* wie deze Jan de Vries geweest is, weet ik niet, maar de steeg draagt al meer dan twee eeuwen zijn naam. Welligt woonde hij op den hoek, of was hij een zeventiende-eeuwsche huisjesmelker en eigenaar van al de huisjes in de steeg.

De zwakke genitief was oudtijds voor eigennamen nog al gewild, en er zouden tal van voorbeelden van te noemen zijn. Maar een der aardigste van deze soort vond ik buiten Amsterdam. In Boitets Beschrijving van Delft, (bl. 589) komt een *Neel-rechtop*EN*straat* voor. Die Neel Rechtop is zeker een knap wijf geweest met een postuur als een tamboer-majoor. Welligt weten Delvenaars ons meer van haar te vertellen.

5. Van vorsten en beroemde mannen.

De genitief in de straatnamen, die naar vorsten en beroemde mannen genoemd zijn, is precies dezelfde als die ook in geografische namen voorkomt, b. v. *Frederiksborg*, *St. Maartensdijk*, *Willemsdorp*, *Prins-Willemseilanden*, *Frederiksoord*, *Heer-Jansdam*, *Van-Diemensland*, *Edelsland*, *Dirk-Hartoghsbaai*, *Abel-Tasmansdoortogt*, enz.

Toen in 1840 de poort, die de oude kromme Haarlemmer ver-

ving, het eerst geopend werd om koning Willem II te ontvangen, werd die poort de zijne genoemd — de *Willemspoort.* En toen, twee jaren later, een ommuurd pleintje de plaats der oude amsterdamsche beurs was komen innemen, werd het »een zeer gelukkig denkbeeld" geacht den handel te vervangen door de kunst, en voor het weggestommeld Merkuriusbeeld dat van een schilder in de plaats te stellen. En dit denkbeeld bekoorde zoodanig alle Amsterdammers, dat zij dadelijk dat kleine pleintje den grooten schilder toeëigenden, en 't het *Rembrandspleintje* noemden.

Van dezelfde vorming zijn: *Willemsstraat*, *Eggertsstraat, Vondelspark*, *Vondelsstraat.*

Of mogt men vragen, hoe hier een genitief te pas komt, daar toch koning Willem die straat niet heeft gebouwd noch in eigendom bezeten, en Eggert noch Vondel ooit in die straten gewoond hebben? Ook de Willemspoort heeft koning Willem niet gebouwd of in eigendom gehad, en evenmin *Willemsdorp;* en geen prins Willem heeft ooit de *Prins Willemseilanden* ontdekt, toch wordt er de genitief in gevorderd. En het eiland *Van-Diemensland* is door den gouverneurgeneraal Van Diemen nooit bewoond, veel min bezeten en niet eens ontdekt, maar de ontdekker Abel Tasman, gaf het in 1642 dien naam *ter eere van* Van Diemen. Evenzoo zijn de vermelde straten *ter eere van* Willem, Eggert en Vondel genoemd. Zij zijn door de naamgeving hun opgedragen en toegeëigend, en in dien zin de hunne.

V.

Dat men al vóór eeuwen in 't spellen van deze, of liever van alle straatnamen met veel achteloosheid is te werk gegaan, behoeft naauwelijks te worden opgemerkt, en 't kan niemand verwonderen, die weet, dat het met de geslachtnamen nog ruim zoo erg gemaakt werd. Raadpleegt men de oude keurboeken en andere geschreven boeken en registers, men vindt er meermalen op dezelfde bladzijde dezelfde namen verschillend gespeld. En in de gedrukte stedebeschrijvingen is 't nog erger; men heeft daar niet enkel met de slordigheid van den schrijver, maar tevens met die van zetter

en korrektor te doen. 't Is onnoodig daarvan voorbeelden te geven. Maar bovendien heeft voortdurend het spraakgebruik zijn invloed op die soort van namen sterk doen gelden, en zoo zijn de vormen van den genitief meermalen verwisseld.

Zwakke genitieven gingen in sterke over. In 1534 leest men: *Nyeuw*ENS*zijd*EN *Arm*, later: *Nieuwezijds-arm;* — in 1565: *Roodeleeuw*ENS*steechjen*, later: *Roodeleeuwssteeg.*

Omgekeerd gingen sterke genitieven in zwakke over. In 1616 leest men: *Wolfsstraat*, later: *Wolv*ER*straat*, nog later: *Wolv*EN*straat.*

Bij Domselaar vindt men *Bantamsstraet*, later werd het *Bantamm*ER*straat.*

Somtijds echter had die overgang tot den vorm *er* ten gevolge, dat de naam misvormd en niet meer begrepen werd. De *Bataviastraat* — eigentlijk *Batavia's-straat* of *Bataviaasstraat*, doch bij wijze van synkope gewoonlijk dus geschreven — was met hare dwarsstraten ten tijde der stichting van Batavia zoo gedoopt; en de lokaliteit regtvaardigde die naamgeving volkomen: dáár was destijds de hoofdzetel der Oostindische compagnie; en de gantsche omtrek der gracht, die nog de *Oosterschekaai* heet, was een Oostindischebuurt. Maar in 't midden der 17e eeuw namen die straatnamen ook de *er* aan, waardoor de *a* wegviel; en dit *Batavi*ER*straat* sprak men uit met den klemtoon op *vier*, wat natuurlijk niet meer aan de hoofdstad van Oostindië maar aan dat oude volkje denken deed, waarvan wij heeten af te stammen — »gelijckerwijs dat de geleerden voor ongetwijfeld houden", als Scriverius zei, en waarom ook niemand dat betwijfelen mag.

Wat nu de *s* van den genitief betreft, zij is in sommige namen verloopen, niet alleen in zulke, waar zij in verbinding kwam met een woord, dat met een *s* aanvangt, en dus de eene *s* de andere uitstiet of inslikte, maar ook in andere namen.

De naamsoorsprong der *Molsteeg* kan wel geen andere zijn dan een uithangteeken, in de 16e eeuw of vroeger reeds, waar *de Mol* op stond, — men zou dus, even als men *Caters-stege* vindt, ook *Mols-stege* verwachten; toch is 't zoo niet; *Molstege* leest men, en ons oog is dan ook zoo aan *Molsteeg* gewoon, dat de *ss* ons hier vreemd zou voorkomen. Dezelfde opmerking geldt ten aanzien der

Taksteeg (want ook *de Tak* was een uithangteeken, waarvan mede geslachtnamen ontstaan zijn), de *Smaksteeg* en andere.

Wij hebben een aantal gangen, die hun namen hebben ontleend van uithangteekens, waarop een *koe* te zien was, en alle hebben den genitiefvorm op *s*: *Roôkoes gang*, *Wittekoesgang*, *Bontekoesgang*, maar daarentegen *Koestraat*. die wel gelijken naamsoorsprong zal hebben, altijd zonder die *s*.

Wij hebben een *Vijzelsgang*, maar een *Vijzelstraat* en *Vijzelgracht*. De straat moet haar naam even als de gang van een uithangteeken hebben gekregen, maar niet de gracht. De oude Vijzelstraat strekte zich niet verder uit dan van 't Cingel tot de Reguliersdwarsstraat (waar weleer de stadswal lag); maar bij de laatste vergrooting werd de Vijzelstraat doorgetrokken tot aan de Prinsengracht, en de naam ook overgebragt op het grachtje, dat in het verlengde der straat gelegen was. De naam der gracht is dus een halve eeuw jonger dan die der straat, en de laatste had alzoo reeds haar dubbele tot een enkele *s* laten versmelten toen de eerste haar petekind werd; anders toch ware deze ongetwijfeld *Vijzelsgracht* gedoopt geworden.

Evenzoo hebben wij ook een *Kooklepelsgang*, maar een *Lepelstraat* en een *Lepellaan*. Ook die laan is veel jonger dan de straat, en hier geldt dus gelijke opmerking.

Maar laat dit zich verklaren uit het versmelten der dubbele tot een enkele *s*, iets zonderlings heeft er plaats met de *Lijnbaansgracht*, die bij verkorting *Baangracht* heet. Waarom verdwijnt met het wegwerpen der eerste lettergreep ook de *s* van den genitief? En dit is niet nieuw: reeds vóór meer dan derdehalve eeuw had men hier een *Lijnbaansgracht* (een andere dan de tegenwoordige) en de brug over die gracht heette bij verkorting ook de *Baanbrug*. Maar hecht men de voorste lettergreep weêr aan, dan keert ook de *s* weêr op haar plaats terug en wij zeggen: *Lijnbaansbrug*.

Spraak- en schrijfgebruik gaan soms grillig te werk. Tot na 't midden der 17e eeuw schreef men *Lauriersgracht*, even als *Egelantiersgracht* en *Anjeliersgracht*; maar later werd het *Lauriergracht*. Om welke reden? Om de eufonie welligt? Maar dan was die eufonie al heel inkonsekwent door de *s* in de beide andere namen, die er precies op rijmden, te behouden.

Waarom heeft men een *Bloemgracht*, terwijl men toch schreef *Goudsbloemsgracht?* Reeds in 1616 leest men naast *Goutsbloemsgracht* en *Goutsbloemsstraat: Bloemgracht* en *Bloemstraat;* maar in 1614 was het: *Bloem*EN*graft*. Is dat *Bloem*EN een zwakke genitief of een meervoud? Ik weet het niet. In 't eerste geval zou men weêr moeten vragen: waarom dan bij *Goudsbloem* den sterken? Waarschijnlijker dunkt het mij, dat wij aan een meervoud — »de gracht der bloemen" — moeten denken. 't Is mogelijk, dat tijdens die naamgeving het voornemen bestaan heeft op deze gracht de bloemmarkt te vestigen, ofschoon de keuren daaromtrent geen licht geven.

Zulke afwijkingen nu, waar, door 't langdurig gebruik, de eenvoudige verbinding in de plaats van genitiefs- of meervoudsvorm getreden is, moeten wij nu wel behouden; en zij zijn het, welke ik hiervoor (onder II. 3.) genoemd heb. Maar een andere vraag is het, of men ook nieuwe namen, met opzettelijke verwaarloozing van den genitiefvorm, scheppen, en b. v. *Willemstraat*, *Eggertstraat*, *Vondelstraat* schrijven moet? Ik noem hier slechts drie nieuwere Amsterdamsche straatnamen als voorbeelden, maar zij zijn de eenige niet; ook elders vindt men dergelijke. Wil men, ter verdediging van deze, namen uit Londen en Parijs bijbrengen, waarin ook het kenmerk van den naamval verwaarloosd is; er staan ook daar andere naast, waarin 't behouden is. Uit zulke voorbeelden is geen regel voor onze spelling af te leiden. Er is niets anders uit te bewijzen, dan dat de vreemdelingen ons voorbeelden geven, die evenmin navolgenswaardig zijn als die van onze vroegere stadhuisklerken en stedebeschrijvers, wier vrijzinnigheid in 't spellen der namen soms oorzaak was, dat zij die zelf niet meer begrepen.

VI.

In alle zamenstellingen, waarvan 't laatste lid geen *s* tot aanvangletter heeft, laat zich de *s* van den genitief duidelijk hooren; maar is het laatste lid *straat* of *steeg*, *sluis* of *sloot*, dan smelt in de uitspraak die *s* weg, en naar den regel, die, als ik reeds in 't begin van dit opstel heb aangemerkt, op de spelling der straat-

namen te ruim is toegepast, wordt zij ook bij 't schrijven weggelaten. Dit is niet goed te keuren.

Of zou men welligt dezen regel willen aannemen? »Waar ik de *s* in de uitspraak hoor, schrijf ik die, maar waar ik die niet hoor, schrijf ik die niet. Daarom: *Keizersgracht*, *Elandsgracht*, *Bickerseiland*, *Koningsplein*, *Halvemaansbrug*, *Vondelspark*. Maar: *Keizerstraat*, *Elandstraat*, *Bickerstraat*, *Koningstraat*, *Halvemaansteeg*, *Vondelstraat* en ook: *Eggertstraat* en *Willemstraat*."

Maar 't kan dan toch de meening niet zijn, den oorlog te verklaren alleen aan de *s* van den genitief in de genoemde zamenstellingen, terwijl in een aantal andere zamenstellingen van volkomen denzelfden aard de *ss* behouden blijft. Dan moet natuurlijk elke *s*, zoodra zij naast haar evenbeeld komt te staan, weggeworpen worden. En zoo zal dan elke *dwarsstraat* in een *dwarstraat*, en de *Kruisstraat* in een *Kruistraat* veranderen; en na die verandering zal zeker niemand dezen laatsten naam meer begrijpen, — althans in 't eerste lid niet meer het zelfstandig naamwoord *kruis*, maar wel het werkwoord *kruijen* herkennen. Dan zal ook de *Warmoesstraat* in *Warmoestraat* veranderen, en men binnen kort kunnen terug keeren tot de dwaze spelling der zeventiendeeeuwers: *Warmestraat*, en tot de belachelijke explicatie, die zij daarvan gaven, toen ze zelf niet meer wisten wat dit beduiden moest.

Maar zoo deze regel aangenomen moet worden, zou er toch geen enkele reden bestaan, om dien alleen op de straatnamen toe te passen, — dat zou al heel willekeurig zijn! neen, dan worde hij algemeen toegepast. Dan kan men b. v. naast *lanspunt: lanstok* en *lansteek* schrijven, en menig woord onkenbaar maken; dan kan de *toetssteen* een *toetsteen* worden, d. i. een steen, niet meer om te toetsen, maar om te toeten, even als Triton op zijn toethoorn. Dan verandert ieder *ijssleedje* in een *ijsleedje*, d i. een sleedje om er meê op 't IJ te schuiven, en de *kaasslede*, die op bl. 201 van het Tweede deel der Uithangteekens is afgebeeld, in een *kaslede*. Ja dan zou zelfs eerlang de oude *Maasstroom* nog in een nieuwen *Mastroom* kunnen veranderen!

Doch wil men dien weg op, waarom dan op de *ss* alleen aangevallen? Dan moet het allen dubbelen medeklinkers gelden; dan

b. v. geen *koeKKramen* meer op de boerenkermissen, maar *koekramen;* dan alle *kk*, *gg*, *ll*, enz. naar de maan; ja dan moet zelfs de *s* vóór *z* uitgebannen worden en zullen voortaan alle fluweelen *reiszakken* tot *reizakken* worden.

Wien 't lust, mag er nog honderd voorbeelden, fraaijer dan deze, bijvoegen, ik keer tot de straatnamen terug. Gaat de regel door, dan lezen wij niet alleen naast *Elandsgracht Elandstraat*, maar ook naast *Zandstraat Zand-war-straat* en de heele naamlijst wordt een *war*boel.

Wil men dien weg niet op, dan moeten natuurlijk de dubbele medeklinkers in zamengestelde woorden behouden blijven, en dan ook de *ss*, — en dan moet ook de *s* van den genitief evenmin verwaarloosd worden als alle andere. Zij blijve, zoowel waar zij in aanraking komt met *straat, steeg, sluis* of *sloot*, als met *gracht*, *plein* en zooveel andere woorden.

Schrijft men: *Oudekerksplein* en *Oudekerksbrug*, dan ook *Oudekerkssteeg*. In de 16e eeuw schreef men evenzoo: *Wijde Kercxstege*, en Hooft in Warenar: de *Kercxbrug*.

Schrijft men *Keizersgracht* en *Koningsplein*, dan ook *Keizersstraat* en *Koningsstraat*, en bijgevolg ook: *Jonkersstraat* en *Riddersstraat*.

Schrijft men *Elandsgracht* dan ook *Elandsstraat; Snoekjesgracht* en *Snoekjesbrug*, dan ook *Snoekjessteeg; Eenhoornsgang*, dan ook *Eenhoornssluis;* maar daarentegen *Osjesluis*, omdat dit niet is *de sluis van 't Osje* (gelijk de *Osjesbrug* op Oostenburg), maar een verbastering van *Osseslnis* of *Ossensluis*.

Maar er bestaat dan ook geen enkele reden, om voor eigennamen een uitzondering te maken. Immers wanneer men schrijft *Willemspoort* vordert de analogie ook *Willemsstraat*. En schrijft men *Bikkerseiland*, *Rembrandspleintje*, *Vondelspark*, dan ook *Vondelsstraat* en *Eggertsstraat*.

J. TER GOUW.

Olifante (vgl. XVIII. bl. 587, vr. 163; vgl. bl. 627). »Un olifant" was in oud Fransch een blaashoorn, hetzij jagthoorn, hetzij een seinhoorn in den strijd, soms van ivoor, gelijk in Alfred de Vigny's Mort de Roland:

Le plus fort, dans sa main élève un cor d'ivoire.

Of ook van goud, zoo als in het Nevelingenlied:

Die horen was van goude.

De groote ivoren met goud beslagen seinhoorn van Karel den grooten werd 's keizers olifante genoemd; — daarom zegt ook Hofdijk, sprekende van den vromen Lodewijk, wiens regering zoo treurig bij die van Karel den grooten afsteekt: »Zijn strijdhoorn klonk zijnen vijanden niet zoo gevreesd in de ooren, als de olifante van den grooten keizer weleer had gedaan."

»S onner de l'olifant" was en is nog het blazen op een hoorn; sla slechts het Trésor de Numismatique et de Glyptique op, gij zult ér de uitdrukking bij herhaling vinden: »Sonnant de l'olifant," dan weder: »de la droite un olifant dont il sonne."

Zie verder: Studiën over wapen- en zegelkunde door J. ter Gouw. Amsterdam 1865, bl. 136 enz.

Amsterdam. J. G. DE G. J. Jr.

Olifante. »Les fanfares des trompes accompagnaient toujours ce cérémonial. Cet instrument, déjà employé par les Francs, était dans l'origine semi-circulaire et en ivoire; on l'appelait alors oliphant, et l'on y soufflait à pleines joues. Il ne pouvait fournir qu'une seule note, et les diverses sonneries consistaient en articulations plus ou moins prolongées de cette note unique, à laquelle les veneurs donnaient le nom de m o t. Diverses combinaisons de ces mots servaient à indiquer aux chasseurs l'appel, le bien-aller, le requesté, la vue, le forcé et la prise." — Jules Clavé »La chasse en France", Revue des deux mondes, Livraison 1 Juillet 1868, pag. 182.

Zaandam. J. G. HORSTHUIS.

[Nog ontvingen wij antwoorden op deze vraag van den heer J. D./L., die zegt dat *olifant* de naam was van Roelands strijdhoorn, zooals de vrager o. a. kan zien in Jonckbloets Gesch. der middelned. dichtkunst, dl. I. bl. 252—255 en van den heer J. ter Gouw, die hem verwijst naar zijne Studiën over wapen- en zegelkunde, bl. 136 en 137.]

Priëel. (XVIII. bl. 182, vr. 47; vgl. bl. 327.) In de 16—18 eeuw-

sche vlaamsche volksboeken, leest men van een schoon priëel, voor eene belommerde weide, eene houtrijke streek. Een warande wordt soms als synoniem met zulk een priëel gebezigd. Daar dit in Holland en elders ook *weesje* heet, zal het wel pré, préau, wiese, weide zijn. Overigens zij opgemerkt dat het in Z. Vl. ook, met een fransch woord *gloriette* genoemd wordt; het eigenlijks cadzandsch voor deze levende loofhutten is *zeumerhuusje*.

G. P. ROOS.

Geographische oudheden. Burg. (XVIII. bl. 115, vr. 27; vgl. bl. 347 en 411.) Bij de burgen denke men aan de Rode- of Aarden- en Oostburgen. Te Aardenburg had men »den ouden Burcht" en »Tuimelaars steen" met de »driekante plaatse": hier lag ook een steen, wellicht om misdadigers aan te kluisteren. Daar stond ook het Ravenstein, een verblijf der vrouwe van dien naam (in der tijd Anna van Bourgondië.)

Muden — kende men hier ook, Sint Anne ter Muden, aan den Zwinmond. In Zeeland lag Arnestein, niet ver van daar Arnemuiden, aan den mond der Arne.

G. P. ROOS.

Geographische oudheden. (XVIII. bl. 115, 411.) Op laatstgemelde plaats heeft men uit Nijhoffs Bijdragen, Mr. H. O. Feiths bespiegelingen over de woorden *kermenade* en *camere* uitgeschreven, en daardoor aanleiding gegeven tot verdere verspreiding der min juiste woordverklaring daarin vervat. 't Zal dan voor de lezers van den Navorscher niet ongepast zijn, er met een enkel woord op terug te komen, ten einde voor verkeerde uitlegging te vrijwaren, en hen zoowel tegen de meening te waarschuwen als ware de beteekenis van *schoorsteen* of *vuurhaard* de latere en afgeleide aan *kemenade* gegeven, als tegen die, dat er eenige verwantschap tusschen dit laatste woord en *camera* zou bestaan, gelijk dat door Feith t. a. pl. beweerd wordt. Wat het eerste betreft, wordt *kemenade*, *kemnkade*, enz. wel te recht van 't Lat. *camisana* afgeleid, en dit van een gebouw met steenen schoorsteen verklaard, maar moet dit dan ook voor de oorspronkelijke beteekenis van 't woord gelden, afgeleid van *căminus*, 't Grieksche *caminos*, *bak-* of *smelt-oven*, dat zeer na-

tuurlijk de algemeene beteekenis van haard, vuurplaats of schoorsteen aannam, en in 't Italiaansche *cammino*, 't Hoogd. *kamin*, herkend wordt. 't Woord hangt blijkbaar met het Grieksche werkw. *kaiein* (*branden*) zamen. Ons *kamer*, 't Lat. *camera*, daarentegen is 't Grieksche *kamera*, oorspronkelijk *gewelf*, *gewelf-vertrek*, later bepaaldelijk voor een *schatkamer* gebezigd en eindelijk voor ieder *vertrek* onzer woonhuizen gebruikt, maar dat blijkbaar met het vorige niets te maken heeft. — Ik lees in hetzelfde ingezonden stuk: *muide* of *muiden* beteekent hetzelfde als *mond;* wat de algemeene strekking betreft is dit zeker volkomen juist; men vatte 't echter niet zoo op, als of die *n* daar achter geenerlei verschil uitdrukte. 't Laatste is namelijk de verbogen naamval en staat voor *ter muiden*, d. i. *aan den mond;* verg. bijv. *Sint Anna ter muiden* naast Muiden (aan den mond der Vecht), IJselmuiden, enz. 't Is de zoogenoemde *locatief* of naamval van plaats.

V. VL.

Ghepiint. (XVIII. bl. 631 en 175). Het vorige nummer was reeds ter perse toen wij eenen brief van den heer F. Caland ontvingen die o. a. het volgende inhoudt.:

»Dezer dagen een Scepenkennessenbouck van Axel doorloopende van 1532—38, vond ik daarin eene ordonnantie van het Gilde van St. Jan, eene vernieuwing van die van 1433, voor de »aerbeijders ende *pijnders* werckende ten statboome" — ik besluit hieruit dat het woord *ghepiint*, *ghepuijt* in de rekening van Hulst niet anders zeggen wil dan »gewerkt voor de stad". — »Ghepiint met den kerckbrieven," zal dan willen zeggen, gewerkt met de kerkbrieven, of anders gezegd: gewerkt om het kerkgeld te innen, vooral daar nog eene uitdrukking in de rekening mij doet zien, dat er cxviij ℔ vj sch. iij gr. par. ontfangen werden, »daer wi gheen mentioen af en maken in onse rekeninghe ute den wekebrieven van den kercghelde."

BESTUUR.

Waschstrikke, winkelstrikke. (XVIII. bl. 331; vgl. bl. 318.) De heer van der Baan vergist zich stellig. »Winkelstrikke" is mij zeer bekend, doch werd door mij (geboren Zuidbevelander)

nooit anders gehoord dan voor eene »winkeljuffer" of »winkeliersche". De boerenknechts gebruiken het ook niet alleen. Menige oude Zuidbevelander gebruikt dat woord, doch altijd even als de boerenknechts, om daarmeê een vrouwelijk persoon aan te duiden.

»Waschstrikke" komt mij niet bekend voor.

Ik houd het er dus voor, dat niet de boerenknechts zich vergissen (vgl. XVIII, bl. 318).

Leeuwarden. D. J.

Waschstrikke. Over den Ferguut heb ik niets, wel over —strikke. Dit hoorde men voor een kwart eeuw nog in Zeeuwsch Vlaanderen, maar ook als —rik, —rigge en —rikke. De *houtmakerigge van lanternen* uit den Reinaert, is bekend. Ik zou lezen: —rikke en dus waschter-rikke, winkelster-ikke, enz., als meer overeenkomstig het zeeuwsche, zeeuwsch-vlaamsche en vlaamsche taaleigen. 't Nog leven dezer uitgangen in Zeeuwsch Vlaanderen, al zijn zij veelal door 't hollandsche —egge en —ster vervangen (diefegge, winkelierster), bewijst dus dat zij niet uitsluitend Oostvlaamsch zijn.

Dat winkelstrikke van een man gebruikt wordt, is niet vreemd: de Zeeuwen en Vlamingen nemen 't met de geslachten over 't algemeen zoo naauw niet. 't Onzijdig b. v. verbant men, men hoort ja 't wuuf (het wijf), doch evenzeer de wuve; men spreekt van den boek, den bosch, den veulen enz.

G. P. ROOS.

Familienamen met den uitgang meijer. In het Leeskabinet 1868, no. 8, blz. 157, 158 vindt men een kort opstel over den familienaam Meijer en de talrijke variatiën daarop voorkomende. Ook vroeger en wel in een der jaargangen van den Navorscher wordt de aandacht gevestigd op dien naam. Naar aanleiding daarvan laat ik hier volgen eene lijst van namen, van tijd tot tijd door mij uit gedrukte bescheiden overgenomen. Ik geef ze hierbij ten besten; welligt dat lezers van den Navorscher of onderzoekers naar den oorsprong, enz. van familienamen er hun nut meê *kunnen* doen, en de onderstaande lijst willen aanvullen.

Barkmeijer.
Barlemeijer.
Barrelmeijer.
Berkemeijer.
Bökemeijer.
Boezemeijer.
Broekmeijer.
Burgmeijer.
Bunnemeijer.
Cafmeijer. (de)
Christemeijer.
Corlemeijer.
Dalmeijer.
Determeijer.
Dettmeijer.
Dommeijer.
Driemeijer.
Duitemeijer.
Erftemeijer.
Eschmeijer.
Fortmeijer.
Fremeijer.
Gevelmeijer.
Gravemeijer.
Gronemeijer.
Groenemeijer.
Hafkemeijer.
Hagemeijer.
Harmeijer.
Hazemeijer.
Hekmeijer.
Hiekemeijer.
Hofmeijer.
Kallmeijer.
Kloesmeijer.
Kolmeijer.
Kotmeijer.
Leydelmeijer.
Lohmeijer.
Neelmeijer.
Niemeijer.
Nieuwmeijer.
Nymeijer.
Oostmeijer.
Oostermeijer.
Overmeijer.
Plasmeijer.
Puckmeijer.
Retemeijer.
Rietmeijer.
Roetemeijer.
Roozemeijer.
Rotmeijer.
Schortemeijer.
Schrammeijer.
Sondermeijer.
Staggemeijer.
Stratemeijer..
Stromeijer.
Tassemeijer.
Tielkemeijer.
Veltmeijer.
Wehrmeijer.
Wrampelmeijer.
Zoetemeijer

KR.

Laedemaeker. (XVIII. bl. 537. u. 149). Lade (fût d'arme à feu) is, en werd altijd gezegd, van de houtbewerking om loop en slot van het geweer te bevestigen en vast te schroeven: aldus is een lademaker, de vervaardiger van lade en kolf van het vuurwapen.

V. A. H.

VRAGEN.

Kalkoentje wijn. Deze benaming die hier algemeen gebezigd word voor $^1/_4$ flesch wijn zal ongetwijfeld wel eene bepaalde afkomst hebben.

Menige benaming van dergelijke vreemde zamenstelling werd reeds door middel van den Navorscher opgelost. Voor vele lezers

zal deze benaming niet vreemd en misschien ook de oorsprong hun niet onbekend zijn. Door die meê te deelen zullen zij mij zeer verpligten.

Leeuwarden. D. J.

Genaamd. Wat is de beteekenis van het woord »*genaamd*" wanneer het tusschen twee familienamen geplaatst is? Wanneer is het in gebruik gekomen?

En is alsdan de eerst of wel de laatstvermelde naam de eigenlijke van de bedoelden persoon?

In *ons* land hebben wij er verscheidene voorbeelden van; men denke slechts aan de familiën, Gansneb, genaamd Tengnagel; del Campo, genaamd Camp; Oldenbarneveld, genaamd Witte Tullingh, enz. J.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Wapens met halven adelaar. (XVII bl. 382, vgl. bl. 429, 591). Men vraagt, of de in het Stamboek van den Frieschen Adel vermelde, »aloude overlevering, dat keizer Karel de groote den Friezen toegestaan heeft, zijnen adelaar ten halven in hunne schilden te voeren, en die schilden met de vrijheerlijke kroon te dekken," eenig geloof verdient.

Wij nemen de vrijheid daarop te antwoorden: ja, voor zooverre het eene overlevering is, waarvan men uit volkstrots, navolging en gewoonte gebruik maakte, en waarvan Jancko Douwama (Geschriften, uitgegeven door het Friesch Genootschap, 1849, bl. 52) reeds in 1526 het volgende schreef: »Under alle andere privilegien brachten de Fresen mede van Roemen, daer se de Keyser mede begnadegt hadde, datse mochten tot hoer rechten wapen nemen enen halwen aernt, in een teken, dat se hoer vrijheit van de keiser ontfangen hadden." Evenwel voegt hij daarbij: »Ende dat wort nu zeer misbruict; want se seggen, dattet alle Fresen gegewen worden; dan this te presumeren, dattet de gene gegewen worden, en hoer nafolgers, de sulckes

met manheit voerdient hadden, op datmen hoer afcompste in ewicheit solden mogen kennen."

Volgens de Oude Friesche wetten, (uitgave van Wierdsma, 109) echter, waren de keuren of privilegien, welke Magnus voor het veroveren van Rome van den keizer verkreeg, gegeven aan het *volk*, aan alle Friezen. Er staat: »Alle giften, die de koning aanbood, sprak Magnus tegen, en verkoos hij een andere, veel betere, en alle Friezen gedroegen zich aan de keus van Magnus, en hij koos, dat alle Friezen vrijheeren zouden zijn, de geborene, en de ongeborene, zoo lang de wind van de wolken waaide en de waereld stond; en bij keuze wilden zij zijn des konings hooge heirgenooten."

Die overlevering verdient dus als volksgevoelen volkomen geloof. Maar in hoe verre die historische feiten gegrond zijn, zou een diepzinnig onderzoek vereischen. Zeker is het echter, dat de oude Friesche wetten en volksregten daarop gegrond zijn; zeker dat koning Willem II in 1248 de trouwe diensten der Friezen, hem in de belegering van Aken bewezen, vergold, door al de regten, vrijheden en privilegien, hun van Karel den grooten vergund, te confirmeeren en te approbeeren (v. Mieris, Holl. Chartb. I 252); en even zeker, dat zij nooit aan 's keizers territoriaal verovering- en het Leenstelsel onderworpen geweest zijn, maar hunne staatkundige vrijheid en persoonlijke regten immer hebben weten te behouden.

Maar bestaat er alzoo een historische grond voor die overlevering in het algemeen, — toch kan zij in 't bijzonder, als feit, niet waar zijn, om de eenvoudige reden, dat er ten tijde van Karel den grooten nog geene familiewapens in gebruik waren, daar deze eerst in latere middeleeuwen gedurende den bloei van het ridderwezen en de kruistogten in zwang zijn gekomen, in ons vaderland niet voor de 13e eeuw. (Ter Gouw, Studiën over Wapen- en Zegelkunde, 14). Bovendien heeft van Rhijn in zijne Aantt. op de Oudheden en Gestichten van Vriesland, I. 100, betoogd, dat de arenden, zoowel de enkele als de dubbele, in de wapens der westersche keizers zeer laat opgekomen zijn, welligt niet voor Sigismund (1411—37).

Reeds in den Frieschen Volks-Almanak voor 1844, bl. 32, plaatste

jhr. mr. M. de Haan Hettema een stuk over den (zoogenoemden) halven adelaar, in de wapens der Friezen Daarin komt hij tot het besluit: »De heerschappij des keizers beschouwden de Friezen aldus: zij stonden niet onder den keizer van het Duitsche rijk, maar onder den keizer von het vereenigde Oostersche en Westersche keizerrijk en alleen in die hoedanigheid erkenden zij den Duitschen keizer als hunnen Heer. Zij nu, die niet minder, maar wel meerder wilden zijn, — en dit konden zij toen — dan de Duitsche Allodiale heeren; zij die hunnen maatschappelijken stand met betrekking tot den keizer wisten te waardeeren, voerden juist daarom niet den Oosterschen of Westerschen Adelaar, even als deze, in hūn wapen, maar om hunne meerdere grootheid te meer te doen uitkomen, voerden zij de helft van het wapen van het vereenigd Oostersch en Westersch keizerrijk, en duidden hierdoor tevens aan, dat zij hooger dan de Allodialen (of Leenmannen) stonden en vrije en onafhankelijke Edelen waren, aan wier hoofd, ingeval van oorlog, de keizer als hun heer stond."

Dat dit gebruik of regt van den Adel later door eigenerfden en burgerlijke persoonen werd overgenomen, was eene usurpatie van het volk, dat immer weinig begrip toonde te bezitten van den aard en de regels der wapens, welke kennis nog zeer zeldzaam is.

Behalve de opgenoemde troffen wij in een album van 1650 nog de volgende geslachten aan, die in de linkerhelft van hun wapen een halven arend voerden: Louwens, Tammen, Pibingha, Reijnalda, Rhala, Wybinga, Dauersman, Boëtius, Drews, Sivaart, Phaesma, Canckebehr, van Echten, Alema, benevens Bouricius en van Wijkel. Van beide laatste is bij Ferwerda in het Stamboek de halve arend weggelaten.

W. E. — L.

Geslacht van Oyen. (vgl. XVII, bl. 319). Gaarne wil ik aan het verzoek van den heer Th. voldoen en hem het navolgende uit mijne familiepapieren mededeelen.

Jan van Oye, heer van Oye (zoon van Gerard en Bonne de Homoet) was getrouwd met Aleyda van Renesse (dochter van Jan,

ridder heer van Rijnauw en van Elisabeth van Arckel van Heuckelom). Zij hadden de volgende kinderen:

1. Gerard van Oye, heer van Oye, anno 1395, trouwde Elisabeth van Renesse (dochter van Johan, heer van Seyst en van Geertruida van Baer). Hieruit de heeren van Oye tot Oye.

2. Herbert van Oye trouwde N. N., waarschijnlijk eene erfdochter van Balgoye, daar hij als eerste heer van Balgoye genoemd wordt. Hij stierf vóór anno 1439. Zijn zoon was Willem van Oye, heer van Balgoye, tr. N. N. Hij stierf anno 1479 en liet na:

a. Herberen, heer van Balgoye en Kent. Ten zijnen behoeve deden zijn broeder en zuster afstand van hun deel op Balgoye. Hij trouwde Petronella Spieringh, vrouwe van Kent. Hij was reeds in 1489 overleden en liet na: *a.* Ulanda die volgt.

b. Walraven van Oye.

c. Anna, trouwde N. van Hemert?

Ulanda van Oye, erfdochter van Balgoye, trouwde Hendrik van Masschereel, zoon van Johan, heer van Wijnantsrode en van Henrica van Berckel.

3. Jan van Oye, heer van Ubbergen, trouwde Hille van Ubbergen, erfdochter van Arend. Zij lieten na:

Arend of Arnold, heer van Ubbergen, trouwde N. N. Hij werd in 1444 beleend en stierf anno 1498. Zij lieten na:

Hillegonda, erfdochter van Ubbergen, trouwde Hendrik van Boynenborg, genaamd Hontstein (zoon van Johan en van N. van Bleis.) Hij werd beleend met Ubbergen anno 1503.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

Geslachtwapen de Groot. (XVIII. bl. 279, vr. 85, vgl. bl. 543). Wanneer H. op bl. 279, vraag 85 met een weinig aandacht naleest, zal hij bemerken, dat het door mij bedoelde en beschreven wapen, *niets* te maken heeft met dat van Hugo de Groot, en er ook hoegenaamd *niets* op gelijkt. Mijne vraag blijf ik dus verder ter beantwoording aanbevelen. N.

Geslacht van Driel. (XVIII. bl. 432, vr. 121). Vermoedelijk is een tak van dit geslacht naar Dordrecht verhuisd, want men vindt in die stad, sedert 1491, van Driels in de regering, die tot

wapen hadden: in goud een dubbelen rooden adelaar; welk wapen ook gevoerd werd door de geldersche adellijke geslachten van Riemsdijk en van de Pol. Zie Balen, Beschr. van Dordrecht, bl. 1045—1047, en vgl. Nav. XIV. bl. 220; Kok, Wapenb, dl. II. staml. van Driel; Smallegange, Holl. wapenk.

Tot dit geslacht behoorde Schrevel van Driel, die, in de Liste des membres de l'ancien conseil de Flandre (bij d'Hane-Steenhuyse et Huyttens, la noblesse de Flandre du Xe au XVIIe siècle), vermeld wordt als conseiller commissaire le 11 mai 1593 et conseiller ordinaire le 7 février 1603, en voerde: D'or, à l'aigle double éployé de gueules. Balens opgaven, zijn huwelijk en kinderen betreffende, kunnen verbeterd en aangevuld worden uit het Suite du supplem. au Nobil. des Pays-Bas, t. II. p. 4; Dumont, Fragmens généal., t. IV. (Gand, 1862) p. 8; Gouthoeven, Chron., bl. 183.

Ook was te Dordrecht een geslacht de Jode bekend en in de regering (Balen, bl. 248, 298 e. v.) 't welk, volgens Gouthoeven, t. a. p., bl. 183, voerde: »eenen dubbelen arent van keel, op een zilveren velt. Van den welcken is geweest Adriaen de Iode, Aertz. borgemeester van Dordrecht (vgl. Balen bl. 248, 1159, 1173) overleden An. 1505, ende leeft noch van sijn nacomelinghen mr. Franck de Iode, ghenoemt Duyck, burghemeester tot Leyden[1])." Zie ook van Leeuwen, Bat. ill. 994. — Balen noemt eenigen van dien naam, bl. 86, 87, 921, 930, 999, 1071, 1072, 1159, 1172; maar onder deze kunnen ook zijn die tot een ander geslacht van den zelfden naam hebben behoord, want de naam de Iode of Ioede ontbreekt zelden op de regeringslijst van eene stad. — 't Komt mij waarschijnlijk voor, dat van Driel en de Iode loten waren van den zelfden stam.

Te Rotterdam komen mede, 1573, 1604, van Driels onder de vroedschap voor. Deze voerden hetzelfde wapen, vermeerderd of gebroken met een gouden St. Andries kruis op de borst van den adelaar. Zie Nav. V. bl. 285, en vgl. Balen, bl. 973, 1046. — Deze behoorden ongetwijfeld tot het dordsche geslacht van dien naam.

M°.

---

[1]) Zijn wapen: de dubbele roode adelaar in zilver, staat op de Wapenkaart van Leyden, door G. van Ryckhuysen, Plaat 2.

Wapen van Erckelens. (Vgl. XVII. bl. 350; XVIII. bl. 117). De lijst van wapens, voorkomende in den Navorscher VI. bl. 36, 37, dient vergeleken te worden met de daarop gemaakte aanmerkingen in dl. VI. bl. 228; VII. bl. 9, 34, 195.

Dl. VI. bl. 36, staat: »Erkelens, zilver: 3 knodsen van sabel, beslagen met zilver, 2, 1;" dl. VII. bl. 9: »Erkelens. Van Dijcke, Recueil hérald. des familles de Bruges, p. 187, zegt: de Grouf van Erkelins (Erkelens), en geeft als wapen op: *d' argent, à trois pelles de sable* (de stelen naar beneden, 2 en 1)."

Van Dijcke zegt van dit geslacht t. a. p. het volgende: »La famille de Grouf van Erkelins, est une très-ancienne, noble et chevaleresque maison de Gueldre, qui a occupé des emplois dans les armées et états des Ducs et Princes de ce pays.

Messire Henri de Grouf van Erkelins, fut conseiller de Bruges, en 1574, échevin en 1578 1579 et 1581.

Messire Jean-Guillaume de Grouf van Erkelins, fut bourgmestre du Franc, et épousa dame Anne Taddie de Clèves, fille de messire Charles Taddie de Clèves, conseiller du conseil de guerre de S. M., et gentilhomme de la chambre de son altesse sérénissime le duc de Nieubourg. Leur fils, messire Maximilien de Grouf van Erkelins, trépassa le 3 décembre 1683.

Les quartiers de cette maison furent: De Grouf van Erkelins; Bertolf van Belven; Engenieulant (Ingenulandt); Strabant; van Diest; Eedinghem; Baesdorp (ook Baersdorp); Mosscheroen (Mouscron?); Lannoy de Mongeval (Maingoval); de Hane; Bronchorst; Velare; Leleu; Bassevelde; Boschuysen de Guynes; de la Vichte."

Tot dit geslacht behoorde Hendrik de Groef of de Groiff, erfvoogd van Erkelens, stadhouder van hertog Karel van Gelder in Friesland (1515—1518) en zijn rentmeester-generaal of landrentmeester (sedert 17 mei 1518), over wien men kan naslaan Nijhoff's Gedenkw. uit de gesch. van Gelderl., dl. VI. st. II. bl. XXII tot LXV, 477, 499, 597, 604 en elders; Slichtenhorst, enz. — »Hy was verswaghert met de burghemeester Roelof Huginge [1]) ende andere adelijcke gheslachten des stadts (Gronin-

[1]) Deze familie was de zaak van hertog Karel van Gelder toegedaan en deelde zeer in zijne gunst. Vgl. Nijhoff, t. b. a. p., Oorkonden n⁰. 888, 1244, 1354.

gen). en...."(Schotanus, 18e boek van de Friesche hist., bl. 578.)

Vermoedelijk waren ook uit dit zelfde geslacht de navolgende personen, vermeld in de geslachtlijst van Lockhorst, bij de Francquen, Recueil hist., généal., etc., du royaume des Pays-Bas, pag. 8: »XXII. Bernard de Lockhorst, né le 4 févr. 1771, à Rotterdam, épousa Hermine Erckelens, [1]) dame de Kenenburg, fille de Thierry, conseiller de la ville de Rotterdam, membre de diverses sociétés de belles-lettres et d'Anne Horsman, née le 17 novembre 1774."

Ook in den Briel komt die naam voor, want, volgens de Nederl. Jaerb., 11e dl. (1757), bl. 894, werden Nicolaes Voorhout en Paulus Erkelens, op den 1sten october 1757, tot schepenen van die stad aangesteld.

M°.

Wapen van Dusart. (XVIII. bl. 383 vr. 112). Tot mijn leedwezen kan ik den heer J. U. de G. J. Jr. de verlangde inlichtingen niet verschaffen. Mijne nasporingen zijn vruchteloos geweest. Noch hier ter stede, noch in den omtrek is eene familie Dusart bekend. Wel heeft men mij op het bureau van den burgerlijken stand gezegd, dat er Dessarts zijn, Luikerwalen, die als fabriekarbeiders hier hun tijdelijk verblijf hebben, maar deze houden er zeker geen familiewapen op na.

In de Hemricourt, Miroir des nobles de la Hesbaye, en in Looyens, Bourgmestres de Liège, komen de namen Dusart en De Sart bij herhaling voor, maar de daarbij gevoegde wapens gelijken in de verte niet op het opgegevene.

Maastricht, M.

Geslacht Aarsen. (Vgl. XV. bl. 375). Daar ik meen dat de vraag door den heer M°. gedaan nog niet beantwoord is, zoo wil ik dit doen. In eene m. s. genealogie van het geslacht van Aerssen, vind ik: »Carel Jan Emanuel van Aerssen, adelborst op 't oorlogschip 't Huis in 't bosch, Capitein Stenis, verdronken den 20 december 1751 op de moorsche kust tusschen Ceuta en caap Porkes,

---

[1]) La famille d'Erkelens tire son origine du pays de Limbourg, où ils ont fait partie de la noblesse.

des maendags." Volgens die genealogie was hij zoon van Cornelis en van Anna Albertina van Beijeren van Schagen.

Maastricht, A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Franckenberg-Proschlitz. Volgens het Historisch, geographisch en algemeen lexicon, gedrukt te Bazel a°. 1729, blijkt:

Het geslacht van Franckenberg is uit Silezië̈n, het is eene zeer oude adellijke, vrijheerlijke en grafelijke familie, welke zich in de huizen Ludwigsdorff-Proschlitz en Nieuwdorff heeft verdeeld, waarvan het eerste in het vorstendom Oels, het tweede in het vorstendom Brieg is gelegen.

De in het vorstendom Oels zijnde heeren van Franckenberg stammen uit het huis Ludwigsdorff, uit welke de grafelijke linie komt; deze komt van Wentzel van Fr:, canselier van den vorst van Oels. Wenzel stierf a°. 1586 en zijn zoon Hans stierf a°. 1611, welke een zoon naliet, die in 1658 stierf en een zoon had, Hans Wolf, dewelke in het jaar 1655 baron werd, en in 1682 keizerlijk overste en commandant der vesting Brieg enz. Hetzelfde kan men vinden in het Gr. alg. hist. geog. geneal. woordenboek van D. van Hoogstraten en bij A. G. Luiscius.

Mogt men iets wenschen te weten omtrent het in ons land zijnde geslacht Franckenberg-Proschlitz, dan wil de ondergeteekende het volgaarne meêdeelen.

Maastricht, A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Broijel. (XVIII. bl. 381, vr. 107.) Op de naamlijst der officieren die de societeit »Spoor tot vriendschap" in »de jaren dertig" bezochten, komt voor die van een geacht kapitein der negende afdeeling, van Broijel-Spiering. Welligt kan deze zelf inlichtingen geven. G. P. ROOS.

De heraldike struisvogel. Waarom geeft men dezen wel een hoefijzer in den bek?

Clark, in zijne „Introduction to heraldry" pag. 158 (15e druk) zegt: From the idle story of its being able to digest iron, this bird is, in heraldry, usually painted with a horse-shoe in its mouth."

Rietstap, »Handboek der wapenkunde" pag. 193: »De struisvogel wordt afgebeeld ter zijde en met een hoefijzer in den bek, als toespeling op het oude volksgeloof, dat hij ijzer kan verteren."

Reeds Vulson de la Colombière heeft het, bij de beschrijving van den »austruche" pag. 241, zeer druk over die eigenschap, waaraan *hij* niet twijfelt en er zelfs een latijnsch vers over ten besten geeft. 't Heet daar:

»Cét oyseau a l'estomach si chaud, qu'il digere tout ce qu'il mange avec facilité, le fer mesme que le feu ramolit avec peine, se convertit en sa substance lors qu'elle l'aualle, surquoy i'ay trouvé quatre distiques qui seruiront au Lecteur, pour eognoistre ce que signifie cét oyseau."

(Nu volgen acht versregels in goed latijn, waarin de struisvogel eene zedepreek over 't ijzer-eten houdt.)

Maerlant in »Der naturen bloeme" zegt van hem, III vs. 3330 en volgg.

„Aristotiles seit dit woort:
Qualike ofte niet mach hi vlieghen.
Iser eet hi, sonder lieghen;"

De struisvogel *at* dus ijzer en *verduwde* het ook; maar waarom krijgt hij nu juist een hoefijzer? Clark en Rietstap geven er geen reden voor op die den toets kan doorstaan. Maar er is iets anders op, dunkt mij. — Maerlant t. a. p. zegt iets verder vs. 3337 en volgg.

Die paerde haet hi emmermeere
Ende die paerde ontsiene seere
So dat sine niet dorren sien.

Hij haatte dus de paarden. — Het hoefijzer kan dan wel een trofee, een »dépouille" geweest zijn. — Wanneer nu de haat des struisvogels jegens 't paard eens geen sprookje ware, *dan* was niets eenvoudiger, dan dat een struisvogel, die een schoen van het een of andere in de woestijn doodgehongerde vijand-paard in den snavel wegdroeg en zijn geheele geslacht *ijzervreters* verklaard werden!

Rietstap geeft t. a. p. een voorbeeld van een struisvogel met een hoefijzer in den bek, op 't wapen der familie Strauss in Beieren; in 't »Armorial universel" van Ségoing (1660) komt

(op blad 92 bis en 96) het wapen der familie Laubespine voor. — Deze familie voert twee struisvogels als supports, deze dragen echter *geen* hoefijzers in den bek. — Het is dus geen *gevorderd* attribuut. —

Dat men juist het hoefijzer verkozen heeft om die struis-eigenschap uit te drukken komt mij nog al interessant voor, en dat men op 't hoefijzer *gesteld* was, blijkt o. a. ook daaruit dat de fransche familie de Machefer (o. a. bij de Varennes »le Roy d'Armes" 3me partie pag. 441) in haar (ontegenzeggelijk sprekend) wapen geen struisvogels, maar wel drie *hoefijzers* voert. —

Men geeft veel de wapen-dieren hun lievelingsspijs of prooi in de attributen hunner eigenschappen; men denke aan den haagschen ooievaar. — Vulson d. l. C. geeft (pag. 335) een reiger met een visch in den bek. — Petra sancta (Tessera Gentilitia pag. 362) eenige wolven die allerhanden voorraad vervoeren als: een gans, een hertengewei, schapen, en (pag. 429) een kraanvogel met een vingerring in den bek, (dus een medgezel van de »*pie voleuse*"). — Men deed dit dus vroeger ook. — Waarom draagt nu de struis juist een *hoefijzer?*

Z. J. G. HORSTHUIS.

Handschrift over den gelderschen adel. (XVIII bl. 494 vr. 134.) De in deze vraag bedoelde stukken zijn aangekocht voor en berustende in de openbare of gemeente-bibliotheek te Arnhem, alwaar ook nog andere handschriften van mr. G. van Hasselt aanwezig zijn.

O. V. A.

Adriaan François Lammens. (Vgl. XII, bl. 260, 300, 328; XIII, bl. 36; XVII, bl. 292; XVIII, bl. 378) Tot aanvulling en verbetering van het door den heer F. Caland ter laatstgenoemder plaatse medegedeelde geslachtregister, moge het volgende nog dienen:

Catha. Maria Keetlaar overl. 30 dec. 1784 te Vlissingen, en was eene dochter van Cornelis en van Catharina Maria Clement.

Sara Catha. Lammens, geb. 28 junij 1761 te Axel. Haar echtgenoot mr. Ewout van Dishoeck van Domburg, burgr. te Vlissingen en bewindvoerder van de O. I. C., werd geb. 6 april 1754,

† 19 aug. 1808. Zij hadden 10 kinderen, n. l. 6 zoons en 4 dochters.

Adriaan François Lammens, geb. te Vlissingen 9 jan. 1767, † te 's Gravenhage 24 sept. 1847, trouwde 1°. te Zieriksee met S. C. Mogge Pous, † 18 dec. 1807; 2°. te Axel met M. de Gelder, † te Suriname. Uit zijn 1e huwelijk had hij 4 en uit het 2e één kind.

Cathª. Maria Lammens is geh. met den heer J. T. Bethe te Zieriksee.

Bonifacius Lammens, † te Zieriksee 4 mei 1864.

Adriaan François Lammens geb. 15 jan. 1792, † te Suriname.

Magdª. Maria Lammens geb. 14 mei 1800, getr. 1819 met A. J. Verkouteren te Paramaribo (geb. 1792, † 26 mei 1825). Hunne dochter Maria Wilhelmina, geb. 27 april 1821, tr. 5 maart 1846 met Henricus Brouwer (geb 1823), thans pred. te Zwolle.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Johannes de Jode. (vgl A. R.) »Adriaen de Joode, filius Adriaens, out omtrent de dry en veertigh jaren," werd den 2den mei 1674 te Gent, waar hij klerk was bij den procureur Lieven van Damme, geexecuteerd, wegens beganen moord op den heer Franchoys Danneels en diens dienstmaagd Janneken van den Broucke (in januarij 1653), en op den lakenkooper Martinus van der Bruggen, diens huisvrouw Livina Beernaert, beider zoontje (6 maanden oud) en dienstmaagd Christina de Scheppere, alle te Gent woonachtig. Alles volgens Sententie, gewesen tot Gent en gedruckt tot Haerlem, by Abrah. Casteleyn, Stads Drucker, op de Markt, in de Blye Druck, 1664. M°.

Geslacht de Roovere te Dordrecht en 's Hertogenbosch. (Vgl. XVI. bl. 23, 91, 317; XVII. bl. 154). T. b. a. pl. worden eenigen van dit geslacht te Zieriksee vermeld. Ermerins, Z. Oudh.: Vossemeer en Vrybergen, bl. 34, zegt: »Den oorlog ten felsten woedende en Breda in Parma's magt zynde, vreesde men ten jaare 1583 voor vyandelyke aanslagen aan de zyde van Vossemeer, waarom op aangeeven van Willem de Rovere, zoone van mr. Roeland de Rovere [1]), door ordre der heeren staten van Zeeland, den polder

[1]) In eene „Acte van Accoort, gemaakt tusschen den grave van Nassau als heer van Steenbergen, en de heerschappen van Vossemeer, over de doen nog onbedyckte

genaamd Nieuw-Vossemeer, gelegen voor Mattenburg, doorgestoken is in de Kreke van Botken in den Boesem, zoo ook der Heerschappen Moolen Mattenburg verbrand." — Hij vermeldt t. z. p., bl, 130:

Hendrik de Rovere, rentmeester der heerlijkheid van Vossemeer, in 1638.

Vermoedelijk behoorden eerstgenoemden te Breda te huis, want ik vind op de Naamlijst van de Borgemeesteren en Schepenen van die stadt, bij van Goor, Beschr. d. stadt en lande van Breda, bl. 218 volgg., genoemd:

Mr. Roelant de Roever, schepen 1518. 19. 29. 21: weesmeester 1535 (b. 279).

Mr. Roelant de Roemer (sic), schepen 1531. 37. 38. 39.

Willem de Roever, schepen 1555. 56.

Tot een ander geslacht behoorde denkelijk mr. Adriaan Jan de Ruever, pensionaris der stad Zieriksee, die de door Cornelis van der Gryp vertaalde Redevoering van Camphuysen: over Lieven Janssen Keersemaker, van de noodige bewijzen en bijlagen voorzag; als blijkt uit den titel van die redevoering (te Middelburg gedrukt in 1778) en het voorberigt dier bijlagen.

Van het brusselsche geslacht de Roovere geeft Goethals, Dictionn. généal. et hérald. t. IV, de genealogie, aanvangende met de 16de en doorloopende tot in deze eeuw. M°.

Geslacht van Diemen. (XIV. bl. 179, 221. 246, 312; XV. bl. 146, 216, 278.) Het portret van »Diemen (Guil. a.) Regtsgel., Voorzitter van het Hof te Utrecht. ob. 1583. aet. 76," vermeldt Fred. Muller, Catal. van portretten, bl. 71, n°. 1309.

Hij was, volgens Kok en Hoogstraten (beide aangehaald in Navorscher XIV. bl. 180), uit een geldersch geslacht, en dus niet, als dr. Schotel (Gesch.-, lett.- en oudhk. uitsp., Utr., 1840, bl. 60, 101) wil, uit het bekende, bij Balen, bl. 1037 seqq., vermelde, dordsche geslacht van van Diemen gesproten.

---

gorssen en aanwassen, genaamd Mattenborch ende de Plate," dd. Breda 22 aug. 1526, worden genoemd „Henrick Montens (rentmr. tot Diest?), Mren: Roeland de Roeuer Scoutet, Raesse van Lyedekercke Rentmr. tot Steenberghen, ende Claes Vierling Greffier van zyn. genad. Rekening. tot Breda." (Bij Ermerins, t. a. p. Bylage E.)

Is onze gissing juist, dat hij behoorde tot het zutfensche geslacht van Diemen, dat herhaaldelijk op de schepenlijst dier stad (achter Tadema's Gesch. der stad Zutphen) voorkomt? M°.

Wapens van Alcantara en Baesen. (VII. bl. 167, vr. 217; vgl. bl. 309). Goethals, Dictionn. généal. et hérald., t. I. omschrijft het wapen van deze, uit Breda herkomstige, en sedert het begin der laatste eeuw in Belgie gevestigde familie, aldus:

»Un écu d'or à l'écot au naturel en pal, accompagné de deux écureuils assis et affrontés de gueules, coupé de gueules au fer de moulin d'argent; l'écu surmonté d'un heaume d'argent, grillé et liséré d'or, fourré d'azur et couvert d'un bourrelet d'or et de gueules, aux hachements de même; et pour cimier un écureuil de l'écu. Ces armoiries furent enregistrées à la chambre héraldique le 26 novembre 1788. Le roi Léopold a reconnu la noblesse de la famille Baesen et permis de sommer le casque d'une couronne d'or." M°.

Geslacht de Leeuw van Coolwijk. (Vlg. XVI. bl. 90, 184, 281). Op de boven aangehaalde blz. 281 wordt door V. D. N. gezegd: »ook is verzuimd te vermelden, dat de twee X of kruisjes in het wapen van Coolwijk zijn van *keel.*"

Die aanmerking is juist, want op de mede boven aangehaalde blz. 184 staat: „Dat wapen (namelijk dat van mr. Dirk van Koolwijk) is: gevierendeeld: 1 en 4 in goud 2 *roode* X (verkorte St. Andries kruisen?); 2 en 3...." M°.

Familie La Coste. vgl. XVI. bl. 30, 91, 149, 187, 220, 280, 350; XVII. bl. 126, 150, 348; XVIII. bl. 487.) Ten opzigte der familie de la Coste kan ik mededeelen, dat Louys van Toulon, predikant te Gorinchem, den 10 december 1731 in 2e huwelijk is gehuwd met Alida Maria de La Coste, dochter van Louis de La Coste, predikant te Dordrecht en Catharina van Zeebergh, geboren te Dordrecht 9 mei 1712 en overleden 10 october 1737.

Het wapen, bij mij voorhanden, is overeenkomstig de beschrijvan Th., dl. XVI bl. 91.

Utrecht. V. TOULON V. D. KOOG.

Geslacht Rosecrans. (vgl. XIII. bl. 298; XIV. bl. 6, 70, 113; XV. bl. 321; XVI. bl. 2.) Er bestaan twee folio registers in het Caecilia-gasthuis te Leiden, van eene in den jare 1596 gehoudene loterij ten behoeve van het voormalige St. Catharina-gasthuis.

Elk die een lot nam schreef daarop een devijs. In dat register treft men beroemde namen aan, die hun devijs, hetzij in het hollandsch, fransch, engelsch of latijn hebben geschreven.

Daar er nu in den Navorscher veel over het geslacht Rosecrans [1]) geschreven is, wil ik alleen melden wat Michiel Rosecrans, wonende te Leiderdorp, in 1596 op zijn lot of nommer geschreven had, te weten:

Die zijn best doet „werkt en wroet"
Voor cleyn en groot.
Wenscht nyet meer „van God den Heer"
Dan daeglix broot.
(get.) Michiel Rosecrans van Leyderdorp.

ELSEVIER.

Familiewapens gevraagd. (vgl. XVIII. bl. 532, vr. 165.) Volgens v. d. Lely, Wapenen en Stamdeelen v. HH. Veertigraden van Delft, f°. 164 v°., is het wapen van Hoogwerff of Hoogenwerff: in zwart, twee beurtelings gekanteelde dwarsbalken van zilver. Aldaar wordt vermeld: mr. Willem van Assendelft Willemsz. trouwt, 29 april 1749, Adriana Hoogwerff, dr. van Adriaan H. hr. van Rosenburch, en van Adriana de Jongh.

In hetzelfde recueil komt f°. 103 v°. voor: Anthonis Willemsz. v. d. Aa, ob. 9 julij 1635, secretaris van Rotterdam in 1619, terwijl in eene andere verzameling, bevattende de namen en wapens der vroedschappen, enz. van Rotterdam op f°. 8 gevonden wordt: mr. Willem van der Aa, in 1645 vroedschap van Rotterdam, gest. 1673. Hun wapen is: in blaauw, drie zilveren posthoorns, beslagen, geopend en gemond van goud, geplaatst 2 en 1 om een zespuntige, gouden ster. — In het register der namen en wapens der vroedschappen enz. van Dordrecht staat vermeld, folio 51: Jacobus van der Pot

---

1) In maart 1610 is te Leiden op de beestenmarkt verraderlijk vermoord mr. François Rosecrans van Haarlem, die tot echtgenoot had Willemtjen Moreels, van Middelburg (Getuigboek K. fol. 177.)

Adriaansz. in 1750 vroedschap; ob. junij 1773. Zijn wapen is; gevierendeeld; 1 en 4 in groen, drie ganzen (?) rood gebekt en gepoot, staande om een kookpot van goud; 2 en 3 in rood, 3 hermelijnen in natuurlijke kleur, geplaatst 2 en 1.

Meer weet ik den vrager niet te antwoorden. Voor den genealoog is op het Delfsch Archief een schat te vinden, door den onvermoeiden mr. Willem van der Lely van Oudewater verzameld en in der tijd aan de stad Delft door 's mans weduwe geschonken. Twintig kwartijnen met wapens van de vroedschappen, enz. der voornaamste steden van Holland; één met de wapens, zoo als die in de kerken te Delft te zien waren, vóór dat de »Keezen" die met heiligschennende hand hadden uitgebeiteld, en eindelijk een foliant van ruim 200 folio's, bevattende de wapens en stamdeelen van al de familiën, die sedert het begin der 16e tot het laatst der 18e eeuw in de vroedschap van Delft zijn opgenomen geweest, met de aan deze vermaagschapte geslachten. In zijn kwaliteit van heraut van wapenen kon van der Lely uitnemend op de hoogte komen van wapens en verwantschappen, welke in dezen tijd van *mania genealogica* goede diensten bewijzen aan hen, die, somtijds *per fas et nefas*, hun stamboom ten minsten tot den aanvang der 16e eeuw willen terugbrengen.

MR. J. SOUTENDAM,
Archivaris van Delft.

VRAGEN.

Wapenboek. Zoude iemand mij ook kunnen zeggen of het wapenboek van het voormalige arnhemsche schutters-gild »'s Heeren- of St. Joosten-Doelen" nog bestaat, en bij wien het berust?

Utrecht, A. A. G.

Geslacht Briel. (Vgl. XVII. bl. 269, 350; XVIII. bl. 120, 334). De moeder van Paulus Briel was Maria Duijst van Beresteijn, geb. te... 3 maart 1591 st. te... volgens Nav. XVIII. bl. 120 10 april 1633, maar volgens mijne genealogie Beresteijn 29 dec.

1631. Hoe is het? Zij was de dochter van Paulus v. B. en van Volkera Duijst gezegd Knobbert, en tr. te... 4 mei 1610 mr. Jacob Briel geb. 9 jan. 1580, st. 20 jan, 1644, zoon van Cornelis Jakobsz. van Bem gez. Briel en van Aefje Bos.

Wie geeft mij de voorouders van Gijsbert Janz. v. Beresteijn, schepen te Amst. 1530, st. te... 2 feb. 1557, tr... Cecilia Pietersd. de Vries geb. in de provincie Groningen?

VAN DER MUELEN.

Geslacht van Schuler. (Vgl. XVII. bl. 220; XVIII. bl. 431.) Wie heeft de goedheid mij de navolgende vragen op te lossen, 't zij uit doop-, trouw- of sterfregisters of uit genealogiën van andere geslachten. Bestaat deze familie nog? en waar? Zij voert een gekanteelden zwarten balk op goud. In welke werken wordt over deze familie gehandeld?

Carel van Schuler geb te? den? st. te? den? (zn. van Rutger en van Elisabeth van Quadt van Wicardt), tr. te Dusseldorp 20 januarij 1580 Johanna van Bodlenberg gen. Kessel, geb. te? den? waar en wanneer sterven zij? Hun zoon Carel II van Schuler tr. te Bergen op Zoom Adriana van Ravensberg gen. Laureys. Zij hadden de nav. kinderen.

2. Johanna tr. te? Johan Beeckman geb. te? den? st. te? den? (zn. van? en van?)

3. Maria geb. te? tr. te? Jacob Drabbe geb te? den? st. den? (zn. van? en van?)

4. Carel III tr. (2) Annina le Baudain de Villers geb. te? den? (dr. van Caspar en van Susanna du Bois tot Walhain).

5. Adriaan tr. te? Soeta van Son geb. te? den? (dr. van Isaak en van?)

7. Hendrik tr. te Bergen op Zoom? Margaretha de Regnier, geb. te? den? (dr. van? en van?), waar sterven zij?

9. Johan tr. (1) Clara Swaens geb. te? den?, tr. (2) te? Johanna Swaens, (wed. van Eduard Westersteijn), geb. te? den? (dr. van? en van?), tr. (3) te? Maria van den Brandeler geb. te? den? st. te? den? (dr. van? en van?), hij stierf te Breda den? a° 1674.

10. Laurentia geb. te? tr. Anthonie van der Burch geb. te?

den? (zn. van? en van?)

Carel III van Schuler, had bij zijne eerste vrouw.

1. Carel. IV, geb. te? st. te? tr. te? Susanna van Cloppenburg, geb. te? den? (dr. van? en van?).

3. Laurens geb. te? st. te? den? tr. te? den? Sara de Carpentier, geb. te? den? st. te? den? (dr. van? en van?)

4. Frederik geb. te? tr. te? Geertruid Martens geb. te? st. te? (dr. van? en van?).

Carel IV van Schuler had bij zijn vrouw de navolgende kinderen.

1. Susanna Constantia geb. te? st. te? tr. te? Johan Willem van Duker tot Berkel geb. te? st. te? (zn. van? en van?)

2. Carel VI geb. te? } sterven beiden aan de academie te
3. Elias geb. te? } Leiden.

Frederik van Schuler en Geertruid Martens wonnen:

3. Carel VIII geb. te? st. te? tr. te? Maria Hartsinck geb. te? den? zij woonden te Beverwijk.

Johan van Schuler en Hortentia Constantia van der Voord van de Molenaer, wonnen:

2. Carel VIII tr. (1) te Amboina, Wilhelmina Loeff geb. te? den? st. te? den? (dr. van?), (2) Wilhelmina van Heemskerk geb. te? den? st. te? den?

Louis van Schuler getr. met Elisabeth Jacoba van Ochten van Wattigny, wonnen:

(2) Jan van Schuler st. te Utrecht? 23 oct. 1802 tr. (1) Adriana Sophia barsse van Reede van Oudshoorn. (2) Henriette van Oijen st. te Utrecht? den? 18.., en wonnen.

1 bed.

1. Elisabeth Jacoba tr. Otto Willem Philip Falck. Zij st? te? hij st. te? den?

2. Pieter W. T. A. tr. Wilhelmina Catharina van Leembruggen, hij st. te? den?, zij st. te? den?

2 bed.

4. Hendrik Jan tr. Catharina Johanna van Meurs, hij st. te Batavia den? 792. Zij st. te Batavia den? 1789. Hunne dochter Wilhelmina Henre Joha Cara tr. te? den? en st. te? den?

7. Sophia Adriana geb. te Utrecht te 28 junij 1767.

9. Johan Egbert geb. 10 sept. 1771.

10. Gisberta Constantia Catharina Jacoba geb. te Utrecht 11 mei 1773.

11. Bernd Wilhelm Adolf geb. te Utrecht 18 dec. 1794. Was sedert 1795 geëmigreerd, diende eerst als luitenant ter zee.

Pieter W. T. A. en Wilhelmina Catharina van Leembruggen hadden de navolgende kinderen:

1. Jan Hendrik geb. te Colombo 14 jan. 1785.
2. Godard Willem Adriaan geb. te Colombo 14 jan. 1787.
3. Louis Charles Constantijn geb. januarij 1789 te Colombo.
4. Willem Jacob van Schuler geb. te? den? a°. 1791.
5. Elias geb. te Matura den?
6. Adriana Sophia Dorothea Maria geb. te Matura 10 julij 1794.

Wat is er meer van deze laatste tien personen bekend, wanneer en waar zijn zij gestorven, gehuwd en met wie? Hebben zij ook nakomelingen nagelaten?

Godard van Schuler en Johanna Egberta van Reede van Oudshoorn hadden de navolgende kinderen:

1. Elisabeth Hortentia tr: Coenraad van der Voord-Piecke geb. te Nijmegen? den? hij st. te? den? zij st. te? den?

2. Petronella Wilh^a^. Ferd^a^. Sophia st. te Utrecht? den?

3. Louisa Jacoba tr. Cornelis van Aerssen van Beijeren tot Voshol st. aan de Kaap den? zij st: te? den?

6. Pieter William Ferdinand, geb. te Utrecht? den 21 julij 1775.

8. Johanna Egberta Constantia, geb. te Utrecht 28 april 1778.

Waar en wanneer zijn deze twee laatste personen gehuwd, met wie en hebben zij nakomelingen nagelaten?

Adriaan van Schuler get. met Soeta van Son, wonnen

2. Isaac van Schuler geb. te? den? tr. te? den? wat is er meer van hem bekend?

1. Zijn broeder Carel V geb. te? oct. 1635 tr. te? Lijdia de Rovere. Waar en wanneer sterven zij? en wonnen

1. Lijdia geb. te? den? st. te? den? tr. te? den? Lukas van Tongeren geb. te? den? st. te? den? (zn. van? en van?)

2. Adriana tr. Gerard van Heckhuijsen, geb. te? den? st. te? den? (zn. van? en van?)

3. Johanna tr. Nicolaas Rochus van de Capellen geb. te? den? st. te? den? (zn. van? en van?)

4. Jacoba tr. Constantijn van Langenhoven geb. te? den? den? st. te? den? zij st. te? den?

Hendrik van Schuler en Margaretha van Regnier wonnen:

1. Catalina geb. te? den? st. te? den 10 oct. 1669.

2. Maria geb. te? den? st. te? tr. te Middelburg den? Daniel de Hennequin geb. te? den? (zn. van? en van?)

3. Adriana geb. te? den? st. te? tr. te?

Johan van Boudens geb. te? den? st. te? den? (zn. van? en van?)

4. Johan geb. te? tr. (1) Anna de l'Escuille geb. te? den? (dr. van? en van?) (2) Anna van Broeckhuijzen geb. te? den? (dr. van? en van?)

5. Daniel geb. te? st. te? den? tr. te? den? Apolonia de Booth geb. te? den? st. te? den? (dr. van? en van?)

6. Carel geb. te? den? st. te?

7. Hendrik geb. te? st. te Amsterdam den? a°. 1741 tr. te? Anna Schut van Velzen geb. te? den? hadden de navolgende kinderen.

3. Maria st. te? den? (1) Jan Dirk van der Schuur geb. te? den?, (2) Constantijn van Langenhoven, haar neef geb. te? den? (3) tr. te? den? Isaak Verborcht geb. te? den? st. te? den?

Johan van Schuler get. met Swaens en van den Brandeler, wonnen.

1e. bed.

4. Christina geb. te? tr. te Waalwijk (1) den? Gerard Swaens geb. te? den? (zn. van? en van? (2) Cornelis van Dun geb. te? den? (zn. van? en van?)

Waar zijn hunne overige kinderen geboren?

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

GESCHIEDENIS.

Zotten. (Vgl. XIII, bl. 298, 353; XIV, bl. 193, 229; XV, bl. 34, 130, 193; XVI, bl. 134, 292). Zie nog over paap Teun, Jac. Lydius, Vrolycke Ure, Dordr. 1650, 3e dl., bl. 72—75, die verwijst naar Erasmus, Conviv. fabul. — J. Wolf schreef »Ueber den Hofnarren Kaiser Karl's V, genannt El Conde don Frances de Zuñiga, und seine Chronik [1])" in »de Wiener Sitzungsber. d. philos. histor. Cl. Jahrg. 1850, II, Bd. I Heft, S. 21 u. f.", en zegt o. a.: »Bald nach der Rückkehr des Kaisers nach Spanien im J. 1522 scheint unser Chronist schon seinen Dienst als Lustigmacher am Hoflager angetreten zu haben; wenigstens beschreibt er die Cortes, die der Kaiser nach Valladolid einberufen hatte, als Augenzeuge, schildert die anlangenden Procuradores in possenhaften Vergleichungen, und gedenkt nur dankbar derjenigen,

[1]) Die Chronik des Conde Don Frances de Zúñiga befindet sich in der Handschrift der k.k. Hofbibliothek Nr. 5945 (olim Hist. prof. DCCLXVII), welche sie mit so vielen andern Handschriften und gedruckten Schätzen der spanischen Literatur durch die Erwerbung der Bibliothek des marques de Cábrega (s. Mosel, Gesch. d. Hofbibliothek. Wien, 1835. 8⁰. S 84) überkommen hat. Es ist eine Papierhandschrift, in dem gewöhnlichen spanischen Pergamentband gebunden, von wie es scheint, mehreren Händen zu Ende des 16 oder zu Anfang des 17 Jahrhunderts in gewöhnlicher Cursivschrift geschrieben, und auf 147 Blättern bloss diese Chronik enthaltend. (Wolf. t. a. p., Beilage A.) Zie ook over deze Chronik Deutsche Gesch. im Zeitalter der Reformat. Bd. VI. „Chronisten Carl's V." S. 157.

Der Beiname: „Conde." den er sich gibt, ist wohl wie die anderen: „Doctor, Predicador, Historiador, Cronista, etc.", nur ironisch zu nehmen. (Wolf, t. a. p., S. 47,) die nog voor hem verwijst naar „einem eben so seltenen als curiosen Büchlein: „Floresta española de apotegmas, o sentencias sabia, y graciosamente dichas de algunos Españoles. Colegidas por Melchor Santacruz de Dueñas, vezino de la ciudad de Toledo." Huesca, por Pedro Bluson, 1618. 12⁰. Die Hofbibliothek besitzt davon noch die Ausgabe von Brüssel, 1655, in 12o. die aber minder vollständig ist. Die erste Ausgabe erschien 1574 (vgl. Ticknor, Hist. of span. Lit. New-York, 1849 8⁰. Bd. III, p. 173). Ausser diesen kenne ich noch Ausgaben von Salomanca, 1576; Brüssel, 1598, und mit französ. Uebersetzung, Brüssel, 1614.)

die auch ihm, dem Hofnarren, einen servicio bewilliget hatten, wie z. B. des Procurador's von Sevilla Garci Tello und seines Bruders Gomez, »die stets mit ihren Almosen den Chronisten Don Frances unterstützt haben" (Fol. 35: y ayudaron siempre con sus limosnas á el coronista Don Frances), und des Kammerhernn des Kaisers Don Francisco, des Sohnes Don Alonso's de Aguilar und Procurador's von Córdoba, »der als der Kaiser seinen Einzug in Cordoba hielt, diesem Chronisten seinen carmesinrothen mit weissem Damast gefütterten Rock zum Geschenke machte" (Fol. 35 vo. Este Don Francisco, cuando el Emperador entró en Córdoba, su ropa carmesi aforrada en damasco blanco la dió á este coronista Don Frances); woraus man zugleich sieht, das damals die mittelalterliche Sitte, solche Lustigmacher (juglares, albardanes) an den Höfen mit selbstgetragenen Kleidern zu beschenken, noch fortbestand [1])." Hij gewaagt in dat stukje mede van »Perico de Ayala, der Hofnarr des marques de Villena," en van »Alonso Carillo, der Hofnar der katholischen Köninge," en verhaalt ook, dat de infante van Spanje, bruid van koning Johan van Portugal, op hare reis naar Portugal in 1524, te Alba de Tormes komende, aldaar feestelijk door den hertog van Alba werd ontvangen, »von seinen Verwandten und Dienern begleitet, unter welch letztern siebzehn Possenreisser sich befanden." — Van Koen van der Rosen bestaat eene afzonderlijke levensbeschrijving, getiteld: »Kunz von der Rosen, Maximilian I lustiger Rath. Ein Beitrag z. Geschichte d. Niederl. Unruhen, 2 Thle. Freiberg. 1792—94. Onder het opschrift: »Un casque de fou," en de afbeelding van dien, wordt in het Magasin Pittoresque, t. XXX (1862), p. 112, het volgende medegedeeld: »On conserve à la Tour de Londres ce casque singulier que portait Will Summers fou de Henri VIII, lorsque dans de grotesques tournois il servait,

[1]) Doch klagt schon unser Chronist selbst über die Abnahme dieser Sitte; denn bei Eröffnung der Festlichkeiten in Zaragoza im Jahre 1518, welche die Stände von Aragon dem K. Karl V, bei der Eidesleistung gaben, sagt er (Fol. 12): „El rey fué jurado por Rey y señor, y hicieron muchas fiestas de justas, y torneos, y juegos de canas, y de placer que hubieron, todos los vestidos daban á los albardanes, lo que hoy por los pecados de las Espanas no se hace ni hará."

á titre de héraut ou de page, les chevaliers travestis eux-mêmes et luttant avec les armes les plus bizarres. Etrange période de l'histoire où les scènes les plus terribles et les plus ridicules s'entremêlent chaque jour comme dans nos mélodrames, où l'on prodigue à la cour le sang humain et les grimaces, où le chef de l'Etat, tour à tour Barble-Bleue et Falstaff, se complaît à faire succéder incessamment aux horreurs de l'échafaud et du bûcher les bouffonneries les plus triviales!"

In de Chronicles of the Tembs. A select collection of epitaphs, by Thomas Joseph Pettigrew, doctor of philosophy of the university of Göttingen, &c. (London, 1857). staat p. 505: »In Beckley, ob. 1728. act. 63: —

Dicky Pearce.

Here lies the *Earl of Suffolk's* Fool,
Men call him Dicky Pearce;
His folly serv'd to make men laugh.
When wit and mirth were scarce.
Poor *Dick*, alas; is dead & gone,
What signifies to cry?
Dicky's enough are still behind
To laugh at by & by. *Swift.*"

De hofnar van Clemens August van Beieren, aartsbisschop en keurvorst van Keulen (1700—1761), was »ein Dr. der Philosophie, der den Rang eines Hofkammer-Raths genosz." Zie von Mering, Gesch. d. Burgen, Rittergütter, etc., in den Rheinlanden, VI. Heft, S. 80; die ook, S. 81, verhaalt, wat hier volgt; »Clemens August hatte einen auszerordentlichen kleinen Zwerg an seinem Hofe erziehen lassen, den man häufig mit einem groszen Hute auf dem Kopfe, einem langen Degen an der Seite, im bönnischen Schlosse umhergehen sah. Bei einem groszen Feste liesz Clemens August diesen kleinen Herrn in eine grosze Pastete verstecken. Als diese bei der Tafel von einer Dame zerlegt werden sollte, und nun der Zwerg zum Vorschein kam, wurden alle Anwesende höchst überrascht und lachten herzlich. Einst äuszerte sich Jemand über diesen Zwerg mitleidig: »Solch ein kleines Wesen ist doch sehr zu bedauern." Das find' ich nicht; es ist

vielmehr beneidenswerth," erwiederte ein Anderer. Wie so? »Es darf sich nicht kriechend bücken, wie andere ehrliche Leute, um durch die Welt zu kommen."

Dr. F. A. von Langenn geeft, in zijn leven van Herzog Albrecht der Beherzte (Leipz., 1838), Siebentes Hauptstück, S. 447 u. f., eene beschrijving van het »Hofwesen und Fürstenleben" van dien »Stammvater des königlichen Hauses Sachsen," en zegt daar o. a.: »Des gleichen finden sich an Albrechts Hofe auch mehre sogenannte lustige Räthe oder Hofnarren, die in den Rechnungen zuweilen, scherzweise, Ritter genannt werden. So findet man den Ansatz: »2 Gülden, Ritter Claus, des Fürsten Narren." Auch noch zwei andere Individuen, Maler und Teufel geheiszen, waren Lustigmacher. Ebenso hatten Fürst und Fürstin einige Zwerge in ihrer Nähe. zur Ergötzlichkeit und vielleicht zugleich zu Leistung geringer Dienste, denn es ist mehrfach die Rede von Soldzahlungen an des Fürsten und »der gnädigen Frauen Zwerglein."

Wolf wijst nog, t. b. a. p., S. 22, op eene »von Herrn Schlager projectirten Geschichte der Hofnarren im Dienste der östenreichischen Fursten und Grossen." M°.

Beeldstormers of Geuzen, Watergeuzen? 1). In het Archief van het Burger-Gasthuis 2) te Aardenburg. bevindt zich een register (kl. fol.) van tien vel schrijfpapier (watermerk in een schild eene B, het schild gedekt met eene kroon voorzien van vijf fleurons; boven de middelste een uitstekend klaverblaadje 3), welk register ten opschrifte heeft:

Jhs. Maria Anna.
Hospital Sti Jois Ardenb.gens.

Beatus vir qui intelligit super egenum et pauperem, in die mali liberabit eum dominus.

Andtbouck 4) omme 5) notitie te houden vanden namen der scamele passanten ghelogiert binnen den hospitale 6) van Ste Jans huus In Ardemb. beghinnende, VIIJ In Januario xv^{c} Lxvij.

Het titelblad dient tevens voor omslag; op de keerzijde daarvan staat:

J. h. S. Maria Anna.

Ordonnantie bij Ballij. Burchm^rs Scepenen der stede van Ardemb. gheordrt a° xv^c Lxvij VIIIen dach in Januario datmen binnen den hospitale van Sint Jans huus aldaar zallen 7) moghen Logieren ende slapen de schamele passanten ende aerme ghebreclicke mendicanten comparerende binnen dezer stede (elc eenen nacht de weecke) mits hem lieden te commen 8) vertoghene voor den ghecommitteerden der voornom. 9) wedt 10) ende aldaer te verclaersen haerlieder name, wuenste 11) vocatie etca — ende alsdan teecken 12) te ontfane omme ghelogiert te sijne 13)

Hierop volgt eene vrij breede naamlijst, alphabetisch ingerigt, van deze schamele passanten, welke niet veel bijzonders behelst, doch op het achterste halfvel (de omslag) staat aan de binnenzijde de volgende geschiedkundige aanteekening.

Bij het eerste inzien dacht ik dat ze met het register zelf niets te maken had en alleen eene Memorie was, zoo als vaak (men herinnere zich het vers uit den Boek metten knoop in de Bijdragen van Janssen en van Dale) op ledige bladen werden opgeteekend. Bij later inzien bleek echter, dat het eene soort van controle was, of om toe te zien, dat dezelfde passant niet tweemalen werd opgenomen, of om te waken dat geenen onwaardigen de hospitaliteit verleend werd; de aanteekening toch is van den volgenden inhoud:

»Namen van de Delicquente gheëxecuteert metten viere XIIJ en XVIIJ Sp(orcele) xv^c Lxvij binnen der stede van Ghent, Adn. de Sittere van Marieliede, 14) Adn. Jacops gheseyt Lauwers geboren van Wachbeke, 15) Marinus Huugh gheseyt Craeiken ghebooren van Deventer, hans Claeijs gheseyt de holland(ere) van amxterdam, Jacop Huughe gheseyt Schippere oock van amxterdam, Gilles Maertens gheseyt Koen ghebooren van St. Gils in Waes, hans Michiels gheseyt de lockenare ghebooren van Lockere, adn. Seghers gheseyt Slinghere ghebooren van brugghe en Corns. Janss gheseyt Cerrekin 16) by hem lieden belast als mede complyss 17) gheweest te hebben, een ghenaempt Vlamynck van oncosten (?) gheselle lanc zond (er) baert, een ghenaempt dries cort geheselle zond. baert ghebooren van St a (?) by Roesselare, hans metten baerde een grouf (grof) gheselle metten eenen zwarten barde brauwe, ghebooren van ontr (omtrent) Oosterzeele, adn. blauwvoet van Ant-

werpen, maer heeft te Oosthen(de) ghewuent met een bruin aensicht (nu volgt een onduidelijk woord ik gis: bekenden) ghenaem t hans poexkin es lanck gheselle zonde baert mitsschers eenen Casen van Cokelare (Çouckelaere in Westvl) ghebooren.

Onder de namen van het Register trekken verder mijne aandacht:

Sirc anton dumon, ptre ghedimettrt, waarschijnlijk een afvallig priester).

Corn Jacops van Leeuwen g.b. (gebannen) drie jaer up poene van Correctie

(a) 't bevindt port Br Coorns &
Mr. Indycke & Ev La 1567 (?)

Dieric van Wesel. Een handt. Was hij eenhandig? Ik meen den naam meer gezien te hebben.

Euveraert Betsken. Sceppe. van Nimweghen es gheseyt twee Jaer uter stede up bredere Corrie Is in mte 1567 ghevanghen.

Hendk van Zypers schaerslijp ghebannen 3 Jaer huit Vlen up verbeyren ghegheselt te zyne.

Jan matthysz uudt hollant.

Jan s Heeren ghebannen 3 Jaer huut vlen up ghevanghen en ghegheselt.

AANTEEKENINGEN EN OPMERKINGEN.

Waarschijnlijk hebben wij hier te doen met beeldstormers, bosch- of watergeuzen, die tien jaren lang hier woelden, (1568—78) en wien in 1572 en vervolgens dit oord lang ten schuilplaats strekte. Opmerkelijk toch is het groot aantal schippers uit verschillende nederlandsche gewesten onder de *passanten* opgenoemd, benevens de aanteekeningen, gegeeselt, gebannen, en derg. achter sommige namen. Is dit zóó, dan is het goed ze in geheugen te houden.

De moderne vaderlandsche historieschrijvers (enkelen, dr. van Vloten b. v., maken als waarheidlievenden boven alles, eene gunstige uitzondering) wenschen het getal der door Filips of wat hetzelfde is zijn vloektrawant Alva om het leven gebragten, van eenige duizenden tot eenige honderden te reduceren. Lijsten als deze, brieven van vele watergeuzen te Yperen in gevangenis (zie

Janssen en van Dales Bijdragen) mogen dezen reconstructeurs bij hunne onvaderlandsche pogingen stof tot nadenken geven.

1) Ik stel een ?. Welligt beldert het zich later op waaraan de passanten en delinquenten van 13 en 18 februarij 1567, zich hebben vergrepen.

2) De oorsprong van het Burger-Gasthuis of Hospitaal van St. Jan (den Dooper) te Aardenburg, verliest zich in den nacht der eeuwen. Sommigen houden Margaretha van Constantinopel voor de stichteres; eene der eerste begiftigers was ze zeker! Het stond oorspronkelijk onder 't bestuur van geestelijke zusters die in de nabijheid van het gesticht eene kapel, St. Brigitta toegewijd, bezaten.

3) 't Zou wenschelijk zijn van oude handschriften steeds de papiermerken op te geven. Duurde zulk een register soms vele jaren, de ouderdom van het oudste schrift zou er althans eenigzins door bepaald kunnen worden.

4) Andtbouck. Spelling en geslacht beantwoorden nog aan de vl. en zvl. spreekwijze.

5) en 8) *Omme* en *kommen*, nog in de zvl. spreektaal.

6) Hospitale. Deze naam en het boek wijzen het veelzijdig doel aan dezer nuttige instelling ad pios usus in de middeneeuwen. Slechts de moderne maatschappij weert er kinderen en ongeneeselijken uit en vervormt onze hospitalen tot bloote ziekenhuizen voor geneeselijken. Aan 't aardenburger hospitaal was een *disch* voor de weeskinderen verbonden. Voorts heeten gast- en weeshuis in de aardenburger volkstaal nog hospitaal en disch; vroeger als rechtspersoon disch- en St. Janshuis.

7) Zallen, voor zullen, wordt nog in Zvl. gehoord.

9) Voornom voor voor. oemd, in Zvl. nog verkorting voor hiervoren reeds genoemd.

10) Wedt. »De wet" werd in Vl. en Zvl. als persoon voorgesteld, even als in Holland het gerecht.

11) Wuenste, woning, inwoning. In Zvl. en Vl. in de schrijftaal zelfs voor een huis, een hotel, enz. gebezigd.

„Als lach in elke *woonst* een lijk,"

zegt Ledeganck, in zijne Drie Zustersteden, van Brugge.

't Woord heeft in Zvl. de bijzondere beteekenis van wat men

nu in Holland en elders eene arbeiderswoning noemt, en is hier een huisje met eene kamer en soms nog een *achterhuus* of *stookkotje*, een aangebouwd of alleen staand keukentje.

Men heeft buitendien nog twee-weunsten en drie-weunsten, dubbele en driedubbele arbeidershuizen, onder één dak, doch verder door middelmuren geheel gescheiden.

't Zvl. *Errebeijers* (Arbeiders) *huus* is weêr heel iets anders. Men verstaat er uitsluitend door het nabij de hoeve staande woonhuis der vaste arbeiders. Iedere hofstede of hoeve toch heeft buiten de knechts (meestal ongehuwde lieden) nog een, twee of drie vaste arbeiders (waarvan ieder naar rang *eerste,* of *tweede* heet,) buitendien soms nog een *bilooper.* De knechts ploegen, eggen, mennen de veldgewassen op en zorgen voor het vee, de arbeider is uitsluitend om te maaien, te delven en vooral te dorschen en schoon te maken.

12) Teeken, waarschijnlijk een loodje met een nummer of wapen, 't welk men vertoonende opgenomen werd. In Zvl. heeft men nog het gezegde: »i taald of teekend ni,'' hij geeft taal noch teeken, als zeî men, hij laat niets van zich hooren.

De dischkinderen waren mede geteekend, zij droegen 't stadswapen in een cirkel, ter grootte van een halven gulden op de rechter mouw; dit kleine, weinig in 't oog vallende teeken werd in de XIXe eeuw! vervangen door een weezenuniform zwart met groene uitmonstering. In sommige streken moet dit merk nog afschuwelijker zijn: daar dragen de weezen van onechte geboorte als zoodanig bovendien nog een tweede teeken!

13) Te sijne (in Zvl. te ziin, de z allerzachtst uitgesproken!) Alweêr consequenter dan 't onregelmatige worden.

14) Maria Leede in Oostvlaanderen. De derde naam in 't Register (het alphabet volgt de voornamen) is Anskin filius Adn. de Zuttere (in Zvl. en Vl. 't zelfde als Zittere of Sittere) van Marie Leede een mile van Giesbergen (volksnaam van Geeraardsbergen, Geersbergen of Grammont).

15) De tweede naam in 't Register is Adn. Jacops van Westsouburg. Hij zal daar gewoond hebben doch te Wachtebeke (O. Vl.) geboren zijn. Lauwerse, Louerse, is een algemeen bekende familienaam op de zeeuwsche eilanden even als Louërs in Zeeuwsch-

en Lauwers in Oost- en Westvlaanderen. Men kan aan Laurenszoon denken.

Doch Lauwerse kan ook 's mans bedrijf (ketelboeten) aanduiden. Een keteltje is in Vlaanderen een *louwerke*. Verwant zijn: *louweren*, zachtkens aan de kook blijven en het overdrachtelijk lierlouwen, b. v.: »die lamentote van 'n meid staat da (ar) wee (r) te lierlouwen." Bezig zijn zonder iets te doen, ginds en weêr gaan in lusteloosheid, wordt in Zvl. lierlouwen genoemd.

16) Cerrekin, karreken, karretje. Zonderling is het, en van waar toch? dat de naam karre, kare, in Zvl. en Vl. zoo menigvuldig als bijnaam gebruikt of liever gegeven wordt, meestal zonder de minste redenen. Deze triviale handelwijze vindt men reeds in onze oudere geschiedenis. Bijna geene plaats in Zvl. of men is er mild met bijnamen geven. Elders schijnt het in kleine plaatsen mede zoo te zijn: althans te Brouwershaven vond ik ze in menigte. 't Herinnert ons de Dr. Bloedbeuling, Protecteur Weerwolf, Haan kalkoen, Malchus enz., uit Vondels tijd.

17) Nog in Zvl., van het fransch *complice*. Het doet dus aan in regten veroordeelden denken.

Geselle van oncosten, cort gheselle, grouf gheselle en verdere signalementures zijn mij eenigzins duister, althans de gheselle van oncosten. G. P. ROOS.

[Een »cort gheselle" is een klein, een »grouf gheselle" een lang en forsch gebouwd persoon, »een vierkant kerel", zoo als men toen en wat later nog in Holland zeide.]

H. M. graaf van Thurm, (Vgl. VII bl. 223; VIII bl. 21, 48). Dat hij zich in Nederland heeft opgehouden, blijkt mede uit Baudartius, Gedenkw. Spreuken, 7de druk, Amst. 1640, dl. I, 17e boek, bl. 435. M°.

Hoe men in Spanje denkt over onzen tachtigjarigen vrijheidsstrijd. Het volgende, genomen uit El Artista, Director y editor D. Vicente Cuena, Ao. segnndo. Num. 17, 7de Octubre de 1867, scheen mij merkwaardig genoeg toe om eene halve bladzijde van den Navorscher in te nemen. Het is een aangenaam bewijs dat men de verdiensten van eenen landgenoot ook buitenslands

op prijs stelt. Maar vooral is het een bewijs, dat de waarheid, wat moeite eigenbelang of partijzucht ook mogen doen om haar weg te moffelen, toch altijd aan het licht komt en erkenning vindt. Terwijl er in Nederland zijn, die de goê gemeente dietsch willen maken, dat Philips het zoo kwaad niet meende met de Nederlanders, en zijn trouwe dienaar Alva hen onuitsprekelijk gelukkig gemaakt zou hebben, waren zij maar niet te dom of te kwaadwillig geweest om het te begrijpen, en dat Willem van Oranje en zijn broeders vreemde fortuinzoekers waren, wien het enkel te doen was om zich in de hoogte te werken en hunne beurs te vullen, (men denke slechts aan hetgeen er naar aanleiding van het eeuwgetij van Heiligerlee geschreven is) noemt een Spanjaard onzen tachtigjarigen oorlog »den worstelstrijd van de vrijheid tegen de verdrukking, drie eeuwen geleden door Holland gestreden."

Ik doe nog opmerken, dat dit oordeel over den nieuwen tekst van dr. Heije voor Beethovens Ruinen von Athen uitgesproken is anderhalf jaar geleden, toen de troon van Isabella II nog vrij vast stond.

M. Heije, bajo la emocion producida por los sucesos de Creta, se ha acordado de la obra de Beethoven, »die Ruinen von Athen," y ha emprendado con calor el asunto y escrito un testo holandés, en que se reconoce una escelente interpretacion en terminos poeticos de la poesia del gran simfonista.

El poeta holandés, para adoptar su nuevo testo á la música del maestro immortal, ha tenido que couformarse muchas veces á las formas melodicas primitivas; pero de todos los obstáculos ha salido victorioso, infundiendo en su letra esos trasportes que levantan en el animo un acento de entusiasmó en favor de *la lucha de la libertad contra la opresion, representada hace tres siglos por la Holanda*, y en nuestros dias por los Candiotas, como hace treinta anos por los Botzaris y Canaris, de heróica memoria.

Una poetisa alemana Mme. Heinze-Berg, ha traducido al idioma de su país el testo del bardo holandés.

Een maaltijd in 1766. Dat onze voorvaderen hunne maaltijden

niet minder copieus wisten in te rigten dan tegenwoordig het geval is, is van algemeene bekendheid.

Een nieuw bewijs daarvan vonden wij in eene onlangs onder onze oogen gekomen »Spijslijst van een maaltijd van den magistraat en vroedschap der stad Leeuwarden, dd. 8 Maart 1766."

Zij kwam ons interessant genoëg voor om haar aan de lezers van den Navorscher mede te deelen.

Zij luidt letterlijk aldus:

Spijslijst
van een maaltijd van den
Magistraat en Vroedschap
der stad Leeuwarden,
dd. 8 Maart 1866.

Venesoen verguldt oft Harte Pasteij,
Verjeus Pasteijen,
Duive Pasteij,
Patrijze Pasteij,
Gebraaden Speen-varkens,
Kalkoenen, ider met 4 kuikens,
Suijger Gebraaden,
Kalffs Gebraaden,
Hammen met Celeij,
Sult-Speen-varken,
Ree-Bout ofte A la Doube,
Gebraaden stukken Rundt-vleesch,
Sterren' met 16 Amandel Taarten,

Groote Hooft Schootels,

Azietten met Groentens, als volgt met Spenagie, Aspersies, Gestoofde Bloemkool, Orties, Snijboonen, Peulties, Appels en gestoofde Peeren, Idem Schooteltie met Catelotten, Zebijten, Sausie, Suigervlees, kuikens om de kant,
Ragous, als Vrijkadels, Kastajes, Sjampenions, Morrilies,
Poulardes, oft Kapoenen, met Oesters, bruin en blank geversiert, en gelardeert,
Visch, off versche Zalm,
Confituur Taarties,
Sprits,

Fijne Ragous,
Roomen of Creemmes,
Croekants, off Korst met Confituuren,
Halve Appels, en Peeren.
Schootels met Kropslaat, Somerslaadt en Cellerij.

Het Desert, te gelijk op met het banket.

Zinaans Appelen,
Castanies, Aard-Ackers,
Amandelen en Rosijnen,
Sluter Gebak en Sneeballen,
Pruimedanten,
Flaarties,
Ansiovis, Sausijs de Belonje,
Tonge, Rookvlees,
Schulpen, Knipkoekies,
Rooster Gebak,
Kreeften,
Booter en Kaas,
Nog 4 Piramides met Confituuren en Compottes met Orangies.
(Kosten: Summa Summarum *f* 554 »met den wijn)."

Hoe groot het getal aanzittenden was wordt niet vermeld.

Wij willen het getal leden van magistraat en vroedschap echter ruim nemen en op een 30tal b. v. stellen. Dan waren de kosten, per couvert, nog altijd *f* 18.50, eene som, die met het oog op de voor 100 jaren veel goedkooperen prijs der levensmiddelen, zeer hoog mag worden genoemd.

De lijst zal den lezer ook verder nog wel tot menige gevolgtrekking aanleiding geven.

Leeuwarden. ALEXANDER.

Jan van Essen. (XVIII, bl. 512, Vr. 138). Tot eene nadere toelichting van mijne vraag dient, dat het opgegeven tijdschrift is getiteld: Timotheus, Christel. lectuur voor de Nederl. Jeugd; hoofdredacteur: J. H. van Linschoten te Zutfen. Zutfen bij W. J. Thieme & Co.: dat in dl. I, 1867/68, blad 12, 13 en 14 achtervolgens is opgenomen eene bijdrage van H. G. H. te L. over de eerste martelaren voor de zaak der Hervorming, en dat daarin

wordt vermeld, als zoude Hendrik Voes geboortig zijn uit Kempenland, in de Meierij van den Bosch, en Johannes van Esch of Jan van Essen, een Zeeuw, vermoedelijk afkomstig uit het dorpje Nisse in Zuidbeveland.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Aanstelling van Pieter Bertius tot cosmograaf van den koning van Frankrijk in 1617. Op den 3den januarij 1618 belastte Pieter Bertius, Gedeon van Boetselaar, baron van Langerack en ambassadeur der Staten Generaal bij het fransche hof, om de gelden, aan deze betrekking verbonden, te innen en daarvan rekening en verantwoording te geven.

Deze aanstelling vindt men in het Groot-Procuratieboek van Leiden, letter G., fol. 2 en 3. Zij is van den volgenden inhoud:

Aujourd'huy XXIII fevrier mil six cents dix sept, le Roy estant à Paris, désirant recognoitre les merites et service du Sr. Pierre Bertius, hollandois, professeur ordinaire en philosophie, et es grands et laborieux travaux qu'il a faict et publiez en l' honneur de la France; sa Majesté l'a retenu et retient pour l'un de ses cosmographes et la servir en ceste charge aux mesmes honneurs, gaiges, droictz, immunitez, priviléges que les autres retenuz en semblables charges, m'ayant, pour tesmoinage de ceste scienne volonté, commandé luy expédier le present brevet, quelle a signé de sa main et iceluy faict contresigner par moy son conseiller et secretaire d'estat.

(*get.*) LOUIS DE LOMENIERS.

Uit eene acte van den jare 1629 leert men tevens, dat Pieter Bertius, zoon van Pieter Bertius (Professeur royal à l'université de Paris) een pensioen van 350 livres had, gevestigd op eene kanonikale prebende van St. Nicolas te Leuven.

. . ELSEVIER.

Vlissingen in 1572. (XVIII, bl. 510 vr. 137). Wat te Waters Tweede Eeuwfeest betreft, ik heb dat hier niet bij de hand; daar echter Brahé in zijne *Voorrede* zelf schrijft, dat »ten aanzien der bewijzen voor de ware dagteekening van Vlissings overgang" een »genoegzame gelijkluidendheid" met eerstgemelden bij hem

gevonden wordt, zal H. M. C. v. O. waarschijnlijk wel met kennisneming van 't bij hem voorkomende volstaan kunnen. In eene aanteekening op zijne *Redevoering* (bl. 9 en 10) zelve beroept hij zich, als »ontegenzeggelijk" bewijs in de eerste plaats op »de berekeninge van Paaschen", en komt dus met V. O. op dat punt geheel in één schuitjen. Voorts haalt hij daar het getuigenis van eenige historie- en kroniekschrijvers, den loop der feestdagen uit oude kalendiers, en de »notulen van Wet en Raade te Middelburg" aan; terwijl hij daarbij op bl. IX—XI van zijne *Voorrede* nog een brief van den Mennisten predikant dier stad meêdeelt, die hem mede eenige plaatsen uit kalendiers, kronieken en breviariën voorlegt, ten bewijze dat Paschen van 1572 op 6 April viel. Waarschijnlijk zal echter de heer V. O. het met ons wel »overtollig" achten, die hier uit te schrijven. V. VL.

Mad. Krudener. (vgl. XIV, bl. 44, 112, 134, 161). Zie ook over haar, het Magasin pittoresque, t. XXX (1862), p. 46, 47.

M°.

IJzeren kooi van den kardinaal la Balue. (vgl. A. R.; XVI, bl. 198). Zie ook een stukje getiteld: La cardinal Jean Balue dans une cage de fer, in het Magasin pittoresque, tom. XXX (1862), en de afbeelding van die kooi, tom. IX (1841), p. 372. M°.

VRAGEN.

Ostrom. In de Wetenschappelijke Bladen 1868 n°. 7, blz. 258, lees ik van »Tancredo, die zich in 1192 met Ostrom verbond." En blz. 261 wordt van keizer Hendrik VI gezegd: »Zijn gezag over de Poolsche deelvorsten had hij reeds in 1184 doen gelden, over Denemarken had hij het ten minste nog niet opgegeven. Richards gevangenschap had Engeland in onafhankelijkheid gebracht; nu werd ook ernstig over de afhankelijkheid van Frankrijk, van het Spaansche rijk, van *Ostrom*, zelfs van de kleinasia-

tische staten en de mohamedaansche dynastiën van Noord-Afrika gedacht, en in al die landen werd er tegelijkertijd voor gewerkt." Waar ligt of waar lag *Ostrom?* EEN PREDIKANT.

[De naam zal wel in geen enkel nederlandsch geographisch woordenboek te vinden zijn. Wij vermoeden dat het stuk, waaruit deze plaatsen geciteerd zijn, eene vertaling uit het hoogduitsch is, en dat de vertaler, die met het kwade woord geen weg wist, het daarom maar onveranderd heeft overgenomen. Het is vreemd, dat de laatste der aangehaalde plaatsen hem niet op het spoor heeft gebragt. Daaruit blijkt, dunkt mij, vrij duidelijk dat *Ostrom* Oost-Rome, met andere woorden het Byzantijnsche keizerrijk is.]

Mirabeau in Nederland. In het levensberigt van graaf van Mirabeau, in 't Bilder Conversations Lexicon, in voce, komt o. a. het volgende voor: Gevangen op het slot Joux, wist M. eene liefdesbetrekking aan te knoopen met de schoone Sophia Ruffei, de 19jarige gade van den 79jarigen president Lamonnier, waarvan het gevolg was, dat hij ontsnapte en beide de vlucht namen naar Zwitserland en van daar naar Holland, waar hij met boeken schrijven den kost won waarvan zij zeker niet vet zullen gesopt hebben. Intusschen was M. door Lamonnier als schaker zijner vrouw aangeklaagd en ter dood veroordeeld en in beeltenis opgehangen. Zijn vader, na 't verblijf van den onberaden zoon te hebben uitgevorscht, wist een bevel tot gevangenneming te verkrijgen, waarmede een politie-agent naar Holland trok, en beide, zonder tegenstand van de zijde der holl. regering, in mei 1777 gevankelijk naar Frankrijk voerde, waar M. bijna 3 jaren in 't slot Vincennes brommen moest, en Sophia, die weldra moeder zou worden, in een klooster werd gebragt enz.

Daar de Duitschers van ons land gewagende, het altoos Holland noemen, als of geheel Nederland alleen uit die provincie bestond, zou ik wel eens willen weten in welk gedeelte van ons lieve vaderland zich Mirabeau en zijn liefje hebben opgehouden.

J. C. K.

Verbod van den uitvoer van bouwmaterialen in 1666. In het zeldzame werkje van dr. Willem Swinnas, getiteld: Engelse, Ne-

derlandse en Munsterse Krakkeelen. Rotterdam 1668, 3 deelen, vindt men in het 2de deel, bladz. 84:

»Doch Kievit door goede diensten aan Karel (II) bewezen, had tot herbouwing der stad Londen alleen den pannen inkoop ten loon verkregen. d'Algemeene staten om dit te beletten en d'Engelsche gemoederen door gebrek aan huisdak gedweer te maken, verboden den pannen, trats en delen uitvoer voor drie maanden op verbeurte derzelver of misschien door die noodzakelijkheid de jammer der gemeente het Koninklijke hart te meer ten vrede mocht vermurruwen."

Dit schijnt zamen te hangen met de zaak van Corn. Tromp, wiens zwager Kievit lid der regering van Rotterdam was, een scherp stuk schreef tegen de staten, en later uitweek naar Engeland, nadat hij met Buat en den vijand briefwisseling had gehouden. 't Zoude mij hoogst aangenaam zijn indien men mij er nog iets over konde mededeelen. Vooral of er in onze geschiedenis meer voorbeelden zijn, dat de uitvoer van bouwmaterialen verboden is geworden en zoo ja, bij welke gelegenheid? Mij is wel eens verhaald, dat het rijshout (griendhout), bestemd voor waterwerken, als zinkstukken, bleeslagen, rijsbeslag enz. nu en dan niet mogt worden uitgevoerd. Is dit inderdaad geschied en waarom?

Amsterdam. A. J. H. VAN DER TOORN.

Huis op den Springweg te Utrecht. Volgens Scheltema, Peter de Groote in Holland en Zaandam, 2de deel, bl. 20, en eene historie van Rusland, gedrukt te Utrecht 1744 bij J. Broedelet, 3de deel, bl. 303 bezocht Czaar Peter in den zomer van 1717 ook de stad Utrecht. Nu vindt men in het laatste werk, bl. 328, dat Peter na den plotselingen dood van zijn oudsten zoon Alexis, waaraan men hem niet onschuldig hield (6 julij 1718) zich zoude getroost hebben met de zinspreuk die hij te Utrecht voor den gevel van een huis op den Springweg gelezen had:

Quum recte vivis, ne cures verba malorum.

Dat is:

Wanneer gij leeft opregt, in 't uiterste gevaar
Zoo vreest nooit kwade tong of snoden lasteraar.

Heeft er werkelijk een huis met deze inscriptie op den Springweg gestaan, bestaat het nog, en waar ergens in die lange straat?

Middelburg. W. A. H. G.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Hensbeker van het collegie van den Hondsbossche. (Vgl. XVII, bl. 109.) Bekend is het dat dit collegie in de vorige eeuw berucht was wegens het zwaar drinken dat bij de maaltijden plaats had, waarvan het gezegde afkomstig was »dat als al de kurken der aldaar geledigde flesschen in zee geworpen werden, zij de schepen beletten zouden het Schulpegat binnen te dringen."

Een nieuw lid van dat collegie moest bij zijne installatie den hensbeker ledigen. Deze nu was een (zilveren?) kaaskop, die 2 à 3 flesschen wijn kon bevatten, en het spreekt wel van zelven dat het ongelukkige nieuwe lid onder de tafel geraakte, meestal voor dat de kaaskop ledig was.

Deze schandelijke gewoonte duurde tot dat, in het laatst der vorige eeuw, een ferme Noordhollander (ik meen dat zijn naam Brand was) bij zijne installatie verklaarde, »wel *uit* den kaaskop te willen drinken, maar er zelf zooveel wijn als hij wilde in te zullen doen" met bijvoeging: »daar blijft het bij en die er iets tegen heeft kan Brand vinden waar hij hem hebben wil."

En sedert dit ferme gedrag werd niemand meer genoodzaakt den kaaskop ledig te drinken.

Dit is mij voor een aantal jaren door een achtenswaardig Amsterdammer verhaald.

Maartensdijk. EYCK VAN ZUYLICHEM.

Romeinsche kolom te Naaldwijk. (XVIII, bl. 521, vr. 139.) De t. a. p. aangehaalde Morgen-wandelingen (*entre nous* een prulboek) bedoelen de afstandskolom (columella milliaria), die ten tijde van P. Scriverius »in villa Persinia Hagae propinqua" zoo als Alting, Notitia Bataviae p. 66 zegt, bewaard werd. Deze geeft er aldaar ook eene afbeelding van. Desgelijks van Loon in zijne Aloude

Hollandsche Historie I, bl. 173, met het opschrift op de plaat: Grenspaal (?) tusschen de Batavieren en Kaninefaten te Vliegene onder Naaldwijk in het jaar 1500 gevonden."

J. D.
L.

Romeinsche kolom te Naaldwijk. Met de »Morgen-wandelingen door en in den omtrek van 's Gravenhage" ben ik niet bekend maar het komt mij voor, dat in de daaruit ontleende zinsnede meer of min eene verwarde of verkeerde voorstelling van feiten heerscht. Is het geheele werk, en dat schijnt nog al volumineus te zijn, op die wijze geschreven, dan zou men, onder den uitroep: „Comment on écrit l'histoire," welligt op het denkbeeld komen, dat de schrijver op zijne morgen-wandelingen nog niet volkomen ontwaakt, zijne fantasie te ruim spel heeft gelaten.

Mijne meening is dat men door bedoelde kolom niet anders dan een mijl- of grenspaal heeft te verstaan, die in het begin der XVIe eeuw door een boer te Naaldwijk bij het omploegen van zijnen akker werd gevonden.

Deze mijlpaal van grijzen steen, 18 rijnl. duimen over het kruis dik, en met het dekstuk omtrent 54 duim hoog, op een achtkant voetstuk van 20½ duim, werd omtrent het jaar 163 van onze tijdrekening opgerigt. Naderhand werd deze paal door den oudheidkundige Gerard van Loon bezigtigd op eene buitenplaats bij 's Gravenhage.

Het opschrift luidt aldus:

Imp. Caes. M. Aurel. Antonino. Aug. Pont. Max. Tr. Pot. XVI. Co. XIII. et Imp. Caes. L. Aurel. Vero Aug. Tr. Pot. II. Cos. II. A. M. A. E. C. M. P. XII.

Dat is: „Aan den imperator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus, opperpriester met de magt van gemeensman voor de zestiende en consul voor de dertiende maal. En aan den imperator Caesar Lucius Aurelius Verus Augustus, met de magt van gemeensman voor de tweede en Consul voor de tweede maal. 9500 (of 12000) schreden von de Maas (of van de zee of van Matilo) tot bij de uiterste Caninefaten."

Dergelijke palen werden op den afstand van elke mijl of 1000

schreden, volgens Plutarchus bijna 8 stadiën, opgerigt. Daar echter op bedoeld voorwerp de laatste zeven woorden slechts met voorletters geschreven zijn, worden deze op verschillende wijze uitgelegd. Van Loon houdt (Aloude Hollandsche historie, deel I) het voor een grenspaal tusschen de Batavieren en Kaninefaten, terwijl anderen meer geneigd zijn het voor een mijlpaal te houden, (zie Engelberts, »Aloude Staat der Nederlanden," deel IV. bladz. 281).

Door H. van den Berg wordt in zijne »Proeve eener beknopte Beschrijving van Naaldwijk," Delft 1842 (een met veel kennis van zaken geschreven boekje) op bladz. 7 in eene noot gezegd, dat gemelde mijlpaal zich tegenwoordig in het Museum van oudheden te Leiden bevindt; hetgeen mij waarschijnlijker voorkomt, dan dat hij naar Brabant vervoerd zou zijn, na eenigen tijd in het klooster van Sion, en wel 200 jaren op het kasteel van koning Pepin te Naaldwijk te zijn bewaard.

Wat vooral met dit laatste bedoeld wordt, is mij ten eenen male een raadsel, hetwelk aan anderen zij overgelaten op te lossen en toe te lichten. Alleen kan ik nog mededeelen, dat in den omtrek van Naaldwijk een paar boerenverblijven gevonden worden, de Woert en de Duiventoren geheeten, welke thans nog, vooral de laatste, de kenmerken eener grijze oudheid en vroegere grootheid dragen. Eertijds waren het twee ridderlijke sloten, de Hooge en de Lage Woert genoemd, naar den naam van het adellijk geslacht van der Woert. Floris van der Woert bezat dit goed reeds in 1157 van de heeren van Voorne ter leen. Dat een dezer kasteelen reeds ten tijde van koning Pepin bestaan zou hebben, wordt niet vermeld. De zoogenaamde Duiventoren, die in 1820 werd afgebroken is, naar men zegt, eene vrijplaats voor misdadigers geweest, waar zij zich onverlet, twee etmalen konden ophouden. (Zie van den Berg, t. a. p. bladz. 28).

Wat mijne boven medegedeelde meening aangaat, mag ik de mogelijkheid niet ontveinzen dat ik daarin gefaald heb, en dat de bewuste romeinsche kolom wel degelijk nog iets anders dan een mijlpaal geweest is. Zeker zal het allen en ook mij aangenaam zijn wanneer dat op goede gronden kan bewezen worden. *Du choc des opinions jaillit la vérité.*

J. VAN REIJN.

Klok- en geschutgieters. (Vgl. A. R.) Quix zegt in zijne Geschichte der St. Peter Pfarrkirche in Aachen, S. 16: »Stiftungen": »Anniversarien gründeten 1624 Gregor van Trier, Kanonikus und Thesaurarius des Stiftes Xanten, u. s. w.", en voegt er in eene noot bij: »Diese familie hatte eine Glocken- und Kanonengieszerei. Sie war schon lange her in Aachen einheimisch. M°.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

De fransche Navorscher, L'Intermédiaire des chercheurs et curieux. Eene blijde mare gewordt ons! Na een jaar onder de *dooden* te hebben *geleefd,* gelijk de vonk onder de asch, begint onze bondgenoot en vriend met 1869 een nieuw bestaan. Belangstellenden kunnen hunne namen doen inschrijven bij Joel Cherbuliez (Libraire Editeur de l'Intermédiaire) Rue de Seine 33. Abonnementsprijs fr. 15. H. TIEDEMAN.

Aanhaling: Les Anglais s'amusaient tristement (vgl. XVII, bl. 112, 169, 301; XVIII, bl. 568). Ik meende deze uitdrukking of bij Thiers of bij Cérisier gelezen te hebben, doch heb haar nu te vergeefs gezocht, voor zoo ver men naar zoo iets in zulke volumineuse werken zoeken kan. Dat het woord *tristement* op die wijze meer gebruikt wordt kan men vinden bij Voltaire, Chant II van de »Pucelle":

Cer fiers Bretons, ayant bu tristement,
Cuvaient leur vin, dormaient profondément.

Ook kunnen welligt de volgende regelen van Delille uit Chant III van de »Jardins" er toe worden gebragt:

Je sais que dans Harlem plus d'un triste amateur,
Au fond de ses jardins s'enferme avec sa fleur.

U. — H.

Boiste (vgl. XVIII, bl. 461). Een paar woorden slechts voor eene kleine rectificatie. Dl. XI van den Rec. o. d. Rec. is niet jaar-

gang 1817, maar 1818. Dl. I is 1806 enz., dus dl. VI 1811. Gedurende den franschen tijd was de uitgave verboden; met 1814 begon dl. VII, dus 1818 = dl XI. Deze kleine feil, misschien wel eene drukfout, zou naauwelijks der moeite van verbetering waardig zijn, indien niet alligt iemand, een dl. van elders ter leen vragende, een verkeerd kon bekomen door onjuiste vergelijking van jaargangen en deelen. Twee malen is dat gebeurd bij gelegenheid dat ik op verzoek uit mijn ex. naar elders uitleende.

H. M. C. V. O.

Adrianus Romanus. (XVIII, bl. 215 vr. 55; vgl. bl. 467, 575). Naar mijne meening zullen de vragen, waartoe de heer Tallemant des Reaux aanleiding gaf, wel nimmer beantwoord worden, omdat hier de romantiserende pen van dien auteur de waarheid verdonkerd heeft. De door Adrianus Romanus beweerde onoplosbare solutie, die hij tot dat einde aan alle voorname wiskundigen in Europa had toegezonden, is ook bij ons te lande bekend. De zeer vermaarde mathematicus Ludolph van Ceulen te Delft berigt in zijn werk: Van den Cirkel enz. Tot Delf gedruckt by Jan Andriesz, Boeckvercoper, woonende aen t Marctveld in 't Gulden A. B. C. Anno 1596, in fol. en wel in de opdragt aan Prins Maurits van Orangien enz., dat hij dit werk na jaren van studie voor de pers gereed had, en verklaart de vertraging daarvan wegens nog verdere nasporingen aldus: »Maer alsoo ick alsdoen eerst eene onvruchtbare reijse naer Duitsland moste doen, ende wederomme gecomen zynde door verscheijden mathematische vragen belet werde, bysonder van den wydt beroemden hoogh-gheleerden Adriaen van Romen (hoewel by hem te vooren insolubel geacht) te solveren, overghesonden, by my ghesolveert ende de begheerte van denselven ghenough ghedaen" enz. Alzoo was onze van Ceulen vóór 1596 een der mannen, die Romanus vragen spoedig beantwoordde. Even als aan van Ceulen heeft Romanns dezelfde vraag aan François Vieti, te Parijs, ter oplossing toegezonden, die dadelijk de oplossing dier vraag aan Romanus, met verbetering en vermeerdering, en onderteekend *Apollonius Gallus* terugzond. Romanus was zoodanig door de kennis van Vieti verrast, dat hij onmiddellijk van Wirtzburg naar Frankrijk toog om hem te zien en zijne vriendschap te ver-

zoeken; doch hij vond hem niet te Parijs, dewijl Vieti tot herstel zijner gezondheid naar zijne geboorteplaats Poitou was vertrokken. Echter vervolgde hij zijne reis, hoewel hij nog wel honderd mijlen, om daar ter plaatse te komen, moest afleggen. Hij had de voldoening hem te zien, en in den tijd dien hij daar doorbragt stelde hij aan Vieti al zijne moeielijke mathematische vraagstukken voor. en werd met bewondering vervuld over dezen buitengewonen man; hij moest toestemmen, dat alles wat hij in en van hem zag, verre boven, hetgeen men van hem veronderstelde, verheven was. Nadat hij eene maand bij hem vertoefd had, kon hij hem niet dan met innigen spijt verlaten, en Vieti, erkentelijk willende zijn voor de eer die Romanus hem had bewezen, van zulk eene lange reis te doen om hem een bezoek te brengen, liet hem op zijne kosten tot aan de grenzen begeleiden Deze bijzonderheid wordt ons in een uitvoerig levensberigt van François Vieti, door L. Moreri, in zijnen Dictionnaire historique etc. medegedeeld, waaruit verder blijkt, dat de beroemdste wiskunstenaars hem den grooten man van zijn tijd noemen.

Dus verre de geschiedenis. Maar met de historiette door des Reaux over dat feit geromantiseerd, behoort men naar mijne meening behoedzaam te zijn alvorens daaraan geloof te hechten, en die eerst aan de waarheid te toetsen. Het is niet aan te nemen, dat Vieti niet bij Romanus bekend was, want het tegendeel is hierboven bewezen, doch die ontkenning gaf de stof om een meer schitterend tafereel van te scheppen en alle wiskunstenaars ver beneden Vieti te plaatsen. Het paleis te Fontainebleau wordt het tooneel waar Hendrik IV de hollandsche ambassade rondleidt, om hun de kunstschatten te toonen, die dit landhuis versieren, welke hij met ingenomenheid en met regt de vruchten noemde der grootste mannen van Europa in al de vakken, welke tot zijne onderdanen behoorden. Nu moet de ambassadeur aanmerken, dat Frankrijk toch geen groot wiskunstenaar bezat, anders had Romanus hem wel genoemd. Vieti wordt ontboden, de ambassadeur haalt het boek van Romanus, waar de onoplosbare vraag in voorkomt en *à la minute* lost Vieti de vraag op. Dit zou dus bepaaldelijk na de bovengenoemde kennismaking in Poitou (dat natuurlijk ook in Fontenay veranderd moest worden) hebben plaats gehad, en in dit geval speelde

Vieti alsdan met zijnen vorst eene komedie. Maar wat doet het er toe? het geval is treffend, nog treffender voor hen, die beter weten, omdat namelijk koning Hendrik IV zich dan toch zoo deerlijk moet hebben vergist, dat hij de diplomaten niet persoonlijk kende die hem omringden; want niet de hollandsche ambassadeur, maar wel die der Spaansche Nederlanden moet het gedachte gesprek hebben gevoerd, aangezien Romanus geen Hollander, maar een Belg was en niets met ons land had uitstaan, dat hij welligt niet kende. Hij had in Duitschland, Hongarije, Polen en Boheme vertoefd, werd in 1593 als hoogleeraar te Wurtzburg beroepen en overleed te Mentz in 1615. Men moet hier ook maar wat toegeven en b. v. onderstellen, dat de gedachte ambassadeur zijne landgenooten niet goed kent. Het is eene behoefte van onzen tijd dat men zijn talent dat dikwijls door de maag wordt geprikkeld, gewent om alle rigtingen van den tijd te volgen, en een klaverblad te maken met drukker en binder, om dusdoende de boeken in de salons ingang te doen krijgen en aldaar te doen prijken. Ik meen dus dat het verhaal, door des Reaux gegeven, half als geschiedenis, half als roman moet beschouwd worden. C. KRAMM.

Histoire de Cambrai et du Cambresis, par Jean le Carpentier. *Leid.* 1864. 2 vol. 4°. (vgl. XVI, bl. 49, 118). Een niet minder gestreng oordeel over dit werk velt Goethals, in zijn Miroir des Notabilités Nobiliaires de Belgique, des Pays-Bas et du Nord de la France (Brux, 1857, 1862), tom. I, art. Malapert (p. 604 svv.), waar hij zegt:

»L'historien de la ville de Cambrai et du Cambresis a compris dans son ouvrage la plupart des généalogies des familles qui florissaient à son époque dans ces contrées. Cet ouvrage est généralément estimé: on le lit avec satisfaction. Cependant c'est un livre très-inexact et peu digne de la confiance dont il jouit, nous en avons acquis les preuves. Notre voeu est d'y rétablir partout la vérité, sans égard pour les personnes. Nous nous sommes tout particulièrement imposé la tâche pénible de revoir avec un soin scrupuleux l'oeuvre trompeuse et mensongère de Jean le Carpentier, chanoine défroqué." M°.

VRAGEN.

Eene bijbelplaats. Een ongenoemd schrijver in den Almanak van de Nederl. vereeniging tot afschaffing van sterken drank, blz. 61, spreekt van »de uitspraak des Bijbels, *zoo als de boom valt zoo blijft hij liggen.*" Ik meen in den Bijbel vrij goed te huis te zijn en mijn collega Abraham Trommius, zaliger meende dit ook, en toch hebben wij geen van beide die plaats kunnen vinden. Noch op *boom*, noch op *vallen* noch op *liggen*, staat die in zijne Concordantie. Zou een van die geleerde mannen, die deze plaats gedurig in den mond hebben en ze mij en anderen ieder oogenblik naar de ooren werpen, mij gelieven te zeggen waar ik haar zoeken moet? Misschien in een der Apocryphen? Of is het een van die citaten, die eigenlijk geen citaten zijn, maar door den eenen of anderen uitgedacht, die gebrek had aan een bewijs, en zich nu achter eene autoriteit zocht te verschansen — en die door velen werd nagepraat?

EEN PREDIKANT.

Leeghwater, Haarlemmermeerboek. Kan iemand mij ook zeggen, of er inderdaad een »zesde" druk bestaat? Dr. A. van der Linde zegt in zijne bibliografie van Haarlem: »Het jaar der zesde editie vind ik niet. De zevende verscheen in 1669 te Saerdam bij W. Willemsz." Ik geloof dat dit verkeerd is en dat deze editie van 1669 de *zesde* is, want er bestaat buitendien nog een zevende druk van 1688; derhalve *twee* zevende drukken. Indien men nu deze beide uitgaven blad voor blad met elkander vergelijkt, zal men hier en daar eenig verschil vinden in den vorm van enkele letters, in het afbreken van woorden aan het einde van een regel, of in de spelling, b. v. Beschrijvinghe en Beschrijvinge, Verklaringh en Verklaring enz. Hetzelfde geldt ook voor de achter ingevoegde »Kleyne Chronycke van Graft en de Rijp," de eene van 1669, de andere van 1688, doch ook beide bij W. Willemsz uitgegeven; ook de titelprentjes verschillen. Gaarne wilde ik nu weten of deze drukfout van »sevenden druck" in *al* de uitgaven van 1669 wordt aangetroffen, dan of er nog een »zesde" druk bestaat? De uitgave van 1688 (bij Dr. v. d. L. niet vermeld) zal wel de echte zevende druk zijn.

DR. C. EKAMA.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Rembrandt te Stockholm. Immerzeel bericht in de noot op bl. 25 zijner Lofrede op Rembrandt, dat Woodburn, voornaam kunsthandelaar te Londen, omstreeks 1836 zich te Stockholm bevindende, aldaar eene uitmuntende schilderij van Rembrandt gezien heeft, niet alleen van zijne beste schildering, maar waarvan het onderwerp zou genomen zijn uit de zweedsche geschiedenis, bestaande uit elf levensgroote figuren, welk stuk, ofschoon onafgewerkt, uitnemend van uitdrukking en treffend van effekt is; waaruit Woodburn besluit (zie zijn Descriptive catalogue of the prints of Rembrandt) dat het inderdaad overeenkomstig de waarheid kan wezen, dat Rembrandt, gelijk Baldinucci en andere levensbeschrijvers beweren, na zijne insolventie naar Zweden vertrokken en omstreeks 1670 te Stockholm overleden is. Dit laatste wordt zegevierend wederlegd door het begraafrekeningenboek der Westerkerk te Amsterdam (zie P. Scheltema's redevoering, bl. 84) waaruit blijkt, dat de groote schilder 8 october 1669 is ter aarde besteld. Maar is het onwedersprekelijk, dat Rembrandt in het geheel niet te Stockholm zou zijn geweest? Immerzeel zegt eenvoudig: het is, omdat Woodburn te Stockholm eene schilderij van Rembrandt zag, daarom nog niet bewezen, dat ze daar ter plaatse zou geschilderd zijn, doch Scheltema verzekert op stelligen toon (bl. 66): de waarheid is, dat Rembrandt nooit den vaderlandschen bodem verlaten en steeds de Amstelstad tot zijne woning gehad heeft. Onbetwistbaar is het, dat inzonderheid de lijst, de geschiedenis en de datum zijner voortbrengsels de waarschijnlijkheid al zeer nabij de waarheid brengen.

In welk lokaal Woodburn de bedoelde schilderij aantrof en onder welke, misschien rare (kunstkoopers) omstandigheden, schrijft hij niet. Hetgeen ik uit officieele bron vernam, komt op het volgende neder. Bij gelegenheid der inrichting van het pas te Stockholm gestichte nationale museum, werd eene schilderij, welke geene andere dan de door Woodburn genoemde kan zijn, tusschen

de massa (1337) schilderwerken, welke, bij gebrek aan ruimte, op de vlieringen van het onmetelijke slot geborgen stonden, ontdekt. Kenners meenden aanstonds, ofschoon er naam en jaartal — doch is er nauwkeurig naar gezocht? — aan ontbraken, er het penseel en tooverlicht van Rembrandt in te herkennen, en kwamen er achter, dat dit stuk in 1798 aan de Zweedsche akademie van beeldende kunsten vermaakt was door Mevrouw Peil, geboren Grill, wier geslacht met haar uitstierf, en er eene familieoverlevering bestond, welke luidde, dat het uit erkentelijkheid door Rembrandt, na eene zware ziekte ten hunnen huize, gedurende welke hij liefderijk door hen was opgepast geworden, hare voorzaten ten geschenke was achtergelaten. Telkens opmerkende, hoezeer verdichting en legende, de waarheid in het pak der onwaarheid en eene behoefte der menschelijke natuur, zich in onze prozaïsche en gewone maatschappij in het huiselijk leven mengt en er mede zamensmelt, heb ik allen eerbied voor mondelinge traditie; men dient er nogtans, wegens hare looze bedriegelijkheid, voorzichtig mede om te gaan, zal men ze in de kritiek als bewijskracht eene plaats gunnen. Had ik de uitspraak van Woodburn, wiens onbetwistbare kunstkennis Immerzeel prijst, gekend, toen ook mij het stuk op het museum te Stockholm, waar het eene eereplaats, hoewel eene, naar mijne meening, ver van gunstige, inneemt, onder de oogen kwam, zou ik mij, in mijne vrij oppervlakkige kennis, zeker voor den invloed van zijn gezag gebogen hebben. Nu echter was er eene stem in mij, die mij al heel spoedig deed twijfelen. Vooreerst, zeide ik glimlagchend, kan Rembrandt nooit te Stockholm zijn geweest; dit is alweer het oude sprookje en strijdt met den grondtoon zijns levens; maar dan komt er bij, dat men wèl doet alles wat omtrent dien meester verteld wordt een weinigje te wantrouwen; hij is de man der legende, haar slagtoffer en speelbal; zij kneedde hem al heel gaauw tot eene fantastische figuur, omschiep zijn wezen, dichtte hem allerlei ontmoetingen en aardigheden toe, verwrong zijn geest en karakter, en stuurde hem bij slot van rekening overal heen. Maar het stuk is ook niet van Rembrandt; stellig uit zijne school; denkelijk van een zijner leerlingen; maar niet van hemzelven. — Heftige en niet onnatuurlijke tegenspraak! want Zweden verhoovaardigt zich te regt op het be-

zit van zoodanig een kapitaal kunstgewrocht van den onvergelijkelijken meester en zou niets liever verlangen dan aan zijne streelende dwaling, zoo 't er eene is, te blijven vasthouden. — Waarom geen stuk van Rembrandt? — Weet ik het zelf? Intuïtie! Doch wilt ge een argument? Ik vind het in het onderwerp. Wat staat er in de catalogus?

No. 578. Le borgne Jean Ziska de Trocznow, assis à table et entouré de ses partisans, jure, en croisant son épée avec les leurs, de combattre pour la foi de Jean Huss, brûlé en 1415, et de venger sa mort; deux prêtres adhèrent au serment, en posant leur main sur l'épée de leur chef. A l'un des bouts de la table on remarque le calice, emblême des Hussites, et de l'autre l'hostie. La scène est éclairée, par une lampe, cachée ou spectateur par un des trois conjurés qu'on voit de dos et qui tient une coupe à la main. Les figures peintes jusqu'aux genoux. T. haut 197; large 310.

Welnu, zoodanige onderwerpen zijn niet Rembrandtesk. Rembrandt was geen historieschilder; daarvoor was hij te naief; de man had denkelijk nooit van Ziska gehoord, en wat gaf hij om Bohemen! Naauwelijks wist hij, dat er een Bohemen bestond.

Ik kom nu tot mijne onderstelling, te weten, tot de mogelijke oplossing van het zonderlinge geval en bij gevolg tot mijne vraag. Ik zie namelijk in de noot op bl. 15 van Immerzeels Lofrede, dat onder Rembrandts leerlingen genoemd wordt zekere Bernhard Kiel uit Denemarken. Waar Immerzeel dien Kiel van daan haalt, zou ik vooreerst gaarne vragen, doch zou het niet mogelijk zijn, dat hij de schilder van het bedoelde stuk was, tot welk vermoeden, de betrekkingen van Zweden tot Duitschland, vooral tot Polen, enz. in acht genomen, het onderwerp zelf aanleiding geeft, aangenomen althans, dat het niet iets anders, en wel, gelijk Woodburn schrijft, iets uit de geschiedenis van Zweden voorstelt. Heeft de beker op het eind van de tafel tot de bepaling van het onderwerp bijgedragen, dan wordt de waarschijnlijkheid, vind ik, nog al verzwakt door dien tweeden beker, welken een der figuren in de hand houdt, waardoor de symbolische waarde, welke een enkele beker, als teeken der calixtynen, zou hebben, opgeheven

wordt. Nog iets. Kiel heette Bernhard. Kan des leerlings voornaam, door toedoen der alles verhaspelende legende, geene ver warring hebben veroorzaakt met dien zijns meesters, en alzoo niet Rembrandt, maar Kiel hebben ziek gelegen ten huize van de familie Peil? Ik weet wel, dat men de vreeselijke worsteling van Denemarken met Zweden onder Christiaan IV en Frederik III, toen de haat tusschen de twee rijken ten top was gevoerd, Denemarken het nog altijd betreurde Schonen verloor en door zijn overbuur nagenoeg tot zijn ondergang werd gebragt, tegen mijn vermoeden zal aanvoeren, en ik beken, dat ook bij mij de onwaarschijnlijkheid geldt van een deensch schilder in dergelijke tijden bij den vijand zijne kunst te zien uitoefenen, doch hoe dikwijls wordt ten onzent, ook thans nog en vooral op kunstgebied, Denemarken, Zweden en Noorwegen verward of liever als een geheel beschouwd en smelt alles in de algemeene benaming van Noordsche kunst te zamen! Is die Kiel dan nu wel een Deen en misschien niet een Zweed geweest? J. K.

H. B.

Prent van de Rogstekers. Daarvan spreekt Tuinman, Nederd. Spreekwoorden bl. 210. »Rochen zyn onder de lelijkste zeevisschen, met lange haakerige steerten. Hoe moedig de Rochstekers van Waard met alle man tegen zulk een vervaarlijk schrikdier ten strijde trokken, is tot een eeuwige gedachtenis van dat heldenstuk, naar 't leven in eene prent verbeeld. Maar 't allen geluk was dat schroomelyk monster dood, en stak dus den steert niet op, mag men die historie geloof geven." Waar ligt Waard? Wie weet meer van het heldenstuk door de bewoners van dat dorp bedreven? En wie kent de prent van de Rochstekers?

Portret van J. van der Steege. Wie was Jacobus van der Steege, med. doctor? Van hem ligt voor mij een portretje, gegraveerd door Chretien te Parijs, denkelijk tusschen 1785 en 1795. In welke nederlandsche plaats hoorde hij te huis?

B.

Stadhuis te Amsterdam. (Vgl. XVI bl. 7.) T. a. p. vindt men: Bij Wagenaar....... welks tekenbeeltenissen sierlijk ver-

guld zijn....... Bij C. van den Vijver....... torschende een' grooten en rijk vergulden wereldkloot....... Wat die bol moest voorstellen is bewezen, maar beide schrijvers spreken van verguld. Wat is hier nu van, vindt men er werkelijk de werelddeelen op afgebeeld en verguld, of heeft men zich laten bedriegen door den glans toen de bal nieuw was? Met de beantwoording dezer vragen zal men zeer verpligten A. C. D. G.

VRAGEN VAN WEGE DE VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEKGESCHIEDENIS.

Terwijl ik verwijs naar het program van datgene, wat de Vereeniging beoogt (zie omslag van het december-nommer) en herinner dat elk, die mij *portvrij* zijn *Naamkaartje* zendt met het opschrift (op het adres): „*Beschermer* (*f* 3,—), of *Lid* (*f* 1,25 's jaars)," het geschrift van prof. Moll „het kerkgezang tijdens de oud-nederlandsche muziekschool" ten geschenke ontvangt, beginne hier de reeks van mededeelingen, waarvoor de Navorscher welwillend zijne bladzijden openstelt.

Amsterdam. HEIJE.

Clemens non Papa. In het Magazin Pittoresque van maart j.l. bl. 86, art. Dixmude, leest men: parmi les personnages qui y ont été ensevelis, il faut citer un fameux musicien, Clemens non Papa, etc. Nu vraagt men, of een der lezers van den Navorscher in staat is een authentiek bewijs van het vermelde te kunnen leveren, en, zoo er zich een zerk op het graf van dien uitstekenden toonkunstenaar mogt bevinden, een naauwkeurig afschrift daarvan te willen inzenden.

Tot toelichting dezer vraag dient, dat de geboorteplaats van dien kapelmeester van keizer Karel V nog tot geene zekerheid gebragt is. Fetis, in zijne Biographie Universelle des Musiciens, zegt, zoowel in de eerste als tweede uitgave, dat Clemens in Vlaanderen geboren is; doch daar de geloofwaardigheid van dezen schrijver niet boven alle bedenking verheven is, en hij zich maar al te dikwijls aan ongegronde, eigenmagtige uitspraken schuldig

maakt, zoo zoude door het mededeelen van het gevraagde grafschrift, (zoo dit bestaat) — en waarop toch in den regel tijd en plaats van geboorte wordt vermeld — deze zaak tot klaarheid te brengen zijn.

De grond, waarop ik Clemens non Papa niet voor een Vlaming, maar voor een Noordnederlander houd is voornamelijk de getuigenis van den Antwerpenaar F. Sweertius, in zijn Athenae Belgicae, waar hij, in voce, zegt: Clemens non Papa, *Batavus*, excelluit suo tempore in musica, ob id Carolo V. Imp. mire gratus, etc. Nu is, wel is waar, Sweertius eerst in 1567 geboren, toen vermoedelijk onze componist reeds eenigen tijd overleden was, doch het feit, dat hij in zijne Athenae B. de geboorteplaats der door hem vermelde toonkunstenaars, waarvan verreweg de meeste voor hem overleden waren, zeer naauwkeurig opgeeft, zet zijner geloofwaardigheid een groot gewigt bij. Zijne bekendheid met voorname kunstenaars, zoo als Swelinck en Corn. Verdonk, die hij zijne vrienden noemt; zijn verblijf te Antwerpen, toenmaals een der voornaamste zetels der toonkunst, waar ook tevens de drukker der door Clemens gecomponeerde Souterliedekens woonde, konden hem de zekerste inlichtingen verschaffen.

Ook de naam van Jacobus Clemens, is in onze gewesten niet vreemd. Reeds een ander kunstenaar, ingenieur, voerde bijna eene eeuw vroeger dien naam, zie Nav. XII bl. 161. »Mr. Jacob ingenieur te Leyden." De man hier bedoeld, en naar Middelburg ontboden ter versterking van die stad, wordt doorgaans genoemd mr. Jacob Clemens van Gouda: hij leefde nog den 12 november 1482.

Onze componist zou een kleinzoon van dezen ingenieur kunnen geweest zijn, en zijne muzikale opleiding in Zeeland, misschien wel te Tholen (dat meerdere uitstekende toonkunstenaars heeft opgeleverd) kunnen genoten hebben.

De eenigste tot nog toe bekende leerling van dezen grooten meester is naar alle waarschijnlijkheid een Noordhollander met name Gerardus Mes, die, even als zijn meester, de Souterliedekens, maar voor *vier* stemmen in muziek bragt. Eene tenorpartij van dit allerzeldzaamst werk maakte deel uit van de beroemde bibliotheek van Jacobus Koning, die in 1833 verkocht wierd. Ik had toen ter tijd geen denkbeeld van de waarde dezer enkele tenorpartij, en vergenoegde mij met slechts den titel af te schrijven. Deze luidt:

Souter Liedekens V. het VIII Musyck-Boexken, mit 4 Partien, zynde 41 Psalmen Davids, gecomponeerd by Gherardus Mes, Discipel van Jacobus Clemens non Papa, te singen en te speelen op diversche Instrumenten. Antwerpen, by Tielman Susato. In den Cromhoorn, 1561.

Te koop te Alkmaer, by Claes Dierixsoon Pet, Apotekaer. Het IXe boexke bevat 41 Psalmen, het Xe 43 en het XIe 28 Psalmen.

Weet nu iemand waar dit exemplaar gebleven is, en of de bezitter zich genegen zou betoonen, het aan vrager dezes ter inzage te willen afstaan? BOERS.

Jan Pieters Swelinck. Wie kent nog andere werken van den beroemden stichter der Nederlandsch-Duitsche orgelschool (geb. Deventer 1540, gest. Amsterdam 1621) dan de hier volgende:

1. Psaumes en hollandais 4 en 8 stemmen. (1500?);
2. Chansons françaises, Anvers 1592;
3. Chansons en cincq parties, Anvers 1593. (In den catalogus der compositiën, in 1608 in de Utrechtsche openbare boekerij voorhanden, vind ik nog aangeteekend: mr. Jean Pierre Swevelingh (?) Organiste, & Cornille Verdonq, Chansons, Anvers 1594);
4. Nieuw chyterboek, Amst. 1602;
5. Rimes françaises, Leyden 1612;
6. Pseaumes de David. Livre I (?), Livre II Leyden 1613, Livre III ib. 1614 (beide herdrukt 1618), Livre IV Amsterdam 1622. De maatschappij t. b. d. Toonkunst bezit den Tenor der *vier* bundels (Haarlem 1624). Tot nog toe werd door de kunstgeleerden althans bundel I als geheel verloren beschouwd.

Eene duitsche vertolking (30 Psalmen bevattende) verscheen te Berlijn 1616; en is aldaar op de k. bibliotheek compleet.

7. Cantiones Sacrae, Antwerpen 1619.
8. Eene compositie in het verzamelwerk Nervi d'Orfeo, Leida, de Haestens, 1605: »Madonna con quest' occhi". — De Maatschappij bezit daarvan Alto en Basso. — De bundel bevat, (van Nederlanders) nog werken van Schuyt, Schoonhoven, Verdonck, de Werdt, enz.;
9. Eene compositie, in het verzamelwerk: Geistlicher Concerte, Tom I, Breslau 1641;
10. Orgelcompositiën, in een handschrift, ter bibliotheek te Strassburg (1673);

11. 10 Orgelstukken, in een handschrift ter bibliotheek van het graauwe klooster te Berlijn.

12. Regina Coeli (1619) Pars I en II 5 st., Pars III 3 st., Pars IV 5 st. met becijferden Bas; in Partituur. Handschrift in de biblioth. d. maatsch. t. b. d. Toonkunst, naar een handschrift uit de k. biblotheek te Parijs. Het is intusschen gebleken, dat dit stuk het n°. 33 is uit de (bij 7.) straks vermelde *Cantiones Sacrae.* De koninklijke Berlijnsche bibliotheek bezit een exemplaar dier uitgaaf, waaraan echter de *quinqua* vox ontbreekt. — George Kastner (Parijs) schonk ons het handschrift, dat wij bezitten. Vergelijk wijders de Archives curieuses de la Musique 1839. — Het is een inderdaad voortreffelijk werk en zal onder de éerste behooren, welke de Vereeniging in partitie en stemmen denkt uit te geven. Wie bezit een of meer dier werken: bepaald de *quinqua* der *Cantiones?*

HEIJE.

Karl Hacquart, òf Hakart, òf Carolus Haccart. Zijn dit drie personen, òf twee; òf slechts verschillende (wat het waarschijnlijkst is) lezingen van denzelfden naam?

Is omtrent de geboorteplaats (Brugge meent de éene, Huy de andere) iets meer stelligs bekend?

Weet men, of zich ooit een Hacquart in Amsterdam gevestigd heeft, en of hij dezelfde was, die later (1668) te 's Gravenhage woonde, waar hij, als violist di gamba, bij den prins van Oranje in dienst stond?

Kent men nog andere werken van hem, dan:

1. Cantiones sacrae, Amstelodami 1674, fol.
2. Harmonia parnassia, Traject a Rh. 1686, fol.
3. Motetti, Amsterdam (1700?)
4. Praeludia, ib. 1706.
5. X Sonaten voor 2 viol. d. gamba, Amsterdam (1700?)

De Maatschappij van Letterkunde (Leiden) bezit, zoowel in manuscript als gedrukt, exemplaren (*met de muzijk*) van Dirk Buysero's Vredespel, »De triomfeerende Min", (1680?) in welke, in het regterhoekje van den laatsten notenbalk, gedrukt staat C. Hacquart.

De Maatsch. t. b. d. Toonkunst bezit afschrift van dat Vredespel, waarin die naam *niet* voorkomt. HEIJE.

(*Wordt vervolgd:* — zie wijders het Muziektijdschrift *Caecilia.*)

TAALKUNDE.

Aanteekeningen op de gedichten van P. C. Hooft. Geen schrijver is er die in de geschiedenis onzer letterkunde, zoowel van het proza als van de poëzij, eene zoo belangrijke plaats bekleedt als Hooft, maar geen ook onder de schrijvers van lateren tijd (met uitzondering slechts van Spieghel) wiens werken den lezer zoo veel moeite geven als de zijne. De tweede klasse van het Kon. Instituut zag dit in en besloot een woordenboek op Hooft uit te geven. Dit werk evenwel, al is het ook zoo gebrekkig niet als hetgeen die klasse later op het gebied der taalkunde heeft ondernomen, laat toch zeer veel te wenschen over. Men kon dit reeds van te voren verwachten. Een aantal leden namen elk de bewerking van eene of meer letters op zich. Sommige waren voor die taak wel, andere niet geschikt. Het gevolg was, dat er een boek voor den dag kwam, dat veel te wenschen overliet, dat hem die het opslaat dikwijls helpt, maar hem ook dikwijls verlegen laat, en, wat het ergste is, van eene aantal woorden of eene niet volkomen juiste, of eene geheel verkeerde verklaring geeft.

In de behoefte, die dus nog altijd bleef bestaan, aan een goed woordenboek op de werken van Hooft heeft in het laatst des vorigen jaars de heer A. C. Oudemans Sr. voorzien.[1]) Het strekt tot aanvulling en verbetering van het woordenboek van het Instituut. Wenschelijk zou het geweest zijn indien de heer Oudemans ook de woorden had opgenomen, die in het laatstgenoemde werk goed verklaard zijn. Nu toch zal men dikwijls genoodzaakt zijn, wil men de verklaring van een woord vinden, twee boeken op te slaan. Maar misschien zouden dan de kosten te groot en dus de uitgave onmogelijk geworden zijn. Laten wij den heer Oudemans dankbaar zijn voor hetgeen hij ons gaf. Hoe veel tijds en vlijts hij er aan te koste heeft gelegd, kunnen zij zich voorstellen die zich ooit met een dergelijken arbeid bezig gehouden hebben: zij zullen zich niet verwonderen dat er vier jaren aan

[1]) Taalkundig woordenboek op de werken van P. C. Hooft, ter aanvulling en verbetering van het uitlegkundig woordenboek op Hooft, Leiden 1868.

besteed zijn. Vooral niet, wanneer zij met dit woordenboek wat nader kennis maken en zien met hoe veel zorg en naauwkeurigheid het bewerkt is.

Ik heb eenige plaatsen uit de gedichten van Hooft opgemerkt die de heer Oudemans anders verklaart, dan door mij in mijne uitgave geschied is. Enkele daarvan heeft hij beter verklaard: omtrent de meeste echter kan ik dat nog niet toegeven. Het zijn de volgende

bl. 114. Die naer uw oordeel rijp vermengt met blijde soetheit
Van dicht en zang en spel uw albescheiden vroedtheit.

Albescheiden, zegt de heer O., is *al of veel omvattend.* Ik heb heb het verklaard: *die over alles weet te oordeelen, alles kent,* en ik meen nog bij deze verklaring te moeten blijven. Bescheiden is iets van andere dingen afscheiden, onderscheiden, bepalen. Het deelwoord bescheiden, waar het voor handelingen gebezigd wordt, geeft dus te kennen dat zij wel onderscheiden zijn van al wat er niet toe behoort, binnen hare juiste grenzen bepaald, derhalve dat er met oordeel, met verstand, of dat er op gepaste wijze gehandeld wordt. Ook de heer Oudemans verklaart het woord op deze wijze en haalt er eene plaats uit de Gedichten (bl. 36) bij aan. Het komt daar nog meer malen in dezelfde beteekenis voor, namelijk bl. 63, waar de dichter van Brechje Spiegels zegt:

Voorsichticheit bedacht mat haer bescheiden daden,
Dat zij niet doolden in te luttel of te veel.

Bedacht is adject. dat bij *voorsichticheit* behoort. Bescheiden. daden zijn verstandige daden. — Bl. 100,

die ontfangen macht bescheiden gaet besteden
Aen onderdanich volck.

d. i. die de magt welke hij ontvangen heeft met verstand gebruikt ten nutte van het volk waarover hij heerscht.

Albescheiden zal dus wel de beteekenis hebben die ik er aan gegeven heb. Dat het »al of veel omvattend" kan beteekenen, geloof ik niet.

Bay zaft, ik moet veur me zien, wat ik bedrijf.

Op het woord ba, »uitroep van verwondering, tegenstelling of afkeer zonder bepaalde beteekenis" worden een paar plaatsen waar dit voorkomt aangehaald en vervolgens gezegd: »Dit *ba* verandert Hooft soms in *bay*. Daarbij wordt dan dit vers uit den

Warenar omtrent het einde van het derde bedrijf vermeld. *Bay* is daar echter geen uitroep zonder beteekenis, maar de imperativus van het werkw beiden met weglating der *d* en verzwaarde uitspraak van den tweeklank *ei*. Warenar is alleen op het tooneel. Hij denkt er over, waar hij zijnen pot zoo zal kunnen bergen dat niemand hem vindt. »Waer schuyl ick de Pot nou best?" zegt hij. »Laet eens sien." Meteen valt hem eene goede plaats in, »in 't knielsvat" (het knekelhuis). Maar hij moet niet te haastig zijn, hij moet eerst wel bedenken of zijn schat daar goed vertrouwd is. Daarom zegt hij: »Bay," d. i. wacht een beetje, »saft," zacht wat, ik moet voorzigtig zijn, wel toezien wat ik doe. Dit »bey" komt in Hoofts gedichten meermalen voor. Bl. 46.

De traentjes rolden neder, maer de Godinne soet
»Bey liever soud' ick schennen," seij sij »mijn rosen hoet."
En eer zij cond gedogen dat ymandt die vertradt,
Ving zij de laeuwe traentges in een coel rosebladt.

Op bl. 73 in het merkwaardige gedicht, waarvan helaas het laatste gedeelte verloren is gegaan — wij zouden er gaarne een half dozijn sonnetten voor missen — spreekt de dichter van eenen deugniet, die een schandelijk bankroet gemaakt heeft en die, zoodra hij met zijne schuldeischers tot een accoord gekomen is, met de grootste onbeschaamdheid weêr in de ouderlingenbank plaats neemt. Maar nu valt hem een ander in de rede en zegt:

Bey hout de schand van Gods gemeente doch secreet.

d. i. Wacht, ga niet voort, maak toch de schande van Gods gemeente niet openbaar.

Den vorm »beidt" vinden wij op bl. 52. De Min heeft beproefd den dichter te verlokken en te verstrikken;

Maer 't aes versaet, en 't luck de crancke stricken scheydt.

Hij kon dit niet langer dulden,

en sey ten laetsten »beydt,
Ick sal van eene saeck gaen maken aes en netten."

Hetzelfde beteekent ontbeidt. Op bl. 71 heeft de dichter de inhaligheid en oneerlijkheid ten toon gesteld van sommige der brabantsche kooplieden, die, uit Antwerpen vooral, naar Amsterdam verhuisd waren. Daarop zegt een hunner:

ontbeyt, ontbeyt, ick hoors (hoor het)

Een botten hoycaes (domme Hollander) scheert de geck met ons
mayoors, enz.

Op bl. 230 heeft de dichter zijn antwoord aan Huyghens geeindigd. 'k Mag hierbij een speltje steken, heeft hij gezegd. Maar nu valt hem nog iets in en hij zegt:

Zoetjes, toef wat, noch een woordjen
Ick u bijten moet in 't oortjen.

dit »zoetjes, toef wat," is juist hetzelfde als »bay, saft." De woorden staan slechts in omgekeerde orde.

Bl. 141. Menelaus, na eenen droom verhaald te hebben, die hem in twijfel bragt omtrent de trouw van Helena, vervolgt:

Mits vlooch de Slaepgodt deur, met droom en loosen schijn.
Allensjens trock de vaeck met sijn beteutertheden
Ten ooghen wt, en streeck d'ontsteltheit van mijn leden.

Ik heb cr bij aangeteekend: »Met sijn beteutertheden, is met de verdooving, de dommeligheid die er mede gepaard gaat." De heer O., daarin de heeren Koenen en de Jager (in des laatsten Archief, dl. I. bl 154) volgende, verklaart beteutertheid door ongerustheid, sehroomvalligheid. Beteutertheid geeft den toestand te kennen van iemand die verlegen, in de war is, niet weet wat hij doen moet. Zij kan een gevolg zijn van vrees, van schaamte, van schrik, van slaperigheid en nog meer oorzaken. Waar zij uit vrees ontstaat. gaat zij soms met *schroomvalligheid*, soms met *ongerustheid* zamen. Vandaar dat het woord deze beide beteekenissen hebben kan. Hier evenwel heeft het, naar mijn gevoelen, geene van beide. Vooreerst staat er *sijn beteutertheden*, t. w. die van den vaeck. Het zijn dus de beteuterdheden die aan den vaak eigen zijn of die de vaak veroorzaakt, wat in dit geval op hetzelfde neerkomt, derhalve dommeligheid, ongeschiktheid tot denken en handelen, verwardheid. Schroomvalligheid of ongerustheid geeft de slaap niet. Of meent men dat wij hier niet denken moeten aan den slaap in het algemeen, maar aan dien slaap waaruit Menelaus nu ontwaakte (wat mij niet waarschijnlijk voorkomt, o. a. ook omdat hier het woord *vaeck*, niet *slaap* wordt gebezigd) dan komt hier toch geen van de twee door den heer O. opgegevene beteekenissen te pas. Want van schroomvalligheid ontdekken wij hier in Menelaus geen spoor en zijne ongerustheid

kwam niet voort uit zijnen slaap maar uit zijnen droom. Ten anderen: er wordt gezegd dat de vaak met zijn beteuterdheden hem »ten *ooghen* wt trock". Dit kan, dunkt mij, niet anders beteekenen dan dat hij nu weer langzamerhand helder begon te zien en goed te onderscheiden. Zelfs in de volgende woorden, die op den droom betrekking hebben, wordt alleen van het uitwerksel gesproken dat die droom op zijn *lichaam* gehad heeft: de ontsteldheid streek van zijne *leden.*

Bl. 189. En 't hajr dat 's hemels rijcken
Betrecken komt met haer.

Ik heb daar aangeteekend, dat Hooft in de uitgave der Gedichten dit *betrecken* in *beklimmen* heeft veranderd. Ik achtte het niet noodig het woord te verklaren, omdat het bekend is; nog dagelijks hoort men het in dezelfde beteekenis gebruiken. De heer O. geeft als verklaring: beklimmen. Dit is, dunkt mij, niet juist. Betrekken is naar eene plaats trekken en daar blijven; zoo spreekt men van een huis betrekken, van een afdeeling soldaten die een post, een leger dat de winterkwartieren betrekt. Hier wordt gesproken van het heer (de sterren) dat met haar (met de maan) 's hemels rijken komt betrekken. Hooft zelf veranderde dit in beklimmen. De eerste lezing is echter dikwijls, en ook hier, beter dan de latere. Dat de maan en de sterren den hemel beklimmen kan er nog door, hoewel het niet fraai is; want bij beklimmen denkt men onwillekeurig aan de inspanning van spieren en longen welke deze handeling vordert. Het is dus het regte woord niet waar men van het stil en statig rijzen van maan en sterren aan den hemel spreekt. Maar waar, zoo als hier, de hemellichamen bij een *hajr*, een leger, vergeleken worden, is het geheel ongepast. De dichter wil ze toch niet voorstellen als een leger dat eene vesting beklimt en inneemt, maar als een dat zonder gedruisch en met de grootste orde eene streek gronds bezet, zich daar neerslaat. Toen hij echter na verloop van vele jaren dit vers veranderde, herinnerde hij zich niet meer waarom hij het zoo geschreven had en bedierf het. *Betrecken* is hier het juiste woord, en wil men daar een synonijm bijvoegen, dan moet dit niet *beklimmen*, maar een ander, b. v. *bezetten* zijn.

---

bl. 225. Moghelijk (wie weet?) door desen
Dat zij raekte t' overleezen
Uwer swarte klachten gról;
En die bijbel in haer ból.

De laatste regel beteekent: en dat die bijbel (het gedicht van Huyghens) in haar bol raakte [1]): de twee woorden *dat* en *raekte* die twee regele vroeger uitgedrukt zijn, heeft de dichter hier weggelaten. Het verwondert mij dat de heer O. boven deze eenvoudige verklaring de zonderlinge en geheel onhoudbare van Bilderdijk gekozen heeft. Deze meent dat *bijbel* de praes. conjunct. is van een werkwoord *bijbelen*, d. i. tot een bijbel maken. Doch dat kan het niet zijn. Immers *raekte* is verleden tijd; daaruit volgt dat *mogelijk* staat voor *het zou mogelijk zijn:* en de werkwoorden die afhangen van *het zou mogelijk zijn* moeten noodzakelijk in den verleden tijd staan. Hadde Hooft hier dus gezegd wat Bilderdijk en Oudemans meenen, dan zouden wij niet *bijbel*, maar *bijbeld'* gelezen hebben, want aan eene fout van den dichter valt niet te denken: in 1623 maakte hij zoodanige fouten niet. Voorts staat hier *bijbel* [2]); ware het de praes. conjunct. van *bijbelen* dan zou er *bijbel'* moeten staan. Hooft volgde in zijne spelling in sommige opzigten vaste regels. Zoo vinden wij in zijne gedichten uit dezen tijd de weglating der *e* van den praes. conjunct. altijd door een afkappingsteeken aangeduid, behalve waar ten gevolge der afkapping de vocaal der vórige lettergreep verlengd wordt, b. v. *waer* voor *ware.* Zoo lezen wij in ditzelfde gedicht, bl. 221:

Schoon men schill' 'er af de veeren
'T vlieghen zal zij niet verleeren,

en in het Bruiloftdicht voor Tesselschade, dat omtrent eene maand ouder is, bl. 215:

Jonge Krombalk volgh' 'er nae.

Bilo, *bylo* komt op een paar plaatsen in den Warenar voor. De heer O. zegt er van: »bastaardvloek der 16e en 17e eeuw. De

---

[1]) Hooft denkt daarbij aan de letters waar het hoofd van Huyghens (volgens zijn gedicht, bl. 219) vol van was.

[2]) In mijne uitgave is het gedicht naar Hoofts eigen handschrift afgedrukt.

gissingen over den oorsprong dezes woords, dat ook in den vorm *belo* en *beloo* voorkomt, zijn zeer uiteenloopend." Wij vinden er een aantal vermeld in het Woordenb. op Bredero o. h. w. en in de aant. van de Vries op den Warenar, bl. 127.

Er zijn er die aan St. Eloy, er zijn er ook die aan den noordschen god Loke denken. De vorm echter *bi lode*, die ook voorkomt, spreekt dat tegen. Anderen verklaren *bij lo*, d. i. bij het licht. Doch vooreerst maakt de afwezigheid van het lidwoord deze verklaring verdacht, en ten anderen ken ik in onze taal wel *loghe* en *locht*, *lucht*, maar geen *lo* in de beteekenis van licht. Bij de zeer verre gezochte afleiding van Lodine, bijnaam der gemalin van Odin, behoeven wij ons niet op te houden.

Slechts eene gissing verdient ernstige overweging, die van de Vries namelijk, die *bilo* houdt voor: bij den heiligen Lodewijk. Nog liever evenwel zou ik in dezen vloek eenen anderen naam zoeken, dien van Saint Loth. Deze, St. Laudus, is een heilige uit Normandië uit de 4e eeuw, die daar in hooge eere stond.

Dex — qui formastes Saint Loth,

zegt Willem van Oranje is den roman van dien naam, I. vs. 951. Men weet dat onze oude romanliteratuur voor een groot deel van normandischen oorsprong is en begrijpt dus hoe deze vloek bij ons in gebruik kwam. Vinden wij in *bijlo* den naam van eenen dezer twee heiligen, Lodewijk of Laudus, dan is *bilo* geen *bastaardvloek*, maar een echte.

In den Achilles 3e hand., 3e uytk. zegt Nestor tot Priamus, die om het lijk van Hector smeekt:

Staet op bedroefde vorst vau oudt beweechlijck bloet,
Hebt hoop in ongheval, versterct u swack gemoet.

Dit *beweechlijck* verklaart de heer O. door aandoenlijk. Ik geloof ook niet dat er hier eene andere beteekenis aan te geven is. Beweeglijk is wat bewegen, aandoening opwekken kan. De andere beteekenis, wat zich bewegen, bewogen worden kan, komt hier in het geheel niet te pas. Maar »een vorst van eene oude, bewegelijke familie" is een te zotte uitdrukking om aan een wijzen man als Nestor in den mond te leggen. Ik twijfel er niet aan of er schuilt hier eene fout. Terwijl wij van de meeste gedichten van

Hooft eene uitgave kunnen geven zoo goed als van geenen enkelen onzer dichters bestaat, omdat wij daarvan zijn eigen handschrift bezitten, verkeeren wij ten opzigte van dit eene treurspel juist in het omgekeerde geval. De uitgave daarvan, in 1614 buiten Hoofts medeweten in het licht gekomen, is, geloof ik, de slechtste die er van eenig nederlandsch dichtwerk bestaat: zij is vol van allerlei fouten. Ook deze plaats is zeker bedorven. Lezen wij *beweenlijk* in plaats van *beweechlijck* dan wordt het iets beter. »Een vorst van een oud beklagenswaardig geslacht," zoo kon Nestor spreken. Maar deze verandering voldoet mij toch niet geheel: ik vermoed dat de dichter iets anders geschreven heeft. Maar wat? Misschien weet een der lezers van den Navorscher er iets beters op. Ik houd mij in dat geval voor mededeeling aanbevolen.

(*Wordt vervolgd.*) P. LEENDERTZ WZ.

Kakographie (vervolg van XVIII bl. 486). Ook zijn kinderen stierven alle op jeugdigen leeftijd, zoodat er van Pieter Cornelisz. Hooft geen *rechtlijnige* afstammelingen meer overig zijn.

Er zijn voorbeelden van, dat *de banden*, in de jeugd met den godsdienst *gesloten*, bij het klimmen der jaren werden verbroken.

Iedere *figuur* in zijn drama is een karakter, waarvan de *daarstelling* ernstige studie heeft vereischt.

In het legerkamp des vijands worden wij nergens binnen geleid; zelfs zijne *drempelen* overschrijden wij niet.

Door woordenspel werd al kwaads genoeg *gebrouwd*.

Maar voor een groot deel hebben zij reeds den belangrijken tak van industrie, die het smeden van romans beoogt, voor zich in *aanspraak genomen*.

Reeds heb ik in de hoofdtrekken aangeduid wat de taak der wetenschap, wat het eigenaardige *zij* van het wetenschappelijk streven.

Opdat geheel dit *aangelegen* punt ons recht klaar zij, dient vooral het volgende in het oog gehouden te worden.

Daartoe behoort eene onafhankelijkheid en *onbevangenheid*, tot welke inderdaad nog T. niet gekomen is.

Deze *voerde* in den schouwburg dien hij zelf liet bouwen, fransche klassieke stukken, grappige nastukken, ballets en operetten *op*.

Zoo zijn dan ook voor Kant de *verschijningen* van Werther en Götz, van Iphigenia en Faust, als wezenlooze schimmen voorbij gegaan.

Zij wordt door een afzichtelijk *vrouwenmensch* in de drie hellen gesleept.

Eerstens moest men wel opgevoed zijn: een tweede vereischte volgens den code van dien tijd was dat men geestig *zou zijn*.

Tegen het *doorzigtig* blaauw van een wolkeloozen hemel kwamen de toppen der gele duinen tooverachtig uit.

De hoogleeraar Scholten *vaardigde* hem met eenige krasse volzinnen in de voorrede voor »de leer der Hervormde kerk" *af*.

Ook is het noodig dat wij *breken met* de gedachte, alsof zij een bepaalde rigting in de gemeente wilden vertegenwoordigen.

De man toont de benijdenswaardige gave ontvangen te hebben van *zich in te leven* in de rigting die hij beschrijft.

Eenmaal het zwaard getrokken, ging de prins van Nagato voort met het uitvoeren der voorgewende orders van den Mikado.

Welke kunstproducten ons nog dagelijks het bewijs leveren *van* hunne uitgebreide kennis en *dat zij* de kunst hooger opvattenden dan zulks heden ten dage het geval is.

Don Juan was een van de ridderlijkste *verschijnselen* uit de zestiende eeuw.

VRAGEN.

Namen van bruggen enz. te Amsterdam. Waterpoelsbrug, Helletjesbrug, Sonnehofje. In een Naamwijzer, waar in vertoond worden de Naamen en Woonplaatsen van haar Ed. Gr. Achtb. de Heeren Regeerders der Stadt Amstelredam Dezes jaars 1769, vindt ik Geldersche Kaay by de Waterpoelsbrug, Egelantiersgraft by de Helletjes Brug. Van waar deze namen?

Het Sonne Hofje moet volgens genoemden Naamwijzer op Marken zijn. Kan men mij ook iets aangaande genoemd hofje mededeelen? A. C. d. G.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Manrique de Lara. (vgl. XVIII. bl. 123, vr. 30.) Men leest bij van Beverwijck, Beschr. van Dordrecht, bl. 39, dat de ambachtsheerlijkheid van Maasdam, in 1578, bij overgifte van Petronella van Hooglande, weduwe van Boudewijn Heerman, schepen te Dordrecht, kwam aan Arent van Dorp, »die 't selfde ambacht nagelaten heeft aen sijnen neve Philips du Bosch, by den welcken het verkoft is aen Iacques Manrijcque (wiens vader een Spaengjaert was, ende na het innemen van Ziericzee aldaer bleef wonen, ende troude de dochter van N. Gindertael, van Brussel, ende van Ioffr. N van Mierop, wiens vader was heer Vincent van Mierop, de groote Thresorier van des Keysers Nederlanden [1]) in 't jaer 1615 verlijt op sijn broeder Antonio Manrijcque, heem- raet van 't lant van Essche bij Stryen". Vgl. van der Eyck, Korte beschr. van Zuidholl.. bl. 51; Oudenhoven, Beschr. van Zuytholl., bl. 187; Regt, Beschr. van den Hoekschenwaard, bl. 94.

Van Leeuwen daarentegen noemt onder de kinderen van Vincent van Mierop: Magdalena van Myerop, troude Jan van Haamstede, wiens dochter Peternella troude Anthoni van Gindertaal tot Brussel. (Bat. ill., bl. 1018.) Ik vind dit niet bevestigd in de geslachtslijst van Haamstede, bij denzelfden, bij Smallegange, Cron. van Zeeland, bij Beverwijck, Beschr. van Dordr. — 't Geslacht van Gindertalen was anders in Zeeland wel bekend en daar uit Brabant gekomen, volgens Smallegange, Beschr. v. d. Zeel. adel.

Johan Manrycque was in 1642, en nog in 1648, ambachtsheer van Piershil (Regt, t. a. p., bl. 302, 305), en te Oud-Beierland ziet men nog heden, op het raadhuis, het wapen van dit geslacht, dat daar ook schijnt gevestigd geweest te zijn. (Vgl. Nav. XIV. bl. 378.) M°.

Geslacht Hopman. (vgl. XVII. bl. 287.) Iemand van dien naam onderteekende eene acte afgegeven door het gemeentebestuur te Cleve in 1807.

Rm. Kr.

[1]) Vgl. Gouthoeven, Chron., bl. 111, waar staat, dat zij de grootmoeder was van den ambachtsheer van Maesdam, Manricques.

VRAGEN.

Geslacht Chevallerau. Zoude iemand mij door middel van den Navorscher ook inlichtingen kunnen geven of François Chevallerau (Chevalleraux), gehuwd met Marguerite Chameau (de la Milionnière), welke in 1686 in Amsterdam gewoond heeft, een fransche uitgewekene geweest is, ten tijde der opheffing van het edict van Nantes. Alsmede of de nog in Nederland wonende Chevallerau de zelfde familie is als waarvan Rietstap in zijn Armorial General als wapen opgeeft: D'Azur à trois roses d'argent bordées de gueules, terwijl mij alleen bekend is, dat de tegenwoordige familie een paard (kleur onbekend) in het wapen voert.

's Gravenhage. J. A. C.

Raaf en kraai in de wapenkunde. Waardoor worden deze vogels in de heraldiek van elkander onderscheiden? Is er een merkbaar teeken welligt, aan bek of pooten? In het eene wapen wordt een raaf opgegeven, in het andere weder een kraai, doch in afbeeldingen heb ik nooit een onderscheid kunnen vinden.

J.

Arendsklaauw en griffoensklaauw in de wapenkunde. Door welk merkbaar teeken, worden deze klaauwen in de heraldiek van elkander onderscheiden? Ik heb altijd gemeend, dat het gedeelte der poot, waar het van het ligchaam gescheiden is, bij den arend breeder was, dan bij den griffoen, doch ik ben wel eens in die meening teleurgesteld geworden. Wie onzer lezers welke heraldici zijn, kan mij een beter onderscheid opgeven? J.

Geslacht Saaymans. Er wordt gevraagd naar de familie Saaymans. Deze was in de 17e eeuw in Friesland bekend en daar met onderscheidene familiën verwant. Eene kleindochter van Jantjen van Osinga (broeder van Agge van Osinga, deelgenoot aan het Verbond der Edelen), Ath van Osinga genaamd, trouwde Julius Saaymans. Ath Feyes dochter van Heemstra, geboren te Ravenstein in mei 1672, en getrouwd met haren neef Gerrolt Nicolaas van Heemstra, was naar haar genoemd. Men meent ook dat

de Saaymans zelve uit Gelderland waren en te Rees op de geldersche grenzen in de 18e eeuw gewoond hadden. Wie helpt hier licht verschaffen? Rees is niet zeer verre van Ravenstein.

B.

Geslacht de Winter. Het zou mij zeer aangenaam zijn eenige inlichting te ontvangen omtrent de wettige afstammelingen van den hollandschen admiraal de Winter, die in 1797 door de Engelschen gevangen werd genomen. Zijn wapen schijnt zelfs onbekend te zijn in de engelsche familie, die van hem moet zijn afgestamd.

Plymouth. Dr. BIKKERS.

MENGELINGEN.

Oud volksbijgeloof, (Vgl. XVIII bl. 336). Het komt mij nog niet zoo zeker voor dat met »Sente Martins voghel" de gans bedoeld wordt. Wel weet ik dat men oudtijds gewoon was op St. Maartens dag eene gans te eten, dat dien ten gevolge, zoo ik meen thans nog, te Deventer en te Zwolle op dien dag ganzenmarkt wordt gehouden, terwijl thans nog de Engelschen en de Friezen veelal op Kersmis eene gans eten. In Friesland worden in de dagen voor Kersmis, maar ook op St. Nicolaas- en Nieuwejaarsdag overal ganzen verloot, zoowel te Leeuwarden als in 't kleinste dorp, en in Engeland zorgt iedere huismoeder dat zij toch met Kersmis eene gans op tafel kan zetten. Maar nog nooit is mij de gans bepaaldelijk onder den naam van St. Maartens vogel voorgekomen, terwijl daarentegen het gewone goudhaantje, regulus vulgaris, een zeer klein en fraai inlandsch vogeltje, hier en daar bij ons te lande den naam van st. Maartens vogeltje draagt. Behalve deze namen draagt het ook nog die van goudsbloemvogeltje, en van sparrensijsje of bergsijsje te Haarlem.

De volgende regels uit het bedoelde gedicht:

Die voghel vlooch daer hi vant
Ene haghe, daer hi in wilde liden,

passen ook beter op het goudhaantje dan op de gans. Eene gans in eene haag maakt zeker al eene vreemde vertooning.

Een soortgelijk bijgeloof als hier aan Tibert wordt toegeschreven, bestaat er in Friesland aangaande den ooievaar en den koekoek. Als men in april den eersten ooievaar aan de regterhand ziet vliegen, gelooft men een gelukkig jaar te zullen hebben, terwijl de eerste ooievaar aan de linkerhand gezien, ongeluk voorspelt, Hoort men in mei voor 't eerst den koekoek roepen en men heeft dan veel geld bij zich, dan gelooft men dat men 't geheele jaar veel geld zal hebben, terwijl het tegenovergestelde geval bij 't eerste koekoeksroepen een geldeloos jaar beteekent. Zoo deze beide zaken al niet meer geloofd worden in Friesland, zij zijn er toch nog vrij algemeen bekend.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Het houten boek, (Vgl. XVIII bl. 384). Er bestaan boeken gebonden in twee eikenhouten planken, met grof touw op den rug, welke rug met leder overtrokken is. Had men nu te Aardenburg »den rooden bouc," »den pergaminen bouc," heeft men er nog »den bouc met den knoope," weleer in pergament gebonden en gesloten met een pergamenten knoop en dito lus op de overslaande klep, ook te Gend heeft men den »groenen, rooden, gulden boek," even zoo te Brugge. Het zwarte boek is algemeen bekend Het gulden boek diende om eervolle daden en namen te vereeuwigen. Eenige jaren geleden presenteerde men te Brugge, onzen Dunckler het gulden boek ter teekening. Ook gedrukte boeken werden later in hout gebonden: ik bezit er een exemplaar van van Meteren in zoodanigen band. Het houten boek van Dordrecht zal dus wel zoo genoemd zijn om het van andere te onderscheiden. Aardenburg bezit nog, even als Brugge dat er meer heeft, zijn »pergamenten register." G. P. ROOS.

Gedachten van vreemden over Holland en de Hollanders. (Vgl. XVII. bl. 287, 350, 380, XVIII. bl. 383.) As a foreigner is very apt to conceive an idea of the ignorance or politeness of a nation from the turn of their public monuments and inscriptions, they should be submitted to the perusal of men of learning and

genius before they are put in execution Sir Cloudesly Shovel's monument, in Westminster-abbey, has very often given me great offence. Instead 'of the brave rough English admiral, which was the distinguishing character of that plain gallant man, he is represented on his tomb by the figure of a beau, dressed in a long periwig, and reposing himself upon velvet cushions, under a canopy of state. The inscription is answerable tho the monument; for instead of celebrating the many remarkable actions he had performed in the service of his country, it acquaints us only with the manner of his death, in which it was impossible for him to resp any honour. The Dutch, whom we are apt to despise for want of genius, show an infinitely greater taste of antiquity and politeness in their buildings and works of this nature, than what we meet with in those of our own country. The monuments of their admirals, which have been erected at the public expense, represent them like themselves, and are adorned with rostral crowns and naval ornaments, with beautiful festoons of seaweed, shells, and coral. (Addison, in The Spectator, March 30, 1711).

Vuurpijlen. Metalen boog. (XVIII. bl. 64. vr. 15). De vuur- of beter gezegd brandpijlen waren reeds ten tijde van Melis Stoke algemeen in ons vaderland in gebruik. [1]) Zij werden bij voorkeur van metalen hand- of kruisbogen -- armborsten — afgeschoten, omdat houten of hoornen bogen door den daarop liggende brandpijl beschadigd zouden kunnen worden.

In »Der bussen Meesterije" te Amsterdam in 1588 bij Cornelis Claesz. gedrukt, vindt men recepten voor het maken van »oprechte vierpijlen," en in de „Arithmetische en Geometrische Practijcke der Bosschietterije" van Willem Claesz. van Utrecht, (voor 't eerst in 1641, voor 't laatst in 1697 (?) gedrukt) leest men: »Neemt van de Pijlen die tot de stalen Boghen toe ghemaeckt ende bereijdt zijn, hebbende voor wel scharpe Harpoenen; onder dese Harpoenen benaeijt langwerpige sackjens, omtrent de groote van een kloeck Swanen-Eij, bewoeltse onder ende boven wel vast, als voren verhaelt is, ende vultse met de stoffe A. ofte

[1]) Zie: Melis Stoke (uitgave van Kuydecoper) IXe boek, vers 512.

B (twee eenigzins verschillende mengsels), smelt dan Pick ende Harpuijs onder malkanderen vermenght, Paleertze daer mede, ende maekt daer boven twee Laetgaten in, ende als men van die gebruycken wil, zoo roertse om met fijn Laet-Kruydt."

Deze brandpijlen en stalen bogen schijnen nog in het eerste tijdvak onzer worsteling met Spanje gebezigd te zijn. Op eene »Lijste tot wat prijse de Heeren Staten allerleij behoeften geduijrende den oorloge ingecocht hebben", te vinden in zeker handschrift van het Rijksarchief, F. 49, getiteld: »Militaire Instructie en Ordonnantie," leest men, dat in 't jaar 1604, »voor pijlen tot stale bogen om vierwercken mede te schieten," werden betaald *ƒ* 0 : 12 : 0, en dat in het jaar 1606 dergelijke »stale bogen met windassen" hadden gekost *ƒ* 24 : 0 : 0.

F. H. W. KUYPERS.

Middel tot opsporing von drenkelingen. (Vgl. A. R.; XVIII, bl. 126, 494). Het bijgeloof betreffende 't ophalen van drenkelingen, medegedeeld door den heer Roos, bestaat ook in Engeland. In Durham doet men eenig kwikzilver in een brood, en laat het zoo op 't water drijven. Boven de plek waar de drenkeling ligt zal het drijvende brood stil houden. Op andere plaatsen, vooral in de noordelijke provinciën van Engeland, steekt men een brandende kaars in het brood (Notes on the Folk-Lore of the Northern countries of England and the Borders, by Will. Henderson, 1866) Ook in Bretagne en Bohemen was of is nog dit laatstgenoemde gebruik in zwang. (Heidelberger Jahrbücher, 1868).

U. A. C. L.

VRAGEN.

Hellenfurie. In 't levensberigt van Carl Linnaeus, zoo als het te lezen staat in 't Bilder Conversations lexicon, in voce, vindt men eene bijzonderheid waaromtrent ik gaarne ingelicht werd.

Toen zijn vader zag, dat hij op de stadsschool te Wexiö zich meer met de planten dan met de letteren bezig hield, besloot deze, hem bij een schoenmaker in de leer te doen. Gelukkig dat

de arts Rothmann de neiging van den jongeling had gade geslagen en den vader er toe bragt, daaraan te voldoen, waartoe hij hem de noodige boeken leende. Later begaf Linnaeus zich naar Lund, om zich in de genees- en natuurkunde te oefenen. De arts Stobaeus aldaar nam hem in zijne hoede, ja redde hem eens uit een groot levensgevaar, toen hij op eene botanische wandeling door een giftigen worm, (?) de zoogenoemde *hellenfurie* gestoken was. Nu moet ik vragen: welke is de latijnsche benaming van dit beest? Wordt het ook elders gevonden dan in Zweden? Zijn de middelen bekend, om de gevaarlijke wonden, die het kan toebrengen, te genezen? J. C. K.

Cochenille. Bekend is het, dat men lang in het onzekere heeft verkeerd, of de cochenille inderdaad een insect, dan wel een gedroogde bloesem of bloemknop ware. In de Prachtausgabe van Das Buch der Erfindungen, Gewerbe und Industriën (Leipzig en Berlijn, 1867) dl. V, bl. 335, staat, dat »nog in het midden der XVIIIe eeuw eene daarover aangegane weddenschap geheel Holland in beweging bragt." Wie weet aangaande die opzienbarende weddenschap meer te zeggen? Dat, en dat alleen is mijn vraag: want dat de kwestie aangaande de cochenille zelve het, gelijk Réaumur opmerkte, in de natuurbeschrijving éénige lot gehad heeft van door regterlijke uitspraken en beëedigde verklaringen uitgemaakt te worden, blijkt uit het werk van Melchior de Ruischer daarover; zie o. a. Houttuyn, Nat. Hist., X, 501.

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

GESCHIEDENIS.

Uitvinding der boekdrukkunst (vgl. XVI, bl. 129; XVII, bl. 257, 370; XVIII, bl. 80, 131, 497, 593; XIX, bl. 3). De woorden: »met de uitvinding van Coster te Haarlem" zijn niet in het door den heer Tideman bedoelde boek te vinden. De schrijver, geboren 10 dec. 1496 te Avignon (hij werd dus niet »in 1492 uit Spanje verbannen") en in of korten tijd na 1575 in Italië overleden, teekent bij het jaar 1428 het volgende aan: אמר יוסף הכהן נראה כי כבר נמצא הדפוס בימים ההם : ואני ראיתי ספר נדפס בויניצי״אה בשנת שמנה ועשרים ארבע מאות ואלף : Ik neem de woorden zelve hier over, ook omdat zij door den heer T. nîet juist vertaald zijn. De schrijver zegt niet, „dat hij te Venetië een boek gezien heeft" enz., want deze vertaling is in strijd met de constructie. De letterlijke vertaling is deze: »Josef ha-Kohen zegt: het blijkt, dat de boekdrukkunst reeds in die dagen was uitgevonden. Ik althans heb een boek gezien, gedrukt te Venetië in het jaar 1428." Bij de vermelding van het boek in de door mij bewerkte catalogus heb ik van deze daarin voorkomende bijzonderheid geen gewag gemaakt, omdat 1°. ik haar als zeer bekend onderstelde, daar, eenige jaren geleden, nog het »Jaarboekje, uitgegeven van wege het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot nut der Israëlieten in Nederland", de aandacht daarop gevestigd heeft; 2°. zij mij toeschijnt geene de minste waarde te hebben, om haar bijzonder *hervorzuheben.*

Ofschoon eene meer uitvoerige bibliographische beschrijving van het bedoelde werk thans het daaromtrent onderstelde belang wel niet zal hebben, wil ik toch aan het verlangen van U.—H. t. l. a. pl. voldoen.

De titel van het boek luidt, verkort, zoo als in den catalogus is medegedeeld. Er bestaan daarvan twee uitgaven. De eerste, uiterst zeldzame, waarvan mij nooit een exemplaar is voorgekomen, heeft plaats noch jaar, maar zag gedurende het leven van den schrijver bij Cornelius Adelkind te Sabionetta (niet te Venetië) in 1554 het licht. De tweede, niet zoo zeldzame uitgave verscheen bij Salomo Proops

te Amsterdam in 1733. 't Was een exemplaar dier uitgave (kl. 8°. (2 en) 286 blz.), dat onder n°. 352 van de bedoelde catalogus voorkomt. Het werd door den heer Frederik Muller gekocht, en is nog in zijn bezit De schrijver noemt zich in de eerste uitgave van dit en in een ander werk: J'hoschua b. Meïr b. J'huda b. J'hoschua b. J'huda [b. Mïer?] b. David b. Moscheh uit het geslacht der Priesters ha-S'fardi. Zijne voorouders woonden eerst te Cuenca, later te Huete in Spanje, van waar zij in 1492 verdreven werden.

Omtrent den inhoud, de waarde, den stijl en de overzettingen van dit werk schrijft de geleerde dr. M. Wiener in de voorrede van zijne duitsche overzetting van Emek Habacha (het tranendal), een ander historisch werk van denzelfden schrijver (Leipzig 1858) het volgende: „Es werden darin vorzugsweise die zwischen den Franzosen und Türken stattgehabten Kriege wie die von denselben in Palestina unternommenen Feldzüge umständlich erzählt, aber auch die von den Juden in den verschiedenen Ländern erlittenen Verfolgungen erwähnt. Da der Verfasser schon als Kind nach Italiën kam und daselbst seine übrige Lebenszeit zubrachte, so hatte er als Zeitgenosse des Andreas Doria Gelegenheit, viele Personen, die in dem in der ersten Hälfte des sechszehnten Jahrhunderts politisch so bewegten Italiën eine Rolle spielten, näher kennen zu lernen und in der That erwähnt er namentlich im zweiten Theile seiner Chronik, wo er unter Anderem auch über die Verschwörung des Fiesco spricht, manche Umstände, die von anderen Historikern ganz unerwähnt gelassen werden. (Verg. Zedner's Auswahl p. 104 ff.) Genug, er gründete sich sowohl durch den Inhalt dessen, was er mittheilt, als auch durch den Styl, in welchem er die Thatsachen beschreibt, wobei er aller Anschmiegung an die biblischen Ausdruck doch niemals die Wahrheit dem Wortprunke zum Opfer bringt, den Ruf des grössten jüdischen Historikers, und wie er von dem ungenannten Corrector seines Werkes Emek habacha mit Josephus verglichen wird, so nennt ihn auch Basnage den grössten Geschichtsschreiber seiner Nation seit Flavius Josephus. Es sind daher auch mannigfache Versuche gemacht worden, die mehrerwähnte Chronik des R. Joseph in fremde Sprachen zu übersetzen und zwar sowohl, wie Wolf und de Rossi

berichten, in die lateinische und französische als auch in die deutsche, und hatte namentlich Rabe, der Ueberzetzer der Mischnah, fast die ganze erste Hälfte der Chronik ins Deutsche übertragen, welche Uebertragung als Manuscript in den Besitz des Baron Gemmingen gelangte und später von Wilken bei der Bearbeitung seiner Geschichte der Kreuzzüge benutzt wurde. Die von dem letzteren veranstaltete Uebersetzung des Abschnittes über den zweiten Kreuzzug wurde dann wieder von Keightley in seiner *History of the Crusades* aus dem Deutschen ins Englische übertragen. Alle diese Uebersetzungsversuche indessen lieferten nur Bruchstücke, bis endlich 1835—36 Bialloblotzky das vollständige Werk des R. Joseph unter die achtbaren Aegide des *Oriental translation fund* in der prachtvollsten Ausstattung in zwei Bänden ans Licht treten liess. Leider ist aber diese Uebersetzung so missrathen, dass man vor dem Gebrauche derselben nicht genug warnen kann, und wie bereits Zedner an mehreren Stellen seiner Auswahl die Unrichtigkeiten in derselben gerugt hat, so habe ich in den Noten zur der vorliegenden Uebersetzung auf die stupiden Fehler aufmerksam gemacht, welche Bial. sich in den in der Chronik vorkommenden Parallelstellen zu den Werke Emek habacha hat zu schulden kommen lassen."

Amsterdam 15 Januarij 1869. M. ROEST Mz.

Uitvinding der boekdrukkunst. In den Nederl. Spectator van 23 jan. l.l. geeft de heer v. d. L. eene opheldering omtrent het hebreeuwsche curiosum, hetwelk in den Spectator van 3 october 1868 werd vermeld, en blijkt thans dat het geenszins een curiosum is, dat het ook alles behalve een onbekend werk is, en dat de naam van Coster er volstrekt niet in wordt genoemd.

Als navorscher omtrent dat werk betuig ik dus den heer v. d. L. mijnen dank voor die opheldering, en zou er nu voor mij geene verdere reden bestaan om hier iets bij te voegen, ware het niet „dat HH. Navorschers tot de orde worden geroepen, omdat het veld van wetenschappelijk onderzoek wordt verontreinigd door het vuil van hun onschuldig vermaak om uitgebrande sintels op te rakelen."

De heer v. d. L. houde het ons ten goede dat wij dit niet ge-

heel beamen. Vermits toch de Navorschers zich de moeite geven om onder de sintels soms nog goede kolen op te rakelen, achten wij dat zij veeleer een vuil werk doen die, des bewust, uitgebrande sintels voor goede kolen verkoopen.

»Non homini cuivis" — niet ieder kent Hebreeuwsch; zoo men dus in de kolommen van den Nederl. Spectator een verslag leest van zeldzame hebreeuwsche werken, die hier te lande publiek zullen worden geveild, en volgens de aankondiging van den heer F. Muller aan de grootste bibliographen onbekend waren, en dat verslag gepaard gaat met annotaties, welke, de heer v. d. L. erkent het zelf, eenen bijzonderen indruk moeten te weeg brengen, rekenen deskundigen er niet op dat zij dupe zijn eener mystificatie.

Dat alzoo het wetenschappelijk onderzoek wordt verontreinigd door nasporingen *bona fide* gedaan, zien wij niet in. Integendeel, die nasporingen hebben thans al weder aan 't licht gebragt hoe een wetenschappelijk tijdschrift even naauwkeurige verslagen geeft als geestige prenten. De heer v. d. L. zie dus niet te laag neêr op onze oprakelingen. Ware er wat meerder opgerakeld. dan zou eene onderstelling vóór zekere bibliographie van eene aan den heer v. d. L. wel bekende stad, geene groote onjuistheid, en die bibliographie zelve vrij wat minder omissies bevatten. U.—H.

Uitvinding der boekdrukkunst. Met genoegen zag ik dat in een onlangs verschenen fransch prachtwerk: »Les Arts au Moyen Age et à l'Epoque de la Rénaissance, par Paul Lacroix (Bibliophile Jacob) Paris, Didot frères, 1869," door dezen geleerden schrijver de eer der uitvinding ook aan onzen Coster wordt toegekend.

M^R. A. VER HUELL.

Verbranden van specerijen, (XVIII, bl. 134 vr. 37; vgl. bl. 453). Zeker heeft Saij dit in de geschiedenis der Oost- en Westindische compagnie of andere werken over den overzeeschen handel, gelezen, even als er mij dit in is voorgekomen, doch in welke, heb ik tot mijn leedwezen niet aangeteekend. Ik heb gelezen, dat naar gelang van den oogst die de specerijen opleverden, de bepaling aldaar bekend was, hoeveel er maar aan de Compagnie mogt overgezonden

worden; het overtollige moest verbrand worden. Zelfs zoodra de ladingen der specerijen hier te lande aankwamen, werd er altijd gewacht naar den magazijnmeester van de Compagnie, die alsdan aan boord kwam en den inhoud der lading opnam: naar gelang van den voorraad die in de magazijnen der Compagnie nog voorhanden was, mogt er worden ontscheept zooveel als de Compagnie voor eene geregelde markt en tot voorkoming van overvoering noodig had; het overtollige liet hij in zee werpen. Door deze balans, werd de gemonopoliseerde goudmijn verzekerd.

U. C. KRAMM.

VRAGEN.

Graaf van Zaandam. Alzoo werd in de wandeling zekere H. Paul genoemd, een Franschman van afkomst, doch sedert jaren burger van Amsterdam. In 1680 werd hij de aanleiding tot oneenigheden tusschen het fransche hof en de Algemeene Staten. De koning van Frankrijk zond uit het garnizoen van IJperen eenen luitenant met 9 dragonders om hem op te ligten. In Rotterdam werden zij ontdekt, gevangen genomen en naar den Haag gevoerd. Vergeefs was het verzet van den franschen gezant hiertegen en zijn beweren, dat de soldaten slechts bevelen hadden opgevolgd en daarom in vrijheid moesten gesteld worden. De Staten evenwel oordeelden, dat zij den dood verdiend hadden, omdat zij een onderdaan van den staat en burger van Amsterdam, over wiens gedrag nimmer klagten waren ingekomen, hadden willen opligten. Zij veroordeelden daarop den luitenant om onthoofd te worden en de dragonders tot eene tienjarige gevangenis. Op den bestemden tijd werd alles tot de voltrekking van het vonnis gereed gemaakt, en zelfs de doodkist was op het schavot gebragt. Zoodra echter het vonnis gelezen was, schonk men den luitenant vergiffenis en zond hem met zijn volk naar den franschen gezant.

Is het ook bekend waarvan Paul beschuldigd werd, en waarom hem de bijnaam: graaf van Zaandam gegeven was? H—G.

Zaibot cervicus. In Broeders gevangenisse, dagboek van Willem

de Groot ezv., uitgegeven door mr. H. Vollenhoven, 's Gravenhage 1842, leze ik blz. 122 »dat Voocht tegen een goed vriend gezegd had, dat hij wel zou willen wezen in dienst van den graaf van Cuylenburg, (Floris II van Pallandt) *erat autem zaibot cervicus.* In not. zegt de heer Vollenhoven, »dat hem de beteekenis dezer woorden ten eenenmale onbekend is, dat hij te vergeefs getracht heeft eenige inlichtingen dien aangaande te bekomen." Als men nu het woord *zaibot* anders om spelt, krijgt men *tobiaz.* Men weet dat men in die dagen van hevige twisten tusschen de Arminianen en Gomaristen, in brieven en pamfletten, veelal verbloemde namen bezigde, om bekende personen of steden aan te duiden. Kan dit hier ook soms het geval zijn, en door den naam *Tobias* de man uit de Apocryphe boeken, of een ander bedoeld wezen? Geeft mijne gissing eenig licht? Die er belang in stellen, mogen er op afgaan en den rechten weg vinden. J. C. K.

Galilei. F. Muller heeft, in zijne bekende Beschrijvende Catalogus van portretten van Nederlanders, n°. 1782 opgenomen »Gallileus Galilei, sterrekundige te Florence, wordt aangezocht om in de mathesis en astron. aan het Amst. athenaeum te onderwijzen," zonder vermelding in welk jaar. of in wiens plaats. Nu leze ik in het keurige boekje van Jeronimo de Vries: Hugo de Groot en Maria van Reigersbergen, Amst. 1827 blz. 121 »hoe de Groot nog om de vaderlandsche hoogeschool te Leyden dacht, aan welke hij, met onvermoeide vlijt, den vermaardsten wiskundige Galilei toen (?) te vergeefs zocht te verbinden." Wie slaat hier de plank mis? of hebben beide gelijk? J. C. K.

Middelen van bestaan. De levensgeschiedenissen van beroemde mannen, zoo in de latere middeleeuwen als met name in de XVe en XVIe eeuw, zeggen ons, dat die mannen zich nu in den eenen, dan in den anderen zetel van geleerdheid ophielden: dat zij kostbare reizen deden, b. v. van Rome naar Engeland enz., en dat zij nu hier dan daar voor hunne wetenschap leefden. Waarvan? Honoraria voor geschriften werden destijds toch wel tot zulk cijfer niet betaald, dat men er van leven kon. Men neme alleen Erasmus. De geschiedenis zijner jeugd is genoeg bekend om te weten, dat

hij geen eigen vermogen bezit. Toch woonde hij als »privatisirender Gelehrter" nu in Engeland, dan te Bazel, op anderen tijd weder elders. Hoe eenvoudig nu in dien tijd de levenswijze moet geweest zijn, de reizen en de boeken waren kostbaar; en al verdiept men zich van den morgen tot den avond in de geleerdheid — men moet toch leven. Wel had bijna ieder geleerde van eenmaal gevestigden naam in dien tijd eenen vorst, die hem bijzonder begunstigde, maar dit heldert de zaak toch niet genoegzaam op. Wie weet iets tot nadere opheldering? H. M. C. V. O.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Medaille van P. van Abeele. (XVIII, bl. 512). In dit artikel over de werken van den stempelsnijder Pieter van Abeele, door den heer J^{o}. de Vries Jzn. gegeven, drukt deze op bl. 515 zijn verlangen uit, om de prent te leeren kennen waarop het zeldzame geval van *acht gouden bruiloften in de familie van Loon* door gedenkpenningen daarop, vereeuwigd wordt.

Ik bezit daarvan een fraai exemplaar, hoog 52, breed 41 dm. nederl. behalve de marge. Het is een der uitmuntende werken door den vermaarden Jan Goeree vervaardigd. Nimmer is mij een prent van eene bruiloft of daarop gevolgde jubilés met zooveel kosten en zorg vervaardigd voorgekomen als deze; trouwens eerst vier jaar na het feest in 1722, was die volvoerd. Het geheel is eene zamenstelling van bouwkundige versierselen, hetwelk zich als het ware door een rijk portique ziende, vertoont en waar al de gedenkpenningen en wapens der zeven gouden bruidegoms en bruiden sierlijk zijn aangehecht. Bovenaan in het midden is de gedenkpenning afgebeeld, waarop eene maagd bij een brandend altaar, houdende in hare linkerhand eenen schotel, waarop twee harten, elk gemerkt met de letter L. Nevens haar een engeltje met fakkel in de linkerhand die met de regter, waarin hij een passer heeft, een halven cirkel op de aarde beschrijft: Omschrift PIETER VAN LOON *en* AGNETA GRASWINCKEL, *getrouwt den* 14 *December* 1672. Op de keerzijde: SES MAEL WELEER IST GOUDEN FEEST,

In ons geslacht geviert geweest; Wij, die dat heden oock beleven, Besluijten het getal van Seven, En danken, voor dat seldsaem lot, Met hart en siel den goede Godt, 1722. Daar naast, links van den aanschouwer, een penning, zijnde die, door den heer de Vries onder de werken van van Abeele opgegeven, doch hier met ander randschrift: Adr. v. Loon met Corn. Hunthum, *getrouwt den XXI Nov.* Ao. 1656. Op de keerzijde: Driemalen schonk de goede Godt, Mijn ouders achter een het lot, Van vijftig jaar getrout te leven, Wij volgen dat gezegent spoor En danken daar den Hemel voor, Die 't ook gelust heeft ons te geven. Den XXI Nov. MDCCVI. Daar onder hangen hun beider wapens. Vervolgens een, waarop de wapens van bruidegom en bruid, door den band der liefde vereenigd, waar boven: Hans van Loon, Janna Ruijckhavers, onder *A°.* 1597. 27 *Meij.* Op de keerzijde: De liefde blijft in eewichheyt, Geloof en hoop vergaen, Als liefd noch jaer noch tyt verbeijt, Ist jubeljaer voldaen. 1647. Daarbij de wapens van van Loon en Ruijckhavers. Verder een, waarop twee uit de wolken stekende handen, die zeven pijlen zamenvatten: omschrift: *Pietate amore et concordia.* Keerzijde: Corn. Graswinckel aetat 77. Maria van der Dusse, aetat. 70; randschrift: *Anno Conjugii quinquagesimo.* 1659. 15 Febr. Daaronder beider wapens. Aan de regterzijde een, waarop de wapens van bruidegom en bruid, door twee met rozen versierde fakkels vereenigd; randschrift: Nic. van Loon en Emmerentia van Ve-n (Veen?) Getrout den 26 Mai 1624. Op de keerzijde: *Mijn vaders en mijn grootvaers lot. Van vijftig jaer in d'echt te leven — Vergunt van Godt, — Godt gun' 't oock aen myn soons en neven.* 1674. Onder, hun beider wapens. Al verder een : twee uit de wolken stekende handen zijn door een band, waaraan de wapens van bruidegom en bruid, boven en onder de handen aangebragt, vereenigd, waarbij *Anno* 1570 28 *Oct.* en de letters: M. R. Onder V. A, L. Keerzijde: Anno 1621. Vijftich. jaer. t' saem. ons. trou. en. echt. volbracht, Sien. wij. (Godt. lof.) de. vrucht. van. ons. geslacht. 26 7temb., waarbij de wapens van Ruyckhavers en van......? zijnde dit een veld van azuur, waarop een chevron van? en drie figuren 2 en 1 gesteld; deze zijn mij zeer onduidelijk en gelijken veel op eene cylindervormige drink-

kan, zij zijn als liggende boven en onder de chevron geplaatst, met het oor of handvat naar boven gekeerd. En eindelijk de zevende; twee uit de wolken stekende handen vatten te zamen een brandend hart, waaronder een gezigt op eene stad, waarboven staat RECIF, en vooraan een trouwring, waarin twee duiven minnebekken. Randschrift: *Door Godtvruchticheyt en Liefde.* Keerzijde: hetzelfde vers, als op den eersten penning aan de regterzijde voorkomt. Randschrift: H. GRASWINKEL, *oud* 82, A. HALTEBS *oud* 69 *jaren den* 21 *Dec.* 1694. Onder, hun beider wapens. In het midden van het tafereel is een monument geplaatst, waarbij engeltjes zweven, en waarbij twee vrouwelijke figuren als cariatiden, de getrouwheid en standvastigheid (?) voorstellende, en die een groot epitaaf bekransen. Bovenaan staat AETERNAE MEMORIAE V. II. AETAS AUREA. Op den steen van het monument: *Inhoud des pennings geslagen ter gedachtenisse der goude bruyloft van den Heer* Mr. PIETER VAN LOON *en vrouw* AGNETA GRASWINCKEL: *De dankbaarheyt, die schoone deugdt! In 't binnenst van haar hart verheugdt, Om eene weldaad, schaars verkreegen, Dankt Godt voor dien ontvangen zeegen; En afgewendt van al het aards, Heft zij twee harten hemelwaardts; Als een plechtige offerhande; Terwijl zij 't dankaltaar doet brande, Uyt naam van 't stamhuys van* VAN LOON, *'t Geen zich thans ciert met eene kroon, Van vijfmaal 't goude feest te houwen; Gevoegt bij tweemaal van de vrouwen, Sluijt het nu net het zevental. Een voor-beduijding van 't geval, Als of 't omtrent dit jaar moest weezen, Is uyt de harten klaar te leezen, Welks wapen men op 't altaar ziet: Den halve cirkel die bediet, Een halve kring van honderd jaaren, Die hier* VAN LOON *genoot na 't paaren, Met* AGNES, *zijn geliefde bruydt, Hem toegevoegdt door 't hoog besluyt. God gun tot vreugden hunner magen, Hen nog een reex van levensdagen, Tot ijder ziel hier moe geleeft, Zich vergenoegt naar boven geeft; Lang leven de doorlugte looten, Uyt dees gezeegende egt gesprooten; Lang prijst men hun alouden stam, Tot roem en eer van Amsterdam. MDCCXXII. J. Goeree.* — Op den voorgrond zijn zeven kindertjes afgebeeld, in vreugde dit alles aanschouwende. Een er van schrijft op eene ovale tafel, door een ander vastgehouden: 't *Vijftig jaarig feest is schoon, Vijfmaal vijftig spant de kroon. Roep het stamhuis van* VAN LOON, *En nog tweemaal van de vrouwen. Dat is*

eerst gelukkig trouwen, Dat heet goude bruiloft houwen. Aan den voet van het geheel op een cartouche: *Wat wonder zit in dit geval, De namen die voorspelden 't al, Want dat het dus moest wezen Is klaar daar uit te lezen.*

PIETER VAN LOON
AGNETA GRASWINCKEL.

U. C. KRAMM.

Pinkerton en medaille bij van Loon. Bekend is de spotpenning bij van Loon dl. III blz. 361 betreffende de briefwisseling van J. Steward met C. Fagel nopens de wet, genaamd de Test en de geloofszaken in Engeland, ten jare 1687. Dezelfde medaille is ook afgebeeld en beschreven in het werk van Pinkerton, Numismatic History of England in 4to, London 1790, dl. XXXIX n°. 7 pag. 108. Vreemd echter is diens vergîssing, die wij hier wilden aanwijzen, zoowel bij de afbeelding, als bij de beschrijving. Het opschrift namelijk, der voorzijde, zooals de medaille dit vertoont en het ook bij van Loon voorkomt, is duidelijk dit: *C. Fagelii epistola efflagitata a J. Stewardo.* 1687. (Brief van Caspar Fagel, door James Steward ernstig verzocht in 1687); maar Pinkerton, hetzij het exemplaar der medaille, dat hij bezigde, onduidelijk is geweest, hetzij door vergissing, beeldt de medaille af met dit opschrift, dat geen goeden zin oplevert: *Ceagelii epistola efflagitata J. Stewardo.* 1687, en nu maakt hij daarvan, bij de beschrijving van den penning, dit: *Evangelii epistola efflagitata a I. Stewardo.* 1778, en hij vertaalt dit door: »*The epistle of the Gospel extorted by James Stuart.* 1687." Voorzeker wèl een bewijs, dat Pinkerton niet zeer te huis was in de geschiedenis van zijn eigen land; anders toch kon hij zich niet zoozeer vergist hebben.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

V R A G E N.

Pinkerton en de Nederl. Gedenkpn. verklaard door J°. de Vries en J. C. de Jonge. Beide laatstgenoemden geven, in hun genoemd werk tot aanvulling van van Mieris en van Loon, plaat VI, n°. 1,

dl. I blz. 69 en in 't Bijvoegsel dl. II blz. 213, bij de beschrijving van den hollandschen spotpenning op de engelsche kerkonlusten onder Jacobus II, te kennen, dat deze medaille, hoezeer vrij algemeen bekend en niet zeer zeldzaam, hun echter *nergens* afgebeeld of vermeld is voorgekomen. Het blijkt alzoo hieruit, en ook elders, bij de beschrijving van andere medailles, Engeland betreffende, dat hun toenmaals het bovengemelde werk van Pinkerton, »Numismatic History of England," onbekend is gebleven. Immers, aldáár is deze spotpenning mede afgebeeld en beschreven, pl. XL. n°. 3 pag 111. De beschrijving echter van Pinkerton, al hadden zij die gekend, zou hun niet veel opheldering gegeven hebben omtrent dezen duisteren penning; want Pinkerton geeft er niets meer van, dan dit: The word *Tekel* is from Daniël; but the legend of the obverse is *obscure*". Door vergelijking echter van andere medailles, vooral de n°. 2 en 5, op dezelfde plaat afgebeeld, en door Pinkerton beschreven, zou voor genoemde schrijvers eenig licht verspreid zijn, ten opzichte van de *zeven sterren*, als blijkende daaruit, de bevestiging van het vermoeden, dat er mede bedoeld zijn de zeven toenmaals in 1687 in den Tower gevangen gezette, en daarna ontslagene, engelsche bisschoppen, met den aartsbisschop van Canterbury, William Sancroft, aan 't hoofd.

Weet iemand ook, of er een vervolg op Pinkerton bestaat, dat verder loopt dan plaat XL en blz. 112?

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Nog niet bepaald te huis gebragte gildepenningen. I. 1—7. Een zevental van de zelfde soort: 1—6. rood koper. Diam. 35 (Bom.) Voorzijde: *gestempeld*: een hand uit de wolken komende houdt eene druiventros boven een drietal vaten. Omschrift: * TE. VEEL. IS FENYN * 16 × 50. — N°. 7, veel dikker dan n°. 1—6 heeft bijna dezelfde fraai *gegraveerde* voorstelling en hetzelfde omschrift.

De keerzijden dragen *gegraveerde* namen en naamletters of lettermerken:

1. MICHEL VAN MASEYS.
2. AERT VAN DER HORST.
3. CORNELIS VAN DUYNKERCKEN.

4. GERRET VAN METELEN.
5. FOLKERT BOTH. (Cat. MUNNICKS VAN CLEEFF, 1862. n°. 1830.)
6. GOSEWINUS CASIUS A°. 1733. (Collectie W. J. DE VOOGT.)
7. PIETER UYTTENBOGAERT A°. 1741.

Men heeft deze penningen toegekend aan wijnkoopersgilden te Dordrecht, Rotterdam en Amsterdam. Ook aan eene rederijkers vereeniging. Utrecht schijnt er ook aanspraak op te mogen maken, daar n°. 6, Gosewinus Casius, volgens overlevering, aldaar woonde en Both een utrechtsche familienaam is.

Wie kan door het vinden van een dezer namen in stedeboeken of registers dit verschil beslissen?

(*Wordt vervolgd.*) J. D. / L.

Horologie van prins Willem I. Emile Montégut in de Revue des deux Mondes, du 15 Novembre 1868, p. 437, geeft eene beschrijving van een horologie van prins Willem I in het museum van het Mauritshuis, in deze woorden: »Montre en or avec deux miniatures, l'une sur le cadran, l'autre sur le côté intérieur du boitier. »Les deux miniatures ont-elles une signification? L'une représente »une cérémonie difficile à définir qui se passe dans un temple. »Est-ce un mariage? Alors pourquoi l'enfant nu qui est aux pieds »des personnages n'a t-il pas les attributs de l'Hymen? Et que »sont ces deux dames qui, dans la seconde miniature, appellent »l'enfant? L'une se courbe pour le recevoir: l'autre observe une »attitude plus réservée. Il n'est pas possible que cette montre ne »soit très ancienne, et il est plus que probable qu'elle avait été »achetée et commandée par Guillaume même.. *Quelque archéologue »hollandais devait bien prendre cette montre pour sujet d'une savante »dissertation.* Pour nous, nous avons formés en la regardant toute »sorte d'hypothèses que nous exprimons, bien entendu, sous toutes »réserves. Peut-être les deux dames sont elles les deux femmes »de Guillaume. Peut-être symbolisent-elles la Flandre et la Hollande, et l'enfant représente-t'-il la religion réformée." — Medegedeeld als vraag ter oplossing door

J. D. / L.

Vierijser. In »De Chronijk van de Geschiedenissen in Holland, Zeeland ende Vriesland; en van de Bisschoppen van Utrecht. Op nieuws oversien en verbetert. 't Amsterdam, Bij Gijsbert de Groot Keur, op de Nieuwendijk, 1743" vind ik aangeteekend:

»'t Selve jaer (1489) omtrent Kermis werd het gelt afgeset, en »een Goudgulden die gedaen had 63 stuijvers werd geset op 17 »stuijvers, en de vier-ijsers van vijf stuijvers werde de drie op »vijf stuijvers geset; en »In 't selve jaer (1493) werd de Munt »verset, een Goudgulden op 27 stuijvers, een vier-ijser vier groot »en een halve en andere payementen na advenand."

Sedert wanneer dagteekent het vier-ijser en waaraan heeft dit stuk geld zijn oorsprong te danken? A. C. D. G.

Klok te Tiel. Naar ik meen stond er op eene klok, die weleer in de Burensche poort te Tiel hing, Ick ben geghoten en geflooten door het vuyr van Johannes Peter Hendrick van Trier, Anno 764. Is dit jaartal juist? Zoo ja, hoe is die klok te Tiel gekomen en waar is zij later beland? A. C. D. G.

[In 764, dit is wel zeer zeker, schreef men noch zulk een Nederlandsch, noch maakte zulke rijmpjes als op de tielsche klok te lezen stonden. Zij behooren, dit ziet elk die er eenige kennis van heeft, terstond, tot de 16de eeuw. Hoe de man die het jaartal afschreef zich zoo deerlijk vergissen kon is wel te verklaren. Het was, zoo als in dien tijd doorgaans geschiedde, in romeinsche cijfers geschreven, XV^{c}LXIIII. Van de twee eerste cijfers was denkelijk de onderste helft uitgesleten en dit maakte dat de slimme afschrijver er VII uit las. Het moet dus zijn 1564. In dien tijd leefde de bekende klokgieter Hendrik van Trier, wiens werk nog in menigen toren van ons vaderland te zien is. De man evenwel heette enkel Hendrik. Twee of drie voornamen was eene weelde, die men zich toen nog niet veroorloofde. Er moet dus in het opschrift, zoo als het hier wordt opgegeven, nog eene tweede fout zijn. Misschien moet men lezen Johannes Peters en Hendrik van Trier.]

Opschriften op kerkklokken. (Vgl. A. R.; XII, bl. 205; XIII, bl. 12, 84; XIV, bl. 72). „Veni rex gloriae cum pace." Dit opschrift

vindt men meermalen op klokken uit de middeleeuwen in Limburg, Rijnland en Beieren. Welk is het doel van dit opschrift? Van waar heeft men dezen tekst? Zijn er in Noordnederland ook klokken met dit opschrift? Het Pontificale romanum, waarin de zegening der klok wordt besproken, heeft deze zinsnede niet. Twee klokken in Limburg (bij mijn weten) te Echt en te Herkenbosch hebben dit opschrift zonder jaartal. Ik zag er aanvankelijk een jaarschrift in, voor het jaar 1272. Is dit juist? Door spoedige oplossing verpligt men ANDANTE.

Medaille op 't volbouwde Stadhuis te Amsterdam met de Beurs. In het werk van van Loon, dl. II, blz. 399, n°. 3, staat de naam van den medailleur in het randschrift der voorzijde, èn afgebeeld èn beschreven, *Munter*, terwijl het exemplaar der zilveren medaille zelve, in mijn bezit, *Muller* heeft; een ander, mij bekend en evenzeer echt exemplaar, heeft evenzoo *Muller*. Van Loon schijnt zich dus hier vergist te hebben in den naam, of althans, de vergissing van den graveur, in de afbeelding van dezen penning begaan, niet opgemerkt te hebben; dat te meer vreemd is, omdat wél de medailleur *Muller* bekend is (van Loon heeft er vele van hem) maar geen *Munter*. Opmerkzaam gemaakt door den verdienstelijken arbeid van den heer J. P. van der Kellen, in de »Astrea" uitgegeven door dr. Wap, jaargang 1854—55 »Stempelgraveurs en stempelgravure in de Nederlanden", ŏp de Revue de la Numismatique Belge, 2e serie, tome III, pag. 52—62, „Biographies des graveurs Belges," vonden wij aldaar, pag. 54, in de eerste noot, onze gissing dan ook bevestigd door Alex. Pinchart, die daar zegt: »On lit *Munter* dans van Loon: il n'est point douteux pour nous que ce ne soit une faute de lecture de la part du graveur de cette planche, et nous n'avons pas hésité à y substituer le véritable nom de l'artiste" (*Muller*). — De aangewezen fout is ook dáárom van eenig gewicht, omdat nagemaakte medailles dikwijls te herkennen zijn juist aan eenige afwijking van woorden of letters in de omschriften, en men dus hier alligt aan een vervalscht exemplaar zou kunnen denken. — Naar aanleiding dezer mededeeling vragen wij, zijn er méér dergelijke vergissingen in het werk van van Loon bekend? Wij voegen er hier

alleen, als eene vergissing van den drukker, bij, dat dl. I in de pagineering blz. 553 en 554 zijn overgeslagen.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Zilveren goudenbruiloftspenning. In het derde deel van den Navorscher maakt R. E. op bl. 6 melding van een zilveren goudenbruiloftspenning, die later bl. 370 van dienzelfden jaargang afkomstig bleek te zijn van Maarten Ruijchaver Willemszoon, burgemeester van Haarlem en Alijd van der Laan Nicolaasdochter, gehuwd 28 october 1570.

Kan iemand mij zeggen of deze penning aanwezig is, of er meer van geslagen zijn en waar die te vinden zou zijn? De door R. E. gegeven teekening is in mijn bezit.

M. J. M. RUIJCHAVER.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Bibliotheek van historische woorden. Enkele woorden, welke strikt genomen reeds vóór die van Aemilius en Aetius hadden moeten opgenomen worden, vinden thans hier een plaats.

Accius (Lucius), Actius of Attius, een der oudste romeinsche treurspeldichters te Rome omstreeks 190 v. Chr. geb.: zijn sterfjaar is onbekend. Van zijne werken, bestaande uit treurspelen, ontleend aan de grieksche geschiedenis en jaarboeken in verzen, bezitten wij slechts fragmenten [1]). Uit zijn treurspel Atreus is tot ons gekomen het bekende citaat:

Oderint, dum metuant,

dat reeds in de oudheid als zoodanig door de eerste schrijvers werd gebezigd, o. a. door Cicero in zijne Philippica, en in zijn geschrift De officiis; door Seneca, De ira, De clementia enz.

---

[1]) Men vindt ze in Eggers Reliquiae en in „Fragmenta poetarum veter. latinorum, quorum opera non extant. En in Accii, Lucilii, etc. fragmenta undique a Rob. Stephano summa diligentia olim congesta: nunc autem ab Henr. Stephano digesta, et priscarum quae in illis sunt vocum expositione illustrata, *anno* 1564 *excudebat H. Stephanus* (Brunet, *Manuel*, II 1080; editie van 1860-65).

Indien het eene bloote aanhaling gebleven ware, zou het in deze »Bibliotheek" niet vermeld kunnen worden; het verkreeg evenwel een historisch karakter ten gevolge der veelvuldige aanwending door twee romeinsche keizers, Tiberius en Caligula. De laatste bezigde de woorden onveranderd als citaat (Suetonius, Caligula 30). »Dat had hy uit het treurspel dikmaels in de mond: *Laeten sy my haeten, als sy my maer vreesen*", lezen wij in het »sesste boek" der »Gedenkweerdige spreuken" van Erasmus (Leeuwarden 1672). Tiberius maakte volgens Suetonius (Tiberius, 59), op zijne eigene verantwoording, eene kleine verandering in den tekst. Hij zeide:

Oderint, dum PROBENT,

hetgeen alleen meer onbeschaamdheid en egoïsme verraadt, dan de aanhaling van zijn achterneef en opvolger. Tacitus, die de handelingen van Tiberius zoo naauwkeurig in zijne Annales opteekent, vermeldt 's keizers gezegde niet; welligt kwam het voor in het gedeelte dat verloren is geraakt. Ik vind alleen eene indirecte aanduiding in boek IV, 30. Men leest daar, dat Tiberius begreep, dat zijne magt meer steunde op den schrik zijns naams dan op wezenlijke kracht.

(Vgl. Nouvelle Biographie générale, Art. Accius, Caligula en Tibère: Grand Dictionnaire van Larouse, Art. Caligula; Stuart, Romeinsche Geschiedenissen XV, 278, 375; Büchmann, Geflügelte Worte; Shaw, New dictionary of quotations; Riley, Dictionary of Latin quotations; Grocott, Index verborum).

H. TIEDEMAN.

Eene bijbelplaats. (XIX, bl. 88). Ik heb altijd gemeend, dat de liefhebbers van het geijkte: *zooals de boom valt, zoo blijft hij liggen*, zich daarop als op eene *bijbelplaats* beroepen, niet omdat dit gezegde daarin ergens letterlijk zoo gevonden wordt, maar op hunne wijze citerende, wat geschreven staat Prediker XI : 3*b*.

H. D. d. S.

[Dezelfde plaats wezen ook de heeren H. TIEDEMAN en E. A. P. ons aan.]

VRAGEN.

Eene beschuldiging tegen Hugo de Groot. Bij het doorbladeren van de Voyagieren door Italien, Dalmatien, Grieckenland en de Levant door Jacob Spoor, doctor in de medicijnen te Lion, 1675—76. Uit het fransch vertaald en uitgegeven bij Jan ten Hoorn te Amsterdam, 1689, met platen van Luyken versierd, viel mijne aandacht op het volgende. De geleerde reiziger, die veel werk maakte van antiquiteiten, handschriften en penningen, ontmoette te Konstantinopel een Schot, Vatz genaamd, die meer dan vier jaren in die streken gereisd had en volkomen de taal kende. Deze bezat een kast vol turksche en arabische boeken of handschriften en deelde Spoor het een en ander uit dien schat mede, en tevens hoe de geleerden in Europa geen zwarigheid maakten, om hunne kennis uit dergelijke geschriften te putten en voor eigen te doen doorgaan. »Hij verseeckerde ons oock, op deselve wijze dat de Heer Grotius alle de sterckste bewijsredenen van syn Boeck over de Waerheydt der Christelijcke Religie hadde gestolen uyt die Arabische Schrijvers, ende vooral uyt de Wercken van een seer geleerd man, welcke die van de Latynsche Kercke voor een hoofdketter, ende de Kopten, het welcke de Egyptische Christenen zijn, voor een Heyligh houden, die een seer schoon Tractaet tegens de Turcken ende de Joden heeft gemaeckt, voor de waarheydt des Christendoms." Wat is daarvan waar?

H—g.

P. Corneille en Const. Huyghens. In de Souvenirs Dramatiques par Alexandre Dumas, Paris 1868. t. I, vindt men een stuk, getiteld*:* Corneille et le Cid. Dumas zegt daarin, dat Corneille naar mate hij zijne stukken schreef steeds in eigene schatting ze hooger stelde. »La pièce qu' il vient de faire est toujours la meilleure de ses pièces, et quand, après Pompée il imprime le Menteur, il en dit tout simplement ceci:

»Je me déferais peut-être de l'estime extraordinaire que j'ai pour ce poème, si je n'y étais confirmé par celle qu'en a faite *un des premiers hommes de ce siècle.*"

En hierop laat Dumas, met de hem eigene oppervlakkigheid volgen:

Ce grand homme, le premier, ou du moins un des premiers du siècle, devant le nom duquel vous vous attendez à vous incliner, est M. Zuylichem, secrétaire des commandements du prince d'Orange.... Vous ne connaissez par M. Zuylichem, n'est-ce pas? Ni moi non plus. Mais il a fait deux épigrammes, l'une française, l'autre latine, et il les a mises en tête de l'édition que les Elzeviers, dont nous avous fait les *Elzévirs*, ont fait du Menteur à Leyden.

Heeft niet mr. J. van Lennep, niet zeer lang geleden, ergens eene opvraag gedaan van die tooneelstukken, en wie weet meer van de betrekking en aanraking van Corneille met Constantijn Huyghens?

J. D.
L.

[Die opvrage van mr. J. van Lennep vindt men Nav. XIII, bl. 180. Het latijnsche gedicht van Huyghens heb ik aldaar bl. 181 vermeld. Men vindt het Moment. Desult. p. 327. Het is van het jaar 1644.]

Biographia Ultrajectina, of gulde legende van de Stichtsche Sinter-Klaas. Wie is de schrijver van genoemd werkje en wie is die Stichtsche Sinter-Klaas?

A. C. d. G.

Liederen in de volkstaal van Rudolf Agricola. In het werkje van Cornelius Kempius, De origine, situ, qualitate et quantitate Frisiae, Coloniae Agrippinae 1588, leest men pag. 154 omtrent onzen Agricola het volgende:

»Circumferuntur multa a dicto Agricola composita cantica, pa»trio sermone ad nos reservata, quae passim apud multos in »civitate Groningana in magno precio habentur et quatuor vocum »modulamine cantillantur." Weet iemand meer van deze liedjes in de volkstaal van Rudolf Agricola? Kempius was in de laatste helft der zestiende eeuw rector van eene school in de stad Groningen. Volgens Suffridus Petri (de Scriptoribus Frisiae, p. 425) overleed hij aldaar in 1587.

PERSCRUTANDO.

Stedelijk gymnasium te Sneek. De letterkundige geschiedenis der nederlandsche stedelijke gymnasiën ligt nog zeer in het duister. Er is in de laatste jaren hier en daar eene loffelijke poging aangewend om deze duisternis op te heffen. De tijdelijke gymnasiarchen van Leeuwarden, Utrecht en eenige andere plaatsen hebben zich in dezen zeer verdienstelijk gemaakt. Men zie ook het Repertorium van de Maatschappij der nederlandsche Letterkunde, 1863, nº. 2947 tot 2974. — Doch veel is er ook ongedaan gebleven. En de reeds volbragte arbeid van anderen is of schijnt voor goed verloren. Wat is er geworden van het werk van wijlen den sneeker rector, dr. Hendrik Amersfoordt († 1843) over de docenten aan zijn gymnasium? Dit schijnt in handschrift bestaan te hebben. Althans op de catalogus zijner boekerij (in 1843 te Sneek verkocht) stond het opgegeven; doch wij weten uit eene gewisse bron, dat het bij de verkooping zelve GEMIST werd. Veelligt was het uitgeleend, doch niet teruggegeven. En nog is het niet teruggekeerd. Is er ook iemand, hetzij in of buiten Friesland, die hieromtrent eenig licht verspreiden kan? Reeds is een tijd van vijf en twintig jaren daarover heengegaan; het is laat, misschien echter nog niet te laat. De school van Sneek was eene der oudste in Friesland.

L. B.

KUNSTGESCHIEDENIS.

STIERS WREEDHEIJD.

Het kan wel geene verwondering baren, dat gebeurtenissen, die van invloed waren op het bestaan van een volk of een deel zijner geschiedenis uitmaakten, dat zulke feiten door penseel en graveerstift werden aanschouwelijk gemaakt en men ze alzoo trachtte te bewaren voor volgende geslachten.

Voorzeker is dit wel de schoonste bedoeling, die men aan zoo menige afbeelding uit vroegeren en lateren tijd toekennen zal, die door de graveernaald als tot algemeen eigendom gemaakt werd.

Evenwel, er mogen enkele geniën geweest zijn, die door deze gedachte bij hunnen arbeid geleid werden; het meerendeel zal wel door andere drijfveren bewogen zijn. Moge men dit nu al niet voorbijzien, toch zijn wij er dankbaar voor, dat er immer speculative geesten gevonden werden, die pen, penseel of stift aangrepen, waar zij anders welligt niet zoo vaardig opgenomen waren. En is het daarom niet alles even schoon, toch waren er, onder die mannen die op bestel deden werken, genoeg, welken het niet onverschillig was aan wien ze dit werk opdroegen. Ook zij hadden eenen naam te bewaren, en daaraan is het dan ook wel voor een deel te danken, dat wij, bij zooveel middelmatigs, nog zooveel werkelijke »kunst" verkregen hebben. De hand des meesters toch kón geen broddelwerk leveren, al moest penseel en stift hem tot geldelijk voordeel dienen, ja soms brood verschaffen.

Is in onzen tijd, met zijne pracht- en plaatwerken, die industrie in vollen gang, onze vaderen hadden reeds het voorbeeld gegeven. Folianten en quartijnen, door tal van platen opgeluisterd, leveren daarvan de overtuigendste bewijzen. De uitgevers lieten geene gebeurtenis onopgemerkt voorbijgaan en zoo menige schoone gravure is wel het bewijs, hoe krachtige vertolkers zij vonden. Kostbaar waren die uitgaven bovendien, in vergelijking van thans, nu de reproductie op zoo verschillende en goedkoopere manier geschiedt, en het getuigt ongetwijfeld voor den kunstzin onzes volks, dat de industrie er rekening bij vond, om telkens weêr nieuwe ondernemingen op touw te zetten.

Het legio prenten uit dien gulden tijd tot ons gekomen is sprekend genoeg. Geene gebeurtenis hier te lande van eenig gewigt, of men vindt haar afgebeeld, en vele andere bovendien, die ons thans slechts van lokaal of voorbijgaand belang voorkomen. Zijn we nu al geneigd om in deze laatste niets dan eene speculatie te zien, er moet dan toch voor de uitgevers eenig uitzigt op voordeel in geweest zijn, of de gebeurtenis een zoo algemeen geroep of een indruk veroorzaakt hebben als we ons thans niet kunnen voorstellen.

Van die lokale of bijzondere gebeurtenissen is er wel geene zoo dikwerf afgebeeld en wel in den tijd zelven, als die welker afbeeldingen onder den titel van »Stiers wreedheijd" bekend zijn. Wij

gelooven dat het ons gelukt is eene volledige verzameling van de prenten bij een te brengen, die van deze vóór twee eeuwen zoo veel gerucht makende historie het licht gezien hebben; eene verzameling die meer waarde gekregen heeft, sinds men goed vond het eenige plaatselijke gedenkteeken er van te vernietigen.

Uit dat gedenkteeken, eenmaal »ter eeuwiger memorie" gesteld, en uit dat aantal afbeeldingen kunnen wij afleiden, dat in der tijd, niet alleen op de plaats zelve, maar ook elders, die gebeurtenis een groot gerucht moet verwekt hebben, waarvan eene algemeene deelneming in het »droevig ongeluk", innig medelijden met de offers van het »akelig voorval" het gevolg moet geweest zijn; terwijl men daarbij de »wonderlijke bestiering" in het behouden van het kind wel niet onopgemerkt zal gelaten hebben.

Wij herinneren ons nog uit onze jeugd, hoe dikwijls wij te Zaandam bij het Papenpad hebben stil gestaan, om den fraai gebeeldhouwden stier te beschouwen, die daar in een der velden op een paal stond te prijken, en van wien de legende vertelde, hoe hij in zijne wreedheid meester en vrouw had omgebragt, zoo als dit op eene schilderij in de kerk was afgebeeld. Droevige historie voorzeker: en hoe wonderlijk ons de voorstelling in de Bullekerk ook toescheen, ze was daarom te treffender voor het jeugdige gemoed; als alle wonderverhalen uit den ouden tijd miste ze hare uitwerking niet. Maar even als die verhalen op later leeftijd veel van hun geur en kleur verliezen en zoo menig beeld van den toovermantel ontdaan wordt, zoo ging het ook met den stier in het land bij het Papenpad. — Wij leerden alras dat dit zoo rustige beest geene de minste betrekking had tot dien »wreedaardigen en norschen" in de Bullekerk afgebeeld, en dat men er eene overeenkomst voor gevonden had, waaraan de eigenaar van het land, toen hij voor eene eeuw het beeld plaatsen deed, wel niet gedacht zal hebben, daar het toen nog niet vergeten kon zijn, dat het ongeluk aan den Hoogendijk en niet op dit veld gebeurd was. 't Was aan later tijd voorbehouden, die legende te verspreiden en velen geloofden, ofschoon de schilderij in de kerk al aanstonds het tegendeel had kunnen leeren, zoo als uit het verhaal zal blijken, dat wij uit de beste bronnen volgen laten.

Jacob Egh of Egge, in de wandeling Lange Egge genaamd, zoon van Egbert Claesz. Huijgen, veehouder van bedrijf, had aan den Zeeburg of Hoogendijk te Westzaandam, op het land achter zijne woning, een stier loopen. De man van der jeugd af »gewent op stieren hoeden," had dit bedrijf aangehouden »tot nut der beesten en voordeel van eigen keuken." De stier, dien hij thans bezat, was een schoon beest, roodbont van kleur. Hij was des meesters trots, maar vereischte eenige omzigtigheid, daar hij ietwat »nors van naturel" was, waarom hij dan ook, evenzeer als om de koeien, welke in dezelfde weide liepen, doorgaande met een stevig touw aan een paal gebonden was.

Nu gebeurde het op den 29 augustus 1647, dat eenige jongens op of bij het land van Egh met hun »kinderspel" bezig waren. Door hun rumoer bij het oplaten van een vlieger of het blazen op horens werd het beest onrustig, rukte zich eindelijk van het touw los en snelde naar de koeien.

De huisman, die op het land was, welligt om de jongens te waarschuwen, liep oogenblikkelijk naar den stier toe, van plan om hem weder vast te binden. Maar het dier, eens in vrijheid, hoorde niet naar het roepen des meesters, noch had ontzag voor het stokje in zijne hand. Het drong integendeel op den boer toe en noodzaakte hem te wijken. In zijne vlugt wist Egh een op het land liggende boothaak te grijpen, en thans van een wapen voorzien, stelde hij zich op nieuw schrap. De stier stoorde zich echter aan stem noch haak en om het beest van zich af te weren gaf Egh het eenige geweldige slagen op den kop, waardoor het bloed uit neus en mond te voorschijn sprong. De stier week daarop verschrikt terug, achtervolgd door den boer, die hem nu, al slaande, verder en verder voortjoeg. Op eens echter keert het beest zich om, en wel zoo snel en onverwacht, dat hij Egh tot lijfsverdediging noodzaakte. Met al zijne kracht doet de man den haak weder op den kop van het vertoornde dier nederdalen, doch bij dien slag breekt ook het wapen. De stier, thans door niets meer weêrhouden, springt op den weêrloozen aan, werpt hem, eer hij ontvlugten kan, met zijne horens neder en brengt hem met kop en lichaam zoo vele stooten toe, dat hij als onmagtig blijft liggen.

De vrouw van Egh, het gevaar van haren man ziende, snelt hem zonder bedenken te hulp, mede met een boothaak gewapend. — Egh, steeds ten prooi van het woedende beest, haar hoorende schreeuwen en haar voornemen radende, roept haar toe: »Lieve wijf wat wil je hier doen? Gij kunt me immers niet helpen. Ga vrij naar huis." Maar zij »in vurige liefde ontsteken" hield vol in hare pogingen om haren man onder den stier weg te krijgen. En de stier liet dan ook los, maar om zich op de vrouw te werpen. Het grimmige beest nam haar op de horens, smeet haar op »wel zoo hoog als een zolder" en scheurde haar daarbij het lijf open, zoodat het kind, waarvan zij op het uiterste zwanger was, haar ontviel en „omtrent een huis lengte van de moeder" in eene plas water ter neder kwam.

Er kwam hulp. Man, vrouw en kind werden opgenomen en naar huis gebragt, waar weldra twee heelmeesters en eene vroedvrouw verschenen om de gewonden en het zoo »wonderlijk geboren" kind te verplegen. De kunst der eersten baatte echter niet om man en vrouw te behouden. Zij stierven kort na elkander. Hij, een kloek en sterk man, zes en dertig uren na het ongeval; zij »eene zeer teêre en schrale vrouw van aanzien, maar van eene sterke en welgestelde natuur," vijf uren later. Het kind echter, dat men »heel gaauw" bevond, ofschoon het de sporen droeg van het geweld waarmede het in de wereld gebragt was, kwam »door naarstige voorzorg ten beste" en gaf hoop om behouden te zullen blijven.

Den 1sten september werd dit kind in de Nieuwe, dat is in de in 1638 aan de Westzijde gebouwde kerk, door ds. Hubertus Bergius gedoopt, met den naam van Jacob, naar zijnen vader. Pieter van Beeckesteijn, schout der banne van Westzaandam, hield het jongsken ten doop; eene menigte menschen woonde de plegtigheid bij.

De stier moet zeker in zijn als dollen toestand hebben blijven verkeeren, daar hij op den 2den september door magt van volk op last en orde van den magistraat en in hun bijwezen, niet »zonder veel sporreling" om hals gebragt en op de plek waar het ongeval geschiedde begraven werd. Op denzelfden dag werden ook de slagtoffers zijner woede ten grave gedragen, en ofschoon dit

op een ongewoon uur plaats had, volgden echter zeven à achthonderd menschen de lijkbaren.

Het kind overleefde evenwel zijne ouders niet lang, daar het den 23sten mei van het volgende jaar overleed. Het werd in het graf zijner ouders begraven. Die dood stelde veler verwachting te leur, zoo als uit de »toevoeging" op de hierachter beschreven plaat blijkt.

Dus is het »waarachtige" verhaal der droevige gebeurtenis, die te Zaandam en in den omtrek aller harte bewoog en met medelijden vervulde. Zulks toch bewijst het aantal dergenen, die bij den doop des kinds tegenwoordig waren; zulks getuigt de groote menigte die achter de elkander volgende lijkbaren gingen. En moge men het eene nu nieuwsgierigheid noemen om te hooren wat een man als ds. Bergius er van »maken" zou, en het andere toeschrijven aan het zeldzame van zulk eene begrafenis, waardoor men opgewekt werd te volgen, iets dat toen en later bij het begraven van beroemde of geachte personen niet vreemd was, het feit toch, dat de schout der banne zelve het kind ten doop hield, is onzes inziens bewijs genoeg van de aandoening door het ongeval opgewekt, en dat hier van medelijden en medegevoel sprake was. En het kind dat op zulk eene wonderlijke wijze geboren werd, dat op denzelfden tijd zich van vader en moeder beroofd zag, zal zich zeer zeker tal van beschermers verworven hebben, door wie het hem, benevens de andere kinderen der ongelukkigen, niet aan ondersteuning zal ontbroken hebben.

Geen wonder dus dat men trachtte de herinnering aan des »stiers wreedheid en wonderlijke geboorte des kinds" te bewaren. En wien was die taak beter toevertrouwd dan Hendrik Jacobsz Soeteboom, den man wiens pen steeds de streek zijner geboorte ten dienste stond, die opschreef en mededeelde wat op dien grond gebeurde en voorviel. Hij was in het jaar van het ongeluk nog boekverkooper in zijne Witte Pers en schrijver en uitgever konden zich alzoo in één persoon vereenigen. — Het zou ons niet verwonderen, zoo de gedachte tot eene uitgave, die het verlangen van velen bleek te zijn, door hem en ds. Bergius besproken is geworden op een der avonden van hun gewoon gezellig en letterkundig verkeer en beide toen beloofden elkander te zullen on-

dersteunen. Zoo schielijk als het ontwerp gemaakt was, moet ook tot de uitvoering overgegaan zijn, want nog in datzelfde jaar zag bij Soeteboom eene plaat met de beschrijving het licht. En die spoed schaadde niet aan het kunstgehalte der prent, even als hij getuigt dat haar uitgever er niet enkel zijn geldelijk voordeel mede heeft willen behartigen. De bekende graveur P. Nolpe was de vervaardiger en de uitvoering is zijne stift waardig.

Het bovenschrift dezer zeldzaam voorkomende plaat luidt: Stiers Wreetheydt gepleeght aan Meester en Vrouw en wonderlijk bestiert tot verlossing hunnes kinds, geschiedt tot Sardam." De voorstelling is deze: De vrouw wordt door den stier opgeworpen, doch niet hoog in de lucht; de man en het kind liggen op het land; de eerste halverwege opgerigt en het hoofd naar zijne vrouw gewend, wie de haak uit de hand valt; in 't verschiet eenige toeschouwers, doch de aanleidende oorzaak tot alles, de jongens, ontbreekt. De kleine omtrek der plaat geeft trouwens tot veel uitvoerigheid geene ruimte, die wij dan ook om den vorm en uitdrukking, ja de meest natuurlijke en kiesche wijze der voorstelling gaarne missen. Deze plaat uit onze verzameling die wij met A willen aanduiden, heeft onder de gravure vier kolommen druks. De eerste bevat eene »Historische aanteekeninge, voorgevallen tot Sardam, 's jaars 1647." 't Is deze aanteekening welke wij in ons verhaal volgden. Zij is onderteekend: H. Soet. Men weet dat Soeteboom zijn naam in het eerst op deze wijze schreef, en men kan uit de aanteekening opmaken dat hij en Bergius het noodige onderzoek in het werk gesteld hebben, eer zij hun arbeid ondernamen.

De tweede kolom heeft de volgende bijschriften:

I. DE VADER.

Ach oudste Groote-Vaar beheerscher aller dieren,
En aller schepselen: hoe komt U glants gestrooft
En all' uw saad, van sulk een heerschappij berooft?
Hoe komt het dat uw lijf beheerscht is van de pieren?
Die Walvisch, Olifant, Mug, Arend, Garnaat, Mieren,
Dwongt als de Lammeren? Hoe komt de glans verdooft,
Van macht, daar med' eerst was bestraalt u heerlijk hooft?
Nu ken ik 's menschen macht te swak voor tamme stieren:
En uwe heerschappij deur overtreê verbeurt:

Mijn been verbrijselt is, mijn vleesch door hoorn verscheurt:
't Ondankbre Jukbeest dat ging weijden in mijn weijden,
Heeft mij berooft van het gebruyk van sin en moed ;
Jae, 'k vinde mij van vriend, van kinderen, van goed,
Van vrouw, en haar van ongeboren kind gescheijden.

H. BERGIUS.

II. DE MOEDER.

Liefde. Dat op een plaats en dag mijn heeft aan man verbonden ;
Dat twisten buyten drijft ; de vreugd in weemoed baart;
En schier, in onse tijd verbannen schijnt van d' aard,
Heeft op een dag, en tijd, en plaats ons' trouw ontbonden.
Mijn liefde tot mijn Man, en kind sich strijdig vonden;
Doch 'k heb mijn swanger lijf niet voor mijn Man gespaart,
Als ik syn lasten sagh op 't Beestelijkst verswaart:
Maar dacht niet dat mijn lot soo dapper mij soud wonden.
Buurinnen zijt te vreên, verwacht geen kindermaal,
Mijn vroedwijf heeft geen dank en ik te groote quaal,
Mijn kind is uytgescheurt; kom helpt mijn darmen garen,
Mijn buyk is opgeruckt, in vorm als halve maan,
Van d' eere heup tot d'aer. O God wilt gade slaan,
Mijn kindren op dat s'in geloof en deugd bejaren !

H. BERGIUS.

III. HET KIND.

Mijn Vroed-moêr was geen mensch, haar handen waren hooren,
Haar vel als Esaus huyd en in haar hals haar kracht,
Haar aansicht beestelijk, van 't mannelijk geslacht;
En wacht u vrij van mij, want ik ben ongeboren.
Doe ik gevonden wierd, doe achtd' men mij verlooren;
Mijn moeders arbeijd en ik quamen onverwacht;
Mijn waschvat was een plas, de wrijflap niet te sacht,
De Hemel was mijn dek, de voedster van het kooren
Mij diende voor een wieg, een seedijk tot een spond :
Drie roeden vand men mij van Moeder afgescheijden,
Op luyren, die men meet met roeden als de weijden.
Mijn Heijl en leven was mijn Moeders doot en wond.
O wonderlijke God en Here der Heijrscharen,
Mijn ziel, wilt als mijn lijff in 's wereld komst bewaren.

H. BERGIUS.

IV. OP DE STIER.

Ghy die, Gods machtige bestieringh aller werken,
Niet wilt, uyt 't heijlig Woord en klaar bewijs bemerken,

Leer dit nu van een Bul, en sijn verwoeden hoorn,
Dat beesten somtijds zijn de roeden van Gods toorn,
De handen van syn gunst, daar med' hij kan behoeden
Dien hij behouden wil, oock boven ons vermoeden.
Het ingaan tot de Werl'd wordt eenerleij geacht,
Maar 't onderscheyd daarvan is meer aan 't licht gebracht.
Hoe kleijn het groot Sardam mach zijn in menschen oogen,
Het is met kind, deur stier ten hemel opgetogen
En seer vermaart gemaakt: maar schuld most zijn beloont
Ex. 21: 28. (Onwetend sondaar self word niet van Godt verschoont).
Lev. 5: 17. Dies most, die synen Heer het leven had doen derven
Deur koegel, bijl, haak, knods en water schriklijk sterven.

H. BERGIUS.

De derde kolom behelst: Op de Wreedheyt des stiers; ongemeen ter Wereldt komen des kinds.

Die hier een kind geleyd' uyt naar in ruijmer baan,
Die twee uyt 't wijd in 't nauw des kerkers dwingd te gaan,
Is geen *Europaas stier* met soete min geladen
Is geen *Agenors os* (welk trad in vredens paden)
't Is ook van hondert geen van *Minos* soene-gaav',
Maar van sijn Heer, en Vrouw, een wreed' en moordig slaav.
Pallas, Bacchus, Caesar, Mars, Chirons voedsterkint,
Versierde wondren: maer, hier 't waer en raar begint,
Op onbekende wijs 't kleyn wigtje schreijt op nieuw
Rampzaligh Vaar en Moer het deerlijck roept Adieu.

IRETON ANGLUS.

GRAFSCHRIFT

voor Man en Vrouw verongelukte.

Die ons geen kleijne nut maar vrucht ten leven gaf,
Was oorsaak dat wij twee gekomen zijn in 't Graf
En laten op der Aard, die d' Aard te vroegh genaakte,
Die buijten tijdt en wegh, uijt Aard' op Aard geraakte.

Deught maakt Edel.

AAN DE WANDELAAR.

Beschoud wat Westzaardam op heden moet betreuren,
Hoe een verwoede stier zijn meester gaat verscheuren,
Die door een felle grim in Dullicheijt, verplet
De lichamen van twee, een zijnde, en verzet
De leden van zijn Heer, en Vrouw door forsch aanranden,
Eens waarden echtgenoots, wiens liefd' het hart deê branden
Wanneer haer Egemael gevallen in de noodt
Zij hulp aanbood, hoewel haer hulp was eijgen dood:

De trouwigheijd haer deed' stiers gramschap meê bezuren,
Hoewel de lof haers daats in eeuwigheydt zal duren.
Waar dat men maar verhaald de liefd' van Man en Vrouw,
Daar is te spreken van haar zeer bezorgde trouw;
Wat penne bracht ons oijt sulk wonderwerk te vooren,
Daer levend' Moeder geeft een kindt, dog ongebooren,
Op noyt gehoorde wijs, daer ook zoo langen tijdt
't Verscheurde lichaam leeft en lange levend' tijdt.
O wonder! Wie 't bedenkt, heeft op dit werk te letten.
Een kind door kracht verrukt, dat heeft geen quaal maer smetten,
Te weijnig tot een val, die 't vallen niet en deerd',
O wonder! van dien Godt die eeuwigh diend geëerd!

P. C. BOOIS.

Op het Sonderling Voorval van Vader en Moeder, met haer ongeboren en wonderlyck behouden kindt:

Schaff ons Euroop', verschaff een wonder meer als dit,
In d' ongeboren, daar geboorte komt te missen:
Daar *stieren* hoorenen, het levend graf doorspit,
En baandt een grousaam pat (een kindt) in buyk te splissen.
't Is veijliger den wegh die Adams soon eerst gingh,
Hoewel onmaklijk voor de lendenen die beven,
Het beurt hier alle daagh, 't is een gemeene dingh,
Maer dit 's een ander komst, een bloedig spoor ten leven,
Daer levens oorsaak valt, en breekt, en scheurdt van een:
Wijst mij een ander nogh, soo sijnse met hun tween.

De vervaardiger van het eerste dezer rijmen Ireton, is de later te noemen heelmeester; Deught maakt Edel, het onderschrift van het tweede, is de kenspreuk van Soeteboom, terwijl het laatste, hier zonder naam, blijkens de volgende plaat, mede van diens hand is. Pieter Cornelisz. Boois, de maker van het derde rijm, was een voornaam scheepsbouwer en lid van de vroedschap te Westzaandam. Hij behoorde onder degenen die den bouw der Nieuwe Kerk aldaar krachtig bevorderden en als zoodanig zeker legde hij op den 14den september 1638 den vijfden steen aan dat gebouw.

De vierde kolom bevat: »Verklaringe van Mr. Ireton, een der heelmeesteren, wegens de hoedanigheyt der Verwondinghe en breucken," die hoe belangrijk misschien voor de mannen van het vak en ter kennis, hoe jammerlijk »beyde Man en wijf" gewond

waren, ons wel wat minder gepast ter mededeeling voorkomt. Hierop volgt:

GRAFSCHRIFT.

Hier rust een Man en Vrouw,
Malkaer ter dood getrouw,
Deur Stier gebracht om 't leven:
't Heeft Dommen hoorn gelukt
Dat 't kind uyt 't lijf gerukt
Noch is gesont gebleven.

H. BERGIUS.

De kolommen worden als gedragen door eene »Toevoeginge", die wij, daar zij niets bevat wat met deze gebeurtenis in betrekking staat, kunnen weglaten en die, ofschoon zonder onderteekening, naar stijl en zamenstelling van geen ander dan Soeteboom zijn kan.

De plaat is, als wij reeds aanstipten, uitgegeven »tot Zanerdam bij Hendrik Jacobsz Soet, Boekverkooper aan den Dam, in de Witte Pers. 1647."

B. Deze plaat is mede in het licht gegeven »'t Sardam bij Willem Willemsz, boekverkooper op den Dam bij de Oude Kerk en te Amstelredam voor Joost Hartgers, boekverkooper in de Gasthuys steegh in de boek-winkel 1647. Het onderschrift dezer plaat is het zelfde als dat der vorige. Ook zij heeft de Historische Aanteekening van Soet; alleen wordt Egh hier de zoon van Egbert Klaessen genoemd, even als het daar genoemde »kinderspel" hier door »bezig zijn met papieren vliegers" verduidelijkt wordt. Verder de vier verzen van Bergius en dat het welk in Soets uitgave diens naam miste, maar hier daarmede geteekend is. Vervolgens de Verklaring van Mr. Jan (Barends) Pigge, de tweede der heelmeesters, welke minder uitvoerig is dan die welke Mr. Jan Ireton, Anglus, aan Soeteboom afstond. De beschrijving wordt gesloten met het grafschrift van Bergius, die hier met de bijvoeging teekent: Nardenus, naar zijn geboorteplaats Naarden.

Deze plaat in breed formaat is zeer uitvoerig en fraai van druk. Zij is geteekend *C.* I. (?) f. — Man en vrouw worden hier in hunne woning voorgesteld. Hij ligt op den voorgrond op eene

matras, zij in eene bedstede, geholpen door de beide heelmeesters, de wonden der ongelukkige zijn duidelijk afgeteekend. Voorts vijf ontstelde vrouwen, waarvan eene (de vroedvrouw?) bij het verband behulpzaam is. In het vertrek, waarin het noodige bijwerk aan den wand, zijn bij wijze van venster en schilderij twee voorstellingen aangebragt, waarvan de eene de woede en de andere het afmaken van den stier vertoont.

Twee afbeeldingen zijn dus in het hetzelfde jaar, ter plaatse waar het ongeluk gebeurde, in het licht gegeven. Willem Willemsz behoeft als uitgever niet bij Soeteboom achter te staan, en daar hij eene andere voorstelling geeft, is het zeer waarschijnlijk dat beide zich voor de uitgaaf dier platen met elkander verstaan hebben en Soetsboom aan zijn confrater het gebruik van een deel van zijnen tekst vergund heeft. Anders is die overeenkomst wel niet te verklaren.

C. Een herdruk van de vorige plaat, zonder jaartal, te Amsterdam bij Frans Sadelaar, konst- en boekverkooper op de Nieuwe Zijds Agterburgwal bij de Heysteeg. De titel is eenigzins gewijzigd, verder dezelfde tekst.

D. Dezelfde voorstelling als plaat B, doch op veel kleiner schaal en in eene tegenovergestelde rigting, zonder naam van graveur of uitgever en van geen onderschrift voorzien. 't Is daarom toch mogelijk dat dit laatste er bij behoort, ofschoon wij meer dan een exemplaar van deze fraaie gravure gezien hebben, doch alle als de onze, zonder eenige beschrijving.

E. Deze plaat is uitgegeven bij François Beusecum, woonende in de Calverstraat, by 't Weeshuys, naast de Keyserscroon A. 1647. Ook zij heeft dezelfde tekst als plaat A, met uitzondering van de verzen van Ireton, Boois en Soet. Het formaat is ook hetzelfde, lang folio, maar de plaat grooter en veel forscher uitgevoerd. Jammer dat de graveur zijn naam verzwegen heeft. Op den voorgrond wordt de man door den stier aangevallen; regts ziet men het beest nog aan zijn touw gebonden, waarbij een paar jongens met hunne kinkhorens; links de vrouw door den stier opgeworpen en op den achtergrond het afmaken van het dier.

F. zonder naam van uitgever of graveur en zonder jaargetal. De titel is dezelfde als van de vorige platen, de tekst bestaat uit de vier versjes van ds. Bergius. Op deze plaat vindt men het eerst

de jongens met den vlieger. De man ligt onder den stier, de vrouw is omhoog geworpen, het kind vallende, verder het afmaken van het beest.

G. Deze plaat, iets kleiner van formaat is nagenoeg van gelijke voorstelling als de vorige, maar in de tegenovergestelde rigting: mede zonder vermelding van jaargetal, graveur of uitgever. Zij heeft bij de versjes van Bergius nog dat van Soet »op 't Sonderling Voorval." De letterdruk is door gravure vervangen.

H. Deze plaat is geheel aan die onder letter G gelijk, mede gekleurd, doch geteekend Barend Velthuysen Excudit. Alhoewel ze bij pl. G te vergelijken als afgesleten schijnt, zal die er evenwel een herdruk van zijn en men den naam van den uitgever daar weggeslepen hebben.

I. Deze plaat met hetzelfde onderschrift als F, doch hier gravure, heeft ook dezelfde voorstelling. Zij is geteekend Jochem Bormeester Exc. terwijl onder het bijschrift staat F. Sadelaar Exc. 't Is mogelijk dat dit de oorspronkelijke uitgaaf is en die onder F een herdruk, ofschoon in deze laatste het bijwerk eenigzins verschilt.

J. Dit plaatje, G. Lucas. Ex. Geschiedt 1647. L. Lucas fecit, is van eene goede teekening en uitvoerige voorstelling. De stier werpt de vrouw omhoog; het kind valt met het hoofd naar beneden, de jongens vlugten met den vlieger; het dorp en de omtrek, hoewel nog wonderlijk afgebeeld, is hier beter dan op de andere prenten. Het onderschrift bestaat uit het volgende, in drieën afgedeeld:

Siet hoe dat de Vlieger hier
Verweckt de boosheijt in de Stier
Waardoor in 't dorp van Sardam
Daer Man en Vrou om 't leven quam
Aensiet het woede dier door syn natuur gedreven
Die Man en Vrou en kint seer haastig bragt om 't leven.

K. Houtsneeprent. Voorstelling als plaat I. Bovenaan dit zesregelig versje, in tweeën afgedeeld:

Dit wonderwerk zeer wel bekend,
Staat afgebeeld in dese prent
Het is al van de Sardammer Stier
Dat schrikkelijk boos verslindend dier
Het welk door zijn zeer groote kracht
Man, vrouw en kind heeft omgebragt.

Onder: te Amsterdam bij de Erfgen. van de Wed. C. Stichter, Boekverk. in de Warmoestr. schuins over de Oude Kerkst., in de oude berg Calvarie, in n. 159. Men ziet dat deze bekende uitgevers van schoolprenten hun adres duidelijk wisten te maken. Waarschijnlijk bestaan van deze kinderprent reeds vroegere uitgaven; zeker dat er latere zijn zooals:

L. »bij J. Noman, Boekdrukker te Z. Boemel."

M. Eene kleine gravure, zoo als die voorkomt in de Staatkundige Historie van Holland, in het laatst der vorige eeuw uitgekomen. De daarbij gevoegde beschrijving is zeer getrouw. De schrijver oordeelt het voorgevallene met den stier, hoe algemeen het ook bekend moge zijn, »te aanmerkelijk en gedenkwaardig, zoo om zijne zeldsaamheid als wel voornamelijk ter oorzake van de omstandigheden die er bij plaats gehad hebben, om het stilzwijgende voorbij te gaan, gelijk verscheiden onzer historieschrijvers gedaan hebben."

Dit »aanmerkelijke en gedenkwaardige" was wel het wreede van het geval, de zelfopofferende liefde der vrouw en de wonderlijke geboorte des kinds, zooals wij uit Soetebooms aanteekening en toevoeging, alsmede uit de versjes van ds. Bergius kunnen opmaken, feiten die heinde en verre liepen en Sardam »vermaard maakten." Dit geval zal er dan wel toe geleid hebben, om het groote schilderstuk te laten vervaardigen en te doen ophangen in de kerk waar het ongelukkig echtpaar begraven en het kind gedoopt werd.

Wie de maker van dit kolossale stuk geweest is, op wiens last het geschilderd werd, wie het zijne bestemming schonk, wij weten het niet. Evenwel durven wij eene gissing wagen. Zou het niet mogelijk kunnen zijn, dat Pieter Cornelis Boois, die onder de plaat door Soeteboom uitgegeven, een der bijschriften dichtte, dat »aan den wandelaar", die schenker was? Hij toch was een der aanzienlijkste leden der kerk, en hare versiering moest hem ter harte gaan, daar de pas gebouwde nog armelijk was in vergelijking met hare oudere zuster, die met wapenborden en prachtige glazen prijkte. Wat kon hij, en ligt anderen met hem, daartoe beter bedenken, dan de vereeuwiging van die wonderlijke geboorte en die liefde, feiten in *hun* dorp voorgevallen, terwijl *hunne* kerk de lijken be-

vatte der ongelukkigen waarvan ieder sprak, zoo ver Sardam bekend was, *hunne* kerk, die ontstaan was na zooveel moeite en tweespalt met het rijkere Oostzaandam.

De schrijvers der Nederl. Stad- en Dorpsbeschrijving, die de bijdragen voor hun werk uit de plaatsen zelven ontvingen, deelen, als allen die over Westzaandam schreven, de aanwezigheid der schilderij in de kerk mede, maar zij doen dit daarenboven vergezeld gaan van de beschrijving zoo als die bij de afbeelding voorkwam. Was hun van maker of schenker iets medegedeeld geworden, zij hadden het zeker evenzeer gemeld, als wij hun iets te danken hebben, dat nimmer de moeite schijnt waardig geweest te zijn om af te schrijven en dat zonder de pen die hun ten dienste stond, na het later gebeurde verloren zou zijn.

Dat bijschrift was van den volgenden inhoud:

Op den 29 Aug. 1647 zijn *Jacob Eg* en *Tryn Jans* egte man en wijf, woonende in 't quartier van *West Sardam* aan de Zeeburg door de verwoedheyd van haer eijgen roode stier, dewelke in 't veld agter haar huys van 't zeel losgeraakt was, in zulker voege aangerand, gestooten, en gescheurd, dat zij beijde daarvan zijn komen te overlijden op den laatsten Aug. des zelven Jaars, naamelijk de voorn. *Trijn Jans* vijf uuren tijds na haar man, zijnde beyde ter aarde besteld in de *Nieuwe Kerk* alhier. *Trijn Jans* op 't uyterste zwanger gaande, wierd bij den stier op de hoornen genomen, omhoog geworpen, en haar buyk van de regter heup opgescheurt, zoo dat door deselve opening de vrugt uyt haar lichaam gerukt, en in een waterplas geraakt was, liggende de Moeder en 't Kind beide Levendig omtrent een huys lengte van malkanderen verscheyden: het kind alhier gedoopt zijnde met de naam van *Jacob*, is den 23 Mei 1648 gestorven en bij zijn ouders begraven.

TER EEUWIGER GEHEUGENIS.

Als men schreef Zestien hondert Zeven en Veertig.Siet,
Is't Augustus 20 en 9 tot *West Sardam* geschied
Dat een Stier, wreed en boos, niet eens maar menigmalen
Zijn Meester werpt om hoog, en doet hem aan veel Qualen:
De Vrouw komt om de Man te helpen in dees nood
Hij doet haar desgelijks en scheurt haar op de schoot,

Waardoor een Jonge Zoon zeer schielijk komt te vooren,
Lag van de Moêr in 't veld vier vaam door des Stiers toren;
Dees Man en zijne Vrouw na zes en dertig uuren
Moesten met groote pijn beide de dood bezuuren,
En 't ongeboren kind heeft geleefd maanden negen
Is doen mede gerust; genieten 's Heeren Zegen.

Door 't woeden van een Stier, wierd *Jacobs* egte Wijf
Een kraamvrouw in het veld, een weeuw en zielloos lijf.

Hier onder leijd de moêr en vaêr,
En d' ongeboren bij malkaer.

Is ook P. C. Boois de maker van dit bijschrift en kreupelrijm? 't Is althans van geen beter gehalte dan het van hem vermelde. Merkwaardig evenwel is de overeenkomst van het dicht, te vinden in de *Lasch* aan den *Rijm* bundel van Dirck Traudenius, in dien tijd notaris te Zaandam met een der hierboven medegedeelde:

OP HET VERONGELUCKEN VAN JACOB EGGE EN DESSELFS HUYSVROUW TOT WESTZAERDAM.

Door 't woeden van een stier wierd Jacobs echte wijf
Eerst kraemvrouw, daernae weeuw en toen een zielloos lijf.

Is 't niet of Traudenius en de onbekende hun vernuft tot een prijsvers hebben ingespannen? Of zou de eene kennis hebben gedragen van het dicht van den anderen en getracht hebben aan den laatsten regel den naar zijn inzien puntigsten vorm te geven? Jammer dat men Traudenius geen ander der bijschriften gevraagd heeft: zijne lier toch gaf, volgens den Rijmbundel, liefelijker toonen in smaakvoller vorm dan de verzen die nu geleverd zijn.

Het is deze schilderij, wier voorstelling met de platen F—I het meeste overeenkwam, die aan de kerk te Westzaandam eene vermaardheid geschonken heeft, bijna gelijk staande met die aan het huisje van Czaar Peter toegekend. Ieder toch die Zaandam bezocht, moest niet alleen dat verblijf zien, maar ook de kerk — om de schilderij er ten toon gehangen: de kerk, die, dien ten ge-

volge, bij landgenoot en vreemdeling onder den naam van *Bulle-kerk* bekend stond.

In 1835 was die ruim twee eeuwen heugende schilderij voor het laatst in de kerk te zien, waar een vroeger geslacht ze eens »ter eeuwiger geheugenis" had opgehangen. En om welke reden? vraagt men, en zal men ligt in later tijd eens weder vragen. Had ouderdom het conterfeitsel verteerd? Och neen! Geene andere reden was er, dan die wij vinden opgeteekend bij B. van Geuns, Beschrijving van Zaandam, 1842, bl. 146. »*De geringe kunstwaarde van het stuk en het min kiesche der voorstelling, gevoegd bij de gedurige stoornis der godsdienstoefeningen door de vele bezoeken der vreemdelingen, heeft in den jare* 1835 *HH. kerkmeesters* WIJSSELIJK *doen besluiten, de geheele schilderij door* OVERVERWING *te* VERNIETIGEN."

In 1816 zag een boeksken het licht, getiteld: Karakterschetsen, zeden en gewoonten van Nederlandsche mannen en vrouwen, bijeenverzameld op eene reize door het koningrijk der Nederlanden, door den Engelschen reiziger G. Johnson en den schrijver van de ring van Gijges wedergevonden. Die Engelschman en onze Willem Kist nu zijn één persoon en het werkje is in diens bekenden trant. Het eenig uitgekomen deel behandelt Noordholland en eenige hoofdstukken zijn gewijd aan Zaandam, de leefwijze en gewoonte aldaar, die, toen men ze las, menigeen het hoofd warm maakten, en niet zonder reden, want waarheid en verdichting zijn er zonderling in dooreen gehaspeld, en wat daaruit te voorschijn kwam, droeg den stempel van spotlust of satire.[1])

Dit boekje heeft veel kwaad gedaan om de Zaanlanders te

---

[1]) Er is in der tijd lang gegist en gevischt naar welke gegevens die schrijver, die toch volgens zijn verhaal slechts éénen dag Zaandam bezocht, zijne schetsen zamengesteld heeft. De pseudonijm, zoo lang bewaard, stond dit onderzoek in den weg. Toen die sluier later opgeheven werd, moest onzes inziens die nieuwsgierigheid wel opgehouden hebben. Willem Kist toch was de broeder van Bartha Kist, de moeder van d[r]. Anthony Johannes Swaving te Zaandam, welke vrouw meest bij dezen inwoonde. (Zie J. G. Swaving, Reizen en Lotgevallen, dl. 2, bl. 442–44.) Deze familiebetrekking wijst het spoor om de bekendheid van Kist met sommige toestanden op te helderen. Eene pen als de zijne moest daar wel partij van trekken en zulks op zijne gewone manier.

blijven beschouwen zoo als men het zoo gaarne schijnt te willen doen. In dit boekje, door platen inderdaad opgeluisterd, ofschoon men er het zonderlinge opmerkt, dat de vrouwen in een overdekt of tentjagtje *met* den kaper op het hoofd en in een speelwagentje *zonder* dat destijds gedragen hoofddeksel zitten. In dit boekje lezen wij, dat onze reizigers de Nieuwe kerk bezoeken en daar natuurlijk de schilderij bezien, aan welker voorstelling door hen weinig geloof gehecht wordt· Onze Engelschman komt zoodanige schilderij in eene godsdienstige zamenkomst, waar zoowel jonge als bejaarde lieden vergaderen, zeer onstichtelijk voor. Het kan, volgens hem, niet missen of de oogen der nieuwsgierige jeugd van beide sexen moeten onwillekeurig daarheen getrokken worden. »Dat is ook de reden," zeide een man, die het gesprek der reizigers aanhoorde, »dat sedert eenige jaren gedurende de godsdienstoefening een gordijn daarvoor geschoven wordt." Hiervan waren onze reizigers dan ook den volgenden dag getuigen, maar merkten tevens op, dat deze gordijn niet verhinderen kon, dat velen der gemeente, misschien uit gewoonte, hunne oogen derwaarts wendden. In diezelfde kerk zagen zij mede, tot hunne verwondering, dat bijna de geheele vergadering, zoo dikwijls als er een uur verloopen was en de klok sloeg, hunne horlogies uit den zak haalden — iets dat zij ook op de straten opgemerkt hadden, 't welk hun veel stof tot gissen gaf. Waren de menschen minder vermogend 't zou hoogmoed schijnen, om aan de vergaderde menigte te toonen, dat men ook een fraai horlogie droeg, dit echter kon onder welvarende lieden geen plaats hebben, uitgezonderd onder eenige weinigen, die voor het eerst zoodanig een uurwerk gekocht of ten geschenke ontvangen hadden. Zij gelooven dus, dat het niets anders dan gewoonte was, en dat het voorbeeld van den eenen den anderen medesleepte.

Was dat boekje van Kist soms onder de oogen gekomen van den schrijver der Beschrijving van Zaandam? Er is ten minsten overeenkomst in beider opvatting over de schilderij. In het afgetrokkene moge die opvatting juist zijn, het feit evenwel, zoo behagelijk geconstateerd, zou door Alberdingk Thijm in zijne Dietsche Warande gewis onder de rubriek Wandalisme gerangschikt worden. De lijst, die nog in het kerkgebouw de plek aanwijst eens

door de kolossale schilderij ingenomen, is nu daar als »tot memorie" van de achting in 1835 betoond, voor hetgeen de vaderen nalieten!

Wij willen het eens toegeven, dat die schilderij als kunstgewrocht weinig waarde had. Maar met hoevele overblijfselen uit den vroegeren tijd had ze dat niet gemeen; en nogtans op hoe hoogen prijs worden die niet gesteld, om de herinneringen er aan verbonden? Wij willen het gaarne toegeven, dat de bezoekers soms stoornis veroorzaakten onder de godsdienstoefening, maar was dit dan door HH. kerkmeesters niet te beletten geweest, even als eene gordijn reeds voor de gemeente verbergen moest, wat bijna twee eeuwen onbedekt gebleven was en zoo met de geslachten, die in dit bedehuis opgingen, den tijd doorleefd had? Wij willen het toegeven, dat het eene »akelige" voorstelling was voor kiesche oogen ietwat hinderlijk; en hoe hoog staat dan niet 1835 boven 1647 en wat daar tusschen ligt! Toegegeven dat alles, maar moest het stuk dan juist *vernietigd* worden? Was de verwkwast, mijne heeren! dan het *eenige* middel om al die stoornis en wat meer voor te geven is, te voorkomen? Wij gelooven dat niet, even als wij en velen met ons, het betreuren, dat eene schilderij dus verloren ging, die wel niet slechter of van minder kiesche voorstelling was, dan die wij in den vreemde, in zoo menige kerk gedwongen werden te zien... en, rekenaars van onzen tijd! welk eene belangrijke bron van inkomsten was er niet behouden gebleven, als men minder »wijsselijk" maar met een weinig meer eerbied voor den zin der vaderen en hunne nalatenschap, met een weinig meer gevoel voor overblijfsels uit den ouden tijd gehandeld had!

Maar, het is geschied. Het is gelukt de Bullekerk haren naam te doen verliezen, maar ten koste van het merkwaardige gedenkstuk van voor twee eeuwen! Onze streek is niet rijk aan dergelijke overblijfselen uit vroegeren tijd; onze kerken en openbare gebouwen vooral, zijn zeer arm aan datgene, wat elders den bezoeker lokt en er met belangstelling doet vertoeven; de prachtig geschilderde kerkglazen verdwijnen al meer en meer en met deze zoo menige voorstelling, gegrepen uit de bloeitijd van handel en fabriekwezen, de namen vermeldende dergenen, die uit

dankbaarheid voor de welvaart hun verleend, naar de toen heerschende gewoonte het bedehuis opluisterden.

Mogt de geest, die het schilderstuk deed vernietigen, geene blijvende zijn en betere gevoelens de overhand behouden, om te bewaren wat er nog is, opdat volgende geslachten niet gedwongen worden een feit te boeken, zooals we met weerzin deden, maar wat we toch een heiligen pligt achtten tegenover onze streek. Men eere het oude niet alleen omdat het oud is, maar om de herinneringen die er aan verbonden zijn; omdat deze ons als verbinden aan het voorgeslacht en zóó de geschiedenis levendig houden en de liefde versterken tot den grond die ons zag geboren worden.

Men ziet het, op velerlei wijze trachte men des »Stiers wreedheid" voor de vergetelheid te bewaren. Ik bezit behalve de beschreven platen nog een schilderstukje op japansch porcelein en een ander op glas, het ongeluk voorstellende; japansch porceleinen kopjes, schoteltjes met trekpot, kom en zes bloembekertjes met dezelfde afbeelding; zes borden van delfsch aardewerk in even zoo veel tafereelen de geschiedenis van het ongeluk gevende; een houten doosje, op welks deksel eene zelfde voorstelling met ivoor is ingelegd als onder pl. B beschreven. Voorts eene schilderij, niet onverdienstelijk gepenceeld door Jan Allertz., het kind op het doodbed voorstellende, met een bloemkrans om het hoofd en een ruiker in de zaamgevouwen handjes. Op de tafel, nevens het bed, ligt bij een doodshoofd een omgevallen zandlooper, eene afgeplukte roos, en daarnevens staat een uitgedoofde kaars; in een open vak ziet men »de wonderlijke geboorte des Kinds" afgebeeld. Onwaarschijnlijk is het niet, dat deze Jan Allertz. ook het stuk in de kerk geschilderd heeft.

Op de verkooping van de prentenverzameling enz. van wijlen Gerrit van Orden te Zaandam 4 april 1854, kwam nog eene schilderij op paneel voor, met het voorval met den Stier, die echter op geene de minste kunstwaarde roemen mogt, even als de maker onbekend was, — Op de tentoonstelling van oudheden te Delft 1863, werd door A. Ketema een koperen gegraveerde tabaksdoos ingezonden, n°. 334, onder de bijvoeging der commissie: »Hierop een voorstelling van den Stier, die, verschrikt door een

jongen die een vlieger opliet, eene zwangere vrouw in de lucht wierp (1710) (*sic*); waarvan een *schilderij in de Bulle Kerk te Zaandam* (!!)"

Het is niet onwaarschijnlijk dat er ten onzent nog wel meer voorwerpen gevonden worden die op dit onderwerp betrekking hebben. Het vermelde bewijst echter overtuigend genoeg, hoe zeer dit ongelukkige voorval de algemeene aandacht getrokken heeft, en hoe men door alle ten dienste staande middelen de heugenis er van voor volgende geslachten zocht te bewaren.

J. HONIG JZ. JR.

VRAGEN.

J. B. Xavery. In de Groote kerk te Tiel vond ik in een afgelegen hoek, een borstbeeld. Het had het voorkomen van een' krijgsman, maar was erg geschonden. Van onderen stond:

J. B. Xavery 1728. F. Wie was die Xavery? Heeft dat borstbeeld gediend tot versiering eener graftombe? Of hoe is het anders in de Groote Kerk te Tiel gekomen? Hieromtrent iets te vernemen zal aangenaam zijn aan A. C. D. G.

De schilders Molenaer (17de eeuw). De levensberigten over Nicolaas, Jan en Jan Miense Molenaer bij Immerzeel, Kramm en v. d. Aa zijn voor groote aanvulling vatbaar. Hunne talenten waren zeer vruchtbaar, zoo komen in de catalogus van het kabinet van den heer P. van Arnhem te Groningen, 1865 verkocht, voor: 13 stukken (n. 154—166) van Klaas Molenaer, alle landschappen en wintergezigten, 12 stukken (n. 167—178) van Jan Miense Molenaer, alle binnenhuizen en dansende en drinkende boeren en 4 stukken (n. 179—182) van Jan Molenaer, ook binnenhuizen.

Een kapitaal wintergezigt van den eersten Molenaer met het jaartal 1690 en het cijfer 56 op een paar zakken geschilderd is bij mij. Het is een stadsgezigt, uit de rivier of zee genomen, bij ondergegane zon en winter. Hierdoor ligt een eigenaardige don-

kere tint op dit, volgens kenners, zeer goed geschilderd, stuk, vol leven door het äantal daarop voorkomende beelden.

Wie kan meer berigten over deze schilders mededeelen!

J. D.
L.

Portret van Rudolf Agricola. Rudolf Agricola, de humanist, is aan iedereen bekend. In vroeger tijd werd te Baflo in de prov. Groningen, waar hij geboren is, zijn geschilderd portret bewaard. Daar werd het onder anderen gezien door J. I. Harkenroth, predikant en rector te Appingadam. Zijne beschrijving er van zal ik hier mededeelen, Oostfriesche Oorspronkelijkheden, tweede druk, Gron. 1731, bl. 791. »Dit moet ik hier ter plaatse bijvoegen, dat »ik te Baflo zijnde, vond in de Consistoriekamer het schilderie »van dien beroemden Rudolfus Agricola, aldaar gebooren in den »jaare 1442. met dit Latijns Om- en Onderschrift, door mij ook »voort afgeschreeven:

»Rudolfus Agricola Baffelo- Omlandus
»in Acad. Heidelbergensi Professor.
»Si tibi maturis tantum licuisset ab annis
»Quod medium statuis perficere Agricola,
»Auctores alii poterant tacuisse diserti,
»Quidquid enim ratio postulat, ipse dabas."

Later is dit portret uit Baflo verdwenen. Nu lees ik bij H. Dijkema, Proeve van eene Geschiedenis der Landhuishouding en Beschaving in de Prov. Groningen, Gron. 1851, bl. 454:

»Baflo heeft in den onsterfelijken Agricola de waarheid der »spreuk bewezen, dat n. l. geen profeet in zijn vaderland is ge»eerd. Men heeft nog meer gedaan en zijne beeltenis uit het »schoolgebouw weggenomen, 't welk daar zóó was geplaatst om »edelen naijver op te wekken. Oudheidkenners stelden prijs op »'t portret van een zoo beroemd geleerde; omstreeks 1795 is het »verdwenen; 't was geld waard, alzoo kon 't tegen *geld* worden »verruild. In het jaar 1850 sprak ik zekeren Heer K.... in Am»sterdam, en die er ook woonde; deze verzekerde mij, thans be»zitter te zijn van datzelfde portret."

Men vraagt: wie is die heer K...., en waar bevindt zich thans dit portret?

De heer Dijkema, die omtreeks 1810 in diezelfde gemeente Baflo was geboren, stelt het jaar van het verdwijnen iets te laat. Uit IJpeij: Leerrede op het Hervormingsfeest in 1817, bl. 47, blijkt dat het portret reeds in 1790 zoek was. Omtrent portretten van Agricola vindt men ook iets in de Bijdragen tot de Geschiedenis van de prov. Groningen door Acker Stratingh, Feith en Boeles, deel I, bl. 153. PERSCRUTANDO.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEKGESCHIEDENIS. [1]

Quirinus van Blankenburg: Duplicata ratio musices, ou la double harmonie.

Mr. E. G. Lagemans, onze Correspondent te 's Gravenhage, schonk ons dit curieus muzijkwerk, door den grijzen VAN B. ter verheerlijking van het huwelijk van Willem den IVden met Anna van Brunswijk, de kroonprinses van Engeland, gecomponeerd.

[1]) Wij berigten namens de Vereeniging het navolgende:

1°. De heer H. A. Viotta brengt de door het hoofdbestuur aangewezen werken onzer oude meesters, in nieuweren partituurvorm en maakt ze voor de pers gereed.

De eerste dier uitgaven zal een *Regina Coeli* zijn van onzen beroemden Jan Pieters Swelinck. Het is 5- en 3-stemmig, en een n°. der *Cantiones Sacrae*, Antwerpen 1619. Aan het éénig ons bekende exemplaar van dit werk (in de koninklijke berlijnsche bibliotheek) ontbreekt de *vijfde* stem. Ons handschrift is compleet.

Bezit iemand hier te lande de *quinqua* vox der Cantiones? Hij zou der kunst en ons eenen grooten dienst bewijzen, door haar ter onzer beschikking te stellen. Bovendien houden wij ons voor alle *geschenken* in de rigting van ons streven ten zeersten aanbevolen, en zullen dankbaar de namen der milde gevers vermelden.

De hollandsche titel luidt wijders;

»De verdubbelde harmony in een, voor dezen onbekend, doorluchtig musyc, waar van de Bas en de Wys, in t' zamenstemming, door verwisseling, doen zien, hoe in de helft het geheele bestaat; en hoe twee een, en een twee zijn, makende alzoo een

---

2°. Als *adviserende* leden des hoofdbestuurs zijn belangstellend toegetreden de HH. S. van Baalen (Rotterdam), J. G. Bastiaans (Haarlem), dr. Th. J. H. Borret (Vogelenzang), W. J. Hofdijk en Frederik Muller (Amsterdam), Martinus Nijhoff ('s Gravenhage), W. J. F. Nieuwenhuijsen (Utrecht) en Joh. J. H. Verhulst (Amsterdam).

3°. Sedert 10 december verwierven wij 236 *beschermers* (met eene jaarlijksche bijdrage van *ƒ* 30 tot *ƒ* 3) en 119 *leden* (met eene jaarlijksche bijdrage van *ƒ* 2.50 tot *ƒ* 1.25). Aan het hoofd der eerstgenoemde zien wij erkentelijk Z. M. den Koning, H M. de Koningin en Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, voor waarlijk vorstelijke jaarlijksche bijdrage, of geschenk in eens. Allen ontvingen de (niet in den handel verkrijgbare) voordragt van prof. Moll in de koninklijke academie van wetenschappen, over het „kerkgezang tijdens de oud-nederlandsche muziekschool". Later ontvangen de beschermers en leden al wat de vereeniging *afzonderlijk* in druk uitgeeft; en eerstgenoemden bovendien een afdruk (in partituur en stemmen) van eenige compositie onzer kunstschool.

Om Beschermer of Lid te worden, zende men den eerst ondergeteekenden (portvrij voor 1 cent) een naamkaartje, en schrijve buiten op het adres *wat* men verlangt te zijn; benevens den naam zijns boekverkoopers.

4°. *Correspondenten* zijn toegetreden te Amsterdam, Antwerpen, Assen, Breda, Brielle, Brouwershaven, Brummen, Brussel, Delft, Deventer, Goedereede, Gouda, 's Gravenhage, Groningen, Heerde, aan den Helder, te Hillegom, Hoorn, Kampen, Katwijk, Leeuwarden, Leiden, Maastricht, Middelburg, Middelharnis, aan het Nieuwe Diep, te Nijkerk, Nijmegen, Oldebroek, Oostzaan, Rotterdam, Schiedam, Utrecht, Wageningen, Westzaan, Winschoten, Wolfaardtsdijk, Wormerveer, Zaandam, Zalt-Bommel, Zutfen en Zweeloo.

5°. Mededeelingen zijn ontvangen van de heeren van Asselt (Oldebroek), van Doorninck (Deventer) en Smits (Nijkerk). De heer Frederik Muller schonk ons „Vlaardings Zangverschil"; J. C. Boers een motet van Goeschen Jonckers, dr. Heije eene uitgebreide verzameling van, in ons land, met hollandschen tekst opgevoerde (doch meest buitenlandsche) zangspelen, mr. Lagemans ('s Gravenhage) het in dit artikel besproken muziekstuk van van Blankenburg; S. Rijnbende (Schiedam) Melodiën met Bas van Bruinsma; E. de Coussemaker (Rijssel) eene mis uit de 13e Eeuw.— Ook door aankoop verkregen wij het een en ander, waarover later breeder.

Namens de Vereeniging,

J. P. HEIJE, }
EMIL MOHR, } *Secretarissen.*

zinnebeeld van 't huwelyk; waarby gevoegt zyn eenige Trompetstukjes, en andere, met variatien, alles om te speelen op de Clavicimbel. In 's Gravenhage by Laurens Berkoske, Boekverkooper op de plaats, 1733. Langw. kwarto."

Tegenover dien titel staat eene dergelijke in het Fransch. Op het schutblad is een zegenwensch geplakt. »op 't Koninklijk Trouw-verbond" met jaarteekening 1734.

De bedoelde »Bas en Wijs" is op oranje zijde gedrukt, zóó, dat de noten dóórschijnen, en men dus de zijde slechts heeft *om te vouwen*, om den bas tot discant te maken.

De heer L. voegde er nog aan toe, eene eigenhandige copij (door B.) van den brief, welke deze ter begeleiding van zijn muziekwerk aan onzen envoyé Hamelbruyninx te Weenen zond; benevens het antwoord van laatstgenoemden, en twee prijzende attesten van de kapelmeesters Füx en Caldara.

In onze later verschijnende schetsen en overzigten zullen wij al die (inderdaad merkwaardige) stukken in het breede mededeelen. Hier volge voor het oogenblik enkel de vraag: kent iemand eene uitgave van B's werk van een jaar *later* (1734), met eenigszins gewijzigde opdragt?

Immers Robert Eitner te Berlijn (de schrijver van het prijsantwoord betrekkelijk noordnederlandsche toonkunstenaars — en uitgever der »Monatshefte für Musikgeschichte" [1]) gewaagt van eene *in* het Trouwjaar verschenen uitgave en zegt, dat in de opdragt staat:

> »Weil die Oberstimme zum Bass und der Bass zur Oberstimme werden kann, so können auch der Prinz und die Prinzessin einander heirathen und vergnügt leben: edirt in seinem 80sten Lebensjahre und ganz verzweifelten Umständen."

Wij geven hier de hoogduitsche woorden; onzeker, of dit inderdaad eene *hoogduitsche* uitgave van B's „musique algebraique" is geweest.

Bezit iemand (dit is alzoo de vraag) eene uitgave *zonder jaartal* op den titel, doch met 1734 onder de opdragt? H.

---

[1]) Bij Trautwein, Berlijn; 2 Thaler 's jaars: vrienden der muzijkgeschiedenis wel aan te bevelen.

Gerrit Bolhamer (vgl. XVII. bl. 371). Ons adviserend lid de heer Nieuwenhuijsen deelt ons (onder herinnering aan zijne artikelen over de muzikale litteratuur der 17de en 18de eeuw: Navorscher XI, 394; XII, 20, 89, 131, 150, 220, 244, 275; XIII, 20) het navolgende mede:

In het Blijspel: De Spaensche heidin van M.(atheus) G.(ansneb) Tengnagel, uitgegeven te Amsterdam bij Nicolaes van Ravesteyn A°. 1643, vindt men, als bijlage, de muzijk van een lied, tot dat blijspel behoorende, gecomponeerd door Gerrit Bolhamer. Ofschoon ik nu moet erkennen, dat deze proeve van den (kunst?) arbeid diens heeren B., geene groote verwachting geeft van zijne muze, zoo moet ik in billijkheid tevens aanvoeren, dat al wat mij van dergelijken arbeid, *uit dat tijdvak*, onder de oogen is gekomen, m. i. lijdt aan eene totale belemmering in de strooming van het gezonde hartebloed, door de klemming in het ijzeren keurslijf van den *declamatorischen band der compositie*, en alzoo een teringachtig aanzien en leven hebben moest. Naar het mij voorkomt, werd alle zuiver aesthetische opvatting, alle echte opwelling van gevoel, alle architectonische proportie (of eenheid en verscheidenheid van de deelen tot elkander en tegenover het geheel) in een woord, *genoegzaam* ALLES opgeofferd aan dat hoofdvereischte: declamatie van de lange en korte lettergrepen; en, de poezij der zaak ging daar onder *dood*. Het is hier de plaats niet dit oordeel verder te ontwikkelen; en zonder behulp van voorbeelden is dit ook onmogelijk. Welligt doen zich, voor de wisseling van gedachten over dat onderwerp, en het bezien er van door verschillenden, uit onderscheidene oogpunten, gunstiger gelegenheden op Genoeg alzoo, voor dit oogenblik. — B. heeft zijn ijver betoond, door nog eene »andere wijze" voor hetzelfde lied te geven; daarin komen echter nog wel eens vreemder zaken dan in de eerste. Deze eerste wijze is, naar den geest van dien tijd, afwisselend in ₵, $^{6}/_{4}$, 3, en C gerhytmiseerd; staat in discantsleutel en de toonorde heeft ongeveer een *Hypo-Aeolisch* (A) karakter. — De andere wijze staat in vioolsleutel, heeft ongeveer dezelfde rhytmische afwisseling, en de toonorde is aan te nemen (D) Aeolisch.

Met dit art. beoogde ik 1°. te wijzen op eene der bronnen, die tot het vergaderen van het voorhandene, tot het ontdekken

van personen en hunnen arbeid leiden moeten; — 2°. het opgeven van een, naar ik meen, weinig of niet bekenden persoon en zijn werk; — 3°. eene appreciatie van een en ander; en 4°. de vraag te stellen: Wie was Bolhamer en wat weet men van hem?

N.

Franciscus Aarts en **Dirk Rafelsz Camphuysen**: In de leipziger oude-boeken handel van Kirckhoff en Wiegand is op 't oogenblik verkrijgbaar (voor Th. 3.10; 't geen *ons* wat duur is!) een italiaansch muzijkboek van eerstgenoemden over de liederen van C. (doch slechts de *Cantus* of Tenor), Amsterd. Rieuwertsz. De voorrede is onderteekend »Uyt mijn Muziekzaal, den 10den Apr. 1705.

Wie kent ten onzent den man en zijn boek? — wie bezit de verdere partijen, welke bij dezen Cantus behooren? — wie wil ons het geheel, of gedeelte, ter inzage zenden? Wie wil wijders *al* de uitgaven van C.'s »Stichtelijke Rymen" en de namen der componisten ons opgeven en aanwijzen òf en in hoeverre C zelf zangwijzen op zijne Liederen heeft gemaakt? H.

Klokkenspelers en organisten. Wie in onze dagen eene der nederlandsche steden nadert, en den welkomgroet van het klokkenspel hoort, zal (al gaat hij van het eenmaal aangenomen gevoelen uit, dat zoo iets behoort tot hetgeen men slechts om zijn hoogen ouderdom eerbiedigt) eene zekere aesthetische uitwerking er van niet ontkennen.

Het klokkenspel is zoo iets specifiek nederlandsch of nederduitsch, dat het reeds daarom in de nederlandsche muzijkgeschiedenis vermelding verdient. Wel is het bekend dat in oude dagen het klokkenspel, zoo in Noord- als in Zuidnederland tot de geliefkoosde en onmisbare volksvermaken behoorde, dat men bij volksspelen, bij het uitgeleide doen van troepen en burgerwachten zich van het klokkenspel bediende: — wij hebben een voorbeeld daarvan (Hattem, 8 mei 1798) aan de nasporingen van onzen verdienstelijken correspondent, den heer van Asselt te Oldebroek te danken. Evenzeer is het bekend, dat in het begin der verledene eeuw de familie Hemony te Hoorn, zoo alsmede J. Nic.

Derk, geb. 1690, als vervaardigers van klokkenspelen zich in eenen gevestigden naam mogten verheugen, zoo zelfs dat men bij hen klokkenspelen voor Dantzig en Riga bestelde. Daarentegen weet men misschien niet zoo algemeen, dat het ambt van den klokkenist in de steden van ons land bijna onafscheidelijk aan dat van den organist verbonden was. [1]) In elk geval is de oorsprong van deze merkwaardige instelling nog te weinig bekend, om niet ophelderingen daaromtrent van harte welkom te heeten. Moge dus degene die zich daartoe in staat acht, in het belang der nederlandsche muzijkgeschiedenis zich gedrongen gevoelen nasporingen te doen, en mede te deelen wat hij weet of zal te weten krijgen.

MOHR.

TAALKUNDE.

Eenige vlaamsche en zeeuwschvlaamsche woorden. Bij het raadplegen van eenige geschiedkundige werken, werd dezer dagen mijne aandacht bepaald bij enkele woorden, waaromtrent ik iets wenschte te zeggen of te vragen:

„Ik heb droefheid vernomen,
„Sprak daar een spaansche *poet.*

In van Vlotens voortreffelijk werk, Nederlands opstand tegen Spanje, III, bl. 179, komt bovenstaande aanhaling uit zijne keurige verzameling van Ned. Gesch., zangen, II, voor, met de aanteekening »zoo zal men wel voor het bedorven *poep* moeten lezen. Wij ge-

---

[1]) Van Asselt deelt betrekkelijk de stad Hattem, de namen mede van Meester Hegeman (1730—1768), op een tractement van *f* 200.— uit het Rentambt van Claarwater; van zijne opvolgers, Derk Bloemers † 1785, Jan Santink, die reeds in 1787 bedankte, en J. Rave, die althans tot 1798 (bij welk jaar de aanteekeningen ophouden) die betrekkingen hebben vervuld.

Wijders gewaagt hij (1743—1772) van den horlogiemaker Melser van der Meer, van Krommenie die het horlogie en de klokken der stad repareerde, en van den orgelmaker Albertus Anthony Hins, van Groningen (1762—1764), alsmede van een organist Buys, van Zaltbommel (1792).

looven te regt opgemerkt, maar — juist dat *poep* bestaat in Zvl. 't Is een mannelijke scheldnaam voor een bezoeker van *onfatsoenlikke* huizen. Intusschen is poet, poete (de lieve moedernaam in den mond onzer stamelende kleinen) hier mede bekend voor eene ligte deerne, vooral in den zin van gekamerde bijzit. Doch wat men welligt *niet* weet, is, dat *poete* nog eene vervorming heeft in *toepe*, welk *toepe* toegepast wordt op een doortrapt loos, minder ligt vrouwspersoon dan de *poete*.

Gildig, wel te onderscheiden van *geldig*, hoort men veel op onze grenzen voor sterk, hard, vlug, rap, veel, enz.; b. v. i vrocht (wrocht, werkte) gildig, ze droenken (dronken) gildig, ze vochten gildig, ze lachten gildig. Kan het ontleend zijn aan de gilden en gildebroeders, zoodat men zegt: ze werkten — dronken — vochten — lachten — als een gildebroeder?

De kronijkschrijver Nicolaes Despars (II bl. 256, Rotterdam en Brugge) heeft het werkwoord (bedrijvenden vorm) crepelen.

Bij den oploop in Cortrijk (1325) de slagting van 's graven medestanders verhalende, zegt hij: »niet zonder den toedoene van den quaden wijfs aldaer, die met haerlieder speten, hamers, haumessen, scherfmessen ende upstekers al deurbeulden ende *crepelden* daer zij eenichsins bij gheraken consten." Prof. de Jonge, de uitgever der kronijk teekent bij *crepelden* aan, »verminkten, zoo als 't ook wel luidt." Doch zou men hier niet aan eene bijzondere wijze van verminken moeten denken? te meer daar *deurbeulden* reeds vooraf ging. Het krepelen is in Zeeuwsch Vlaanderen hoewel onder anderen naam nog in gebruik; eene koe of os, welke neiging heeft om de weide te verlaten wordt namelijk *gekniepoot*, dat is een touw gaat om de horens, de kop wordt naar beneden gebogen en met geringe speelruimte aan den voorpoot onder de knie vastgebonden en het dier dus zijn springen en uitbreken belet.

Hoe 't zijn moge, de vorm *crepelen* is alweêr een bewijs te meer van den grooten rijkdom onzer taal.

In de geschiedenis der Graven van Vlaenderen (een kronijkmatig werk in 4 deelen van zekeren van de Kerkhove in 1846 te Brugge uitgegeven) vond ik deel 1 bl. 26 nogmaals (vergel. Nav. XVII. bl. 282, 311) *de loove*. Omtrent het jaar 660 (zoo vertelt hij) »werd te Brugge eene sterkte gebouwd, die genoemd wierd

het kasteel van den Loove, *of* het landhuijs van het vrije." Het *of* zal hier wel aanduiden, dat het kasteel van den Loove ook (beter naderhand) genoemd werd het landhuis van het Vrije nog beter landshuis van den Vrije, want aan een vlaamsche campagne (*een campagne* zegt men in bedorven fransch voor een buiten!) mag wel niet gedacht worden.

Ik beken dat het woord veel beteekenissen krijgt; het schijnt zijne eigene geschiedenis te hebben.

Op het jaar 1279 (deel I bl. 303) teekent dezelfde schrijver aan: »omtrent denzelfden tijd ontstond er binnen Yper eenen bloedigen oproer van het gemeene volk tegen de edellieden en de rijke burgers, de oorzaak er van is onbekend. De oproermakers hadden onder malkander een woord, en zoo haast als zij langs de straten hoorden roepen: *kokerulle*, *kokerulle*, sloegen zij den edelman of burger, op wien zij de oogen gevestigd hadden dood. — Deze booze bende wierd *kokerulle* genaamd." Wat beteekent *kokerulle?*

'n *kokerulletje* is in Zeeuwsch Vlaanderen, een *kamerkijn,* een *vertrekje,* een *hutje.*

„m'n zitten as twee cadulletjes,
ier in ons kokerulletje"

zegt het volksdeuntje: wij zitten als twee *cadulletjes*, hier in ons hutje. Wat is cadul, de pols slaat cadul?

In Zeeuwsch-Vlaanderen weten we 't' wel.

»De pols slaat cadul, alle uren een boterham" dus de patient is beter! Doch kadulletjes zijn ook oude luidjes, of enkel luidjes, vergenoegd volkje.

Nog zij opgemerkt dat kokerulletje ook wel gezegd wordt van een keukentje, 'tgeen naar koken en kookhuisje (stookkotje in Zvl. buiten het hoofdgebouw staande en des zomers gebruikt wordende) zweemt.

Is een en ander ook elders bekend? G. P. ROOS.

Laedemaeker (XVIII, bl. 537, vr. 149; vgl. XIX bl. 45), is de man, die het houtwerk aan geweren, pistolen enz. vervaardigde. Gewoonlijk maakte zijn ambacht een deel uit van het schrijnwerkers of kastemakers gilde. V. D. KELLEN.

GESCHIEDENIS.

DE KETTING OVER DE RIVIER VAN ROCHESTER, JUNIJ 1667.

Hoe was de ketting gespannen over de Medway of rivier van Rochester, toen een gedeelte der vloot, onder het opperbevel van den luitenant admiraal de Ruyter, deze op den 20sten junij 1667 opzeilde? Aan de beantwoording dezer vraag, alsmede van eenige andere met de gebeurtenissen die er tusschen den 20 en 23 junij op deze rivier plaats hadden, in verband staande, heeft de hoogst verdienstelijke schrijver over ons zeewezen jh. mr. J. C. de Jonge in het tweede deel van zijn werk [1]) eene afzonderlijke bijlage gewijd. De geachte schrijver zet daarin op eene bijzonder scherpzinnige wijze uit een, hoe het zijns inziens met het spannen der ketting over de rivier gelegen is geweest, en dit naar aanleiding en raadpleging van de hem ten dienste staande bescheiden, zoo als brieven van verschillende vlootvoogden en anderen, geschiedschrijvers, teekeningen enz. Tot eene bepaalde conclusie kon het evenwel niet leiden, want de schrijver zegt blz. 753: »de verschil»lende berigten zijn zoo onvolledig en somwijlen tegenstrijdig, »dat het moeijelijk valt te beslissen, hoedanig het eigenlijk met »den ketting gelegen is geweest. Dit intusschen is zeker, dat de »kettingen of ketting, het zij dan door palen of masten, het zij »door vlotten, het zij door beiden te zamen, van afstand op af»stand ondersteund werd. Hierin komen alle berigten genoeg»zaam overeen enz."

Het zou mogelijk vele lezers gewaagd voorkomen, dat ik na alles, wat hierover door den heer de Jonge te boek is gesteld, nogmaals op de aan het hoofd dezes gestelde vraag terug kom, ware het niet dat ik daar toeaanleiding had gevonden in eene bron, die meer dan waarschijnlijk aan den heer de Jonge onbekend was, en wel de brieven uit Perzië aan den gouverneur generaal

[1]) Uitgave 1859, A. C. Kruseman, 2 dl. blz. 749—768.

te Batavia geschreven. Voor een ander doel het een en ander moetende nazien, kwam mij een brief in handen van den directeur en raad te Gamron, IJsbrand Goske, van den 3den december 1667, aan gouvern. gener. en raden van Indië te Batavia, waarin bepaald wordt opgegeven, de wijze hoedanig de ketting over laatst gemelde rivier gespannen is geweest.

Deze berigten waren hem toegekomen over Aleppo, met *Nederlandsche Gazetten,* gedagteekend den 30 junij 1667, en bij hem in de eerste dagen van de maand november ontvangen; zij komen mij ook nu nog belangrijk genoeg voor om ze onder de aandacht der lezers van dit tijdschrift te brengen. Na alvorens eenige andere zaken behandeld te hebben, gaat de schrijver in zijnen brief van 3 december aldus voort:

»Naer lanch wachten hebben wy noch eyndelyck soo over Spahan [1]) als Bassura [2]) hier voor 3 weecken aengekregen, brieven uyt Nederlandt van de Edele Heeren Bewinthebberen tot Amsterdam vergadert, gedateert 14 May deses lopende jaers, by welcke Haer Edele Hooch achtbare letteren wy met aengenaemheyt hebben aengehaelt gevonden den ontfangh der brieven in dato 6 en 20 april des vorigen jaers, door den Heer Directeur Hendrick van Wyck zal. ende Raet alhier uyt dees directie in geleyde van verscheyde Indische advysen derwaerts geschreven; gelyck wy oock uyt opgemelte Haer WelEdelen missive gesien hebben dat den oorloch met Engelant ende onsen Staet nogh continuerende bleef, hoewel die questieuse saecken hun tot een vreede schenen te neygen, ten welcken eynde de Plenipotentarissen van Vranckryck ende Denemarcken, mitsgaders van onze als Engelse Staet, reets tot Breda aengecomen waren om dien bloedigen oorlogh door een bondige vrede wegh te nemen ende die twistige verschillen tot accomodement te brengen. Doch also wy by deselve hare Edele Hoogh achtbare letteren vernemen, dat reets 16 a 18 scheepen van onsen staet op seecker exploict om de Noort in see gelopen waren, ende dat het gantsche gros in corten stonde te

---

1) Ispahan.

2) Bassora in de golf van Perzië gelegen.

volgen, soo syn bedugt die questieuse saecken niet g'appayseert nogh bygeleyt sullen wesen, te meer alsoo wy by *Nederlantsche Gasetten*, ons van Aleppo te gelyck toegesonden, gedateert 30 Junij deses jaers, vernemen, dat de gansche zeemacht van onsen Staet, niet alleen reets see gekosen hadde, maar dat een gedeelte derselve de Teems opwaerts geseylt, en eenige hun na de revier van Rochester begeven hadden, alwaer de revier opseylende 't fort van Cheernesse, een cleene vastigheyt, doch versien met seer sware anckers, touwen ende honderde van masten hadden verovert. *Vindende deselve rivier met een kettingh over catrollen gesloten ende ter eener syde aen 4 groote scheepen ende ten andersyde aen 2 cloecke fregatten verbonden;* hebbende verscheyde schepen tot stoppinge derselve riviere doen sincken. Dogh den manhaften capiteyn Brakel op de fregatten aenvallende, hadt na 't becomen van de laegh den eenen verovert, terwyl het ander door de branders vernielt wert; door 't welck de 4 groote schepen, leggende sonder stengen ende seylen, in soodanige confusie gebracht wierden, dat het volck over boort springende d'selve verlieten, die door d'onse ingenomen wierden, te weten de Royael Charles en Carolus Quintius, welcke laetste nevens de Mathias ende 't Slot van Honingen verbranden; op welcke tydinge de Engelse voor grootere nederlaegh vreesende nogh 4 grooter schepen een weynigh meer opwaerts leggende, in de gront capten; doch de onse daer van middelerwyl kennisse becomende, ende met 3 schepen ende 5 branders op deselve toesettende, brachten deselve alle in de brant. Sulcx d' Engelsen met de schepen die sy om de passagie te stoppen hadden doen sinken, ruym 8 stux van hare capitaelste schepen, nevens 2 à 3 fregatten ende 5 à 6 branders daerby verloren hebben. Boven dit en wiert in Engelant niet seer g' yvert om haer vloote in see te brengen en d'onse van hare riviere te doen opbreecken, misschien in het tweede seegevecht te wranch onthaelt geweest synde, om andermael met onze uytdonderende cartouwen onder een jacht van cogels gespreck te houden. Onder en tusschen blijft Godt gebeden ons soo duyr gecochte vaderlant een gewenste ende advantagieuse vreede te verleenen off anders by länger continuatie van den oorlogh, de Nederlantsche rechtvaerdige wapenen, met soodanige fictorie te becroonen dat deselve door hare dappere overwinningen in

den oorlogh gevreest ende in tyde van vreede ontsien moge worden, enz."

Volgens ons inzien is de voorstelling, zoo als men die hier leest, hoedanig de ketting over de rivier gespannen is geweest, allezins natuurlijk. De heer de Jonge toch zegt op de reeds aangehaalde blz. 753, verder: »dat de rivier ter plaatse waar men »de ketting gespannen had, de breedte van de Maas voor Rot»terdam hād;" en nu komt het ons voor, dat men om de rivier te vernaauwen, niets beter doen kon, dan aan beide oevers schepen te leggen, van de ketting op vlotten en katrollen steunende, — om het doorzakken te beletten — de uiteinden langs de boorden dier schepen op te halen, ze door de geschutpoorten te nemen en binnen boord te bevestigen, op de wijze zoo als men nu nog gewoon is te doen met de meerkettingen wanneer een schip aan den wal gemeerd ligt. Mij dunkt dat in de omstandigheden waarin de Engelschen verkeerden, deze wijze van het spannen der ketting over de rivier gemakkelijker zal zijn geweest, dan wanneer die over de geheele breedte der rivier op vlotten, door palen, masten of anderzins zou moeten worden opgehouden, en zeer zeker niet zoo goed op de oevers zou hebben kunnen worden bevestigd, als dit aan boord der schepen kon geschieden.

Er bleef mij, na het bovenstaande uit den brief van den directeur Goske van den 3den dec. 1667 te hebben overgenomen, over eenig onderzoek te doen, uit welke Nederlandsche Gazetten die directeur zijn berigt had getrokken. De heeren Campbell en Sautijn Kluit waren mij op hunne gewone welwillende wijze hierin behulpzaam, doch vruchteloos; wel waren er eenige Haarlemsche Couranten van de maand julij 1667 in de Kon. Biblioth. aanwezig, maar van de maand junij waren er geene voorhanden. Een beroep op de dienstvaardigheid van den heer Enschedé, archivaris der stad Haarlem, stelde mij in de gelegenheid de Haarlemsche Couranten van de maand junij 1667 in te zien, en tot mijne voldoening mogt ik in de »Extra ordinaris Haerlemse Donderdaegse Courant N°. 4 van den 30 junij 1667, vinden: »Een verhael uyt »verscheyde voorname brieven te samen gesteld van 't geene op »de rivier van de Teems ende die van Rochester door d' onse »is verricht", en dat met het verhaal van Goske, voor zoo verre

ik dat hiervoren heb medegedeeld, bijna woordelijk overeen komt, zoodat het uit deze Courant moet zijn overgenomen.

Men zal hebben opgemerkt dat in het hiervoren medegedeelde berigt, met geen enkel woord gewag wordt gemaakt. van het over- of aan stuk zeilen der ketting. Sedert eenigen tijd zijn mij twee stukken bekend geworden die het eerstgenoemde, namelijk het overzeilen der ketting, bevestigen. Ter aanvulling van hetgene men hierover bij den geachten schrijver der Geschiedenis van het zeewezen — in de hiervoren aangehaalde bijlage — vindt aangeteekend, laat ik deze belangrijke stukken hier volgen.

Het eerste is uit een brief door den luitenant admiraal Aert Jansz. van Nes van Chattam den 25 junij 1667, en gerigt aan de admiraliteit van de Maze. Hoewel deze brief door den brand van het ministerie van marine 1844 veel geleden heeft, kan men daarin echter nog het volgende lezen:

»De capit. Brakel heeft sich selfs welgedragen en bracht onse branders treffelyck aen, die haar devoir wel deden, soo dat capt. Johan van Brakel twee schepen nam waer van 't eene is gesoncken en het . . . .
de rivier af met de Royal Charles daer 50 metalen stucken . . eygentl. hoe veel stucken Brakels prysen hebben weeten noch niet perfect, 't is altyt by de 60, de Engelse hebben oock . . . van haer branders laeten sincken in de rivier omme 't invaeren te beletten van onse schepen, oock mede een sware yzere kettingh die zij over de rivier hadden gehaald, *doch niettemin onse schepen dat niet aensiende seilde daer over heen.*

In 's Lants schip de Eendracht ten
ancker liggende voor de riviere....
in Chattam den 25 juny 1667."

Wordt in dezen brief in het algemeen gezegd, dat er schepen over de ketting zeilden, de volgende verklaring door den vice-admiraal de Liefde, ten verzoeke van den belanghebbende, afgelegd en welk stuk door Jan Danielsz. van de Rijn bij zijn request aan H. H. Mog., houdende verzoek om de bepaalde premie op het aanklampen en verbranden van een vijandelijk schip te bekomen, was gevoegd, geeft ons de overtuiging dat dit door den brander Pro Patria is geschied. Deze verklaring is van den navolgenden inhoud:

»Ter versoecke van den Commandeur Jan Daniels van de Rijn hebbende gevoerdt het Brandtschip Pro Patria soo verclaere ick ondergeschreve, gelyck ick attesteere by desen, hoe dat hy Commandeur voorsz. synde den tweeden brander om met Braekel integaen, *over de kettingh is geseylt* aen boort van 't schip de St. Matheus, gemonteert met twee en vyftich stucken, dat selve in brant gesteecken, verbrant ende gesprongen is, op den twee en twintichsten junij XVI^{C} seven en sestich.

Toirconde deses hebbe dit onderteeckent in 't 's lants schip de Ridderschap, datum uts. ende was onderteyckent Jan de Lieffde.

Naer gedane collatie is dese copie met syn principael wesende in dato ende onderteyckent als boven, van woorde tot woorde accorderende bevonden opten XV september XVI^{C} seven en sestich by my te Rotterdam residerende

(Eigenh. get.) D. MEESTERS Nots. Publ.

Uit deze verklaring blijkt niet dat door de Pro Patria de ketting is stuk gezeild. LEUPEN.

Lijst van gevangen officieren. In het archief van Axel ontmoette ik in een pak waarin men alle soort van stukken verzameld had, dese: »Lijste van des vijants gevangen officieren," zonder eenig jaartal:

Den heere Mathijs van Dulken gewesen Gouverneur van Grol,

Den heere Colonnel Boveroit,

Den heere Baron de Lede Colonnel

Den heere van Gits Colonnel van de Keurlingen,

Don Gomaer Fordijn lieutenant Colonnel,

Den heere Barnaert van Steenhuysen overste lieutenant van den Prince van Barbanson,

Don Anthonio de Quevedo capiteijn reformee adjunct ende sergeant major de bataille,

Sr. Caron de Lede sergeant major du conte Frezijn,

Don Gorge Borto sergeant major van den grave van Mansfelt,

Pater Johannes van den Ende jesuijt,

Pierre le Conte commissaris ordinaris van de monsteringe,

noch 29 capiteijnen,

vijff lieutenanten,

xxj vendrichs,

Noch andere gevangenen soo schippers, bootsgezellen ende soldaten.

Tot Bergen op den Zoom sijnder tusschen de 3600 ende 4000 gevangen.

Tot Steenbergen tusschen acht ende negen hondert, op de schepen van den Admirael Hollare tusschen de negen ende thien hondert gevangens.

Onder dese gevangens sijn begrepen omtrent 800 keurlingen,

Geschut dat in Salvo is.

Eerst 10 metale halve cartouwen,

20 metale drijelingen,

43 metale mansfelders ofte veltstucxkens,

58 ijsere steenstucken,

104 leere stucxkens van nieu inventie,

37 soo groote als cleene chaloupen,

omtrent 48 suijers ofte platboomde schepen,

19 peerden soo van Grave Jan van Nassau ende den prince van Barbanson,

50000 guldens aan patacons,

Een Servijs van den prince van Barbanson, weerdich vier duijsent ponden vlaems,

Een groote menichte handtgranaden,

Een groote quantiteyt pulver ende loot,

Een groote quantiteyt palissaden,

Een witte satijne wijmpel daerin twapen van Spaignien staet, dat met gout geborduert is,

Ses, soo groote als cleene blauwe armosijne vlaggens, daerin eenige sancten met gout ende silver sijn geborduert,

Een groote quantiteyt witte vlaggens met roode Bourgoensche cruijssen met een groote quantiteyt bloet vlaggens.

Omtrent acht hondert verdroncken ende dootgeslagen als vermiste.

F. CALAND.

Veiling bij kaarslicht. (vgl. I, bl. 322. II bl. 203, 229, 251, 261, 323; Bijbl. 1853 bl. XX). Na al het over dit onderwerp geschre-

vene deelen wij de volgende publicatie uit het aardenburger archief mede. Ze betreft zoo als men ziet eene veiling bij executie.

Eerste Keersbrandinge.

Men veylt by desen (naer voorgaende Sommatie) te koopen by decreete, met het branden van dry keersen, van veertien dagen te veertien dagen achtereenvolgende zonder interruptie, en dat in het Collegie Camer van Burgemr. en Schepenen der Stadt en Schependomme van Aerdemburch, ten vervolge van Anthony Loncke, in qualiteyt als voocht van Adriana Loncke drie vierde parten in een huys (omschrijving) aencomende Jaquemijne van Schoonacker, laest weduwe van Guilliame de Coopman, tot verhael van Een hondert ponden grooten vlaems Capitaele, met de verloopen Intresten van dien, volghens den wettelycken verbandtbrieff daer van zijnde, In dato den 21en Januwarij 1670, affslagh solutum soo daer eeneghe sy ghedaen, waervoren het hypotheecq by Sententie van de voorn. achtbaere magistraet is verklaert decretabel op den xiij Meije 1676, en de costen van de decreete, ter Tauxatie ist noodt.

Soo werdt bij desen een ygelijck geciteert, die eenich recht op deselve drie vierde parten mochten pretendeeren, ofte ten beschutte willen comen, dat die sullen hebben te compareeren voor de voorn. achtbare magistraet van Aerdemburch op donderdach den 25 Junij 1676, 's morgens ten negen uijren, & aldaer te sien overleghen conditien van vercoopinghe, midtsghaders voort te procederen tot het ontsteeken en branden van de eerste keersse.

Actum Aerdemburch den xj Junij 1676. G. P. ROOS.

Gedenkschriften van Talleyrand. Ik had in den loop van 1868, op gezag van een anders wel onderrigt fransch tijdschrift, het nederlandsche publiek voorbereid op de spoedige verschijning der gedenkschriften van dezen beroemden staatsman. Trouwens werd het berigt bevestigd door eene beschikking in 's mans testament, waarbij bepaald wordt, dat zijne *mémoires* dertig jaren na den dag zijns overlijdens, in mei 1838 voorgevallen, het licht zouden mogen zien.

Het jaar verstreek, en geene gedenkschriften van Talleyrand werden bespeurd.

Door anderen daartoe aangespoord, deed ik onderzoek naar die vertraging, in Frankrijk zelf. In de eerste plaats rigtte ik mij tot de pas gestichte Société Bibliographique, waarvan ik lid ben, en ontving weldra antwoord van haren president, den heer G. de Beaucourt, in dato 8 januarij 1869, waarin hij mij (verwijzende naar het januarij-nommer der Revue Bibliographique, het orgaan der vereeniging), o. a. het volgende schreef:

»J'ai enfin pu réussir des renseignements précis sur les mé»moires de Talleyrand, et je les publierai dans notre prochaine »livraison, mais dès a présent je dois vous dire, que votre at»tente sera complètement déçue; le délai de publication est reculé »jusqu'à 1888, et encore, il n'est pas certain que cela paraisse »alors" etc.

Dit berigt was niet zeer bemoedigend, en het verdere nieuws medegedeeld in het januarij-nommer der bovengemelde *Revue*, was weinig geschikt om het geknakte vertrouwen weêr op te beuren.

Men oordeele zelf, nadat men het volgende, onder de rubriek: *Correspondance* der *Revue* voorkomende, gelezen heeft:

»Les Mémoires de Talleyrand. *M. T., à Amsterdam.* — Le vif désir qu'exprime notre honorable correspondant de voir paraître, »aussitôt après le délai de trente ans, fixé par le prince de Tal»leyrand, des *mémoires,* qui tromperont peut-être un peu l'attente »du public, n'est pas près d'obtenir satisfaction. »Talleyrand a »légué ses mémoires et sa correspondance à madame la duchesse »de Sagan, sa nièce, avec interdiction de les publier avant trente »ans du jour de sa mort, mais sans obligation de les mettre au »jour. La duchesse de Sagan les a légués, dans les mêmes con»ditions, à M. le comte Ad. de Bacourt, l'éditeur de la *Corres»pondance de Mirabeau et du comte de la Marek.* Enfin M. de Ba»court les a légués à M. Paul Andral et à M. Chatelain, en »ajoutant vingt ans an délai minimum de trente aus prescrit »par Talleyrand. Rien ne peut donc être publié avant 1888; et, »cette date arrivée, M. M. Andral et Chatelain ne sont point »encore tenus à faire paraître les documents laissés entre leurs »mains; c'est pour eux une faculté, ce n'est point une obligation."

H. TIEDEMAN.

Bruiloft van Karel den Stouten. (Vgl. XIII, bl. 200) T. a. pl. vindt men het berigt van eenen nagebootsten toren op de bruiloft van Karel den Stouten in 1468 (Kemp, Beschrijv. van Gorinchem in 4°. 1656 blz. 339). Was dit misschien de afbeelding of het model van den nog bestaanden kerktoren aldaar, wiens bouwtrant uit het laatst der 15de eeuw schijnt te zijn?

Maartensdijk. EIJCK VAN ZUIJLICHEM.

VRAGEN.

Toulouse, Backerzeel. Onder de bekende personen, die in de geschiedenis van ons vaderland voorkomen, behooren ongetwijfeld Jan van Marnix, heer van Toulouse, die bij Austruweel omkwam, en Jan Casembroot, heer van Bakkerzeel, die op een vonnis van den raad van beroerte werd ter dood gebragt. Voor zoover ik heb nagegaan, vermeldt evenwel niemand, waar de plaatsen, Toulouse en Bakkerzeel, waarvan die mannen heer waren, liggen. Toch zou het de moeite waard zijn, dit te weten. W.

Overwintering op Spitsbergen. In Arrenberg, Belangrijke Geschiedenissen, dl. I, 216 leest men dat van 30 augustus 1633 tot 27 mei 1634 zeven matrozen op Spitsbergen overwinterden, en allen gezond en behouden terugkeerden.

Den 11den sept. 1634 vertrokken andermaal zeven matrozen uit Holland met hetzelfde doel, doch van deze werden in den zomer van 1635 alleen de lijken teruggevonden met een bijgehouden journaal tot 26 februarij.

Is dit alles waarheid, en bestaat er een verhaal van die overwintering? U—H.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Steenen Roeland (vgl. XVII bl. 271). Omtrent den voormaligen steenen Roeland te Amsterdam is bekend hetgeen Wagenaar

Beschr. v. Amst. dl. IX, 8° druk blz. 4, daarvan meldt. Daaraan is hoofdzakelijk ontleend het stukje: »Steenen Roeland," van J. T. F. Steenbergen, in den Almanak van het Genootschap V. W. voor 1840 blz. 100.

Een gedenkpenning is mijn bezit met het jaartal 1640. Voorzijde: de afbeelding der vrije stad Bremen, waarboven haar wapenschild en om den rand: *Conserva Domine hospitium ecclesiæ tuæ.* Keerzijde: het beeld van den Steenen Roeland; omschrift: *Statua Rolandi Bremensis.* Onderaan: *J. Blum fe.* Met dit jaartal 1640 schijnt hij nergens afgebeeld, noch beschreven te zijn, en men zal mij verpligten door de aanwijzing van het tegendeel.

Hij kwam voor in de verzameling van baron de Smeth, Amst. 1810, Catalog. n°. 1382. Met geringe wijziging echter van den voorgrond op de voorz., toevoeging van het wapen van het Roomsch Duitsche Rijk, en het jaartal 1648, tot aandenken van het sluiten van den westfaalschen of munsterschen vrede, is hij afgebeeld en beschreven door J. D. Köhler, Histor. Münzbelustigung, in 4°, Th. X, pag. 145, waar deze, tot en met pag. 152, zeer breedvoerig handelt over den twist, juist omstreeks het voormelde jaar 1640 ontstaan, over het regt der vrije stad Bremen van eigen regtspleging enz. met beroep bepaaldelijk op den Steenen Roeland, nabij het Raadhuis; wordende beweerd, dat deze daar bestendig geplaatst geweest en gebleven is sedert den tijd van Karel den Grooten, Roelands oom. Die iets meer van dit beeld, in Duitschland, te Bremen en elders wenscht te weten, kan het bij Köhler vinden.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

[Een onzer medewerkers meent, dat het steenen beeld van Caspar Robles op den zeedijk bij Harlingen, Steenen Roeland genaamd werd. Hij vergist zich, men noemde dat den steenen *man.*]

Gouden munt. De munt, waarnaar de heer C. J. vraagt is een goudgulden van Dortmund, en afgebeeld in Köhler's Ducatencabinet. Dortmund, in 't latijn Tremonium, was vroeger eene vrije rijksstad, gelijk zoo vele steden in Duitschland, die zich dan ook, even als zij, den titel van republiek gaven. In het Thresoor Antwerpen, 1580 vindt men twee dergelijke goudguldens, den eenen met den titel van Frederik (1440—1493), den anderen met dien van

Maximiliaan (1493—1519). Ook vindt men er een zilveren muntje derzelfde stad met het beeld van Sint Reinoud, den dappersten der vier Heemskinderen. Zie zijne betrekking tot Dortmund in Alb. Thijm, Karol. verhalen. J. E. TER GOUW.

[Nog ontvingen wij antwoorden op deze vraag van K. te N., J. D./L., B. N., en F. d. K.]

Romeinsche kolom te Naaldwijk (XVIII bl. 521, vr. 133; vgl. XIX bl. 81). Wat den heer van Reijn waarschijnlijk voorkomt met betrekking tot de tegenwoordige verblijfplaats van den zoogenaamden romeinschen mijlpaal van Naaldwijk, kan als een feit beschouwd worden. Sedert 1838, dus ongeveer 30 jaren lang, bevindt zich dat stellig onechte en waarschijnlijk in de tweede helft der XVIe eeuw vervaardigde monument in het Rijks Museum van Oudheden te Leiden. Na een verblijf van meer dan derdehalve eeuw op het thans gesloopte Huis te Persijn, nabij 's Gravenhage, werd de mijlpaal door den toenmaligen eigenaar naar diens landgoed, het Huis te Baak onder Steenderen overgebragt, en door zijnen erfgenaam en broeder, den baron van der Heyden van Baak (te gelijk met eene andere geheel gelijkvormige kolom, die als evenbeeld diende en met een opschrift aan keizer Karel V en Filips voorzien was) aan het Museum ten geschenke gegeven. De hoogl. Reuvens had, toen hij den mijlpaal bij den heer van der Heyden in oogenschouw nam, terstond zijnen twijfel aan de echtheid, vroeger reeds bij hem opgerezen, geheel en al bevestigd gevonden. In mijn ambtelijk berigt omtrent den staat van het Museum in de Nederl. Staatscourant van 1839 n°. 96 afgedrukt, heb ik de voorname gronden opgenoemd, die de onechtheid van de kolom en haar opschrift aan het licht stellen. Later, in 1842, werd hetzelfde nader en meer breedvoerig betoogd door den heer Janssen in zijne Musei L. B. inscriptiones Graecae et Latinae, blz. 75—78; Tab. X. 1; vergelijk ook mijne Animadversiones in Musei L. B. Inscriptiones, blz. 30. In den gedrukten catalogus der grieksche, romeinsche en etrurische monumenten door den heer Janssen bewerkt, werd natuurlijk aan de vermelding van dit gedenkteeken geene plaats ingeruimd; intusschen is het met alle andere onechte voorwerpen steeds voor alle bezoe-

omtrent zijne tegenwoordige verblijfplaats geene navraag noodig zijn, geen twijfel behoeven te bestaan.

Leiden. C. LEEMANS.

Jubilee ter eere van Shakspere' in 1769 (vgl. XV. bl. 136, 264). Aan L. F. T. mijn dank voor 't medegedeelde. Daar hij geene afbeelding of beschrijving van de jubel-medaille zegt ontmoet te hebben, diene daaromtrent, dat ik haar onlangs afgebeeld en beschreven heb gevonden in het werk: The Medallic History of England (bij John Pinkerton), with forty plates. London 1790, in 4° Plate XIV. n°. 1. De beschrijving aldaar pag. 40 geeft niets meer, dan hetgeen de medaille zelve, bij haar op- en omschrift, vermeldt, dan alleen dit, dat D. G., op de keerzijde, *David Garrick* beteekent. Wij kunnen er nog bijvoegen, hetgeen bij die beschrijving vergeten is, dat onder het borstbeeld van Shakspere, de naam van den stempelsnijder staat: *Weitwood f.* Wij vonden voorts deze jubel-medaille ook vermeld in: Mes Loisirs, amusemens numismatiques, ouvrage posthume de Mr. le Comte C. W. de Renesse—Breidbach, publié par son fils, comme spécimen d'un grand ouvrage numismatique projetté par l' auteur. Anvers, 1836, vol. III. N°. 29426.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

J. L. Beijers, Lijst van tijdschriften en periodiek verschijnende werken in Nederland. De heer Beijers geeft in dit werkje een overzigt van hetgeen er van 1863 tot 1868 van dien aard in Nederland is uitgegeven. »Omtrent de inrigting," zegt hij »heb ik hetzelfde systeem gevolgd als in de vorige lijsten. De benaming *tijdschriften en periodiek verschijnende werken* heb ik in haar uitgebreidste beteekenis opgevat, zoodat men hier ook vindt dag- en weekbladen, welke aan bijzondere onderwerpen van wetenschap, godsdienst, letterkunde enz. zijn gewijd, voorts ook verzamelingen van wetten, vonnissen, enz. die in bladen of stukken

verschijnen, en telken jare een zoogenaamden jaargang vormen." De ouderdom der tijdschriften, de verandering van vorm, van prijs, van uitgever enz. die zij ondergaan hebben is doorgaans aangeteekend. Het boekje is met zorg bewerkt en zal allen die in bibliographie belang stellen welkom zijn. Aan het einde vindt men eene opgave van de tijdschriften die sedert october 1863 hebben opgehouden te bestaan. De sterfte is in dat tijdvak vrij groot geweest. BESTUUR.

Nieskruid voor J. L. Nierstrasz (XVIII bl. 526, vr. 147). Ik heb dit stukje steeds aan Witsen Geysbeek hooren toeschrijven. En het komt mij voor, dat de scherpzinnige en alles behalve zoetsappige schrijver van het Biographisch, Anthologisch en Kritisch woordenboek der Nederduitsche dichters allezins bevoegd was om de grove gebreken, welke Nierstrasz gedichten aankleven, aan te duiden, en hem over het hoog gevoel, dat hij van zijne eigene verdiensten koesterde, te bestraffen. Dat hij dit niet wat zachtzinniger had kunnen doen, zal ik niet beweren. Van het standpunt, waarop de auteur van het Nieskruid zich plaatste, dat van kunstregter namelijk, had hij intusschen gelijk. Hij beoordeelde in N. niet den mensch, maar den dichter. En in dit opzigt was op dezen volkomen toepasselijk het gezegde van ik herinner mij niet welken franschen dichter:

On peut être honnête homme et faire mal des vers.

Is evenwel Th. Olivier Schilperoort de schrijver, dan zou dit naar het mij voorkomt, niet moeielijk zijn op te maken uit eene vergelijking van het Nieskruid met zijne kritiek van Klijns Montigny, welk werkje, dat mij geheel onbekend is, hij met zijn naam heeft uitgegeven.

Maastricht. M.

B. Mylius. (XVIII, bl. 324, vr. 94; vgl. bl. 528). In de Boekzaal van oct. 1760, bl. 485 staat genoteerd, dat op den 27 augustus 1760 aan de academie te Utrecht in de regten is gepromoveerd: Benjamin Mylius, Amstelœdamensis, de Naufragio et Naufragorum Jure.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Macaulay. (XVIII. bl. 362, vr. 103; vgl. bl. 613). Mev. Macaulay was een warm ijveraarster voor de republikeinsche beginselen. Toen Burke, de groote tegenstander van Sheridan, de fransche revolutie in het parlement had afgekeurd, was het Catharina Macauley, die de pen opnam om hem te wederleggen. Kort vóór haren dood stak zij over naar Amerika, om Washington te bezoeken. Ja, haar gloeijende ijver voor de vrijheid en de gelijkheid stelde haar meer dan eens aan bespotting bloot. Zoo verhaalt Boswell, de welbekende biograaf van doctor Johnson (die bij zijne satyrike uitvallen nooit bijzonder kiesch was in de keuze van zijn wapen), hoe deze eens bij mevrouw Macaulay ten eten gevraagd zijnde, waar als naar gewoonte in den breede over de zegeningen van vrijheid, gelijkheid, enz. werd uitgeweid, — met een onnoozel gezigt het voorstel deed, dat men eene invitatie zou sturen om meê te dineren aan den lakei van mevronw, »een zeer welopgevoed, beleefd en fatsoenlijk medeburger." Een nijdige blik van de republikeinsche mev. Macaulay bragt den zwaarlijvigen doctor tot zwijgen.

Maastricht. C. V. K. V.

[Van de heer H. Tiedeman ontvingen wij een antwoord, waarvan de inhoud overeenkomt met het dl. XVIII bl. 613 medegedeelde. Om onzen lezers niet tweemaal hetzelfde te geven, hebben wij ook van het antwoord van C. v. K. V. slechts een gedeelte opgenomen.]

Hübners genealogische Tabellen. (XVIII, bl. 526, vr. 146). Een supplement verscheen onder den volgenden titel:

»Supplement — Tafeln zu J. Hübners Genealog. Tabellen (von Sophie, regier. Königin van Dänemark). 6 Lieferungen, gr. fol. Kopenhagen, Gyldendal 1822—24 (11 Th. 6 gr.)

H. TIEDEMAN.

[Dezelfde mededeeling ontvingen wij van Th.]

Appel aan den paus. (XVIII bl. 323, vr. 92 ; vgl. bl. 567). In mijn bezit zijn zoowel de hollandsche vertaling van het Proces der drie koningen als het Appel aan den Paus., waarvan de titels letterlijk zijn:

Het proces der drie koningen, *Louis* de XVI, van Frankrijk, *Carel* de III, van Spanjen en *George* de III van Groot-Brittanjen, bepleit voor de vierschaar der Europesche Mogendheden. Waarbij verhaald wordt welk vonnis de Hanoversche *knoopen-draaijer* heeft geleden. Te Ostende bij *H. Slappermende.* Dit pamflet is 142 bladzijden.

Appel aan den Paus of aanhangsel op het Proces der drie koningen. Te Ostende bij H. *Slappermende.* Dit pamflet is 40 bladzijden.

De ondergeteekende vraagt of die zeldzaam zijn, en is wel genegen die te ruilen. T.....N

Cornelis van Hoorn. (vgl. XVII. bl. 305). Er bestaat een portret, voorstellende een schoon jongman, *en medaillon;* hij is in een mantel gewikkeld, heeft een platten ringkraag met kwastjes. Wapen: horizont aal gedeeld; van onderen een hoorn; de bovenste helft heeft twee afdeelingen, links een toren, regts een afgehouwen boomstam met een jong takje. Randschrift: *Godt weet het al. atatis suae XVI.* Het medaillon is breed 9 duim, hoog 12 dm.

Het stelt voor: Cornelis Abrahamsz. van Hoorn, geboren te Haarlem 1597, 22 september, gestorven aldaar, 1636, 6 november, oud 39 jaren, eene maand en in de Groote kerk (der Ned. Hervormden) aldaar begraven. »Gesneden voor Lavina van Hoorn:" zoo luidt het op een strookje papier, geschoven onder het eenige exemplaar dat mij ooit voorkwam. En als men gissen mag, dan denk ik dat de jongman, naar de gewoonte dier dagen vroeg op een buitenlandsche reis zich begevende, zijne gegraveerde beeltenis aan zijne moeder achterliet. Als hij der randspreuk getrouw bleef, behoefde ze voor hem niet bezorgd te zijn. De gravure is van (J.?) Matham. Of hij verwant was aan den jongen Niclaas Willemsz. van Hoorn, die door Christiaan Huyghens, den ouden, met levensgevaar in 1581 uit Engeland gered werd, waar hij 10 à 12 jaren oud, als gijzelaar door zijn vader had moeten worden achtergelaten, blijft nog te onderzoeken. Over deze ontsnapping heeft G. Kuiper Hzn een opstel in het Alg. Letterl. maandschrift 1848, n°. 2, Mengelwerk blz. 108, geschreven. — Of Corn. Abr. van Hoorn te Haarlem teruggekeerd, nog vóór zijn vroegtijdigen dood den lande of zijne stad tot nut

was, zou moeten nagespoord worden. — Het portret is ook beschreven, naar ik zie, bij Fr. Muller, Catal. 1852, n°. 2556.

L. B. N.

Het boek Anonymi, genaamd Deuterojubilon. (Vgl. VI. bl. 12, 246 ; XVI. bl. 48 ; XVII. bl 239.) Alleen om de literatuur over dit onderwerp aan te vullen, dat ik overigens verre ben van goed te keuren, merk ik hierbij nog aan, dat ik eerst onlangs uit eene te Groningen verkochte bibliotheek eigenaar werd van de navolgende werkjes van den jare 1783. Zij waren blijkbaar in navolging van *het boek Anonymi* van 1775 vervaardigd. En terwijl laatstgenoemd geschrift mij reeds 40 jaren bekend was, zoo zijn de navolgende mij nu pas voor het eerst onder de oogen gekomen.

1. *Het tweede boek Anonymie* (sic), *Bevattende de canonieke boeken van die stadt daar men de wijsheyd leerd; en daar de schoole des verstands gevestigd is. P. S. Dit stuk kan tot een vervolg strekken op het eerste boek Anonymi, genaamt Deuterojubilon.* In zeven hoofdstukken, 16 bl. 8°. met duitsche letter gedrukt. Uit vers 1 blijkt dat de voorstelling van den jare 1783 is.

2. *Die oude rechtzinnige Academische Cronijk dier vermaerde stad. Daer wel eer de Schoole der wijsheid haeren zetel gevestigt had.* En dan in een vierkant. *Heere ontfermt U over het land, maect d'Academie voorspoedig, ende de inwoners van Leijden verstandig.* Te Meppelt, bij Alexander Voogt, anno 1783. In een capittel van 31 verzen, 11 blz. mede met duitsche letter gedrukt. Er zijn nog sporen dat er een tweede cap. zouden volgen, of beloofd wordt. Het doelt buiten allen twijfel op omstandigheden ten jare 1783 binnen Leiden voorgevallen, wier oprakeling onnoodig is. Verder dan tot gissen naar den schrijver zal men het na 85 jaren niet meer brengen. A—Z.

VRAGEN.

Miguel de Cervantes. Eenige weken geleden ontving ik van den schrijver een werkje, getiteld: »Siete Cartas sobre Cervantes y el Quixote etc. Publicalas con notas y apendices Mariano Pardo

de Figueroa, Individuo corresp. de la Academia de la Historia y del Instituto Arqueologico de Roma. Cadiz 1868." Het bevat al hetgeen er in de laatste jaren in Spanje is geschreven en gesproken, betreffende het aanleggen eener verzameling van alle de werken van den beroemden schrijver van den Don Quixote, zoo wel van degene die in Spanje, als de vertalingen die in het buitenland het licht zagen, en verder daarbij te voegen al hetgene men zal kunnen bij een brengen wat op Cervantes betrekking heeft.

Het kwam mij niet ongepast voor, het bovenstaande door middel van dit tijdschrift ook aan onze landgenooten bekend te maken, of er soms onder hen een vereerder van Cervantes mogt worden gevonden, die tot het genoemde doel zou willen medewerken.

Genoemd werkje is niet in den handel, maar gaarne stel ik het ter beschikking van hem die het ter lezing zal verlangen.

LEUPEN.

Toneelspelen van Racine in het Hollandsch vertaald. Het is bekend hoe de tooneelspelen van Racine spoedig na hunne verschijning door vertalingen voor het hollandsche tooneel bewerkt zijn en tot in het begin dezer eeuw opgevoerd. Vele zijn dan ook de verschillende uitgaven dier stukken, maar de hulpmiddelen om ze *alle* op te sporen ontbreken.

De volgende lijst toont aan wat ik er van bij een bragt. Wie weet er meer op te geven?

Waar de naam van den vertaler niet op den titel voorkomt, staat die tusschen twee haakjes. Ter betere onderscheiding heb ik de namen der uitgevers er kortelijk bijgevoegd. Achter dezulke die ik alleen vermeld vond, staat een vraagteeken.

De overige heb ik alle in handen gehad en zou dit van de andere ook liefst wenschen.

Men zou mij veel genoegen doen met aan deze vraag eenige oplettendheid te schenken.

Amsterdam. FREDERIK MULLER.

Hollandsche vertaling der tooneelspelen van J. Racine.

Thebaïs, of Vijandlyke Broeders. Door: In magnis voluisse sat est. Leid., Wed. Prins. . . . . 1680.

Thebaïs. (door idem) Haarlem, van Hulkenroy . . . . 1719.
Alexander de Groote, (door A. Bogaert). Amst. Lescailje. 1693.
» » » id. Amst. Lescailje. 1718.
» » » id. Amst. Barents. 1723?
Andromaché, door (L. Meyer). Amst. Magnus . . . 1678.
» 2e dr. (id.) Amst. Lescailje . . . 1715.
» (id.) Amst. Bastiaansz. . . 1723.
» (id.) Amst. Duim . . . . 1744.
» door A. L. Barbaz. Amst. Uylenbroek . 1800.
» 2e dr. (door Tollens.) Amst. Immerzeel . . . 1809.
De Pleiters, (door A. Bogaert.) Amst. Magnus . . . . 1695.
Brittannicus, (door Joh. de Canjoncle) Amst. Lescailje . 1693.
» . . . . 1729?
» (door J. de Canjoncle) Amst. Duim . . . 1764.
» door J. van 's Gravenweert. Amst. Immerzeel. 1809.
Berenice, (door: In magnis voluisse etc.) Amst. Magnus. 1684.
» (idem.) Amst. Duim . 1735.
Bajazet (idem.) Amst. Magnus. 1684.
» door Th. Arents. Amst. Oostsaan. . . . . . 1682?
» door J. Nomsz. Amst. Klippink . . . . . . 1771.
Mithridates, door T. Arends. Amst. H. Zweerts. . . . 1679?
» id. Amst. Wed. de Groot . . 1698.
» id. Amst. J. en J. Bouman. . 1708.
» id. Amst. Lescailje. . . . . 1706.
» door J. Dullaert. Leeuw. H. Nauta. . . . 1679.
» door C. v. Beveren. Dordr., Keur . . . . 1679?
» door T. Arends. Amst. Lescailje en D. Rank. 1729.
» id. Amst. Duim. . . . . . 1752.
» door A. L. Barbaz. Amst. Uylenbroek . . 1800.
Ifigenia (door T. Arends). Amst. Magnus. . . . . . 1683.
» door J. Dullaart . . . . 1679?
» in Aulis, 2e dr. (door T. Arends). Amst. Lescailje. 1715.
» door id. Amst. Bastiaansz . . . . 1722.
» in Aulis, (door id.) Amst. Duim . . . . . . 1736.
» » » (door id.) Amst. J. Helders . . . . 1781.
» » » door A. L. Barbaz. Amst. Uylenbroek. 1800.
» » » (id.) Amst. Westerman. 1832.

Phedra en Hippolitus, (door F. Ryk) Amst. Magnus . .	1683.
» » »	1685?
Fedra en Hippolytus, door H. van Bracht. Amst. G. Onder de Linden	1715.
» » » (id.) Amst. Lescailje en D. Rank.	1724.
Fedra (door P. J. Uylenbroek.) Amst. Klippink . . .	1770.
» (id.) Amst. Duim.	1775.
» 2e dr. (id.) Ibid.	1777.
» 3e dr. (id.) Amst. Mars	1800.
» 4e dr. door P. J. Uylenbroek. Amst. Mars . . .	1809.
Esther. Non datur ad Musas currere lata via. Amst. Klippink.	1771.
Hester of de verlossinge der Joden. Amst. H. v. de Gaete.	(1719.)
Esther. Treurspel. Door Jan Boomhuis.	1771?
Athalia. Door F. Ryk. Amst. H. v. d. Gaete.	1716.
» Door J. Nomsz. Amst. Klippink	1771.
» id. Amst. Uylenbroek	(1807.)

Sprookjes. Van Heemskerk spreekt in zijne Batavische Arcadia, blz. 118, uitgave 1662, van sprookjes, als van »'t Root kousje", van »'t Smeerbolletje", »de Singende springende Loovertjes" enz. Zijn die sprookjes gedrukt en waar te vinden?

Antoni Leeuwenhoek. De volgende vragen worden aan navorschers en belangstellenden in het leven en de verdiensten van den beroemden delfschen micrograaph Antoni Leeuwenhoek (geb. 24 oct. 1632, † 26 aug. 1723) beleefdelijk ter beantwoording aangeboden door P. J. Haaxman, apotheker te Rotterdam.

1. Is het bekend met wie Leeuwenhoek, gedurende zijn tijdelijk verblijf in Amsterdam (1648), alwaar hij van zijn 16e jaar af als boekhouder en kassier in een lakenhandel werkzaam was en een tiental jaren verbleef, in aanraking is gekomen, door welke kennismaking en omgang kan vermoed worden, dat de lust voor microscopische waarnemingen in hem zal zijn opgewekt geworden?

2. Van wien en waar heeft Leeuwenhoek het slijpen van glas tot microscopische lenzen geleerd?

3. De brieven van Leeuwenhoek, opgenomen in de hollandsche verzameling, onder den titel van »Ontledingen en ontdekkingn"e

enz., beginnen met den 28sten. De uitgever dezer »missiven" zegt van de 27 ontbrekende, in eene aanmerking boven het Register: »*De voorgaande 27 brieven bij den auteur geschreven, en heeft hij tot noch toe niet kunnen resolveeren die met den druk gemeen te maken, dus hier de 28ste brief de eerste is die gedrukt is.* Deze 28ste brief nu is van den 25 april 1679. Op de bibliotheek der Leidsche hoogeschool heb ik een achttal eigenhandig geschreven brieven van Leeuwenhoek gevonden, waaronder 6 van 1674 tot 1678. En in het 9e 10e en 11e deel der Philosophical Transactions, berustende in de bibliotheek van het Bataafsche genootschap der proefondervindelijke wijsbegeerte te Rotterdam, vond ik een 15 tal brieven in het Engelsch vertaald aan de Royal Society geschreven en wel van 1673 tot 1677. Vraag: Zijn er nog andere brieven, vooral manuscripten in de hollandsche taal, van dat tijdvak 1673—1679, van Leeuwenhoek aanwezig en waar berusten die?

4. Leeuwenhoeks »missiven", opgenomen in de verzameling »Ontdekkingen en ontledingen" eindigen met die van 20 april 1702, zijnde de 146ste van het zevende vervolg, waarna de zoogenaamde »send-brieven" waarvan er 64 bestaan, aanvangen met eene missive aan mr. Antonie Heinsius van den 8 november 1712. Zijn er van dit tienjarig tijdvak geen brieven van Leeuwenhoek gedrukt of bekend?

In de philosophical Transactions 23e, 25e en 27e deel in bovenvermelde bibliotheek zijn door mij een 22 tal in het Engelsch vertaalde brieven gevonden, en wel van 25 dec. 1702; 5 en 6 febr. 1703, 29 dec. 1705; 19 maart, 20 april, 1 junij 1706; 15 julij, 18 oct., 22 nov., 6 dec. 1707; 28 aug., 9 oct. 1708; 10 sept., 22 nov., 1709; 18 nov. 1711; 1 maart, 10 junij 1712. Vraag: zijn er nog andere en vooral hollandsche brieven van het tijdvak 1702—1712 aanwezig? waar zijn die en welke is hun inhoud?

5. Ik bezit drie borden van echt fijn delfsch porcelein en een theeschoteltje. N°. 1 bevat het portret van Leeuwenhoek, fraai uitgevoerd en gekleurd, met een randschrift, vermeldende zijn naam, geboorte- en sterfjaar, alsmede zijne benoeming tot lid der Koninklijke societeit te Londen; n°. 2 bevat het familiewapen van Leeuwenhoek, in kleuren fraai afgebeeld en n°. 3 eene afbeelding van de grafnaald door zijne dochter Maria, na zijn overlijden in

de oude kerk te Delft opgerigt, terwijl het theeschoteltje het wapen van Maria Leeuwenhoek, uitnemend fraai en fijn gekleurd met haar naam er onder, bevat. Vraag: In welk jaar en bij welke gelegenheid zijn deze borden en dit schoteltje gemaakt en zijn er nog meer van deze borden aanwezig?

6. Er bestaat te Leiden, in bezit van dr. van Kaathoven een uitstekend fraai in olieverw geschilderd portret van Antoni Leeuwenhoek, maar zonder den naam van den schilder. Dit portret komt in houding, gelaatstrekken en attributen grootendeels volkomen overeen met een fraai in koper geëtst portret van Leeuwenhoek, (eveneens in het bezit van dr. v. Kaathoven) waaronder gedrukt is: »I. Verkolje pixit, A. de Blois fecit." Vraag: Is bovengenoemd *geschilderd* portret het oorspronkelijke door Verkolje vervaardigde afbeeldsel van Leeuwenhoek, of bestaat er nog een ander, waarop de naam van den schilder wordt aangetroffen?

7. Zijn er nog afstammelingen van de *oudste zuster* van Leeuwenhoek, Margaretha, die gehuwd was met Jan Molijn of du Molijn? Hunne oudste dochter Maria was gehuwd met Cornelis Haaxman; hunne tweede dochter Margaretha, was gehuwd met Arnoldus van den Heuvel; hun zoon heette Antoni Molijn of du Molijn. Evenzoo van de *jongste zuster* van Leeuwenhoek, Catharina, gehuwd geweest met Claas Jansz. van Leeuwen, of van de beide echtgenooten van L., Barbara de Mey en Cornelia Zwalm (of v. d. Zwalm)? terwijl verder door aanhuwelijking de namen voorkomen van Sieperus en Hobus in een oud familie register in mijn bezit.

8. Zijn er nog mikroskoopjes van de hand van Leeuwenhoek aanwezig, zoo als zijn afgebeeld in de verhandeling van Isaac van Haastert, de dissertatie van dr. Halbertsma en het »Mikroskoop" van prof. Harting, 3e deel, waarvan ik er als kind een gehad heb, doch 'twelk is verloren geraakt; en is zulk een instrumentje voor geld en een goed woord door mij te bekomen? Van deze mikroskopen zijn, volgens de catalogus der mikroskopen van Leeuwenhoek, die in 1747 te Delft verkocht waren, niet minder dan 247 geheel voltooid, en bovendien nog 172 lenzen alleen tusschen plaatjes besloten. Zie »Het Mikroskoop" door prof. P. Harting, 3e deel, bl. 42 aanmerking).

Antwoorden worden vriendelijk verzocht aan mijn bovenvermeld adres, of onder couvert van den heer boekhandelaar D. J. P. Storm Lotz te Rotterdam.

Nederlandsche liedboeken. De Oranjeboom. Weet iemand mij ook te zeggen:

I. Wie de schrijver is van een boekjen, getiteld: »Van den hemel afgebeeden door God tot heden bewaard en beschermd en in alle verdrukking, eerlooze mishandelingen en bitse versmadingen, nog bloeienden Oranjeboom; of verzameling van eenige liederen, ten dienste en gebruik der ware ouwerwetsche Patriotten, beminnaars van Prins Willem de Vijfde en 't doorlugtig Orangehuis. En ten spijt van een partye Zotten, Windbuilen, noemende zich ten onrechte Patriotten." (oblong 80 blzd: achterin staat dat het te bekomen is bij J. F. Jacobs de Agé in 's Gravenhage. In de Voorrede zegt deze schrijver, dat hij meermalen de pen ter defensie van den prins had opgenomen, »want, gaat hij voort, waarom zoude ik lochenen of te kort doen aan mijn aangebooren stamwapen, de Posthoorn, zijnde teffens het wapen van Oranje, waarvan de egte bewijsstukken, benevens een Genealogie van bijna 10 eeuwen onder mij berustende zijn."

II. Wie de broeder is van dîen man, waarvan hij eveneens in zijne Voorrede zegt: Niemand onzer, dan alleen mijne ondankbare eenige broeder, die schoon Evangelie-Dienaar mij als de pest haat is van deese denkwijze ontaard.

III. Of dit boekje zeldzaam is?

Lenaert der Kinderen. Omstreeks 1565 leefde te Emden Lenaert der Kinderen, boekdrukker. Kan men mij ook iets naders aangaande hem en zijn geslacht mededeelen? Er bestaan in Amsterdam en in den Haag nog familiën van dien naam; staan deze met hem in afmiliebetrekking, en zoo ja, hoe?"

CURIOSUS.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Mozart in Holland. (XVIII. bl. 39). Dat Mozart gedurende zijn verblijf hier te lande ook Utrecht heeft bezocht en aldaar concerten heeft gegeven, blijkt uit deze resolutie, den 18 april 1766 door het Collegium musicum Ultrajectinum genomen:

»Monsr. Mozart, virtuoso, het collegie verzogt hebbende om 't gebruik van het orchest en instrumenten is zulks naa deliberatie hem op den ouden voet en conditiën geaccordeert."

Utrecht. J. C. M. VAN RIEMSDIJK.

H. H. Quiter. (XVIII. bl. 222, vr. 60). Ik verkeer, ofschoon met ruimer voorraad, in hetzelfde geval als de heer Bodel Nijenhuis, aangaande de afbeeldingen van de nijmeegsche vredehandelaars die mij eerst lang na het sluiten van mijn werk, Geschiedenis van de Beeldende Kunsten in de Nederlanden, in eigendom zijn geworden. Ik beken dat ik lang heb gezocht, waar eene juiste opgave der personen die werkelijk tot die negotiatie behoorden, en als het ware één geheel uitmaakten, te vinden was: want de meeste auteurs hebben zich alleen met die handeling in commité afgegeven, en alleen de daarbij betrokken personen genoemd. Eindelijk kwam mij ter hand het boekje van De Saint-Disdier, bij C. Barbin te Parijs 1680, naar de fransche uitgave vertaald: Nijmeegsche Vreede-Handeling, of Naeuwkeurig verhael van d' aenmerkelijckste zaken, welke in de voornaemste plaetsen van Kristenrijck en inzonderheid te Nijmegen geduurende den loop der Vreede-Handelingen van den jare 1676, 77, 78 en 1679 voorgevallen zijn enz. 't Amsterdam bij Jan Bouman 1680 in 12°. En hier is achter het Register, en nog wel gelukkig als het ware zonder eenig belang en als bijzaak, eene lijst van namen aan toegevoegd, welligt door den vertaler, die er mede de noodige authentike stukken heeft bijgevoegd. Het zal velen aangenaam zijn indien ik deze lijst hier doe volgen; de portretten met eene K gemerkt zijn in mijn bezit, die met eene B in dat van den heer Bodel Nijenhuis, het kan welligt aanleiding geven om een compleet exemplaar te leeren kennen, hetwelk tot

heden nog onbekend is. Ook is mij onbekend of er een titel en beschrijving bij behoort. Ik moet hier doen opmerken dat er nog verscheidene portretten tot dit werk behoorende onder de mijne voorkomen, die niet op de lijst staan. Het is er even zoo mede gelegen als met de afbeeldingen der munstersche vredehandelaars, die als getuigen, zonder stemming, aan de handelingen deel mogten nemen, en van later aan sommige ambassadeurs nog toegevoegde raadspersonen. Ook de afbeeldingen der vorsten zelve, die de tractaten aangingen, ofschoon niet tegenwoordig, werden in die werken opgenomen. De namen dergenen die niet op de lijst voorkomen, in mijn bezit, zijn: Joannes Jacobus Huigen (wegens Keulen), Richardus Eden (wegens Bremen), Joh. Theod. Schafshausen (wegens Hamburg), Henricus Baleman (wegens Lubek), Johannes Reuter (wegens Mecklenburg), Adolphus Winandus lib. baro de Hochkirchen etc. (wegens Nieuburg), Johannes Joachimus d'Orville (wegens Hessen), Wilhelm Lotharius Bernardus Ducker (wegens Straatsburg). Bij B. N. zijn er dus nog twee voorhanden, die bij de onvermelde behooren als: Willem, prins van Oranje en S. Bachelius (wegens Holstein), zoodat hier reeds *tien stuks* zijn aangewezen behalve het getal der gecommitteerde vredehandelaars. Daar de lijst een getal van 24 *Mediateurs*, 13 *gevolmagtigde Envoyés* en nog 7 *andere Envoyés* opgeeft, bestond het geheele lichaam uit 44 *leden. Wij kennen nu* 21 *leden* die op de lijst voorkomen, en er zijn er dus nog 23 *te zoeken;* want men mag als zeker aannemen, dat als er tien onvermelde heeren in dit werk voorkomen, (en welligt zijn er nog veel meer) er geen twijfel bestaat, of al de genoemde hoofdpersonen, op de lijst voorkomende, zijn gewisselijk afgebeeld.

Lijst der MEDIATEURS, GEVOLMAGTIGDE AMBASSADEURS en ENVOYES, die op de vreede-handeling tot NIJMEGEN geweest zijn en waarvan hiervoren gewag gemaakt werd.

MEDIATEURS

wegens den Paus.

B. Den heer Bevilaqua.

Wegens Engeland.

Milord Barklay,

Milord Hijde,

	Milord Temple,
B.	Milord Jenkins.
	AMBASSADEURS
	Voor den Keyzer
K.	Den heer bisschop van Gurk,
K.	Den heer graaf van Kinski,
K.	Den heer Straatman.
	Voor Vrankrijk,
	Den heer maarschalk van Estrades,
	Den heer Kolbert,
	Den heer graaf van Avaux.
	Voor Spanje,
K.	Den heer marquis de los Balbazes,
	Den heer marquis de la Fuente,
K.	Don Pedro Ronquille,
	Den heer Kristin.
	Voor Sweeden,
B.	Den heer graaf van Oxenstiern,
K. en B.	Den heer Olijvenkrants.
	Voor Deenmarken,
B.	Den heer graaf Antony van Oldenburg,
B.	Den heer Heug.
	Voor den Staten Generaal.
	Den heer van Beverning,
	Den heer van Odijk,
B.	Den heer van Haren.
	Voor den Keurvorst van Brandenburg.
K.	Den heer van Somnits,
K.	Den heer van Blaspiel.
	GEVOLMAGTIGDE ENVOYÉZ.
	Voor den Koning van Deenmarken.
	Den heer van Meijerkroon,
	Den heer Petkum.
	Voor de Staten Generaal.
	Den heer Boreel.
	Voor den Keurvorst van Brandenburg.
	Den heer Meinders.

Voor den hertog van Savoijen.

K. Den heer graaf van Provana.

Voor den hertog van Lotharingen.

Den heer president Kanon.

Voor den bisschop van Osnabrugge.

K. Den heer baron van Platen.

Voor den hertog van Zel en de Prinsen van Brunswijk.

Den heer Muller.

K. Den heer Schutz.

Voor den bisschop van Munster.

K. Den heer Termeulen.

Voor den bisschop van Straatsburg.

K. Den heer Duker.

Voor den hertog van Holstein-Gottrop.

Den heer Ulkens,

Den heer Wetterkop.

ANDRE ENVOYÉZ

Voor den Keurvorst van Mentz en Trier.

K. Den baron van Leyen.

Voor den Prins en 't Kapittel van Luik.

K. en B. Den heer Charneux,

Den heer van der Vek.

Voor den Keurvorst van den Paltz.

Den heer Spanheim.

Voor den hertog van Tremouille.

Den heer Sanguiniere.

Voor den Maarschalk van Luxemburg.

Den heer van Villevrat.

EINDE.

U. C. KRAMM.

Kasteel te Nederhemert (vgl. XIII bl. 93, 212). Ik ken *geene* andere afbeeldingen, dan die door mij voor 30 jaar geschetst, welke op franco aanvrage ter beschikking van den vrager zijn.

EYCK VAN ZUYLICHEM.

Onbekend portret van eenen Waadlander (XVIII bl. 265, vr.

104). Ter bevestiging van de gissing van B. te L. diene, dat La Harpe te Rolle, niet ver van Lausanne, waar het portret gelithographeerd werd, is geboren. Op een klein eiland in het meer van Genève, vlak voor het stadje, ziet men een 40 voet hoogen obelisk met Laharpes borstbeeld. Het gedenkteeken is eene belooning voor den ijver door hem betoond bij de afscheiding door Waadland van het heerschzuchtige Bern in 1798 verkregen. Waarschijnlijk nam Waad toen de spreuk Liberté et Patrie, prijkende in het bovenste gedeelte van zijn doorsneden schild, aan ter gedachtenis. Voor eenen minder gelukkigen voorganger liet Laharpe een steen met opschrift in den N. kruisarm der fraaie cathedraal van Lausanne plaatsen. Zie Bädeker S. 230.

J. D.
L.

Portret van Gustaaf Adolf. Als eene geschiedkundige merkwaardigheid van voor ongeveer 50 jaren deel ik mede, dat onder mijne portretten een van den zweedschen koning Gustaaf IV Adolf voorkomt, in 1807 te London bij Colnaghi uitgegeven, waaronder deze latijnsche regelen geschreven zijn:

Huic, Europa! pares Regesque ducesque fuissent,
Non Bonapartaeum tu paterere jugum. H. D.

Regels geschreven kort na de uitgave. Ik meen voldoende reden te hebben, om te denken dat H. D. in het onderschrift beteekent Henricus Descurius. B.

Portret van Jan Barendsz. (XVIII bl. 539, vr. 161). Omtrent Jan Barendsz. of Jan den Lapper komen bijzonderheden voor in 't geestige dichtstukje op dien naam van den Haarlemmer Pieter Hermanus Klaarenbeek, eerst geplaatst in de Vaderl. Letteroefeningen, (ik weet niet van welk jaar), daarna overgenomen in zijne Nagelaten Gedichten, op zijn verzoek, na zijn dood uitgegeven door J. v. Walré, A. de Vries, J. H. v. d. Palm & P. W. v. Heusde in 1830.

Ook Lambrecht van den Broek bezong de heldendaden van Jan Barendsz.: zie van Vlotens Bloemlezing der Nederl. dichters II 417 der eerste uitgave. In hoe ver deze twee stukjes aan 't ver-

langen van K. V. S. zullen voldoen, moge hij zelve onderzoeken. De twee genoemde dichters hebben ten minsten hun best gedaan om Jan den Lapper bij 't nageslacht in aandenken te doen blijven. — Ook mij zou het zeer aangenaam zijn, indien er meer berigten hem betreffende werden opgespoord. J. C. K.

Matham (Theodore en Cornelis). In het belangrijke geschrift: *Voyage d'Adrien Matham au Maroc* (1640—1641) *journal de voyage publié pour la premiere fois avec notice biographique de l'auteur, introduction et notes par Ferdinand de Hellwald, de la bibliothèque imp. de la cour à Vienne. La Haye Martinus Nijhoff,* lezen wij in de vooraf geplaatste Notice biographique de l'auteur:

»La famille des Matham a fourni plus d'un nom illustre à »l'histoire des arts, en Hollande. Jacques Matham né en 1571 à »Haarlem, fut père de trois fils, Jean, Théodore et Adrien, dont »les deux derniers surtout devinrent sous ses soins également »des artistes de renom. On ignora longtemps les liens de parenté »qui unissaient entre eux ces quatre artistes.

»Nous manquons de renseignements sur l'année où naquit Adrien. »— Son fière ainé Théodore, naquit d'après Nagler en 1589, selon »Kramm en 1598 — on peut avec assez de certitude conclure »qu'il naquit en 1599 ou en 1600''

In de gelegenheid zijnde het navolgende over de familie Matham mede te deelen, willen wij dit niet achterhouden. Mogelijk wordt hierdoor gelegenheid tot verdere nasporing gegeven.

1636 12 Maart.	*Matham* (Cornelis) van Haarlem oud 28 j. apotheker geadsist. met *Maria van Poelenburg* zijn moeder en *Wayntje Sillinx* van Amsterdam oud 23 j. geadsist. met *Bregte Jacobs* haar moeder.
1641 12 Julij.	*Matham* (Theodore) van Haarlem oud 35 j., plaatsnijder, geadsist. met *Maria van Poelenburgh* zijn moeder en *Clara Huybregts* van Amsterdam haar ouders dood zijnde geadsist. met *Griet Jacobs* haar moeije..

Uit het hier medegedeelde blijkt niet, dat Adriaan en Jan broeders waren van Theodore en Cornelis; maar wij leeren nu kennen, den nog onbekenden Cornelis, en ook den naam der moeder, Maria

van Poelenburgh, misschien wel eene zuster van den utrechtschen schilder Cornelis van Poelenburg geb. 1586.

Theodore werd geboren in 1606 en Cornelis in 1608. De eerste was dus veel jonger dan in het hierboven aangehaalde werk wordt verondersteld, en het zal, nu de geboortejaren van deze twee broeders bekend zijn, gemakkelijker worden ook die van Adriaan en van Jan op te sporen, en de zekerheid te verkrijgen dat zij alle kinderen waren van Jacobus; tot nu toe weet men dit slechts van Adriaan, die onder het portret van Dirk I graveerde: Adrianus Matham Jac. fil. Harlemensis sculpsit A°. 1620.

Wij willen eindelijk nog melding maken van mr. Theodorus Matham, advocaat te Amsterdam die 9 november 1703 met Jacoba Geertuydis van Gennep, van Haarlem, in het huwelijk trad.

KNEPPELHOUT V. STERKENBURG

VRAGEN.

Amsterdam. Twee ontwerpen. In mijn Atlas van Amsterdam bevindt zich een merkwaardig programma, aangaande de oprigting van een uitspanningslokaal, zoo als Amsterdam er toen (een halve eeuw geleden) nog geen had zien verrijzen.

Het is een blad in fo., van boven prijkende met eene gegraveerde afbeelding van het gebouw, dat men zich voorstelde te stichten volgens de teekening van B. W. H. Ziesenis, tot een vauxhall, waarin zou worden opgerigt een collegie, waarvan een ieder aanvankelijk, later elk geballoteerde, lid kon worden. De ontwerper, P. J. Annokké, schrijft in 1797 naar een engelsch model een dergelijk gebouw te Rotterdam gesticht te hebben, en er thans een veel schooner te Amsterdam te willen oprigten met twee zalen van 200 voet lengte en een groot orkest in 't midden, omringd met eene gaanderij van 700 voeten waarin 100 appartementen, »ieder voorzien van een schuifraam met groote ruiten" en uitzigt op het land hebbende, »kolf- en kegelbaan, billardkamer, tempels, berceaux, engelsch plantsoen, lanen, vijvers, een cascade en verdere agrementen." De leden zouden tegen contributie van ƒ16 of ƒ20 's jaars 't uitsluitend gebruik van al die fraaiigheden hebben, met uitzondering van de kermisdagen en van één dag

om de een of twee weken gedurende den zomer, als wanneer vauxhall zou gehouden worden voor 't publiek met *f* 1,— entrée.

Daarentegen zou voor de leden alle zondag-avonden des zomers bij goed wêer een »serenade" gegeven worden. De ondernemer (die 't hotel Rondeel als zijn adres opgeeft) had zich van de medewerking van 't stadsbestuur verzekerd, ook ten aanzien van 't 's nachts voor de leden openblijven van de Muiderpoort. Dit laatste is de eenige aanwijzing van de plaats waar het gebouw zou moeten verrijzen.

Daar het plan dagteekent van febr. 1802, zoo waren de tijdsomstandigheden misschien niet zóó gunstig als eenige jaren vroeger of later. Evenwel schijnt er hoegenaamd niets van gekomen te zijn.

Terwijl ik geloof dat de mededeeling van het bovenstaande sommigen lezers van dit tijdschrift niet onaangenaam zal zijn, houd ik mij ten zeersten aanbevolen indien iemand mij iets naders aangaande deze zaak, den ontwerper en de redenen van mislukking kan opgeven.

Mijne tweede vraag is gemakkelijk te beantwoorden als iemand zich er de moeite toe wil geven; zij betreft eene plaat in royaal 8° formaat, waarschijnlijk uit een boek of brochure, maar welk? Er staan 5 kleine bouwkundige plans op: voorgevel, achtergevel, platte grond en twee doorsneden met het gezamenlijk opschrift: *Schouwburg*, en eene kleine aanwijzing in 't Hollandsch tot verduidelijking van 't grondplan, volgens 't welk het voorste derde deel van 't gebouw eene grootsche vestibule zou zijn, met eene koffijkamer, tot concert en danszaal tevens dienende, er boven. Het tooneel is in 't midden en de halfronde schouwburgzaal vormt het achterste gedeelte van 't gebouw. Onderaan staan geëtst deze woorden:

Gravé par Giraud à Amst. Juill. 1826.

Mijne vraag is: is dit een fragment van een plan tot 't stichten van eenen nieuwen schouwburg te Amsterdam? Zoo ja, wat is er dan nader van dit plan bekend? Of zijn het bouwkundige afbeeldingen van een schouwburg elders? in welk geval de plaat wel uit eenig bouwkundig werk zal ontleend zijn en aan de beschrijving door HH. architecten gemakkelijk te herkennen. Het gebouw onderscheidt zich bijzonder door den halfronden vorm van den achtergevel. De bouwstijl is zoo als men dien van 't jaar 1826 kan verwachten. D. C. MEIJER JR.

Amsterdam. Brand in de lijnbaan de Arend. Is er ook iemand die eenen plaatverzamelaar den dienst wil bewijzen van hem mede te deelen, waar en wanneer bovengemelde brand heeft plaats gehad? Er bestaat een prentje van, in 32°., gravure, vermoedelijk uit het laatst der 18e eeuw, zonder meer aanwijzing dan 't opschrift dezer vraag. D. C. MEIJER JR.

C. Fles. Wie was Ch. Fles? Voor mij ligt zijn portret ten halven lijve, met knevel en baard, omhangen met de insigniën der vrijmetselaren. Lith. van E. Spanier. Onder, deze regels:

Een schitterend verstand, aan 't edelst hart gepaard,
Zonk met den Broeder Fles te vroeg helaas in de aard'.

Kl. fol. Wie kan mij zijne levensgeschiedenis mededeelen?
J. C. K.

J. J. Heek. Op een vierkant monument ligt op een boek een kruis met krans; onder, een doodshoofd met gekruiste beenderen en zeis. In 't midden, een vrouwensilhouet met kneepjesmuts; daaronder haar naam: J. J. Heek, overleden 12 mei 1834. — Wie kan mij eenige bijzonderheden van haar mededeelen?
J. C. K.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS [1]).

Vlaardings zangverschil of »historisch verhaal van alles dat in den tijd van drie jaren over het zingen der lange of korte nooten is voorgevallen:" in Dichtmaat door E. D. G. Z. (1778?).

[1]) Sints wij het doel onzer V. bekend maakten (10 dec. 68) ontbrak het nog geen dag aan waarlijk treffende blijken van belangstelling.

1°). *Beschermers*, met bijdrage van *ƒ* 30 tot *ƒ* 3 's jaars, tellen wij 333; Leden (*ƒ* 2,50 tot *ƒ* 1,25) 202. — Een ons portvrij toegezonden naamkaartje, met vermelding buiten op het adres *wat* men wenscht te worden, is voldoende.

2°). *Correspondenten* hebben wij reeds in 47 Gemeenten des lands (in deze maand traden toe: Amersfoord, Beetsterzwaag, Delfshaven en Zaandijk): alsmede in Antwerpen, Berlijn, Brussel en Parijs.

De M. t. b. d. T. bezit, door goedheid van den heer Frederik Muller, een exemplaar. Is de naam des dichters van dit strijdschrift bekend? De 6[de] aflev. van v. Doorninck's pseudonymen noemt J. v. Dijk.

Betrekkelijk hetzelfde onderwerp bezit dr. van Hoogstraten, onze correspondent te Krimpen a/d IJssel, »Brieven van een vriend aan een vriend, wegens het voorgevallene in het Psalmgezang der

---

3⁰). *Mededeelingen* ontvingen wij van de HH. van Asselt (Oldebroek), Bastiaans (Haarlem), v. Doorninck (Deventer), Eekhoff (Leeuwarden), Gerlings (Haarlem), Hoogstraten (Krimpen a/d. IJ), Korndörffer (Rotterdam), Lagemans ('s Gravenhage), Nieuwenhuijzen (Utrecht), Ridder v. Rappard (Zeist), Schneider (Rotterdam), Smits (Nijkerk) en Wap ('s Gravenhage).

4⁰). *Geschenken* — en daaronder zeldzame en kostbare — vloeiden ons toe, behalve van de M. v. Ned. Letterk. en van mejufvr. Constance Dupper (Vianen), van de HH. Bastiaans (H.), Boers (Delft), Brandts Buijs (Zutfen), de Coussemaker (Rijssel), Eekhoff (L.), Heije (A.), Lagemans ('s Gravenhage), v. Maldeghem (Brussel), Moll, en Fred. Muller (A.), Nieuwenhuijzen (Utrecht), Rogge (Leiden), Rijnbende (Schiedam), Smits (Nijkerk) en Alberdingk Thijm (A.).

5⁰). *Aankoop* deden wij van drie zeldzame handschriften.

6⁰). *Uitgave* bereiden wij voor, van Swelincks *Regina Coeli* (in partituur en stemmen). Dit — voor zooveel ons bekend is — tot nog toe éénig *complete* werk van onzen S., is reeds in handen des graveurs.

7⁰). De heer minister v. Binnenl. Zaken deed, op ons verzoek, aan elke der (ruim elfhonderd) gemeentebesturen des lands het, door ons tot dat einde verstrekte, program onzer V. toekomen: met uitnoodiging om ons te melden, wie door hen tot nasporing zal worden aangewezen en in staat gesteld.

De heer minister voor R. K. Eeredienst meldde ons, dat hij de nederlandsche bisschoppen heeft bekend gemaakt met onzen wensch om mededeelingen, en heeft uitgenoodigd om hunnerzijds zooveel doenlijk daaraan bevorderlijk te zijn.

Wij zeggen allen ten innigsten dank voor hunne waarlijk hartverheffende medewerking. Blijft zij aanhouden en toenemen, dan hopen wij weldra — terwijl de Navorscher en de Caecilia geregeld onze maandelijksche vragen enz. blijven bevatten — in een *afzonderlijk* driemaandelijksch tijdschrift, breeder uitgewerkte mededeelingen en opstellen te geven.

Inmiddels zie elk na, of hij niet wat bezit, of aangeteekend heeft, wat ons van nut kan zijn: bepaaldelijk ook *overdrukjes* (of incomplete deelen) van verzamelwerken of tijdschriften, die iets in de rigting van ons streven bevatten. Nu is het nog tijd veel te redden, wat anders alligt onherroepelijk verloren gaat!

Namens de Vereeniging:

J. P. Heije, } *Secretarissen.*
Emil. Mohr. }

Gereformeerde gemeente te Vlaardingen (1776);" doch slechts de 4de, 5de en 6de brief. Wie kan en wil hem de overige brieven verstrekken?

De heftige beroering, die het zingen van al dan niet *rhytmische* koralen (een strijdvraag thans in Duitschland weder regt levendig aan de orde) in het laatst der vorige eeuw bij ons te lande verwekte, verdient buiten twijfel, als hoogst kenmerkend voor ons volksleven, uitvoerig geschilderd te worden. Wie levert ons bouwstoffen? den heer van Hoogstraten door den heer boekh. Schultz Jacobi (Rotterdam), mij door den heer Funke (Amsterdam).

HEIJE.

Rariora. In de *Catalogue of the Mathematical, Historial, Bibliographical & Miscellaneous portion of the celebrated Library of Mr. Guglielmo Libri. London* 1861, bl. 551, n°. 5075, vind ik vermeld:

Haecmundani (C.) Carmen Sapphicum, (with the musical notes) black letter. Amsterd. 1554.

Ode Sacra ad Psalmum 45 cantanda, ex more scripta per C. C. puerile in antiqua Schola Formatorem, black letter. ib. 1544.

Sconaei (C.) Leges in Gymnasio Harlemensi et Amsterodamensi observandæ (carmen), ib. 1576. 8°. Three very rare tracts, unknown to Fetis.

Wie weet iets naders van deze drie boekjes te vermelden?

BOERS.

Instrumentmakers. In W. Sandys en S. A. Forster, History of the violin, London J. R. Smith, 1864, worden op bl. 216 de navolgende hollandsche instrumentmakers met lof vermeld: Cornelis Weynman, 1682; en op bl. 245: At Amsterdam were Gysbert Vibrecht, 1707; Jan Bremeister, Peter Rimbouts, and Jacobs, of whom the latter made some good instruments after the Amati school, but could not attain their tone. Misschien zijn sommige namen verkeerd gespeld, hetgeen gewoonlijk gebeurt als vreemdelingen ons de eer bewijzen onze kunstenaars te citeeren. Zoo gegeloof ik dat de *i* in Rimbouts eene *o* zal moeten zijn, en Jacobs onze uitstekende Hendrik Jacobs is; de andere makers zijn mij onbekend. Nu is de vraag, daar de voortbrengsels onzer muziekinstrumentmakers der vorige twee eeuwen, voornamelijk in ons land

niet op de regte waarde worden geschat, of er behalve Jan van Cortenhout te Amsterdam en die latere Cuypers, nog meerdere instrumentmakers ten onzent zijn geweest? en zoo ja, dan verzoekt men eene naauwkeurige opgaaf hunner namen en woonplaatsen en, kan het zijn, eene beschrijving van den vorm, bewerking, lak en toon hunner vervaardigde instrumenten. BOERS.

Helmbreker en Padbrue. In de catalogus der in 1867 verkochte bibliotheek van Enschedé te Haarlem, komt onder n°. 2716 en 2717 eene zeldzame verzameling van gedichten van S. Ampzing voor. Eenige dezer gedichten zijn door den haarlemschen organist Helmbreker voor vier stemmen op muziek gebragt. Op de verkooping, waar ik tegenwoordig was, liepen mij deze werken te hoog, ook ben ik vergeten wie er de gelukkige bezitter van is geworden, daarom wordt hem in het belang der ned. toonk. de beleefde vraag gerigt, om deze werken zoo lang ter leen te willen afstaan, dat er een afschrift der muziek van kan genomen worden.

Een zelfde verzoek wordt gerigt tot hem, die op de verkooping der bibliotheek van Jacob te 's Gravenhage, 1866, bezitter is geworden van: *J. Westerbaan*, *Kusjes*, *naar het latijn van Joannes Secundus*, *met de muziek van Padbrue*, Am. 1641, 4° obl. — Zoo ik mij niet bedrieg was het slechts eene bas-partij. Ook aan de bezitters der andere stemmen wordt dezelfde vraag gedaan.

BOERS.

Tollius Amorfortius. Onze muziekgeschiedenis kent twee van Toll's. De eene, Jacobus, van Utrecht (geb. 1633), die een zonderlingen levensloop had. Eerst secretaris van Nic. Heinsius, werd hij daarna rector te Gouda, doch om zijne te vrije begrippen en leeringen afgezet. Toen eene wijle privaatdocent in Norwich, werd hij later weder als rector naar Leiden en spoedig daarop als professor te Duisburg beroepen. Doch ook daar toefde hij slechts kort; trok verder in den vreemde en ging er tot de katholijke kerk over; doch keerde weldra naar Utrecht terug, waar hij, 1696, in groote ellende stierf.

Zijne betrekking tot de muzijk bestaat eeniglijk in het uitge-

ven eener verhandeling »de sistrorum varia figura" (vergelijk Fetis).

Betrekkelijk den tweeden van Tol, Joannes, uit Amersfoort, weten wij weinig, voor zooveel zijn levensomstandigheden betreft. Robert Eitner vermoedt uit het opnemen van een 5 stemmig madrigal met zijn naam, in een bundel de diversi excellentissimi musici *di* Padova (1598) en uit twee door hem aangehaalde werken van Tollius: »Moduli trium vocum" enz. Heidelbergae apud *Commelium* 1597, 4°, en »Madrigali a sei voci" Heidelbergae 1597, 4°, dat hij eerst in Heidelberg, later in Padua geleefd heeft.

Vermoedelijk echter heeft E. die werken zelf niet in handen gehad. Immers de M. t. b. d. T. bezit de 5de *stem* van die Madrigali" door „Giovan Tollio d'Amorforte" 1597. Appresso Girolamo *Commelino* (*zonder plaats van uitgave*), 4°. Tegen het titelblad aan is de navolgende, omlijste, Opdragt gedrukt:

„Inclito Amsterdamensium musicorum Collegio optimo de se merito, l. m. q. dd. Joannes Tollius Amorfortius."

Die opdragt nu, en de wetenschap dat er een muziekuitgevers firma J. Commelin (of Commelinus) althans tot in 1637 in Leiden bloeide, doet vermoeden: èn dat die Madrigalen niet in Heidelberg, maar in Leiden verschenen zijn, èn dat Tollius, zoo niet op dàt tijdstip, dan toch langeren tijd in Amsterdam gewoond heeft.

Wie weet meer van deze merkwaardige bijzonderheden?

Wien is dat „beroemde" amsterdamsche Muziekcollegie (waarvan ik fantaseer dat onze Swelinck directeur was) nader bekend? Wie *vooral* bezit de 4 *overige* stemmen der Madrigalen van Tollio d'Amorforte, en wil ze ons schenken of leenen? HEIJE.

Gedichten, portretten, uitgevers en drukkers. Het zal over menig duister punt in onze muziekgeschiedenis licht verspreiden wanneer wij zoo volledig mogelijk eene lijst kunnen verkrijgen der gedichten op toonkunstenaars en virtuosen, en schrijvers over toonkunst vervaardigd. Dr. Schotel heeft zich bereid verklaard daartoe den grond te leggen.

Hetzelfde geldt voor eene lijst van portretten in dezelfde rigting (met vermelding der bijschriften). De heer Kramm heeft ons daarin zijne hooggewaardeerde hulp toegezegd.

Eene dergelijke lijst eindelijk van de uitgevers en drukkers van

zoodanige werken — met vermelding van de jaartallen der uitgaven — kan uiterst belangrijk worden, ook voor een blik op het groot aantal, en den, daaruit van zelf blijkenden, veelvuldigen aftrek. Wij houden ons zelf met dien arbeid bezig.

Wie alzoo in een of meer dier drie rigtingen ons bouwstoffen wil zenden, zal ons grooten dienst doen. HEIJE.

TAALKUNDE.

LEEUWARDER STRAATNAMEN.

»Welligt gevoelen sommige medewerkers lust over die (de namen van straten, enz.) van andere steden te spreken."

Deze woorden, voorkomende in het belangrijke vertoog van den heer J. ter Gouw »over de spelling en schrijfwijze der zamengestelde straatnamen", (zie Navorscher XIX bl. 22) wekten mij op en noopten mij om te onderzoeken en na te vorschen wat mijne woonplaats, de goede stad Leeuwarden, in dit opzigt voor bijzonders en merkwaardigs aanbiedt. Het resultaat van mijn onderzoek in dezen bied ik den lezers van den Navorscher aan.

Zoo als genoeg bekend is, lagen er in den ouden tijd ter plaatse die thans door de hoofdstad van Friesland wordt ingenomen, drie afzonderlijke dorpen of parochiën, Oldehove, Nijehove en Hoek. Nijehove schijnt meer bepaaldelijk ook den naam van Leeuwarden te hebben gedragen en reeds omstreeks het jaar 1190 onder dezen naam (*Liowerd*, spreek uit *Ljout*, in 't Friesch) tot eene stad te zijn verheven. De zich spoedig ontwikkelende en bloeiende stad werd in 1435 tot ééne gemeente vereenigd met de zeer naburige dorpen Oldehove en Hoek, en van toen af allengs gezamentlijk met grachten en wallen omgeven wordende, verbond ze zich volkomen met die bijgevoegde dorpen en nam in bloei en welvaart toe tot de tegenwoordige friesche hoofd- en hofstad. Ten tijde dat de drie dorpen nog afzonderlijk bestonden werd er door de bewoners geene andere dan de friesche taal gesproken en nog langen tijd daarna, tot diep in de 16e eeuw, werd in de stad Leeuwarden, in den dagelijkschen omgang, steeds de nationale

taal gebruikt. Het is dus wel vreemd en wonderlijk dat er niet meer regtstreeks echt friesche namen voorkomen onder de leeuwarder straatnamen. Vele van die namen echter, die hiervoor geschikt waren, heeft men naderhand, toen de Leeuwarders ophielden Friesch te spreken, eenvoudig vertaald, en b. v. van *Nijested*, van *greate* en *lîtse Tsjerkstriëtte*, van *Bûteiherne* en *greate* en *lîtse Heechstriëtte*, eenvoudig *Nieuwestad*, *groote en kleine Kerkstraat*, *Boterhoek* en *groote* en *kleine Hoogstraat* gemaakt.

Ten tijde der zoogenoemde saksische regeering in Friesland bewesten Eems (1500) en later ten tijde der kerkhervorming geraakte alzoo de schoone landstale, helaas! onder de Leeuwarders in onbruik; eerst onder sommige edelingen en grooten, daarna onder de burgers en onder de geringere lieden. Zij moest wijken voor het Nederlandsch, welke taal, door de Leeuwarders zuiver en onbesmet gehouden van de hollandsche uitspraak, maar rijkelijk vermengd met echt friesche woorden en uitdrukkingen, en met een eigenaardigen tongval gesproken, heden ten dage nog de leeuwarder volkstaal uitmaakt. In deze volkstaal, in dit eigene leeuwarder dialect (niet te verwarren met de friesche taal) worden alzoo de verschillende straten, stegen, grachten, enz. die de stad Leeuwarden zamenstellen, genoemd. Dubbele moeielijkheid, naarmate de leeuwarder volkstaal meer afwijkt van de gewone nederlandsche of liever hollandsche taal, levert het dus op om de namen der straten in die stad juist te noemen en te spellen, en het was dus geene gemakkelijke taak de regte namen en de juiste spelling aan te geven, toen voor een paar jaren ook de hoeken van de straten onzer stad met fraaie, blaauwe naambordjes werden voorzien.

Eenige van die straatnamen, die ons het merkwaardigst voorkomen, willen wij opsommen en er onze aanmerkingen bijvoegen, in de hoop dat de lezers van den Navorscher, ofschoon 't eene zaak van geheel plaatselijken aard mag genoemd worden, met welwillendheid een en ander zullen ontvangen.

Zoo als ik reeds zeide, komen er zeer weinig echt friesche namen onder de leeuwarder straatnamen voor. De naam, die het meeste in 't oog valt en tot deze afdeeling behoort is wel *de Waeze*, de naam eener gracht. Aan vreemdelingen (Hollanders)

komt deze naam zonderling en ongerijmd voor; ook weten zij hem in den regel niet goed uit te spreken en zeggen dan *Weze*, omdat de friesche klank *ea* hun onbekend is. Anderen ook komen met een geleerd gezigt aan dezen of genen Leeuwarder vertellen, dat men zich vergist heeft toen men den schilder dezen naam aldus op het bordje liet zetten en dat de *a* vóór de *e* (als of 't eene vlaamsche of oud-hollandsche spelling ware) en er alzoo *Waeze* (dus *Waaze* of *Waze*) dient te staan.

Intusschen is *Weaze* een echt friesch woord, dat weeken modder of slik beteekent en den toestand van de gracht, of beter van den wal, voor eeuwen, kenmerkt. Ik stel mij voor dat deze gracht vroeger de achterhuizen, erven, tuinen en hoven van de huizen aan den zeker reeds vroeger bebouwden, evenwijdig loopenden *Wirdumerdijk* bespoelde; ook niet bestraat was en welligt hier of daar bedekt met een mestvaalt of vuilnisbelt, den naam van *Weaze* ten vollen verdiende. Ook op eenige andere plaatsen in Friesland komt de naam van *Weaze* in dezen zin voor.

De meeste andere straatnamen te Leeuwarden komen onder tweederlei vormen voor; namelijk zoo als het volk ze uitspreekt en zoo als de officiëele hollandsche naam luidt. Zoo heeft men b. v. de namen *Wurmerdîk* of *Wu$_r$ddummerdîk*, *Ruutsketier*, *Serivestraatsje*, *Hanjesteich*. *Doeke-Ma$_r$tenspîp*, [1]) nevens de officiëele namen *Wirdumerdijk*, *Ruiterskwartier*, *Heer-Ivo-straatje*, *Haniasteeg*, *Duco-Martenapijp*, enz. Deze volksuitspraak en officiële vorm nevens elkander levert nu en dan moeielijkheden op. Wat zal men b. v. maken van namen als *Suupsteich*, *Deinumer* en *Huzumer Suupmerk*, *Twuub'ksmerk*, *Kroemejat*, *Bargejagerssteich*, enz.? Naar de woordelijke vertaling moest men deze straten en stegen in 't hollandsch noemen en schrijven: *Karnemelksteeg*, *Deinumer* en *Huizumer Karnemelkmarkt*, *Beschuitmarkt*, *Krommegat*, *Varkensjagerssteeg*, enz. Maar zoo doende maakte men die namen onverstaanbaar voor het volk, dat ze ook nooit aldus zoude gebruiken. Daarom ging men zoo wat schipperen en knoeien, en wilde midden door zeilen; thans staat er op de naambordjes van die straten: *Zuupsteeg*, *Deinummer Zuupmarkt*, *Tweebaksmarkt*, enz. alzoo noch in 't Hol-

[1]) In deze en andere Leeuwarder woorden. waar ik de letter *r* kleiner en wat lager heb doen afdrukken, moet men de *r* niet uitspreken, maar wel laten hooren.

landsch, noch in 't Friesch, noch in 't leeuwarder dialect. De spelwijze *Zuup* met eene *z* voor het leeuwarder *suup*, het friesche *sûpe* (*soepe*) is verkeerd en dwaas. Geen Leeuwarder en geen Fries in 't algemeen, die in zulke woorden ooit eene *z* uitspreekt noch ook goed uitspreken kan.

De oude Leeuwarders schijnen, even als oudtijds hunne buren, de Groningers, de *g* van *gat* op pruisische wijze als eene *j*, *jat*, te hebben uitgesproken. Van waar anders den naam *Kroemejat* voor een' krommen hoek van het *groote* of *Jacobijner Kerkhof?* Te Groningen heeft men op deze wijze de *Kijk-in-'t-jat-straat*, vulgo: *Kikentjestroate*, voor *Kijk-in-'t-gat-straat.*

Te Leeuwarden geeft men aan eene gemetselde steenen brug, die het volk te Amsterdam *slois*, te Groningen *boog*, te Bolsward *post*, en elders slechtweg *brug* noemt, den naam van *pîp* of *piip;* zoo heeft men hier de *Klokjepîp*, de *Nyepîp*, de *Tontsjepîp*, de *Dubbeldepîp,* enz.; en een voornaam gedeelte der stad heet naar zoo 'n lange of beter breede steenen brug: *bij de lange pîp.* Zoo ook staat er op het naambordje: *Lange pijp;* ofschoon *pijp* in dezen zin volstrekt niet hollandsch is, en de Hollanders nooit begrijpen wat zij van die lange pijp zullen maken.

Heer-Ivo-straatje staat er op het naambordje van eene straat, tegen den zijmuur van het hoekhuis gespijkerd. Welligt in dat zelfde huis of althans daaromtrent woonde nu drie eeuwen geleden een eerwaardig oud man, Ivo geheeten, en omdat hij hoofdpriester was in de domkerk van St. Veit te Oldehove, (welke parochie toen binnen de leeuwarder stadswallen was getrokken) werd hij door het volk steeds *Heer Ivo* genoemd. Het was een zeer braaf man en een vriend van het volk, zoodat hij te Leeuwarden zeer populair was en door het volk gezien, geacht, en geëerd werd. In die dagen zeide men van den ouden priester Ivo tot een spreekwoord:

Heer Ief,
Hett 't folk lief!

Geen wonder dus dat men het straatje naast zijne woning naar zijnen naam: »het straatje van Heer Ivo" noemde. Omdat dit wat omslagtig was maakte men er natuurlijkerwijze: »des Heeren Ivo's straatje", of »'s Heeren Ivo's-straatje" van. En toen

bij latere geslachten de heugenis van den beminden priester van Oldehove was verloren gegaan en zijne kerk, de Oldehoofster kerk, in puin lag, verbasterde het volk den toch nog altijd langen naam van het kleine straatje nog meer en maakte er van »*Serivestraatje*", zoo als het heden ten dage nog in den mond des volks heet.

Heer-Ivo-straatje dus, zoo als er op het naambordje staat, is eene verkeerde spelwijze; het geeft geen zin; het beteekent niets; het is een onmogelijke naam! Het volk weet ook wel beter, of liever het gevoelt fijner den geest van de taal; het volk heeft nooit, hoe het den naam ook verbasterde, die *s* aan 't begin van den naam, dat teeken dat 't volgende woord in den tweeden naamval staat, verloren. En even zoo als men schrijft 's Hertogenbosch, 's Gravenhage, 's Heer-Arends-kerke, en zelfs Serjansland, voor des Heeren Jans land, zoo moest men ook *'s Heer-Ivo's-straatje* schrijven.

Het *Heeren-walletje* droeg aleer den naam van Aarden-walletje, of naar leeuwarder uitspraak *Ee,den-waltsje*, waarschijnlijk wel omdat het niet bestraat was. De tegenwoordige uitspraak en schrijfwijze is verbasterd en verkeerd.

Slechts weinige straten zijn te Leeuwarden naar namen van heiligen genoemd; men heeft er slechts de *St. Jacobs straat*, het *St. Jobs* (*St. Jacobs*) *leen* en de twijfelachtige namen van *Ciprianus-steeg* en *St. Frederikssteeg*. Ofschoon deze laatste naam op het naambordje staat en ook vroeger officiëel steeds zoo werd gebruikt, geeft het volk te Leeuwarden aan bedoelden steeg steeds den min schoon klinkenden naam van *Skinkefreterssteich*, in 't hollandsch *Hamvreterssteeg*. Hoe men hier aan eenen St. Frederik komt, begrijp ik niet; misschien heeft de eene of andere betweter dien volksnaam wel te plat gevonden en er op den klank af een anderen naam, en nog wel dien van een heilig, aan gegeven.

Naar de heeren van Camminga, die oudtijds heeren van het Ameland waren en een slot te Leeuwarden hadden, is de *Amelandsstraat* genoemd, die nabij dit aloude huis, dat nog bestaat en nog het Amelandshuis of hof wordt geheeten, gevonden wordt. Naar het geslacht Burmania en het Burmaniahuis, is de *Burmaniasteeg*, naar het geslacht Minnema en het Minnemahuis de *Minnemastraat* genoemd. Beide laatste adellijke huizen zijn

nog aanwezig. Naar het geslacht Unia en het Uniahuis, dat reeds voorlang is afgebroken, is de *Uniabuurt*, meer bekend onder den naam van *Ossekop*, geheeten.

Naar bijzondere familiën en personen zijn verder te Leeuwarden nog genoemd: de *Poptasteeg*, vulgo *Pipsteich*, de *Haniasteeg* (*Hanjesteich*), het *Ritsumastraatje*, de *Wabbe-Wisses-straat* en *Wabbe-Wisses-dwinger*, (*Wisjestraat* en *Wisjedwinger*), *de Duco Martena pijp*, (*DoekeMartens pîp*), het *Struivingspoortje*, de *Rochebrune-steeg*, de *Ipe-Brouwers steeg* (*Ibrouwersteich*) en sedert korten tijd ook de *Baljee-buurt.*

Naar de oude kloosters die vroeger te Leeuwarden bestonden en waarvan slechts de kerken zijn overgebleven, heeft men de volgende namen: *Begijne-staat*, *Begijne-klooster*, *Bonte-pape-steeg*, *Monnike-muur-straat*, (*Muntsjemuurstraat*), de voorstad *Olde-Galileën* (*Oude-Gleien*) enz. De *Bonte-pape-steeg*, naar 't mij voorkomt aldus genoemd naar de Predikheeren of Dominicaner monniken, die in de nabijheid hun klooster hadden en bonte (zwarte en witte) kleêren droegen, wordt door het volk, dat niet meer van de Predikheeren, de bonte papen, afweet, dikwijls tot een *Pompmakers-steeg* vernederd, omdat pompmaker wel wat gelijkt in klank op »bonte papen."

Een handschrift, berustende ter pastorij van de St. Bonifaciuskerk te Leeuwarden geeft den oorsprong van dezen naam echter anders op en zegt van de *Bontepapesteeg:* »des alsoo genoempt »naar sekeren Vicarius van Nieuwen Hove, Frederick genaempt, »draegende een tabbaert met bont becleedt." Zie W. Eekhoff. Geschiedkundige beschrijving van Leeuwarden. Eerste deel, bl. 199.

Naar uithangborden en uithangteekens zijn er te Leeuwarden niet vele straten genoemd; men heeft er de *Wolvesteeg*, waarvan het hoekhuis thans nog met een' fraai uit hout gesneden wolf boven de deur prijkt; verder de buurt de *Ossekop* en de achterbuurten *achter de witte hand* en *achter de groene kan.*

Des te meer straten en stegen zijn er hier ter stede die genoemd zijn naar verschillende ambachten en bedrijven. Zoo heeft men: de *Speelmansstraat*, de *Slotmakersstraat*, de *Pottebakkersplaats*, de *Pottebakkerssteeg*, de *Gardenierssteeg*, de *Bargejagerssteeg*, de *Loodgieterssteeg*, de *Koperslagers-* of *Brouwerssteeg*, de *Korfmakers-*

straat, de *Schipperssteeg*, de *Schuitmakerssteeg*, de *Pijpbakkerssteeg*, de *Driekramerssteeg*, de *Messemakerssteeg*, de *Stokerssteeg*, de *Hoedemakerssteeg*, enz.

Onder de straatnamen, die in bijna alle nederlandsche steden voorkomen, en dus wel algemeen mogen genoemd worden, heeft men te Leeuwarden eene *Kromme-elleboog-steeg*, (*Kroeme-elleboog-steich*) *Koningstraat*, (*Keuningsstraat*) *Turfmarkt*, *Keizersgracht*, *Heerestraat*, *Peperstraat*, *Torenstraat*, *groote* en *kleine Hoogstraat*, *groote* en *kleine Kerkstraat*, *Doelestraat*, *Doelesteeg*, *Lombardsteeg*, *Pijlsteeg*, *Breedstraat*, en andere.

Vele vreemde en ongewone straatnamen komen er ook te Leeuwarden voor. De ongewoonste wil ik hier opgeven, zonder over die benamingen in nadere beschouwingen te treden, om den wille van de ruimte en omdat ik van sommige niet weet wat te maken of omdat hun oorsprong niet duidelijk is. Zoo heeft men de *Kochelschans*, niet *Kogelschans*, want kogel luidt in 't oud leeuwarder dialect als *koegel*, niet als *kochel; Droevendal*, *Zaailand*, *Ruiterskwartier*, *groot* en *klein Schavenek*, *Korstebijtersteeg*, *Tournooiveld*, *Weert*, *Beijerstraat*, (van het oude *bajert*) *Zwitsersch waltje*, *Sacramentstraat*, *Weêrklank*, enz.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Geslacht van tijdschriften, dagbladen enz. (XVIII, bl. 420, vr. 119; vgl. bl. 629). De heer van Vloten — hem dank ik intusschen voor zijn antwoord — zal zien, dat de quaestie niet zoo gemakkelijk is als hij wel meent. Al dadelijk staan hier drie meeningen over elkâar: die van den heer Th. de Beer, die van den heer Leendertz, en die van hem zelf. Men is het dus nog lang niet eens over het aan te nemen stelsel.

De heer van Vloten helpt mij wel wat op weg, doch blijft in enkele punten het antwoord schuldig. Als hij het geslacht der *dagbladen* in de *verschillende talen* wil raadplegen, komt hij spoedig tot nog grooter inconsequentiën dan wanneer hij slechts dat in het Nederlaadsch wenscht in acht te nemen. Hij wil niet hebben, dat men schrijve *het* PATRIE, omdat PATRIE in het *Fransch* vrouwelijk is. Goed, maar men spreke dan ook, van *den* ALBUM, *den* CABINET HISTORIQUE, *de* CROIX, *den* INSTITUT, *den* ORCHESTRE,

den NORDSTERN, *het* EUROPA, *den* SPORN, *den* GEDANKEN, *de* ORGEL, *den* ORGAN, *het* ECHO enz., enz. Kan dat, mag dat,? Hoe nu met de engelsche namen, moet men die in het Hollandsch vertalen? Zoo ja, dan leze men voortaan: BELLS LIFE, *het* NEWS, *het* FIELD, *het* TABLET, *het* UNIVERSE, *den* FUN (aangezien wij dit met *pret* zouden vertalen) enz. enz. Ik vraag den heer van Vloten, of hij dit wil toegepast zien?

Ook verzoek ik hem nog te willen mededeelen hoe hij de fransche couranten, die met *Journal* haren titel beginnen, wenscht te noemen. Consequent, en volgens zijn regel, dat men het geslacht der woorden in de verschillende oorspronkelijke talen moet raadplegen, zou men gedrongen zijn *den* JOURNAL DES DEBATS te lezen.

Ook omtrent zijn idee, dat men niet zou mogen spreken van *hvt* BELL'S LIFE, wijl BELL'S, de plaats inneemt van het lidwoord, wensch ik nadere inlichtingen. Schrijft hij, »HOLLANDSCHE ILLUSTRATIE deelt mede" in plaats van »*de* H. I. deelt mede;" »KUNST- EN LETTERBODE verhaalt," in plaats van »*de* K. EN L. verhaalt;" »GRAND JOURNAL zegt," in plaats van »*het* GRAND JOURNAL zegt" enz.?

Eindelijk vraag ik wat er moet worden van de titels die een meervoudvorm hebben; kan ik in *den* TIMES lezen, dat *hij zijne* lezers waarschuwt? Kan ik in *de* TIMES vinden dat *zij* vrijzinnig is? Kan ik in *de* TIMES opmerken hoe zij daaglijks belangwekkender worden, in haren inhoud? Kan *de* TIMES mij verzekeren, dat hunne redaktie niets te wenschen overlaat?

Zie hier vijf verschillende vormen; men zal moeten toegeven, dat zoo ooit, thans de spraakwending te pas komt *qu'il y a difficulté de choix.* H. TIEDEMAN.

Familienamen met den uitgang meijer (vgl. XVIII bl. 44). G. B. deelde ons eene lijst mede van de verschillende Meijers, die voorkomen in het »Algemeen Adresboek der stad Amsterdam voor de jaren 1868—1869." Wij laten die volgen, met weglating van de vroeger reeds vermelde en met bijvoeging van eenige ons door eenen anderen medewerker verstrekt.

Altmeijer.	Bohlmeijer.	Brenninckmeier.
Baxmeier.	Bodemeier.	Brockmeier.
Bismeijer.	Bredemeijer.	Brommeijer.

Bruggemeijer.
Caldemeijer.
Dankmeijer.
Deuermeijer.
Doormeijer.
Dorfmeijer.
Dreckmeier.
Ellermeijer.
Erlenmeijer.
Finkemeijer.
Gallmeijer.
Gildemeijer.
Glammeijer.
Glintmeijer.
Greutemeijer.
Grootmeijer.
Haalmeijer.
Hegelmaier.
Heinemeijer.
Heitmeier.
Hermsmeijer.
Hesselmeijer.
Heuwekemeijer.
Heijmeijer.
Hilkemeijer.
Homeijer.
Hubbelmeijer.
Hufmeijer.
Johanningmeijer.
Kammeijer.
Klapmeijer.
Klinkmeijer.
Kolkmeijer.
Koorsmeijer.
Kuhlemeijer.
Lachmeijer
Lakemeijer.
Lanfermeijer.
Langemeijer.
Lemeijer.
Masmeijer.
Neumeijer.
Niermeijer.
Numeijer.
Obermeijer.
Oudemaijer.
Pameijer.
Petermeijer.
Pinkmeijer.
Poggemeijer.
Pohlmeijer.
Poolmeijer.
Rittmeijer.
Rootmeijer.
Rutimeijer.
Schmalgemeijer.
Schnidermeijer,
Schoelmeijer.
Schollmeijer.
Schretzmeijer.
Staudemeijer.
Storkmeijer.
Stranckmeijer.
Strasmeijer.
Struchtmeijer.
Titkemeijer.
Telsemeijer.
Upmeijer.
Usmeijer.
Vaarmeijer.
Vahrmeijer.
Wedemeijer.
Wehdemeijer.
Wehmeijer.
Westermeijer.
Winkelmeijer.

Onderlat (vgl. XVIII bl. 427). Dezer dagen trof ik dit woord aan in eene andere, wel wat verwante beteekenis, in: Geschiedenis van Middelburg in Vlaenderen, door Karel Verschelde. Brugge, Edw. Galliardt & C°. 1867. »Aengaende de begraefplaetsen wordt het volgende bepaeld (in 1549) de cantor zal zijn graf hebben enz. en de kerkmeesters met den ontvanger in de beide *onderlatten* of *zijds-beuken* (der kerk)." De zij-beuk, de ruimte ter weêrszijde van het schip, onder een lager dak dan het dak der kerk zelf, heette dus vroeger ook onderlat. G. P. ROOS.

VRAGEN.

Eene plaats uit Floris ende Blancefloer. In Hoffman von Fallerslebens Floris ende Blancefloer vs. 260 en volg. lees ik:

daer toe hatsi goede ghereide
in allen tiden spade ende vroe,
ende dede, dat hem behoorde daer toe:
te tide slapen, te tide waken,
te tide haer *bat* ende *bedde maken.*

Wat beteekent dit: *haer bat ende bedde maken?* In ieder glossarium vind ik voor *bat*, *bet*, *beter*, maar daar zal hier toch wel geene sprake van kunnen zijn. En moet ik aan *bat* den zin hechten van ons *bad* en aan *bedde* van ons *bed*, dan zegt de dichter in twee achtervolgende regels tweemaal dat zij op hun tijd naar bed gingen. Is deze onderstelling niet beneden de waarde van den dichter? E. A. H.

[*Bat* kan hier niets anders zijn dan ons *bad* (balneum). De vertaling van den Floris is op verre na zoo uitstekend niet als sommigen meenen; en het zou zoo vreemd niet zijn indien er eens tweemaal hetzelfde in werd gezegd. Hier is dit evenwel het geval niet. In het aangehaalde vers wordt niet gezegd dat de vrouw zorgde dat de kinderen op hun tijd te bed gingen, maar alleen dat bad en bed op hunnen tijd gereed waren.]

Spelling in de 15e eeuw. Hoffman deelt ons mede, dat Bilderdijk van zijn XXVIe Loverken getuigde, dat het nog wel eene vroegere eeuw dan de 15de kon toebehooren. In dit liedje nu vind ik het woord: *gracht* en in het volgende de woorden: *schip* en *scheiden.* Zoo in dezen tijd die woorden reeds reeds zoo geschreven werden, wanneer heeft men dan toch *graft*, *scip* en *sceiden* gezegd? E. A. H.

Spreekwijze: Alle gekken op een stokje. Dr. J. H. Halbertsma zegt in den Taalgids 9e jaarg. bl. 47. *Alle gekken op een stokje.* Ik had steeds gezegd en hooren zeggen: *Alle gekheid op een stokje.* Welke uitdrukking is de juiste en wat beteekent zij?

E. A. H.

Zich uitspreken. Dit is, naar mij voorkomt, een germanisme. Men moet *zich uitlaten*, doch kan *zich* niet *uitspreken*. Hoe denken anderen hierover? H. TIEDEMAN.

Pamflet. Omtrent dit woord lees ik in de Wetenschappelijke Bladen 1868, n°. 12 bl. 362, dat het reeds voor de uitvinding van de boekdrukkunst bekend was en dat het komt van *paulm*, de holte van een hand en *flij-leaf*, een vliegend blaadje en dus beteekent, een vliegend blaadje zoo groot als de hand. Is dit waar? O. N.

Verbuiging van het werkwoord. Toekomende tijd. Is het mogelijk *in eenige taal* vormen voor de toekomstige tijden te vinden, die in beteekenis tegenover elkander staan, als die welke bekend zijn onder den naam van praesens en aoristus in het Grieksch, en van parfait défini en imparfait in het Fransch?

S. M. HZ.

Spreekwijze: een hart onder den riem of een riem onder het hart steken. Op den omslag van de 7de afl. van het Woordenboek schrijft dr. M. de Vries: »De medewerking van Dr. Verwijs heeft mij een hart onder den riem gestoken." Ik hoorde tot dien tijd nooit anders dan »een riem onder het hart steken" Welke zegswijze is de ware en hoe moet *een riem onder het hart*, of *een hart onder den riem steken*, in zijn werk gaan? E. A. H.

[Den bevreesden *zinkt het hart in de schoenen*. Om dat te voorkomen steekt men er een riem onder. Zoo, verwacht ik, verklaren zij de spreekwijze, die den riem onder het hart gestoken willen hebben. Maar dit is, dunkt mij, eene vrij onnoozele manier om het hart voor zakken te bewaren; er zou, ware dit noodig, gemakkelijk eene betere uit te denken zijn. Een plank of een ander breed voorwerp zou hier betere diensten bewijzen dan een riem. In ieder geval zou het eene zeer vreemde en vrij barbaarsche operatie zijn. Dat men daaraan denkt en gewoonlijk spreekt van eenen riem onder het hart steken, komt hiervan, dat men de oude en echte spreekwijze, een hart onder den riem steken, niet verstaat. Het hart werd van ouds gehouden voor den zetel van den

moed, en dit was niet vreemd, want vrees veroorzaakt meestal hartklopping. Nog hoort men dikwijls iemand uittarten met de woorden »heb het hart eens om dat te doen," of van den lafaard zeggen „hij heeft geen hart in zijn lijf." Wanneer men nu zulk eenen moed inspreekt, dan geeft men hem een hart, dan steekt men hem een hart in het lijf en men steekt dat op de plaats waar het behoort te zitten, *onder den riem*, dat is onder den *gordel*.]

Spreekwijze: het onderspit delven. Waaraan is de spreekwijze: *het onderspit delven* ontleend? E. A. H.

Leesten. De Huisvriend (Aflevering 8, voor 1868) bevat, onder den titel: Taalkundige vragen en opmerkingen, een viertal ondeugende rijmpjes. N°. 3 luidt:

„De hooggevierde Jan Clarisse,
Geheeten ook wel Jan Kanon,
Geleerder nagedachtenisse,
Die beter as ik Hollandsch kon,
Heeft „leesten" vaak en warm verdedigd.
Och heer de Vries, daar Gij U thans
Toch met dat woordenboek verledigt,
Hergeef aan 't woord zijn ouden glans,
't Is lang in onze taal geweest en
't Kan ons nog goede diensten leesten."

Hij geeft mij de volgende opmerkingen in de pen:

Wat ik voor een provincialisme hield, blijkt mij weêr, een algemeen nederlandsch woord te zijn, altoos zoo de goede Huisvriend gelijk heeft. In Zeeuwsch Vlaanderen leeft het woord: ik hield het tot heden voor eene speling met de schoenmakers leest: „hij is opgekraamd met al zijn lappen en leesten," zegt men van iemand die eindelijk, nadat men zulks lang gewenscht had, verhuisd is en wel bepaald wanneer de persoon tot zekeren dubbelzinnigen stand behoorde.

»'k Heb al bijeen gebracht wat ik maar *ver*leesten kon," zegt de betaler, die alle krachten heeft ingespannen of de vrouw die een luiermand stoffeert.

»Lorren en leesten," beteekent een arme boel.

In allen geval klinkt het woord bij ons *ver*leesten, 't geen wel 't zelfde zal zijn als het bedoelde leesten.

Miste het Hollandsch in den vierden regel de H en ch, dan was het een volmaakt aardenburgsche uitdrukking.

Zou het toch niet van de schoenmakers *leest* komen? Dat pakken van lappen en leesten, lorren en leesten, daarbij de zucht der schoenmakers vooral der *lappers* om St. Crispijn te offeren, welke herhaling van offerhande er menigeen in 't riet stuurt, geeft mij slechte gedachte van den aard des woords. Het schoenmakersgereedschap kan gewoonlijk wel in een goeden randsel, het is zeer *portatief*, dus 't beduidt niet veel. G. P. ROOS.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Familie Hulsius. (XVIII, bl. 493 vr. 129). De berigten nopens deze familie zijn nog al eenigzins uiteenloopend en verschillend, bij v. d. Aa, Biogr. Woordenb., d. VIII, bl. 1444—1450; Glasius, Godgel. Nederl. d. II. bl. 155—156 en Kobus en de Rivecourt, Beknopt Biogr. Woord., d. I, bl. 828. Het blijkt evenwel, dat Antonius Hulsius, sedert 1644 waalsch pred. te Breda, in 1676 prof. theol te Leiden, aldaar † 15 of 27 febr. 1685, 3 zoons had, n.l.

1. Adriaan, geb. te Breda, koopman te Middelburg en later te Amsterdam.

2. Paulus, geb. te Breda 25 dec. 1653 of 1655, werd als prop. bij de cl. van Walcheren, ber. te Aardenburg 5 april en bev. 16 junij 1675; te Middelburg 2 febr. en bev. 1 mei 1678, afsch. 9 julij 1691, als verr. naar Groningen tot prof. theol., waar hij † 11 of 14 oct. 1712.

3. Johannes, theol. doct., werd als prop. tot pred. bev. te Aardenburg 15 mei 1678, na ald. 27 april bevorens ber. te zijn; ber. te Oostsouburg 1 jan. en bev. in april 1681; ber. te Middelburg 16 mei en bev. 15 aug. 1688, overl. hij aldaar in julij 1695.

Zijn zoon Johannes Hulsius, geb. te Middelburg, werd als prop. cl. Groningen en sedert 27 aug. 1709 recommendatus bij de cl. van Z. Bevel., den 2 oct. 1710 tot pred. ber. te 's Heer-Hendrikskinderen en Wissekerke, en 4 jan. 1711 bevestigd. Ber. te Biggenkerke 11 jan. 1718 en bev. 8 mei daaraanv. door ds. Jacobus

Glay, pred. te Middelburg, afsch. aldaar 31 mei 1722 met Hand. 20: 31—32, als verroepen naar Tholen, waar hij 7 junij bev. werd door zijn' ambtgenoot, ds. Doreslaer, met 1 Petr. 5: 2—4 en intrede deed met Efes. 3 : 8. Ber. naar Groningen 8 julij 1725, deed hij aldaar intr. 7 oct. van dat jaar met Jes. 55: 12—13. Hij werd emerit. 26 sept. 1767 en overl. 31 dec. 1770.

Een Antonie Hulsius was in 1713 gehuwd met Maria Susanna Thijssen. (Zie Nav. XVII, bl. 293.)

En Maria Magdalena Hulsius, geb. 17 maart 1674, getr. 31 maart 1702 met Antonie Lammens, overl. 19 nov. 1713 op het huis te Zande. (Zie Nav. XVII, bl. 378.)

Guillaume Hulsius komt voor als waalsch pred. te Vlissingen, ald. bev. 14 junij 1671. (Nav. XIV, bl. 377 en Vrolikhert, Vliss. kerkh., bl. 332.)

Agnieta Hulsius was in 1722 getr. met Jacobus van de Wijnpersse. (Zie doopb. te Goes.)

Van daar ongetwijfeld, dat een zoon van prof. Dionysius van de Wijnpersse den naam voerde van Johannes Hulsius van de Wijnpersse, geb. te Groningen 13 dec. 1764 en achtervolgens pred. van 1787—1810, aan de Bildt, te Zieriksee, te Amersfoord en te 's Gravenhage.

Onder den naam van Parent zijn mij voorgekomen: Mattheus Parent, geboortig van Sluis. en getr. te Goes 11 mei 1661 met Catharina de Jonge, j. d. geboortig van Goes. Als prop. bij de cl. van Walcheren den 23 april 1658 tot pred. te Kruiningen beroepen, overl. hij aldaar den 7 mei 1670. Zijne wed. overl. te Goes 1691 en werd te Kruiningen begraven. Twee zijner dochters, Maria en Catharina Maria huwden te Goes en wel de eerste met Johannes van Dorth, pred. aldaar.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Familie Hulsius. Maria Magdalena Hulsius, dr. van Guillaume en Magd^a^ Thyssen geb: 17 maart 1674 † 19 nov. 1713, huwt 31 maart 1702 met Antonie Lammens zoon van Adriaan en Eliz. de Bruijne geb. 10 sept. 1666 † 27 maart 1754. Zij hadden 9 kinderen, waarvan 1—6 en 9 alle ongeh. †

De 7° Maria Wilh^a^, geb. 31 oct. 1709 † 26 jan. 1738, huwt 14 mei 1737 Johan Schreuder;

De 8° Pieter Willem geb. 28 oct. 1711 † 1773 huwt 1° 22 dec. 1737 Aletta Helena Oostwalt dr. van Adriaan, geb. 1718 † 11 sept. 1738. en 2° 1 feb. 1739 Eliz. Isabella Fortuijn, dr. van Jan Cornelis en Clara Maria Wit, † 11 april 1742 waaruit Adriana Maria, geb. 30 jan. 1740 † 8 jan. 1786, huwt 19 april 1764 Adriaan Hendrik Eijck, zoon van Hendrik Mauritz en Henrietta Corn[a] van Wijk.

Uit het register der fam. Lammens. F. CALAND.

[Onze medearbeider J. G. d. G. J. Jr. zou gaarne eene naauwkeurige beschrijving ontvangen van het wapen dezer familie met de kleuren.]

Oorsprong van familiewapens. (vgl. XIII bl. 349; XIV bl. 57, 85 384; XV bl. 30; XVI bl. 153.) Hoewel er reeds veel papier over dit onderwerp vermorst is en er in *het geheel geen* antwoord op mijne vraag aan den heer L. M. Z. gedaan, gekomen is, (misschien is hij bezweken aan de toenmaals heerschende epidemische ziekte) zoo wensch ik mijne vraag nogmaals te herhalen aan de *andere* medewerkers van dit tijdschrift. Waar kan men eenige regelen vinden die gevolgd worden in de rangschikking der kwartieren? M. D. V.

[Onze hooggeachte medearbeider, die dit artikel met de letters L. M. Z. onderteekende, zal deze vraag niet beantwoorden. Hij is in 1868 overleden.]

Genealogie der familie van Stepraedt enz. (XVIII bl. 494, vr. 133). De genealogie van Stepraedt is bij Humbracht, Die höchste Zierde Teutschl. u. vortrefflichk. d. Teutschen Adels, enz., Taf. 173; vangt aan met Friederich Steprodt, gehuwd met Elisabet von Zievel (XVI[de] eeuw), en eindigt met Peter Reinhard v. S. Freyherr von Doddendael und Duistervorde, gehuwd met Maria Johanna v. Amstel von Minden, Frau zu Londersloet[1]) en met de kinderen van ...... von Steprode zu Walbeck en van ..... von der Linden zu Cranenburg (v. Lynden van Cronenburg?).

[1]) Vgl. v. Spaen, Hist. d. heeren v. Myndon, bl. 123, § 21.

Fahne (Gesch. d. Köln., Jül. u. Berg. Geschl., Bd. I. S. 412, Bd. II. S. 147), die eenigen uit dit geslacht, welke Humbracht verzwijgt, opnoemt, zegt: Steprod, ein rheinisches Geschlecht, von dem Humbracht, S. 173, Stammtafel und Wappen mittheilt. Die erstere ist sehr unvollständig. — Stammsitz ist der Hof bei Düren, in der Herrlichkeit Burgau. Ihr Wappen ist der jülichsche, silberne Löwe, in einem, mit silbernen Steinen bestreuten, rothen Schilde, und auf dem Helm wachsend wiederholt. 1474 wird Godart v. St. von chur - Cöln mit Mödersheim, und 1544 Henrich v. S. vom Herzog Wilhelm von Cleve mit Haus und Herrlichkeit Dornich in der Oberbetau belehnt [2]). Die Familie besasz auch, 1512—1572, das cöln. Lehn Dorslar, später Darsfeld, im Amte Lechnich. 1833 lebten noch Gebrüder v. St. zu Seppenfeld, bei Burbach, im Kreis Siegen." Van de »Linie zu Zeppenfeld" spreekt Fahne nog nader, Bd. II. S. 235.

Helbach, Adels-Lexicon, II. Bd. S. 528, verwijst nog voor dit geslacht naar Gauhe, Adels-Lexion, die alleen Humbracht aanhaalt; Zedler, Universal-Lexicon, 39 Bd. S. 1928; en v. Meding, Nachr. v. adl. Wappen, I. Thl. N. 836. — Men zie ook Quix, Die Pfarre zum h. Kreuz in Aachen, S. 6; Id., Gesch. d. Frankenburg, S. 74; Strevesdorff, Archi-Dioeces. Colon. descript., p. 58, 69, 84; Verzeichnis d. bey d. Domcapit. u. d. adel. Rittersch. d. Hochst. Osnabrück aufgeschwor. ritterbürt. Famil., S. 56: Nijhoff, Reg. o. h. arch. v. Gelre en Zutph., bl. 14, 22, 55, 92, 103, 112, 151, 163, 201, 312; Ferwerda, Wapenb., in 't regist.

Die van Vijgh, welk geslacht men wil dat van dat van Hardevuist, uit Keulen, afstamt (beide voeren eenerlei wapen), bestaat misschien in handschrift (in gedrukte werken is zij mij niet voorgekomen) en zal alsdan zekerlijk in de verzameling genealogiën van Spaen, op het archief van den hoogen raad van adel, te vinden zijn.

Zie ook d'Ablaing, t. a. pl., in 't regist.; v. Spaen, Inleid., III.

---

[2]) Vgl. v. Spaen, Inl. t. d. hist. v. Gelderl., III. bl. 421; voorts bl. 298, 420, en IV. bl. 25 (tak van Doddendael); ook d'Ablaing, Riddersch. v. Veluwe, bl. 109, 236 en eld.; Bütkens, Annal. de la mais. de Lynden, liv. XI.

bl. 292, 301, 393, 432, IV. bl. 45, 343; Rink, Beschr. van Tiel, bl. 54, 57, 59—73, 87—91, 183. 197, 199, 202, 258—261, 311—314, Byv. bl. 28. (Deze schrijver meldt. bl. 196, dat Nicolaas Vijgh, amtman van Nederbetuwe en rigter van Tiel, in 1567, te Gent, door den koning van Spanje, tot ridder was benoemd); de Navorscher VI. bl. 228, X. bl. 66, XII. bl. 93, XIII. bl. 280; Butkens, l. c., liv. XI; Ferwerda, Wapenb, in 't regist. — De stamlijst van »Hardefaust (Hardevust), cölner Rittergeschlecht," geeft Fahne, t. b. a. p., Bd. I. S. 135. — In het Nobil. des Pays-Bas staat, p. 445: »Guillaume Ignace Hardewyst fut annobli par lettres de l'an 1667;" 't welk volgender wijze verbeterd wordt in le nouveau vrai suppl. au Nobil d. P.—B. (Gand, 1861), copie de l'édit. de La Haye, 1774, p. 150: »Hardewyst, *lisez:* Hardevuyst. Ligne 28, *ajoutez:* Originaire de Cologne, et porte de sable à un dextrochere d'or, la poignée de carnation, armée d'une épée nue garnie d'or, selon quelques-uns au franc-canton cousu de gueules, chargé de deux bras armés de fer, les poignées de carnation, passées eu sautoir. Cimier: un bras de l'écu." — Een Guillaume Hardvust, *alias* Hardevuust, van St. Winoksbergen, werd in 1613 of 1623 geadeld. Hij voerde: d'or, à l'aigle d'azur, membrée de gueules. Cimier: un bras armé, tenant au poing une épée nue garnie d'or. Zie b. a. Nobil. en nouveau vrai suppl., en Le Roux, Rec. d. l. nobl. Le Bourgogne etc., p. 242.

Van het geslacht von Rohe, ook toegenaamd zu Obsinnig of Obsenich, aan dat van Stepradt verwant, geeft Fahne, t. a. p., Bd. I. S. 367, II. S. 123, eenige brokstukken, maar geen volledigen stamboom.

M°.

Geslachten Piron en Baradot. In het trouwboek van Axel vond ik over het geslacht Piron:

Jan Piron j. g. soldaat onder comp. van kap. Bouillon ondertr. 3 jan. 1604 en geh. Neuzen 18 jan., met Janneke Filips wed. Olivier Heijns.

Denis Piron j. g. van Brussel ond. 27 jan. geh. 23 feb. 1605, met Hend^{a}. Herbouts — getuige Isabeau Piron zijne zuster.

Isabeaü Piron wed. kap. luit. Charles Rassaert ond. Middelburg,

geh. te Kapelle in ZuidBev. zondags na pinksteren 1606 met kap. Johan Grotlij wedr. van Boxtel.

In 1630 komt als get. bij een huwelijk voor Elizabeth Piron.

F. CALAND.

Geslacht de Roovere te Dordrecht en te 's Hertogenbosch. (Vgl. XVI, bl. 23, 91, 317; XVII, bl. 154). Dat dit geslacht ook in 't buitenland is gevestigd geweest, blijkt uit Fahne, Gesch. d. Köln., Jül. u. Berg. Geschl., Bd. I, S. 367, waar, bij de af beelding van het wapen, het volgende staat aangeteekend:

»Roeuer, fuhrten im rothen Felde drei (2. 1.) goldene Mühleneisen und auf dem Helme einen schwarzen Affen, der eine viereckige Scheibe an einem Stiele in der Hand hält. Sie wohnten zu Wevelinghoven. 1367 wurde Adolf Rouer, Vasall des Erzstifts, Ritter, Amtmannn zu Hulchrath, von dem Knappen Tilman v. Brempt gefangen genommen und eingekerkert. Der Erzbischof Engelbert nahm sich seiner an, liesz ihn mit Gewalt befreien, den Tilman in seiner Burg gefangen nehmen und so lange einsperren, bis er sich loskaufte und Urpfede schwor."

Het is opmerkelijk, dat de zelfde schrijver, Bd. II, S. 124, 200, nog berigt geeft van twee geslachten »Rouer, Raptor, aus Neusz stammend (der Nahme ist Spitzname)," ook Rovere, Rouver, en die Rouer, Royuer, raptor von Weuelinghouen, met verschillende wapens, en beide, zoo het schijnt, even als eerstgenoemd geslacht, te Wevelinghoven bekend en gegoed.

Blasius, geeft onder zijne Mengeldichten, geplaatst achter den Geslachtsboom der Goden en Godinnen, Leyd., 1661, ook, bl. 11, een op »de heerlijke bruyloftsbuyt van den ed. Jonkheer Francoys de Roovre, en de begaafde Jonkvr. Magdalena van Meeuwen, verkregen binnen Dordrecht, op den 15 van grasmaand 1659."

Jacob de Rouere werd, in 't jaar 1568, aangenomen als borg voor Andries van der Goes, ontvanger der verbeurd verklaarde goederen in de stede van Dordrecht, Sevenbergen, enz. Zie Marcus, Sententien van Alva, bl. 20. — Andries van der Goes, die rentmeester generaal van Zuidholland was, trouwde in 't jaar 1563 te Antwerpen met Maria Keynooge, dochter van mr. Mattheus Keynooge, raad en pensionaris van Mechelen, en van Johanna

Carpentier Jansdr. Zie de genealogie van v. d. Goes, bij Ferwerda, van Leeuwen, Hoogstraten. — Van Andries v. d. Goes, zijne huisvrouw en »juffrouwe Joanna Carpentiers, weduwe wijlen jonckheer Jaques de Rovere," wordt gewag gemaakt bij Bort, Holl. leenregt, 2de druk, bl. 392, in zekere informatie van 19 october 1574. M°.

Johannes de Jode (vgl. A. R.) In Otto Aicher's Theatrum Funebre (Salisb., 1675), staat, Part. III. p. 456, dit grafschrift:

Montibus Hannoniæ in D. Walburgis.
Cornelij de Jode.
D. O. M. S.
Cornelio de Jode Antuerpiano Cosmographo Clariss.
Vita, eruditione ac moribus insigni:
Qui cum Norwegiam, Daniam, Islandiam, aliasque remotas
Regiones Typis evulgandis, perlustrasset,
Hàc iter ex Hispaniis faciens morbo correptus
Obiit XVII. Octobris, cIↃ. IↃc. ætatis verò suæ XXXII.
Fratres mœsti Poss.
Vita mori dederat, mors vivere, vita labores
Cum lachrymis, lætam mors dedit huic requiem.

Onder de monumenten der Leichsteinen auf S. Johannis Kirchhof te Neurenberg, in het Norischer Christen Freijdhöfe Gedächtnis enz., Nürnb. 1682, staat, S. 145, ook dit:

Num. 2001. Der Erbar Balthasar Caymor und Gertraud sein Ehewürthin, und ihr beeder Erben Begräbnus, denen Gott allen genad. An. 1607.

D. O. M. SACR.
I, propera, quid stas? fors cras te abdet tumulo mors,
Mors dura, aspera heu, & cunctis inexorabilis.
LAMBERTUS DE JODE Antuerpias,
Vir omnis elegantioris picturæ amantissimus,
Ob id IMP. RODOLPHO Charissimus,
dum rebus ad stuporem usque raris onustus
rursus Pragensem Aulam cogitat,
Invida Mors,
Generosos omnes conatus & vitam incidit,

& Magnus DEUS in cœlestem vocat ac traducit Aulam,
Ejus ossa hic Noribergæ quiescunt,
Vivere desiit Anno Christianæ Salutis.
Obiit XVIII. Decembr. Anno MDCVI.
OPT. MAX. DEUS Miserere. M°.

Geslacht van der Cluse. (XVIII bl. 432, vr. 122). In het Nobilairé des Pays-Bas, 1e Part., p. 42, 43 staat:

»Hubert van der Clusen, fut annobli et créé Comte du Sacré Palais-Latran, par diplôme de l'Empereur Charles V. donné à Binche en Hainaut, le 10 Oct. 1543.

Les armes sont: écartelé, au 1 & 4 de sable, à 3 glands feuillés & tigés d'or, posés 2 et 1, les tiges en bas; au 2 et 3 d'azur, à 3 étoiles de six rais d'or; au chef d'or brochant sur l'écartelé, chargé d'une aigle naissante de sable." — In Le nouveau vrai supplem. au Nobil. des Pays-Bas (Gand, 1861), p. 23, wordt er dit nog bijgevoegd: »l'écu timbré d'un casque d'argent, grillé et liseré d'or, assorti de son bourlet et lambrequins d'or et de sable, et au dessus en cimier: un vol adossé par ses aîlerons de sable, et au milieu un sautoir bretessé et contre-bretessé d'or."

Cornelia van de Poll, vrouw van Johan van der Clauss, werd in 1672 met Isendoorn beleend. Deze droeg in 1678 de heerlijkheid op aan G. H. van der Clauss, die dezelve in 1718 verkogt aan C. R. van Wyhe. (van Spaen, Inleid. III, 432.) — Te Cuyck is Joost François van Ravenschot, met de heerlijkheid van de hofstad tot Maasbommel, enz., in 1693 beleend. In 1720 is Maria Charlotta van Ravenschot, weduwe van de Cluse verleid, en nader met F. A. van Bonninckhuysen getrouwd in 1724. (Ibid. IV. 116.)

Oudenhoven, Beschr. v. d. Meyerye v. 's Hertogenb., uitg. van 1649, schrijft, bl. 31: »Dommelen is een heerlijckheyt ende heeft 7 schepens. De patrysen aen den heer, ende is Guillam vander Cluyse heere van Dommelen." Bl. 32: »Aelst leyt in de heyde tusschen Waelre en Weert, dicht by Eyndhoven, ende is een heerlijckheyt, ende is Johan vander Cleuse heer van Aelst." Bl. 33: »Waelre, Weert is een Dingbanck, enz. Ende komen dese 2 plaetsen, aen den voorsz. heer Johan vander Cleuse." In de uit-

gave van 1670, bl. 88, geeft hij als leenhoudster van Weerde, Waelre en Aelst op: »De wed. van de heer vander Cluse." Johan van der Cluse, heer tot Waelre en Weerden, wordt in 1661, Gerhard Huibert van der Clouse tot Welderen, in 1701, en F. A. van Bunninckhausen, in 1727 vermeld, in Nijhoffs Regist. o. h. arch. v. Gelre en Zutph., bl. 188, 245, 277. Huibert Gerrit van der Clusen komt ook voor bij Le Roy, Adelyke lusthov. van Braband, bl. 24, als heer van Walderen, Weert, Aelst en Isendoorn. Deze schrijver geeft mede, plaat 201, eene afbeelding van het kasteel Loon, te Waalre of Waalderen, en het wapen van den bezitter.

Grafschriften.

In de kerk van den H. Georgius te Antwerpen, tegenover den ingang van het groote koor.

Hier leet begraven Joncker Henrik vander Cluysen, Heere van Dommelen, ende Schouteth des Lants ende Vryheyt van Turnhout, sterft den 9. January 1614. (Le grand theatre sacré de Brabant, t. II. pt. I. p. 84.)

In de kerk van St. Oedenrode.

Hier leyt begraven Margareta Dogter Heer Henricks vander Clusen, Heer van Dommelen, sterft 1588. den 30. Augusty. (Ibidem, t. II. pt. II. p. 78.)

In S. Pieterskerk te Turnhout.

Hier leet begraven
Marie Van den Nieuwenhuysen
huysvrouwe van Joncker
Hendrick Van der Clusen
Heer van Dommelen
ende schouteth
der vryheyt ende landts
van Turnhout
die sterft den 30 april
A°. 1626.
ende Jo. Marie Van der Clusen
hare dochter
die sterft den 17 7ber 1628.

(Grafschriften, verzameld door den abt Stroobant en medegedeeld in de Annal. de l'Acad. d'Archéol. de Belg., t. I. (Anvers, 1843).) M°.

Geslacht van Raveschot. (XVIII. bl. 432, vr. 123.) In den Messager des scienes historiques de Belgique (Chronique des Sciences et Arts, et Variétés), pag. 300, 301, geeft de heer C. P. Serrure de afbeelding en beschrijving van een als kunststuk zeer merkwaardigen grafsteen, in de oude abdij van Postel, in Kempenland, nog aanwezig.

»Ce monument, (zegt hij) de marbre bleu et blanc, a 229 centimètres de longueur sur 128 de largeur.

Il a été élevé à l'honneur du septième abbé de Postel, Jérôme de Raveschot. Ce prélat, qui appartenait a une des plus anciennes familles de la ville de Gand, et qui était allié aux familles les plus illustres de la Flandre, était fils de Messire Robert de Raveschot, seigneur de Voorde et de dame Marie Catherine Standaert [1]) Après avoir été curé de Luycx-Ghestel pendant dix-sept ans, il devint, en 1703, coadjuteur de l'abbé de Postel, Grégoire Sichmans, auquel il succéda l'année suivante [2]).

Nous ferons observer en passant que c'est par erreur que ce prélat est appelé Jean de Raveschot dans le Grand Théatre sacré du Brabant (t. II, p. 108)."

Het opschrift van den grafsteen bevat o. a. het volgende: »Hic conditus jacet reverendus adm. ac amplissim. dom. dom. Hieronimus Raveschot de Capelle hujus cœnobii abbas septimus ætatis anno 68 enz. Obiit 7° februarii 1726."

Kwartieren.

Raveschoot.	Standaert.
Hastricht.	Boecop.
Gendt.	Ausard.

[1]) Serrure noemt hier eenige verdienstelijke personen van het geslacht Standaert op, volgens hunne geslachtlijst, die o. a. medegedeeld wordt door dr. Schotel: Iets over Hieronymus v. Beverningh en Bruno v. d. Dussen, bl, 178—182.

[2]) Hellin, dans le Supplém. à l'hist. de l'église de St. Bavon, p. 257, parle de cet abbé; mais il se trompe, pensons-nous, en disant qu'il ne fut curé de Luycx-Ghestel que pendant sept ans, puisque l'épitaphe porte dix-sept. Hellin nomme au nombre des seize quartiers *Sallaert, Hausait, Engneren,* au lieu de *Sallant, Ausard, Enguerrand.*

Malsen.	Barel.
Schellart.	Schomberen.
Malsen.	Boecop.
Sallant.	Enguerrand.
Wyck.	Wynbergen.

Deze kwartieren vergelijkende met hetgeen Gouthoeven, bl. 178, van Leeuwen, Bat. ill., bl. 976, 977, en te Water, Verb. d. Edel., 3 st. bl. 2, 3, 4 st. bl. 440, [3]) van het geslacht van Haestrecht mededeelen, blijkt m. i. volgende afstamming:

Raveschot. Schellart. Gendt. Sallant. Haestrecht. Malsen. Malsen. Wyck.

Raveschot. Gendt. Haestrecht. Malsen.

Ravesehot. Haestrecht.

Robert v. Raveschot,
heer van Voorde, tr.
Maria Kath. Standaert.

In de kerk van het dorp St. Michiels gestel hing, of hangt, »le blason de noble N. de Raveschot, mort en 1642," en »le cabinet d'armes de noble Arnou de Raveschot, seigneur de Capel, Waesbeek (Waspik?) Nederveen, Coppen Ambacht, & du grand Ruwenberg, mort le 3 Octobre 1653. avec les 16 quartiers suivant.

Raveschot, Schellaert, Eynthouts, Schoeff,
Vande Velde, Hornes, Bruheze, Erp,
Gent, Schoef, Zoudenbalck, Erp,
Daesdonk, ... , Roelants, ... " Zie le grand théatre sacré cit., t. II. pt. II. p. 131, en vergelijk voor de afstamming, Dumont, Fragmens généal., t. III. (Gand, 1562) p. 101, 102, waar staat: »Jean Schooffs, chev. 1514, ép. Jeanne Hoots, fille d'André, et de Jeanne Warinx, elle était veuve en 1515.

---

[3]) Zie ook voor de geslachten Haestrecht, Malsen en Wyck, le grand théat. sacré cit., t. I. p. 257, t. II. pt. II. p. 122, 123, 126, 127; Suite du Snppl. au Nobil. des Pays-Bas, t. V. p. 103; Kok, Woordenb., dl. XX. bl. 394; Hoogstraten, id., i. v.; Le Roy, adelyke lusthov. in Braband. bl. 23, 24; Oudenhoven, Beschr. v. h. landt van Heusden, uitgave van 1650, bl. 11, 17, 26; Navorseher, XIV. bl. 153, 186; Lotsy, de warande van Tilburg verdedigd, op div. pl.

Philippe Schooffs, chev., leur deuxième fils, était mort en 1562 ayant épousé en prem. noces Marie van Ursele, et en sec. noces Anne Roelants, fille de Corneille, et de Cécile van Duffele. Du second lit naquit Marie Schooffs, alliée le 11 mars 1565, à Robert van Gendt, seigneur de Capelle et de Waspyck, dont vint Anne van Gendt, dame de Capelle et de Waspyck, alliée à Jean de Raveschot, qu'elle fit père d'Arnoud de Raveschot, seigneur de Capelle, Waspyck, etc., époux de Jossine de Haestrecht, fille de Robert, seigneur de Drunen." — Idem, t. IV. p. 149.

Tot dit geslacht behoorde vermoedelijk ook: »Jacob van Ravenscoet, orfévre de Gand en 1400," vermeld bij de Laborde, Les ducs de Bourgogne. Etudes etc., IIe Part. — Tom. I. (Preuves) p. 531.

Men zie nog over de heerlijkheid en het geslacht van Raveschoot of Raveschot, de l'Espinoy, Recueil des antiquitez et noblesse de Flandres, p. 243, 380 svv.; Divaeus, Rerum Lovan. lib. II. p. 57; de Hane-Steenhuyse et Huyttens, La nobl. de Flandre du Xe au XVIIe siècle, p. 128, 129, en verder in de Tables des noms propres; Butkens, Troph. de Brab., I. p. 669, II. p. 87, 412—416, 457, 558, 559; van Dycke, Recueil hérald. de Bruges, p. 370; Azevedo, généal. v. d. Noot, p. 8, 9, 217, 224, 232 à 239, 317 à 319; le grand théat. sacré cit., t. I. p. 257, t. II. pt. II. p. 113; v. Steinen, Westphal. Gesch., I Thl. S. 682, 1243; Willems, Meyers, borgem., schep., enz., van Loven, bl. 148, 151, 195, 209; Nijhoff, Regist. op het arch. v. Gelre en Zutph., bl. 182; Oudenhoven, Beschr. van 's Hertogenb., uitg. v. 1670, bl. 71: Jan v. Ravenschot, schepen te 's H., 1521. 44; Smallegange, Beschr. v. d. Zeel. adel; v. Spaen, Inleid. t. d. hist. v. Gelderl., IV. 116. M°.

Geslacht Bourbon. (XVIII, bl. 636, vr. 180). Genealogist kan bij van Hoogstraten, Gr. algem. Woordenb. in v. Bourbon, eene tamelijk uitgebreide genealogie van dat geslacht vinden, die zich laat aanvullen uit de artt., door v. Hoogstraten aan de in die genealogie voorkomende personen gewijd. Mogt hij dat werk op het oogenblik niet kunnen nazien, dan zal het volgende, hoop ik, aan zijn verlangen voldoen.

Robert van Frankrijk, Graaf van Clermont, zesde zoon van Lodewijk den Heilige en van Margaretha van Provence, stierf 7 februarij 1317; had in huwelijk Beatrix van Bourgondië, vrouw van Bourbon; hij liet na:

Lodewijk I, hertog van Bourbon, graaf van Clermont en van la Marche; stierf 22 januarij 1341; had in huwelijk Maria van Henegouwen; hij liet na:

1. Petrus, hertog van Bourbon.
2. Jacobus, die volgt.

Jacobus I, graaf van la Marche, stierf 6 april 1362; had in huwelijk Johanna van Châtillon, gravin van Saint Paul; hij liet na:

Jan I, graaf van la Marche; stierf 17 junij 1393; had in huwelijk Catharina van Vendôme; hij liet na:

1. Jacobus II, graaf van la Marche.
2. Lodewijk, die volgt.

Lodewijk, graaf van Vendôme; stierf 2 december 1446; had in huwelijk Johanna van Laval; hij liet na:

Jan II, graaf van Vendôme, stierf 1477; had in huwelijk Isabella van Beauveau, vrouw van Champigny en van Roche-sur-Yon; hij liet na:

François, graaf van Vendôme, stierf 3 october 1495; had in huwelijk Maria van Luxemburg; hij liet na:

Karel, hertog van Vendôme, stierf 1537; had in huwelijk Françoise van Alençon; hij liet na:

Antoine, hertog van Vendôme, stierf 1562; had in huwelijk Jeanne d'Albret, koningin van Navarre; hij liet na

Hendrik IV, koning van Frankrijk.

Nijkerk. J. J. SMITS.

[Nog ontvingen wij antwoorden van de heeren van Emde, W. A. H. G., F. d. K., B., A. H., en T....n.]

VRAGEN.

Geslacht van Polanen. — In de laatste helft der vorige eeuw leefde te Schiedam eene familie van Polanen. Althans 24 junij

1772 trouwde aldaar Catharina Cornelia van Polanen met Ludolph Jan van Beusechem van Harmelen. In deze eeuw huwde eene jufvrouw van Polanen met een heer Petel; kinderen uit dit huwelijk voeren den naam van Polanen Petel.

Welk wapen voerde die familie van Polanen? Is er eenig verband tusschen deze familie en de Wassenaars van Polanen? CZ.

Wapen van Eyck of Van Eyck. Wanneer men het geslachtwapen der tegenwoordige familie Eyck, bestaande uit een zilveren schild met drie eiken van sinopel, het schildhoofd van azuur, beladen met drie gouden sterren, vergelijkt met dat van de familie Van Eyck, van zilver met drie palen van sabel, dragende hetzelfde schildhoofd, welk geslacht in de 17e eeuw — voor zoo verre mij bekend — gewoond heeft in de omstreken van Eindhoven, dan komt het mij voor dat daaruit eenige familierelatie af te leiden is. Zoude hiervoor eenige grond bestaan? Zoo ja, wie kan mij dan zeggen omstreeks welken tijd die verandering in het wapen heeft plaats gehad? H.

Geslacht Vilain. In de rekeningen der »port Hulst" van 1326 en 1341 komt voor: Gheraerd Vilaijne; — miin here hectore te temsche, (dat is het opperhoofd der Gentenaren, Hector Vilain) en »ghegheven den goeden lieden die ons helpen te miins heren phil. vilaijns paijse ende sine meisnieden (gezin,) in hovescheden." XXX. ℞

Wie wil mij spoedig verpligten met eenige bijzonderheden mede te deelen omtrent deze drie heeren? zijn het drie broeders? Waren zij zoons van Alexander Vilaijn dict Gand, vrijheer van S. Jan Steen en advoué de Famise? voerde deze niet Gand gebroken met lambel à 5 pendants? Maar welke kleuren? Wat is heren phil. vilaijns paijse?

Sas van Gent. F. CALAND.

[Pays zal hier *zoen* beteekenen. Er wordt gesproken van hen die de stad helpen om de verschillen die zij met den edelman had, bij te leggen.]

Geslacht van Roijen. Wie heeft de goedheid 't zij uit doop- trouw- of sterfregisters of uit genealogiën omtrent dit geslacht meerdere inlichting te geven?

In de Batavia Sacra 2e deel, Leiden 1726, bl. 250 en 502, komt een stuk voor betrekkelijk dit geslacht. In Carpentier, Histoire de Cambray, vol. 2, pag. 432, 551, 1083, 1084 insgelijks.

In familiepapieren: Cornelis van Roijen die baljuw van Liesvelt geweest is. Jan van Roijen, die bij het inhalen van een der bisschoppen van Utrecht den toenaam van de With kreeg en de vrije jagt en tolvrijheid tot Keulen, voerende tot wapen 3 molenijzers en twee windhonden (Nav. XVII. bl. 374.) Deze Cornelis en Jan van Roijen waren zonen van Gijsbert van Roijen die behalve deze nog elf kinderen had.

Antonie van Roijen die 21 october 1720 te Utrecht geboren is was de achterkleinzoon van Jan van Roijen.

MENGELINGEN.

Een kunstwagen. Een paar jaren geleden hebben de couranten vermeld dat hier te lande een wagen was gemaakt of uitgevonden, waarin een toestel geplaatst was, waardoor men de snelheid van den wagen en den afstand van den afgelegden weg kon bepalen. Hierover heeft mevrouw Storm, geboren van der Chijs, een artikel in het Dagblad van 's Gravenhage geplaatst, waarin zij schrijft in het oudheidkundig museum te St. Petersburg reeds gelijksoortige wagens gezien te hebben, die voor Czaar Peter gemaakt waren enz.

Intusschen bezit het Leidsche archief eene teekening van een dusdanigen wagen, met de beschrijving van het mechanismus, waaronder geschreven staat:

Ab—Reis

des mechanischen Kunstwagen oder Chaisen.

Infentiret und mit eigener hand verfertiget durch Mathias Conrad Pistor, Oberzeigtuchzenmeister.

Bettenhausen vor Cassell. 4 may 1740.

ELSEVIER.

Een trouwlustige. In de kerkelijke inteekenings-regters van

Amsterdam, van den 22 mei 1632 vindt men het volgende huwelijk vermeld: »Steven Jaspers, van Groningen, wedr. van Adri-»aentje, de beddenmaekster, oud 92 jaeren, woont op de Bree-»straet; met Tietsie Harmans, van Norden, oud 53 jaer, wede. »van Heyndrik Heyndriksz., verklaert 25 jaer wede. geweest te »zijn, woont op de Oude Heerengracht."

Als eene bijzonderheid heeft men in margine aangestipt dat hij 61 jaren met zijne eerste vrouw gehuwd is geweest, zijn gouden bruiloft heeft gevierd, en 24 kinderen bij die vrouw had verwekt.

ELSEVIER.

VRAGEN.

Eene vraag niet van de gewone soort. Verwarmingtoestel. Hoewel de Navorscher, met of zonder de bedoeling van oprigters en bestuurders, langzamerhand geworden is een tijdschrift waarin bijna uitsluitend zaken van oudheidkundigen aard worden behandeld, zoo zie ik echter geen reden waarom ik niet, met hoop op antwoord, ook een plaatsje zou verzoeken voor de volgende vraag van zuiver economisch belang:

Is er ook een verwarmingtoestel bekend, geschikt om weinig gebruikt wordende vertrekken, waarin zich geene schoorsteenen bevinden, zonder groote kosten, voor eenen enkelen keer matig te verwarmen? Ik bedoel een toestel of middel ook op 't platteland in op zich zelf staande gebouwen bruikbaar?

HARDENBERGER.

GESCHIEDENIS.

INKOMEN ONZER STADHOUDERS.

Voor de nakomelingschap is het niet onbelangrijk kennis te dragen van het gewoon inkomen, dat onzen stadhouders jaarlijks door de verschillende provinciën van het gemeenebest der Nederlanden werd uitbetaald. Onlangs kwam mij eene authentieke lijst daarvan in handen. Ik meen onzen navorschenden lezers met de mededeeling daarvan geen ondienst te doen. Zij blijkt te zijn opgesteld, na of in jaar 1772; immers in laatstgenoemd jaar had de geboorte plaats van den zoon van Willem V of van onzen koning Willem I, en in datzelfde jaar werden de verschillende pillegiften vastgesteld in onderstaande opgave vermeld. (Vergelijk Vaderlandsche Historie ten onmidd. vervolg. op Wagenaars V Hist. deel XXIV, bl. 269).

Lyste van Tractementen en Emolumenten ten behoeve van zijne doorluchtige Hoogheid den Heere Prince van Oranje-Nassau. enz. enz. en door wien deselve werden uitbetaald.

Generaliteit.

Als President van den Raad van Staate	*f* 25,000.	
Pillegift aan Z. Hoogheid Prins Willem	» 10,000.	
		f 35,000.

Brabant.

Als Stadhouder	*f* 25,000.

Holland.

Als Kapitein-Generaal	» 120,000.
Oud Politiek tractement	» 3,264.
Verdubbeling van dito	» 3,264.
Lijfpensioen van Z. Hoogh	» 2,500.
Pillegift aan prins Willem	» 7,000.

Transport *f* 60 000.

Transport		*f* 60.000.
Transp.	*f* 136.028.	
Pillegift steden Delft	» 1,000.	
» » Leiden	» 1,200.	
» » Haarlem.	» 1,200.	
» » Dordrecht	» 800.	
» » Schiedam	» 800.	
» » Rotterdam	» 1,500.	
» » Gouda	» 800.	
» » Amsterdam. . ' .	» 2,500.	
		» 145.828.
Zeeland.		
Oud politiek Tractement.	» 816.	
Verdubbeling van dito	» 816.	
Bezoldiging van Hellebaardiers . .	» 636.	
Kleeding	» 600.	
Pillegift	» 3,000.	
		» 5,868
Utrecht.		
Oud politiek Tractement	» 3,600.	
Verdubbeling van dito	» 3,600.	
Als Presid. van de Riddersch. *f*1,600 of	» 2,500.	
Konijnen of Beerskop (Varkenskop).	» 2,275.	
		» 9,975
Overijssel.		
Oud politiek Tractement.	» 2,400.	
Verdubb. van dito	» 2,400.	
6 Ossen	» 600.	
		» 5,400
Vier landen van Overmaze.		
Als Stadhouder		» 3,000
Oost-Indische Compagnie.		
1/33 pCt. van alle uitgiften aan de Participanten tegen een kapitaal van *f* 200,000, alhier gesteld op		» 40,000
Transport		*f* 270,071.

Transport *f* 270,071.

West-Indische Compagnie.

Een jouissance 's jaars van. . . .	*f* 10.000.	

Gelderland.

Oud politiek Tractement.	» 5,000.	
Verdubb. van dito	» 5,000.	
Bezolding Hellebaardiers.	» 900.	
Tractement als Colonel van het regiment voetknechten Oranje Gelderland.	» 2,243.9	
Als Capitein van de lijfcompagnie in het regiment Oranje Gelderland . . .	» 900.	
Pillegift van Nijmegen	» 1,000.	
		» 15,043. 9

Friesland.

Militair Tractement als Stadhouder .	» 24,000.	
Politiek Tractement	» 8,000.	
Als Kapitein van de gardes te voet.	» 4,000.	
Als Colonel van het regiment voetknechten Oranje Vriesland.	» 2,281.5	
Als Kapitein van de lijfcomp. in het regiment Oranje Vriesland te voet . .	» 900.	
Als Colonel van het regiment te paard Oranje Vriesland	» 2,281.5	
Als Kapitein van een zoogenaamd Zwitsersch regiment	» 600.	
Lijfpensioen	» 5,000.	
Voor bouw en reparatiën	» 10,000.	
Voor scheep en wagenvrachten . .	» 2,500.	
Voor turf en hout.	» 315.	
		» 59,877.10

Groningen.

Militair Tractem. als Stadhouder. .	» 12,000.	
Politiek Tractement	» 4,000.	

Transport *f* 354,991.19

Transport			*f*	354,991.19
Transport	*f*	16,000.		
Als Colonel van het regiment voetknechten Oranje Groningen	»	2,400.		
Correspondentiegeld	»	1,000.		
Turf en hout.	»	300.		
Hellebaardiers	»	1,344.		
			»	21,044.
Drenthe.				
Tractement als Stadhouder	»	2,000.		
Bezoldiging van Hellebaardiers . .	»	250.		
Tractement als Kapitein van Z Hoogh. lijfcompagnie	»	1,400		
			f	3,650.
Generaliteit.				
Lijfpensioen op Friesland gerepartitieerd . . . , ...			*f*	4,000.
Totaal			*f*	383,685.19

De grondwet van 1814 verzekerde aan den souvereinen vorst van Nederland een jaarlijksch inkomen van *f* 1500,000. De inkomsten van het huis van Oranje ondergingen alzoo destijds eene vrij aanzienlijke vermeerdering.

QUIESCENDO.

Place Napoleon. (XVIII, bl. 239; vgl. bl. 454; XIX, bl, 5). De bijdrage, door A. Br. op bl. 5 van dezen jaargang geleverd, noopt mij terug te komen op dit onderwerp, in den vorigen jaargang door mij besproken. Het schijnt, dat A. Br. niet zeer vast op zijn stuk is, daar hij niet weet of Napoleon in 1810 of 1811 te Amsterdam is geweest. Hij meent ook, naar het schijnt, dat de naam van *Quai Marie Louise* alleen aan de IJgracht zou zijn gegeven. Ik heb bepaald den Buitenkant genoemd, en nu moge het zijn, dat daaronder meer begrepen wordt dan de buitenzijde van het Nieuwe Waals eiland, de eigenlijk gezegde Buitenkant, — tot de IJgracht heeft de zaak zich gewisselijk niet bepaald.

A. Br. noemt die naamgevingen, bij zoo veel druk, eene lage

vleijerij, verklaarbaar, zoo hij meent, omdat vele duizenden aristocraten toen in het stof bogen voor Napoleon, den grooten. Maar hij heeft dan niet overwogen wat ik omtrent dergelijke ovatiën aan *Napoleon* gebragt, heb aangevoerd. In ieder geval, die aristocraten, die zoo maar bij vele duizenden in het stof hebben gebogen: dat is toch wat kras. A Br. heeft zeker den tijd niet beleefd, waarvan hij spreekt en kent er gewis de geschiedenis ook niet van. Zijne bewering is even ongerijmd, als het beroep, dat hij op het geheugen der Amsterdammers boven de 60 doet, om het bestaande der bedoelde benamingen te bewijzen. Zeven en vijftig jaar is het geleden, dat die naamgevingen plaats hadden: vijf en vijftig, dat zij zijn verdwenen: ook zij, die toen nog heel kleine kinderen waren, worden dus in het geding opgeroepen!

Haarlem. DIXI.

Schaking van jufvr. Catharina Bruninck door Alfonso Cacho de Cantoulo a°. 1595. In de Gerechtsdagboeken van Leiden vindt men een omstandig verhaal dier schaking. De beide bovengenoemde personen werden door den procureur generaal in de Stadsherberg buiten de Wittepoort gearresteerd, en naar den Haag vervoerd.

Hoe deze zaak is afgeloopen, is mij onbekend gebleven. De zaak heeft voor het Hof gediend, en men vindt onder de crimineele papieren, thans op 's Rijks archief, 2017, eenige brieven van genoemde jufvrouw, alsmede eenige verhooren, waaronder die van Uitenbogaert. Het schijnt dat Uitenbogaert veel verdriet van deze zaak gehad heeft. Het verhaal luidt aldus:

Wezende tot kennis van Burgemeesteren en regeerders dezer stad Leiden gekomen, dat Gillis van Flury, Procureur Generaal voor den hove van Hollant in der nacht tusschen den 17en en 18en Decembris 1595 voorleden uit Stads huizinge [1]) en herberge by Mees Joostensz. bewoond, gelegen buiten de Witte Poort in de voorstad binnen de vrydom dezer stede en voor zulks met hek en valbrugge afgesloten zynde, gehaald en naar den Hage

[1]) De Stads herberg, waar eerst het Leprozenhuis, en daarna de *Geuzenkerk* gestaan heeft.

vervoerd hadde zekeren Spanjaard (in dienst van Zyn Ex. zynde) mitsgaders de Raadsheeren Nicolaas Brunincks dochter, ter oorzake (zoo men zeide en de gemeene fame ging) dad de voornoemde Spanjaard de geroerde dochter ontschaakt en dezelve opten voorz. 17en 't savonds tusschen vijf en zes uren uit den Haag vervoerende Crym van Rapt gecommitteerd zoude hebben, welke fame genoeg ook werd geconfirmeerd by brieven van den President en Raden over Holland, Zeeland en Westvrieslant opten voors. 17en 't savonds omtrend 8 uren aan Schout en Burgemeesteren dezer stede afgevaardigd en den 18en 's morgens ten half negen uren behandigd, wezende van den volgenden inhoud: Alzoo Brunincxz, Raad van Zyn Exc. aan dezelve Zyne Exc. en den Hove gedoleerd heeft dat een Spanjaard, genaamd Alfonso, nu omtrend twee uren geleden hem Brunincx ontvoerd heeft een van zyne dochteren, waarin dient voorzien, soo hebben wy uluiden by dezen wel willen vermanen en niettemin van wege de hooge Overheit lasten en ordonneren naarstelyk te inquireeren en onderzoeken of de voorn. Alfonso (wezende een jong man van matelike stature, bruin van aangezigt en van haar, zoo wy verstaan vertrokken met een blaauwen mantel) niet en is te bekomen binnen der stad Leiden, en ingeval ja, denzelven en ook de voorz. dochter te nemen en elk apart te houden in goede verzekerheid en ons terstond daarvan adverteeren om voorts gedaan te worden als naar behooren, zoo hebben Burgemeesters en regeerders voornoemd, om voor zoo veel mogelijk is, de jurisdictie dezer stede te bewaren en geen inbreuk van dien te lyden, noodig geacht hem voorts opte geschiedenisse mit de omstandigheden van dien zoo veel te ondervragen als mogelyk zoude zyn en daarna, na voorgaande advys van 't stads advocaten gezamenlijk te delibereren en resolveren 'tgene tot behoudenisse der stads geregtigheid en regtsgebied bevonden zal worden te behooren.

Om 't welk te voldoen hebben Burgemeesteren voor hen opt Raadhuis ontboden voorn. Mees Joostensz, en hem afgevraagd wat van de voorz. zake was, met bevel van op zynen burgereed daarmede hy dezer stede verpligt stond, de waarheid te verklaren zonder die zake te verschonen of te bezwaren.

Volgende den welken de voorn. Mees Joostensz. heeft ver-

klaard, dat opten 17en voorl. des avonds tusschen 7 en 8 uren naar hij zyn valbrug geligt en gesloten had voor de poort gekomen is een wagen, dewelke op t verzoeken ingelaten wezende zyn 't zynen huize ingekomen een Jonker en Jonkvrouw, met een page en dienstmaagd (benevens de voerman) begerende daar te logeren, zeggende op haar innekomen in effecte van woorden: »wijst ons een kamer, maak goed vuur en het eten haast vaar»dig, wy hebben grooten of goeden appetyt," en dit alles ten aanhooren of byzyn van Melis van Hoogeveen, dier tijden 't zynen huize mede gelogeerd zynde. En zoo hy Mees Joostenz den voorn. Jonker kende, als hem t anderen tijde in den Hage gezien hebbende, en zulks wel wist dat hy een Spagnaard was, dien men noemt Fonso of Alfonso, zoo vraagde hy den zelven of mejonkvrouwe zyn zuster was, die daarop antwoordde: »geenzins »en dezelve zyn huisvrouw te zyn, als haar geleden omtrend een »maand getrouwd hebbende," daarop hy Mees Joostensz weder zeide: »dat hy niet met allen van gehoord had," jegens 't welk Alfonso weder ten antwoord gaf: »dat het nogthans zulks was »als hy zeide, dat het zyn huisvrouw was, dat hy ze omtrend »een maand geleden getrouwd had, en dat het heimelyk of stil»lekens toegegaan was," 'tzelve tot verscheiden reizen verhalende, gelyk ook de voorn. jonckvrouw 't zelve gestand deed, zeggende, »dat het haar man was, en dat zij malkander eerst ongelang »hadden getrouwd." Middelertyd de spys ter maaltyd bereid zynde, zyn zy gezamentlyk ter tafel gegaan en metten anderen goede ciere makende, is het gebeurd dat 't laatste op tafel zynde de voorn. Alfonso hem Mees Joostenz en de joncvrouwe aan zyn huisvrouw elk een schaal wyns brochten, zeggende: »dat zy hen »luiden des anderen daags smorgens voor 't opstaan van hem »Alfonso en zyn huisvrouw nog iets hadden te zeggen of open»baren," onlangs waarnaar begeerd hebbende hun haar slaapkamer gewezen te worden, is hun dezelve gewezen opte kelderkamer, daar hem de voorn. Alfonso met de jonkvrouwe 't zamen vertrokken, en omtrent een groot uur daarna, ongeveer omtrent of over elf ure, werd aan de schel daar mede men van vooren de valbrug in zyn herberg mag klinken, om ingelaten te worden, gebeld; mits 't welk hy getuige opstaande en voor de deur tot achter

gaande, om te bezien wie daar mogte wezen, zag hij getuige verscheiden brandende lichten, en toen hij getuige vraagde, wie zy waren en wat zy begeerden, werd hun geantwoord dat het de Procureur Generaal was, en dat hij begeerde in te wezen, daar hy getuige op ten antwoerd gaf, als vervaard wezende: »Gij »moogt een hoop schelmen wezen, dewelke in wezende mij be»roven en 't myne ontnemen mogten," daarby voegende dat hij niet van meening en was, henlieden inne te laten. Daarop van buiten gezeid wezende, dat het de Procureur Generaal was, dat hy hem onvervaard zoude inlaten; werd eindelijk gevraagd of er tusschen vijf en zes uren niet een wagen was ingekomen, daarvan de wagenaar Heinrich Hintgen heette? daar hy getuige tegen zeide, dat hy zulks niet wist en wel geloofde, ja, genoeg verzekerd was, datter tusschen vyf en zes uren geen wagen was ingekomen; werde voort van die van buiten begeerd dat hy getuige zoude willen roepen aan de wacht, om in de Witte Vaan te doen vernemen of daar niet een voerman gelogeerd was, Heinrich Hintgen genaamd. Ten welken voldoende, riep hij getuige aan de wacht en naar den voorz. voerman in de voorz. Witte Vaan hebbende gedaan vragen, werd hem getuige weder over de muren toegeroepen, dat Heinrich Hintgen in de Witte Vaan niet gelogeerd was, mits 't welk hy getuige achterdenken krijgende of het wel de voerman mogt zyn, die 't zynen huize was gelogeerd, hoewel inder tyd geheele twee uren werde vergist, als gekomen zynde niet tusschen vyf en zes uren, maar als voren tusschen zeven en acht uren, is hij in zijn huis gegaan tot voor 't bedde daar die voerman sliep, en denzelven gewekt en zynen naam afgevraagd hebbende; verstond van hem dat hy Heinrich Hintgen was genaamd, waardoor hy getuige in meerder verbaasdheid komende, viel hem in dat het den Prokureur generaal ongetwyfeld was en dat hy wel mogt zoeken Alfonso met de jonkvrouwe, als voren te zynen huize gelogeerd zynde, mits welk hy getuige ging voor de kamer daar zy te zamen binnen waren en aan de deur kloppende wekte den voorn. Alfonso, hem waarschouwende dat de procureur generaal voor de poorte was en naar den voerman die hem daar had gebragt, had gevraagd. Daarop Alfonsus ten antwoord gaf dat hy getuige den Procureur generaal nog wat zoude willen

ophouden en daarna inlaten, om hem voor de tralie te comen spreken, 't welk hij getuige voldoende vraagde die van buiten of het ook de Prokureur generaal was en hem efter geantwoord zynde dat ja, heeft na eenig verbeid een persoon ingelaten, dewelke inkomende, zeide hy getuige denzelven dat zoodanige voerman daar hy naar vraagde, niet binnen Leiden in de Vaan, maar daar 't zynen huize gelogeerd was, daarop de Procureur hem verder vraagde, dat hy hem moeste wekken en van hem verstaan, waar de personen waren die hy gevoerd hadde; op 'twelk hy getuige antwoordde dat die binnen zynen huize ook gelogeerd waren, 't welk verstaande heeft de Procureur, naar hy alle zyne dienaren mede binnen had gehaald, de deur van de kamer, daar Alfonsus in was, met de jonkvrouw mitsgaders de dienstmaagd die middelertyd binnen en by de jonkvrouw gegaan was, opgeeischt, zeggende jegens de dienaren »indien hy hem te weer stelt, »zoo schiet hem dood;" en na een weinig tijds deed Alfonsus de deur op, zeggende zo hy de Procureur generaal was, dat hy hem gaarne in zyn handen en zulks in handen van de Justitie wilde stellen en dat zyne zaken alsdan ten goeden einde zouden komen en de deur zulks geopend zynde, drongen de dienaren daarin, mits 't welk de Jonkvrouw een groote yselyke kreet gaf, daarby voegende »wilt gy myn lief kwetsen of dooden, doet my »van gelyken," van gelyken ook zeggende »Indien gy hem kwetst »zoo zal ik zelf in uw geweer loopen en my dooden;" waarnaar die dienaars den voorn. Alfonso bonden; 't welk gedaan zynde, ging Alfonsus zitten op een laag stoeltjen en de Jonkvrouw op zyn schoot, slaande haar armen om zynen hals, denzelven zeer kussende en veel vriendelyks uitwerpende en dronken zulks aldaar te zamen nog *zes of zèven* kannen wyns, middeler tyd vraagde Alfonso den Procureur generaal waar hy hem zoude brengen? die hem ten antwoord gaf: op een eerlyke kamer, gelyk ook de Jonkvrouwe vraagde waar men haar zoude brengen? daar de procureur op zeide »tot mynen huize by myn huisvrouw" op 't welk de Jonkvrouw jegens Alfonso zeide: »och lief, of wy te zamen »op één plaatse gevangen mogten blyven!" En wezende Alfonso met de jonkvrouw als voren gevangen, vermaande hy hem getuige dat 't gunt hy hem en zijn huisvrouw aan tafel vermaand had

te willen zeggen en 's morgens voor haar opstaan, geweest zoude zyn dat haar byslapen op trouw en eer ware geschied en dat zy malkanderen getrouwd hadden en voor zulks hielden. En onder andere woorden dreigde de voorz. Procureur hem getuige dat hy hem wel mede zoude nemen, overmits dat hy hem geweigerd en zoo traag of verlangsaam ingelaten had, daar hy getuige in effecte op ten antwoord gaf dat hy zulks mogt doen indien hij daar redenen toe had. Eindelijk is zulks die voorz. Procureur by raminge omtrend ten twee ure in den nacht met de wagens en de voorz. gevangenen naar den Haag vertrokken.

Welke voorz. zaak en geheele geschiedenis gelegd zijnde in deliberatie met Mr. Corn. Cuyc, stads Advokaat van den Hove of hy verstond dat doende tgunt voorz. is des stads jurisdictie eenigzins was gekrenkt, verkort en te na gekomen en wat daar tegen raadzaamst was te doen tot behoudenis van de jurisdictie en het regtsgebied en ten einde 't voorz. feit in tijden en wijlen niet en werde geallegeerd tot praejuditie dezer stede. En alzoo de voorzegde Advokaat verstond dat volgende het 19e Art. van de instructie van den Hove van Holland de Procureur generaal mag praevenieren alle officiers apprehendeerende degenen die hy mitter verscher daad bevindt gedelinqueerd te hebben de voorn. Procureur in dezen notoerlyk hem naar 't voorz. art. hadde gedragen en vond hij niet gefondeerd dezen aangaande eenige questien te moveren, maar dat daarvan notulen gemaakt zouden worden, met verklaringe van de zaak in 't lange ten einde of de voorz. apprehensie in toekomende tijden tot nadeel van de stad, mogt worden geallegeerd en bewijs van de voorz. apprehensie voortgebragt en dat de nakomende Regeerders de gelegenheid der zaken onbewust zijnde niet en wisten 't zelve te wederleggen de notule hun dienen zal mogen tot onderrigtinge. Zoo ist dat Burgemeesteren en Regeerders hen in tgunt voorz. is met 't advies van dezer stede Advokaat voornoemd conformeerende hebben daarvan doen maken de tegenwoordige verklaringe en acte, om te dienen ter eeuwige gedachtenis en dat hierdoor alle inconvenienten in tijden en wijlen mogen cesseren en ophouden. Aldus gedaan in vergadering van Burgermeesteren opten 2e Januarij 1596.

ELSEVIER.

s' Gravensteen. (XIII bl. 233.) Smallegange opslaande vind ik in zijne platen van Middelburg de afbeelding van 's Gravensteen of Gevangen-huis; het lag op »'t hoogste der gantsche stad op den burgt, waarschijnlijk ter plaatse daar voorheen de oude sterkte of burgt gestaan heeft, 't geen ook uit den naam der bijgelegene straat, de Wal, af te neemen is." — (Tegenwoordige staat aller volkeren XIX bl. 181); in 't begin dezer eeuw is 't afgebroken, zeker doordien Middelburg genoeg had aan het in 1642 in een gevangenhuis veranderde Amonitije huis. Ook in de platen van Zieriksee geeft hij de teekening van 't gevangenhuis, daar niet bekend dan onder den naam van Steen, ('s Gravensteen.)

In de rekening der stad Hulst van 1341 staat:

It. den portier van tsgraven steene die metten heren hier quam die ons scep maecten ghegheven XVIIsch. Naar dit Gravensteen draagt zeker de Steenstraat haren naam. F. CALAND.

St. Pietersdamme. (vgl. XIII bl. 160, 230). Het boek van »wettelicke kennissen ende verbanden van 1532—39, in het archief van Axel, doorloopende, vond ik in de giften bij het huwelijk van mr. Hector Claissene ghelicen. in de rechten, advokaat postulant in de camere van den rade in Vlaenderen met Joncvr. Maria du Poix, dr. van Pieter, wede. van Frans van de Cappellen, dat zijn vader mr. Nicasius raed en comissar. »in deselve camere" verklaart dat zijn zoon mr. Hector »toebehoorende es bij der versterfte van zijnder Jonkvr. moedere jonckvr. Julijana Leijns, een leen wesende onderhalve strek (streek?) in de rogghetiend op Westdorpe binnen der prochie van Axele; tselve leen ghehouden was van Jonchere Sanders Zoete van zijn hove van St. Pietersdamme nu ter tijt verpacht Pietre van der Meerre omme XXV sc. gr. tsjaers, welc leen hij mr. Hector van nu voort an ende ingaende ten daghe van zijn huwelick metter voorn. joncvr. anverde ende ghebruucken zal zonder last van eenigher belennighe ten proffijte van de voorn. Nicasis mids dat hij Nic. daer of renecheert ende te buuten gaet ten proffijte van de voorn. mr. Hector." — Een leen van het hof van St. Pietersdamme groot 1½ strek lag in Westdorpe? kon dat hof zelf ook niet in Westdorpe gelegen hebben? aan den dijk die den polder van Westdorpe

vereenigt met Noord-Zuiddorpe polder en dus de oude Canisvliet-kreek ten O. afdamde, treft men een fort aan, Eversdam genaamd, misschien eene verbastering van St. Pietersdamme.

Ik denk dat dit hof van St. Pietersdamme, waarvan Juliana Leijns een leen had, eene bezitting zal geweest zijn van wijlen Lieve Leijns, in leven baljuw der IV ambachten, watergraaf en moermeester van Vlaanderen, want Juliana was zijne dochter en Sanders de Zoete van Laken zijn achter kleinzoon.

Lieven Leijns [1])
Amelberga van Voorhouten.

1. Avezoete Leijns. Wolfaert van Borsselen zoon van mr. Hendrik.	2 Mr. Francois. 3 Melchior. 4 Jan.	5 Juliana. Nicasius Claissene.
Cathalina van B. Hendrik de Zoete van Laken.	Amelberga van B. Mr. Adn. Blonckaart.	Mr. Hektor.
Sander?		

Wie kan mij meer bijzonderheden van Lieven Leijns mededeelen en hoe was zijn wapen? P. CALAND.

Feesten ter gelegenheid van de alliantie van ons land met Frankrijk. In de Surinaamsche courant van 1795, n°. 70, voor woensdag den 2 september, het eerste jaar der bataafsche vrijheid, vindt men het volgende:

Paramaribo. Op maandag den 31 augustus jongstleden, wierd alhier met zeer veele plechtigheid van den raadhuize afgekondigd de alliantie tusschen de republicquen Frankrijk en de Vereenigde Nederlanden, geslooten den 16 mey van het *eerste jaar der Bataafsche vrijheid*, bij welke gelegenheid alle de hier ter rheede leggende scheepen hunne vlaggen hebben doen waaien en aan het gouvernement groot diné geweest is.

[1]) Smallegange bl. 393 noemt Amelberga van Voorhoute, Catharina; en Avezoete Leijns, Amelberg van Leijs; Ridder de Schoutheete de Tervarent in zijne „Histoire de la maison de Schoutheete, bl. 29 Avezoete Leijns, Cattherine Leijs. In de rek. van Axel komt hij altoos als L. Leijs voor; Scharp spreekt van een L. Leijspolder, nu, meen ik, de Lievenp., waarin Terneuzen ligt.

Mede is deeze heuchelijke gebeurtenis door een aanzienlijk getal waare vaderlanders, met eenen middagmaaltijd gevierd geworden in de zaal van het loge huis Concordia, ingerigt naar den aart der zaake en zo als de omstandigheden zulks hier hebben kunnen toelaaten; het desert was versierd met drie op eene zeer aartige wijze door den burger ... Sommer gemaakte tempels, waarvan de middenste die der *Vrijheid* vertoonde en de beide anderen *Gelijkheid* en *Broederschap*, versierd met de nationale vlaggen der beide natiën; alles veraangenaamd door het keurig musicq van het aanzienlijk corps musicanten van den burger H. M. Wolff, die het zelve tot dat einde met veel welmeenendheid en bereidwilligheid had verleend.

Geduurende den maaltijd wierden door den burger M. P. Wiltens André ingesteld en gedronken, de volgende gezondheden, als:

I. De republicquen Frankrijk en de Vereenigde Nederlanden met derzelver vertegenwoordigers.

II. Dankbaarheid aan de fransche natie.

III. Het dierbaar vaderland en deszelfs belangens.

IV. Deeze *Colonie* en alle derzelver braave weldenkende Inwoonders.

V. De dood voor dwingelandij en tyranny en de vernietiging van het huis van Oranje met deszelvs aanhangers.

VI. Vrijheid, gelijkheid en broederschap.

VII. Eene bestendige vreede.

Bij het drinken van iedere gezondheid wierd door de burgers P. Malmberg en J. Andriessen op eene aangename wijze gezongen, de onderstaande coupletten, ten dien einde door den burger A. Soulage Junior vervaardigd; namentlijk:

Eerste gezondheid.

Ie. Couplet.

Allons enfans de la Patrie.

Vereenigd met den Bloem der volken,
Smaakt nu het vrije Nederland,
Verlost van smaad, geweld en dolken,
't Genot van eenen zachten band; (bis)
Geen tijd moet die verbindnis breeken;

Elk dwingland zie die met ontzag;
De vuige heerschzucht moet verbleeken,
Op 't zien wat burger trouw vermag.
Chorus.
Gelukkig vreêverbond! niets scheur niets stoor dien band,
Gevormd, g'elegd, tot Frankrijks eer,
En 't heil van Nederland.

Tweede gezondheid.

2e. Couplet.

Grootmoedig volk dat door uw poging
Uw eigen land de vrijheid gaf,
Door 't waardig doel van uw beoging,
Namd gij ook ons de kluisters af, (bis)
Gij hebt de dwinglandij verdreeven,
Verbrakt de ketens van 't geweld,
Hebt Neêrlandsch vrijheid doen herleeven,
En 't heil van Bato's volk hersteld.
Chorus.
Hebt dank! hebt driewerf dank! bij zulk een heerlijk lot,
Klopt ongeveinsd 't erkentlijk hart
Van ieder patriot.

Derde gezondheid.

3e. couplet.

O Neêrland! thans van dwang ontheeven,
Wij juichen bij uw gunstgenot;
Gij ziet de heerschzucht voor u beeven,
Die u nog onlangs heeft bespot; (bis)
O Vaderland! de beste zeegen,
Bescherm het duurzaam staatsgebouw,
Door een' standvasten moed verkreegen,
Gevest op waare burgertrouw.
Chorus.
Zijn ramp is ons verderf, zijn voorspoed is ons heil,
Hebt dus ook voor dat vaderland,
Uw bloed, uw leeven veil.

Vierde Gezondheid.

4e. couplet.

Hoe zeer wij aan deez' Westerstranden,
Deels nog gekromd zijn onder het juk,
De vrijheid reikt van verr' de handen,
En eindigd ook haast onzen druk, (bis)
Dan zal ook hier de welvaard groeijen,
Elk in zijn rechten zijn hersteld,
De zee en landbouw welig bloeien,
Thans kwijnende onder het driest geweld.

Chorus.

Dan stoord geen dwangzucht ons in 't oeffnen onzer plicht,
Door ons tot heil van dit gewest,
En 's lands belang verricht.

Vijfde Gezondheid.

5e. couplet.

Gij braaven! die niet slaafsch wilt knielen,
Verachters van de dwinglandij,
Afkeerig van die laage zielen,
Die slaaven zijn der tirannij; (bis)
Blijf gij het Oranjehuis verachten,
Dat rasch thans van uw grond geweerd;
Ban zelf zijn naam uit u geslachten,
Een naam die Neêrlands volk onteert.

Chorus.

De schande, smaad en dood zijn 't loon der tirannij;
Vernietig tot in 't minste deel,
Het zaad der dwingelandij.

Zesde Gezondheid.

6e. couplet.

O lieve vrijheid! heil der aarde,
Waar op elk stervling aanspraak heeft,
Gelijkheid! die der menschen waarde,
Erkend en elk zijn rechten geeft; (bis)
O broederschap! die ongedwongen,

Elk burger als een vriend begroet,
Uw lof zweeft steeds op alle tongen;
U duurzaam schoon streeld elks gemoed.
Chorus.
Uw invloed trekt den band der reine vriendschap aan,
Ja ook kan zonder uwe kracht,
Geen maatschappij bestaan.

Zevende Gezondheid.

7e. couplet.

O dat de Godheid kon gehengen,
Dat haast het gruwzaam oorlogsweê,
Vermoeid door schuldloos bloed te plengen,
Vervat wierd door een blijde vreê. (bis)
Dan zou het menschdom adem haalen;
De koopvaard kreeg haar luister weêr;
Dan zou de voorspoed zegepraalen,
En sloeg het treffend onheil neêr.
Chorus.
O vrede! uw gunstgenot verheugd al 't wareldrond,
En schenke aan elk geluk en heil,
Op duurzaamheid gegrond.

Waarna dezen heuchelijken dag verders in eene gepaste vrolijkheid afliep.

A. C. D. G.

Mirabeau in Nederland (XIX, bl. 79). J. C. K. wenscht te weten in welk gedeelte van ons vaderland Mirabeau zich met Sophie Lamonnier heeft opgehouden? Ik dacht dat na de vele levensbeschrijvingen, die sedert ongeveer tachtig jaren van den beroemden volksleider zijn uitgekomen, het genoeg bekend was waar en hoe Mirabeau in Nederland geleefd heeft. Daar dit echter het geval niet schijnt te zijn, zij het volgende voldoende. Vooraf eene opmerking: de Bilder Conversations Lexicon spreekt van de vrouw van den president Lamonnier; Mirabeau en Sophie zelve noemen hem altijd de Monnier.

»...... et le 14 Mai 1777 St. Mathieu et sa femme furent »arrêtés chez Lequesne, tailleur de corps dans le Calverstrand.

»Mirabeau avait pourtant cru être bien déguisé sous le nom d'un »apôtre." Zie Lettres originales de Mirabeau. Paris 1792, an 3 de la liberté, en aldaar in het discours préliminaire van P. Manuel, citoyen Français, pag. 24.

Ik voeg hierbij een uittreksel uit een brief van Mirabeau aan zijn vader, geschreven bij wijze van memorie van verdediging, waarin hij eenige bijzonderheden over zijne levenswijze bij Lequesne mededeelt, die niet van belang ontbloot zijn.

»Au moment où je suis parti de Suisse avec madame de Monnier, nous possedions cent cinquante louis, pour à peu près pareille somme de bijoux, deux habits et six chemises. C'est, chargé de ces riches dépouilles, que je la conduisis en Hollande.

Qu'on demande à l'ambassadeur, aux consuls de France, quelle vie j'y ai menée. J'avais prévu long-temps à l'avance qu'il m'y faudrait gagner ma vie. C'est ce que j'y ai fait. Notre argent une fois employé à habiller décemment madame de Monnier, à m'acheter des livres nécessaires, j'attendis trois mois de l'ouvrage: car on ne se livre point dans ce pays de calculateurs, et chaque libraire a ses correspondans qui travaillent pour lui: N'importe: je me conduisis assez bien pour me faire un crédit dans un monde tout-a-fait nouveau pour moi, où j'étais absolument inconnu, où l'on ne vaut qu'à raison de son utilité, où l'on se méfie jusqu'à l'excès de tout étranger non recommandé. J'y ai fait des dettes et cela ne pouvait être autrement, puisque dans ce pays le plus cher de l'Europe, sans en excepter Londres, il m'en coûtait une pistole par jour pour un logement et ma nourriture, avant aucune autre dépense. Mais de qui en attendait-on le payement? de moi assûrément et sans inquiétude parce que l'on voyait mon genre de vie. J'étais parvenu à gagner plus d'un louis par jour, par des traductions de l'anglais et autres ouvrages. Mon étroite pénurie ne m'a pas empêché d'aîder de trois cents florins (c'est plus de vingt cinq louis) quelqu'un à qui je devais mon sang et par conséquent ma bourse. Depuis six heures du matin jusqu'à neuf heures du soir, j'étais au travail. Une heure de musique me délassait, et mon adorable compagne qui, elevée et établie dans l'opulence, ne fut jamais si gaie, si courageuse, si attentive, si égale et si tendre que dans la pauvreté, embellissait ma vie. Elle

faisait mes extraits, elle travaillait, lisait, peignait, revoyait des épreuves. Son inaltérable douceur, son intarissable sensibilité se developoient dans toute son étendue...... Le pinceau échape de ma main, et je n'acheverai pas ce tableau. O mon Père! nous ne semblions pas deux insensés qu'un étourdissement passager avait chassés de leur pays; et en effet nous ne l'étions point.

Uit bovenstaand extract blijkt ten duidelijksten, dat reeds in de vorige eeuw het leven hier bijzonder duur was; maar men zal erkennen dat Mirabeau edeler en dankbaarder spreekt over het land, waar hij zijn toevlugt had gevonden, dan Voltaire en vele andere bannelingen. Ik geloof dat een ieder met bewondering zal lezen de eenvoudige beschrijving van de levenswijze van dien ongelukkigen grooten man; die, hoeveel hij ook misdaan heeft, toch altijd toonde bij een grooten geest een gevoelig hart te bezitten. W. V.

Mirabeau in Nederland. In 1865 is bij de heeren van Benthem & Jutting te Middelburg, eene brochure verschenen, getiteld: »Iets over Mirabeau, voornamelijk betreffende zijne gevangenneming te Amsterdam", door professor Engelbregt.

Uit die brochure deel ik de volgende citaten mede:

»Laat in den avond van woensdag den 14 mei 1777 werden in »de Kalverstraat te Amsterdam, in het tegenwoordige »Keizershof", »destijds bewoond door eenen kleermaker, le Quesne, een paar lie- »den gearresteerd, die daar voor ruim zeven maanden hun intrek »hadden genomen en bekend stonden als Monsieur et Madame »Saint-Mathieu, gelijk zij zich ook op het stadhuis hadden aan- »gegeven. Het waren nog jonge menschen, daar de man, die »vier jaren ouder was dan de vrouw, eerst kort geleden zijn acht »en twintigste was ingetreden. Grooter verschil leverde echter »hun uiterlijk op." enz. (blz. 1).

»Want behoeft het nog gezegd te worden, dat die daar opge- »lichte M. et M. St. Mathieu geene andere personen waren dan »de Mirabeau en zijne niet minder beruchte Sophie de Monnier, »beiden als voortvluchtige echtbrekers, namens de fransche regee- »ring opgeëischt?" enz. (bladz. 2).

Hoe zij te Amsterdam kwamen, en hoe Mirabeau daar in zijn onderhoud voorzag, leest men op bladz. 41 :

»Den 23 Augustus kwam Mirabeau weer te Ferrières en wist »mevrouw de Monnier onmiddelijk van zijne komst te verwittigen, »nog denzelfden nacht ontvluchtte zij in manskleeding, na met »een ladder over eenen hoogen tuinmuur te zijn geklommen, en »hierop bleef het schuldige paar, zorgeloos genoeg en onbegrijpe»lijk er bij, hoe men reeds nu hun spoor niet ontdekte, op die»zelfde plaats tot den 15 September. Toen eerst schenen zij in »te zien, dat de veiligheid hun gebood liever naar Holland de »wijk te nemen, en alzoo had hij elf dagen later Rotterdam met »haar bereikt en kwamen zij den 7en October 1776 te Amsterdam »aan. De naam van Saint-Matthieu, waaronder hij zich hier »wederom uitgaf, was al weer aan eene der bezittingen zijner »moeder ontleend. Voorts is het waarschijnlijk, dat ze bij den »kleermaker le Quesne hun intrek namen, omdat hij een lands»man van hen was, met wien zij dus spreken konden. Mirabeau »laat zich intusschen in zijne brieven met verontwaardiging over »hem uit, en daar hij zich tevens zeer beklaagde over de afhan»kelijkheid, waarin hij bij dien »schelm" gestaan had, zoo mag »men aannemen — nademaal hij van nu af hard werken moest, »om eene pistool daags te kunnen verdienen voor kost en inwo»ning, en hij ook spoedig weer in nieuwe schulden was verval»len — dat langs dezen zeer gewonen weg, zijn hospes in zeke»ren zin de overhand op hem had gekregen. Bovendien zuchtte »hij over Amsterdam, als de duurste stad van Europa, zelfs Lon»den niet uitgezonderd, waarbij men in aanmerking mag nemen, »dat de verdiensten toch ook geëvenredigd schenen te staan met »de hooge uitgaven: althans wij gelooven niet, dat iemand daar »nu licht nog een honorarium van ongeveer tien gulden per dag »zou kunnen winnen, alleen met vertaalwerk, gelijk Mirabeau ge»woonlijk slechts leverde, meerendeels uit het Engelsch."

Ten slotte deel ik mede, dat de bronnen, waaruit de brochure is zamengesteld, het stedelijk archief en dat van het provinciale gereehtshof te Amsterdam zijn. C. J. VAN VLIERDEN.

[Ook van NIL ADMIRARI en K. v. S. ontvingen wij antwoorden op deze vraag.]

VRAGEN.

Huis van den keurvorst van Baden te Haarlem. In Oscar Teickert Geschichte der Ziergärten und der Ziergärtnerei in Deutschland (Berlin 1865) blz. 168 wordt medegedeeld, dat de keurvorst Carl Wilhelm van Baden, de stichter van Carlsruhe, een bekend bloemenliefhebber, te Haarlem een huis voor zich liet inrigten, om er verblijf te houden gedurende den bloeitijd der hyacinthen en andere bolgewassen, en dat hij zich te dien einde daar in de jaren 1711—1723 en 1729 heeft opgehouden.

Kan men mij ook mededeelen, welk huis dit was, en waar ik meer bijzonderheden vinden kan omtrent die reizen naar en dat verblijf te Haarlem van den keurvorst? J. H. K.

Aardenburger predikanten. Het is mij gelukt de naamlijst der aardenburger predikanten sedert 1578 in chronologische volgorde zamen te stellen. Wanneer men in aanmerking neemt, dat er acht en zestig namen op voorkomen, zal men erkennen, dat zij reeds vrij volledig is, hoewel mij nog het eene en andere ontbreekt. Dit is betrekkelijk weinig — het wordt veroorzaakt door het sedert lang vermissen van een acte-boek der Ned. Herv. gemeente, eene gaping in het boek van begraven, en den ellendigen toestand van het archief der Waalsche gemeente alhier.

Vooral met betrekking tot deze laatste gemeente moeten vele familie-aanteekeningen gehouden zijn, Ik doe dus met vrijmoedigheid een beroep op de lezers van den Navorscher om, zoo mogelijk, het ontbrekende aan te vullen.

Alleen zij opgemerkt, dat ik le Long, te Water, Hunnius, Dresselhuijs en Janssen heb kunnen raadplegen: opgaven uit hunne schriften zouden dus overbodig zijn.

Mij ontbreekt betrekkelijk dit onderwerp dan het volgende:

Nederduitsche Hervormde Gemeente:

Matthias v. d. Voorde te A. 1636—1639, vanwaar kwam hij en wanneer is hij vertrokken? naar Bekerke?

Guillelmus Damman 1639—1640, waarheen? of overleden? en wanneer?

Florentius Michiels, stond te A. alleen in 1641, zeggen mijne

bronnen, want hij legde nog tenzelfden jare wegens zwakheid zijn ambt neder. Ik bezit echter van hem een net geschreven doopbriefje »datum in Aerdenburch den 23 April 1643, quod attestor Florentius Michiels Ecclstes."

Hij was er dus nog in 1643 of kon ook een rustend predikant een extr. uit het doopboek afgeven?

Abraham van der Heyden (Heydanus) 1641—1643. Wanneer te Sommelsdijk beroepen?

Daniel de Graaf (Gravius) 1644—1647. Wanneer naar Formosa beroepen?

Guillelmus Reijnvaan 1647—1661. Vanwaar te A. beroepen?

Hij ging 3 april 1661 naar Zieriksee.

Jacobus de Cliever 1667—1672. Wanneer te Zoutelande beroepen?

Jacobus Henricus de Vrieze 1688—1690. Wanneer te Leeuwarden beroepen?

Ernst Engelbertus Probsting 1712—1716. Waar was hij voor november 1712?

Hij ging in 1716 naar Heenvliet.

Adriaan Uyttenhove 1792—1801. Wanneer is hij te Brouwershaven beroepen?

Nederduitsch—fransche afdeeling.

Op welken dag kwam Charles Everwijn (1624—1626) van Breskens? op welken dag werd hij te Gouda in 1626 beroepen?

Petrus Regemorter 1626—1636. Wanneer te A. beroepen? sterfdag?

Jean le Clercq 1636—1640. Vanwaar beroepen? waarheen vertrokken? of wanneer overleden?

Leonardus Koekebakker 1640—1644: zelfde vragen.

Pierre Bucée 1650—1674. Wat was hij voor 1 mei 1650? Proponent?

Walsche Gemeente.

François de la Reseguerre van Mont Michel, refugé te A. in 1685: datum van beroep en sterfdag.

Pierre de Salve 1686—1693: sterfdag? Hij was uit Ile de france.

Simon d'Albiac 1693—1704. Vanwaar beroepen? sterfdag.?

Corneille Bossche (Bois) 1704—1719.

Joseph Causomadecq 1719—1730.

Nicolas Chalaire 1731—1740.

Datum van beroep dezer drie.

Jean Elie Polairet 1741—1749.

Datum van beroep of vertrek naar Doornik.

Jean Isaac Sporon 1754—1765.

Datum van beroep of vertrek naar Sas van Gent.

Jean Henri Grob... 1760—1772. Wanneer naar Paramaribo vertrokken?

Nicolas Henri Hartman 1772—1774. Wanneer van Groede beroepen? Wanneer naar Zieriksee vertrokken?

Jean Maurel 1774—1776. Wanneer van Cadzand beroepen?

Claude Antoine Bourdon 1782—1785. Waar was hij in 1782? 1785 ging hij naar Tholen.

J. L. G. Winter de Voorburg 1785—1796: datum beroep te A..

G. P. ROOS.

Legaat van J. H. Ris. Hoeveel bedroeg het legaat door J. H. Ris aan de Herst. Ev. Luth. Gemeente vermaakt, en dat, wanneer de twee Luthersche Gemeenten zich vereenigen aan den Staat moet vervallen? (Zie Domela Nieuwenhuis: Gesch. der Amstersche Luthersche Gemeente, bl. 257).

P. V. W.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

VRAGEN.

Phenicische of punische voorwerpen in Engeland gevonden. Het tin lokte de zeevaarders der Middellandsche zee uit, om ook den zooveel woesteren Atlantischen Oceaan met zijne, in de Middellandsche- als binnenzee bijna onbekende, maar in die buitenzee hoog stijgende vloeden, te bevaren. Vooral in Cornwallis en

op de Scilly eilanden werd het tin gevonden en vandaar gehaald. In het Quelques mois en Cornouailles, Revue Brittannique, September 1868, p. 78, leest men: »à Lanhydweck, château de Cornouailles, se trouve une petite statue de plomb recemment trouvée dans le voisinage. Elle est assez semblable à ces idoles informes tirées des sarcophages égyptiens et porte l'empreinte de caractères *hébraiques*. — Zou men hier niet moeten lezen: *puniques*? en zijn er meer *phenicische* of *punische* oudheden in Engeland gevonden, vooral in den laatsten tijd?

J. D.
―――
L.

Penning op Christiaan Huyghens. Weet iemand, of er eenige medaille bestaat op den beroemden Christiaan Huyghens, geboren in 1629, en in 1695 in 's Gravenhage overleden; uitvinder van het slingeruurwerk, ontdekker van den ring van Saturnus enz.?

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Indische gulden. Volgens van der Chys en Netscher, »De munten van Nederlandsch Indië," blz. 116, laatste kolom, zouden er ook in 1822 guldens zijn geslagen, als die afgebeeld onder n°. 74.

Niet alleen is dit moeielijk over een te brengen met het vermelde op blz. 89, regel 13 van genoemd werk; maar ook gedurende mijn vijfendertigjarig verblijf in Indië en niettegenstaande alle aangewende pogingen om er een te verkrijgen, is mij dit niet mogen gelukken; zoodat ik vermeen, aan het bestaan van dezen gulden te mogen twijfelen.

Is die twijfel al of niet gegrond?

Batavia. J. S. VAN COEVORDEN.

Reaal van achten. Tavernier zegt in zijne »Reizen naar Indië," II deel, fol. 402, dat er te Batavia heele, halve en kwart zilveren realen zijn geslagen, *hebbende aan de eene zijde een schip en aan d'andere een V. O. en C. in malkander getrokken. Deze drie letteren beteekenen in de Hollandsche taal voor d'Oost indische Kompagnie.*

Van het schip zoowel als van het merkteeken der compagnie geeft hij eene afbeelding op zeer vergroote schaal.

Bestaan er nog exemplaren van deze munten en waar of bij wien bevinden zich die thans?

Zijn er ook andere schrijvers, die van deze munten melding maken?

Batavia. J. S. VAN COEVORDEN.

Glasschrift. M. J. van Heemskerck. Onder oude papieren vond ik het volgende rijm, dat gecopieerd moet wezen naar een bijschrift op een der glazen in de kerk te Warmond.

Als 't jaer Sestienhondert en 12 uytbrogt,
Als doen heb ik besoght
De Stad Romen voorwaer:
Op den 7den Aprilles nam ick aen desen tocht,
En reijsden wel bedocht
Uyt Warmond openbaer.
Ick quam binnen Romen den 19den Maij daernaer
Met myn roodgevlakten hond,
Die met mij liep tot dien stond.
Maer den 22sten Maij scheid ik weder van daer,
En quam binnen Warmond,
Met mijn voorseyden Hond,
Op den 20sten Junij, synde frisch en gesont.
Matthys Jacobs van Heemskerck.

Is dit glasschrift nog aanwezig? En is er iets meer dan dit rijm van den Warmonder bekend? H—G.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Bibliotheek van historische woorden. Toevoegsel op het woord van Adam van Orleton: *Eduardum occidere nolite timere bonum est.* (Vgl. XVII, blz. 327.)

Uit hetgeen ik heb kunnen vernemen, blijkt dat de vraag mij op blz. 162 van den achttienden jaargang des Navorschers door U—H. gesteld, bevestigend moet worden beandwoord. Volgens Bakers: *Chronicle of the kings of England* zijn de woorden his-

torisch. Dit boek, dat voor het eerst in 1641 verscheen, bevat het volgende: »At last the pestilent Achitophel, the Bishop of »Hereford, devised a letter to his keepers, blaming them for giving »him too much liberty, and for not doing the service, which was »expected from them; and in the end of his letter wrote this line: »»Edwardum occidere nolite timere bonum est" craftily contriving »it in this doubtful sense that both the keepers might find suf-»ficient warrant, and himself might find sufficient excuse." (Overgenomen uit Notes and Queries, 4 th S. I, 495).

Ook staat de anecdote blijkens n°. 9 (4 th S. II, 66) reeds opgeteekend bij Marlowe in zijn treurspel Edward II (1598).

Mortimer, Jun. This letter, written by a friend of ours.
Contains his death, yet bids them save his life.
Edwardum occidere nolite timere, bonum est.
Fear not to kill the king, 't is good he die,
But read it thus, and that's another sense:
Edwardum occidere nolite, timere bonum est.
Kill nott the king, 't is good to fear the worst.

Men vindt verder deze woorden, volgens de *Nouvelle Biographie générale*, bij Dela Moor, *Foedera*, etc. en bij Godwin: *De praesulibus Angliae commentarius* etc. (eerste uitgave Londen, 1614, in 4°.

H. TIEDEMAN

Willem Baarland. (XVIII. bl. 579; vgl. XIX. bl. 17.) A. J. van der Aa is stellig de schrijver niet van dit werk. Ik heb dien schrijver eens gezien te Rotterdam, waar hij omstreeks 1832, bij mijn toenmaligen patroon, met overlegging eener lijst, waarop verscheidene personen, tot wie hij zich met hetzelfde doel gewend had, geteekend hadden, ondersteuning kwam vragen, zich beroepende op zijne letterkundige werkzaamheden, met name op Willem Baarland, waarvan, naar hij beweerde, een tweede *druk* was verschenen. Dit was intusschen slechts eene tweede *uitgaaf* geweest. De bewering, dat de auteur een Fries was, krijgt veel waarschijnlijks door de invlechting in het boek eener anecdote uit de jeugd van Borger, die er, zoo als men zegt, met de haren bij werd gesleept.

Maastricht. M.

Bijschrift op Borgers portret. Het bevreemdt mij, nergens (zelfs niet in de onlangs verschenen volksuitgave zijner dichtwerken, waarin het toch wordt aangehaald) eenige verklaring te vinden van het beroemde bijschrift van de Kruyff op de afbeelding van Borger, hetwelk in het 2e deel zijner Leerredenen gevonden wordt. Daarin toch komen een paar uitdrukkingen voor, welke aan ieder, die met de toedragt der zaak onbekend is, niet duidelijk moeten wezen. Welke zin valt er te hechten aan: »Hij is 't, het graf ontrukt," en »Voorwaar, een hooger geest heeft hem u ingegeven," wanneer men niet weet, dat er bij 's mans overlijden, tot geen gering leedwezen van zijne talrijke vereerders, geene afbeelding van hem bestond, en dat in deze leemte voorzien werd door den heer Davidson, een kunstschilder destijds te Leiden woonachtig, die het beeld van de voortreffelijken geleerde geheel uit het geheugen op het doek trachtte te brengen, en deze poging met den gelukkigsten uitslag bekroond zag.

Ik heb het voorregt gehad den heer Davidson, een Israëliet, te ontmoeten in de trekschuit van Delft naar Leiden, waarin wij elkander zonder verder gezelschap aantroffen, en vond in hem eenen man van uitgebreide belezenheid en kieschen smaak. (Wat kon men in zoo'n roef soms prettig zitten keuvelen, als niets de stilte verbrak dan het verwijderd gezang van den jager en het vreedzaam kabbelen van het water!) Of hij zich ook als kunstenaar onderscheidde, weet ik niet, en evenmin of hij nog in leven dan wel reeds overleden is.

Maastricht, M.

Leeghwater Haarlemmer Meerboek. De uitgaven van het Haarlemmer Meerboek zijn reeds meer in den Navorscher ter sprake gebragt, en het blijkt dat wij nog niet uit dien doolhof geraakt zijn. In dl. IV, bl. 167, deed reeds mijn vriend Bruinvis er eene vraag over, naar aanleiding van de dusgenoemde dertiende uitgave van mr. W. J. C. van Hasselt. Alleen de heer C. Kramm gaf daar een antwoord op, dl. V, bl. 102, en vermeldde, dat hij den 5e druk, 1654, bezat. Ter verschooning misschien van het nalaten van latere navorschingen, kan aangemerkt worden, dat sedert de kundige heer Bodel Nijenhuis zijne vroe-

ger in den Vriend des Vaderlands geplaatste Topographische lijst van plaatsbeschrijvingen in 1862 afzonderlijk uitgaf, verrijkt met de vrucht van latere ontdekkingen, men het er voor houden mogt, dat de daar voorkomende uitgaven van het Meerboek, gevoegd bij die door van Hasselt vermeld, het pleit beslist hadden. Evenwel de zesde druk was aan beide heeren onbekend gebleven, en nog schijnt die uitgave te vergeefs gezocht te worden, daar ook dr. A. van der. Linde, in zijne Bibliografie van Haarlem, het jaar der zesde editie niet wist op te geven.

De vraag van dr. Ekama heeft de aandacht weder op het Meerboek en de verschillende uitgaven er van gevestigd. Hij wijst ons, even als Bruinvis deed, op één zelfden druk onder verschillende jaren. Bruinvis, op het voorbeeld van van Hasselt, noemt de uitgave van Willemsz. in 1669 als de zevende, doch vermeldt ook een anderen zevenden druk van 1710 bij J. Graal, J. van Heekeren en P. Visser te Amsterdam, dezelfde uitgevers, bij wie volgens V. H. en B. N. in 1714 de achtste druk verscheen. Dr. Ekama, voegt bij die uitgaven van 1669 en 1710 nog eene uitgave bij Willemsz. 1688, zoodat wij nu kennis dragen van *drie zevende* edities in *drie* verschillende jaren. Dat dit voorbeeld later nog eens is nagevolgd, bewijst ons Bruinvis: immers hij heeft gezien *twee* uitgaven doch *beide* van 1764; de eene te Amsterdam bij Abraham Cornelis, de andere te Saardam bij Johannes Schoonevelt. V. H. spreekt mede van eene uitgave op dat jaar met »twaalfden druk" op den titel — maar noemt den uitgever niet. Hij houdt ze voor dezelfde als die van 1749 of 1750, alleen met een nieuwen titel voorzien.

Er zijn dus *drie zevende* en *drie twaalfde* drukken of uitgaven van het Meerboek; inderdaad eene curiositeit in onze letterkunde en naar welks oplossing te zoeken, welligt eene vruchtelooze poging zal zijn. Bij die veelheid bleef echter de zesde druk steeds onbekend. De laatste onzer bibliografen toch getuigt: het jaar der zesde editie vind ik niet. De zevende verscheen in 1769 te Saendam bij W. Willemsz. Dr. Ekama gelooft dat dit verkeerd is, en dat die editie van 1669 de onbekende zesde is, daar er eene andere zevende bij Willlemsz. van 1688 is, en beide hier en daar verschillen.

De vraag van dr. Ekama deed mij mijn exemplaar van het

Meerboek opzoeken. Er waren er reeds vele in mijn bezit geweest, steeds van de latere uitgaven, totdat ik er eindelijk een te Zaandam uitgekomen magtig werd, en daardoor mijn verlangen naar een blijvend exemplaar bevredigd zag. Hoe werd ik nu verrast door te ontdekken dat dàt exemplaar de zoolang onbekende en door velen te vergeefs gezochte *zesde* druk was, een druk in 1660 mede bij Willemsz. uitgekomen.

Hierdoor vervallen dus de onderstellingen door dr. Ekama gemaakt. Het jaar der zesde uitgave is bekend; 1669 blijft dus dat der zevende, maar deelt die eer met de edities van 1688 en 1710.

Ik schrijf ter vergelijking den titel af. A Dieu seul honneur et glorie. Haarlemmer-Meer-Boeck, Dienende Tot een Remonstrantie, Verklaringh ende Voorbereijdinge om de Haarlemmer ende Leytse-Meer te bedijcken: Als oock van de Diepten, gronden, ende nuttigheydt der selver. Mitsgaders: van meest alle de Meeren die in Noord-Hollandt teghen den Huijgendijck en Saerdam bedijckt en tot Land gemaeckt zijn, zedert het jaar 1608 geduerende tot het jaer 1641. Beschreven door Jan Adriaensz. Leech-water, Ingenieur ende Molen-maker van de Rijp, in Noort-Hollandt. Den Sesten Druck wederom met verscheijden notabele Artijckelen, een seste part vermeerdert: Ende oock mede eenige Tegenspraeck van Colevelts Boecksken. — 't Saerdam, voor Willem Willemsz. Boeckverkooper, aen den Dam, besyden den Overtoom Anno 1660:" Daar achter nu volgt: »Een kleijne Chronijcke ende Voorbereijdinge van de Afkomste ende 't vergrooten van de Dorpen van Graft ende Rijp: ende van meer Verscheijden notabele oude stucken ende Geschiedenissen. Gedaen door Jan Adriaensz. Leeg-water, in zijn leven Ingenieur ende Moolenmaker van de Rijp. Ende nu op nieuws hierby gedaen de Beschrijving van den grooten Brandt. Voorgevallen in de Rijp op den sesten January, des jaers 1654. 't Saerdam, voor Willem Willemsz., Boeckverkooper aen de Dam, besyden de Overtoom Anno 1660."

Willem Willemsz. gaf dus het Meerboek uit in 1660, 1669 en 1688; en wat vreemd is, twee zevende drukken, en dat wel door den man die toch den eigendom van de eersten zevenden bezat. Kan nu dat »zevende" in de uitgave van 1688 een drukfout zijn? Het kan toch gebeurd zijn, dat men bij dien herdruk

te slaafsch of ondoordacht den titel van 1669 gevolgd heeft, en het »zevende" is blijven staan voor het gevorderde «achtste"? Waren die edities, zoo als de drukken door Bruinvis genoemd, bij verschillende boekverkoopers verschenen, dan zou men kunnen gissen dat de drukker, die het copyregt had, aan verschillende uitgevers een zeker getal exemplaren leverde, met het voorregt om dan hun naam op den titel te mogen voeren.

Hetzelfde wat wij hier opmerken van verschillende uitgave in één jaar, doet zich voor met het werkje van Soeteboom, Derde Voornaemste Zegetogt der Verbonden Vrije Nederlanden, na de Oost Indiën enz., dat in 1648 bij J. J. Schipper te Amsterdam, bij Willem Symonsz. Boogaert te Wormerveer en bij den schrijver Hendrik Jacobs Soet, die mede boekverkooper en wiens opvolger in hetzelfde huis Willem Willemsz. was, te Zaandam uitkwam.

De verschillende uitgaven van het Meerboek kenmerken zich nog door iets bijzonders. In de eerste uitgaven wordt het portret van Leeghwater niet gevonden. Van Hasselt meent, dat het in de vierde of vijfde editie eerst voorkomt. Zeer zeker zal het bij de vierde behooren. Immers het dopr hem vermelde is door Lamsveld, naar eene teekening van T. de Keijzer, gegraveerd, terwijl dat in den vijfden druk zoo als de heer Kramm mededeelt, eene gravure van Savry naar dezelfde teekening is. Dit laatste prijkt ook weder voor den zesden druk. De vraag rijst nu, waarom die gravure van Lamsveld alleen voor dien vierden druk mogt dienen, en niet voor den vijfden en zesden gebruikt werd. Ook die van 1699 heeft haar, terwijl de zevende editie bij Visser, 1710, weder de gravure van Lamsveld bezit, even als de elfde en zeer zeker ook de vroegere drukken bij dien zelfden uitgever Visser. Ik stip hier nog aan, dat de kaart in het Meerboek, editie 1660, door Geraerd Coeck gegraveerd is, welke vermelding niet op die bij de elfde uitgave, de eenige die ik thans vergelijken kan, gevonden wordt. H — G.

Over den dood van mr. Hieronymus van Alphen. Van Alphen overleed 2 april 1803 te 's Gravenhage, gelijk mr. Nepveu aan 't hoofd van de uitgave van 's mans gedichten uitvoerig verhaald heeft. Van den dood van dezen grooten en godvruchtigen dichter en trouwen

aanhanger van het huis van Oranje, den voormaligen thesaurier generaal der Unie, werd onder anderen ook kennis gegeven aan de in het buitenland zich ophoudende leden van het Oranjehuis, welke zulks ook alle schriftelijk beantwoordden. Een toeval bragt ze onder mijne oogen.

Prins Willem V en zijne zuster prinses Louise, erfprinses van Brunswijk, schreven beide uit Brunswick, deze den 10den, gene den 14den derzelfde maand, korte hartelijke brieven, misschien door eenen kabinetssecretaris opgesteld; althans zij waren blootelijk onderteekend door gemelde vorstelijke personen.

De erfprins van Oranje (later koning Willem I) was destijds reeds te Fulda, als regerend vorst. De rouwbrief, hem derwaarts gezonden, werd den 23en april door hem beantwoord. Het schijnt geene onderteekende, het schijnt veeleer eene *geheel* door hem geschrevene missive te zijn. Hoe het zij, ik rekende èn om den inhoud èn om den persoon des schrijvers en des betreurden beide, hem merkwaardig genoeg om het licht te zien. Hij luidde letterlijk aldus:

»WelEdele geboore Vrouwe.

Met het uiterste leedwezen heb ik uit UwE. geb. rouwletteren van den 3den deezer het onherstelbaare verlies van deszelfs Echtgenoot vernoomen. De meenigvuldige hoedanigheeden van den ooverleedenen waaren mij te wel bekend, dan dat ik dezelven niet ten hoogsten met UwE. geb. zoude betreuren: dog aan een andere zijde kan en moet het UwE.G. zeer tot troost strekken, denzelven van deeze wereld te hebben zien afscheiden en met het diepste vertrouwen en ootmoedig geloov in Jesum Christum tot de godzaligheid te zien overgaan. Het behaage den Almachtigen UwE.G. met de noodige krachten in deeze bittere omstandigheeden te sterken, en lange jaaren voor verdere zoo treffende slaagen te bewaaren.

Intusschen verblijve ik met waare achting

WelEdele geb. Vrouwe
UwE.Geb. dienstwillige Dienaar
Fulda, den 23 april 1803. W. F. E. P. v. Orange Fulda.

Het onderschrift luidde:

»De Wed. van Alphen, geb. van Valkenburg."

Buiten op den brief stond dit adres:

»WelEdele geb. Vrouwe
Mevrouw C. G. van Valkenburg
Weduwe van Alphen
's Hage."

»franco Ceulen."

Met het wapen van den vorst van Oranje Fulda, in zwart lak. Ik voeg hier nog ter verklaring der onderteekening bij, dat de letters E. P. beteekenen Erfprins.

Constapels-boek a. 1622. Op den omslag van den Navorscher (dl. XVIII, no. 9) worden eenige militaire werken genoemd; daardoor is mijne aandacht gevallen op een nog bestaand boekwerk, getiteld:

Constapels-boeck ofte korte onderwijsinge van all het gheene eenen Constapel ofte boschieter noodich is om te weeten. a. 1622. By my Jorys Symensen van Hamburch, woonachtig in Hollandt tot Monikendam, uytgevaren voor Constapel naer Oost-Indiën, met het schip Zuydt-Hollandia, int jaer ons Heeren 1620 den 10n Mey.

ELSEVIER.

VRAGEN.

Nederlandsche liedboeken. Zaender bloemestralen. Ik kwam dezer dagen in het bezit van een liedboeksken uit de 17e eeuw, welks bestaan mij onbekend was en dat ik mij niet herinner ergens vermeld te hebben gevonden. — Jammer dat de titel ontbreekt. De voorreden van het boekje doet echter vermoeden dat die is: »*Zaender Bloemestralen, Geschoten door Minnaers Lust, tot Vermaeek der Pelgrims, die de Rustenburghse Reijs beminnen.*" — Die titel toch wordt in die voorreden aldus verklaard. 't Zijn Zaender stralen, omdat ze »meest langs de schoone rivier Zaen genaemt, uytghesproten zijn; bloemen, omdat even als deze velerlei kleuren ook de liedekens van verschillende aard zijn. — Ze zijn geschoten door »Waerheyts minnaers uit het hart op het papier, door lust tot geregtigheid, tot vermaak van de Pelgrims, dat wil zeggen, diegenen welke hier geene »vastigheyt" hebben, maar de Rustenburgh, namelijk de Hemel zoeken langs de moeijelijke

wegen van de aardsche reis. — Die voorreden aen de Zaenderjeught is onderteekent door »Boogaert, — de Verzamelaar en uitgever volgens het onderschrift aan het »Besluyt" in Wormerveer 15 January 1649. — Deze Willem Symonsz. Boogaert nu was aldaar boekverkooper. Zie over hem en zijne uitgegeven liedboeken mijne Hist. oudheid- en letterkundige studien. dl. 1. bl. 235—40. — Ik vermeldde daar dat hij in 1633 uitgaf: »Zaender Bloem ter eere der Zaenlandsche Zaenders," waarvan mij niets dan deze titel bekend is. In het voorberigt der Bloemstralen doelt hij zeker op dat boekske, als hij zegt: »Veele weten wel dat wij voor desen een Zaender Liedtboekjen beginnen en ten deele uytghegeven hebben, maer alsoo daer veele druckfauten ingheslopen waren, hebben wij gedacht dat selve niet verder te drucken. Doch om de Minnaers lust niet te blussen, hebben wij wederom als hervat, dit aengegrepen en van langsamer hand bij een geraept,'t geen ghij hier siet en u wordt vertoont,"

Het boekje, 16e smal, is 321 pag. groot en in de liederen weêrklinkt meestal een ernstige toon, hoe wereldsch de wijsjes dan ook zijn. Onder de stemmen »toch vinden wij: O schoonste personagie, Baletti d'Alcmar, of doen ick was in 't bloeijen van myn tyt." — Princesse preuts en prat. — Ick ben een schilder van bloemekens jent; — Pater grijpt doch eenen moedt." — Het was een fraey, ryck Burgers kint. Ick heb de groene straetjes... en dergelijke, zoo als de gewoonte was om op de geliefde voysen de ernstiger »waarheden" ingang te doen vinden; en als wij die liedboekjes, vooral in Noordholland, nagaan in het opmerkelijk hoe krachtig de pogingen waren om de dartele zangen des tijds op die wijze tegen te gaan.

In de Bloemestralen leverden behalve een paar »dichters" die alleen met hunne kenspreuk zich noemden, de volgende liederen als: Hubertus van der Meer, met de kenspreuk, altijdt meer; hij was geboren te Wormer uit een deftig geslacht en later predikant te Bovencarspel, schrijver van den »Boom der Kennis," 1669. — Hendrik Alberts Hocje wilt de bekende Ryper poëet, — van wien in druk uitging: Maygift van verscheyde vogelen. — Pieter Janszoon Stapper, van Jisp, onder de spreuk: Stappet recht, — de bekende Robert Robertsz., van wien een Sterreliedt met

de spreuk: een o in t cijfer. — Frans Karelsz. Verleeven, spreuk: Siet niet te diep. — Claes Corneliszoon Moolenaer, spreuk: Ghedult of Leeft Verduldigh. — P. C. Harteveldt van Hoorn. — Cornelis Dirckse. — Jan Nanningszoon, onder de spreuk: Zijt voorzigtig. — Bogaert zelve met de spreuk: 't Is ijdel, en Soeteboom die hier niet met zijn gewoon devijs: Deught maekt edel, maar »Weest eerelick vrolyck" teekent.

Men ziet het, de dichters zijn niet zeer bekend, doch we willen er Bogaert niet hard om vallen, daar de man zelve verklaart: ik beken gedaan te hebben dat ik kan, maar niet dat ik wilde: ondertusschen gelieft de wil voor het werk op te nemen, en na meerder macht beter te verwachten.

Mijne vraag is nu: Is dit liedboek inderdaad zoo zeldzaam als ik vermeen? Mogt het aan een der lezers van den Navorscher bekend wezen, hij zou mij verpligten met de mededeeling van den volledigen titel. — En tevens of mijn vermoeden juist is, dat deze Bloemestralen eene vermeerderde en verbeterde uitgaaf zijn van de Zaanderbloem, die in 1633 uitkwam, van welk boekje ik tot heden nog geen exemplaar heb kunnen opsporen. — Aan de Zaan, waar toch zooveel lust voor den zang bleek te zijn, zoo als wij zien uit deze en tal van andere liedboeken er uitgegeven, zijn van deze oude drukken niet meer te vinden. De verkoopers van inboedels van vroegeren tijd — en 't is soms heden nog niet beter — stopten al wat van boeken er maar eenigszins oud uitzag in een paket, en weg is gegaan wat we nu betreuren: want uit enkele overblijfsels is ons gebleken, wat er verloren moet zijn. H—G.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Stiers wreedheid. Den heer J. Honig Jz. dankende voor zijn uitvoerig artikel over Stiers wreedheid en voor de inlichting wegens het wegnemen van de schilderij in de Bullekerk te Zaandam, wensch ik hem te vragen: Welke voorstelling gaf die schilderij van het voorval? Was het de afbeelding, gelijk die op zijne plaat

A. voorkomt, of zoo als de platen A. E. F. G. H. I. die geven, — of verschilde die daarvan? In mijne jeugd heb ik die schilderij gezien, doch mijn geheugen heeft de voorstelling niet bewaard en toen ik er verleden jaar te Zaandam naar vroeg, scheen het wel een wonder, dat iemand nog naar zulk een »*voddig, oud ding,*" kon vragen. Ik stelde er intusschen, en met regt meen ik, prijs op en wenschte toen die afbeelding te vergelijken met de 9 platen, welke ik in mijnen atlas van historieplaten er van bezit, en juist toen beschreef voor het 2e stuk van mijnen Beredeneerden catalogus van historieprenten, wat ik in den loop van dezen zomer hoop uit te geven. Voor dat dit verschijnt, wil ik nu den heer Honig mededeelen, dat ik van de door hem opgenoemde platen de no. A, B, C, E, F, H, I bezit, doch daarbij nog de nu volgende, door hem niet opgenoemd. 1°. Een iets latere druk van B. met adres van P. Goos, waarschijnlijk tusschen 1650 en 66 uitgegeven door P. Goos, die in die jaren te Amsterdam groot uitgever van platen en atlassen was. De plaat was toen nog in zeer goeden staat, terwijl de afdruk C, met adres van F, Sadelaar *zeer* slecht en afgedrukt is en naar de letters te oordeelen, omstreeks 1740 moet gemaakt zijn. Waarschijnlijk was Sadelaar toen boek- en kunsthandelaar te Amsterdam. 2°. Eene slechte houtsneêprent uitgegeven te Haarlem bij J. van Lee op de Groote Markt met de voorstelling der platen A, E, enz. met 4 reg. vers: »Dit is van den Zerdammer Stier," breed folio.

Zou de heer J. Honig in dit tijdschrift niet eens iets willen mededeelen over de glazen van Noomen en Peter den Grooten, die hij in zijn bezit heeft en over andere dingen, Ruslands imperator betreffende en door hem verzameld? F. MULLER.

Een middag op Boschwijk (XVIII. bl. 223 vr. 63; vgl. bl. 406).

Ik heb de verklaring van den *middag op Boschwijk* door A. H. geleverd, gelezen; maar, ik kan het niet helpen, ik geloof haar niet. Dat is: ik geloof wel degelijk dat er door hem en nog vijf anderen (zie t. a. p.) hiervan eene dergelijke schoonschijnende verklaring gegeven en de bijeenkomst in een maandschrift als een waar verhaal voorgesteld is. Maar daarom geloof ik nog niet dat zij werkelijk heeft plaats gehad. Laten wij enkele personen

eens nagaan. Borger was destijds (1806) pas 22 jaren oud en in zijn allereerste opkomen, druk studerende te Leiden, en in zijne vacantie alleen in Friesland verblijvende. Hij maakte nog geene verzen; de eerste zijn van 1809 (zie zijn onlangs weder herdrukten bundel, (Schiedam, Roelants). Hij was nog niet in de dichterwereld ingeleid. — Bilderdijk, nadat hij in dit zelfde jaar? 1806 pas in het land gekomen was, heeft, meen ik, Feith nooit weder opgezocht; de politieke verwijdering was te groot geworden. Te Amsterdam bij het Instituut mag de eenige gelegenheid geweest zijn, dat hij hem gezien heeft. Welhaast wilde Feith ook voor die hoogste letterkundige vereeniging bedanken (Bilderdijk, Brieven met de Tijdemans, I. 345) waar Bilderdijk eene zoo groote rol in speelde. Dus zal Bilderdijk Feith op Boschwijk wel nooit bezocht hebben. Bilderdijk rookte ook nooit (zie 't plaatje). Eindelijk, zoo 't een plaatje uit Mielings lithographie-inrigting is, dan is het voor het minst van de laatste 25 jaren, kortom het verhaal is althans fabelachtig, zoo niet verzonnen. (Ik heb den tekst van het maandschrift Nederland niet onder de oogen gehad.) De bijeenbrenging der personen is geestig, maar voert m. i. de innerlijke blijken van onmogelijkheid met zich.

L. B.

Portret van Jacobus van der Steege (XIX. blz. 92). Hij werd in october 1746 geboren te Leeuwarden, volbragt zijne studiën in de medicijnen aan de academie te Groningen, practiseerde aldaar eenigen tijd als medicinae doctor en chirurgijn, vertrok vervolgens naar Oostindien, kwam van daar in 1789 zeer rijk in het vaderland terug, vestigde zich toen aanvankelijk weder te Groningen, doch sleet zijne overige levensdagen op het buitengoed Stadwijk aan den Amstel nabij Amsterdam.

Meer bijzonderheden omtrent hem zijn te vinden in het leven en de lotgevallen van Jacobus Martinus Baljée, door W. Eekhoff, uitgegeven bij G. T. N. Suringar te Leeuwarden, in 1835.

V. B.

Prent van de rogstekers (XIX bl. 92). Ik heb altijd gemeend, dat Waard het stadje Weert in Limburg aanduidde. Zeker is er

in de geschiedenis van dat plaatsje iets, dat hierop toepasselijk is. Men zegt dat van eenen vischwagen, naar Weert heenrijdende, een *rog* was afgevallen. Eenige landlieden, dien nog zieltogende in het veld vindende, meenden dat in zoo iets de duivel stak en zich vermomde, sloegen er op tot hij dood was, tot dat verstandiger lieden hen beter inlichtten en hen over hunne domheid bespotten. De plaat schijnt in den geest van Breughel te zijn en omstreeks den jare 1650 vervaardigd. Hij komt onder verschillende adressen voor, vroeger van Hendrik Visjaager (verzonnen ?) later van den bekenden Jacobus Robijn.

TAALKUNDE.

Namen van bruggen enz. (XIX bl. 105). *Waterpoelsbrug* is fout, 't moet *Waterpoortsbrug* zijn. 't Was de brug, die toen voor de Waterpoortssteeg over de Gelderschekaai lag.

Helletjesbrug is *Hilletjesbrug*, de brug voor de Hilletjesdwarsstraat.

Van 't Zonnehofje op Marken is niets bijzonders te vertellen. Eenige kleine huisjes, rondom een bleekveldje gebouwd en door een gang gemeenschap hebbende met de publieke straat, heeten in 't Amsterdamsch een *hofje*. Staat er nu *een zon* boven den ingang, dan heet het *Zonnehofje*; staat er een *wassende maan* boven dan heet het *Wassendemaanshofje*, enz. J. TER GOUW.

Louwmaand (XVIII 587). Evenmin, als R. kan ik de beide door hem vermelde afleidingen van Louwmaand voor goed aannemen. In mijne aanteekeningen vond ik eene andere, die ik ook ten besten geef; namelijk dat louwe in de oude duitsche taal een visch beteekent, en dat dus de maand Januarij genoemd is naar de visch, die dan het meest gevangen wordt, en dien men nu kabeljaauw noemt, maar die eigenlijk kabellouw moest heeten, omdat hij met den kabel gevangen wordt. Ik word verwezen naar de Nieuwe bijdragen voor taal- en dichtkunde, I, bl. 477, doch ben niet in de gelegenheid om die na te slaan. Wanneer men nu nagaat, dat in onze taal de maanden benoemd worden, of

naar de jaargetijden, of naar de voornaamste bezigheden, en dat de vischvangst van de vroegste tijden af een voornaam bedrijf was van ons zeevolk, is het dan zoo onwaarschijnlijk, dat Louwmaand daarop doelt? E. A. P.

Louwmaand. Omtrent de afleiding van dat woord hebben M. T(ydeman) en H. van W(ijn) in de Nieuwe Bijdragen tot opbouw der Vaderlandsche Letterkunde, deel I, bl. 1 en volgg. en bl. 473 en volgg. hunne gedachten medegedeeld. Zijn er andere of nadere verklaringen van taalgeleerden bekend?

Haarlem. DIXI.

[Nog eenige afleidingen worden opgegeven door Hoeufft in de Jagers Taalkundig Magazijn, dl. III, bl. 225—230.]

Plokpenning (vgl. I, bl. 56, 85 en 201). Na al het hierover geschrevene valt mijn oog op § XXXVI, bl. 251, des derden deels van de Hist. de la Flandre par L. A. Warnkœnig. Traduit par A. E. Gheldolf. Bruxelles 1836. Charges et Rescevances des Bourgeois, waaronder hij vermeldt: 1°. De brieven. 2°. Het Balfart. 3°. De helft minnighe. 4°. Het schoofrecht of de land-schoof. 5°. Maalrecht. 6°. Het recht van de grute. 7°. Het recht van affvrage. 8°. Het recht van jacht en visscherij. 9°. Het gheleede. 10°. Het wei-recht. 11°. Het recht op de bastaerden. 12°. 's Graven lijfneere recht. 13°. De tienden en 14°. Het beste hoofd. Verder vermeldt hij nog: voudermont, wagnenvard, heerscot, dincoorn, fronecoorn, waspeneghe, widepineghe, win-peneg en uhtland, waarvan hij tevens de beteekenissen vermeldt. De winpenning, *win-peneghe,* zien wij er uit, was dus wezenlijk een wijnpenning en bestond in eene belasting op de wijnen, hoenders en eieren. De plokpenning, als premie, is er welligt afkomstig van.

G. P. ROOS.

VRAGEN.

Prent. In een onlangs verschenen werkje (Verstaat gij, wat gij leest?) zag ik *prent* onder de homonymen genoemd. Prent in de

gewone beteekenis Is eene soort van een plaat, in het brielsche dialect worden ook *prent* en *plaat* in elkanders plaats gebezigd. Maar wat is de tweede beteekenis? C. J. BIEMOND.

[Buiten de in de vraag genoemde beteekenis van prent, herinneren wij ons slechts die van spoor van eenen haas of ander dier. Dacht de schrijver van het gemelde werkje aan deze, dan plaatste hij het woord ten onregte op de lijst der homonymen: want het is een en hetzelfde woord dat *afdruksel* beteekent en nu eens genomen wordt voor het afdruksel eener metalen plaat op het papier, dan eens voor het afdruksel van de poot van een dier in het zand.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Silverkroon. (XVIII. bl. 279, vr. 82; vgl. bl. 541.) Op dien naam vond ik aangeteekend:

Sara Alewijn, dochter van Dirck Alewijn en van Maria Schuermans (tante van de beroemde Anna Maria Schuermans), is geboren 13 augustus 1614, des namiddags de klok half zeven, gedoopt de 17e in de oude kerk door predikant Johannes le Mair — de getuigen waren Baltazar Jacot ende Clara van Geel — het kind is genaempt Sara. — Daar tegenover staat op de schutbladen van de klein quarto bijbel, gedrukt 1564, door de eigen hand van gemelden Dirck Alewijn geschreven — »is mijn dochter Sara in den Heer ontslapen; de Heer wil haar een vrolijke opstanding »verlenen ende begraven in mijn vaders graff in de Oude Kerck", — echter zonder den datum van dat overlijden te vermelden. Welligt bestaat hier een abuis, daar het voorafgaande (6e) kind geboren 5 januarij 1612, onder bijna gelijke bewoordingen, als overleden 8 november 1612 vermeld, mede genaamd is geweest Sara.

In de 3e generatie van het geslachtregister, opgemaakt door mr. Reinier van Heemskerck Reiniersz., komen dezelfde elkander opvolgende kinderen, 2 *Sara's*, voor; de eerste mede geboren 5 januarij 1612, obiit jong 8 nov. 1612, de tweede geboren 13 aug. 1614 (maar zonder berigt van overlijden), trouwt ...... de heer

Silverkroon (wiens moeder was Doris) en won bij hem kinderen en onder deze eene dochter *Sara*, geboren ...., trouwt den .... Jonker Johan Willem du Faget van Assendelft, geboren ...... 1650, heer van Cralingen, Besoijen en Heijnenoord, Lieut^{t}. generaal van de kavalerie, in dienst dezer lande, commandeur van Geertruijdenberg, zoon van Jonker Simon du Faget en van Margaretha van Assendelft, Gerr^{ts}. dochter, vrouwe van Cralingen, Besoyen en Heynenoord, hij sterft..... zij overleed..... wonnen 3 kinderen:

1°. Jonker Otto Johan Willem du Faget van Assendelft, geboren...... heer van Cralingen, Besoyen en Heijnenoord, lieut^{t}. generaal van de cavallerie in dienst dezer lande; hij trouwt den ...... met....... hij stierf....... zij overleed 1750, zij wonnen eene dochter *Sara,* geb. ...... deze leefde nog ongehuwd te 's Gravenhage in 1804, zeer oud.

2°. Margaretha du Faget van Assendelft, geboren...., trouwt den...... met jonker Willem Hendrik baron Pieck, geboren den ....., vrijheer van Brakel en Zoelen, beschreven in de ridderschap van Gelderland en won bij hem twee kinderen, een zoon en eene dochter; de zoon is:

a. Jonker Willem Hendrik baron Pieck, Will. Hend^{ksz}., geboren den ...... vrijheer van Brakel en Zoelen, beschreven in de ridderschap van Gelderland; ambtman, regter en dijkgraaf van Beest en Renoy, trouwde Elisabeth Louise baronnesse van Aerssen van Sommelsdijk, geboren......, dochter van jonker François baron van Aerssen Corn^{sz}., heer van Sommelsdijk, Spijck en de Plaat, vice-admiraal van Holland en Westvriesland en van Maria baronnesse van Warnhout, Corn^{sdr}. en Elisab. Stavinse; hij stierf ....., zij overleed ....., wonnen kinderen en onder deze een zoon en eene dochter.

Zijne 4 kwartieren waren:	Hare 4 kwartieren zijn:	
Pieck, van du Faget,	Aarssen van	Aarssen van
Zoelen, van Assendelft,	Sommelsdijk,	Warnhout,
Vijgh, Silverkroon.	du Puij St. André	Stavins [1]).
	du Monbrun.	

[1]) De opgaaf der kwartieren is mij niet duidelijk.

a. 1°. Jonker Willem Hendrik baron Pieck van Zoelen Wm. Hendsz., geboren......, vrijheer van Brakel en Zoelen, edelman van zijne hoogheid Willem den Ven, prins van Oranje-Nassau; hij overleed den..... ongehuwd.

a. 2. Maria Petrona, baronnesse Pieck van Zoelen, Wm. Henddr. geboren....... trouwt den....... in 's Gravenhage Mr. Daniel Adriaan Le Leu de Wilhem de Bantousel, geboren ....., heer van Besoijen, raad en souvereinen raad in leenhove van Braband en lande van Overmaas enz. Zoon van mr. Paul Sebastiaan Le Leu de Wilhem, Mauritsz., raad in de vroedschap en burgemeester der stad Rotterdam en van Elis. Noortheij Dansdr. en Elis. Schepers Zij stierf in den Haag den....., hij overleed den...., nalatende twee dochters.

Zijn 8 kwartieren zijn:	Hare 8 kwartieren zijn:
de Wilhem—Noortheij,	Pieck—Aarssen van Sommelsdijk,
Timmers—Schepers,	du Faget—Aarssen van Warnhout,
Huijghens—Schepers,	Vijgh—du Puij de St. André du Monbrun,
de Raat—Timmers.	Silverkroon—Stavins.

A. 2°. 1°. Paulina Maria Const. Le Leu de Wilhem de Bantousel, Dan. Adriaansdr. geboren in den Hage, den....... trouwt den....... Jonker Joan Louis Fourasties d'Orges, geboren e....... toen lieut. bij de guarde Zwitsers in dienst dezer lande, zoon van Louis Philip Fourasties d'Orges, majoor van de militie te Lausane, en van Hel. Adriana Vertsen, dochter van Jan Willem en Const. Thiery, kinderen onbekend.

A. 2°. 2°. Elisabeth Louise, Le Leu de Wilhem Bantousel, geboren in den Hage, den.......?

3o. Sara du Faget, van Assendelft, Johan Wilhdr. geboren...... trouwt den......., Frans van der Meer, zoon van Alb. van der Meer, Hendrikz., en van Jenne Merode Fransd., hij geboren......, heer van Boubergen, 10 jan. 1726, veertig raad van Leyden, 1723 ambassadeur bij het Hof van Spanje; hij overleed.......; zij stierf 10 februarij 1742; zij wonnen twee kinderen.

a. Pieter Albert van der Meer, Fransz., geboren...... , overleden......, jong.

b. Wilhelmina van der Meer, Fransdr., geboren.......

Hare 16 kwartieren waren:

Van der Meer.	Du Faget van Assendelft.
Merode.	Silverkroon.
Hoogeveen.	Assendelft.
Butiné.	*Alewijn.*
Uitrecht.	La Vie.
Le Sales.	Doris.
Haarman.	Gent.
Rigatte.	*Schuermans.*

Hiermede eindigt het geslachtregister in de eerste jaren dezer eeuw, door den heer mr. Reynier van Heemskerck Rzn., ten name der familie *Alewijn*, opgemaakt, voor wat de afstammelingen *van Sara Alewijn gehuwd met Silverkroon* betreft.

De familie Alewijn, vóór ruim drie eeuwen uit Frankrijk naar de Nederlanden overgekomen en voornamelijk in Amsterdam gevestigd geweest, behoorde tot de oudadellijke geslachten, en was reeds door den koning François I, blijkens de nog aanwezige diplomen als zoodanig erkend. Wat nu echter de bepaalde aanwijzing ten aanzien van Sara Alewijn, gehuwd met Silverkroon aangaat, dit komt mij naar aanleiding van de bij den aanvang vermelde eigenhandig geschrevene aanteekening van de haar overlijden in 1614, zeer vreemd voor, te meer daar Dirck Alewijn, geboren in 1574 gehuwd den 14 september 1599 met Marija Schuermans (zij geboren in 1575 en overleden 16 junij 1621, wanneer hij 8 mei 1622 hertrouwde met Eva Stalpaert van der Wiele, wed. Philip de Zoete, later bij zijn testament, korte dagen voor zijn overlijden op 17 julij 1637 tot zijne erfgenamen heeft gesteld, zijne twee zonen Frederik en Abraham Alewijn, benevens de twee kinderen zijner reeds den 3 maart 1630 overleden dochter Clara Alewijn, die zij gedurende haren echt met den ridder mr. Renier Pauw, destijds raadsheer, later president van den Hoogen Raad der Nederlanden gewonnen en nagelaten heeft, zonder dat er noch in dat testament, noch bij de later gevolgde scheiding en verdeeling des boedels sprake is geweest van *Sara*, gehuwd met Silverkroon, of van een of meer harer afstammelingen.

De mij voorkomende verkeerde meening van den heer van Heemskerck is hoogstwaarschijnlijk daaraan toe te schrijven dat,

het bij hem niet bekend was, dat er gelijktijdig met Dirck Alewijn, gehuwd met Marija Schuermans, nog een Dirck Alewijn, zich ook schrijvende van Halewijn, in leven was, zijnde deze een der kinderen van Jacob Dirkz. Alewijn, grootmeester der Geldersche munten, die gehuwd met Margaretha van Sloten, in die betrekking in Harderwijk den 16 mei 1606 is overleden.

Deze mr. Dirck Alewijn Jacobsz , eerst burgemeester te Harderwijk, vervolgens in 1621—22 en 1624—26, lid der Staten Generaal voor Gelderland en later van 5 junij 1626, tot aan zijn overlijden, october 1638, commissaris generaal van de schippers en schepen in het leger, was den 15 februarij 1607 te Leiden gehuwd met Sara Schuermans. Uit dit huwelijk is hoogst denkelijk, behalve de bij mij bekende twee zonen, mede de bedoelde Sara Alewijn gehuwd met Silverkroon geboortig geweest,

Welke de familiebetrekkingen tusschen mijn voorvader Dirck Alewijn, gedomicilieerd te Amsterdam, en mr. Dirck Alewijn Jacobsz., even als die hunner vrouwen geweest zijn, is tot heden niet bepaald uitgemaakt; maar dat die al zeer naauw zijn geweest, valt niet te betwijfelen, en wordt door vele omstandigheden ten duidelijksten bewezen. Zoo beweert men en zelfs naar aanleiding van zekere notariële acte den 2en october 1638 door den notaris van Banchem te Amsterdam gepasseerd, dat mijn voorvader Dirck Alewijn, de zoon was van mr. Dirck Alewijn Jacobsz., waardoor alsdan gewis veel van de vroegere filiatie bevredigend zou zijn opgehelderd; dan ik kan, hoe gaarne ook, dit niet voor goede munt aannemen, uithoofde er vele omstandigheden in die notariële acte voorkomen, die ten eenenmale in strijd zijn met de eigenhandige aanteekeningen in het bovengemelde quarto bijbeltje, door de individuën zelven daarin geschreven. Ik voor mij houde, zoo lang de gewenschte betere inlichtingen ontbreken, de twee Dircken voor volle neven, die door hunne huwelijken nog bovendien zijn verzwagerd geweest.

Dit onderwerp, voor velen zonder eenige waarde, is door mij welligt te omstandig behandeld, maar voor hen, die eene zoogenaamde uitspanningsstudie van de kennis der voorgeslachten maken, leveren de door mij opgegeven bijzonderheden stof tot onderzoek, tot aanvulling van het ontbrekende en het verstrekken van

nadere voorlichtingen, waartoe ook in de eerste plaats de door liefhebbers verzamelde geslachtregisters, zoo als die uit den boedel van wijlen den heer mr. Jacobus Scheltema afkomstig, en na zijn overlijden verkocht, als min of meer goede bronnen zijn aan te merken.

De lezers van den Navorscher zullen mij, bij hun voorkomende gelegenheden, veel genoegen doen, wanneer zij de goedheid hebben, hunne opmerkingen en voorlichtingen, aan mij te willen mededeelen.

Hoorn. P. OPPERDOES ALEWIJN.

Des Villates. (Vgl. X, bl. 50, 110; XV, bl. 290, 356; XVII, bl. 81, 151, 284, 350; XVIII, bl. 431). Zie over het verschil tusschen Willem Otto Fredrik graaf van Quadt, gen. Heyden, heer van Wykraed, beschreven in de ridderschap des kwartiers van Nijmegen, en Derk Bertram baron des Villates, heer van Gend, over zekeren uiterwaard, Nederl. jaerb., Novemb. 1765, bl. 635—665.

»Den.. van deze wynmaend overleedt, op deszelfs heerlykheid Spanbroek, de heer mr. Alexander August de Villates, sedert den jare 1755, raedsheer in den hove van justitie in Holland, Zeeland en Vriesland.'' (Ibidem Octob. 1765, bl. 632).

Hendrik de Villates, heer van Gendt en Erlekum (1736). en G. W. I. de Villattes, eigenaar van de Opwijksche en Steenbergsche tienden te Gent (1805), komen voor in Nijhoffs Regist. op het arch. van Gelre en Zutph., bl. 290, 346. M°.

Geslachten uit de Meierij van 's Hertogenbosch (Vgl. XVII, bl. 60, 119). De genealogie van van Haren (bij Ferwerda en Halmael) staat in de Annales de l'Acad. d'Archéol. de Belgique, tom. VI (Anvers, 1849), p. 242—251, in den Dictionn. généal. et hérald. van Goethals, t. IV: geslacht Wouters, en op de Naamlijst van genealogien verzameld door mr. Reijnier van Heemskerk. Men zie ook over eenigen uit dit geslacht, Annal. als boven, tom. II (1844), p. 376, met verwijzing naar den Miroir des nobles de Hesbaye, uit welk werk ik in der tijd het wapen van »HARNE, ITTRE'' afteekende, zijnde aldaar: gebalkt van tien stukken, zilver en rood,

met drie groene papegaaien, 2 en 1, over alles heen; Butkens, Troph., t. I, p. 287, 303, 342, t. II, p. 99, 189, 251; de Reiffenberg, Renseignem. s. d. noms de fam. etc., ment. dans le prem. vol. d. monum. p. s. à. l'hist. des prov. de Namur, de Hain. et de Luxemb. (Brux. 1844), p. 96, 97; de Herckenrode Collect. de tombes etc., in de table des noms; van der Heyden, Nobil. de Belg., t. I, p. 187, 380; Fahne, Gesch. d. Köln., Jül. u. Berg. Geschl., Bd. I, p. 138 [1]), Bd. II, p. 218; Quix, Gesch. d. s. Peter-Pfarrkirche etc. in Aachen, nebst Notizen üb. d. Schlösser Kalkofen u. Margraten, p. 27, 36, 37, 39—42, 44—46, 55, 65—79, 139, 141, 144—148; Ders., Beschr. d. Stadt Burtscheid, p. 81, 171, 262; Ders., Schloss u. Kapelle Bernsberg, p. 39, 81, 95; (Wolters), Notice hist. sur l'abbaye de Milen, p. 122: »Everaert v. Haren, écoutête de monseigneur de Liége en la ville de St. Trond," genoemd in een stuk van 14 mei 1498.

Eene oude geslachtlijst (ms.) der van Harens, die in groen een zilveren leeuw voerden, is in mijn bezit en ter beschikking van den vrager, die mij zijn adres wel door tusschenkomst van het bestuur van dit tijdschrift zal willen toezenden. Van Haren met de balken en van Haren met den leeuw (het wapen der heeren van Ittre?) schijnen uit éénen stam oorspronkelijk. Over laatstgenoemd geslacht spreken Ph. Mouskes, chron. rimée, tom. II, p. 810, en Goethals, l. c., t. II, in Gavre.

Te Mechelen, 's Hertogenbosch, Heusden, zaten geslachten van dien naam in de regering. Zie Butkens, l. c., t. II, p. 543, 544, Suppl. t. II, p. 331, 332; Oudenhoven, Beschr. v. Heusd., uitg. van 1651, in de opdragt en op bl. 46. Op de wapenkaarten van Overijssel, gedrukt bij Gerrit Tydeman te Zwolle en Jacobus Robijn te Amsterdam, komt ook een wapen van een geslacht van Haeren voor, waarschijnlijk dat 't welk ook in Drenthe is bekend geweest en in de werken van Magnin meermalen vermeld wordt.

Op de Naamlijst van genealogien verzameld door mr. R. van

---

[1]) Van een ander geslacht v. H. wordt hier 't volgende gezegd: „Haren, coln Vasallen und als solche noch im 15. Jahrh. in den Lehnsbüchern aufgeführt, hatten im rothen Schilde einen silbernen Löwen mit einem blauen Turnierkragen belegt, auf dem Helm einen schwarzen silberverbrämten Turnierhut mit zwey silbernen Dolchsgriffen besteckt. Das Geschlecht gehörte dem Dynastenstande an."

Heemskerk, komt die van »van Rover" voor. Men zie ook den Navorscher, in 't algem. regist., op Montfoort, en de latere jaargangen, op geslacht de Roovere enz.; d'Ablaing, Riddersch. van Veluwe, bl. 95; Le Blond, Quartiers géneal., p. 25, 57, 123, 127, 167. Tot dit geslacht behoorden vermoedelijk ook de Rovers van Tuyl, vermeld bij van Spaen, Inleid. III, bl. 287, 258, 304, 306. Over den tak van Stakenborg-Boischot, zie Navorscher XIII, omslag n^{0}. 12; Du Mont, Recueil généal. de famill. origin. des Pays-Bas, etc., t. I, p. 94—104; Fahne, t. a. p., Bd. II, p. 234. Over dien van Brouckhoven—Bergeyck, de bij Huyttens, l'Art de vérifier généalogies etc., aangehaalde schrijvers, waar verkeerdelijk naar Goethals, Dictionnaire, i. pl. van naar Goethals, Miroir etc., wordt verwezen. Het is opmerkelijk, dat deze tak van het geslacht de Rovere in 1607 werd geadeld, en op nieuw in 1620. — Velen uit het geslacht de Rovere worden bij Butkens, l. c., t. I, en bij de l'Espinoy, in zijne Prélats, barons, cheval., escuiers, viles.... de Brabant, Gand, 1628, »où il estropie la plupart des noms" (de Reiffenberg, l. c., p. 85), en de réimpression littérale, Anv., 1847, onder de brabantsche edelen en leenmannen genoemd. — Zie nog Butkens, I, p. 479, 509, 670; le grand théatre sacré de Brab., t. I, p. 79, en de beschriv. van Mechelen, Brussel, 1770, dl. II, bl. 198: grafschrift van Martin Roelants, heer in Olmen, enz., gest. 1589, en zijne vrouw Agnes van der Porten, gest. 1606, met deze kwartieren: Roelants, Boote, Duffle, Pelle, Pels, Assendelft, de Waerde, Bleeswyck, vand. Poorten, Lippens, Vrancx, Heyden, Boeckhoven, Montfort, Rovere, de Vriese. — Waarom wordt Aert de Roover, schepen van 's Hertogenbosch, 1429, 43, op de schepenlijst dier stad, bij Oudenhoven. toegenaamd: van der Porten?

Van de overige, in de vraag genoemde geslachten, zijn mij geene genealogiën bekend. — Busching, Nieuwe geographie of Aardrijksbeschr., zegt, in de beschrijving van Staats-Braband, bl. 554, 555 en, in de verbeeter, en bijv., bl. 1203:

»Voorts, bevonden zich voortyds in de Majorie veele kastelen: welke waren stamhuizen van adelyke geslachten; die, echter, niet gelyk in andere provincien, het twede lid van staat hebben uitgemaakt; 't welk, in 't kwartier van 's Bosch, eeniglyk by de

drie Baanderheeren van Kranendonk, van Boxtel, en van Kuik, berustte. Doch, veelen dezer geslachten zyn, voor en na, uitgestorven: en anderen, door de omwending van 't Staats bestier, in dit gewest, ter oorzake hunner gekleefdheid aan den Roomschen godsdienst, van 't aandeel in de regeerings- en andere ampten, zich bevindende ontbloot, zyn, naar 't Spaens — (nu Oostenryks-) Brabant, verhuist. De geslachten, die aldaar, zich hebben blijven onthouden, zyn, uitgezonderd twe of drie derzelver, tot den boerenstand vervallen [1]). Waardoor, die kastelen of sloten, gedeeltelyk vervallen, gedeeltelyk van hunne voorige bezitteren vervreemd en aan andere zyn verkocht geworden." — Volgens een Extrait de la correspondance de l'Acad. d'Archeol. de Belg., tom. IV de ses Annales, zijn vroeger ook vele geslachten uit Brabant, Vlaanderen, enz., naar Limburg verhuisd. Men leest aldaar:

»Autrefois une quantité de nobles des Flandres, du Brabant et d'autres contrées, peu favorisés de la fortune ou tombés dans l'adversité, se retiraient surtout dans le Limbourg, où les choses nécessaires à la vie étaient peu chères. Aussi aujourd'hui, que de noms illustres y trouve-t-on dans les derniers rangs du peuple et dans l'oubli le plus profond! que d'individus descendant des plus anciennes maisons nobles, y compte t-on qui tirent leur subsistance du travail corporel, ou qui sont forcés d'exercer toutes sortes de professions ou de métiers pour vivre! La noblesse s'efface et se perd bien vite dans les familles quand elle n'est pas soutenue par la richesse. Nulle part les exemples capables d'appuyer cette assertion ne sont plus nombreux que dans le Limbourg." — »........; car on sait qu'il n'y a pas de pays où il existe de plus anciennes et de plus illustres familles que dans cette province (le Limbourg), quoiqu'il y ait peu de fortunes; aussi on y rencontre plus d'une chaumière habitée par des descendants de maisons ducales ou princières, on y rencontre plus d'un artisan

[1]) Dit getuigt de zelfde schrijver o. a., in zijne Beschrijv. van de landen van Over-Maas, bl. 1048, 1049, van „'t adelyk geslachte der Bokken; 't zelve, 't welk der heerlykheid Boksmeer, den naam heeft toegelegt;" 't welk in 't manlyk oir is uitgestorven: „en zyn de vrouwlyke afstammelingen, door mishuwlyking, tot den boeren stand vervallen."

et même plus d'une personne servant dans un état de domesticité qui sont de bonne extraction noble." (v. d. Heyden, l. c., p. 206). M°.

Nederlandsche Gemeentezegels (vgl. XVIII bl. 537). Onder mij berust een zegel der stad Brielle, dat, volgens eene daarbij gaande aanteekening toen het door mij werd aangekocht, van omstreeks het jaar 1300 dagteekende en het *eerste* zegel dier stad was.

Het is in zwart was uitgedrukt en van de grootte van een gulden en stelt eene poort voor, voorzien van eene hamei en versterkt door twee ronde, dubbel getimmerde torens, waartusschen het Hollandsche wapenschild prijkt. Het omschrift luidt: *Sigillum Opidanorum Briellenorum.* TH.

Pierre Colbert (vgl. XV. bl. 172). In genoemd deel heb ik eenige mededeelingen gevraagd aangaande Pierre Colbert. Later is mij het volgende aangaande het geslacht Colbert in handen gekomen.

Voici la véritable généalogie de Colbert.

Gérard Colbert, bourgeois de Rheims au seizième siècle, avait épousé Jeanne Thierry, fille d'Oudart Thierry, receveur de l'archevêché. Ils eurent pour enfants:

1. Macette ou Mariette Colbert, qui épousa Simon Clerjon, marchand;
2. Claude Colbert, qui épousa Nicolas Trizon;
3. Jean Colbert, d'abord prévôt royal, successeur de Jean Frémyn, puis lieutenant général à Reims du bailliage de Vermandois, qui épousa une Jeanne Josseteau;
4. Toussaint Colbert, qui épousa une Chertemps, 1532;
5. Gérard Colbert, marchand, qui épousa en premières noces Anne Couvet, et en secondes noces Perrette Lespagnol.

Voilà le premier et le plus authentique échelon de la descendance de Colbert.

Oudart Colbert, l'un des fils de Gérard et de Perrette Lespagnol épousa Marie Coquebert, de la quelle naquirent:

1. Gérard Colbert, contrôleur général des gabelles de Picardie, qui décéda à Paris en 1617, y ayant fait nouvelle souche de Colbert;

2. Oudart Colbert (et non Odart), d'abord conseiller-notaire, puis secrétaire du roi, lequel épousa Nicole Forest de Troyes, et alla fonder en ceste ville une importante maison de commerce dont les articles de Reims furent la principale branche;

3. Jean Colbert de Terron, controleur général des gabelles, qui épousa Marie Bachelier de Reims;

4. Catherine Colbert, qui fut religieuse à Sainte-Claire de Reims;

5. Nicolas Colbert, qui, chanoine de Reims et abbé de Saint-Sauveur, fut enterré aux Capucins, à Reims;

6. Simon Colbert, sieur d'Acy, secrétaire du roi, qui épousa Marie Pinguis.

Nous n'avons pas l'intention de suivre tous les rameaux de chaque branche de cet arbre fertile des Colbert. Nous dirons seulement que d'un petit-fils de Jean Colbert de Terron, Nicolas Colbert, sieur de Vandière, et de Marie Pussort, naquirent neuf enfants, savoir: 1. Cécile Colbert; 2. Nicolas Colbert; 3. Jean Colbert; 4. Louise-Antoinette Colbert; 5. Agnès Colbert; 6. Marie Colbert; 7. Charles Colbert; 8. Claire Colbert; 9, et François-Oudart Colbert; et que l'un de ceux-ci, le troisième, Jean Colbert, devint le célèbre ministre auquel la ville de Reims se propose d'élever un monument.

On croit que l'un des ancêtres de toute cette lignée, Jehan Colbert, architecte, ou si l'on aime mieux maître maçon à Reims, construisit en 1505 la Belle-Tour, prison fameuse qui à laissé un long souvenir, et, vers le même temps, le choeur et le pourtour du chevet de l'église paroissiale de Saint-Jacques.

Voici l'acte de naissance de Colbert, tel qu'il est écrit, mot pour mot, sur les régistres de la paroisse Saint-Hilaire, conservés au bureau de l'état civil de Reims.

»An 1619, 29 août. — Ce mesme jour, Jehan, fils de Nicolas Colbert et de Marie Pussot. Parin, Maurice-Charles Colbert, conseiller au siége présidial de Reims; marine, Marie Bachelier, vefve de feu M. Jehan Colbert."

Naar de jaren die hierin voorkomen, zou het dan ook een afstammeling van Gérard Colbert, marchand, of van Gérard Colbert, contrôleur, kunnen zijn? A. C. D. G.

GESCHIEDENIS.

Declaratiën van scherpregters uit de XVIIIde eeuw. De declaratie, onder dit opschrift medegedeeld, d. IX, bl. 289, kwam mij eenigszins anders, en wel in onderstaanden vorm onder de oogen.

Copye
Uyt de Reekening van
Hermanus de Vogel,
Scherpregter van Haarlem, etc.
Gedaan binnen Amsterdam, den 17 Dec. 1712

Een onthoofd.	*f*	6.0-0.
Voor 't Swaard	»	3.0-0.
Voor de Doek	»	3.0-0.
Voor 't Kisten.	»	3.0-0.
Een Gewurgt.	»	6.0-0.
Afgenoomen en gekist.	»	3.0-0.
Een Gerabraakt, 9 slaagen, 3 gulden per slag . .	»	27.0-0.
Voor 't Wurgen.	»	6.0-0.
Afgenoomen en buyten gebracht	»	9.0-0.
Twee Gehangen en 't Mes boven 't hoofd . . .	»	18.0-0.
Een afgenoomen en buyten gebracht	»	9.0-0.
Een afgenoomen.	»	3.0-0.
Vier onder de Galg, 6 gulden 't stuk.	»	24.0-0.
Een het Mes boven 't hoofd	»	3.0-0.
Twee met Brieven te pronk.	»	12.0-0.
Vier en twintig Gegeeselt, à 3 gulden 't stuk . .	»	72.0-0.
Drie het Mes boven 't hoofd	»	9.0-0.
Een met een Koevoet en Loop te pronk	»	6.0-0.
Een met het gloeyent Swaard op de rug	»	6.0-0.
Daggeld	»	12.0-0.
Mijlgeld	»	12.0-0.
Touwgeld	»	12.0-0.
Voor de Assistenten	»	12.0-0.
Somma	*f*	276.0-0

Vergelijkt men deze opgave met die van dl. IX, bl. 289, dan is er meer dan één verschil. Dáár wordt geen *naam* opgegeven, hier: *Hermanus de Vogel.* Dáár staat telkens *zwaard;* hier wordt afgewisseld: *zwaard* en *mes.* Dáár staat *vier gehangen;* en hier, op de parallele plaats: *vier onder de galg.* Dáár staat: *een met voetboeien aan de kaak gesteld,* en hier: *een met een Koevoet en Loop te pronk.* Gaarne zou ik nu deze vragen beantwoord zien: Is bij *zwaard* en bij *mes* hetzelfde werktuig te verstaan? Is de uitdrukking: *vier onder de galg* hetzelfde, als *vier gehangen?* Wat is: *te pronk stellen met een Koevoet en Loop?* Staat die term werkelijk gelijk met iemand *met voetboeien aan den kaak stellen?* En hoe is dat dan te verklaren?

E. LAURILLARD.

St. Laurentius dag, (vgl. XV, bl. 234.) »Van dezen Laurentius »wert getuygt, dat hy den oppersten van de 7 Diaconen der »Roomsche kerke was; en dat hy het bewint der arme goederen »had. En als hem voorzeid was, van Sixtus die hem in het Mar»teldom voorging, dat hem noch swaerder stryd voor het geloove »nakende was in drie dagen; dat hy derhalven alle zyn schatten, »die hy noch mochte hebben, aen den armen mogte geven. De »Gouverneur van Romen zeer geltgierig zynde had verstaen dat »de kerk voorsien was met kandelaren en kelken van Goud en »Silver, en daarom dwong hy Laurentium, dat hy hem syn schat»ten wyzen zoude. Laurentius, 3 dagen respyt begeert hebbende, »deilde onderwyl al wat hy noch hadde aen den armen. Ende »by een vergadert hebbende, alle die van de aelmoesen leven moes»ten, toonde hy die arme lieden, en zeyde, ziet hier is myn Zil»verwerk en Juweelen, neemt die tot u, en gy sult Romen daer »mede bewaren. De Gouverneur agtende dat hy bespot wierd, »beval, dat men Laurentium op een rooster over gloejende kolen »soude leggen. Deze wreede en lankduirige pyne heeft hy met »groote kloekmoedigheit verdragen, en ten laesten God aenroepende »zyn ziele hem overgegeven. Onder anderen word van hem ge»tuygt dat hy in 't midden van de pyn met zoo grooten volstan»digheyt des gemoets, wanneer syn zyde verbrand was, syn beu»len toegeroepen heeft ofte den Tyran, het is genoeg gebraden,

»keert om, en eet. Dit soude voorgevallen syn onder de Tyrannye »van den keizer Valerianus, onder welke ook de H. Cyprianus »is onthooft.

„Men geeft den Salamander na, te leven
„In 't vlammig vuyr met vreugden,
„Maer ziet hier eens de deugden
„Van *Laurens* Godes Vriend, die op syn koolen
„Sich schynt te jeugden recht als in Vioolen.
„O Vromen Salamander!
„Die door de liefde Gods de eene vlamme
„Verwonnen heeft door d' ander.

Uit dit verhaal blijkt dat hij een weldoener der armen was, even als S, Nicolaas. De reden der meerdere vereering van Laurentius zal, naar mijne meening, daarin bestaan dat hij den marteldood stierf.

A. C. d. G.

[De vraag, waarom S. Laurentius in *Friesland of althans in de dekanij van Bolsward* meer vereerd werd dan andere heiligen, is hiermede niet beantwoord.]

Comptoir Almanach — Oude reizen. De onderstaande reizen vindt men in de volgende oude almanakken, als, in den Comptoir Almanach oft Journael voor MVI° VI ghedruct t' Amstelredam, by Cornelis Claesz., Boeckvercooper) op 't Water in 't schryff boeck:

»Een wonderlick Verhael ofte beschryvinge van de drie mael versochte scheepvaerders achter Moscovien, by ende op Noua Sembla.."

De titel van dezen Almanach heeft een vignet, voorstellende de drie zonnen en eenige andere hemelteekenen.

In die voor het jaer Duysent ses hondert ende seven gedruckt t' Amstelredam by Broer Jansz. ende Pieter de Kater, woonende buyten de Corsgens Poort in de Nieu—Stadt.

»Een fraeye beschryvinghe van twee Oost-Indische schepen, waervan het eene daer Cornelis Claesz. mede t' huys quam over de vier jaren uytgeweest hadde, ende Cornelis van de Ven hadde uytgheweest over de twee jaren, wat haer al bejeghent is."

De titel stelt voor het gevecht van eenige schepen met een caraque of kraak.

In dien voor het jaer 1608, gedrukt voor Cornelis Claesz. Boeckvercooper aen d' oude Brugghe opt Water int Schryfboeck, is gevoegd:

Een seeckere beschryvinghe van de reyse gedaen na Oost-Indien Anno 1604 by Sir Edward Michelburne, Ridder, ende Capiteyn John Dawis, op de twee scheepen, het eene ghenaemt den Tygher, ende het ander des Tyghers Jongh. Wt Enghelant afghevaren den neghende December."

Eindelyk in dien van 1709, almede gedrukt by Cornelis Claesz. leest men op den titel:

"By desen Almanach is oock by ghevoeght een sekere beschryvinghe van de reyse ghedaen naer de Oost-Indien, des Admiraels Cornelis Matelief de Jonghe, uytghetrocken in Meye 1600. Midtsgaders de beleegheringhe voor Malacca, als oock den slach ter zee teghen de Portugysche Armade, ende meer andere discourssen."

Zie voor de hier genoemde hollandsche reizen de hoogst belangrijke Memoire Bibliographique sur les journaux des Navigateurs Néerlandais etc. par P. A. Tiele, Amsterdam Frederik Muller 1868 en wel pag. 103, 167 en 208.

LABORANTER.

Engeltje van der Vlies, Bestje van Meurs, enz. enz. (vgl. A. R.; XII, bl. 226, 300; XIII, bl. 166; XVI, bl. 36, 133.) Nader verhael van 't Vrouwtjen van Meurs genaemt Eva Vliegen, waeruyt blyckt dat haer vasten geveinst en valsch gheweest is.

Nicolaes van Wassenaer Med. Doct. van Amsterdam, verhaeldt van Eva Vliegen als volght: trouwlooselyck (segt hy) heeft gehandelt een jonge dochter Eva Vliegen genaemt binnen Meurs, die de tyt van 32 jaren gheveynst heeft, niet te eeten, dieshalven van vele treffelycke persoonen versocht en vereert, bysonder van de edele Gravinne van Meurs in reputatie gehouden: d' oorsaeck dat haer boeverye is ontdeckt, is hierdoor geschiet: 't geviel dat sy sieck wierdt, en haer de Predicant Theodorus Scriba stadigh by sat om te sien haer eynde of sy yet bysonders, dien seggen of doen soude, terwyl hy daer was met twee andere persoonen, ghevoelden

sy een stanck die haer niet behaegde, gissende haer uyterste daer te wesen, dies sy het den Gouverneur aldaer lieten weten, die datelyck twee of drie Vrouwen toesont om op haer te letten, en door d' eens of d' anders presentie wasser gestadig so veel opsichts nacht en dag, dat sy haer practyk van heymelyk te eten en drinkēn niet konde aenleggen, evenwel genootsaeckt zynde spys of drank te nemen, eyschte sy wat botermelk, waerover een yder verwondert was, maer de Vrouwe, daer sy doen mede huys hielt, niet, mits die refereerde, dat sy sulcx al voor een jaer of 2 by tyden gesien hadde, waer over een yder was verwondert, en die verder sulcks insagen, deden datelyck alle kisten open slaen, vondender in Boter, Caes, Honig, Concerven en andere eetbare spysen, sy gevraegt zynde, waertoe sy die hadde, sy seyde om d' armen te geven, 'twelck suspect synde, hebben sy voorts alle de verborgen plaetsen doen besoeken, en aldaer bevonden, dat sy de scheydinge van spys en drank vele jaren genoten heeft, als andere menschen: 'twelk sy missaekte seggende 't genut daer af, maer 2 of drie jaren gehadt te hebben: daer op gevraeght zynde waerom sy soo lange dat verswegen hadde, seyde dat sy Godt daer in vertoornt hebbende met hem te versoenen hadde, evenwel wierdt sy van de Gouverneur verseeckert, men hielt het daer voor alsoo sy swack en teer was, dat haer sobere staet, en sexte verschoont soude worden.

In 't jaer 1565 is er tot Keulen, in de herberge van 't witte peert, een Dochter van 14 jaeren te sien gheweest, die d' ouders seyden, dat nu drie jaren lang sonder spys of drank te gebruycken geleeft had, en bevestigden 't selve met vaste onfeylbare getuygenissen.

Ick heb haer naukeurig besien, en op alles ghelet. Was van een droevigh en Melancholyck opsicht, vleeschig van lichaem, uytgesondert den buyck, die tot het ruggebeen toe inghedruckt was, de lever en andre ingewanden voelde men steenhart te syn en sy wiert geen kamergangh quyt: sy had sulck een afkeer van spys, dat yemandt van de toesienders haer heymelyck wat suycker in de mondt gesteecken hebbende, terstondt flaeuw wierdt. Maer dat aldermeest te verwonderen is, sy liep, sprong en speelde met andre meysjes of haer niet en schorte, en haer lichaem was na-

tuerlyck warm, haer adem en spraek waren gantsch onbeschadigt: waer van ick selfs getuyge kan syn. d' Oorsaeck van dit lang vasten ondersoeckende, wiert my van de ouders geantwoort, dat sy over seven jaren uyt een swaere siekte bekomende, allengskens van spys sulck een afkeer kreeg, dat sy somtijds in drie of vier dagen gantsch niet wilde nuttigen: En nemende dan een weynig versch getrocken melk, vaste sy wederom ses of seven dagen. En alsoo veel jaren hebbende geleeft, heeft sy van spys en dranck eyndelyck haer 't eenemael onthouden, alsoo dat sy nu in drie jaren niet gegeten en had. Sy bleef tot Keulen eenige maenden, en wiert van veelen met verwonderingh ghesien, daer na is sy wederom elders vertrocken; hoedanigh de uytcomst haers gebrecks gheweest zy, en weet ick niet.

Dit is te vinden in »*Spiegel Der Gedenkweerdighste Gheschiedenissen onzes Tyts, Meestendeel voorgevallen in Europa Zedert het Jaar* 1600 *tot 'et jaar* 1660 *door Mr. L. van Zanten.*"

A. C. D. G.

Graaf van Zaandam. (XIX, bl. 117) Wagenaar zegt, in zijne Vaderlandsche Geschiedenis, dl. 15, bl. 73, dat deze Franschman in het gemeen werd genoemd *Graaf van Serdan of S. Paul*, ook is de zaak a qua niet in 1680 maar in 1681, in wintermaand, voorgevallen, en is ook het vonnis over den bedoelden luitenant en zijne 9 dragonders niet door de staten, maar door het hof van Holland geveld.

Wat de man bedreven mag hebben is eenigzins duister. Volgens Wagenaar werd hij, ofschoon sedert eenige jaren te Amsterdam woonachtig en aldaar het burgerregt verkregen hebbende, aan het fransche hof schuldig gehouden aan snoode misdrijven en de ambassadeur d'Avaux had, toen hij bij den burgemeester van Beuningen, doch te vergeefs, aanzoek deed om den man uit te leveren, aan dezen dan ook verzekerd, dat hij aan verscheidene zware misdaden schuldig was. Naar het vertoog, door den ambassadeur aan de staten van Holland gedaan, had de man zich tegen de majesteit van Frankrijk vergrepen, en uit hetgeen de staten van Holland daarna aan den ambassadeur te kennen gaven, zou men moeten opmaken, dat hij beschuldigd werd van een toe-

leg op het leven des konings. Doch indien men de staten dit had kunnen doen gelooven, zou men, terwijl zij, naar een vroeger voorbeeld, blijkbaar genegen waren dit, casu quo, te doen, op de uitlevering wel nader bij hen hebben aangedrongen. De geschiedenis zwijgt intusschen van dit laatste en het blijkt ook niet, dat de zaak tusschen de staten en het fransche hof verder gevolg heeft gehad. Den waren naam van den Franschman schijnt Wagenaar niet te hebben gekend, daar hij slechts diens pseudonymen opgeeft. Welligt dat de Hollandsche Mercurius van 1681 en de Resolutien der Staten Generaal en van Holland van dat jaar, waaruit blijkt dat hij geput heeft, in dezen meer licht geven.

Haarlem. DIXI.

Graaf van Zaandam. H.—G vind zijne vraag betreffende Jean Paulo Comte de Sardan, die op 25 mei in de Walen kerk te Amsterdam is begraven, uitvoerig beantwoord bij Berg van Dussen Muilkerk, De Refugiés in de Nederlanden enz. — Amsterdam 1845 I, bl. 162 de noot. X.

Galilei, (XIX, bl. 118). Het is mij, ondanks vele nasporingen niet gebleken »hoe de Groot nog om de vaderlandsche hoogeschool te Leiden dacht, aan welke hij, met onvermoeide vlijt, den vermaardsten wiskundige Galilei toen (?) te vergeefs zocht te verbinden." In de »Historie van het Leven des Heeren Huig de Groot, door Caspar Brandt en vervolgt door Adriaan van Cattenburgh" vindt men het volgende.

»Galilaeus Galilaei, de voortreffelykste wiskonstenaar van zyn tydt, en niet min geoeffent in de Wysbegeerte, was door den haat der Jesuiten, tegens hem opgevat, en de slappe bescherming des Hartogs van Toscanen, onder wiens gebied hy leefde, gedwongen naar Romen te gaan, wegens zyn stelling van des Aardkloots beweging. Hard werd hy daar gehandelt; en om erger lot te ontgaan, genoodzaakt zyn stelling te herroepen als door de kerk beter geleert. Want het gevoelen van Copernicus, dat hy voorstont, was in de jaren 1616 en 1633 door de Kardinalen veroordeelt. Maar hier door was hy zyn zwarigheit niet te boven. Men zond hem wel weder naar Toscanen doch met bevel om hem daar

ook in bewaring te houden, hoewel meer vry, en zoo dat hy die licht kon ontkomen, indien hy verkoos zich elders te begeven. Eenigen zyner vrinden te Parys sloegen hierop het oog op Amsterdam, hopende dat hy daar in veiligheit zouw konnen leven, en het nodige verkrygen tot bestaan in zyn hoge jaren, en voortzet zyner studiën, wyl hy verscheidene werken tot vordering der wetenschappen gereed had. Men sprak hierover met den Heer de Groot, met verzoek om aan zyne vrinden in Hollandt dat voor te dragen. Deze nam dat met lust aan, en schreef daarover aan zynen grooten vrind den Heer G, J. Vossius; onder anderen in eenen zyner brieven verhalende, dat Galilaeus verzekerde de uitrekening te hebben gevonden tot aanwyzing van de ware lengte der plaatsen ten opzicht van de graden der Middelyn. W nderlyk beviel dit aan den Heer Laurens Reaal, die het voortreffelyk ampt van Generaal Opperbestierder van de zaken der Maatschappy in Oost-Indiën hebbende bekleedt, thans een lidt was van den Agtbaren Raad van Amsterdam; deze Heer wendde hierop alle mogelyke vlyt aan by de Leden der Regering, om te bezorgen, dat men Galilaeus hier trachtte te doen komen, en hem als dan hier van een eerlyk bestaan mocht verzorgen. De Heeren Vossius, Blaauw, Hortensius, Hoogleeraar in de Wiskonst en anderen, arbeidden hier toe elk om 't ernstigt. Zoo dat de Algemeene Staten wierden bewogen deze twee laatstgenoemden nevens den Heere Reaal, met byvoeging, des nodig zynde, ook van den Heere Golius, aan te stellen om uit hunnen naam de uitvinding van Galilaeus met de bewyzen te overwegen, en daar over hun oordeel tc geven. Doch wanneer de zaak al verre gevordert was, en de goede hoop van een gewenscht besluit bij de Heeren Staten van Hollandt, in welker Vergadering die door den Pensionaris W. Boreel wierd aangedrongen, schreef de Heer de Groot aan Vossius den tweden van Oogstmaand, dat Galilaeus om zyn hoge jaren en zwakheit besloten had ter plaatse daar hy was te blyven, en liever daar de ongemakken te lyden, dan den last te ondergaan, van in zulken ouderdom te verhuizen en nieuwe vrindschappen te moeten zoeken; maar te rade was geworden, om de Hollanders, die de kennis der gemelde vinding allermeest ter harte gong, en boven andere volken in de scheepvaart uitmuntende

daar ook een eerprys toe gestelt hadden, de kennis van zyn uitvinding door zyne vrinden mede te deelen.

In het bovengemelde wordt volstrekt niet van Leiden gesproken, en dat met, *hier*, in »om te bezorgen, dat men Galilaeus hier trachtte te doen komen," wel degelijk Amsterdam bedoeld wordt is duidelijk. Dit blijkt ook nog uit het volgende:

Durch Morins Bestreben, seinem Vorschlag Beyfall zu verschaffen, wurde Galilei ermuntert, seinen alten Lieblingsplan wieder hervor zu suchen, und den vereinten Staaten von Holland anzubieten. Er that dieses im Jahr 1636 vermittelst seiner Korrespondenten Elias Diodati, welcher seinen Dialog über die zwey Weltsysteme ins Latein übersetzt hat, Martin Hortensius, Lehrer der Mathematik zu Amsterdam, Hugo Grotius, damaligen Schwedischen Botschafter zu Paris, Lorenz Realius. Admiral und Gouverneur der Ostindischen Compagnie in Holland; auf deren Empfehlung man ihm auch eine Professorstelle zu Amsterdam angetragen hatte. Er versprach den Generalstaaten 1) genaue Ephemeriden und Theorie der Mediceischen Sterne, 2) Ferngläser dieselben deutlich zu beobachten, 3) Mittel, die Hindernisse, die durch die Bewegung der Schiffe verursacht würden, aus dem Wege zu räumen, 4) eine Uhr, die Zeit auf das genaueste zu bestimmen. Den 11 November 1636 wurde sein Anerbieten in der Versammlung der Generalstaaten im Haag nicht nur wohl aufgenommen, sondern auch den vier Männern Realius, Hortensius, Blavius und Golius aufgetragen, die Sache mit Galilei zu behandeln. Es machten im folgenden Jahre auf ihren geschehenen Bericht die Generalstaaten dem Galilei ein Geschenk einer goldenen Halskette von 50 Ducaten, mit andern 100 Ducaten zur Vergeltung seines zu diesem End gemachten Aufwands. Aber die Sache kam nicht zu Stande. Galilei bekam im Jahr 1637 den Staar und kurz darauf starben die Gelehrten, denen das Geschäft mit Galilei aufgetragen war. Te vinden in Geschichte des Lebens und der Schriften des Galileo Galilei von C. J Jagemann.

Tot meerder bewijs diene nog het volgende, te vinden in Jacobi Philippi D'Orville Oratio in centesimum natalem illustris Amstelaedamensium Athenaei, habita in majori Acroaterio, Die VIII Mensis Januarii CIƆIƆCCXXXII.

Vix itaque Vossii Barlaeique vocibus haec acroateria personuerant, cum Martinus quoque Hortensius Mathesin docere jussus fuit. Cum enim sine mathematicis artibus, nec mercatorum tabulae constent, nec res nautica feliciter exerceatur, quo utroque genere urbs nostra praecipue floret, ex ejus re videbatur esse, si et hujus disciplinae cupidis pateret officina. Vir hic Delphis Batavorum natus, Gallias et Italiam obiens, praecipuos in hac scientia viros coluerat, Bartholinum, Gassendum, et Galilaeum de Galilaeis, praeclarum illum Florentinorum astronomum scripto quoque non uno promeruerat, ut ab ipsis vicissim magni fieret. Quae licet sese ita haberent et anno XXXIX^no^ denique hanc cathedram una cum superis reliquerit, anno tamen jam XXXV^to^ magnis animis de vocando, quem modo laudavi, Galilaeo de Galilaeis actum fuit. Opus in primis urguebant Consul Flaminius, dominus in Oudshorna, et Judex Regnerus Realius. Cupiebant autem vehementer eum ex Italiâ elicere, cum quia novum decus huic Lyceo, quin omni Hollandiae, tantus hospes conciliaturus esset, tum quia ultra pollicitus fuerat, se Batavis, qui uni ante omnes tum navali peritia censebantur, commonstraturum veram de locorum longitudine invenienda rationem: sperabant autem se facile voti compotes fore, quia nuper Galilaeus ob doctrinam de tellure circum stantem solem mota, carcerem, imo carnificinam, Pontificiae istius in animos et corpora tyrannidos senserat, et denuo eorundem Phalaridum saevitiam ob promissa haec Haereticis, quos vocant, facta, metuebat. Sed licet Vossius et ipse Hortensius, quin Hugo Grotius, qui patriae parum gratae etiam exul non immemor erat, et hujus nobilis reperti honorem et utilitatem Batavis suis primus conciliare studuerat, fidem Galilaeo, ut putabant, homini minime vano, habuissent; constat tamen haec promissa magnifica tum, uti toties postea, fuisse inanissima; et virum ingravescente aetate, forsan et pudore falso excitatae spei, deterritum, ne se itineri longinquo et insolito committeret coelo.

Nu weet men ook zeer goed, dat Gerardus Joannes Vossius en Caspar Barlaeus in 1631 beroepen werden als hoogleeraren aan de doorluchtige school te Amsterdam, de eerste »in de historien" en de tweede »in de filozoofie en welspreekenheid," en dat de stad Leiden zich zeer tegen de oprigting eener doorluchtige school te Amsterdam aankantte.

Caspar Barlaeus vervulde de betrekking van hoogleeraar tot aan zijnen dood die plaats had 14 januarij 1648. Vossius stierf in 1650; volgens A. G. Luiscius echter in 1649, in 72jarigen leeftijd. Martinus Hortensius werd in 1634 beroepen als hoogleeraar te Amsterdam en overleed in 1639. Zijne lessen werden echter niet druk bezocht, waarover hij zich meer dan eens beklaagde. Nu vindt men bij Pierre Bayle in zijnen Dictionnaire Historique et Critique: Martin Hortensius natif de Delft en Hollande, et Professeur en Mathématique à Amsterdam, aurait pu aller loin dans les matières de la profession, s'il ne fût pas mort à la fleur de son âge l'an 1639. Il avait été reçu Professeur à Amsterdam l'année 1634. Monsr. Des Cartes n'a point parlé avantageusement de ses lumières. Pour les Professeurs de l'Ecole, dit-il, pas un n'entend ma Géometrie: je dis ni Golius, ni encore moins Hortensius, qui n'en sait pas assez pour cela.

Wij hebben dus gezien uit hetgeen Brandt zegt, dat de Groot in 1633 te Parijs zijnde aan Vossius schreef om Galilei te Amsterdam te hebben, »en hem alsdan hier van een eerlijk bestaan te verzorgen," en misschien dat Hortensius door Galilei vervangen zou geworden zijn als hoogleeraar in de Mathesis naar aanleiding van het laatste gezegde bij Bayle; maar dit laat ik in 't midden. Ik geloof derhalve dat de heer F. Muller de plank *niet* mis is.

A. C. DE GRAAF.

[Men zie nog D. J. van Lennep, Amstel. Athen. memorabilia p, 39, 40, 112 en 113 en de brieven van Grotius en Vossius daar vermeld.]

VRAGEN.

A. W. Hoeth. Is ook iemand in staat eene levensbeschrijving te geven van mr. Albert Willem Hoeth, van 1798—1801 lid van het Constitutioneel Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek geweest zijnde, en op 27 julij 1827 te Groningen als procureur crimineel in de provincie Groningen en Drenthe in ruim 69jarigen ouderdom overleden?

Die daartoe in staat is, gelieve hiervan kennis te geven aan

Mr. A. W. Hoeth
Secretaris der gemeente Harderwijk.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Hensbeker van het collegie van den Hondsbossche (XVII bl. 109 vgl. XIX bl. 81). Hoe »schandelijk" een matig drinker der 19e eeuw de voorvaderlijke liefhebberij, om uit den Hondsbosscher »kaaskop" te drinken, schijnen mag, zou men toch zeker onbillijk doen, hun daar òf een al te groote grief van te maken òf vooral er dit collegie uitsluitend over hard te vallen. Niet alleen zal, wie ooit eenig polder-maal heeft bijgewoond, zich de reeks van veelomvattende bokalen herinneren, welke bij die gelegenheid ter tafel komen, en welke alleen de meer verfijnde zeden van thans beletten, ten bodem uit door de gasten te laten ledigen; maar het is evenzeer bekend, hoe ridders en vorsten der 16e en 17e eeuw zich door hun drinken een naam verwierven, en hun gasten niet beter dan op een onmatigen dronk wisten te onthalen. Toen Filips van Hessen in 1533 den Saksischen keurvorst te Weimar bezocht had, schreef hij aan Ulrik van Wurtenberg: »ik heb sterk gedronken, maar het slagveld behouden, en den keurvorst van tafel gedronken, zoodat hij naar buiten moest om te spuwen." En toen in 1610 de Saksische keurvorst Kristiaan keizer Rudolf II te Praag bezocht had, bedankte hij zijn gastheer met de woorden: »Uw Keiz. Maj. heeft mij voortreffelijk onthaald, zoodat ik geen uur *nuchteren* geweest ben." Van dergelijke vorstenzeden spreken ook de Hens- en andere bekers onzer dijk- en polderbesturen, en moeten dus ook uit dat oogpunt beoordeeld worden. Wanneer een gast uit het laatst der voorgaande eeuw zijn afschuw van den »kaaskop" uitsprak, lag dit eenvoudig daaraan, dat de man zooveel later geboren was, en zich in de vroegere zeden niet meer vinden kon. Of echter onze 19e eeuwsche jeneverdrinkers recht zouden hebben, met zooveel minachting op den stevigen tafeldronk van vroeger tijden neêr te zien, zou nog altoos de vraag wezen. V. VL.

Zilveren goudenbruiloftspenning (XIX. blz. 127). Deze penning is in mijn bezit; en er zijn meerdere van geslagen; in het goud wordt hij bewaard bij de familie Van Loon te Amsterdam.

Op de plaat, door den heer C. Kramm vermeld, gegraveerd door J. Goeree (XIX. blz. 220) komt deze medaille ook voor, zoo als door den heer M. J. M. Ruijchaver welligt reeds bespeurd zal zijn. Zie verder mijn artikel over de »Acht Goudenbruiloftspenningen, de familie Van Loon betreffende," dat in het volgende nommer van den Navorscher zal voorkomen.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Zilveren goudenbruiloftspenning. Uit het antwoord blz. 370 van dl. III van den Navorscher schijnt te blijken, dat de bedoelde gedenkpenning bij gelegenheid van het feest is *uitgereikt* geworden. Er zullen alzoo onderscheiden exemplaren van bestaan hebben. Naar ik vermeen, kwam daarvan een exemplaar voor in het penningkabinet van J. van Dam DWz, te Amsterdam verkocht bij Bom in november 1858.

V. D. N.

Vier-ijzer (XIX bl. 125). De bourgondische vorsten sloegen in de tweede helft der 15e eeuw munten, die zouden gaan voor twee stuivers, en door het volk dubbele vuurijzers genoemd werden. De reden voor dezen naam ligt in de afbeelding op de vz., twee zittende, elkander aangrimmende leeuwen, met het bourgondische vuurstaal, omringd van vonken, tusschen beide. De enkele en halve stuiver werden vuurijzer en half vuurijzer genoemd, ofschoon zij van eene gansch andere type waren en volstrekt geen vuurstaal vertoonden.

Karel de Stoute heeft dubbele vuurijzers laten slaan in Brabant (v. d. Chijs XVII, 7), in Gelderland (v. d. Chijs XII, 6—10), in Vlaanderen (Serrure 251, 114—117) en te Gend (Serrure 257, 132).

Maria in Brabant (v. d. Chijs XVII, 2), in Holland (v. d. Chijs XV, 1—8) en in Vlaanderen (Serrure 252, 119).

Maximiliaan in Brabant (v. d. Chijs XIX 7, 8), in Gelderland (v. d. Chijs XII 2, XIII 3, 4) en in Holland (v. d. Chijs 8, 9).

Filips de schoone in Gelderland (v. d. Chijs XIV 3) en in Holland (v. d. Chijs XXI 15). David v. Bourg. te Utrecht (v. d. Chijs XVIII 29).

De vuurijzers werden ook nagebootst, zoo als door de bisschop-

pen van Luik (Renesse pl. 15 n°. 9 enz.) en door de heeren van Limborg (v. d. Chijs XXIX. 1). J. E. TER GOUW.

Begrafenispenning ter gedachtenis van Jodocus van Lodensteyn. In den Navorscher, deel XVIII bl. 355, wordt mededeeling gedaan van bovengenoemden penning. Indien aldaar de juiste afmeting, het gewigt en het opschrift in zijn geheel is medegedeeld, dan blijkt het uit een dergelijken zilveren gegraveerden penning in het kabinet van den ondergeteekende, dat niet alle op die gelegenheid vervaardigde penningen gelijk zijn. Op laatstgenoemden toch is het opschrift aldus:

Voorzijde.

IODOCUS
VAN LODENSTEYN
Pastor Ultraiect 25 ann: natus
$\frac{6}{16}$ febrij 1620 et denatus $\frac{6}{16}$ Aug 1677
Psalm 112 V. 9.
hy stroijt uijt hy geeft den nootdruftigen syne
gerechticheyd bestaet in eeuwicheyd
sijn hoorn sal verhoocht worden in eere
Heb. 11 V. 4.
Door 't selve geloove spreeckt
hy noch na dat hy
gestorven is.

Keerzijde.

Iesaia 50 V. 20
Wie isser onder ul. die den
Heere vreest, die nae de stemme sijnes
knechts hoort, als hy in de duysternisse Wandelt,
ende geen licht en heeft dat hy betrouwe op dē
name des Heerē, ende steune op sijn Godt,
Psalm 37 V 37
Let op den Vrome en siet nae de
oprechte, want het eijnde
van dien man sal vrede
sijn

De grootte is gelijk, namelijk 65 nederl. streep diameter, maar het gewigt is slechts 34^5 wigtje.

Wij deelen dit mede in het belang der heeren verzamelaars of wel van hem die eenmaal eene lijst van de onbeschreven begrafenispenningen zal opmaken. Wij doen hierbij de vraag, 1° of het ook iemand bekend is hoe veel penningen men gewoonlijk bij zulke gelegenheden uitdeelde, en 2° of deze penning voor zeldzaam gehouden wordt?

Arnhem. L. H. EBERSON.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

BIOGRAFIËN VAN BERUCHTE DAGBLADEN.

I.

L'Audience, 1839—45.

Weinig couranten hebben in den korten tijd van hun bestaan grooter opgang gemaakt dan de *Audience, seul journal des tribunaux, paraissant les lundis.* Wonderdadig was haar begin, wonderdadig haar levensloop, wonderdadig haar dood! De bekende Timothée Trimm, toen nog maar als Léo Lespès, gemeen soldaat in de rangen der journalistiek, was de eerste, die op het denkbeeld kwam om een zoodanig blad op te rigten en die dat denkbeeld mededeelde aan zekeren heer Millaud, juist uit Bordeaux te Parijs aangekomen, om er zijne fortuin te maken, weinig denkende, dat hij 't ooit tot zulk eene hoogte zoude brengen, als hij 't nu wezenlijk gebragt heeft. Beide, goed voorzien van geest, vlugheid, en die mate van vindingrijkheid, welke de honger sommige schrijvers dwingt te hebben.... doch schaarsch van geld... kwamen spoedig overeen, dat hun denkbeeld goed was. Eene vergadering werd belegd, en het noodige geld bijeen gebragt om het blad op te rigten. Millaud, die naar het schijnt, de armoedigste was, werd directeur met 2000, zegge tweeduizend franken als vaste jaarwedde. Daar ter vergadering, de belanghebbenden het over deze toch *nog al belangrijke* som, niet eens konden worden, loste Millaud het — vooral voor hem — gewigtige vraagstuk door eene geestigheid op. Toen namelijk de eigenlijke

stemgeregtigden zouden komen, deed hij op op eens alle stoelen uit de vergaderzaal verwijderen, en riep, toen allen bijeen waren gekomen, uit, dat men de kwestie van het al dan niet zoo hoog bezoldigen des directeurs door *assis et lévé* zou uitmaken. Daar nu de meesten geen motief, en.... vooral geen stoel hadden om te gaan zitten, werd Millauds jaarwedde bij acclamatie goedgekeurd. Overigens had de vergadering voorloopig geen berouw over hare keuze, want Millaud was, zoo als de Engelschen zeggen, *the right man, in the right place.* Weldra leerde Parijs welk buitengewoon orgaan *L'audience* was. Op de vierde bladzijde der groote couranten, stalde de nieuwe directeur zijne nieuwe methode van adverteeren uit; op de hoeken der straten prijkten de zonderlingste — in alle kleuren van den regenboog gedrukte — aankondigingen, en op de boulevards wandelde dag aan dag, een wonderlijke arlekinade met blaasinstrumenten, bekkens, trommels en tamtams op en neêr, om abonnés te werven. — »Malheur" — dus las men in eene der advertenties van den toekomstigen oprigter van 't *Petit Journal* — »malheur aux chefs de famille imprévoyants, aux commerçants mal renseignés; ils peuvent, par ignorance, être victimes des plus désobligeants désastres! Une faillite apprise trop tard peut occasionner des pertes considérables. *L'audience* est le seul journal qui publie les faillites des départements; toute maison importante y est forcément abonnée."

Dan kwam van tijd tot tijd, het meesterstuk — de aankondiging met cijfers — voor den dag, dat dus luidde:

L'audience, journal qui n'est jamais comme 1
Coûte dix *francs par an* quand on s'abonne à. . . . 2
Son esprit n'est jamais mesquin, sceptique et 3
Tous ses articles ont de l'esprit comme 4
On rend un compte exact des vols en des lar . . . 5
Des meurtres, y compris les gens qui sont oc . . . 6
Des faillis frauduleux emportant le cas 7
Des décès survenus par fièvre ou par pit. 8
Son cadre est attachant, utile, amusant 9
C'est là vraiment pour le lecteur un para 10
S'abonner *rue Montmartre, au cent soixante et*. . . . 11

Ook werd het programma van het blad wel eens smakelijk op-

gesomd door de volgende coupletten, die men zelfs op concerten en in théaters deed hooren:

Aria: *T'en souviens-tu?*

Te souviens-tu de ce journal, ma chère,
Que l'an dernier nous lisions tous les deux?
Castaing, Louvel, Fualdès, Lacenaire,
Nous ont fourni bien des moments heureux.
On ne tuait pas un chrétien en France,
Que par ses soins l'accident ne fût vu. .
Qu'il était beau, le journal *L'audience!*
Femme, dis-moi, dis-moi, t'en souviens-tu?

II.

Comme son cadre était splendide et large
La belle prime aussi qu'il nous donna!
On y voyait ce bon monsieur Lafarge,
Entre les mains du docteur Orfila;
On y voyait ce prince de science
Flétrir le crime et venger la vertu,
Qu'il était beau, le journal *L'audience,*
Femme, dis-moi, dis-moi, t'en souviens-tu?

III.

On dit qu'il est plus amusant encore,
Et nos six mois, hélas! sont expirés.
Va rue Montmartre, ô femme, je t'implore,
Et sans retard soyons réabonnés,
Cours aux bureaux retirer ta quittance,
Vingt francs par an, c'est le capital dû,
Cent soixante-onze est bien de *L'audience,*
Le numéro.... femme, t'en souviens-tu?

Inmiddels zat de eigenlijke redactie, die Léo Lespès op zich genomen had, ook niet stil. Hij deed bijv. overal op de muren der fransche hoofdstad, met reusachtige, bloedroode letters aankondigen:

L'AUDIENCE
va publier
Les Yeux verts de la Morgue!!....
par le *lugubre* commandeur LÉO LESPÈS.

Toch vond Millaud, de redactie niet op de hoogte der adminis-

tratie. De gemengde berigten waren naar zijn inzien veel te onbeduidend en waterachtig. Hij nam zelf de pen ter hand, om zijn vriend Léo Lespès, met het goede voorbeeld voor te gaan, en zie hier het model-berigt dat zijne vruchtbare fantasie hem deed opstellen: »Un évènement bien simple mit en émoi, hier matin, »la rue des Martyrs. Un jeune Prix de Rome, musicien de talent, »réduit à la misère, n'ayant même plus de quoi nourrir un singe »qu'il affectionnait, resolut de mettre fin à ces jours: a cet effet, »il se pendit dans sa chambre avec un paquet de cordes à violon. »Il fut sauvé de la mort par un hasard inouï. Le singe, qui avait »vu jouer son maître, obéissant à l'instinct imitatif de sa race, »s'empara de l'archet inoccupé, et se mit à racler sur la corde »tendue par le poids du corps. Le son qu'il produisit, avec une »persistance tenace attira les voisins, peu accoutumés à cette »musique monotone, on décrocha l'infortuné, on appela un méde- »cin, et aujourd'hui le jeune virtuose, auquel son acte de déses- »poir a valu de chaudes sympathies, a renoncé pour toujours à »ses projets lugubres. Il est premier violon à l'orchestre du »Gymnase."

De vertelling maakte een diepen indruk. Groote en kleine bladen namen haar over, en weldra kwamen menschen uit de provinciën opdagen, om den jongeling, op een zoo wonderdadige wijze... door Millaud gered, te aanschouwen. Aangemoedigd door dit succes, deinsde de redactie niet langer voor de vreemdste, zonderlingste, onbegrijpelijkste *canards* te rug, die een menschelijk brein maar bij mogelijkheid kan uitdenken. Meer als curiositeiten, dan als iets anders, geven wij hier eenige dier *faits divers* te rug:

»La munificence royale est inépuisable, S. M. Louis—Philippe »a accordé 150 fs. à un malheureux, *qui a perdu la vie dans une »tempête.*" — »En sortant de Paris par la barrière de Clichy, et »prenant le boulevard extérieur à droite, on voit dans la montre »d'un marchand de curiosités, un coeur d'homme sur lequel est »écrit: COEUR DE LOUIS XIV, *trouvé parmi ses ossements*, *lorsqu'on »viola les tombeaux de St.-Denis.* On assure que le gouvernement »n'a pu s'entendre avec le propriétaire, qui, se voyant marchander pour le célèbre viscère, a répondu: — *vous ne le fériez pas faire »pour ce prix-là.*"

Zoolang de *Audience* op het terrein van dwaasheden bleef, waarover niemand zich kon ergeren, was er voor haar geen gevaar. Gansch anders werd het evenwel toen zij bepaald aangewezen personen, van geheel verdichte misdaden beschuldigde. Zoo begon zekere *curé* uit de provincie, een proces tegen Millaud, omdat zijn blad vermeld had, dat de geestelijke een zijner *paroissiennes* had vermoord. De eerwaardige man, weinig gesticht door de levendige beschrijving, die men van zijn euveldaad had gegeven, werd met moeite tot bedaren gebracht. Een van Millauds vrienden bragt hem een bezoek, om hem al de christelijke pligten, en vooral die der vergevensgezindheid te herinneren, en beloofde hem tevens een nieuw misgewaad van zijde met goud, indien hij van de vervolging afzag. De goede *curé* gaf toe, en de *Audience* werd zoo doende niet veroordeeld.

Een andermaal deed de *lugubre commandeur* Léo Lespès, een zekere Desmares te Coutances onder de guillotine sterven. Hij gaf een pittige schets der teregtstelling, beschreef het gezigt van den veroordeelde, de onhandigheid van den beul, die den patiënt een gedeelte zijner kin afhakte, en de ontsteltenis van een der handlangers des scherpregters, in flaauwte gevallen bij den aanblik van zooveel jammer. Den volgenden dag, las men in het *Journal des Tribunaux:* »*L'audience, donne des détails fort curieux sur l'exécution de Desmares à Coutances. Il n'y a qu'un petit obstacle à leur exactitude c'est que le condamné a étè l'objet de la clémence royale. Il vient d'être dirigé sur un des bagnes de l'Etat.*

Naar aanleiding dezer zaak, zag de hoofdredacteur, kort daarop in zijn bureau verschijnen, een lang, mager en geheel in 't zwart gekleed heer.

— Mijnheer, zeide hij tot Leo Lespès, hebt gij berigt gegeven over de teregtstelling van Desmares? — Ja mijnheer. — Gij hebt zelf de beschrijving der executie bezorgd? — Inderdaad, antwoordde de andere, weinig op zijn gemak. — In dit geval, hebt gij verkeerd gedaan, ging de onbekende voort, terwijl hij den journalist strak aankeek; — zijt gij door het artikel beleedigd? vroeg de aanstaande Timothée Trimm, — zeer zeker, gaf de ander ten antwoord, en ik reken er op, dat gij mij regt zult laten wedervaren. — Mijnheer, hernam de redacteur, vooreerst, wie zijt gij? —

Mijnheer! werd er beleefd geandwoord, ik noem mij Henri Sanson, en ben de *Exécuteur des Hautes oeuvres.....*.

Leo Lespes ontving de reclamatie van zijn somberen bezoeker, en den volgenden dag kon men in de kolommen der *Audience* lezen: »*Wij hebben ons in de laatste* COMPTE RENDU *uit vergissing van het woord* BOURREAU *bediend, naar aanleiding eener alleszins billijke klagt, gelooven wij het decreet, dat verbiedt dien naam te bezigen, en dat nog van kracht is, hier te moeten laten volgen.*" Daarop werd dan het besluit van den *Conseil d'Etat*, van 12 januarij 1787, waarbij het strafbaar wordt gemaakt, den teregtsteller, *beul* te noemen, andermaal onder de oogen van het publiek gebragt. Deze voorvallen evenwel maakten de redactie eenigszing huiverig om op den — door Millaud aangewezen — weg voor te gaan. *L'audience* besloot daarom, naar het buitenland te gaan, ten einde daar de bouwstoffen te vinden, die de controle van velen t'huis onmogelijk maakte te verzamelen. Voortaan vonden de raad der ouden in Montenegro, de geregtshoven van Otahiti, China en Tartarije, hunne handelingen, getrouw en sierlijk door Leo Lespes prosa beschreven, in de kolommen van de *Audience* terug. Het blad wist alles, wist hoe de Turk zijn gevangenen empaleert, hoe de Otahitiër zijne ter dood veroordeelden uit de wereld helpt, hoe de Chinees den brandstichter den hongerdood laat sterven, en hoe de Tartaar den meineedige aan kleine stukjes hakt. Niemand kon de berigten verifieeren,... en dat was juist zoo heerlijk en geruststellend. Tevens zorgde de redactie er voor, dat het publiek der *Audience* geen gebrek had aan roerende of hartverscheurende romans, novelles enz. enz. Onder de verhalen, die in het feuilleton werden opgenomen, waren deze de voornaamste: *Papa Coupe-Gorge; les Profits de l'Echafaud; Un cheveu du Juif-Errant; Sarah la mangeuse d'hommes; le voleur de Cadavres,* en eindelijk *Les Yeux verts de la morgue par le* LUGUBRE *commandeur,* LEO LESPÈS, dat weldra zou worden opgevolgd door *les Amours d'un crapaud incestueux*, van denzelfden schrijver. Waren het de benarde omstandigheden, waaronder én administratie, én redactie begonnen gedrukt te gaan, die de uitgave dezer zeer zeker zielverheffend betitelde vertelling verhinderden? Wel waarschijnlijk. Onder de excentriciteiten, die het bestuur van deze excentrike

courant kenmerkten, speelde deze de hoofdrol, dat het in de slechtste tijden, het publiek steeds wilde doen gelooven, dat de zaak der *Audience* bloeide. Wanneer een bezoeker op het bureau kwam hoorde hij in het nabijzijnde redactie-vertrek, altoos vijffrankstukken tellen, en als hij een half uur lang verwijlde kon hij meenen dat de bank van Frankrijk een depôt in de bureaus der *Audience* had opgerigt. *O sancta simplicitas*, hetgeen schatten waren in het oor van den ligtgeloovigen bezoeker, waren niets meer dan 20 vijffrankstukken, die een, daarop gedresseerde, beamte, behendig en onophoudelijk door zijne handen liet gaan.

Hetgeen gedaan werd om abonnenten te winnen en te behouden is nooit in de jaarboeken der dagbladpers opgeteekend geworden. Men bood ze gratis consultatiën aan; men overlaadde ze met premies van allerlei aard, met kunstig opgestelde prospectussen, geschakeerd met opmerkingen en beschouwingen, de strekking hebbende om te bewijzen, dat de geabonneerden der *Audience* meestal gelukkig in hun huwelijk, uitnemende burgers, modelvaders waren; men bewees door de statistiek dat zij lange jaren leefden, en gezonder bleven dan de overige menschen; dat er geen een onder hen b. v. gestorven was, gedurende de cholera; men stelde vast, klaar als de dag, dat al de abonnenten uitgelezen menschen waren, en dat weinigen onder hen kale hoofden hadden, en dan waren 't nog maar abonnés van drie maanden, enz. enz. De conclusie van al deze redeneeringen, was natuurlijk dat men zich niet willekeurig moest versteken van dezen beschermgod. Wat de bureaus der courant betreft, zij waren beter ingerigt wat de mechaniek aangaat, dan menig theater. Men had slechts een valluik op te ligten, om zijn schuldeischers te ontkomen en moest dan op het biljart van het Café Ozanne springen, waar een electrische schel, de qualiteit aanduidde van iederen lastigen bezoeker.

Na vijf jaren in dit leven van geweld en onzin te hebben doorgebragt was eindelijk het stervensuur der *Audience* nabij. Te laat had zij berouw over haren losbandigen levensloop, te laat werd zij op eenmaal kalm, zacht, deemoedig, de verdedigster van het regt, de beschermengel der verdrukte onschuld,... te laat. Zij had te veel van haar lichaam gevergd! Nog eenigen tijd dreef

zij als een ontredderd schip op de baren der dagbladpers, alle maanden van drukker verwisselende, in ieder oogenblik als verontschuldiging voor haar laat of niet verschijnen, aankondigende dat zij voortaan met een nieuwe letter zou worden gedrukt, vergeefs! Het vaartuig gaf zich in den nood aan een nieuwen admiraal over. De heer de Genoude kocht haar aan, en maakte van haar een legitimistisch blad: *La Nation.* Op den bodem, waarop eenmaal madame Lafarge en Elicabide bescherming hadden gevonden, werd de witte vlag geheschen. Dus eindigde treurig, dit zonderlinge blad, een der buitensporigheden, een der grappigste mystificaties, een der zotste kluchten uit het tijdperk van Lodewijk-Philips.

(Zie voor meer bijzonderheden: Larousse, Grand Dictionnaire, art. Audience.) H. TIEDEMAN.

VRAGEN.

Hemony. In de aanteekeningen op het tweede boek bladz. 86 van de Geschiedkundige beschrijving der stad Rotterdam door G. van Reyn, vind ik opgeteekend:

De vervaardiger van ons groote klokkespel, Hemony, heeft, zegt men, Tafelen nagelaten, met behulp waarvan in dit vak geoefenden de zwaarte der klokken meer naauwkeurig zouden kunnen opgeven. — Zijn genoemde tafelen in een of ander werk te vinden? Hoedanig zijn zij zamengesteld? Ik stel er veel belang in zulks te vernemen, en wáár is deze vraag beter gedaan, dan in den Navorscher? A. C. DE GRAAF.

Willem van Haren. In het tijdschrift de Tijdspiegel van 1 maart 1869 staat onder de rubriek Staatkunde en Geschiedenis op bladz. 257:

»Terecht vraagt Bosscha, sprekende over de droevige houding »der Nederlandsche krijgsmagt in den successie oorlog, of men dan »in eenig land ter wereld van den krijgsman heldendaden heeft »te verwachten, waar hij veracht en verwaarloosd wordt door de »Regering en de Natie, en *waar een man als Willem van Haren*

»*in zijn Lof des Vredes*, zeker met instemming van het grootste »deel der Natie, *den krijgsman durfde toeroepen*:

„o Grijze krijgsman! gij die met uw braaf gemoed
„Voorhenen kwaamt te pas; nu, dat de vrede ons voedt
„En koestert, hebben we uw beleid niet meer van nooden,
„'t Is evenveel door wien ons leger wordt geboden.
„Ga heen, verveel ons niet met met uw aloud verhaal
„Hoe 't volk van Lodewijk omzwermde met het staal,
„Noch hoe g' op 't bloedig veld van Malplaquet gevonden
„Onkenbaar waart door 't tal van uw ontvangen wonden."

Wordt door het buiten verband beschouwen dezer regelen de naam van Willem van Haren ook in een verkeerd daglicht geplaatst? C. H. T.

E. Feith. Ofschoon ik den Huisvriend van J. J. A. Goeverneur geen letterkundig gezag toeken, verwondert het mij toch dat de redacteur, die geen vreemdeling is op 't letterkundig gebied, in de 11e aflevering van zijn tijdschrift voor 1868, in 't rubriek: *spoorloos verdwenen*, een' Alexander Feith durft noemen als den schrijver van de Antiquitates Homericae, daar het toch wereldkundig is, dat Everard Feith zich beroemen mogt, daarvan de auteur te zijn. Ook stelt zijn levensberigt zijn verdwijnen te Rochelle, anders voor dan in genoemd tijdschrift. De beste zeer vermeerderde uitgave van de gemelde Antiquitates is wel die van Stöber te Straatsburg in 1743. J. C. K.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Knipsels van papier. Aangaande personen die kunstig konden knippen vindt men opgeteekend in de Beschrijvinge der stad Rotterdam, door Gerrit van Spaan: »Dit zal ik je nog zeggen, als dat Gillis van Vliet zeer uitstekende kurieuze stukken van papier wist te snijden, en Elizabet Rijberg, woonachtig bij 't Nieuw Oost-Indische Huis, desgelijks; dit bestaat in kunstige

oorlogschepen en jagten, met een stille en holle zee; voorts koninklijke en prinselijke lusthuizen, als het Loo, Hontsholredijk en anderen, voorts geboomten, verschieten en portraiten in 't plat en verheve. Boven de deur van de laatstgenoemde is dit te lezen.

Ik snijde van papier al wat het ooge streeld,
Of wat een geestig brein ons na de konst afbeeld:
Al brult de bitze nijd met opgesparde kaken;
Mijn konst en zal niet ligt daar door in 't voetzand raken.

Deze dogter iets voor den keurvorst van de Palts gesnede hebbende, wierd vereert met dit volgende soort van goed: vier zilvere vergulde bekers met dekzels, daar eenige Roomse keizers op gedreven stonden, nog een klein zilver serviesje met het keurvorstelijk wapen daar op."

Heeft men nog meer zulke bekwame menschen gehad, maar vooral zulke, die niet alleen *in 't plat* maar ook *in 't verheve* wisten te knippen en te snijden? A. C. DE GRAAF.

Deensche plaat door Rom. de Hooghe. Bij het beschrijven mijner historische platen vind ik op junij 1692 eene zeer fraaie breedfolioplaat in *proefdruk* vóór *alle* letter doch ongetwijfeld door Romein de Hooghe gegraveerd, waaronder geschreven staat: Overgave van Namen aan Lodewyk den XIV, 30 junij 1692. De plaat naauwkeurig beschouwende kwam het mij echter onmogelijk voor dat ze dit feit zou voorstellen, vooreerst wijl alle boomen (30 maart) geheel bladerloos zijn, op de rivier (links) een groot oorlogschip vaart en daar achter hooge bergen zigtbaar zijn (de Maas is bij Namen zeer ondiep) op den voorgrond links de tent van den veldheer, die er voor staat, geene leliën vertoont, doch op den bovenrand olifanten geschilderd zijn; op den voorgrond links rijdt een wagen met 4 paarden bespannen, en de kap van den wagen vertoont twee geëntrelaceerde C waartusschen 5 en daar boven een kroon. De stad in het midden der plaat komt mij voor Namen veel te klein en de omliggende grond niet hoog genoeg voor (het kasteel van Namen verheft zich zeer hoog boven de stad). Uit dit alles, en voornamelijk wegens de olifanten op de legertent en de C 5, vermoed ik dat het de voorstelling is van het beleg eener noordsche stad door Christiaan V koning, van Dene-

marken, die van 1670 tot 1699 regeerde (juist in den bloeitijd van R. de Hooghe). Wie kan mij hierover meer berigten? De plaat is 49 dm. hoog, 65 dm. ned. breed, en vertoont bovenaan in het midden eene label voor een opschrift. FRED. MULLER.

M. Taglioni. In 't bezit van 't portret van Marie Taglioni, lith. v. Soetens 8°, wil ik gaarne weten waar en wanneer zij in ons land, hare gaven heeft ten toon gespreid, als zangeres, danseres of tooneelspeelster. — Of heeft ook hier, gelijk elders, Soetens een verkeerden naam onder 't portret geplaatst? J. C. K.

Karikatuur over Nederland. Madame de Sévigné, volgens Littré, Dictionnaire de la langue française (I, 1712) schreef eens: »on a fait une assez plaisante folie de la Hollande: c'est une comtesse âgée d'environ cent ans, elle est bien malade, elle a autour d'elle quatre médecins, ce sont les rois d'Angleterre, d'Espagne, de France et de Suède." Wie weet meer omtrent deze karikatuur?

H. TIEDEMAN.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS. [1])

Opdragten. Spraken wij in 't jongste nummer over 't belangrijke 1°. van eene lijst der *gedichten* op onze toonkunstenaars en virtuosen vervaardigd — welker voorbereiding dr. Schotel heeft aanvaard —; 2°. van eene lijst van *portretten* van dien aard — waartoe de heer Kramm ons zijne hoog gewaardeerde hulp heeft

[1]) In een afzonderlijk blad geven wij onzen Beschermers (wij tellen er thans 370) en onzen Leden (220) deels nadere inlichting, deels opheldering ten opzigte der meeste vragen, die we in den Navorscher deden. Immers van dézen kunnen wij niet zoo veel ruimte vergen, als wij behoeven.

't Verscheen dezer dagen.

Wie Beschermer (ƒ 3.— 's jaars) of Lid (ƒ 1.25) wil worden, zende mij, portvrij voor 1 cent, een naamkaartje, en schrijve *buiten op 't adres* zijn woonplaats en *wat* hij worden wil. HEIJE.

toegezegd —; en 3°. van eene lijst der *uitgevers* en *drukkers* van muziekwerken vóor 1800 — waarmeê wij zelf ons bezig houden —; niet minder gewigtig zou 4°. eene lijst zijn van de aanzienlijke personen of familiën, aan welke onze toonkunstenaars hunne werken hebben *opgedragen*.

In de eerste plaats toch zal de muzikale rigting van het tijdvak, en de belangstelling welke zij bij de hooggeplaatsten in den lande wekte, daardoor duidelijker worden. Maar bovenal zullen (naar ik hoop) de thans levende afstammelingen dier personen en geslachten er krachtig door worden genoopt, om in de nog voorhanden boek- en muziekverzamelingen en familiebescheiden hunner stamvaderen na te zoeken, wat zich daarin belangrijks betrekkelijk onze muziekgeschiedenis bevindt: — en, me dunkt, er *moet*, — voor zooveel die bezittingen regtstreeks op de nu levenden zijn overgegaan — nog veel, nog zéer veel zijn te ontdekken!

Bij wijze van proeve vermelden wij, dat b. v. van Sweelinck's „Pseaumes de David", le second livre — „nouvellement mis en Musique à 4, 5, 6, 7, 8 parties" gedrukt „à Amstelredam, aux despens de Hendrick Barentsen, MDCXIII [1]) en welke men ook verkoopt „à Francfort chez Christoffle van Hartichvelt" — in sierlijk Fransch is *opgedragen* aan: „Messieurs

Godert Kerckrinck,	Gommer Spranger,
David de Weerdt,	Philippe Calandrin,
Pierre de Schilder,	Jean Harinchoeck,
Robbert Bernart,	Jacques Wynegum.

Philomuses en la tres renommee ville d'Amstelredam."

't Waren leden (immers zoo wij ons niet bedriegen) van het

---

[1]) In N°. 2 van den Navorscher, blz. 59, gaven wij de jaartallen en de drukplaatsén der werken van Sweelinck zóo, als Eitner die vermeldt. Van *ons* exemplaar der „*Pseaumes*" evenwel is le Premier Livre à 4—7 parties (seconde edition), gedrukt te „Haarlem, aux despens de David van Horenbeeck, par Harman Anthonie Kranenpoel, 1624". Le second livre zóo, als ik hierboven vermeldde. Le troisième livre à 4—8 parties, insgelijks bij Barentsen, 1614; en „le quatrième et conclusional à 4—8 parties, 1621, wederom bij van Horenbeeck en Kranepoel; terwijl bovendien op de keerzijde des titels staat „de l'imprimerie de Jean de Tournes."

Zou nu (behalve de 30 in 't Hoogduitsch vertaalde Psalmen) inderdaad deze onze *Tenorpartij* het é é n i g e zijn, wat nog van Sweelincks voortreffelijke 4 tot 8stemmige Psalmen ter wereld is overgebleven? Het zou waarlijk al te erg wezen: — elk spore dus na, wat hij vermag!

„inclitum collegium musicorum" waarvan Tollius Amorfortius gewaagt. Sweelinck toch zegt tot hen in die opdragt: comme vous vous assemblez ordinairement, joignant vos voix en un doux concert" en „ceste mesme Musique, que souvent vous avez chantee."

De opdragt is onderteekend:

Totalement vostre
D'Amstelredam ce 25 Jan P. Sweelinck.
Juillet 1613.

Nu behoef ik wel niet uit te weiden over den bewonderingwekkenden blik, dien zulk een opdragt ons geeft in het breed ontwikkeld muzikaal leven onzer voorvaderen, noch over het belang voor onze muziekgeschiedenis indien de nakomelingen dezer kunstvrienden (zoo er nog bestaan!) ons mededeelden, welke overleveringen daaromtrent in hun geslacht bewaard bleven, en, *bovenal*, of er van Sweelincks „Pseaumes" nog stemmen of partijen in hun bezit zijn.

Wie alzoo in een of meer dier vier, zoo even genoemde, rigtingen ons bouwstoffen wil zenden, zal ons grooten dienst doen.

HEIJE.

Klokkenspel te Middelburg. In den jare 1505 speelde het uurwerk op den stadhuistoren, bij het heel uur het schoone kerkgezang »da pacem domine in diebus nostris"; en bij het halfuur het »regina coeli laetare". In 1525 werden de wijzen verzet. Het half uur kreeg het pacem, en het heel uur het dichterlijke »ave maris stella", dichterlijk vooral in Zeeland.

Wij hebben deze mededeeling te danken aan onzen correspondent mr. J. H. de Stoppelaar. Wie geeft ons omtrent andere steden onzes lands dergelijke?

Ook voor alle verdere mededeelingen betrekkelijk klokken en klokkenisten, en orgels en organisten (Vgl. XIX blz. 157) blijven wij ons aanbevelen [1]). MOHR.

---

[1]) De Heer C. van Maanen (Breda) deed ons de twee volgende mededeelingen:

I.

Adam van Broeckhuisen, Luitenant-Kolonel en kapitein van het regiment Gardes te voet, kocht in 1723, destijds te 's Gravenhage in garnizoen zijnde, op verzoek van zijn neef Pieter Snellen, burgemeester te Breda (1722—† 1729), de speelton van het oude klokkenspel aldaar voor de stad Breda, hetgeen de grondslag geweest is van het nieuwe klokkenspel, dat in het jaar 1724 op den toren dier stad is gemaakt.

De klokkenist Jacobus Zielmans was belast met het opzigt over het werk.

Van Goor zegt in zijne beschrijving van Breda, blz. 90: In 't jaar 1723 is

Hellendaal. Sonate a violino solo e basso, dedicate all Illmo sig^{e} il sign^{r} Lestevenon, sig^{r} de Berkenrode e Streijen etc. Di Pietro Hellendaal, Hollandese, opera prima stampate a spese sue, Amsterdam con Privilegio *f* 4.—. J. Martin sculpsit.

Dit werk zijnde zes sonaten is in mijn bezit. — Uit het door de Staten den 14 febr. 1744 verleende privilegie blijkt, dat hij een leerling van Tartini te Padua is, en dat zijne compositie uit een betere school is, dan men toen hier kende; voorts dat hij verscheidene muzijkstukken heeft gecomponeerd. Waarschijnlijk leefde hij in de eerste helft van de vorige eeuw.

De basnoten zijn becijferd. H. GERLINGS, CZ.

Eene muzikale curiositeit: Opera te Buiksloot. (Vgl. XIV, bl. 125, 176). Bij het doorsnuffelen van den kataloog der Leidsche Maatschappij v. Letterkunde is mij op blz. 136 van het eerste deel (afd. Tooneelst.), onder den naam van den beroemden en nog te weinig gekenden dichter en componist(?) D. Lingelbach, voorgekomen: »*De Liefde van Amintas en Amarillis, Muzykstuk Vertoont op de Nederduitsche Opera tot Buiksloot. t' Amsterdam: gedrukt voor den Autheur*, 1686."

Door de vriendelijkheid van mijn medebestuurder H. C. Rogge, is het mij mogelijk geweest dit *curiosum* van nabij te beschouwen. Het is een tekstboekje van 44 blz. met een voorberigt des schrijvers, en een »Copye van de Privilegie" verleend door de staten van Holland en West-Vriesland, aan de werken van het »Konstgenootschap onder de prent en sinspreuke van *Nil Volentibus Arduum*". De voorrede, of liever gezegd de opdragt, is te kostelijk, om hier niet te worden herhaald. Zij luidt:

Aan de (sic) Heer
JOAN GAARTZ.

„Myn Heer, — Ik neem de vrymoedigheid, om deze Nederduitsche Opera van

---

daarin (in den toren) mede geplaatst een konstig klockenspel, 't geene, zoo wegens zijne zonderlinge form, als aangenaam geluyd zeer te roemen is. —"

Over het Orgel kan ik alleen dit mededeelen, dat het, in het jaar 1715, verplaatst is van de Zuidpoort der kerk, tegen het gewelf van den toren, en toen aanmerkelijk is verbeterd en vergroot.

II.

Indertijd teekende ik uit een resolutieboek in het archief te Bergen op Zoom op:

18 Maart 1660. Is tot clockspeelder dezer stad in plaats van Jacob Hartwijck aangesteld Anthony de Vriese op de gagie van een honderd acht car. gulden jaarlijks.

„Amintas en Amarillis aan UE op te draagen, tot eene kleene erkentenis van onze „vriendschap, en uwe genegentheid tot de Muzyk. Ik zal echter UE niet ver„zoeken om dit werk te beschermen tegen de Nyd, en Onwetenheid, twe myner „grootste vyanden, want ik meen hun op ons Tooneel, by gelegentheid, na 't „leeven hun karakter te doen verbeelden. 't Zou ook voor myn Heer een ver„geefsche moeite zyn. Want

Geen Kunsten hebben ooit hun hooft in 't licht gestooken,
Of 't heeft hen in 't begin aan haaters niet ontbrooken.

„Dit zal ik alleen zeggen, dat ik U E een onvolmaakt Werk opoffer, omdat „de Muzyk, die de ziel van de Opera is, hier ontbreekt: maar ik weet dat UE „zo wel als my bekent is, waartoe ons oogwit strekt, dat is, om diegeene dienst „te doen, die in 't zingen, de woorden ten eersten niet wel konnen verstaan. Zo „het ieder, zo wel als U E behaagt, zal ik voldaan zijn.

Doch struikel ik, en kan ik tot myn wit niet komen,
't Is loffelyk, iet groots te hebben ondernomen;
Wie geen gevaar ontziet, en na de lauwer stygt,
Licht, krygt hy die niet heel, dat hy een blad verkrygt.

„(*get.*) D. LINGELBACH."

Wie kan ons nadere bijzonderheden meêdeelen betreffende deze »*opera te Buiksloot*", waarheen de vreedzame burgerij van Amsterdam zich waarschijnlijk van tijd tot tijd ging verlustigen, en die tot nu toe, gelijk Herculanum, onder de asch der vergetelheid is blijven liggen? Wie weet wat meer omtrent dit muziekstuk? Werd het, gelijk eens eene opera in eene provinciestad in Frankrijk, zonder muziek opgevoerd? En zoo neen, wie was de componist; en wie waren de zangers? Vereenigde D. Lingelbach de toon- en dichtkunst in zich, en was hij de Richard Wagner der 17e eeuw — en welligt de Albert Niemann bovendien?

De tekst hangt van liefde aan elkaâr, gelijk ons blijkt uit de »lijst der vertoonders:"

Philemon,	Vader van Amintas, en Silvia.	*Damon,*	Verlieft op Amarillis.
Amintas,	Verlieft op Amarillis.	*Koridon,*	Verlieft op Amarillis.
Silvia,	Verlieft op Damon.	*Mopsus,*	een zotte astrologist.
Galathé.	Verlieft op Koridon.	*Mirtellus,*	knecht van Amintas.
Amarillis,	Verlieft op Amintas.		enz.

Het volgende is een staaltje van het dichterlijk talent des auteurs:

XI TOONEEL.

Mirtel, met Jagtgereetschap.

Alarm, Alarm,
Schrik voor myn blaazen,
Konynen en haazen,
Mirtel die dreigt jou met zyn arm,
En schnelle schicht,
Swicht nu konynen, haazen, swicht.

H. TIEDEMAN.

Het vermakelijke buitenleven, of de zingende en speelende boerenvreugd. De M. t. b. d. T. bezit een ex. van dit — met allervoortreffelijkste etsen (in Ostades beste manier) gesierde — en als beeld van volkspret — in woord en zangwijs karakteristiek muziekboekje. Het is gedrukt bij de wed. H. van Hulkenroy te Haarlem, 1716. Een gedicht tegenover de »tytelprent" is onderteekend A. v. H. Twee lofdichten zijn geteekend G. van Mater en F. K. Haaxma.

Als dichter noemt van der Aa (Nieuw biogr. Woordenb.) A. van Hulkenroy; een der fraaiste liedekens (blz. 19) is met het bekende monogram van den haarlemmerschen schoolmeester J. van Belle onderteekend; doch wie kan mij inlichten ten opzigte van den componist dezer echte volksdeunen, en bovenal ook betrekkelijk den teekenaar en graveur der wonderbaar fraaie etsen?.... die, naar het oordeel van onzen Correspondent H. Gerlings, Cz., werkelijk aan het geëtste werk van Ostade ontleend zijn. HEIJE.

De missen van Hobrecht. In 1503, twee jaren nadat Petrucci het eerste muziekwerk met de door hem uitgevonden beweegbare notentypen had gedrukt, gaf hij vijf missen in 't licht van onzen utrechtschen kapelmeester Jacob Hobrecht († 1506 of 1507). [1]

---

[1] Volgens Eitner luidt de titel: Misse Obrecht: — Je ne demande. Græcorum. Fortuna desperata. Malheur me bat. Salve diva parens. — Superius, Altus, Tenor en Bassus, in klein 4⁰. form. oblong.

Op de laatste bladzij van de Baspartij staat: Impressum Venitiis per Octavianum Petrucium (?) Forosempronieusem, 1503, die 24 Martii, cum privilegio invictissimi Dominum Venetiarumque (sic?) nullus possit cantum figuratum imprimere sub pena in ipso privilegio contenta.

Eitner getuigt van Hobrecht: er ist nicht nur der bedeutendste Musiker Hollands sondern der grösste Meister seiner Zeit gewesen.

Ambros beschrijft en ontleedt als 't ware die missen in het 3de deel zijner Geschichte der Musik, en huldigt ze met waarlijk bezielde woorden als „grossartige" meesterwerken: rijk en diepzinnig, verheven en lieflijk!

Betrekkelijk twee dier missen, de 3de en de 5de, deel ik woordelijk zijn oordeel mede:

„*Missa Fortuna desperata.* Die grandioseste unter Hobrechts Messen; insbesondere die Exposition des ersten Kyrie und des Sanctus von mächtiger Erhabenheit. Merkwürdig heben sich daraus Episoden von einer gewissen rüstigen Fröhlichkeit ab, (das Pleni u. a.) u. s. w."

„Die Misse *Salve diva parens* ist ein Werk von sehr feiner Durchbildung, und von ungewöhnlich innigem, wie von leiser Wehmuth angehauchtem Ausdruck. Kaum zeigt Hobrecht in einem zweiten Werke einen so entwickelten Schönheitssinn wie hier, obschon — muss man beisetzen — der Tonsatz gerade hier (in den beiden Kyrie, dem Sanctus u. s. w.) mit seinen ineinander greifenden punctirten Noten, Synkopen, Figurationen u. s. w, ein bis zur subtilsten Spitzfindigkeit verwickelter ist."

En toch zijn er van die meesterwerken der Noordnederlandsche school voor zooveel ons bekend is (en ik moet er bijvoegen „helaas!") slechts 2 *complete* exemplaren in openbare bibliotheken te vinden, en wel in de K. B. te Berlijn, en die van het Lyceum te Bologna. Bovendien is er een in het bezit van den heer Fétis te Brussel, en zijn er vermoedelijk nog zeer enkele in andere bijzondere bibliotheken.

Wij zullen trachten, (ofschoon 't ons een belangrijk geldoffer zal kosten!) althans de »Fortuna desperata" zoowel in de originele gestalte, als in modernen partituurvorm, te verkrijgen, en alsdan uit te geven en aan onze Beschermers ten geschenke te bieden.

Inmiddels vragen wij aan elk die hart heeft voor den voorvaderlijken roem, en voor de eere onzes lands op dit kunstgebied, en die welligt weet of nasporen kan òf zich hier te lande in bijzonder bezit, of misschien in een der katholijke kathedraal-archiven, een exemplaar der Hobrechtsche missen, of van andere zijner talrijke missen, motetten en liederen bevindt — ons daarvan berigt en (kan het zijn) de werken zèlve, ter inzage te geven.

Nadere aandrang vertrouwen wij dat overbodig is.

HEIJE.

TAALKUNDE.

Een paar uitdrukkingen van Vondel.

Die ghy zijt.

In n°. 12 van den Tijdspiegel des jaars 1868, behandelt A. d. J. (dr. A. de Jager). Proeven van Aant. op Vondels treurspelen, enz. door mr. S. J. E. Rau. De heer de J. zegt dat het hem zeer verwondert dat noch door mr. van Lennep noch door mr. Rau de uitdrukking »Die ghy zijt" eenvoudig weg voor een germanismus is verklaard en brengt tot proeve eenige staaltjes uit Marnix Psalmen bij.

Ik vraag, met alle bescheidenheid, is die uitdrukking dan werkelijk een germanismus? en — Hoe komen wij Zeeuwschvlamingen er dan aan? wij zeggen dagelijks (ik moet echter zeggen, steeds in ongunstigen zin) »die *je* gi zeit," bv. »Schoelje die je gi zeit." Men ziet, ook de aangehaalde volksgezegden komen niet met de onze overeen. *Je* en *gi* zijn bepaald hetzelfde; verder zijn *onze* gezegden niet vergelijkend en behoort *als* er niet bijgevoegd te worden. Integendeel, zij zijn zoo positief mogelijk: Dief! roept men iemand toe dien men op heeter daad betrapt; wil men het echter nog sterker uitdrukken dan zegt men: dief da(ar) je ziit, dief die je gi ziit, enz.

Tuijgh, Ruijgh.

In Zvl. zegt men tuug, getuug (gemeen volk). Zou ons scheldwoord *ruffe* (gemeene vent) en *rufte* (gemeen volk) niet met ruijgh verwant zijn?

Kant.

In Zvl. heeft men de uitdrukking *hoeken en kanten.* De rand van iets, de zoom, heet hier een kant, *reekant* heet het hooi dat van de boorden of zoomen der greppels of *dulren* gemaaid wordt zoolang het nog staat te groeien; is het echter in de schuur geborgen dan heet het *kanthooi; elskant* is de dubbele rij elzenstruiken (in Vlaanderen kanthaag) waarmede de zoomen of kanten der greppels bezet zijn, vooral in ligte landen. Kant — opmerkelijk is het dat deze fijne stof in den regel in Zvl. haren naam geeft aan de strooken der vrouwenmutsen, die reep of kant heeten. In alle gevallen is kant in Zvl., de zoom, het uiterste

van iets, de kant van de tafel hindert, de kant van de bank is te scherp, wie zal er zich dus tegen *aankanten?* en zoo weder dit *aankanten* overdragtelijk voor *tegenstellen, verzetten.*

Vergaering.

De verklaring der regels uit het treurspel Noach,

»— daer een leck
»Of berst, of balckbreuk of *vergaering*, na het sloopen,
»Het water inliet,"

kost den Zeeuwschvlaming geene moeite.

Wat is vergaering? Niets anders dan *lasch.* De plaats waar een balk of stuk hout gelascht is heet de *vergaring;* beide stukken zijn daar vergaderd. Dit vergaderen of lasschen kan maar zelden zoo sterk geschieden, dat op die plaats geen water doorlekt en in den regel ontstaan daar in dakgoten, dakplanken, enz. de lekkagien.

Driftig land.

Vondel schrijft driftig land voor eiland. Al was er geene sprake van eiland, zou de uitdrukking nog te verdedigen zijn. Driftig land is waterachtig, door water omringd land, land waar het water dus niet doorzijgen kan, dat draineering noodig heeft. Dus overdragtelijk waterland.

G. P. ROOS.

Geslacht van tijdschriften, dagbladen enz. (XVIII bl. 420; vgl. bl. 629: XIX bl. 203). Gaarne zal ik den heer Tiedeman, naar aanleiding zijner opgeworpen bezwaren, die echter bij eenig nadenken weldra vervallen, mijne meening nader toelichten. Wanneer hij bedenken wil, dat van de aangevoerde Fransche en Duitsche namen, *Album*, *Cabinet*, *Institut*, *Orchestre*, *Orgel*, *Organ*, in de dagelijksche Nederlandsche evenzeer gebruikelijk zijn, en daar 't onzijdig geslacht hebben, zal hij wel, met mij, geen reden vinden hun dat, als dagbladnamen, te onthouden; terwijl er niet de minste zwarigheid bestaat de overige aangevoerde, *Croix, Nordstern*, *Sporn*, *Gedanke*, het mannelijk geslacht toe te kennen, dat hun in 't oorspronkelijke eigen is. Van *Europa* en *Echo* moet het niet *het* maar *de* (in 't vrouwelijk) heeten. Wat de Engelsche namen aangaat, zie ik geen reden, waarom wij niet *News*, *Field*,

en *Tablet* onzijdig zouden nemen, *Universe* daarentegen en *Fun* mannelijk. Wat dit mannelijk geslacht betreft, veroorloof ik mij eene opmerking, die ten zeerste het leven der taal raakt. Bij de voorstelling van een of ander dagblad of tijdschrift zullen wij ons dat als van zelf verpersoonlijken, en het dan, al naar den aard van den naam, mannelijk, vrouwelijk of onzijdig (bijv. de *Gids*, de *Patrie*, het *Vaderland*) stellen, maar het ons altijd als eenheid denken, en dus ook moeielijk in 't meervoud voorstellen kunnen, van daar dat ook de meervoudnaam *Times*, als dagbladtitel, in 't enkelvoud optreden zal, en evenzoo zelfs het verkorte of verminkte *Débats* (voor *Journal des Débats*). Beide worden dan onwillekeurig mannelijk genomen: de *Times*, de *Débats;* waar namelijk de naam zelf zich niet uitdrukkelijk als vrouwelijk of onzijdig voordoet, ligt het mannelijk geslacht voor de hand. Het is de levende spreektaal, en niet de doode der boekenkamer, die hier — gelijk steeds bij voorkeur — de wet moet geven, of liever het punt van uitgang wezen moet. Ik voor mij ken dan ook niets stuitenders dan de wijze, waarop sommigen gewoon zijn het lidwoord van tijdschriftnamen *onverbogen* te laten, en in alle naamvallen bijv. van *de Gids*, *de Letterbode* enz. te spreken. Dat is even stijf als onnatuurlijk [1]) Al luidt de naam niet enkel *Gids*, maar *de Gids*, die *Gids* treedt toch, als 't ware, in levenden lijve en persoonlijk op, en moet daarvan door zijn verbogen lidwoord blijk geven. Door het zelfstandig naamwoord, in dergelijke gevallen, met een hoofdletter te schrijven, geeft men genoeg te kennen, dat men niet een of ander persoon van dat beroep, maar het tijdschrift van dien naam bedoelt. Dit in 't voorbijgaan. Wat de vereenzelviging van *Bell's Life* met *Hollandsche Illustratie*, enz. betreft, gelieve de heer T. in 't oog te houden, dat *Bell's*, de tweede naamval van een zelfst. n. w., *Hollandsche* daarentegen een bijvoegelijk naamwoord is, het eerste dus *niet*, maar het

[1]) 't Is als of men in 't Fransch in den genitief van *de le* (in plaats van *du*) *Journal des Débats*, *Constitutionel*, enz. spreken wou. Het fraaist maakt het in dit opzigt de redactie van het toegezegde nieuwe taalkundige tijdschrift, die van *de Taal- en Letterbode*, en *der Bode* spreekt; 't is te hopen dat haar verder taalvernuft van wat zuiverder allooi mag wezen.

laatste *wel* het lidwoord voor zich vereischt, even gelijk dit ook met *Konst- en letterbode* het geval is. Dit toch is een zaamgesteld woord, dat zoo goed als een niet zaamgesteld, het lidwoord vordert.

VAN VLOTEN.

Verbuiging van bijv. naamw. als zelfstandigen (vgl. XVIII. bl. 181, 625). Ik schrijf met opzet *zelfstandigen* omdat ik de meening van —N niet kan ondersteunen. Er is wel eenig onderscheid tusschen de, op blz. 625, aangehaalde voorbeelden *zwarten* en *eenigen*, in zoover als het eerste woord op *katten*, het tweede op *menschen* doelt, [1]) doch verder niet. In hoever dit nu een verschil in de verbuiging wettigt, wil ik niet beslissen. Maar —N vraag ik, wat dan toch eigenlijk *zelfstandig* gebezigde bijv. naamwoorden zijn?

Indien ik mij niet vergis, treden zij in de *plaats* van het zelfstandig naamwoord, en nemen dien ten gevolge al zijne eigenschappen over. Zoo *dat* waar is, kan ik het onderscheid niet vatten, tusschen de regten van *bont* of *zwart* en die van *eenig*. *Eenigen*, staat voor *eenige menschen*, even als in de phrase, »Er zijn bonte katten, maar ook *zwarten* en *witten*" — *zwarten* en *witten* voor *zwarte* en *witte katten* staan. Waarom nu de *mensch* het monopolie van die *n* moet bezitten, terwijl *katten* en andere wezens er van verstoken moeten blijven, begrijp ik niet. Dat *katten* nu in den eersten volzin voorkomen, en *menschen* in den tweede [2]) niet, doet er naar mijn inzien, weinig toe, aangezien men toch bij *eenigen* aan *eenige menschen* DENKT.

Overigens moet ik —N doen opmerken, (zie Noot) dat er zeer vele personen gevonden worden, (van den ouden stempel) die niet anders schrijven dan: »*Eenige* zeggen, *andere* denken, *deze* en *gene* meenen" enz., ook al komt *mensch* in het geheel niet voor,

---

[1]) Ik wil —N wel toegeven, dat er *eenigen* zijn, die schrijven:
„Eenige lieden beweren, dat.....; andere zeggen in tegendeel, enz." Maar aan den anderen kant zijn er velen, die *anderen* schrijven.

[2]) Getrouw aan het eenmaal aangenomen principe schrijf ik hier *tweede*, niet *tweeden*, omdat dat woord hier *zelfstandig* wordt, en mitsdien behandeld moet worden als een gewoon substantief.

hetgeen bewijst, dat de door —N, als taalregel, verdedigde taalregel volstrekt niet overal en gelijkmatig wordt toegepast.

H. TIEDEMAN.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Oorsprong van eenige oud-hollandsche adelgeslachten. Terwijl men thans onophoudelijk zich bezig houdt met de afkomst van allerlei onbeduidende familiën uit te pluizen, wordt daarentegen die onzer aanzienlijkste historische geslachten geheel verwaarloosd en men moet nog altijd met de genealogiën van Goudhoeven, van Leeuwen en Ferwerda te rade gaan, niettegenstaande zij bewijsbaar wemelen van fouten. Het is opmerkelijk dat, hoezeer die geslachten zich zelven beroemd of althans bekend gemaakt hebben, zoo door hunne daden als door stand en aanzien, zij of hunne genealogen hun nog bovendien eene aloude, meest vreemde, afstamming willen geven, die doorgaans uit de lucht gegrepen is. De Arkels zouden uit Hongarijen gekomen zijn, de eerste Persijn met gravin Lutgard uit het Oosten, die van Heusden uit de graven van Teisterband spruiten, een verhaal waarop Bilderdijk nog zijne bespottelijke pretensiën grondde. Intusschen moet men weten, dat verscheidene dezer geslachten oorspronkelijk een anderen stamnaam voerden en eerst later hun *van* aan goederen ontleenden, zoodat daardoor van zelf die aloude stamboomen in stof vervallen. Zoo heetten de heeren van Arkel oorspronkelijk Buter, wat misschien zoo veel als vrijbuiter of roover beteekent, onder welken naam zij omstreeks het midden der 12e eeuw optreden, zoodat dan ook een charter van 1119 in Bondams Charterboek, waarin zij reeds genoemd worden, blijkbaar verdicht is. In het laatst dier eeuw werden zij heeren van de Lede en eerst omstreeks 1250 van Arkel en Gorinchem, dat dertig jaar vroeger nog aan het huis van Bentheim behoorde, zoodat het oude verhaal dat hun de stichting dier stad toeschrijft, almede eene fabel is. Zoo was ook de stamnaam van Heusden eigenlijk Spierinc (een naam die evenals die van Buter, ook later nog door jongere takken en

bastaarden behouden is) die der Bylanden was Dous, der Montfoorten, de Rover, der Tuylls, de Voogt, der Oestgeesten, Heerman; enkele geslachten hebben die oude toenamen behouden, b. v. Persijn (d. i. Persiaan) de Jeude, d'Ever, Both van der Eem.

Men kan wel aannemen, dat de meeste oude hollandsche adelgeslachten afstammen van de schouten der plaatsen waarvan zij den naam voeren; van de Aemstels en Woerdens is het bekend. De schouten waren namelijk gewoon de breuken en tienden te pachten, allengs werd dit erfpacht en eindelijk per fas et nefas, eigendom, en zoo bleven zij ambachtsheeren, bouwden een slot en werden 's vorsten leenmannen. Alleen het huis van Voorn schijnt van edeler afkomst en uit grafelijk bloed te zijn, maar de zamenhang is niet meer aan te wijzen; alleen kan men aantoonen, dat de gewone opgaaf dat zij van zekeren Pelgrim van Holland zouden afstammen alweder onjuist is; hun land is nog tot in later tijd van het eigenlijke Holland onderscheiden gebleven en had zijne eigene Staten. L. PH. C. B.

Geslacht van Schuler (vgl. XVII, bl. 220; XVIII; bl. 431; XIX, bl. 61). Wij kunnen den heer Vorsterman v. Oyen op n°. 3 van zijne vragen antwoorden, dat Maria Schuler de tweede vrouw was van Jacob Drabbe, geb. 22 september 1602, waarschijnlijk te Bergen op Zoom. Hij was de zoon van Jacob Drabbe en van Christina Marinissen. Uit dit huwelijk is eene dochter verwekt, Christina, geb. 11 aug. 1628. Zij trouwde den 29 april 1654 met Constantin Daniel van Renesse, secretaris en griffier te Eindhoven, beide overleden in aug. 1680, nalatende een zoon Lodewijk genaamd, die eene dochter en twee zoons heeft nagelaten, van welke ons de namen onbekend zijn. K. V. S.

Dirck de Roever Anthonisz (vgl. XIII. omslag n°. 3, 5, 7, 10), schijnt tot het geslacht de Rovere (met de molenijzers in 't wapen) behoord te hebben. Vrage: behoorde daartoe ook Dierick of Dirck die of de Roeder (sic), die den 24 sept. 1568 bevestigd werd in het rentmeesterschap van Woudrichem en het land van Altena (Marcus, Sententien van Alva, bl. 402, 477)?

Jhr. Johan de Roever, was schepen, 1553, 1570, en burgemees-

ter, 1555, 1560, 1574, jhr. Gerrit die Roever, schepen, 1562, en Willem de Roever, gemeensman, 1703, van Tiel. Zie Rink, Beschr. van Tiel, bl. 61, 312, 313, 316, waar ook, Bijlage N., in eene buurtspraak van 14 maart 1444, vermeld worden: Gerrit de Roever, borgemeister, en Claes die Roever van Sandtwijk, schepen in der tijd der stad van Tijel, die, met meer anderen, hunne zegelen aan dat (oorspronkelijk?) stuk hingen. — Den 1 julij 1787 werd het huis van den koopman G. de Roever, staande in de voorstad te Tiel, door het gemeen geplunderd. (Rink, t. a. p., bl. 136.) Vrage: welke wapens voerden deze? M°.

Wapen van de Ruever (vgl. XIV, bl. 376; XV bl. 189). In mijn bezit is een boekje (vlugschriftje) getiteld: »Een brief uit den Haegh, over 't redres van de militie. Tot Wtrecht, ghedruct by Symon de Roover, Boeckverkooper by 't Stad-Huys, anno 1649."

M°.

Geslacht d'Olne (XVIII. bl. 123, vr. 31). Over de bank van Olne zal men zeker iets vinden bij Ernst, Histoire du Limbourg, die er o. a. over spreekt in de beschrijving van het graafschap Daelhem (tom. I. pp. 48, 49), en verwijst naar l'Etat présent de la républ. des Prov. Unies etc., par Fr. M. Janiçon; à la Haye, 1730, t. II, chap. XIII, sect. 2, p. 288 [1]). — Over het geslacht kan geraadpleegd worden, Loyens, Recueil hérald. des bourgm. de Liége, pp. 470, 540, Goethals, Dict. généal. et hérald. M°.

Wapen van Otters (XVIII. bl. 636). In zilver een otter van sabel, een visch van zilver in den bek houdende, stappende op een grasgrond van sinopel aan een water van natuurlijke kleur.

A. A. G.

Familie Lacoste (vgl. XVI, bl. 30, 91, 149, 187, 220, 280, 350; XVII, bl. 120, 150, 348; XVIII, bl. 487). — Het door den heer

---

[1]) Zie over dit werk, Lettres sérieuses et badines, La Haye, 1729. — Er bestaat ook een afzonderlijk werk over het graafschap Daelhem, getiteld: Hist. d. l. ville et du comté de Dalhem dep. les temps les plus reculés, par C. Rahl, Brux. 1852. 8vo.

Kramm ter laatster plaatse beschrevene wapen van Lacoste behoort *niet* tot die familie welke in de *oorspronkelijke* vraag bedoeld wordt: van laatstgenoemd geslacht heeft de heer van der Sande Lacoste het wapen en genealogische bijzonderheden ingezonden, en aan ditzelfde, waren ook Etienne en Bernard Picart vermaagschapt (zie in het bijzonder Nav. XVI, bl. 350).

Betreffende deze twee beroemde graveurs vond ik het volgende vermeld in A. Jal, Dictionnaire critique de biographie et d'histoire, Paris, Plon 1867, page 967, hetwelk ik om deszelfs welligt weinig bekende bijzonderheden, hier woordelijk laat volgen:

»Etienne Picart, on le sait, prit le surnom de Romain pour se distinguer de tous les graveurs du nom de Picart. Il était allé à Rome où il avait travaillé assez longtemps, nous dit-on, camarade et collaborateur de Guillaume Vallet. L'acad. Royale de peinture reçut le 19 Juillet 1664 les deux amis, hommes de talent l'un et l'autre, dont les ouvrages fort estimés des curieux leurs contemporains ne sont pas dédaignés aujourdhui des amateurs.

E. Picart, épousa Angélique Tournant, qui, le 11 Juin 1673, lui donna Bernard, lequel, le 13, fut tenu par Bernard Picart, libraire, père d'Etienne. (Ce Bernard Picart de 1672 est celui que la Biogr. Michaud, par une faute d'impression peut être, et Bouillet qui la copie sans critique, font naître en 1663.)

»Etienne Picart né, croit-on, en 1631 [1]) mourut à Amsterdam âgé de 90 ans le 21 novembre 1721 [2]). (Liste des académiciens). Bernard Picart est un bon graveur dont la réputation très grande fut compromise par la production d'une foule de morceaux, attestant une facilité déplorable. Il reste de lui d'excellentes choses, ne tenons donc pas compte de celles qui sont les fruits malheureux d'une fécondité qui ne sut se contenir. Bernard Picart épousa le 25 Avril 1702 Claudine Prost, fille majeure de plus de 25 ans de Hierosme Prost, et de Françoise Cramoisy." Tous deux demeuraient Rue St. Jaques, vis-à-vis les Mathurins. Leurs témoins

---

[1]) Van Eynden en van der Willigen geven als geboortejaar van Etienne Picart op: 1632; is dit wel juist?

[2]) Ladvocat, dictionnaire historique, geeft als sterfdatum van Etienne Picart op: 12 November 1721.

furent: Etienne Picart, demeurant Rue St. Jaques; Diacre, peintre rue Mazarine; (C. L.) Duflos, graveur, rue St. Jaques, etc. — Le 18 Février 1703, Bernard Picart fit baptiser Roger [1]), presenté à l'église par Roger de Piles, écuyer, de la paroisse Saint Paul, qui signa »de Piles". — Bernard Picart, comme son père alla finir ses jours à Amsterdam, il y mourut, dit-on, agé de 60 ans en 1733." [2])

Uit vorenstaande blijkt dus, dat Anna Vincent de 2e echtgenoot is geweest van Bernard Picart, daar hij haar 25 september 1712 in de Walen kerk te Haarlem huwde, (op attestatie van Amsterdam, alwaar zij 9 september aangeteekend waren), uit welk huwelijk 3 dochters zijn geboren geworden (Nav. XVI, bl. 350). Ik vernam tevens gaarne de beschrijving van het familiewapen van dezen Picart. — Ook *ik* heb *nergens* vermeld gevonden, dat hij door geloofsvervolging zijn land heeft verlaten.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Geslacht van Gelder (vgl. XVII. bl. 85, 152, 320). Volgens de genealogie Hooft, opgemaakt door Van Wieringen, was Jacoba van Gelder, gehuwd met David Matt. de Neufville, de dochter van Jacob van Gelder en Anna van der Vecht.

Het wapen van Gelder, aldaar opgegeven, is een veld van azuur, waarin een versmald, aan de uiteinden breed uitloopend latijnsch kruis van goud. Eene eigenaardigheid bij deze figuur is, dat het onderste been aan den voet is vergezeld van 2 geadosseerde *c* vormige figuurtjes, onderling en achter het been van het kruis heen door een balkje verbonden; alles van goud. TH.

Nederlanders door graaf Floris V en keizer Sigismund geadeld. (Vgl. XVIII, bl. 231). Een voorbeeld van een Nederlander, door keizer Sigismund tot den adelstand verheven, vindt men bij van Leeuwen, Batavia illustrata p. 343, alwaar vermeld wordt, dat hertog Willem van Beieren brieven van confirmatie gegeven heeft op St-

[1]) Is er verder iets van zijnen zoon, Roger Picart bekend? Heeft deze afstammelingen nagelaten? (Ik houd beide *deze* opgaven voor *on*juist).

[2]) Volgens Koks Woordenb. huwde hij te Amsterdam in 1712 Anna Vincent, dochter van Ysbrand Vincent, en overleed 1 mei 1733.

Jacobsdag 1415 voor Laurens van Overvest, die bij open brieven van Sigismundus in hetzelfde jaar »in der hoogster forme met Zegel en Wapen was genobiliteert." TH.

Genealogie der familie van Stepraedt enz., (XVIII, bl. 494; vgl. XIX, bl. 211). Over het geslacht Vijgh raad ik M. aan vooral te raadplegen: d'Ablaing, de Ridderschap van Veluwe, Van Spaen, Inl. tot de Historie van Gelderland, Rink, Beschrijving van Tiel en een artikel in den Gelderschen Volks-Almanak.

In de beide eerstgenoemde werken zal hij ook bijzonderheden omtrent de familie van Stepraedt aantreffen. TH.

De hoogleeraar Jacobus van Nuys Klinkenberg, (XVIII, 635, vr. 178). Zoo veel mogelijk de vragen van J. wenschende te beantwoorden moet ik al aanstonds opmerken, dat de doopnaam niet *Jacobus* was, maar *Jacob*. Zijn vader was Henricus Jansen Klinkenberg, geboren te Harderwijk 6 jan. 1699; zijne moeder Magdalena van Nuys, geboren te Westgraftdijk 20 febr. 1744, waar zijn vader van 1 oct. 1730 tot 25 maart 1765, toen hij overleed, predikant geweest is; hij heeft bij den vaderlijken ook den moederlijken geslachtsnaam gekregen. Staande te Eemnes Binnendijks (1766—1773) is hij in het huwelijk getreden met Maria Elizabeth Merkman, die 18 jan. 1788 overleden is. Van zijne vier dochters, Henriëtta Magdalena, Maria Johanna, Isabella Aletta Martha en Magdalena, was de derde in 1822 nog in leven. Hij overleed 14 september 1817. Meer over hem en zijne verdiensten vindt men bij Glasius in het Godgeleerd Nederland. E. A. P.

[Ook mr. J. I. van Doorninck, B., H. M. C. v. O. en P. v. W. zonden ons antwoorden op deze vraag. Zij verwijzen naar v. d. Aa, Biogr. Woordenb., Croese, Naamregister der Amsterdamsche predikanten bl. 376—380 en het vervolg bl. 151 en 152, van Hengel, Gedachtenis aan de verdiensten van wijlen J. v. N. K. in het Christ. Maandschrift 1822 en het Godg. Nederland van B. Glasius, die als kleinzoon des hoogleeraars, de vragen van J. misschien nader zal kunnen beantwoorden. Wat het wapen betreft, zegt B., welke dominé dacht destijds daarom?]

VRAGEN.

Geslacht Comans. In de kerk te Oostzaandam moet nog een wapenbord aanwezig zijn met de kwartieren van mr. Quintijn Coenen en diens echtgenoot Elisabeth Comans. Wie is in de gelegenheid mij die kwartieren op te geven? Van enkele dezer moeten de namen door den tijd onleesbaar zijn geworden, doch men zoude hierin kunnen voorzien door de wapens dier kwartieren te omschrijven.

Welke bijzonderheden zijn er nog bekend aangaande deze familie Comans, die tot wapen voerde: in azuur, 5 vijfpuntige sterren van goud, geplaatst 3, 2, benevens eene quarte-feuille van goud en pointe? TH.

Dirk Verhey. »Op 5 februarij 1633 kwamen twee afgevaardigden van Rotterdam naar Enkhuizen, om den genoemden magister Frederik Tatinghoff tot het aannemen van eene beroeping naar Rotterdam te bewegen. 't Waren Jacob Woutersen (van Rijckevorsel) en Dirck Verhey." (Schultz Jacobi, Gesch. der evang. luth. gemeente te Rotterdam. Rott. 1865. 8°. blz. 409).

Gaarne wenschte ik iets te weten omtrent Dirck Verhey, zijn geslacht en zijn wapen. Zou iemand, daartoe in de gelegenheid, mij eenige inlichtingen willen geven? KR.

Geslacht Schade van Westrum. Stamt de tegenwoordige familie Schade van Westrum af, van den Scade, die door Beka en Heda wordt opgenoemd, als ministerialis van Otto van der Lippen, bisschop van Utrecht 1238?

Is dat geslacht ooit in de ridderschap van Utrecht opgenomen geweest? A.

MENGELINGEN.

Honderdjarigen. (Vgl. A. R.; XIV. bl. 254, 282, 319, 349; XV. bl. 32, 61, 95, 319; XVII. bl. 320.) Zie Jac. Lydius, Vro-

lycke Uren, Dordr. 1650, 3e dl., bl. 108.— von Zedlitz-Neukirch, Diplom. Blätter für Geneal. u. Staatenk., n°. 42 (23 novembr. 1837), S. 168, waar men leest: »Der älteste Schauspieler, der von »der irdischen Schaubühne abgetreten, war wohl Jean Noel, der »am 13 Januar 1829 zu Paris 118 Jahr alt gestorben ist. Er hatte »schon in seinem 8 Jahre die Bühne betreten, über 50 Jahre lang »auf ihr mit auszerordentlicher Brauchbarkeit gewirkt, und 2769 »Rollen einstudirt. Er war 130 mal König, 920 mal ein ehrlicher »Mann, aber viele tausend mal ein Schurke gewesen, überdies »1040 mal gestorben, mehr als 3000 mal in den Kerker gewan»dert, ohne jemals die heitere Laune und sein gutes Herz zu »verlieren. In Berlin starb im monat October der älteste Bewoh»ner der Hauptstadt an der Cholera, es war ein Israelit Namens »Gumpers, er erreichte das seltene alter von 105 Jahren." — Megerle von Mühlfeld, Memorabilien des Österreichischen Kaiserstaates, Wien 1825, S. 367: »Am 8 September 1798 starb zu St. »Pölten die in der Pfarre Ansbach im V. O. W. W. geborne »Sabine Schredl, eine unverheirathete Weibsperson, nachdem sie »zwey Monathe über 106 Jahre gelebet hatte. Die meisten Jahre »ihres Lebens brachte sie als Dienstmagd, und beinahe immer »gesund zu. Als aber ihre körperlichen Kräfte zu den schweren »Dienst-arbeiten nicht mehr hinreichten, beschäftigte sie sich mit »Nähen, und verfertigte noch in dem Alter von 101 Jahren »Hemden, ohne Brillen nöthig zu haben. Noch am achten Tage »vor ihrem Tode war sie in die Kirche gegangen, und behielt »auch bis dahin den vollständigen Gebrauch ihrer Sinne. Endlich »ward sie von einem anhaltenden Fieber befallen, das ihre Kräfte »aufzehrte, und in wenigen Tagen ihr Leben endigte. — Der am »16 October 1798 zu Schakwitz, einem zur k. k. Familien-Herr»schaft Pawlowitz in Mähren gehörigen Dorfe, verstorbene pensio»nirte Revierjäger Franz Bayer erreichte das seltne Alter von »109 Jahren. En heirathete in seinem 48 Jahre. Nach 45 Jahren ver»lor er seine erste Frau, und 7 Jahre nachher, als er bereits sein hun»dertes Jahr zurückgelegt hatte, schritt er zur zweiten Ehe. Von 11 »Kindern, die er mit seiner ersten Gattinn erzeugte, haben nur 3 den »Vater überlebt. Seine Lebensart war jederzeit sehr mäszig. Nur wenig fühlte er die Schwächen des Alters. Noch eine Stunde

»vor seinem Tode las er mit freien Augen die gewöhnlichen Ge»bethe für Sterbende, und indem er seine Gattinn und Kinder »segnete, gab er sanft seinen Geist in die Hände des Herrn." — Von Steinen, Westphal. Gesch., II Thl., S. 87: »Im Jahr 1742 »versturbe hieselbst (te Lüdenscheid) die Witwe Grinold im 101 »Jahr ihres Alters." — III. Thl. S. 1324: »Zu Halsenbeck, in »der Olkinghauser Bauerschaft, sturbe 1714 Johan Collenbusch »im 103 Jahr seines Alters, seine Frau Maria ist 104 Jahr alt »worden, und haben diese Eheleute 75 Jahr im Ehestande ge»lebt. — 1730 ist Johan von Oyen zu Hillerkhusen an einem »Beinbruch im 115 Jahr seines Alters gestorben, er war noch so »stark, dasz er alle Sontage zu der, eine Stunde von ihm entle»genen Kirche kam. Im 90 Jahr heirathete er und zeugete einen »Sohn, welchen er gros gesehen hat."

Th. de Langeac, dans le Bulletin de l'Univers illustré, 10e année, n°. 638 (Samedi 4 mai 1867): »Un cas de longévité remar»quable s'est présenté à Heiligenstad, en Hongrie, où est mort »récemment le cordonnier Joseph Tanod, à l'âge de 114 ans. Il »avait conservé jusqu'a sa fin l'usage de l'ouïe et de la vue. Né »en 1752 à Saint-Georges, en Hongrie, Joseph Tanod avait appris »le métier de cordonnier, puis s'était engagé et avait pris part »à la campagne contre les Turcs, dans laquelle il avait reçu cinq »blessures. A l'expiration de son service, il était allé à Vienne, »où il exerçait encore son métier en 1805, lorsque les guerres »napoléoniennes lui firent reprendre du service dans l'armée. La »femme et les enfants de Joseph Tanod l'avaient tous précédé »dans la tombe, à l'exception d'une fille avec laquelle il vécut »jusqu'à son dernier jour. Il n'avait jamais été malade, était fort »sobre, et ne mangeait plus de viande depuis onze ans. En »revanche, il fumait tant qu'il avait constamment la pipe à la »bouche." — Magazin pittoresque, t. XXX (1862), p. 131. — J. P. Catteau, Tableau des Etats danois, Par. An X, t. III p. 93, 94: »En 1733, on présenta à Chrétien VI, pendant son séjour en »Norvège, quatre hommes et quatre femmes mariés, dont l'âge »total faisait plus de huit cents années, chacun de ces époux »ayant au delà de cent ans. Ils étaient tous des environs de »la ville de Frédéricshald, et se portaient si bien, qu'ils exécu-

»tèrent une danse nationale en présence du roi." — Bijv. tot de Prov. Gron. Cour. van dingsdag 15 maart 1859, n°. 32 (over Maria Johanna Elizabeth Beijken, wed. Abraham Hindriks Lesterhuis, en Jacob Former). — Nederl, Jaerb., july, 1762, bl. 540: »Eindhoven. Alhier is, in deze hooimaend, in den hoogen ouder»dom van honderdenveertien jaren, overleden den heer Albertus »van der Ven, schepen van deze stad, welke bediening hy over »de zestig jaren met veel lof bekleed heeft." M°.

Honderdjarigen. Bij alles wat hierover gezegd is kan nog gevoegd worden:

»Alphabetische beschrijving van bijna acht honderd stokoude menschen, die een eeuw, en daar over beleeft hebben; met de tijd wanneer geboren en overleeden zijn; alsmede derzelver bijzondere leevenswijze, ontmoetingen, huwelijken, kinderen, enz." Te Leeuwarden, Gedrukt bij Johannes Seydel, Boekverkoper op den hoek van de Koningstraat, 1785. Het boekje is in 8°. en is behalve de inleiding 128 bladzijden groot. A. C. D. G.

Een honderdjarige. In de Brielsche Courant van den 21ⁿ sept. 1789, leest men een berigt uit Leeuwarden van den 12ⁿ sept. van gemeld jaar, en van den volgenden inhoud: „Van Wijtgaard, »onder den dorpe Wirdum, heeft men vernomen dat zeker Heer »Sixtus Petraeus, wonende aldaar, den 4ⁿ dezer zijn verjaardag »van het 103ᵉ jaar zijns ouderdoms gevierd heeft, zijnde vrolijk »en welvarende en nog volkomen van krachten en vermogens, en »dat hij tot aller verwondering in de vorige week op de jagt ge»gaan zijnde, drie wilde eendvogels in de vlugt geschoten heeft, »en wel zoodanig, dat ze allen in den kop getroffen zijn, hetwelk »hij verklaarde dat zijn doel was geweest om de vogels niet in »flarden te schieten." ELSEVIER.

Voorbeelden van hoogen leeftijd. Den 16den julij 1838 overleed in de parochie Ernstbrum in Neder-Oostenrijk, George Domberger, daglooner, in den hoogen ouderdom van 130 jaren. Hij was te Zierotitz, in Moravië, in 1708 geboren; diende ten tijde van keizer Karel den VI, als pakknecht onder een regiment van prins

Eugenius van Savoyen, naderhand als stalknecht op de baronie Ernstbrum zelve, en trouwde eerst in zijn honderdste jaar. Slechts weinig veranderde, tot zelfs op het laatst van zijn leven, zijn geheele uiterlijk, en hij genoot het voorregt, om vooral de laatste 9 jaren, van kommer en zorgen bevrijd te zijn, daar hij sedert den 12den julij 1829, tot zijnen dood toe, eene dagelijksche toelage trok uit de keizerlijke privaatkas.

Te Weenen, in de voorstad Wieden, stierf in october 1839 J. Eliz. Thaler, 116 jaren oud; zij had gedurende den tijd van 105 jaren, bij drie geslachten, van ééne familie gediend.

Dezer dagen ontving Maagdenburg een bezoek van een in Rusland gevestigd hoog bejaard grijsaard, dat men wezenlijk merkwaardig mag noemen. Hij telt niet minder dan 119 jaren, en is een geboren Duitscher, die te Freiburg, aan de Unstrut, het eerste levenslicht aanschouwde. Op zijn 19de jaar verliet hij Duitschland, reisde lang als slotemaker rond, vestigde zich later als zoodanig in Rusland, en werd eindelijk in de keizerlijke geweerfabriek te St. Petersburg aangesteld, waar hij niettegenstaande zijnen hoogen ouderdom, tot nog voor korten tijd druk werkzaam was. De keizer op dezen belangwekkenden grijsaard opmerkzaam gemaakt, heeft hem, naar men verhaalt, bij zich geroepen, en hem toen de vrijheid gegeven, om te zeggen, wat hij bovenal wenschte. Nu gaf de stokoude man te kennen, dat hij niets meer verlangde, dan thans, na 100 jaren, zijn geboortegrond nog eenmaal weder te zien. Het verzoek werd hem natuurlijk toegestaan en door de liefderijke voorzorg des keizers, werd hij zelfs van een rijtuig voorzien, en hem een geneesheer op reis medegegeven. Toen hij te Leipzig kwam, had hij die stad juist in eene eeuw niet meer gezien; want op zijn 19de jaar was hij van daar, waar hij het slotemakerswerk geleerd had, naar buitenslands vertrokken. Hij hield er zich echter slechts een paar korte uren op, daar zijn gemoed hem bovenal naar het dorp henendroeg, waar hij, zulk eene lange reeks van jaren geleden, als knaap had gespeeld.

Bovenstaande mededeelingen zijn ontleend aan den *Konst- en Letterbode* voor 1839 en 1842; bijna elke jaargang van dat tijdschrift bevat eenige voorbeelden van hoogen leeftijd, waarnaar ik belangstellenden kortheidshalve verwijs. J. I. V. D.

Voorbeelden van hoogen leeftijd. Op den 28sten junij ll. overleed te Bybroek op Jamaica Letitia Con, de oudste der bewoners van het kerspel. Volgens haar zeggen, was zij reeds, tijdens dat Port Royal door eene aardbeving werd verwoest, een aankomend meisje. Zij gebruikte nooit eenigen anderen drank dan water, en moet meer dan 160 jaren hebben bereikt. — Achttien maanden geleden stierf er op de plantaadje Holland eene Negerin van 140 jaren.

(Konst- en Letterbode, 1838, II, 255.)

Schotland. Dezer dagen is bij Turift in het Graafschap Banff een arm landman gestorven John Gordon genaamd, die den ongemeen hoogen ouderdom van 132 jaren bereikt had, en een' zoon van 92 en een' kleinzoon van 73 jaren nalaat.

(Konst- en Letterbode, 1838, I, 16.)

In het Departement Hante-Garonne (Frankrijk) is dezer dagen overleden vrouw Pirou, die den ouderdom van 158 jaren bereikt heeft. Zij behield tot haren dood hare geestkracht, maar was zoo vermagerd, dat zij na haren dood niet meer dan 42 ponden woog. Op haar 66ste jaar verkocht zij hare kleine bezitting voor eene lijfrente van 162 francs, die dus 92 jaren aan haar is uitbetaald.

(Konst- en Letterbode, 1838, II, 367.)

In den jare 1838 bereikten in Rusland

858	den	ouderdom	van	100—105	jaren
125	»	»	»	110—115	»
130	»	»	»	116—120	»
111	»	»	»	121—125	»
3	»	»	»	126—130	»
5	»	»	»	131—140	»
1	»	»	»	145	»
3	»	»	»	150—155	»
1	»	»	»	160	»
1	»	»	»	165	»

(Konst- en Letterbode, 1839, II, 303.)

Oud opschrift te Amsterdam, (vgl. XIV, bl. 159, 250.) Dit opschrift wordt ook medegedeeld door J. Mandrillon, in zijne Aanmerk. ov. h. stadhouderschap, geplaatst achter zijne Gedenkschrift. betr. tot de omwentel. i. d. Ver. Nederl. in 1787, 2de druk, Duink., 1772, in de Voorrede, Noot (I). M°.

Christiaan Sopingius, genaamd de muizenvanger. Ik meen dat over dien predikant in den Navorscher reeds gesproken is; doch eenige jaren geleden heb ik uit zeker handschrift, handelende over amsterdamsche kerkelijke zaken, het volgende getrokken:

a°. 1617, hebben de Walen te Amsterdam vergadering gehouden door een Leidsch student, genaamd Jaques Watelier, ten huize van Willem Sweers en Christiaan Sopingius, onder de Classis van Thiel genaamd den *muisenvanger*, dat is: een die onder het pretext van muizen te vangen, een jonge dochter heeft beslapen, van een huisman daar hij in de kost was, die hij daarna ook heeft moeten trouwen.

Is de naam van Sopingius huisvrouw bekend?

ELSEVIER.

Zonderlinge titels van boeken. Wohl bekomb dirs Bad, Ludwig! o. poetischer Baad-Mantel, umbgeben Ludovico XIV, als dessen See-Armada in ein heisses Baad geführt und von denen Engell- und Holländern ohnweit Pleymouth totaliter geschlagen worden. 1692. 4to. V. O.

VRAGEN.

Uithangborden van logementen te Montpellier. In Thümmel's Reise in die mittaglichen Provinzen von Frankreich, 6er Theil s. 65 (Leipzig Göschen 1854) lees ik:

Die Schilder der Wirthshäuser sind alle aus der Botanik genommen. — Da hört man von keinem römischen Kaiser oder Kurfürsten, wie in Frankfurt und andern deutschen Staten, sondern nur Namen aus dem Linnee. Ich fragte nach dem besten. Mein Lohnlaquai nannte mir die Rhabarber-Planze und die China-Wurzel usw.

Kan een der lezers van den Navorscher mij ook zeggen, in hoe verre deze mededeeling waar is, en zoo ja, hoe die namen van logementen ontstaan zijn, en welke hôtels met plantennamen men thans nog te Montpellier vindt? J. H. K.

GESCHIEDENIS.

Brief uit Rostock. 1521. Christiaan II — Martijn Luther. In het Rijks-archief bevindt zich het archief van de heerlijkheid Ameland, van het Syndicaat overgenomen, dat deze stukken in 1829 bij het slopen van het kasteel der Cammingha's te Ballum op Ameland had verkregen. De Jelmera's-, Heringa's-Cammingha's en hunne erven waren heeren van dit eiland, totdat het bezit dier heerlijkheid op 27 mei 1704 op Z. H. Johan Willem Friso, prins van Oranje-Nassau overging en onder zijne nazaten tot het jaar 1795 verbleef. Het oudste gedeelte van deze belangrijke verzameling (1400—1600) is gecopiëerd en de zegels daaraan gehecht zijn afgeteekend op kosten van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde. Over den inhoud er van, zoowel belangrijk voor de kennis van de geschiedenis van het Ameland, als van de taal aldaar gesproken en van den band van leenroerigheid waarmede het met Holland verbonden was, hebben wij dezen winter eene eerste voorlezing in genoemd genootschap gehouden. Doch het archief bevat ook enkele stukken niet tot het Ameland of Friesland betrekkelijk. Wij vonden er eenen brief in, waarschijnlijk in het begin van het jaar 1521 geschreven uit Rostock en die merkwaardig genoeg is als van een tijdgenoot om in den Navorscher een plaatsje te vinden. Al *navorschende* kwam hij ons althans onder de oogen. Ziet hier dien.

Voertmeer soe wold ic U wat nijer tijding ghescrijven die hier (te Rostock) is wt Swedenrick van den Coninck van Deenmerken (Christiaan II [1]) die heft Stockhollum ende Calmar in ende heff die muiren dael (del, neder) laeten werpen ende der borch ende den Aertschen biscop van Opsal (Upsal), Mathias Ottonen Swijne-

[1]) In Nederland vooral bekend geworden door zijne hollandsche bijzit Diveke, hare moeder Sigebert, zijn huwelijk met Isabella, zuster van keizer Karel V, zijne hollandsche volksplanting op het eiland Amak, zijne vlugt, 1523, naar de Nederlanden en de gevolgen daarvan. Hij stierf in 1559.

hoeff, biscop van Strenghe, ridder (s) ende ander eedelmans die beste des landes van Sweeden, al die raet van Stochollum, bijholden een borghemeyster dat een Duuetsche is, gekoppet, die hee al to gast ghebeeden hadde ende des drudden daeghes als die aertsbiscop hem ghesaluet hadde Koninck ende gheweldich heer van Sweeden, heft hij se al laeten afhouven ende in vuuren (verbranden): de gheweer bij sich hebben let hij henghen. Den Heeren Steen Stuer (Stenon Sture), die een jaer doet west is, heft hij laeten verbranden. Die moeder Stenonis (Sigrid Banier, Stenons moeder) heft hij in den sacke beneijet ende in der zee gheworpen; die vrouwe Stenonis (Christina Gyllenstierna) heft hij ghedwonghen ijnt kloester thoe gaen ende anders feel boeser artykel die hy aenrijchtit. O booser tyranne is nijcht ghehoert in onse ende voer onser tijden. O bedroefliker dijnck waer men 't vertellen sal, want hie leet afhouwen den monick die den bijecht der armer luijden ghehoert heeft. O schreijlike handel ende seyde (?) die soe feel onschuldigher menschen wech nemmet, gelt, guet, ziel ende lijve verdommet. Voermeer (voorts) soe heft hee al dijsser luijden lichaemen toe polwer verbrant dem eenen met den anderen, dit is soe waer ghescheen.

Oock meer soe is hier thoe Rostwyck (Rostock, vgl. Danswich, = Dantzig) excommuniceert, condemneert die groet doctor Martinus Luijter van Wijtenbergh, mijt al sijn adherenten.

Oeck dat meer is, die sijn boeken ende die nijcht (niet) en verbrandet bijnnen LX, bij sich heft ende ist dat hij se nijcht overbrenghet men schol hem nijcht communieere ende op dem kerckhove begraven. Oeck soe heft die sulffte doctor Martinus dat corpus canonicum als decreetum ende decretales mitten pausliker bullen verbrandet op dem merke ende thoe Wijtenbergh (30 Decb. 1520. Seckendorff I. bl. 136) ende dit is soe waer. Nijch sonder tijdigh is hier meer daer ic u schrijven kan.

Die somma was XCIX stuvir marcs.

Het vermelden van het corpus canonicum, decretum, decretales en ook het naïve post-scriptum doet den student kennen, die zich te Rostock aan de in 1419 opgerigte universiteit, in 1521, ophield. Hij schrijft naar huis wat hem het gerucht had medegedeeld: hoe

de wreede [1]) Christiaan II in november 1520 te Stokholm woedde, eene hoogst merkwaardige gebeurtenis, en hoe »die groote doctor Martinus Luijter" het corpus canonicum openlijk verbrandde, eene wereldgebeurtenis. Daarna vermeldt Haije van Cammingha het *facit* van zijn schuld. Wij vermoeden toch dat hij, de toen 18-jarige jongeling, die de hoogescholen in Duitschland, Frankrijk, Italie en elders bezocht en later met mannen als Wigle Aytta, Jochem Hoppers, Desiderius Erasmus in briefwisseling kwam, dezen brief heeft geschreven. Bij Mallet in zijne Histoire de Dannemarc (Copenh. 1765. 4to t. II. p. 223) worden de namen der onthoofde en verbrande bisschoppen opgegeven. »Vincent Evêque de Scara, Matthias de Stregnès." Gustaaf Trolle, de aartsbisschop van Upsal, door hen en anderen afgezet, was toen hun aanklager, regter en partij. Mallet zegt p. 226, »le Prince ne quitta la Suède qu'après y avoir fait périr environ 600 personnes des derniers supplices." De straf werd aan de genoemde vrouwen niet uitgevoerd. »Il n'est pas vrai que le Roi ait menacé Christine de la faire noyer," zegt Mallet p. 225.

J. D.
L.

Staatkunde van het kerkenzakje, (vgl. A. R. enz.) In een pamflet getiteld: Nederlands stadhouder tot den God zijner vaderen, of taal van een verdrukte ziel en troostreden van den vervolgden, beleedigden en belaagden Vorst Willem den Vijfden, enz. (1787), lees ik bl. 15.

Het volgend vaersje,
gevonden in een der
Armzakjes,
te
Rotterdam.
(Wy geeven het letterlyk.)

Houw moed, o Volk van Nederland!
Al spert de Nyd haar helsche kaaken

[1]) Zie J. Suaning, Christiernus II, Daniae rex, speculum regis magni, crudelis, infelicis, exsulis, exemplum ceteris. Francof. 1658. 8°.

Waar 't mogelyk, om U af te maaken
De pylen zyn nog niet ontwand.

Wy en Oranje snood beloogen
Vervloekt, gehaat, ja wat niet al,
De ondeugt komt al haast ten val,
God zal niet altoos 't kwaad gedoogen.

De Deugden van dat waardig Bloed
Zyn nog van veelen aangebeeden,
Schoon tot der braaven smaad bestreeden
Door 't rot van 't Loevesteins gebroed.

Houw moed, o Volk van Nederland!
Al spert dat Schuim, zyn helsche kaaken,
God zal ter onzer hulp ontwaaken,
Wy steunen op zyn sterke hand.

J. I. V. D.

Gildekleeden, Gildekleedingen, (vgl. IX, bl. 298; XI, bl. 85). In de stadsrekeningen der stad Antwerpen van het jaar 1403 en 1404, vindt men het volgende.

Item, dat vlueghs na de Sinxenmerct te Mechelen een groot schietspel was vanden Voetboghe, daer de ghesellen hier vander stad den Voetboghe toe horende hen zeere toe bereydden, omme zuuerlec daer in te comene te watere, ende oec te ligghene ten spele vors. mids dat zij soe na ghebueren waren, daermen hen toe gaf te hulpen van haren coste van der stad weghen, xij lib. xiij s. iiij d. gr. vlms. Item, dat een groet deel van den besten ende zuuerlicsten persoenen vander stad met hen daer voeren, die gheene cleederen vander scutterien en hadden, datmen mids dien dede maken wel iij.^c ende xxvj roede caproenkene, die elc op sijn hooft droech, ghetekent aen deen ziide metter borch, ende aen dander ziide met eenen boghe van ziluere, mids datmen tgeselscap van Antwerpen bekennen soude; hier toe worden ghecocht twee roede lakene ieghen eenen man van Zichene, ende cost elc laken xxv s. gr. vlms., quam ij lib. x sch. gr. vlms. Item, noch jx elle roets lakens, diere ghebraken; coste elke elle viij gr. xiiij miten vlms.,

quam vj sch. jx d. gr. x miten vlms. Item, Jan de Visschere, die alle de caproene sciep ende nayde, hadde dair af viij sch. gr. vlms. Item, Michiel Lodewiics ende Andries de Cuypere, pingerers ende hare ghesellen, die de borghe ende de boghen van zilueren vellen sneden ende opte caproene lijmden, hadden daer af vore haren arbeyt xj sch. iiij d. gr. vlms. Item, xiij dozinen zilueren vellen, daermen de borghe ende boghen af sneet, coste elke dozyne xij gr. vlms., quam xiij sch. gr. vlms. Item, iiij.c torken, diemen hen oec gaf te hulpen van haren vyerne, coste elc hondert tieghen Cole Meskene ij sch. gr. vlms., quam viij sch. gr. vlms. Item, een vat daer mense in leyde, coste iiij gr. Item, Hanske de tuymelere, (als nar of gek van het gild) die doorgaens bi hen was, ende alle auonde speelde vore hare herberghe, ende hem daer verwranc en zeer dede, soe dat hi langhe daer af qual, datmen hem omme gods wille gaf te hulpen van siinre cost in siere ziecten, vj sch. viij d. gr. vlms. A. C. DE GRAAF.

Overwintering op Spitsbergen, (vgl. XIX, bl. 170). Dat berigt van Arrenberg behelst allezins waarheid. Het journaal door de matrozen gedurende hunne overwintering gehouden en na hunnen dood gevonden, is door G. J. Saeghman te Amsterdam in zijne Verzameling van Reizen (omstreeks 1663 verschenen) uitgegeven. Over deze reis en de uitgaven van het journaal zie men: Tiele, Mémoire sur les Journaux des navigateurs Hollandais, 1867, p. 275—279. FRED. MULLER.

Overwintering op Spitsbergen. Zie hierover de Geschiedenis der stad Hoorn enz. door C. A. Abbing, 4e deel, bl. 55 der bijlagen, waar U—H zal vinden: »Kort verhael uyt het Journael van de personen die op Spitsbergen in 't overwinteren ghestorven zyn. Ao. 1654." In de noot op bl 59 wordt opgegeven dat dit verhaal reeds in 1646 te Hoorn werd gedrukt en gevoegd achter het journaal van Bontekoe. LABORANTER.

Johan van Hasselt In dit tijdschrift, dl. IV, bl. 167, wordt gevraagd: of er niets meer bekend is van dezen reiziger, diplomaat en militair? Men zou derhalve onderstellen, dat in deze vraag

slechts van één persoon sprake was; dit is echter niet het geval.

De reiziger is Johan Lucasz. van Hasselt, schilder aan het hof van Perzië en die in 1626 den ambassadeur door den vorst aan H. H. Mog. gezonden, vergezelde, in hetzelfde jaar naar Perzië terugkeerde en andermaal in 1630 in het vaderland terugkwam, maar nu om als agent van den perzischen vorst alhier verblijf te houden.

Met den diplomaat wordt bedoeld Jan van Hasell, licentmeester te Batavia, en die in 1628 naar Suratte vertrok, om aldaar uit handen van Pieter van den Broecke de directie over te nemen; terwijl de militair is Johan van Hasselt, die in 1634 werd benoemd tot kapitein, op een voorstel van prins Frederik Hendrik. Hij deed den eed in die betrekking den 24en mei van genoemd jaar.

LABORANTER.

Lijst van gevangene officieren (XIX bl. 166). Deze zijn gevangen genomen in den zeeslag op het Slaak door den zeeuwschen admiraal Holaert tegen de spaansche flotille in 1631. Behalve de meer algemeen bekende werken kan men hierover nazien drie brieven, van 13, 14 en 16 sept. 1631 door de gedeputeerden der stad Medemblik, den burgemeester Pieter Pietersz. Aker en den pensionaris Nicolaas Stellingwerff uit den Haag aan het bestuur der eerstgenoemde stad geschreven en door L. geplaatst in het Tijdschrift voor het Zeewezen (Pilaar en Obreen) 10 dl. 6 stuk. Uit een brief van den 18 sept. 1631 door de bovengenoemden mede aan het bestuur van Medemblik geschreven, kunnen wij het volgende nog daaraan toevoegen:

»De tijdinghe van den gevangenen wast meer en meer aen, ende wordt bevonden dat tot Bergen op Soom gebracht syn over de 3000, tot Steenbergen 500 ende datten Vice Admirael Hollaert in syn byhebbende scheepen wel 1000 heeft; sulcx datter tusschen de 4 à 5000 gevangen syn, daeronder meede verscheyden capiteynen ende andere officieren ende meede den geweesen gouverneur van Grol, Dulcken; Graaff Jan den Prince van Barbanson ende den Admirael syn met een roey schuytjen ontcomen ende int Prinsenlandt by den haeren gearriveert ende gesalveert, en heeft Graaff Jan alreede een trompetter uytgesonden omt rantsoen voor

de gevangenen te maeken, dan is geantwoordt dattet noch wat vroech was. Wij sullen hiermeede besluyten Uwe E. Hier en tusschen Eersaeme enz.

Actum Haghe. (*Eig. get.*) P. PIETERSZ. AKER.
den 18 september ad. 1631. N. STELLINGWERFF.
Het opschrift is als voren gesteld. LABORANTER.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Begrafenispenning ter gedachtenis van Jodocus van Lodensteijn. (XVIII bl. 355; XIX bl. 12, 286). De afmeting van mijn exemplaar was juist, en de opschriften zijn ook in hun geheel door mij medegedeeld geworden. In het gewicht echter, is eene drukfeil ingeslopen: dit moet zijn 81 wichtjens. Het blijkt nu uit het exemplaar van den heer Eberson, waarop 25 *ann.* en *Hebr.* 11 *v.* 4, uitgeschreven, voorkomt, (al hetwelk op mijn exemplaar niet gevonden wordt), dat de gegraveerde begrafenispenningen, hoewel ter zelfder gelegenheid uitgereikt, somtijds onderling verschilden, iets, dat ik vroeger nog nergens heb aangewezen gevonden. Ik vermoed voorts, dat er gewoonlijk zóó vele penningen werden uitgedeeld, als er dragers van het lijk waren. Bij Vondels begrafenis, zoo meldt van Loon, III. bl. 282, die drie dagen na zijn overlijden in de Nieuwe kerk te Amsterdam plaats had, werd zijn lijk door 14 dichters derwaarts gedragen, en »ieder van dezen werd met eenen gedreven penning beschonken," aldaar afgebeeld en beschreven. Hoezeer nu een gegraveerde penning des noods gereed kon zijn, om tenzelfden dage te worden uitgereikt, in zoovele exemplaren, als er dragers waren, kan dit in drie dagen tijds niet het geval zijn, met een fraai gedreven penning, als die is op Vondel, met borstbeeld en zwaan. De begrafenispenningen zullen dus wel meestal later zijn uitgereikt. Dat voorts de begrafenispenning op van Lodensteijn zeldzaam te noemen is, zoude ik dááruit opmaken, dat ik, mijn exemplaar bij de veiling van mijn vaders kabinet in 1854 aangekocht hebbende, sinds nog geen tweede exemplaar heb ontmoet, dan thans dat, door den heer Eberson medegedeeld.

Amsterdam. J[o]. DE VRIES, JZN.

Het saturdags-gezelschap te Amsterdam. (vgl. XVII bl. 171). Den geachten vrager zij gemeld, dat het gevraagde gedicht te vinden is in Petri Burmanni Secundi Poëmata, Lugduni Batavorum 1774, en luidt als volgt:

LVSTRO DECIMO
SODALITII SATURNALIS
INSIGNIUM XIV VIRORVM,
QVORVM PLERIQVE INTER MAGISTRATVS AMSTELAED.
EMINENT, SPLENDIDISSIMIS EPVLIS CELEBRATO,
ET EGREGIO NVMISMATE DECORATO,
AMSTELAED. D. XX FEBR. CIƆIƆCCLXVIII.

Felices epulas! et opimae splendida mensae
Fercula, quae dulci rore, Lyaëe, rigas!
His renovant, post lustra decem, sollemnia festa
Nobilia insignis membra sodalitii.
Membra sodalitii, sincero foedere nexa,
His sacra, quae Patribus culta fuere, colunt:
Sacra, quibus nullis Concordia fracta querelis
Praesidet, et puro corde probata Fides.
Hae frontes animant hilares: hae gaudia reddunt
Vera, per innocuos intemerata jocos.
Hoc sale magnificae conditur gratia mensae,
Cui Charites adsunt, Laetitiaeque dator.
Ipse mihi videor lectis adcumbere Divûm,
Coelicolûm ambrosias et celebrare dapes:
Oceano quales diffusus ab hospite vultum
Cum Superûm peragit Jupiter ipse choro.
Bacche Pater, curis qui pectora solvis amaris,
Jungere cui socias gaudet Apollo manus;
Si tua non tetrici ferimur tutela Poëtae,
Hunc sibi festiva dedico fronte scyphum.
Hunc ego, ceu mensis positam genialibus aram,
Quaeque tui, Nyseu, fulminis igne calet;
Hunc digitis tango, dum verba precantia fundens
Pro Convivarum vota salute fero;
Ut decora Amsteliae maneant praelustria terrae,

Et Batavum inradient sidera certa polum:
Tuta quibus Patriae Libertas publica, numquam
Naufragii tabulas ploret inulta sui!
Majugenae auspiciis de divite Copia cornu
Fundat in augustas commoda mille domos!
Spectata Proavûm digni virtute Nepotes
Hunc quoque secla colant post iterata diem!

A. C. DE GRAAF.

Medaille op 't volbouwde stadhuis te Amsterdam met de Beurs. (XIX, bl. 126). De heer P. H. van Gelder te Velp meldde ons onlangs, in zijn penningkabinet een fraai en ongetwijfeld echt exemplaar dezer medaille te bezitten, hetwelk, evenals bij van Loon, *Munter*, en niet *Muller* heeft. Het blijkt dus daaruit, dat van Loon in zijne afbeelding en beschrijving der Medaille zich niet heeft vergist en alzoo de exemplaren, die *Muller* hebben, niet echt zijn, maar nagemaakt, hoezeer dan ook *Munter*, als medailleur, ten eenenmale onbekend is. — Wij zijn dus verplicht ons vorig artikel te retracteeren en maken er onze medeverzamelaars opmerkzaam op, om bij aankoop niet bedrogen te worden.

Amsterdam. JO. DE VRIES, JZN.

Rijnsgulden. (vgl. XV bl. 36, 111, 131, 199). Ook te 's Hertogenbosch, was reeds in de 15e eeuw de rijnsgulden bekend, zoo als blijkt uit de ontvangsten der stad, van 1496.

Verpachte accijnsen:

De Wijn-accijns	2240	oude	schild.
Den 5de penning	2925	»	»
Den halven Plack	1360	»	»
Den Bier-accijns	1425	»	»
Den G. Wilhelmus tuyn	466	»	»
Den Stuiver	600	»	»
Het Weg- en Dijkgeld	500	»	»
De Kraan-accijns	268	»	»
De Runderen-, Varkens-, Schapen-, Ossen-, Koeijen- en Paarden-accijns	315	»	»

De nieuwe Zout-accijns . . . . 211 oude schild.
De oude Mede-accijns. . . . . 148 » »
Totaal 10,458 oude schilden of 15,687 ryns gulden.

A. C. DE GRAAF.

Romeinsche oudheden te Hildesheim gevonden. Hermans hort of Hermans, des Cheruskers schat te Hildesheim, zoo luidt het opschrift van een stuk in de Garten Laube n°. 58, 1868. Met vele bekortingen deelen wij het mede daar het een verslag behelst over eene der belangrijkste oudheidkundige ontdekkingen in Europa, in de laatste jaren, gedaan.

Het was op den 17den of 18den october 1868, omstreeks den middag, dat zich in de goede stad Hildesheim (niet ver van Hannover gelegen) het gerucht verspreidde dat er een groote schat was gevonden. Het gerucht bevestigde zich en weldra was de schat in aller mond en bleef zulks weken lang, want en metaal- en kunstwaarde er van bleken zeer groot te zijn. De plaats waar de schat werd gevonden ligt aan den westelijken voet van den Galgenberg, behoort aan de pruisische schatkist en is thans te Berlijn. De vinders waren soldaten die hier eene plaats om de schijf te zetten uitgroeven. Op eene diepte van negen voet stieten hunne spaden op eene holle plek. Iets dat op een stuk verroest metaal geleek kwam voor den dag. Dieper in den grond glansde het als gebroken zilver doet. De gravers werkten nu voorzigtiger en ziet een rijke schat zilveren vaatwerk vertoonde zich aan hunne verraste blikken. Enkele stukken waren door de vochtigheid vernield en kwamen slechts gebroken te voorschijn, maar het meeste, nadat het, zoo als het behoort, gezuiverd was, bleek goed bewaard te zijn, waartoe de zuiverheid van het zilver, slechts weinig met koper vermengd, wezenlijk heeft bijgedragen. De metaalwaarde werd op 5000 thaler begroot, de kunstwaarde is niet te schatten. — Wat was het? wanneer was het vervaardigd en wanneer begraven? deze drie vragen deed men elkander terstond.

Het bleek het keuken- en tafelgereedschap, *le service*, van een vorst of voornaam persoon te zijn geweest. De gevondene vazen, scha-

[1]) Later ook in andere tijdschriften, zooals *Daheim*, *l' Illustration* enz. vermeld en gedeeltelijk afgebeeld.

len, bekers, candelabres, kroezen enz. beliepen meer dan 50 stuks.

Aanvankelijk verschilde men in meening over den tijd der vervaardiging. Edele, aan de antiken ontleende vormen, rijke maskers, voortreffelijk uitgevoerde dier- en bloemsieraden deden hierin het werk van kunstenaars van den eersten rang, zelfs van den grootmeester er van in de zestiende eeuw Benvenuto Cellini herkennen. Dit gevoelen hield echter niet lang stand, want op den 25sten october kwam professor Friedr. Wieseler van Göttingen te Hildesheim om den vond in oogenschouw te nemen en de inmiddels opgerezen vraag te beslissen of niet soms enkele stukken aan Grieken en Romeinen hunnen oorsprong dankten. Er was toch bij niemand de gedachte gerezen, dat zulk een schat, zoo hoog in het noorden, uit zoo vele stukken bestaande, *geheel antiek* zoude zijn. Wel had men hier in Hannover vroeger vooral zilveren romeinsche munten, soms in tamelijk grooten getale, gevonden en ook eens eene kleine zilveren, gebroken schaal opgegraven, maar die vond men ver van Hildesheim bij Zengerich in het Osnabrugsche.

Bovendien heeft men nergens in Europa in den laatsten tijd zulk een schat oud classiek zilverwerk uit de aarde zien te voorschijn komen als die van Hildesheim. In Normandie bij Bernay werden (1830) wel 60 stukken zilver gevonden, dus meer dan hier, maar overigens staat die vond in alle opzigten beneden den hildesheimschen. Ook in Pompeji (1835) werden 13 stuks zilveren vaatwerk gevonden, maar geen stuk overtreft een der aan den Galgenberg te voorschijn gekomene.

Met groote voorzigtigheid hield prof. Wieseler na eene korte bezigtiging van den schat zijn eindoordeel terug of *alles modern*, *alles antiek* was of *modern en antiek gemengd* daarin voorkwam. Eenige, zoo het scheen romeinsche opschriften, die men op het vaatwerk bespeurde kon hij, om de kortheid des tijds, niet met genoegzame naauwkeurigheid onder de oogen nemen. Men kwam door zijn bezoek niet tot bepaald resultaat.

Maar in Göttingen teruggekeerd deed het bestuderen van ieder stuk allen twijfel verdwijnen. Reeds den 30sten october kon hij in een kring van geleerde vrienden zijne vaste overtuiging uitspreken, dat men hier met kunstvoortbrengsels uit den besten tijd der Romeinen te doen had. De ontcijfering der 24 opschriften

door prof. Sauppe en anderen gevonden bevestigde deze meening.

Het is het tafel- en keukenservies van eenen rijken Romein. De 30 stukken maken een geheel uit. Daaronder bevinden zich allerlei vaatwerk b. v. schalen van meer dan tien duim doorsnede, op den bodem met reliefs versierd en dus bestemd voor pronkstukken op tafel. Drinkbekers met het heerlijkste beeldwerk, tot Bacchus en zijnen dienst betrekkelijk, bedekt. Schotels, waarvan sommige bepaald voor eieren, andere welligt voor pasteien bestemd zijn, groote borden met of zonder arabesken op de randen, casserolen en pannen. Vijf kleine voorwerpen, die op lange ronde presenteerbladen gelijken, voorzien van lage voeten en die voor het opdienen van kleine vogels schijnen gediend te hebben. Zelfs het zoutvat ontbreekt niet, enz. enz.

Alle voorwerpen zijn van zilver; meerdere verguld; bij twee vindt men email. Wat vorm en gewigt betreft behooren zij alle te huis in het tijdperk dat Wieseler hun toekent, het alleredelste tijdperk van den kunstarbeid der Romeinen Ook het aanzienlijke gewigt van verscheidene stukken pleit daarvoor. Staande den krijg met Carthago, kwam het in Rome in gebruik om met zilveren gereedschap te eten en daaruit te drinken. Allengs nam de zwaarte van dat zilverwerk toe en reeds van het begin van het keizerrijk was het keukengereedschap in rijke huizen van zilver.

Bij deze bewijsgronden dat het hildesheimer zilver uit den romeinschen tijd afkomstig is, voegen zich nog drie andere, de opschriften, de eigenaardigheid der beelden en voorstellingen en de technische bewerking.

De opschriften behelzen deels oud-romeinsche namen, maar meest gewigtsopgaven en deze laatste meestal in verkortingen en cijfers. Op twee der schoonste bokalen vindt men den naam van den zilverhandelaar of zilversmid Boccus of Bocchus (die den voornaam Lucius Mallius of Malleolus voerde), een naam ten tijde der eerste romeinsche keizers bekend. Plinius vermeldt eenen schrijver Cornelius Bochus, een naam vooral in Lusitanie bekend. Uit vier andere werkplaatsen zijn kennelijk andere stukken voor den dag gekomen. Een der fabrikanten noemt zich Marsus, een ander Aurelius. Het gewicht is in ponden, oncen en scrupels aangegeven. De vorm van de letters, de wijze van gewigtsopgave,

ja zelfs de plaats waar die aangebragt zijn bevestigen Wieselers meening. Ook de wijze waarop de letters en teekens er in gegraveerd zijn bewijst zulks: meestal zijn zij gepuncteerd, enkele er in gesneden.

De mededeeler in de Garten Laube M. B. beschrijft daarop de prachtige bl. 797 aldaar afgebeelde groote schaal met relief op den bodem, voorstellende Minerva op eene rots gezeten, doch men zie de afbeelding t. a. p. Een ander medaillon komt in de tweede grootere schaal voor; Hercules in de wieg met de slangen. Beide meesterstukken.

Bij de eerste voorstelling heeft de helm van Minerva drie paardenstaarten, in den ouden tijd zeldzaam voorkomende en nog minder de zeer antieke ploeg waarop haar regterhand leunt. Slechts een paar, alleen door geleerden van het vak gelezene auteurs vermelden Minerva als uitvindster van den ploeg. Aan werklieden uit de zestiende eeuw konden deze twee laatste vermelde voorstellingen of attributen van Minerva moeijelijk bekend zijn.

Een paar der vier kleinere schalen behoort ontwijfelbaar bij elkander, zij vertoonen ons Cybele en den Deus Lunus. Een prachtige beker vindt men bl. 797 afgebeeld. De maskers zijn daarop zoo hoog gewerkt, dat men ze ter naauwernood meer reliefs zoude kunnen noemen en worden door niets uit de oudheid tot ons gekomen in volledigheid van teekening en uitdrukking overtroffen.

De voorwerpen zijn deels gegoten, deels geslagen, deels geciseleerde, deels gedreven werken. Bij sommige heeft het verbindingsmetaal, het lood, zich in de aarde opgelost en liggen de buitenste schalen los, even als bij te Bernay en Pompeji gevonden stukken.

De voorwerpen bevonden zich in geen overblijfsel van bebouwing: zij zijn zoo los in den grond gelegd. Stamt die schat uit den slag in het Teutoburger woud, slechts weinige mijlen van Hildesheim verwijderd? Is het een gedeelte van het tafel- en keukengereedschap van Varus en is dit de aan Arminius (Herman) ten deel gevallen buit?

De vorsten der Germanen hielden er van om zulk eenen verborgen schat te hebben. Meermalen wordt in de heldensagen

van geheime schatten gewaagd. In de Edda de schat van Fafnir, elders der Nibelungen *hort* of schat, de Drakenschat, welke aan Beowulf het leven kostte, enz. Het is niet onmogelijk, dat Herman de Cherusker zijn aandeel aan den buit aan de aarde heeft toevertrouwd. Het land der Cheruskers strekte zich tot Hildesheim uit en reeds zeer vroeg werd aldaar eene kerk gebouwd, waarschijnlijk een oud heiligdom der Germanen vervangende

Maar zoo kon men verder phantaseren! Het verstand herneemt zijne regten. — In een van het vaatwerk aan den Galgenberg ontdekt vondt men een klein stukje perkament waarop een geoefend oog las „Herzog U.” Indien dit stukje echt is en niet na het vinden er ingeworpen, dan wijst zulks op hertog Ulrich van Brunswijk, die, voor omstreeks 300 jaren, eens in de omstreken van Hildesheim zijn leger opsloeg. Maar niemand weet iets van het toenmaals verdwijnen van zulk eenen schat. »Hoe het zij de hildesheimer vond” zegt M. B., »is geen product der renaissance of van lateren tijd, maar van oud romeinschen oorsprong.”

Medegedeeld door $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$

Luthers gedenkteeken te **Worms.** Bij de onthulling van dat prachtig kunstgewrocht den 25sten junij 1868 zijn de plegtigheden, welke daarbij hebben plaats gehad, door al de dagbladen medegedeeld. In dat van Berlijn van den 24sten, dus één dag vóór het feest, leest men: »Bij de onthulling van het Luthermonument te Worms zal een afstammeling van Luthers familie tegenwoordig zijn. De regtstreeksche mannelijke nakomelingschap van Martin Luther is omstreeks de helft der vorige eeuw uitgestorven met Marten Gottlieb Luther, die in 1759 als regtsconsulent te Dresden overleed. Het is een der aanzienlijkste landelijke grondbezitters in Oostpruisen, de heer v. Kimheim Juditten, wiens voorzaat, Georg. v. Kimheim, den 5den augustus 1560 met Margarethe Luther, derde dochter van den hervormer, in het huwelijk trad. Een regtstreeksche afstammeling van Marten Luthers broeder, Jacob Luther, woont thans hier en is bestuurder van het Neue Lese Cabinet van Förster. Het feestcommité schijnt van het aanwezen van dezen

vertegenwoordiger der familie Luther, die in het bezit is van alle familiepapieren, geene kennis te hebben, daar hij geene uitnoodiging tot bijwoning van het feest heeft ontvangen. (Berlijn, 24 junij 1868) *Utrechtsche Courant*, 26 junij 1868. Dit berigt trof mij zeer, daar ik wist dat er meer afstammelingen van het geslacht Luther aanwezig konden zijn, zoo als dan ook blijkt dat er te Berlijn nog een levend is, die echter aan het feestcommite niet bekend schijnt geweest te zijn, en die nog wel in het bezit is van al de familiepapieren betrekkelijk Luthers afstammelingen. Deze papieren maakten mij wakker; de documenten te Haarlem door vreemde belanghebbenden geleend, en niet teruggezonden, zijn welligt dezelfde en zullen tot de oorspronkelijke behooren; en het pleit derhalve niet weinig voor het gevoelen dat de houder daarvan wel deugdelijk een afstammeling van Luther zal zijn. Bij mijne historische rariteiten bezindt zich de afbeelding DER ZILVEREN KAN EN BEKER, *waarmede* M. LUTHER *het H. Avondmaal bediend heeft, nog berustende te Haarlem bij een zijner nakomelingen*, in 1818. Deze keurige gravure door J. Reekers *ad orig. del.* D. Veelwaard *sculp.* en door de Wed. A. Loosjes Pz. excud. 1818, is vergezeld van vier bladz. druk in 8°., die ik om het belangrijke der geschiedenis van dit onderwerp aan vele lezers van den Navorscher, die daarmede niet mogten bekend zijn, hier zal mededeelen. »Zoodra wij in den Reformations Almanach für Luthers Verehrer auf das Evangelische Jubeljahr 1817, herausgegeben von Friedrich Keyser, behalve andere merkwaardige bijzonderheden, de beschrijving en afbeelding van eene reliquie van den grooten kerkhervormer Luther vonden, wilden wij beide aan onze lezers terstond mededeelen, maar zagen daarvan af om redenen voor ons voldoende, voor het publiek onbelangrijk. Sedert kwam ons, onder zoo vele redevoeringen op het derde eeuwfeest uitgesproken, ook de Kinderrede, bij die gelegenheid te Haarlem door den weleerw. heer H. Manger voorgedragen, ter hand. Behalve dat zij zich van al de overige onderscheidt door den tot de kinderen afdalenden gepasten toon, waarop zij gestemd is, doch waarvoor het onderwerp ook berekend bleek, en dat ook volwassenen van den min beschaafden levenskring in dezelve rijkelijk voedsel voor verstand en hart zullen vinden, zijn achter deze Kinderrede eenige aanteekeningen gevoegd,

waarvan eene vooral onze aandacht tot zich trok, te weten die, waarin verzekerd werd » »dat in Haarlem nog eene waardige, van den grooten Luther in eene regte lijn afstammende, nakomeling leeft, bij en door welke in eigendom bewaard wordt *de Beker en het Kannetje waarmede Luther voor het eerst het H. Avondmaal bediend heeft.*"" Wij zochten eerlang gelegenheid om deze reliquien van Luther zelven te aanschouwen, en door de bereidwilligheid van 's mans nakomeling werd deze nieuwsgierigheid weldra voldaan. Wij zagen de beide hoogstmerkwaardige stukken en aarzelden niet om verlof tot de afteekening te vragen, welke ons gulhartig verleend werd. Hebben wij dus ons oogmerk laten varen, om iets over den verlovings- en trouwring en een reiskistje, in den Reformations Almanach afgebeeld en beschreven, mede te deelen, thans doet het ons te meer genoegen, in staat te zijn twee reliquien, in ons vaderland voorhanden, van denzelfden grooten man onzen lezers te mogen voor oogen stellen en beschrijven. Het laatste kunnen wij niet beter dan door dit uit de aanteekening van den heere Manger te ontleenen, daar dezelve volkomen naar waarheid die oudheden en derzelver herkomst leert kennen. Veroorloven wij ons bij enkele gedeelten eene losse bedenking, men schrijve die volstrekt aan geenen vitlust toe, maar aan de zucht, om al, wat wij deswegens konden vernemen of zelve meenden op te merken, te doen strekken tot eene nadere kennis dezer kleenooden, voor elk, die de kerkhervorming, door Luther voor drie eeuwen te weeg gebragt, weet op prijs te stellen.

»Het kannetje, misschien wel het geschenk van eenen of anderen vorst, schijnt Oost-Indisch [1]) werk te zijn en draagt kenmerken van eenen hoogeren ouderdom dan de Beker, welks deksel uit elkander kan geschroefd worden."

Op het eerste is het portret van Luther [2]) geweest, doch reeds vroeger bij zekere gelegenheid, een wezenlijk verlies, verloren ge-

---

[1]) Bij den eersten opslag kwam dit ons ook zoo voor, maar behalve dat van dien trant het oor afwijkt, geven wij in bedenking, of de figuren voor oostindisch werk niet in de onderscheidene vakken te regelmatig en eenzelvig zijn; iets, wat wij in tabaksdoozen van dien aard meestal verwaarloosd zagen.

[2]) Het was eene miniatuur op ivoor, hetwelk op het kannetje met een soortgelijk handvatsel geschroefd was, als dat op den beker.

gaan. Onder aan den bodem van beide staat met kleine letters het volgende versje:

Die dit Clenodie krijgt in Hand
Bewaert Het als een Diere Baar pand,
Uyt Doctor Luthers Huys gebraght.
t Komt van Geslaght tot Geslaght.
Doch schoon dit is verderfelyk
'S mans Leer die blyft onsterfelyk.

Het is gemaakt door Margreda Pfeiffers [1]), welke naam onder het versje op den beker met groote letters geschreven staat. Deze Margreda Pfeiffers, of gelijk anderen lezen, Pffuisers [2]), was, volgens berigt van de bezitters dezer kleinooden, eene dochter van Luthers achterkleindochter en van den eersten [3]) lutherschen predikant te Amsterdam. Op beide gedenkstukken staan ook de letters N. P., denkelijk de naam van den maker [4]). Ook is mij berigt, dat er in het jaar 1782 of 1783 [5]) eene commissie van

[1]) Schoon wij de mogelijkheid hiervan volstrekt niet betwisten, vinden wij dit minder waarschijnlijk, dewijl naar ons inzien en de letters en derzelver afslijting te kennen geven, dat de naam er vóór het versje, althans niet gelijktijdig op gesneden is; te meer, omdat er volstrekt geen verband is tusschen den boogswijs geplaatsten naam en het versje, dat indien het te gelijk er op gesteld ware, geregelder in het midden zou gevoegd hebben.

[2]) Deze lezing meenen wij vrijheid te hebben te verwerpen.

[3]) De eigenaresse verzoekt ons hiervoor te plaatsen: „een der eerste luthersche predikanten te Amsterdam".

[4]) Behalve deze vindt men er nog de keurmerken op, en men heeft ons verzekerd dat beide daaruit zouden blijken, in Augsburg vervaardigd te zijn.

[5]) Opmerkelijk is het, dat even voor deze jaren het volledig op perkament geschreven geslachtregister door de toenmalige eigenaresse ter aanvulling aan een Duitscher ter hand gesteld, is verloren geraakt, daar die eigenaresse intusschen is komen te overlijden, voor dat het register terug was, en die Duitscher met hetzelve nooit is komen opdagen. Deze bijzonderheid in verband brengende met de afgevaardigden te Augsburg, vragen wij, of niet die Duitscher het geslachtregister naar Duitschland medegenomen heeft, en het daar nog schuilt? Hoogst jammer is het zeker, dat de tegenwoordig levende afkomeling dit bewijs voor de echtheid mist, waaraan wij echter vertrouwen dat niemand twijfelen kan, die haar kent en de reliquien bij haar mogt aanschouwen, en waarvoor wij een niet verwerpelijk blijk

Augsburg is geweest, om ze te mogen hebben en te bewaren bij den eigenhandig door Luther geschreven bijbel en zijnen stoel.

In de Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis der kerkhervorming, bij Muller, IIde dl., bl. 81, is opgeteekend, dat de oude hertog Erich van Brunswijk over Luthers vrijmoedige belijdenis (op de rijksdag te Worms) zoo hartelijk verblijd was, dat hij hem na de zitting *eene zilveren kan* met eembecher bier te huis zond, en hem liet zeggen: »Hij zou zich daarmede verkwikken.” Luther dronk daaruit zijne gezondheid, en zeide: »Gelijk heden hertog Erich mijner heeft gedacht zoo gedenke zijner onze Heer Christus in zijnen laatsten strijd!” Welke woorden de hertog zich nog met blijdschap herinnerde in zijn sterfuur.

Maar dat zal immers deze kan niet geweest zijn? Mogt men er nog iets naders van ontdekken!

U. C. KRAMM.

V R A G E N.

Gouden bruiloft, door den vader en daarop door den zoon gevierd. 1651. De voorzijde van dezen fraai in antieken stijl gedreven, zilveren penning, uit twee penningplaten bestaande, in dito rand gezet, met een oog, als draagpenning, muntmeter 74 strepen, vertoont, op den voorgrond, de beelden van een man en vrouw, elkaar de regter hand gevende ten trouw, de man heft met de andere hand het beeld van den overvloed omhoog; dezelfde voorstelling ziet men, in het klein, op den achtergrond, bij een ontstoken altaar; om den rand dit tweeregelig vers;

Sic pater et natus decies sua quisqu.(ue) peregit
Annos coniugii felicia tempora quinos.

»Zoo hebben vader en zoon beide, gedurende vijftig huwelijksjaren, gelukkige tijden beleefd.”

---

hierin vinden, dat zij met deze kleinooden niet wil pronken, maar ons de afteekening vergund heeft, alleen onder uitdrukkelijke voorwaarde, das wij haren naam zouden verzwijgen.

De keerzijde vertoont in 't midden van den penning, een wijnstok en druiventrossen, vereenigd met twee hoorns van overvloed, vastgehouden door twee omwolkte handen, voorts de wapenschilden der ouders en lager die van den zoon en zijne echtgenoot; drie daarvan toonen 3 liggende halve manen, twee boven, één beneden; daarnaast een schild met een jagthoorn en 6 leliën; een ander wapen, een gekroonden klimmenden leeuw, gebalkt. Onbedreven in de heraldiek, kan ik de wapens niet naauwkeuriger beschrijven. Zij zijn aan een standaard gehecht, met vlaggen of wimpels, waarop, onder *Jehovah*, met hebreeuwsche letters: *inebriamur ubertate tua.* Lager: *congratulamini nobis.* »Wij zijn (als) dronken door Uwe milddadigheid. Wenscht ons geluk!" Waarschijnlijk aan den Bijbel ontleend, Psalm 36 vers 9. Ter linkerzijde merkt men de jaartallen op: A°. 1570 en 1623, ter rechterzijde A°. 1596 en 1651, waaruit zou zijn op te maken, dat vader en zoon ook hun 55jarig huwelijk beleefd hebben. De letters F. I. N. en H. N, B. 4 (4 kinderen?) en I. F. N. en E. M. R. 6 (6 kinderen?) schijnen de beginletters te zijn der voornamen en geslachtsnamen van het eene en het andere echtpaar. De medaille is zeer fraai in den trant als die van Van Abeele gedreven. Waarschijnlijk behoort zij hier te lande thuis. Gaarne zou ik, vooral omtrent de wapenschilden, iets vernemen, om hierdoor tot de kennis te geraken, van welke familie deze penning afkomstig is. De hoofdpersoon schijnt te worden aangeduid door het wapen met de drie liggende halve manen.

Amsterdam. J°. DE VRIES, JZN.

Medaille, genootschap O. G. L. In den Catalogus der Verzameling, voorwerpen van historische waarde, nagelaten door den heer I. Meulman te Amsterdam, kwam onlangs eene gegraveerde zilveren medaille voor, vereerd aan G. W. Betman, wegens vierjarig bestuur als secretaris 1° Januarij A°. 1830 van O. G. L. Waarschijnlijk beteekenen die beide eerste letters: *Onderwijzers-Genootschap*, en is voorts de L. de naam daarvan; zijnde G. W. Betman onderwijzer te Amsterdam geweest. Zou iemand iets van zoodanig amsterdamsch genootschap kunnen mededeelen?

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Zilveren-bruilofts-penning van Jan Brants en Sara van der Heijden. Er bestaat een penning, bij die gelegenheid vervaardigd in zilver, wegende 6,8 wichtjes, van het jaar 1758. Zij wordt vermeld in den Catalogus van het kabinet van gedenkpenningen, nagelaten door mijnen vader en in 1854 in het Huis met de Hoofden te Amsterdam verkocht, n°. 2320 blz. 88. Zij is toenmaals gekocht door W. J. M. Engelberts, Lr. B. Daar ik, eerst later daarop attent geworden, deze medaille gaarne nader wenschte te leeren kennen, zoude vooral de *bezichtiging*, of, nadere beschrijving, mij hoogst welkom zijn, zijnde J. van der Heijden van mijne familie geweest.

Amsterdam. J°. DE VRIES, JZN.

Munten en penningen. Wie kan en wil mij eenige inlichtingen geven, omtrent de navolgende in mijn kabinet aanwezige munten en penningen, die ik in de hier ter mijner beschikking staande numismatische werken niet heb aangetroffen.

1. Verguld zilver. 27 millimètres. Opstaande rand.

Voorzijde. Eene zaal met kolommen. Op den voorgrond een grijsaard, zittende op eenen antiken stoel en de hand vasthoudende van een voor hem staanden persoon. Op den achtergrond links, gewapende lieden staande bij een roostervormig voorwerp, dat welligt een brandstapel moet voorstellen. Omschrift: *O. Solom. Solom. ers. erit. burito. qui. modo. Croesus. erat.* [1])

De *m* in Solom zal wel eene *n* moeten zijn.

Keerzijde. In 't verschiet eene stad, op welks voorgrond een ongekleed persoon, liggende aan den voet van een grooten boom en met den regter elleboog op een doodshoofd leunende. Onderschrift in drie regels: *Tempus. edax. reru. tu. que. invidio. veatu.* [2])

2. Geel koper. 21 millimètres.

Voorzijde. Een jongeling met een vooruitstekend rond schild, waarmede hij den dolksteek van een voor hem staanden grijsaard

---

[1]) Waarschijnlijk: Irus erit subito qui modo Croesus erat. Ovid. Trist. III. 7. 42.
BESTUUR.

[2]) Tempus edax rerum tuque invidiosa vetustas. Ovid. Metam. XV, 234.
BESTUUR.

schijnt af te weren. Tusschen beide personen een klaverblad. Omschrift. *Mi. roer. gie. of. go, st. sonder. wercost.*

Keerzijde. Een man die in de linkerhand eene staande lans vasthoudt en in de regterhand een voorwerp, dat eenigermate op een gevleugelden zandlooper gelijkt. Omschrift: *die. benider. verdriet. d. hi. nit. met. gen.*

3. Koper. 14 millimètres.

Voorzijde. Een met afhangende bloemen gevuld mandje omgeven door een krans.

Keerzijde. M. R. C. T. H.
W. S. O. O. C. I.
R. T. C. W. H.

Onder en boven, drie bloempjes.

4. Lood. 7 millimètres.

Voorzijde. Het merk der Oostindische compagnie.

Keerzijde. Eene langwerpig hartvormige figuur, in welks onderste helft drie horizontale strepen. Van deze munt (of penning) meen ik in 1860 eenige goed geconserveerde exemplaren gezien te hebben, in het Koninklijk munt- en penningkabinet te 's Gravenhage. Het mijne is aan de voorzijde zoo afgesleten, dat men er het merk der O. I. C. ter naauwernood op kan herkennen.

5. Koper. 12 millimètres.

Voorzijde. Een ooievaar, staande op een veld.

Keerzijde. De letters L. S. ineengestrengeld en omgeven door een bladerenkrans.

Batavia. J. S. VAN COEVORDEN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Miguel de Cervantes. (XIX. bl. 177.) Den heer Leupen kan ik meêdeelen, dat mij bekend zijn de navolgende uitgaven:

1673	2 dln.	8°.	Verdussen.	
1695—96	5 dln.	12°.	P. Mortier.	Amsterdam.

1699			B. Boeckholt.	
1706			W. Broedelet,	Utrecht.
1717	6 dln.		Frères Wetstein.	Amsterdam.
1732	2 dln.		P. Visser.	»
1739	2 dln.	8°.	J. Neaulme (in 't spaansch.)	's Gravenhage.
1746		4°.	P. de Hondt,	»
1819		8°.	J. C. v. Kesteren.	Amsterdam.
1854—59	4 dln.	8°.	A. C. Kruseman.	Haarlem.

In: the London news, n°. 1430, Jan. 8th. 1867, vindt men:

»The german papers announce the death of a man who was so devoted an admirer of Cervantes that he spent nearly the whole of his life and a considerable fortune in collecting every edition of Don Quixote which has been published in Europe, since its first appearance." Volgens dit berigt waren in die verzameling voorhanden 1061 verschillende uitgaven. Van hollandsche uitgaven is geene sprake.

De heer mr. Bragge, Sheffield, bezit eene verzameling in verschillende talen, waarvan ik de lijst heb.

In de catalogus verk. J. van Baalen en Zoon, Rotterdam, mei 1866, vindt men eene uitgave, London 1781, 3 dln. 4°. en eene Kiöbenhavn 1776. 4 dln. 8°.

Rotterdam. J. P. J. W. KORNDÖRFFER.

BIBLIOTHEEK VAN HISTORISCHE WOORDEN.

V.

Ad Majorem Dei Gloriam.

Men leest bij Larousse (*Grand Dictionnaire* en *Flore Latine,* bl. 14):

»AD MAJOREM DEI GLORIAM" (Pour la plus grande gloire de »Dieu) Devise de la compagnie de Jésus, dont les initiales A. M. »D. G. servent d'épigraphe à la plupart des livres émanés de »cette compagnie.

»Au temps où florissaient à Montrouge et à Saint-Acheul les »maisons d'éducation de la compagnie de Jésus, la célèbre dévise

»jouait un rôle important dans la *discipline.* Le révérend père »*fouetteur* (ceux qui ont été placés *sous* sa *main* pourraient l'at- »tester) avait fait graver les quatre initiales sur le manche du »terrible martinet. La gent écolière était fouettée *ad majorem Dei* »*gloriam*, gloire dont elle se serait sans doute fort bien passée.

»En 1791, le journal l'Apocalypse, fondé pour la défense du »trône et de l'autel, prit pour épigraphe: *Ad majorem regis gloriam*, »pour la plus grande gloire du roi." [1])

Zie hier het eenige, wat ik aangaande dit vermaarde historische devies [2]) tot nu toe heb kunnen vinden. Al de latijnsche of andere verzamelingen van spreekwoorden of aanhalingen — Büchmanns Geflügelte Worte, Rileys Dictionary of Latin quotations, Fourniers l'Esprit des autres etc., etc. — zijn hieromtrent gedeeltelijk stom, gedeeltelijk onvoldoende. Ook in de Notes and Queries, den Intermédiaire, en onzen Navorscher heb ik te vergeefs er naar gezocht. Wie heeft deze zoo dikwerf voorkomende phrase uitgedacht; wie heeft haar als motto aan de Jezuïten ten geschenke gegeven? Ik weet het niet. De meening des heeren Manuel in Notes and Queries (3de series, 12de deel), die haar zonder nadere opgaven op rekening schrijft van den stichter der orde, Ignacio — of liever en juister — Inigo Lopez de Recalde y Loyola, kan waar zijn, blijft evenwel uit gebrek aan bewijs in de lucht hangen. In ieder geval, wie de maker van 't devies ook was, hij zal zich wel bediend hebben van den tekst in Lukas II : 14:

»*Eere zij God in de hoogste hemelen*, en vrede op aarde, in de menschen een welbehagen."

(Vgl. Larousse: Grand Dictionnaire; Dez. Flore Latine; Notes and Queries; Henri Martin: Histoire de France, uitgave van 1865, dl. 8, bl. 199 en v.)

VI.

Ad perpetuam rei memoriam.

Woorden waarmeê de leerstellige bullen — verordeningen,

---

[1]) Dit is trouwens slechts eene der vele variatiën waartoe het devies heeft aanleiding gegeven. Zoo schreef Voltaire *ad majorem rei litterariae gloriam* en Proudhon „c'est la glorification du moi, *ad majorem mei gloriam.*

[2]) Het luidt ook wel eens: IN *Majorem Dei Gloriam.*

waarin de Heilige Stoel zijn oordeel velt over een geloofspunt enz. — der pausen aanvangen. Inzonderheid denkt men bij 't uitspreken of neêrschrijven dezer geschiedkundige formule, aan het beroemde breve van Clemens den Veertienden, bevelende de opheffing van de orde der Jezuïten. Gewoonlijk noemt men deze bul Dominus ac Redemptor Noster, volgens het gebruik om ieder decreet te betitelen volgens de eerste woorden van zijn tekst; de bovenstaande phrase gaat echter als opschrift vooraf. Het breve van paus Clemens is een hoogst merkwaardig stuk: het is samengesteld uit 41 paragrafen, en werd den 21sten julij 1773 onderteekend, ofschoon het eerst den 17den augustus daaropvolgende aan de bewoners van *al Gèsù* werd voorgelezen, en — reeds gedrukt op 13 aug. — niet voor 19 aug. verkrijgbaar was (Z. Theiner, dl. II bl. 336, 356—376). Vooral paragraaf 25 verdient onze ernstige overweging. Ik deel hem hier gedeeltelijk, volgens de Duitsche vertaling des heeren Theiner (dl. II, 356—76) mede:

»Nach Anwendung so vieler und nothwendiger Mittel also, im »Vertrauen auf die Eingebung und den Beistand des göttlichen »Geistes, wie auch aus Amtspflicht gedrungen, die Ruhe und den »Frieden der Christenheit zu erhalten, zu nähren und zu befesti»gen und nach Unseren Kräften alles dasjenige hinwegzuräumen, »was ihr auch im geringsten nachtheilig sein könnte; in der »Betrachtung sodann, dass die erwähnte Gesellschaft (namelijk der »Jezuïten) *die reichen Früchte nicht mehr bringen und den Nutzen* »*nicht mehr schaffen könne*, wozu sie gestiftet von so vielen Unseren »Vorgängern gebilligt und mit so vielen Privilegien versehen wurde, »*ja dass es kaum oder gar nicht möglich sei, dass, so lange sie* »*bestehe, der wahre und dauerhafte Friede der Kirche wiederhergestellt* »*werden könne*, — aus diesen wichtigen Beweggründen also und aus »andern Ursachen, welche Uns die Klugheitsregeln und die gute »Regierung der allgemeinen Kirche an die Hand geben und die »Wir in Unseren Herzen verschlossen behalten, nach den Bei»spielen Unserer Vorgänger und insonderheit Gregor's X auf der »allgemeinen Kirchenversammlung in Lyon, indem auch in ge»genwärtigem Falle von einer Gesellschaft die Rede ist, die so »wohl nach ihrem Institute, als nach ihren Privilegien zu den

»Bettelorden gehört, *heben Wir mit reifer Ueberlegung aus gewisser* »*Kenntniss und aus der Fülle der apostolischen Macht* DIE ERWÄHNTE »GESELLSCHAFT AUF, UNTERDRÜCKEN SIE, LÖSCHEN SIE AUS, SCHAFFEN »SIE AB und heben auf alle und jede ihrer Aemter, Bedienungen »und Verwaltungen, ihre Haüser, Schulen, Collegien, Hospizien »und alle ihre Versammlungsorte, sie mögen sein in welchem »Reiche, in welcher Provinz und unter welcher Botmässigkeit sie »wollen und die ihnen auf irgend eine Weise angehören; ihre Sta»tuten, Gebräuche, Gewohnheiten, Decrete, Constitutionen, wenn sie »gleich durch Eidschwur, oder durch eine apostolische Bestättigung, »oder auf eine andere Art befestigt sind; desgleichen alle und jede »Privilegien, General- und Specialindulte, deren Inhalt Wir so ange»sehen wissen wollen, als ob sie diesem Breve wörtlich einverleibt »wären und die Wir, mit welchen Formeln, Vorbehalt, Rückhalt »und Decreten sie auch verfasst sein mögen, als vollkommen und »genugsam ausgedrückt erachten. Und daher erklären Wir, dass »alle und jede Gewalt des Generals, der Provinzialen, der Visita»toren und aller andern Vorgesetzten erwähnter Gesellschaft, »sowohl im Geistlichen als Zeitlichen aufgehoben und auf immer »vernichtet bleiben soll, etc."

Den latijnschen tekst van dit breve kan men vinden in:

A. Theiner: Clementis XIV pont. max. Epistolae et Brevia selectiora ac nonuulla alia acta pontificatus inlustrantia etc. Paris, Didot 1852. (N°. 319, blz. 385—403). Dit werk is getrokken uit papieren, die op het Vatikaan berusten.

(Vgl. I Professor Dr. Augustin Theiner: Geschichte des Pontificats Clemens XIV nach unedirten Staatsschriften aus dem geheimen Archive des Vaticans, Parijs en Leipzig, Didot, 2 deelen in gr. 8vo. (Te gelijk met eene duitsche, verscheen er eene fransche uitgave bij de zelfde firma); II, Clemens der Vierzehnte und die Aufhebung der Gesellschaft Jesu; Eine kritische Beleuchtung von Dr. Aug. Theiner's Geschichte des Pontificats Clemens XIV, Augsburg, 1854; III, Larousse, Flore Latine; IV, Henri Martin, Hist. de France, deel XIV; V, Nouvelle Biographie générale, art. Clement.)

VII.

Ad usum Delphini [1]).

In 1670, toen de dauphijn Louis de France [2]) ter nauwernood den leeftijd van negen jaren had bereikt, kwam zijn strenge gouverneur [3]) Charles de St. Maure duc de Montousier, de echtgenoot van de beroemde mademoiselle de Rambouillet [4]), en het type van een *eerlijk man* in de zeventiende eeuw [5]), op een gewigtig denkbeeld. Hij deelde dit denkbeeld mede aan Pierre-Daniel Huet,

---

[1]) Men vindt ook In *usum Delphini*, zelden evenwel In of AD *usum Delphinis*, (gen. v. *delphin* naar het Grieksch δελφίς, δελφίν). Ik lees in Littré, Dictionnaire de la langue française, dl. I, blz. 956: *Dauphin;* titre qui fut donné, à partir de Philippe de Valois, au fils aîné des rois de France, après la réunion du Dauphiné à la couronne, le dernier seigneur du Dauphiné, Humbert III en 1343, ayant mis pour condition de la cession de sa seigneurie que le fils aîné serait ainsi nommé.' En onder, bij de partie etymologique van 't artikel *Dauphin*: „Quant au *Dauphin* fils aîné du roi de France, ce nom, porté par les seigneurs du Viennois et transmis à la famille royale lors de la cession du Dauphiné à la couronne de France, était un nom propre *Delphinus*, le même que le nom de poisson; *Dauphiné*, nom de province, dérivé du nom de ces seigneurs, qui avaient pris pour leurs armes trois dauphins." Van 1349 af, waren er ook *dauphines* in Frankrijk. De gemalinnen der *dauphins* behielden den titel, zelfs al kwamen deze vóor hunne meerderjarigheid te sterven. In 1830 werden de *danphines* afgeschaft, en namen de *princesses royales* hare woonplaats in.

[2]) Geboren 1 november 1661.

[3]) Hij ontzag zich zelf niet, zijn koninklijken pupil van tijd tot tijd de moraal door vuistslagen in te prenten. (Dubois, Mémoires). De prins kreeg een zoodanigen weerzin tegen de studiën, hem door de zweep of door de plak opgedrongen, dat hij zwoer geen boek meer ter hand te zullen nemen, zoodra hij zijn eigen meester zou geworden zijn. Men zegt, dat hij woord hield. Toen hij in december 1679 zijne vrijheid terug erlangde door zijn huwelijk met Maria-Christina van Beieren nam de gouverneur, als zoodanig, met de volgende woorden afscheid van hem: „*Monseigneur, si vous êtes honnête homme, vous m'aimerez; si vous ne l'êtes pas, vous me haïrez, et je m'en consolerai.*" (Z. bron N^0. 4).

[4]) Julie-Lucie d'Angennes, oudste der zeven kinderen van de vermaarde marquise de Rambouillet, en gewoonlijk kortweg Julie genoemd. Zij was haren echtgenoot in de opvoeding des dauphijns voorafgegaan, en gaf hem deze taak in 1668 over. (Zie dl. XIII, blz. 244, van bron N^0. 1).

[5]) Men wil, dat Molière hem tot model nam voor Alceste. (Zie blz. 883, van bron 3).

bisschop van Avranches, sedert 1670 *sous-précepteur* des dauphijns [1]; en uit de beraadslaging der twee officieelen ontstond eene uitgave van klassieke schrijvers, die sedert wereldbekend geworden is onder den titel van »uitgave *ad usum Delphini*". Of de dauphijn ze wezenlijk *gebruikte*, laat ik daar; gedurende 1674—79 verschenen er slechts 22 deelen van de verzameling, die er 64 tellen zou. Indien hij nu, volgens noot 3, na 1679 geen boek meer in handen had, roerde hij de 42 overige deelen niet aan [2]. Hoe dit zij, zeker is het, dat noch Bossuet, noch Huet tijd en moeite spaarden, om hunne edities werkelijk *voor den dauphijn* geschikt te maken. De romeinsche dichters werden zorgvuldig doorgezien, en al hunne ondeugendheden netjes uitgeknipt; van daar dat men nog thans elk gezuiverd en verminkt boek zegt te zijn *ad usum Delphini*.

Later (1783), deed ook de drukker François-Ambroise Didot l'ainé eene uitgave van fransche klassieke schrijvers *à l'usage du dauphin* verschijnen, waarschijnlijk voor den eersten dauphijn Louis — Joseph — Xavier — François (geb. 1781), die er echter niet van profiteerde, aangezien hij reeds in 1789 overleed. Deze edities, die in folio, in kwarto en in duodecimo uitgegeven, en zelfs na den val van 't koningschap voortgezet werden [3], doen in onschuld en kinderlijkheid voor de echte *ad usum Delphini* volstrekt niet onder.

Zoo werd deze passage uit Racines *Esther*:

> Peut-être on t'a conté la fameuse disgrâce
> De l'altière Vasthi, dont j'occupe la place;

---

[1] De *précepteur* was Bossnet (Zie bron n⁰. 4, dl. XXV, blz. 383).

[2] Zie de opgave des inhouds dezer 64 deelen bij Brunet (bron 2), dl. V, kol. 1785 en 1786. Zij kosten tegenwoordig veel minder dan eertijds. De verzameling werd gedurende de jaren 1819—1830 te Londen bij A. J. Valpy herdrukt, in 141 genommerde afleveringen, uitmakende 185 deelen, gr. in 8vo, m. portretten, vignetten en kaarten De tekst werd in deze uitgave evenwel nauwkeurig hersteld, volgens de beste voorhandene edities.

[3] Zie inhoudsopgave bij Brunet, deel V, kol. 1789 en 1790 (bron 2) De werken van Corneille, Molière, La Rochefoucauld en Malherbe, in kwarto, het eenige formaat, dat na 1789 bleef verschijnen — vertoonen evenwel, daar zij in den felsten anti-royalistischen strijd het licht zagen, de wapenen des dauphins op den titel niet.

Lorsque le roi, contre elle enflammé de dépit,
La chassa de son trône ainsi que de son lit,

Op de volgende wijze fatsoenlijk afgerond:

Lorsque le roi, contre elle *irrité sans retour,*
La chassa de son trône ainsi que *de sa cour.*

Als van zelf hierbij behoorende, sluit zich thans eene opmerking aan van Büchmann blz. 165 (bron 7):

»Ausgaben, welche durch Umschreibung oder wörtliche Ueber»setzung des Textes der Denkträgheit des Lernenden fröhnen, »wurden früher auf dem Titel und werden noch heute als Aus»gaben

ad modum Minellii
in Minelli's Art

»bezeichnet nach dem 1683 gestorbenen Rektor der Schule in »Rotterdam Minelli [1]), der zuerst solche bequeme Ausgaben machte.

Eindigen wij met een anecdote, getrokken uit Larousses Flore Latine, en van Ch. Labitte afkomstig:

»Il me revient encore entre mille un mot ingénieux de l'auteur »du Printemps d'un Proscrit. Lors du blocus continental, le com»mérce était interdit avec la Grande-Bretagne, et, pour mieux »faire la contrebande des marchandises, on emplissait les bateaux »de bouquins et de livres sans prix qu'on jetait ensuite à la mer »et qu'on remplaçait par quelque cargaison anglaise; plusieurs »éditions d'ouvrages qui n'avaient pas eu de succès, se trouvèrent »par là épuisées. Il en était arrivé ainsi à un poëme de M. de »Saint-Victor, les Tableaux de Paris. M. de Saint-Victor en pro»fita pour se faire réimprimer, et M. Michaud appelait mécham»ment la première édition: »l'édition *ad usum delphini* [2])" (à l'u»sage des dauphins)".

(Vgl. I Henri Martin, Histoire de France, ed. 1865; II Brunet, Manuel du Libraire, ed. 1860—5; III, Aug. Jal, Dictionnaire

---

[1]) Hoe de goede Büchmann hier aan Minell*i* komt, vat ik niet. De man heette Minell of Minellius. Zie Paquot, Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des Pays-Bas. In folio, T. III, 505, de lijst der uitgaven van Min Ellius, gelijk de lexicograaf hem doopt.

[2]) De woordspeling eischt *delphini*, de grammatia evenwel *delphinum*.

critique de biographie et d'histoire, Paris 1866; IV, Nouvelle Biographie Générale; V, Larousse, Flore Latine, Par. 1865; VI, E. Littré, Dictionnaire de la Langue Française; VII, G. Büchmann, Geflügelte Worte, 5de uitgave, Berlijn 1869).

H. TIEDEMAN.

Adrianus Romanus, (XVIII, bl. 215; vgl. bl. 467, 575; XIX, bl. 85). Ik voldoe aan mijne belofte (bl. 577 van den vorigen jaargang) en deel hiernevens de lijst mede der wiskundigen, die door Romanus geciteerd worden. Zie zijne Ideæ mathematicæ etc.

1. Christophorus Clavius Bambergensis Societatis Jesu.
2. Gvidus Vbaldus e Marchionibus Montis.
3. Ioannes Antonivs Maginvs.
4. Ioannes Cornets Grotivs, philosophus excellentissimus.
5. Lvdolf van Collen,.... cui in Arithmeticis parem nulla hactenus ætas habuit, nec facile est habitura.
6. Michael Cognetvs.
7. Nicolavs Peetersen, Arithmeticæ etiam secretioris Algebraicæ peritissimus.
8. Simon Stevinus Brugensis.
9. Ticho Brahe, Danus nobilis.
10. Valentinus Otto.
11. Georgius Ioachimus Rheticus.

Na deze wiskundigen opgenoemd te hebben citeert hij vier van zijne leerlingen Bernardus Lordel, Joannes van den Weege, Thomas Fienus en Cornelius Opmeer. De beide eerste, artium magistri, legden zich nu te Leuven toe op de medicijnen, de derde was reeds geneesheer te Antwerpen, de vierde, van Delft, studeerde de regten doch lei zich tevens op de wiskunde toe. Daarna komen de boekhandelaars.

1. Franciscus Raphelengius, vir omnium linguarum, non dico Europæ, sed totius orbis peritissimus.
2. Ioannes Bellerus, Antvverpiensis.
3. Ioannes Masius.
4. Ioannes Keerbergius.

Over de kennismaking van Viète en Romanus, kan ik weinig in het midden brengen. Zeker is het dat Romanus hem in 1593

nog niet gekend heeft, want dan hadde hij hem zonder twijfel in deze lijst van wiskundigen, waarin zoo veel personen van tweeden en derden rang voorkomen, met lof geciteerd. Of het voorval zich toegedragen heeft zoo als Tallemant des Réaux verhaalt, of zoo als de heer Kramm het voorstelt, is moeielijk te beslissen. In de Correspondance Mathematique et Physique de l'Observatoire de Bruxelles publiée par A Quetelet, etc. tome VIII, 1835, pag. 323, 324, 325, wordt aan het verhaal van des Réaux wel degelijk geloof geslagen. Waarom de heer Kramm steeds Vieti schrijft voor Viète begrijp ik niet. Ik heb nog geene andere spelling ontmoet dan Viète of Viëta.

Aardenburg. G. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

Simon Panser, (vgl. XVI, bl. 15). Aldaar vindt men opgeteekend, dat hij schreef de »Mathematische rariteitkamer of algebra, die in het jaar 1766 te Amsterdam bij David Klippink is in het licht gegeven." De titel van genoemd werk is:

Mathematische Rariteitkamer. Zijnde een volkomen Beschrijvinge van de Algebra. Vervat in IV Boeken. Waarin alle Deelen, Voorvallen en Konstgreepen door verscheijden Werkstukken en Reegels worden verklaart en opgeheldert: Beneffens verscheyde Nieuwe Uytvindingen, en andere konstige verhandelingen meer; Alles ordentelijk en Trapswijze, de Liefhebbers der Wiskonst voorgedraagen, en nooyt zoo uytvoerig beschreeven. Te Groningen By Jacobus Sipkes, Drukker en Boekverkoper aan de Kremer Rijp, tegen over der Aa Kerkhof. 1747. Het bedoelde werk bij S. F. K. zal waarschijnlijk niet de eerste druk zijn.

Ook heeft hij nog geschreven: Son Eclips van Maart 1737 en bedekking der sterren door de maan tot 1740. 8°.

A. C. DE GRAAF.

Min gewone drukwerken, (vgl. XVI, bl. 339, 366; XVII, bl. 13, 75, 110, 201). Het werkje, in mijn bezit, »Samuël Sylvius, Historische Taffereelen, Dienende tot uitlegginge op de Heidensche heele en halve Goden, Godinnen, en outheden enz. uitgegeeven door Christiaen Schaef. In 's Gravenhage, By Nicolaes Pieter Blommendal. Boekverkoper in het gedempte Raemtje 1734, is op blaauw papier gedrukt. A. C. DE GRAAF.

Historie van Slenner Hincke, (vgl. XI, bl. 174). **Amsterdamsch honden-mirakel,** (vgl. XIV, bl. 142.) De titel van dit laatste stukje is als volgt:

Amsterdams Honden-mirakel, of De Geest van Schout Bondt, op 't Honden-congres. Honde-zang voor alle Honden-Melkers, Honde-Dokters, Honde-Slagers, en Honde-Beuls, Minnaars van de vrije Honde-Jagt; Waarin, onder het gesprek van Kees, Tyter, Fidel, Blom en Turk, enz. op een boertige wijze, de Menschelijke gebreken berispt, en het denkvermogen der Dieren wordt aangetoond. Met een opdragt aan Sr. Magito Kastelein, Patroon en Hoogleeraar der konstige Hondjes, Nooit voor deezen gedrukt.

En zijn te bekomen in de Buurt van een Hond, Wiens, Groote Mama veel kwam bij Schout Bondt. Verder bevat het werkje eene »Opdragt aan het onsterffelijk wonder van de Amsterdamsche Botermarkt" en om de »Menschelijke gebreken en het denkvermogen der Dieren" te bewijzen, heeft men de volgende

Tafel

van vergelijking tusschen

Den Mensch	en	Het Dier.
1. Een naakt lijf.		1. Een bedekt lijf.
2. Een levende ziel.		2. Een levendige ziel.
3. Vijf botte zinnen.		3. Vijf scherpe zinnen.
4. Wijze denking.		4. Domme denking.
5. Langzaame wasdom.		5. Spoedige wasdom.
6. Zwakke levensgeesten.		6. Sterke levensgeesten.
7. Stem, lagchen, schrijen, vrolijkheid, droefheid.		7. Stem, lagchen, schrijen, vrolijkheid, droefheid.
8. Domme kindsheid.		8. Blinde kindsheid, en vroege drift tot zelfsbehoudenis.
9. Veel ziekte, zorg, bekommering enz.		9. Weinige ziekte, zorg, en kommer.
10. Meer, langduurige maar onbesuisde hartstogten.		10. Hevige, maar korte driften.
11. Verstand, slimheid, arglistigheid, verslagenheid.		11 Hetzelve, maar dierelijker, en ruuwer.

12. Ordentelijk gezelschap, voortplanting, algemeene liefde en haat.	12. Gezelligheid, voortplanting, haat, liefde.
13. Ordentlijke Redeneering.	13. Naäaping van menschelijke woorden; of eigenäartig geluid.
14. Lang geheugen en erinnering.	14. Veeltijds kort geheugenis, schoon zeer lang in een hond.
15. Honger, dorst, slaapen, waaken.	15. Hetzelve.
16. Gewaarwording van het tegenwoordige, voorleedene, en toekomende.	16. Gewaarwording van het tegenwoordige.
17. Wijze nadenking, orde, oordeel, besluit, kennis en onderscheid van goed en kwaad, verstandige wil, edelmoedigheid, waarheid, wijsheid, Godvrugt, beetering, weetenschappen, geweeten, eer, geldzugt, leugen, laster enz.	17. Niets van alle deze eigenschappen.

Men vindt in »J. van Vondels Hekeldigten met aanteekeningen."

Aan alle Honde-slagers en Hondebeuls, Bontgenoten van 't hondekot, enz. Liefhebbers van de vrije honde-jacht.

Schout Bondt op 't hondekot gezeten enz.

Met de volgende aanteekeningen.

Hier ziet de digter op Mr. Willem de Bondt, Schout der Stadt Leide, beschempt hem voor 't begraven van zijn hondt Tyter op den 20 Januarij 1634.

Hiervan is mij 't volgende berigt ter hand gekomen: den hondt Tyter werd gelegt op een schabel in een matje, zeker hondeken en etteiijke kinderen werden ter begravinge verzogt en quamen in den rouwe, hunne namen werden opgelezen. Twee jonge honden van Tyters maagschap met rouw halsbanden van de dienstmaagt gedragen, met eene lange sluijer over 't hooft, hadden den voorrouw. Daarna volgde de hondt van zekeren Professor, die ook van 't maagschap was insgelijks in den rouw. De zoon

van zekeren Advokaat droeg 't hondeken statelijk met een zwart kleed bedekt. Maar de kat die med' te groef was genoot, wilde niet volgen en nam de vlugt. In dese ordre ging me driemaal om 't bleekvelt, tot dat men eindelijk by 't graf quam, 'twelk de Cipier onder de peere-boom had gemaakt. Ondertusschen trok de Schout de bel, en beluiden den dooden, elk stond met bloten hoofde, tot dat men de hont met aarde bedekt had, toen ging men naar huis, schonk wijn, onthaalde de kinderen met rijstenbrij, pannekoeken en andere lekkernij, en liet hen elk met een koek beschonken weer hene gaan.

Men had zedert veel praats van die honde-begravenisse, iemand zeide: hebben die van Leide een mislag begaan, dat zij een hond ophingen, nu hebben zij hem weer eerlijk begraven. Dit verhaal is getrokken uit een brief te dier tijd aan den Raatsheer Reinier Persijn geschreven."

Ik geloof dat het Amsterdams Honden-mirakel, een paskwil, een spotschrift is op schout Bondt, althans de naam van den schout, de titel van het geschrift en het (waarschijnlijke) jaar van uitgave, geven daartoe aanleiding. A. C. DE GRAAF.

Tooneelspelen van Racine in het Hollandsch vertaald. (XIV, bl. 178). Is hier voorbedachtelijk weggelaten de vertaling der Ifigenia door mevr. Bilderdijk, welke in kracht en sierlijkheid alle vroegere tien — ja honderdmalen overtreft? De heer Muller zal deze toch niet ignoreren. NÎL ADMIRARI.

Nieskruid voor J. L. Nierstrasz (XVIII. bl. 526; vgl. XIX. bl. 174). De schrijver van dit geestig, maar een niet onverdienstelijk dichter met overdreven scherpte hekelend boeksken, is noch Witsen Geijsbeek, noch Th. Olivier Schilperoort. Het is mij en zeer velen met mij bekend, dat een geacht letterkundige onder de nog levenden, wiens naam ik liefst verzwijg, de auteur is van het Nieskruid; maar ook dat hij in later tijd meermalen zijn leedwezen heeft betuigd over eene jeugdige onbezonnenheid, welke, zoo men wil, den dood verhaast heeft van den lichamelijk zwakken en op 't punt van zijn dichterlijken naam hoogst gevoeligen Nierstrasz. Witsen Geysbeek, die, zoo als M. terecht opmerkt, in

zijn Woordenboek alles behalve zoetsappig was in 't beoordeelen van sommige dichters van vroegeren tijd (zoo als o. a. Vondel en le Francq van Berkhey), liet evenwel de levenden — met uitzondering van den armen Barbaz — steeds ongemoeid. Olivier Schilperoort, die een stalen voorhoofd had, zoo als men dat noemt, en die den reeds bejaarden en als mensch hoogst achtenswaardigen H. H. Klijn met zijn naam en openlijk zoo onbarmhartig ten toon stelde als treurspeldichter, zou ook niet geschroomd hebben zijn naam te plaatsen voor een nog scherper beoordeeling van den meer jeugdigen Nierstrasz. Dat M. het werkje van Schilperoort niet kent, is niet te verwonderen. De Proeve van beoordeelende tooneelpoezy enz. is door de vrienden van Klijn zoo veel mogelijk opgekocht en vernietigd en daardoor vrij zeldzaam geworden. Als eene literarische curiositeit voor hen die 't niet weten voeg ik hier bij, dat, ofschoon de naam van Schilperoort op den titel geplaatst is en hij dan ook aan de zamenstelling groot aandeel heeft, een Amsterdamsch dichter van dien tijd, auteur van onderscheidene treurspelen, echter aan die scherpe maar zeker niet onverdiende kritiek van den Montigny heeft medegewerkt.
NIL ADMIRARI.

Nieskruid voor J. L. Nierstrasz. Het verwondert mij al deze gissingen omtrent den schrijver van dit vlugschrift te vernemen. Ik meende dat dr. J. J. F. Wap vrij algemeen als zoodanig bekend was.
V.

Nieskruid voor J. L. Nierstrasz. — Ik heb dit vinnige werkje altijd aan den heer Jan J. F. Wap toegeschreven, doch ZEd. heeft mij herhaaldelijk schriftelijk en mondeling betuigd, dat het niet van zijne hand, maar van den heer J. H. Maronier, instituteur te Rotterdam was.

Amst. FRED. MULLER.

VRAGEN.

Elizabeth Musch. Eenigen tijd nadat mr. Jacob van Lennep zijn voorlaatsten grooten roman, — Elisabeth Musch bedoel ik — in

het licht gegeven had, was er een zijner belangstellende lezers, die door nieuwsgierigheid (?) geleid, hem in gedrukten geschrifte (waar?) vraagde, of van Espenblad, de lage fielt, die, volgens dit verhaal, Buat bij de Witt in verdenking, en zoo ten verderve, bragt, al of niet een geschiedkundig persoon ware, en of hij (v. L.) daaronder een ander persoon had verborgen, even als v. L. zelf elders in dit boek van twee weifelende stedelijke regenten, een Leidenaar en een Gouwenaar (meen ik), de namen zegt te verbergen en onbekende namen noemt. Ook het voorberigt doet zulks reeds verwachten.

De auteur des werks heeft, meent men stellig, op deze vraag in der tijd *in druk* geantwoord. Waarin en hoe? en welke was de uitslag? Herinnert iemand zich zulks?

L. v.

[De vraag is gedaan in den Navorscher dl. VI. bl. 360; antwoorden vindt men dl. VII. bl. 345 en dl. XIV. bl. 360, dat van van Lennep dl. XVII. bl. 133.]

A. Trommius. Ik zou wel eens willen vernemen, of het waar is, 't geen ik eens omtrent Trommius Concordantie gehoord, doch nergens gelezen heb, te weten: als zou het gansche handschrift van een geheel deel daarvan, vóór het was gedrukt, door diens vrouw verscheurd of verbrand zijn geworden, uit wrevel, omdat hij zich zoo ganschelijk aan den arbeid daarvan wijdde, dat hij alles, en derhalve ook haar, zijne vrouw vergat.

Iets dergelijks moet ook eens een beroemden tijdgenoot zijn gebeurd, wiens êga, op een goeden dag, eene menigte zijner geslepen glazen, waaraan hij jaren lang had gearbeid, in stukken geslagen zou hebben.

Deze aangevoerde feiten mogen al dan niet waar zijn, men mag toch in ieder geval aannemen, dat vele beoefenaren der wetenschap de treurige ondervinding hebben opgedaan, somwijlen op dat gebied in hunne dierbaarste of naaste betrekkingen hunne ergste tegenstrevers aan te treffen, in welk opzigt het gezegde van den Talmud: »de mensch heeft soms zijne grootste vijanden onder zijn eigen dak," wordt bewaarheid.

Leeuwarden. ALEXANDER.

Desiderius Nedlasius. Kan iemand mij ook eenige inlichting geven aangaande Desiderius Nedlasius? Ik bezit van hem »Desiderii Nedlasii Verbi divini Administri Concionator, sive Succincta Methodus Conciones imprimis practice formandi et habendi." Maar dit is ook alles wat ik van hem weet.

Het boekje is te Utrecht gedrukt in 1655 en opgedragen aan prof. J. Leusden.

Utrecht. J. HARTOG.

M. van Gogh. Wie is in staat iets mede te deelen omtrent M. van Gogh, med. doct., den vertaler van den Tegenwoordigen Staat van alle volken, bij Tirion uitgegeven?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Drie prenten den amsterdamsche schouwburg betreffende (XVI blz. 239). De twee eerste prenten waarvan Th. R. spreekt, bevinden zich ook in mijnen geschiedkundigen atlas over Amsterdam. De zaak, waarop zij betrekking hebben, is volstrekt van geen belang, ten minsten zij was zulks niet in den beginne. De zaak komt hierop neêr. In 't jaar 1768 bezochten Willem V en zijne gemalin Amsterdam. Het doorluchtig paar werd met de uitbundigste vreugdeblijken en de schitterendste pracht onthaald. Ook zouden zij den schouwburg met een bezoek vereeren, waarin voor hen eene nieuwe loge werd gebouwd. Over het verblijf van deze hooge gasten te Amsterdam heeft J. Wagenaar uitgegeven: 't Verheugd Amsterdam, ter gelegenheid van het plegtig bezoek hunner Doorluchtige en Koninklijke Hoogheden, Willem Prinse van Oranje en Nassau, Erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden, enz., enz., enz en Zijne Gemaalinne Fredrica Sophia Wilhelmina, Princesse van Pruissen, op Maandag, den 30 May, en eenige volgende dagen des jaars 1768, door Jan Wagenaar, Historieschrijver der gemelde stad. Te Amsterdam bij IJntema en Tieboel. 1768. Met Privilegie van de Ed. Groot Agtb. Heeren Burgemeesteren der Stad." Dit werkje werd door velen gekocht

en gelezen en misschien ook door Jan Smit, timmerman van den schouwburg. Deze Smit had in genoemd werkje iets gevonden aangaande zijn persoon, dat hij verkeerd oordeelde, ja ging zelfs zoo ver, dat hij in verschillende couranten eene advertentie liet plaatsen, waarin hij de zaak geheel anders voorstelde, dan door Wagenaar geschreven was.

Hierop schreef Wagenaar: »Berigt aan de Leezers van het Verheugd Amsterdam, door Jan Wagenaar."

Nu vinden wij in de Amsterdamsche Donderdagsche Courant van 8 Sept. 1768: By IJntema en Tiboel, Boekverkoopers....... »Ook zal by dezelven op Saturdag den 10 dezer, 's morgens ten 10 uuren *gratis* worden uitgegeven, een Berigt wegens eene beschuldiging tegen zekere passage in gemelde werkje."

In de Amsterdamsche Saturdagsche Courant van 10 Sept. 1768, vindt men weder eene advertentie van genoemde boekverkoopers. »Bij wien ook dien morgen, ten 10 uuren, *gratis*, te bekomen is, een Berigt wegens eene beschuldiging tegen zekere passage in gemelde werkje." Dit gemelde werkje is »'t Verheugd Amsterdam" enz. De beide eerste prenten vertoonen nu de woning der boekverkoopers IJntema en Tiboel, toen het blaadje, »Berigt aan de Leezers van het Verheugd Amsterdam, door Jan Wagenaar" aan het volk *gratis* werd uitgedeeld, of laten wij liever zeggen werd uitgestrooid.

In dit Berigt begint Wagenaar te zeggen, dat het zeer moeielijk voor een schrijver is een elk zijn' zin te doen en dat er sommige menschen zijn die uit de woorden van een schrijver geheel iets anders lezen dan er werkelijk staat. »De meester Tim»merman Jan Smit nogtans is, onlangs, tot die zeldzaame dwaas»heid vervallen, en heeft de stoutheid gehad van den Historie»schrijver deezer stad, in publicque Nieuwspapieren, te beschul»digen, dat dezelve in zeker Verhaal, hem betreffende, *alles geheel* »*bezijden de waarheid* gesteld hadt; terwijl hij zeer wel wist, of ligte»lijk weten kon dat *alles geheel overeenkomstig was met de waarheid;* »en zulks, enkel uit eene zotte zugt, om, bij sommigen, bij welken »hij zig des beroemd hadt, door te gaan voor den eenigen uit»voerder van een werk, waarin hij de hulp van een' ander ge»zogt en genooten hadt."

Verder haalt hij den zin aan, uit zijn »Verheugd Amsterdam, waarover Jan Smit zich beleedigd gevoelde." Dit pragtige gevaarte was gebouwd, door den meester timmerman Jan Smit, naar eene teekening, door den konstschilder Andries van der Groen, en door hem vervaardigd. Jan Smit leest hier uit dat hij dit pragtige gevaarte alleen gebouwd had en niet geteekend, en wil bewijzen hetzelve niet alleen geteekend, maar ook gebouwd te hebben, en dat hij nooit de hulp van Andries van der Groen heeft ingeroepen." Wagenaar bewijst verder, dat Smit het wel geteekend heeft, maar niet in den zin zoo als Smit zulks wil, want hij zegt: »Is geteekend en geordonneert met overleg van de Wel. »Ed. Heeren Regenten, op Approbatie van de Wel. Ed. Groot »Achtb. Heeren Burgemeesteren en door hem Jan Smit geteekend."

Dat Wagenaar gelijk had is ook bewezen door Jan Jacob Hartsinck, een der oudste heeren regenten. Uit het stukje dat Smit hiertegen heeft uitgegeven, ziet men dat hij het »Berigt" aan IJntema en Tiboel wil toeschrijven, hij durft Wagenaar niet aan te vallen. Dat IJntema en Tiboel er de makers van zijn, althans dat zij er hand in gehad hebben, wil hij bewijzen door het volgende. Hij zegt namelijk, »was het door den Heer Wagenaar »geschreven, dan zou er gestaan hebben »Berigt van Jan Wagenaar »aan de Lezers van 't Verheugd Amsterdam," en het eerste is dus »naamloos." Maar genoeg hiervan: men ziet dat bedoelde prenten in den grond niets beteekenen; men was vroeger dadelijk gereed, om op de minste gebeurtenis eene teekening te maken.

Over dit onderwerp zijn 18 stukjes uitgegeven, zoowel spotschriften als andere. Mogt de steller dezer vraag de titels willen weten, zoo wil ik ze gaarne opgeven. A. C. DE GRAAF.

Jan Baptist Xaverij, (XIX bl. 157), was een der beroemdste beeldhouwers der 18e eeuw. Te Antwerpen geboren in 1697, bezocht hij in zijne jongelingsjaren Italië en vestigde zich, als een bekwaam meester te 's Gravenhage. Hij moet een werkzaam man geweest zijn, als men de vele proeven van zijne kunst in Holland, Friesland en Gelderland in aanmerking neemt. Wij bepalen ons tot die welke in de laatstgenoemde provincie voorhanden zijn of waren. 't Valkenhof te Nijmegen prijkt met eene levensgroote Flora van

bentheimer steen; door sommigen gelaakt, door anderen geprezen, gelijk zulks meer het geval is met standbeelden. In de waterkom op het huis Dukenborg bij Nijmegen stonden de meer dan levensgroote beelden van Diana en Apollo, uit graauwen steen. Waar zij gebleven zijn na de sloping van dat huis, is mij onbekend, eveneens hoe het borstbeeld van zijne hand, in de groote kerk te Tiel gekomen is. Die meer van Xaverijs werken wenscht te weten, kan te regt komen bij R. van Eijnden en A. van der Willigen, bij Immerzeel en C. Kramm. J. C. K.

J. B. Xaverij. Jan Baptist Xaverij, geboren te Antwerpen in 1697, overleden in 's Gravenhage in 1742, was een zeer beroemd beeldhouwer; hij vervaardigde het wit marmeren beeldwerk onder het orgel in de Groote kerk te Haarlem; de borstbeelden van prins Willem IV en prinses Anna in de Oranjezaal van 't Huis in 't Bosch bij den Haag; de graftombe voor Menno baron van Coehoorn, Sicco van Goslinga, enz. In de Groote kerk te Tiel is door hem vervaardigd een gedenkteeken voor den baron van Welderen; waartoe het door A. C. D. G. bedoelde borstbeeld schijnt gebracht te moeten worden. Men zie voorts het bekende werk van J. Immerzeel Jr., vervolgd en vermeerderd door C. Kramm, de Levens en Werken der Holl. en Vlaams. kunstschilders, beeldhouwers enz. op: J. B. Xaverij.

Amsterdam. J°. DE VRIES, JZN.

[Hetzelfde werd ons medegedeeld door K. v. S.]

Isaacq Hondius (XVI bl. 76). Of hij een zoon was van Abraham Hondius, geloof ik te moeten betwijfelen, want men vindt van A. Hondius het volgende aangeteekend.

Hoogstraten zegt: zijn geboorte- en sterfjaar onbekend.

A. Houbraken zegt alleen, dat hij in 1665 nog in leven was, terwijl J. Kok XXIe deel hetzelfde opgeeft als Hoogstraten. A. J. van der Aa, geeft op in zijn Biographisch woordenboek, geb. 1638 te Rotterdam en overleden te Londen in 1695, terwijl C. H. en C. Immerzeel in De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders zeggen dat hij geboren is te Rotterdam 1638 en overleden te Londen in 1691. Over het jaar van over-

lijden schijnt men 't dus niet eens te zijn, en geen der genoemde schrijvers geeft zijne kinderen op. A. C. DE GRAAF.

Charles Jacob Fles (XIX bl. 192), den 21 februarij 1821 te Breda geboren, en den 15 januarij 1860, als fabrikant te Maastricht overleden, was een man, die zich door de voortreffelijkste gaven zoo van geest als van hart onderscheidde, en wiens vroegtijdig afsterven in de verschillende betrekkingen, waarin hij werkzaam was diep gevoeld werd. Ik heb getracht hem, mijn behuwdbroeder, te schetsen in eene gedachtenisrede, uitgesproken in eene rouwloge te zijner eere gehouden in de Loge la Perseverance te Maastricht, en geplaatst in het Jaarboekje voor vrijmetselaren uitgegeven in 1861. De heer J. C. K. zal daarin het een en ander omtrent hem aantreffen. Het portret, waarvan ZEd. spreekt, is op kosten der leden van gezegde Loge, waarin hij eene aanzienlijke betrekking bekleedde, vervaardigd, en niet in den handel gebragt.

Maastricht. J. W. MULLER.

[Ook door v. G. werd ons een antwoord op deze vraag gegeven.]

Plaat van Rom. de Hooghe. (XIX bl. 296). Door de welwillende mededeeling van een der directeuren van Teylers stichting te Haarlem, waar eene uitmuntende verzameling der platen van Rom. de Hooghe berust, kan ik berigten, dat de plaat van een beleg, waarnaar ik t. a. pl. gevraagd heb, het beleg van Wismar door koning Christiaan V in 1675 voorstelt.

F. MULLER.

VRAGEN.

Prent van de purgeerende boontjes. In Amsterdam wordt het ledigen van de secreetkuilen, wat altijd des nachts geschiedt, eene mennisten bruiloft genoemd. De reden van deze naamgeving is mij en velen onbekend, doch onder mijne historische platen vind ik eene plaat omstreeks 1700 gegraveerd, die een voorval afbeeldt wat welligt aanleiding tot dien naam zal gegeven hebben. De plaat stelt eene groote zaal voor, waarin links, eene zeer lange

tafel staat, die door velen der aanzittenden, inzonderheid mannen, verlaten is, wijl ze, (volgens het onderschrift), purgeerende boontjes gebruikt hebben en nu in allerlei houdingen hun gevoeg op den grond doen; aan het begin der tafel zit nog een man die zegt: »Dat spulletje heb ik begonnen," waarop de naast hem zittende vrouw antwoordt: »Ja broeder, maar 't is te grof gesponnen." Onder de plaat is een uitvoerig vers in 4 kol., waartusschen het opschrift: »Klucht of vernieuwende gedachtenis van »de purgeerende Boontjens." Zonder naam van graveur, doch met adres van J. Robijn; een latere druk der plaat heeft het, mij anders onbekende adres van J. Bureau. Op het einde van dit vers wordt melding gemaakt van »onze broeder Menno" en van »Broeder Jan en Knipperdol te Munster," terwijl het eindigt met een heildronk op den »Bruidegom en lieve Bruid." — Op de plaat ziet men door eene openstaande deur aan de overzijde eene kerk, waarschijnlijk de Noorderkerk op de Prinsengracht, en wijl nu de Friesche Doopsgezinden schuin tegenover die kerk hunne vergaderplaats »het kleine sterretje" hadden, tot 1751 naar ik meen, schijnt het mij toe dat deze plaat op een of ander daar gebeurd geval betrekking heeft en daarvan ook de boven vermelde naam afkomstig is. Kan iemand mij ook nader inlichten?

FRED. MULLER.

[Eene uitvoerige beschrijving van deze prent vindt men Nav. X bl. 226. Omtrent de beteekenis er van heeft een onzer medewerkers, aldaar bl. 373, eene gissing ten besten gegeven. Op eene voldoende verklaring echter wachten wij nog altijd vergeefs.]

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS [1]).

Nederlandsche (?) muzijk uit de 10de eeuw op een ode van Horatius. E. de Coussemaker onze correspondent te Rijssel (Lille) gewaagt

[1]) 't Getal onzer *Beschermers* (ten minsten ƒ3.— 's jaars) is geklommen tot 384, dat onzer *Leden* (ten minsten ƒ1.25) tot 235. Eerstgenoemden ontvangen al wat

in zijne Histoire de l'harmonie du Moyen Age, Paris, Didron, 1852, op blz. 102, van de ode van Horatius aan Albius (Albi ne doleas) met neumen (oudsten vorm van notenschrift), gevonden door dr. J. G. Ottema ter bibliotheek der hoogeschool te Franeker in een codex van de 10de eeuw. Die bibliotheek is nu vereend met de Provinciale bibliotheek van Friesland.

De Coussemaker deelt het facsimile op planche XXXV mede-en brengt, op blz. XII der Documens, de neumen in nieuwen notenvorm over.

Dr. Ottema is zoo goed geweest, ons het éenig afdrukje van het door hem vervaardigd facsimile dat hij over had, te schenken. Wijders echter meent hij, dat de oude franeker bibliotheek niets van dien aard bevat.

Nu zou het van gewigt zijn na te sporen, of (vooral ook op pergamenten banden en schutbladen) in andere onzer openbare of bijzondere bibliotheken muziek op wereldsche liedteksten (geestelijke zijn er vele!) en meer bepaald uit de X^{de} tot de XIV^{de} eeuw in neumenschrift te vinden is.

Wij dringen daarop vriendelijk aan.

HEIJE.

Portretten van nederlandsche toonkunstenaars (XIX, bl. 196). Hetgeen wij hierachter meêdeelen, als eerste oogst van 't veld dat wij ontgonnen wenschen, zal (vertrouwen wij) velen bewegen, nog anderen braakgrond door 't kouter te klieven. — Deze vruchten danken we den ijver van onzen geëerden medewerker den heer C. Kramm, te Utrecht.

»**M. Joannes Petri Swelingus.**

Amstelo-batavus,
Musicus et Organista toto orbe celeberrimus,
vir singulari modestia ac pietate, cum in vita,
tum in morte omnibus suspiciendus.
Obijt M. DC. XXI XVI. Octob. Aet Lx."

---

de V. aan Druk- en Muziekwerken — de tweeden, wat ze aan Drukwerken — *afzonderlijk* uitgeeft. Het is voldoende aan dr. Heije te Amsterdam, portvrij voor 1 cent, een naamkaartje te zenden, en buiten op het adres aan hem, de woonplaats te schrijven, en wàt men worden wil.

Dijstuk, regts, met beide handen, de grond wit. *Joan Muller* sculp. 1624 in 4°.
Copij der gemelde, lithographie, (niet fraai) uit *Cecilia* enz.

.... Hurlebusch [1]), organist te Amsterdam.

Borststuk regts, met eene hooge bonte muts op (dewijl hij nu zonder paruik is), voor eene open nis of raam geplaatst. *Oswald Wijnen* pinx. *P. A. Wakkerdak* sculp. Zwarte kunst, in fol., druk vóor alle letter.

Solniz. musicus te Amsterdam.

Borststuk, regts, in ovaal; daaronder:

„Quem docuit nervis numeros aptare sonoros,
Arte nova et varios Musica cura modos,
Solnizium genii commendat honore tabella
Quem meritis clarum reddere fama cupit.
Sic studio gratus Batavis, licet advena, terris
Pluribus ut facies nota sit, aere nitet."

H. van der Mij pinx. 1743. *P. Tanjé* sculp. in 8.

»Sijbrandus van Noord,

Grootmeester in de Muzijk-kunde, en Vermaart voortreffelijk Organist.

Schenks snijkunst maalt van *Noord* de roem der kunstenaaren,
Wiens doorgeleerd *Musijk* de kunstkenners streelt,
Als hij, door lust genoopt, op 't Orgel gaad'loos speelt,
En toont, hoe zijn vernuft voor and'ren is ervaaren.
Doch deze Prent verbeeld slegs d'ommetrek en leest
Des grooten Meesters, wijdbefaamt door kunst en geest.
Men moet 's mans gaaven in zijn Orgelspeelkunst hooren,
Of Clavecimbelklank, of Klokspel op de Tooren.

A. ALEWIJN A°. 1702."

Dijstuk, met eene hand, links, in ovaal, zwarte kunst, in fol.

»Jacobus Nozeman, Natus Hamburgi 3^{tio} ante calend. septemb. 1693, denatus Amstelodami, 6, Id. octob. 1745.

Daar onder:

Orphea ab Elysiis revocatum *Fritschius* oris
Artifici voluit sistere in aere manu;
Fata negant reditum, stygias nî leniat umbras
Nozeman Orpheae, quam tenet, arte lyrae:
Aere *Nozemanni* faciem citharamque canoram
Condidit, Odrysium restituitque senem."

Dijstuk, van voren; staande voor een tafel met een muziekblad, waarop hij wijst. *C. F. Fritsch,* ad vivum delineavit et sculpsit, 1745 fol.

---

[1]) Hij heette C. F. Hurlebusch; en noemt zich op zijne „Composizioni per il cembalo" (Hamburg): Corrado Federigo Hurlebusch. 't Was een regte zonderling! (H.)

A. C. G. Vermeulen, Lithographie door Ehnle. (Uit de Kunst-Kronyk. fol).

Er gaat een portret uit op den naam van *Jacob van Campen*, den bouwmeester van het stadhuis van Amsterdam, zeer fraai. *Braet von Uberfeldt* del. et lith. *B. van der Helst* pinx. in plano fol.

Dit levensgroot geschilderd portret zag ik, jaren geleden, voor den schoorsteen hangen in de raadzaal der Kon. Acad. van beeldende kunsten te Amsterdam, en wat kan men, om de echtheid te staven, meer verlangen? Doch toen ik de zaak had opgehelderd en toegelicht, is het vandaar verdwenen.

Zie hier de zaak:

Dit portret steldt voor den beroemden klokkenist *Antonius Verbeek*. Kniestuk zittende, regts gewend met een CINK in de hand. Achter hem het bovengedeelte en vooral den toren van gemeld stadhuis. Op eene balustrade staat *L. van der Helst* fec. 1670. (Deze is *Lodewijk*, zoon van *Bartholomeus*.)

Door de CINK voor eene ROEPER aan te zien, heeft men — met de afbeelding in den achtergrond — dit portret voor dat van *Jacob van Campen* gedoopt, zonder het met de bestaande en zeer bekende afbeeldingen van dien beroemden man te vergelijken — terwijl men de toon- of fluitgaten, die in de CINK zijn aangebragt, over het hoofd zag!

Deze afbeelding steldt dus ANTONIUS VERBEEK voor, (zie verder daar over blz. 211 van mijn werk) en is door mij ontdekt.

Nog — iets om opmerkzaam te maken op een prentje in 12°., het borstbeeld van *Jubal* voorstellende. Er groeien uit de kruin van zijn schedel koornaren, waarop de namen der voornaamste toonkunstenaars, van *Jubal* tot *Sweling*, staan vermeld. Boven zijn hoofd staat: »*Hier hebt ghij Jübals lof en oudheijt afgebeeldt. — oock Musicanten veel die door hem sijn geteelt.*" Dit prentje is van eenen titel gesneden, waarvan nog het volgende, verminkte, overig bleef: »or verscheyden Poëten — gestelt: Nu eerst op Musyck ge —, en de gemeene Grond-stem, — *door* — HYMONSSOON — NTU —

Welligt is het bekend. C. KRAMM.

Met onzen hartelijken dank aan den heer Kramm, rigten wij een dringend hartelijke beê aan alle vrienden van Neêrlands kunst en kunstroem: »helpt ons!"

Onderzijds voegen wij reeds nu hier aan toe, dat in de straks genoemde Kunstkronijk — Beschrijving van het Rotterdamsch Muziekfeest ter eere van 't 25jarig bestaan der Maatschappij t. b. d. Toonkunst — nog de portretten voorkomen van (naar volgorde): Mevr. Sophia Offermans-van Hove en van Joh. J. H. Verhulst, dr. J. J. Viotta, dr. J. P. Heije, W. Hutschenruyter en S. van Baalen.

Wijders vind ik in den portretten-catalogus van den heer Frederik Muller aangeteekend J. G. Bertelman, J. B. van Bree, A. Kist, Orland. Lassus, W. Liberti, J. H. Lubeck, C Mühlenfeldt, J. G. Rauppe, S. Rondeau, B. Ruloffs, D. Scholl en J. W. Wilms. — Dan nog hebben wij in de bibliotheek der M. t. b. d. Toonkunst een portret van Quirijn van Blankenburg, met het onderschrift:

„Dit 's 't beeld van Orpheus zoon die met vergode vingeren
Der stem en orgelen banier met regt mag slingeren,
Wijl hij door wijsgeerte en door wiskonts vasten stand
Den ouden nevel schift en 't licht voor eewig plant."

(*get.*) J. DE MEESTER.

Ook de Heer Bodel Nijenhuis heeft ons beloofd nasporingen te doen. 't Zij voor elk een roepstem te meer: »helpt ons!"

HEIJE.

De Zangers van Sint Maarten- (**of Westmonster-**) **kerk te Middelburg.** De verbeelding voert ons drie eeuwen terug; nog prijkt de kerk in hare sombere grootschheid; de roomsche kalender wijst den dag *Trinitatis anno domini* 1501. Men celebreert eene zingende misse op den outer van den Heiligen Geest. De laatste toonen der beide orgelen sterven weg; de zangmeester geeft een teeken; de *bovenzanger, tenoriste, bascontre* en de *triple* staan gereed den zang aan te vangen; de koorknapen verdubbelen hunne aandacht. De zachte melodie van het »*Kyrie eleison*" breekt de doodsche stilte af. Het »*gloria in excelsis*" brengt allen in eene heilige verrukking. — De stemmen zwijgen; het misoffer wordt opgegedragen. Het plegtige *canon* der geloofsbelijdenis wordt door den bovenzanger alleen gezongen. Aller stemmen vereenigen zich tot het »*sanctus*" en het »*benedictus*"; niet alléén de wanden weer kaatsen het liefelijke »*agnus dei*, — het heeft eenen weêrklank gevonden in aller harten; want weinige kerken hadden zulke zangers als die van *Sint Maarten*.

Op den eersten november van het jaar 1500 werd, door de onbekrompen ondersteuning van den middelburgsche magistraat, de meer volledige *discant* ter vervanging van den *cantus firmus* in de parochiekerk van *Westmonster* ingevoerd; en kon naar de vereischten der toenmalige kunst worden ingerigt door de rijke subsidie, haar

jaarlijks van stadswege toegelegd, waarbij Deken en beleders van de Wijnheeren, met die van het Onze lieve Vrouwegilde op de Halle (de vischverkoopers) en de Heilige Kruismeesters hunne niet onaanzienlijke giften voegden. De verpligtingen die het kapittel van Sint Maarten, in genoemde kerk gevestigd, daarvoor wederkeerig op zich laadde, staan beschreven in een deugdelijk contract, dat, als eene niet onbelangrijke bijdrage tot de kennis der kerkmuzijk gedurende de middeleeuwen, *in originali* alhier op het stedelijk archief voorhanden is.

Middelburg, dat — zoo lang het Arnemuiden onder de knie had en zich verheugen mogt in de gunst harer opperheeren — op eenen betrekkelijk hoogeren trap van welvaart stond, dan het in den lateren tijd ooit weder bereikt heeft, toonde reeds vroegtijdig hare zucht tot het aankweeken der toonkunst, waarmede de rijkdom en de weelde harer ingezetenen iedere plegtigheid deed opluisteren, iedere feestelijkheid verhoogde. Het is algemeen bekend, hoe reeds in de 14de eeuw bij de ommegangen op Sacramentsdag, trompers, zakpijpers, harpers, luiten en veelen de *sproocksprekers*, zoo niet accompagneerden, dan toch afwisselden. Als de Palmzondag — hetgeen welligt minder bekend is — te Westmonster door eene zinnebeeldige voorstelling werd gevierd, vergezelden ook zangers en muzikanten de personen, die »den esel teghen". Al vroeg hield de stad er een eigen muzijkcorps op na, dat echter niet bijzonder schijnt te hebben uitgemunt door eene echt philharmonische combinatie van instrumenten of door de talrijkheid zijner leden.

Het verdient ook opmerking, hoe de middelburgsche magistraat reeds in die tijden zijne hoogachting voor den toonkunstenaar meermalen te kennen gaf, door hem bij voorkeur zekere posten en betrekkingen te schenken; bij voorbeeld: in 1434 de bediening der capelrie, gevestigd op den outer »*van den soeten name Jhesu*" te Westmonster, aan *Anthonius Hérétier*, zanger bij de kapel der keizerlijke majesteit; in 1450 de inkomsten der scolasterij, die verbonden was aan het convent der minderbroeders, aan *Matthias Cocquiel*, tenorriste van den hertog van Bourgondië; en dergelijke.

Middelburg. J. H. DE STOPPELAAR.

Ik vraag ieder, die deze mededeeling met waardeering las, zoo hij toegang tot kerk- en gemeente-archiven heeft, dat hij zich beijvere om nasporingen in zoodanigen geest te doen. Amersfoort, Breda, 's Hertogenbosch, Maastricht en Utrecht b. v. moeten nog veel bevatten. HEIJE.

De bruiloft van Cloris en Roosje. Tot nu toe zocht men te vergeefs naar den schrijver van dit overbekende kluchtspel, dat — zij 't dan ook in gewijzigden — of, liever en beter, gemoderniseerden vorm — met frisschen moed jaarlijks op nieuw wordt opgevoerd.

De kataloog der Leidsche Maatschappij voor Letterkunde, biedt, gelijk men weten zal, het stuk zoowel aan Dirk Buysero [1]), als aan Th. van Malsem ten geschenke: stellig met het doel om niemand jaloersch te maken. De *Bibliotheek* des heeren J. I. van Doorninck deelt ons hieromtrent niet veel meer mede.

In hetzelfde eerste deel (blz. 260) van den kataloog vindt men evenwel onder de lijst van anonyme tooneelstukken:

De Vrijadje van Cloris en Roosje, vertoond in Muzyk. en gekomponcerd door Servaas de Koning. Te Amsterdam, By de Erfgen. van J. Lescailje, op de Middeldam, op de hoek van de Vischpoort, 1688. *Met Privilegie.*

Ik heb gelegenheid gehad dit kleine stukje, waaraan ongelukkig de muziek ontbreekt, nader in te zien. Ik had eerst gedacht, dat de overeenstemming des titels van dit werkje, met dat van Buysero of v. Malsem, en bovendien de wetenschap, dat beide boekjes bij de zelfde firma Lescailje verschenen, ons tot de conclusie zouden voeren, dat de uitgave van 1707 slechts een omwerking van die van 1688 was. Ik werd evenwel teleur gesteld, want de beide tooneelstukken zijn, de titel alleen uitgezonderd, geheel verschillend.

Omtrent den componist de Koning zijn de berigten buitengemeen schaarsch. Bij A. J. van der Aa (*Biographisch Woordenboek*) vindt men slechts het volgende:

KONING (Servaas de) of DE KONINCK, die omstreeks 1720 te Amsterdam overleed, schreef:

Vrijadje van Cloris en Roosje, in muzyk, 1683, 8°. *De Hollandsche Schouwburg en Pluggedansen, nevens Sang-Ariën, Amst.* 11 *deelen.*

O. a. staat als bron vermeld, *de Navorscher,* Dl. III, blz. 229, hetgeen foutief is.

Fétis leert ons niet veel meer. Hij noemt eenige werken des meesters voor de fluit, als ook: *Hollandsche minne en drinkliederen.* In 8°. Amsterdam, *Roger.*

Walther haalt (volgens Eitner) noch een Opus 1 aan: *Motett.* voor 2, 3 en 4 Zangstemmen met 2 instrumenten en beweert, dat de Koninck *Kooren* heeft gegecomponeerd uit Athalia van Racine.

---

[1](Wat zou wel de juiste uitspraak van dezen naam zijn? Ik hoor zoowel *Buisero,* als *Busero.*

Wie kan ons verdere mededeelingen omtrent Servaas de Koning en zijne werken doen? Was hij muziekmeester, gelijk Fétis *ex tripode* verzekert?

H. TIEDEMAN.

Hendrik Chalon. Weet iemand iets betrekkelijk dien »Muziekmeester te Amsterdam", componist van het Harderspel: »het Feest der Liefde", aldaar 1741 verschenen bij Izaak Duim: — en betrekkelijk de Muziek van dit Hardersspel?

HEIJE.

TAALKUNDE.

De straatnamen van Brielle. In de januarij-aflevering van den Navorscher komt een welgeschreven stuk van den heer J. Ter Gouw voor: »Over de spelling en schrijfwijze der samengestelde straatnamen", en wel bepaaldelijk de straatnamen van Amsterdam, gelijk de schrijver ook op blz. 24 zegt: »En daar 't niet wenschelijk is, namen van allerlei plaatsen dooreen te mengen, zoo wil ik mij, bij 't noemen van voorbeelden tot de Amsterdamsche bepalen.'. Dan voegt hij er bij: »Welligt gevoelen sommige medewerkers lust over die van andere steden te spreken." Mijn lust door deze zinsnede opgewekt zijnde, heb ik mij voorgenomen over de straatnamen van Brielle te spreken.

Te regt zegt de heer ter Gouw (t. a. pl. bl. 23): »de lijsten van straatnamen (bleven) doorgaans begraven in hun (der stedebeschrijvers) kwartijnen en folianten." Dit is vooral in kleine steden waar, en zoo ook in den Briel, want hier hebben wij niet, even als in Amsterdam enz., naambordjes aan de hoeken der straten en daarom zijn ook de namen van verscheidene straten aan de meeste Briellenaars onbekend. Dien ten gevolge worden die straten en vooral de sloppen genoemd naar de bewoners van een der hoekhuizen.

Eene lijst van de brielsche straatnamen kan men vinden in

.... de stedebeschrijving van Van Alkemade, zou men denken; neen, die meldt ze voor het gemak niet, maar bij Plokker, Geschied- en Aardrijkskundige Beschrijving van Voorne en Putten (1851), bl. 62.

Ofschoon die straatnamen natuurlijk niet zoo groot in getal zijn als die van Amsterdam, zal ik ze toch ook in klassen verdeelen en kies daarbij tot voorbeeld de verdeeling in het voortreffelijke werkje van oannes Aurelius: Oorsprong en afleiding van de namen der grachten, straten enz. van Amsterdam. Aurelius heeft 13 klassen; maar ik zal de brielsche straatnamen in 10 klassen splitsen, n.m.:

1. Namen ontleend aan gebouwen.
2. Namen ontleend aan afbeeldingen aan de hoekhuizen.
3. Namen ontleend aan personen.
4. Namen uit titels gevormd.
5. Namen ontleend aan handel en scheepvaart.
6. Namen ontleend aan het marktwezen.
7. Namen ontleend aan fabrieken, handwerken en neringen.
8. Namen ontleend aan de situatie.
9. Namen ontleend aan de voormalige gesteldheid.
10. Namen waaromtrent »slechts gissingen en vraagteekens" voorkomen.

Eer ik tot de behandeling dezer klassen overga, wil ik een straatnaam behandelen, die in de rij der brielsche straatnamen, als 't ware misplaatst is; vroeger toch was hij de naam eener afzonderlijke gemeente en thans een straatnaam!

Ik heb het oog op het Maarland.

Maar als ik van het Maarland spreek, wie denkt dan niet aan Jacob van Maerlant, den »Robespierre onzer middennederlandsche litteratuur" [1]) of volgens Bilderdijk, den

> grijzen dichter uit ondichterlijken tijd,
> Wiens kunstelooze pen, der waarheid toegewijd,
> Zoetvloeiendheid van taal met kracht en kieschheid paarde.

Men vergunne mij daarom eene afwijking.

Wat al geschrijf en gewrijf is er toch geweest over de plaats,

[1]) Volgens dr. Jonckbloet.

aan welke Jacob van Maerlant zijnen naam ontleend heeft. Dr. Snellaert [1]) zegt er van »Maerlant een plaats waarover vele veronderstellingen gemaakt zijn, daar het nu eens gezocht werd bij Den Briel in Zuid-Holland, dan eens in de omstreken van Maastricht, eindelijk op het Zeeuwsch eiland Tholen. Het gelukkig toeval bracht onlangs aan 't licht, dat er een Maerlant bestaat in de nabijheid van Brugge, op het grondgebied van Zuijenkerke, één uur noord-oostwaarts van die stad;" Hofdijk [2]) spreekt van het »Zuid-Hollandsche dorpjen Maerlant" en Kuiper [3]) zoekt het bij Scherpenisse. Dr. Jan ten Brink [4]) stelt wel even als dr Snellaert, als geboorteplaats van Maerlant Damme, maar zegt toch ook, dat Maerlant het kostersambt ging bekleeden te »Maerlant, de havenplaats van Brielle." Deze meening wordt ook aangenomen door dr. Jonckbloet [5]) en door den stedebeschrijver Plokker. Alkemade spreekt niet van Jacob van Maerlant en dat verwondert mij zeer. Hij schreef toch de Beschrijving van Den Briel in 1729 en zal dus ook wel het opschrift gelezen hebben op 't hoekhuis van 't Maarland en het Noordeinde, dat onder het hoofd van Maerlant staat:

't Hooft vandt Marrlandt. 1611.

Maerlant was toen dus al in Den Briel bekend, en schoon Alkemade zich daarmede zou kunnen verontschuldigen, dat het Maarland, de woonplaats van den dichter, vroeger niet tot Den Briel behoorde, en dat de dichter er niet geboren is, zou toch voorzeker iets over Maerlant in zijne beschrijving niet misplaatst zijn geweest.

Maar keeren wij weder tot ons onderwerp terug, dat is tot de afleiding van Maarland. Op bl. 42 van zijne beschrijving betoogt Plokker, dat de Marezaten hier in 't land van Voorne gewoond hebben. Deze naam Marezaeten beteekent »bij de moerassen wonende"; *mare* n. m. staat bij verkorting voor *marse*, d. i. bij

---

1) Schets eener Gesch. der Nederl. Letterk. 4e druk, bl. 45.
2) Geschied. der Nederl. Letterk. 3e druk, bl, 66.
3) Handl. tot de beoef. der Nederl. Taal- en Letterk. 4e druk, bl. 251.
4) Dr. Eelco Verwijs, Nederl. Klassieken, V. bl. 115.
5) Geschied. der Nederl. Letterk. Groningen, 1868.

Kiliaen palus (moeras). Nu hadden zich de Maerezaeten in Voorne gevestigd; niets was dus natuurlijker dan dat hunne woonplaats naar hen Mareland werd genoemd. Vroeger schijnt men *Mareland* geschreven te hebben, ofschoon wij in een privilegie van 1394 reeds vinden, dat hertog Albert van Beieren »'s Lands oerbaar" geeft om zijne haven »te *Maerlant* mede te houden."

En thans ga ik over tot de

1ste klasse. Namen ontleend aan gebouwen.

In de eerste plaats komen in aanmerking namen die afgeleid zijn van kerken, kloosters en godshuizen. De straat, die van het Maarland op de (sedert eenige jaren niet meer in werking zijnde) katoenweverij aanloopt, heet *Kerkstraat.* Deze straat heet zoo, omdat zij op de kerk aanliep -- aanliep, zeg ik, want de kerk is »in 1807 voor eene som van *f* 751 tot afbraak verkocht en in 1817 daarna [1]) werd ook de toren afgebroken". Deze kerk, de voormalige Maerlantsche kerk, was toegewijd aan den H. Petrus en Frank van Borselen had haar in 1450 laten bouwen, gelijk te lezen was op het opschrift:

Sinte Pieters Toorn en Kerk
Heer Franck van Borselens Werck,
Bijna vervallen, also men mocht sien,
Is weder gerepareert in het jaar MDCXVII.

Aan den toren dezer kerk heeft ook het *Torenstraatje* zijn naam ontleend. Wanneer wij ons nu naar de St. Catharinakerk wenden, dan zien wij daarachter een ouden muur en in dien muur eene poort, vermoedelijk (want er stonden op deze plaats nog andere kloosters en gebouwen) van het Brigittenklooster, dat reeds in 1579 grootendeels vernietigd was. Aan dit klooster heeft de *Brigittenstraat* haren naam te danken, hetwelk men voorzeker niet zou opmaken uit de volksuitspraak *Bergitte.* Wat de namen be-

---

[2]) Hoe prachtig, dit *daarna!* Duidelijk worden hier de woorden van den heer Ter Gouw bewaarheid (t. a. p. bl. 23): „deze soort van schrijvers (stedebeschrijvers) hebben zich in 't algemeen weinig om taal en stijl bekommerd." Maar wij mogen Plokker niet te hard vallen; slechts sommige uitdrukkingen in zijne beschrijving zijn onverdedigbaar; zoo vinden wij „*wegens* liefhebberij" voor „*uit* liefhebberij" en meer dergelijke.

treft, die ontleend zijn aan godshuizen, hiervan is er te Brielle slechts één, het *Gasthuisslop* n. m.

Ten tweeden hebben wij de namen, die afgeleid zijn van verschillende gebouwen. De naam *Molenslop* zal wel geene verklaring behoeven, maar lastiger is het, de namen *Kaatsbaan*, *Kolfslop* en *Kraamslop* te verklaren. Aurelius zegt t. a. pl. bl. 43: »Dat onze voorvaderen groote minnaars van kaatsen waren is bekend, en het is wel gebeurd, dat men bij gewigtige voorvallen de heeren van de regering uit de kaatsbaan moest gaan halen". En dan brengt hij eenige voorbeelden bij om dat te bewijzen; verder spreekt hij van de Kaatsbaansgang te Amsterdam. Te Brielle heeft men de *Kaatsbaan;* ik vermoed, dat er dan ook vroeger te Brielle in deze straat eene kaatsbaan was; Alkemade en Plokker spreken daar echter niet van en nu is er niets van te bespeuren. Het *Kolfslop* zal wel zoo genoemd zijn, omdat er in dit slop eene kolfbaan was, maar met deze kolfbaan is het juist zoo gesteld als met de kaatsbaan. Het *Kraamslop* bestaat niet meer, maar wordt slechts in de resolutiën der stad vermeld; zoo het niet aldus heet, omdat er vroeger bij volksvermakelijkheden kramen stonden, zal het zoo heeten naar een uithangbord, dat eene kraam voorstelde, maar ik zou het met de eerste gissing houden.

2de klasse. Namen ontleend aan afbeeldingen aan de hoekhuizen.

Bij onze voorvaderen was »ieder huis kenbaar aan eene afbeelding, gebeiteld of geschilderd aan den gevel of luifel", Zoo zijn er ook te Brielle vele gebeitelde en geschilderde afbeeldingen, maar juist die, welke voor de afleiding der straatnamen begeerd worden, zijn er niet. De brielsche stedebeschrijvers spreken in het geheel niet van die afbeeldingen, eene reden te meer om ze buitengewoon arm aan afleidingen van straatnamen te noemen. Maar gaan wij nu de tot deze klasse behoorende namen eens na.

Het *Katteslop*, het *Zwanenslop*, het *Hamerslop*, het *Moriaanslop* en de *Kapoenstraat* hebben hoogstwaarschijnlijk hunnen naam te danken aan uithangborden of figuren in den gevel, die eene kat, eene zwaan, een hamer (om te kennen te geven dat er een timmerman woonde?), een Moriaan en een kapoen voorstelden. Of die figuren bestaan hebben, weet ik niet, maar zeker is het dat zij nu niet bestaan.

De spellingen *Hamerslop*, *Moriaanslop*- en *Kapoenstraat* (om nu eens op zuiver taalkundig gebied te komen) worden aangenomen door Plokker, die dus juist de fout begaat, tegen welke de heer Ter Gouw met regt zoo te velde trekt (Nav. XIX, bl. 40). Immers hamer, moriaan en kapoen staan hier in den genitief en het moet dus zijn *Hamersslop, Moriaansslop* en *Kapoensstraat.*

Het *Driebelleuslop* heeft zijn naam ontleend aan een uithangbord, waarop drie bellen geschilderd waren; thans zijn de bellen (naar ik vermoed althans) veranderd in kroonen, want aan 't einde van dit slop staat 't logement »de drie kroonen", waar orgeldraaiers, enz. gewoonlijk hunnen intrek nemen.

3de klasse. Namen ontleend aan personen.

Onder deze klasse zijn er van hooge afkomst, zooals *Heer Daniels-Ambacht.* Wie die »Heer Daniel" geweest is, kan ik niet zeggen; misschien was bij Daniel van Riele, die volgens Alkemade (bl. 372) in 1642 verkozen werd. tot secretaris van Brielle en Voorne (??) — Naar den H. Antonius en de H. Gerbara ontvingen de *St. Antoniestraat* en de *Gerbarestraat* (beide van vroeger datum) hun naam. De namen van Montagne, Pieter Es en Welle blijven voortleven in de *Montagnestraat*, de *Pieter Essestraat* en het *Welleslop* en de daarbij gelegen *Plaats Rondsom de Welle* (of heeft men bij dezen laatsten naam te denken aan het substantief *wel?*)

4de klasse. Namen uit titels gevormd.

Van deze klasse ontmoeten wij te Brielle slechts één naam, de *Nobelstraat,* de straat der Brielsche nobelen, d. i. aanzienlijken. Eigenlijk beteekent *nobel,* zooals Meijer in zijnen *Woordenschat* ook zegt; »eedel, braaf", maar volgens Kiliaen beteekent het toch ook: nobilis (edel van geboorte en afkomst).

5de klasse. Namen ontleend aan handel en scheepvaart.

Of het *Kraneslop* zijn naam ontleend heeft aan eene scheepskraan, dat men wel als zeker kan aannemen, kan niet uitgemaakt worden door Plokker of Alkemade, omdat die, waarschijnlijk ook al voor 't gemak, niet van eene scheepskraan spreken.

Buiten de wallen van den Briel vinden wij eene wei, wier naam in het voornsche dialect »tinnewei" luidt. Uit dien naam zal niemand de afleiding opmaken, maar de naam is *Taanwei.* Op deze wei werden in vroegeren tijd, toen Brielle in zijn vollen

bloei was en vooral Maerlant door de visscherij bloeide, de netten en zeilen getaand. *Tanen* is bij Kiliaen: praeparare pelles, concinnare coria, d. i. de huiden (of het leder) bereiden, in orde brengen, maar in de uitdrukking »de netten tanen" is tanen droogen [1]). Van daar de tegenwoordige beteekenis van tanen, n.m. verminderen, afnemen; zoo in dr. E. Laurillards Papierentasch, bl. 31.

Het lampje, waar de walm den lichtglans van deed tanen,

en ald. bl. 119:

En wat taant op eens die glorie, als u de aarde niet meer draagt.

6de klasse. Namen ontleend aan het marktwezen.

»Het marktwezen moet wel in elke plaats van eenige levendigheid een aantal namen aan straten en buurten mededeelen, want de menschen komen er onwillekeurig toe, om iedere plaats, waar wat te koop is, te noemen naar datgene, wat zij er opdoen." Zoo hebben ook te Brielle eenige straten en sloppen hun naam ontleend aan het marktwezen. — De *Groenmarkt* waar »voorheen op den wekelijkschen marktdag, des maandags, een overvloed van groenten door de buitenlieden (werd) aangebragt." Deze straat heet ook *Warmoesmarkt*, welke naam zoo wat op hetzelfde neêrkomt als Groenmarkt, want in het Middelnederlandsch vinden wij *warmoes* voor *groente; eene warmoes deerne* was eene groentemeid; zoo in den Alexander,

Ende menech dulle warmoes dierne.

(Zie dr. Eelco Verwijs, Glossarium op de Bloemlezing).

De namen *Vischstraat*, *Boterslop*, *Bierkade* en *Varkensslop* behoeven geene nadere verklaring.

De naam *Koestraat* wordt door den heer Ter Gouw (t. a. pl. bl. 37) afgeleid van een uithangbord, waarop eene koe was afgebeeld, maar het *Koeslop* te Brielle dankt, volgens Plokker, zijn naamsoorsprong aan eene andere reden. Tot den 13den oct. 1616 werd in het Noordeinde, en wel voornamelijk daar, waar het

---

[1]) *Taan* is gemalen eikenbast, en de netten *tanen* is de netten met een afkooksel daarvan doortrekken. *Tanen* intransit. is taankleurig worden; derhalve, wanneer het van een licht gezegd wordt, in helderheid verminderen, doffer worden.

BESTUUR.

Koeslop er in uitloopt, de beestenmarkt gehouden: hiernaar is dit slop zoo genoemd. Ter herinnering van die beestenmarkt, heeft nog een huis bij het Koeslop eene figuur in den gevel, die eene koe voorstelt. — De *Oudeschoenmarkt* heet zoo, omdat zij eens »die functie heeft waargenomen", wanneer weet ik niet. Met de *Venkelstraat* is het even zoo.

7de klasse. Namen ontleend aan fabrieken, handwerken en neringen.

Zijn deze namen te Amsterdam talrijk, te Brielle zijn ze schaarsch. De *Kuipersstraat*, de straat, waar vroeger de kuipers woonden. — Het *Baanslop* (dat thans niet meer bestaat) liep op de lijnbaan aan. — De *Rozemarijnstraat* of *Rosmarijnstraat* heet zoo naar 't bedrijf harer vroegere bewoonsters, de rosmarijnen of »verciersters". De *Koopmansstraat* is zoo genoemd naar de kooplieden, die er vroeger in woonden, misschien wel »de engelsche en schotsche kooplieden", die zich »al vroeg in de stad Briel hebben ter neder gezet."

Volgens de overlevering zou 't *Slagveld* zijn naam daaraan verschuldigd zijn, dat toen Sonoy in 1572 den Briel veroverd had, op dit »veld" eene vreeselijke slagting werd aangerigt. 't Kan waar wezen, maar er wordt toch niet van gesproken in de Bibliotheek der Geschiedenis van C. L. Görlitz dl. III, waarin de geschiedenis der Watergeuzen uitvoerig behandeld wordt; evenmin in 't uitstekende en hoogst belangrijke werkje van den heer Ter Gouw: De eerste April. Indien men dan deze overlevering niet gelooft, kan men het met die gissing houden, dat het slagveld vroeger een exercitieplein of althans oefenplaats voor den wapenhandel geweest is en daaraan zijn naam ontleend heeft.

Ook de *Taanwei* zou men, in navolging van Aurelius, tot deze klasse kunnen brengen, maar ik heb dien naam bij de 5de klasse behandeld, omdat hij ons den tijd herinnert toen den Briel voornamelijk door den handel bloeide.

8ste klasse. Namen ontleend aan de situatie.

»De namen, die wij thans te bespreken hebben, bezitten de merkwaardige eigenschap, dat zij zich zelven verklaren, — zeker eene loffelijke hoedanigheid, waardoor zij menigeen ten voorbeelde kunnen zijn." — De namen *Noordeinde*, *Zuideinde*, *Langestraat*, *Voorstraat*, *Nieuwstraat*, *Nieuwstad* en *Nauwe Slopje* verklaren zoo zich

zelven. — De *Kaaistraat* heet zoo, omdat zij op de kaai aanloopt, of liever op de *Kaaibrug*, welke brug de Turfkade (of -kaai) met de Bierkade vereenigt. — De bovengenoemde *Nieuwstad* heet ook *Zevenhuizen*. Toen dit gedeelte der stad met regt den naam Nieuwstad droeg, stonden er zeven huizen: nu staan er meer.

Het *Dijkslop* heet zoo, omdat het op een dijk aanliep. Nu loopt het uit op het Kijkpaalbolwerk; maar op de plaats van dit bolwerk stond vroeger de Noordpoort, die in 1572 door de Watergeuzen opengerammeid werd. Deze poort werd in 1625 naar het einde van het Maarland verplaatst en in 1661 werd op die plaats eene nieuwe poort gebouwd, die den naam van *Waterpoort* kreeg, omdat alle zeelieden, die moeten uitzeilen, door deze poort moeten gaan. Door de Noordpoort dan liep de weg naar den Maasdijk.

Ook de namen der 9 bolwerken zijn tot deze klasse te brengen. Reeds vroeg was Den Briel versterkt, maar in 1632 werd deze stad »door Coehoorn aangelegd, en van nieuwe vesten en vesttorens voorzien", en toen waren er zeven bolwerken. Den 19den april 1633 nu werd »bij de Gecommitteerde Raden en de Ed. Groot Mog. Heeren Staaten van Holland en Westfriesland aanbesteed het maken van een Bolwerk, en Cortine, gaande van de Kaay-poort, tot aan de haven, agter het Gasthuis, op de bestekken, en conditien, daar van gemaakt". Deze besteding werd aangenomen »bij Gerrit Frederik Hamel, yder roede voor *f* 128" en eene andere besteding, »het maken van een Bolwerk, met twee einden Cortijns, nevens de lange Poort der stad" werd aangenomen »bij Gijsbert Willemsze van Zwieten voor *f* 120 de roede", zoodat er nu negen bolwerken zijn.

Het *Molen-* en het *Kruithuis-bolwerk* heeten zoo naar den molen en het kruithuis, die er in staan. Op het *Galgen-bolwerk* stond in vroeger tijden de galg; op het *Kijkpaal-bolwerk* staat nog steeds de kijkpaal. Het *Wester-* en *Lijnbaan-bolwerk* heeten zoo naar hunne situatie; het *Holle bolwerk* dankt zijn naam aan zijne gedaante. Het *Oranje-bolwerk* heet misschien zoo ter herinnering van den prins van Oranje, gedurende wiens regering het gemaakt is. Als, in *Bleikers-bolwerk*, *bleikers* staat voor *bleekers* (de op het platte land van Voorne gewone wisseling van *ee* en *ei*) is de herkomst duidelijk.

Verder vinden wij nog in het reeds genoemde werkje van den heer Ter Gouw: De eerste April, bl. 54, dat toen Lumey het plan had opgevat, Den Briel te versterken, »de mannen en jongens bezig (waren) met voor de Zuidpoort een nieuw bolwerk aan te leggen, dat sedert *Lumeys-bolwerk* genoemd, maar thans, even als die oude poorten, niet meer in wezen is."

9de klasse. Namen ontleend aan de voormalige gesteldheid.

Het *Dijkje*, dat in de gemeente Maarland werd aangelegd, om te beletten, dat het water van de Verloren Kost in de Langestraat, de grens der gemeenten Maerlant en Brielle, liep. Ik breng het onder deze klasse, omdat het ons die »voormalige gesteldheid" herinnert, toen Brielle en Maerlant afzonderlijke gemeenten waren.

De doorgang tot het Maarlandsche kerkhof is het *Raas*. Nemen wij onze toevlucht tot Kiliaen; bij dezen vinden wij voor de beteekenis van *raes* opgegeven: aestuarium, d. i. »lage streek lands, waarover het vloedwater loopt." Waarschijnlijk zal het Raas dit geweest zijn.

10de klasse. Waarin »slechts gissingen en vraagteekens" voorkomen.

Waren er in de behandelde klassen reeds enkele namen, bij wier afleiding ik in twijfel verkeerde, nu heb ik er zeven, waarvan ik de afleiding in 't geheel niet kan opgeven. De voornaamste oorzaak van de duisterheid in de afleiding is, dat in de stedebeschrijvingen, zooals ik boven reeds zeide, bijna geene van die afleidingen voorkomen. Bij Plokker komen slechts de afleidingen voor van de namen Maarland, Brigittenstraat en Koeslop, uit Alkemade kon ik *voor de afleiding* in 't geheel niet putten.

Voor de afleiding dan van die zeven namen roep ik de hulp der lezers van den Navorscher in; misschien dat sommige van hen het eene of andere boekwerk bezitten, waarin de begeerde afleidingen voorkomen en dan zouden zij mij zeer verpligten door ze mij mede te deelen.

Ik heb de zeven namen hier in alphabetische orde geplaatst:

Nieuwpoortsche straat, *Prikkevest*, *Prinsenkwartier*, *Scharloo*, *Servaas*, *Teeuwtjes* en *Verloren Kost*.

De *Prikkevest* is, zooals de naam aanduidt, eene vest; de *Verloren Kost* een gedeelte der haven; de *Teeuwtjes* een weiland.

Met over één der genoemde zeven namen nader uit te weiden, besluit ik mijn opstel. Ik bedoel het *Prinsenkwartier*. Het schijnt verwonderlijk, dat ik bij zulk een naam lang stilsta; immers men zou zeggen, dat de afleiding even zoo is als die van den naam van *Prinsenhof* te Amsterdam. Deze afleiding is aldus: »den naam van Prinsenhof dankt het gebouw aan de eer, die 't meermalen genoten heeft van vorsten en vorstinnen te herbergen: Leicester in 1586, prins Maurits in 1594, Maria de Medicis in 1638, en vier jaren later hare dochter, de koningin van Engeland." (Aurelius, Eene wandeling in Amsterdam in het midden der 17de eeuw, bl. 74). Of dit zoo te Brielle is, betwijfel ik. Wel vinden wij, dat hier vorstelijke personen vertoefd hebben, van wie niet vermeld wordt waar zij hun intrek namen: prins Willem I trad hier in 't huwelijk met Charlotte van Bourbon en nog vindt men in het archief dezer stad »eene lijste van het geslagte vee en gevogelte voor de bruiloft aangekocht;" Maurits kwam hier in den nacht van 29 sept. 1617 om het aanstellen van Waardgelders te verhinderen; en meer andere, maar of zij in het Prinsenkwartier hun intrek namen,.... ik weet het niet, maar ik twijfel er sterk aan, omdat.... dit gebouw in de beschrijvingen alleen onder den naam »pesthuis" voorkomt en reeds in 1602 daarvoor gebruikt werd (Maurits kan er dus niet in vertoefd hebben). Het zou kunnen zijn, dat het zijn naam bij wijze van tegenstelling gekregen heeft, omdat het er nog steeds zoo armoedig is, en Prinsenkwartier is zulk een weidsche naam!

Brielle. C. J. BIEMOND.

Alle gekheid op een stokje (XIX, bl. 206). Mr. J. van Lennep zegt in Bato, 1867, dl. I, bl. 319 over deze spreekwijze:

»Wie ergens komt en zich van zijn hoed of jas ontdoen wil, die hem daarbinnen zouden hinderen, hangt die aan een *kapstok*, zoo er een is. Wie over ernstige zaken wil spreken en alle scherts buiten sluiten, hangt alle gekheid, die hem eveneens hinderen zou, *aan of op een stokje*, en nu moge die figuurlijke spreekwijze in zooverre minder juist zijn, dat *gekheid* geen persoon is, die men »hangen" of »zetten" kan, in beeldspraak is zoodanige onjuistheid niet alleen verschoonbaar, maar door een dagelijksch gebruik ge-

wettigd, wie zou o. a. er tegen hebben te zeggen: »de deugd wordt beloond?" — »Hij heeft al dien arbeid bekostigd?" En toch zijn deugd en arbeid geen personen. Ik herinner er bij, dat de Gekheid oudtijds gepersonifieerd werd door een *zotskap* of *marot*, en dat die wel degelijk *op een stokje* zat."

Deze afleiding komt mij zeer gegrond voor. Zij pleit sterk voor »alle *gekheid* op een stokje" en volgens haar kan men moeilijk zeggen „alle *gekken* op een stokje." C. J. B.

Kakographie. (Vervolg van bl. 105.) Zoo ligt in de Semietische opvatting *van huis uit* de strekking om de godheid van de natuur te onderscheiden en boven haar te verheffen.

Het ontzag, de vreeze die deze namen inboezemen, *spreekt zich uit* in de algemeene benamingen Eloah, Elohim.

Gelijk de schatten, door David buitgemaakt, gediend hebben om Jahveh's tempel te bouwen en te versieren, zoo hebben zijne overwinningen Jahveh zelven groot gemaakt. *Waren het toch*, in de oogen der Israëlieten zelve, »de oorlogen van Jahveh," die hij voerde.

Elia, de *Thisbieter.*

Het viel hem moeielijk geheel *te breken* met de traditie van zijn geslacht.

Wanneer hij Kambyzes' gewelddadigheden in Egypte niet aan zijn waanzin, maar aan godsdienstigen afkeer *der* egyptische afgoderij toeschrijft.

De reinere godsdienstige bewustheid, die in de *Oud-Testamentelijke* schriften heerscht.

Tot het vergoden van personen, die tot ongewonen zegen waren voor eenig volk — bestond bij alle volken eene *overwegende* neiging.

De eerste consequent *doorgevoerde* poging daartoe gedaan te hebben, is de verdienste van X.

Midden in de zoogenaamd beschaafde maatschappij zijn er nog Groenlanders *te over*, die hopen aan gene zijde van het graf hunne zeehonden en traan terug te vinden.

Als had ze haar *houw* en trouw gezworen.

Zij merken niet *eenmaal* dat de tijd voorbijgaat.

Onder conditie dat men *minstens* de *duisternis* van sommige dier gedachten zelve erkenne.

Eerstens ben ik gedachtig aan het woord van Claudius, enz.

Sombere redevoeringen, alle zoovele *lijkreden* op eene maatschappij van bedrog en leugen, menschenhaat en oneerlijkheid.

Twee spoorwegen, welke *zich* onder de wallen der vesting in regte hoeken snijden.

Ziet gij niet, dat in hem *is ontwaakt het bewustzijn*, dat er iets meer, iets hoogers nog bestaat dan de wereld der sterfelijke, eindige dingen.

Het collegie der Gecommitteerde Raden te *'s Hage.*

Die met hunne *wettische* gerechtigheid pronken en zich inbeelden dat zij rechtvaardig zijn voor God.

Toch *was er wat* hem bij ieder tempelbezoek in klimmende mate geërgerd had.

Terwijl hij *toornt*, roept hij al zijnen volgelingen toe: weest toornig, maar zondigt niet.

Terstond daarop *legde zich* de storm.

Niet alle klachten over de inrichting van het onderwijs verdienen *beachting.*

VRAGEN.

Spa steken. Wat beteekent dit? Het wordt gevonden in den Tegenw. Staat der Ver. Nederl. 1e dl., bl. 14. In sommige deelen des lands, wordt daar gezegd, wordt het bezit van vaste goederen weinig begeerd, »omdat ze door den oorlog en zware belastingen aan een geweldig verval onderhevig zijn, In Noordholland heeft men, sedert eenige jaren, verscheiden landerijen spa gesteeken, en huizen om niet weggegeven."

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Foccoma, (vgl. XVII, bl. 374; XVIII, bl. 230, 492). In antwoord op de vragen door X tot mij gerigt diene:

ad 1m dat ik de plaatsen waar die geboorten, huwelijken en sterfgevallen hebben plaats gehad niet kan opgeven.

ad 2m evenmin als het door Sara Doornik gevoerde wapen.

ad 3m de redenen die Herman en Willem Marcus bewogen hun naam in dien van Doornik te veranderen zijn te vinden in den Navorscher, XVII, bl. 86.

ad 4m van Marcus zijn nog afstammelingen in leven; tot die van Doornik behoort, zoo ik meen de in Amsterdam wonende medicinae dr. Merkus Doornik; van Foccoma is het mij niet bekend.

Dr. Johs. Foccoma (die geboren was 11 april 1663, welke laatste datum in mijn vorige opgaaf in blanco was) had behalve zijn zoon Rudolph Marcus F. twee dochters en wel Alida Susanna geb. 27 jan. 1686, en den 10 nov. 1704 getr. met Otto Gysius: zij had drie dochters.

Susanna, geb. 15 dec. 1687 en 26 aug. 1711 getrouwd met Barend van Marle, burgemeester te Kampen, had drie zoons.

Van de gevraagde wapens kan ik alleen dat van Marcus opgeven, zijnde een wit, vermoedelijk zilveren, paard op een rood veld, staande op zijne achterbeenen, en ziende naar de linkerzijde, hebbende tot cimier een wit, of zilveren, opkomend paard. Waar iets te vinden is omtrent de andere gevraagde wapens weet ik niet.

Aan 't verzoek om de in mijne vroegere opgaaf in den Navorscher voorkomende data nog eens na te zien, kan ik niet voldoen, daar ik de bedoelde aflevering op 't oogenblik niet bij de hand heb; het geboortejaar van Rudolph Marcus Foccoma is 1689 en niet 1682; indien dit laatste jaartal werkelijk in den Navorscher op p. 230 staat, is 't eene drukfout, die de zetter en de corrector op hun geweten hebben, als zijnde het jaartal duidelijk geschreven.

Meer dan het thans meêgedeelde is mij omtrent ds. Johannes Foccoma of zijne nazaten niet bekend. J. H. M—f.

Geslacht Ten-Nuyl (vgl. XVII bl. 377). Welligt dat het gegeslachtwapen dezer familie te vinden is vooraan in het album van Samuel Ten-Nuyl (1650), of wel in het album van Joh. Major Norimbergensis (1590), op het blad beschreven door Sal. Tenulius. — Beide albums behoorden tot de verzameling van jhr. G.

J. Beeldsnijder van Voshol, en het zal wel te informeren zijn, in wiens bezit zij zijn overgegaan.

Amsterdam. J. G. DE G. J, JR.

Geslacht Schalbroeck (XVII bl. 376). Welligt dat tot zijn geslacht behoorde: Joannes Theodorus Schalbruch die in 1763 te Amsterdam hoogleeraar was in de historiën.

Den op blz. 376 genoemden Schalbroeck heb ik op een doopextract van den Haag van 't jaar 1678 als getuige vermeld gevonden. Daar staat: Lt. Schalbroeck. Of nu Lt. zijnen doopnaam of wel Luitenant moet beteekenen, is nog zoo zeker niet te zeggen.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

De Neufville (XVIII bl. 592). Het familiewapen van Catharina Anthonisd. Meertens, is gedeeld (parti) regts (heraldiek) van goud boven, een rad van keel, onder twee fasces van sabel; links van zilver met drie jagthoorns 2 en 1 van keel, daartusschen een molenijzer van keel.

De ouders van Susanna Bex (niet Ben) waren Pieter Bex geb. te Solingen, zoon van Jan en Catharina Indewan. tr. 1 jan. 1619 Anna de Smeth geb. 5 april 1584 te Brussel, dochter van Joost en van Anna Jehu; wapen van Bex, gedeeld (parti), regts drie bladen (eiken?) van sinopel op veld van zilver, links van azuur met een geankerd kruis van goud.

Wapen van de Smeth, van goud met drie hoefijzers van sabel, 2 en 1.

Het wapen van Sluysken is van azuur met een zittenden hond (hazewind?) van zilver, met halsband van goud. Johan Sluysken was 1720 griffier van het hof van Gelderland. V. D. N.

De Neufville. Bastiaan de Neufville (zoon van Bastiaan en Anna Cockx van Opeynen), geb. te Frankfort 14 sept. 1581, † 24 nov. 1634, trouwt aldaar 3 nov. 1607 Catharina Mertens. Uit dit huwelijk sproten 12 kinderen, en o. a.:

Joannes de Neufville 6 nov. 1613 te Frankfort geboren, en 16 nov. 1638 te Keulen gehuwd met Susanna Beckx.

Hunne kinderen waren:

1. Johannes, gest. te Amsterdam 9 febr. 1663.

2 Anna Susanna, gest. te Amsterdam in 1721 na gehuwd te zijn geweest met Gillis van den Bempden.

3. Barbara, geb. te Amsterdam 1644, trouwt aldaar 3 jan. 1665 mr. Hiob de Wildt.

4. Susanna, geb. Amsterdam 1645, huwt aldaar 22 oct. 1670 Frederik Sluysken.

5. Jacob, jong gestorven.

6. Catharina, geb. te Amsterdam 1656, huwt aldaar, 1°. 18 jun. 1676 Casper ter Smitten, geb. te Bremen 1651; 2°. te Haarlem 21 nov. 1680 Diederich Dicx geb. 1650.

Onder het nog voorhanden portret van Bastiaan de Neufville en Catharina Mertens is het wapen van deze laatste aldus afgebeeld: parti, au 1 coupé, en chef d'or à la roue de gueules, en pointe de sable à deux fasces d'or, au 2 d'argent à 7 cors-de-chasse d'or virolés de gueules. — Het wapen van de Neufville is: de gueules au sautoir d'or, cantonné de quatre tours d'argent, et chargé en coeur d'une ancre du même; en *niet* zoo als gewoonlijk afgebeeld staat: quatre tours d'or, en coeur une ancre de sable

DE N.

Johannes de Jode (Vgl. AR; XIX, bl. 56). Een Aarnd de Jeude of Jode, heer van Hardingsveld, komt als burgvoogd van Loevestein voor, in het jaar 1545.

Breda. C. VAN MAANEN.

Geslacht van Dompselaer. (Vgl. XVII. bl. 375; XVIII, bl. 429.) Van dit aanzienlijke veluwsche geslacht bestaan nog afstammelingen te Elburg, die misschien wel in staat en geneigd zullen zijn aan A. de door hem verlangde inlichtingen te geven. Schoon oorspronkelijk tot den adelstand behoorende, werden toch de leden van dit geslacht, zoo ik mij niet vergis, reeds sedert het midden der voorgaande eeuw niet meer onder de geldersche ridderschap beschreven. NIL ADMIRARI.

Wapen van azuur met drie wassende manen van zilver. (vgl. A. R.) Ik bezit een fraai gedreven zilveren medaille met wapens, letters, jaartallen en wijngaardranken, maar zonder aanduiding, tot welke

familie die penning betrekking heeft. Het wapen, dat daarop driemalen voorkomt, heeft drie liggende halve manen, twee boven, één onder. — Onbedreven zijnde in de heraldiek, veronderstel ik echter, dat men deze zelfde »*drie wassende manen,*" vroeger (dl. X. bl. 169) in den Navorscher, heeft toegekend aan de familie van Naerssen, waarschijnlijk van Dordrecht; immers wordt daarbij M. van Balen aangehaald, Beschr. v. Dordrecht bl. 1147. Deze familie, blijkens een zilveren- en gouden-bruilofts-penning 1839 en 1864, C. A. F. Loth en C. van Naerssen, zie den Navorscher XII. bl. 304 en XV. bl. 111, schijnt nog in wezen. De bovengenoemde gedenkpenning met de jaren 1570—1623 en 1596—1651 en de letters I. F. N. — E. M. R. en F. I. N. — H. N. B. kan misschien tot die familie worden gebracht. De afbeelding doelt op een gouden bruiloft, door vader en zoon achtereenvolgens gevierd; zelfs duiden de jaartallen een tijdvak van 55 jaren aan. Men zou gaarne weten, of hetzij de wapens, hetzij de medaille ook bekend zijn. Er staat op de medaille ook een wapen, met jachthoorn en 6 fransche leliën, en een ander hebbende een gekroonden klimmenden leeuw met balk, voorts nog een ander wapen, gevierendeeld in een kruis en in 't midden met een klimmenden leeuw.

Amsterdam. J^O^. DE VRIES, JZN.

VRAGEN.

Geslachten Mogge Pous en van Stapele. Wie is in staat, mij mede te deelen de namen der ouders, grootouders en overgrootouders van vaders- en moederszijde van mr. Bonifacius Mogge Pous, pensionaris honorair, raad en burgemeester van Zieriksee en van diens echtgenoot Johanna Vincentia van Stapele?

Wie der voorouders van Bonifacius M. P. voerde het eerst Pous écartelé met Mogge tot wapen? TH.

Wapen der familie van Weezel. Met welk regt voert de familie van Weezel het geslachtwapen van Vesalius?

EEN BELANGHEBBENDE.

GESCHIEDENIS.

Levend begraven. Het belangrijke geschiedkundige vertoog van den hoogleeraar Fruin, in de thans door hem uitgegeven wordende Bijdragen voor de vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, over het gebeurde met Albert Beilinc (VI D. 1e stuk) herinnerde mij, dat in de Kameraarsrekeningen der stad Deventer van de 14e eeuw meer dan één voorbeeld van levend begraven voorkwam. Ik heb ze ter mededeeling voor den Navorscher afgeschreven, ten blijke, dat de straf daar ook niet zoo zeldzaam was, en zoo wel aan mannen als aan vrouwen werd opgelegd.

1344. Item in festo beati Jacobi quum mulieres vive sepeliebantur pro expensis factis per scabinos et consules 1 ℔.

1345. Item eodem die (in crastino Lucie) pro expensis factis per Gerardum Speet et Ryselmannum quum sepeliebatur vivus Enghelkinus Bit et rotatus Scheytart praedictus . . XI. S. IIII den.

Item pro una rota et funibus et pro fossatura spelunci. V. S. X. den.

1357. Theoderico dicto Leepoeghe fodenti foveam in qua suffossi erant Benekinus molendinarius et unus alius.

pro expensis Benekini molendinarii apud ipsum factis in captivitate.

presbytero audienti confessiones Benekini et alterius viri vive sepultis.

1359. per Henricum Mumme Ghelmaium Lambertum cum vigilibus quum duo servi vivi sepulti erant in exp. XXIII. S. X d.

Sedert vind ik daarvan in de rekeningen geene melding meer, maar dat deze wijze van straffen in 1491 nog niet vergeten was, blijkt uit het Oirphedenboek aldaar nog op het archief voorhanden. Het gold toen eene vrouw.

Waarin de begane misdaad bestond is mij bij geen dezer gevallen gebleken, uitgezonderd het laatstgenoemde, toen het diefstal gold (*Overijss. Alm. v. O.* en *L.* 1846 bl. 173).

Dat de straf overigens in verschillende andere plaatsen bekend was, kan men zien o. a. in de Aanteekeningen uit de geschie-

denis van het strafregt van wijlen den heer Molhuysen, Bijdragen. *N. R. II D.* bl. 71 en 233 en de daar aangehaalde schrijvers. C. J.

Aardenburger predikanten, (XIX, bl. 244).

Nederduitsche Hervormde gemeente.

Matthias v. d. Voorde, te A., niet van 1636, maar van 1637—1639, want eerst 4 dec. 1636 werd het beroep, op hem uitgebragt, bij de oude class. Walcheren ingebragt en goedgekeurd, en 11 de 1636 werd hij bij gemelde class. perempt. geëxm. en tot den dienst toegelaten. Hij kwam dus te A. als prop. En volgens 's mans eigenhandige aanteekening, bij het archief dier class., werd hij pred. te A. 1637 5 maart. Den 29 mei 1639 werd hij van A. te Biggekerke beroepen, en aldaar bevestigd 31 julij 1639 door ds. Apollonii, pred. te Middelburg. Hij overleed te Biggekerke den 9 maart 1649. (Acteb. Biggekerke).

Guillielmus Damman. Vermoedelijk in 1640, of in het voorjaar van 1641 te A. overleden; want van vertrek is mij nergens gebleken. En het beroep van zijnen opvolger, Florentius Michielsen, werd 5 junij 1641 bij de class. goedgekeurd.

NB. Men zij wel bedacht, dat in 1636, nog vóór v. d. Voorde, te Aardenburg ook pred. werd Johannes de Clerck. Er waren destijds twee predikanten.

In 1640 werd, in plaats van J. de Clerck, naar Oostkapelle vertrokken, beroepen Leonardus Koekebakker, prop. bij de Waalsche synode, om in het Nederduitsch en Fransch te prediken.

Maar weiligt zijn alle mededeelingen nopens niet genoemde predikanten den heer Roos reeds bekend, en alzoo hier overbodig· Daarom zal ik de niet genoemde personen slechts aanstippen.

Florentius Michielsen was te A. predikant van 1641—1646, zoo zeggen mijne bronnen, want vóór mij ligt eene class. aanteekening van 29 nov. 1646, van dezen inhoud: »Florentij Michaelides, »een en andermaal te kennen gegeven hebbende, dat hij wegens »ligchaamskwaal zijne dienst niet kan waarnemen, en verzocht »hebbende, dat een ander in zijne plaats mogte aangesteld wor»den, en tevens dat hij zijn tractement mogte behouden — wordt

»berigt door Ds. Teellinck, dat hij over die zaak naar 's Hage »geweest is, en bewerkt heeft, dat een ander pred. te A. mag »beroepen worden, en dat Ds. F. Michaelides ook zijn tractement »bij provisie voor 2 of 3 jaren zal blijven behouden, ten ware »zijn accident eerder gedaan — en hij weder tot een ander beroep »gekomen ware. Alzoo gedaan te 's Gravenhage den 14 nov. 1646." Nu eerst legde hij zijn ambt neder, en daarop werd dan ook zijn opvolger, Guillielmus Reijnvaan, beroepen, welk beroep den 7 maart 1647 bij de class. werd ingebragt en goedgekeurd. Het bewuste doopbriefje heeft hij dus, nog in dienst zijnde, geschreven. F. Michielsen werd 22 nov. 1640 bij de class. Walcheren tot prop. bevorderd, en als zoodanig, volgens 's mans eigene aanteekening, den 21 julij 1641 te Aardenburg predikant.

Leonardus Koekebakker in 1641 overleden zijnde, werd den 17 nov. 1641 in diens plaats te Aardenburg beroepen:

Abraham van der Heijden pred. te Poortvliet. Dit beroep den 21 nov. 1641 goedgekeurd zijnde, werd van der Heijden, volgens eigenhandige aanteekening, den 28 dec. 1841 te Aardenburg predikant. Den 27 april 1642 te Sommelsdijk beroepen, en derwaarts vertrekkende, werd zijne losmaking van Aardenburg den 14 aug. 1642 verzocht en toegestaan. Het kan evenwel zijn, dat hij te A. nog bleef tot 1643, want op 8 jan. van dat jaar werd hem attestatie verleend, zoo als staat uitgedrukt: »bij zijn vertrek naar Sommelsdijk."

In plaats van Abraham van der Heijden werd te Aardenburg den 26 dec. 1642 beroepen:

Daniël de Graaf, welk beroep den 8 jan. 1643 werd goedgekeurd. En zeker is hij vóór junij 1643 te Aardenburg in dienst gekomen, want 3 junij 1643 kreeg hij als bevestigd pred. zitting ter class. vergadering. Wanneer naar Oostindië beroepen? Zeker vóór 27 oct. 1644, want op dien dag werd het beroep, voor Indië op hem uitgebragt, ter class. ingediend, en zijn vertrek derwaarts toegestaan. Dit zijn vertrek naar Oostindië had plaats op het laatst van 1644, of in het begin van 1645, want 9 febr. 1645 werd een beroep in zijne plaats, uitgebragt op Johannes Beutacq, pred. te Nieuwerkerk in Duiveland, ter class. Walcheren ingebragt, waarbij vermeld staat, dat Daniël de Graaf toen reeds naar

Indië was vertrokken. Later uit Indië in het vaderland wedergekeerd, werd hij 19 sept. 1655 beroepen te Vere, waar hij, met afwijzing van gelijktijdige beroepen naar 's Heerarendskerke en Kampen, in nov. 1655 in dienst trad. Den 19 julij 1671 van Vere naar Middelburg beroepen, werd hij aldaar 8 nov. 1671 bevestigd, en overleed er in maart 1678.

De beroeping te Aardenburg op Johannes Beutacq uitgebragt, schijnt zonder gevolg geweest te zijn. Hij zal bedankt hebben, want reeds 16 maart 1645 werd ter class. vergadering eene volgende beroeping goedgekeurd, uitgebragt op Abraham de Lannoy, prop. bij de Waalsche synode.

Alzoo heeft Florentius Michielsen te Aardenbnrg gelijktijdigen dienst gehad, zoo niet ook nog met L. Koekebakker, dan toch zeker met A. v. d. Heijden, D. de Graaf en A. de Lannoy, tot 1646, waarna in zijne plaats te A. beroepen werd:

Guillielmus Reijnvaan, prop. bij de class. Walcheren, waartoe hij 24 mei 1646 was bevorderd. Het beroep den 7 maart 1647 goedgekeurd — en den 21 daarop volgende, na examen tot den dienst toegelaten zijnde, ving hij in april 1647 zijn werk te A. aan, en zette het hier voort tot 1661, wanneer hij te Zieriksee werd beroepen. Zijne losmaking van A. werd den 31 maart 1661 van wege de class. toegestaan, die hem ook bij zijn vertrek den 26 mei 1661 van attestatie voorzag. Hij overleed te Zieriksee in 1681.

G. Reijnvaan diende alzoo te A. achtervolgens met Abraham de Lannoy, Petrus Agache en Petrus Buceus.

In plaats van G. Reijnvaan kwam in 1661 te A. in dienst Benjamin de Lannoy, die hier met het einde van 1666, wegens ligchaamskwalen emeritaat bekwaam. In zijne plaats werd nu te A. beroepen:

Jacobus de Cliever, geboren te Middelburg, prop. bij de class. Walcheren, welk beroep den 17 maart 1667 werd goedgekeurd, waarop hij in april 1667 in dienst kwam. Maar — wanneer van hier te Zoutelande beroepen? Hier zijn mijne bronnen weder in verschil met de opgaaf van 1672. De beroeping naar Zoutelande werd den 14 febr. 1675 bij de class. ingebragt en goedgekeurd. Hij zal dus even te voren, vermoedelijk in jan. of febr. 1675 aldaar geroepen zijn. Dit komt ook goed overeen met eene volgende

mijner aanteekeningen uit het class. archief, n. l. dat den 11 april 1675 van wege de gemeente te A. twee beroepen te gelijk werden ingebragt, gevallen op Henricus Berdenius, pred. te Retranchement, om in het Nederduitsch en Fransch te prediken, en op Paulus Hulsius, prop. bij de class. Walcheren. Deze volgden dus juist in plaats van Petrus Buceus en Jacobus de Cliever. Deze de Cliever vertrok in 1678 van Zoutelande naar Domburg, en van daar in 1684 naar Vlissingen, waar hij den 16 aug. 1691 overleed.

In plaats van Petrus Buceus volgde dus in 1675 Henricus Berdenius, en ten zelfden jare (16 junij bevestigd) in plaats van J. de Cliever, Paulus Hulsius. In 1677 vertrok H. Berdenius naar Sluis, en werd in zijne plaats te A. beroepen Petrus du Bois, pred. te Elkersee, om in het Nederduitsch en Fransch te prediken. In 1678 vertrok Paulus Hulsius naar Middelburg. en werd in zijne plaats te A. beroepen Johannus Hulsius, s. theol. doct. en prop. bij de class. Walcheren. Deze was vóór junij 1678 te A. in dienst. Du Bois schijnt eerst in 1679 te Aardenburg gekomen te zijn.

In plaats van Johannes Hulsius, in 1681 naar Oostsouburg vertrokken, werd te A. ten zelfden jare beroepen een andere Petrus du Bois, pred. te Axel, die ook in het Fransch te A. moest prediken.

In plaats van Petrus du Bois, den eersten, in 1681 te Aardenburg overleden, werd beroepen Jacobus Fruitier, prop. bij de class. Walcheren. Deze van 1681—1688 te A. gestaan hebbende, vertrok naar Dirksland. In 1688 werd in zijne plaats te A. beroepen:

Jacobus Henricus de Vriese, pred. te Philippine, die te A. in de eerste helft van 1688 in dienst kwam. Den 24 jan. 1690 werd hij van A. naar Leeuwarden beroepen. Hij overleed in 1694.

In plaats van J. H. de Vriese, werd den 11 aug. 1690 beroepen Jacobus van der Ploeg, destijds legerpredikant. Den 3 mei 1691 kreeg hij, als bevestigd pred. te Aardenburg, zitting ter class. vergadering. Hij overleed te Aardenburg in 1695.

In plaats van J. v. d. Ploeg werd 31 maart 1685 te Aardenburg beroepen Guillielmus Aalstius, prop. bij de class. Walcheren. Te Aardenburg bevestigd 22 mei 1695.

In plaats van Petrus du Bois, den 2en, in 1698 overleden, werd den 27 april van dat jaar te A. beroepen Jacobus Ratel, prop. bij de class. Zuidbeveland. Hij werd te A. bevestigd den 27 julij 1698.

In plaats van W. Aalst, in dec. 1700, of jan. 1701 overleden, werd te A. beroepen Franciscus Sohier, pred. te St. Anna ter Muiden. die in aug. 1701 te A. bevestigd werd.

In plaats van J. Ratel, in 1702 naar Ovezande en Driewegen vertrokken, werd den 6 febr. 1703 te A. beroepen Johannes Robbregten, prop. bij de class. Dordrecht en Goes. Doch dit beroep werd vernietigd, en een ander beroep in 1703 uitgebragt op Johan Andriessen, prop. bij de class. Walcheren, die den 7 oct. 1703 te A. in dienst kwam.

In plaats van F. Sohier, in 1703 naar Goes vertrokken, werd in dat jaar te A. beroepen Marcus Boerhave, prop. bij de class, Leiden, die 10 febr. 1704 in dienst kwam.

In plaats van J. Andriessen, in 1706 naar Goes vertrokken, werd in dat jaar te A. beroepen Johannes Benthle, prop., die den 9 sept. 1706 te A. in dienst kwam.

In plaats van J. Benthle, in 1712 vertrokken naar Ellewoutsdijk, werd 26 aug. 1712 te A. beroepen:

Ernestus Engelbertus Probsting, prop. bij de class. Goes. Als zoodanig kwam hij den 6 nov. 1712 te A. in dienst. Waar hij vóór nov. 1712 was, is moeielijk te bepalen, maar wel is bekend dat hij s. s. ministerii candidaat van het graafschap Lingen was, en ook als zoodanig bij de class. Goes was aangenomen

Aanvulling van 1716 tot op Adriaan Uijttenhooven zal wel niet noodig zijn,

Adriaan Uijttenhooven. Te Aardenburg beroepen van Antwerpen den 9 dec. 1790, kwam hij 1791 te Aardenburg in dienst, waar hij bleef tot hij den 12 nov. 1796 te Brouwershaven werd beroepen, werwaarts hij in jan. 1797 vertrok.

Nederduitsch-fransche afdeeling.

Charles Everwijn kwam eerst in 1626 van Breskens te Aardenburg, en vertrok nog in datzelfde jaar naar Gouda. Den 16 april

1626 werd aan de gemeente te Aardenburg van wege class. vergund om C. Everwijn van Breskens te beroepen, en reeds vóór 14 sept. 1626 was hij te Gouda beroepen, want op dien dag werd bij de class. Walcheren zijne losmaking te A. toegestaan. En vóór 14 oct. 1626 was zijn opvolger Casper Parduijn reeds beroepen. C. Everwijn, geboren te Middelburg, huwde in junij 1628, toen hij fransch pred. te Gouda was, te Vlissingen met Jacomijntje de Hond, j. d. van Vlissingen.

Petrus Regemorter. geboren te Vlissingen, studeerde te Leiden, van waar hij den 30 dec. 1625 te Vlissingen op de Nieuwe haven wederkeerde. Den 15 jan. 1626 werd hij, na examen door ds. W. Teellinck, bij de class. Walcheren tot prop. bevorderd. Als zoodanig tusschen 5 mei en 2 junij 1627 te A. tot pred. in de nederduitsche en fransche taal beroepen, werd hij 24 junij 1627 perempt. geëxam. door ds. P. Moerman, en 18 of 25 junij 1627 te A. bevestigd door ds. Johannes Sandberg. In maart 1628, te A. in dienst, huwde hij te Vlissingen met jufvr. Cornelia de Hond, die hij als weduwe met één kind naliet. De sterfdag van Regemorter te A. kan ik slechts bepalen als geweest te zijn tusschen 3 sept. en 15 oct. 1636.

Jean le Clercq, werd den 16 febr. 1634 bij de class. Walcheren tot prop. bevorderd, en als zoodanig in febr., of althans vóór 6 maart 1636 te A. beroepen, want op dezen dag werd die beroeping goedgekeurd, en de beroepene na perempt. examen den 24 april 1636 tot den dienst te A. toegelaten, waarin hij vervolgens 28 mei 1636 bevestigd werd. In julij 1640 te Oostkapelle beroepen, vertrok hij van A. derwaarts, waar hij reeds in nov. deszelfden jaars overleed.

Leonardus Koekebakker, als prop. bij de waalsche synode alhier te A. beroepen in aug. of sept. 1640. Deze overleed te Aardenburg in sept. of oct. 1641. (De opgaaf: 1644 dus stellig fout).

Pierre Bucée. Sedert 1650 pred. te Aardenburg. Vóór zijne komst te A. was hij predikant te Asperen.

Waalsche gemeente.

Jean Polairet. In de Boekzaal van mei 1749 staat dat hij te Doornik was beroepen.

Jean Isaac Sporon. Van Aardenburg naar Sas van Gent beroepen den 4 nov. 1765 (Boekz. dec. 1765).

Jean Henri Grob. Zijn vertrek naar Paramaribo vind ik niet juist bepaald. Wel dat zijn opvolger Henri Hartman den 3 febr. 1772 van Groede te Aardenburg werd beroepen. Volgens v. d. Velde, »Jubelfeest te Zierikzee," werd deze in 1774 te Zieriksee beroepen.

Met de gegevene opgaaf der waalsche predikanten, heb ik op mijne lijst van aardenburger leeraren 69 personen, en daarmede vermoed ik nog niet voltallig te zijn in het tijdvak van 1580—1600. En alzoo de gemeente Aardenburg eerst in 1604 onder de class. Walcheren kwam, zoo zal er, behalve de acteboeken der gemeente, niet veel over dat tijdvak te vinden zijn. Zijn die acteboeken ook van dien tijd nog aanwezig, dan zal dit voor den heer Roos geen bezwaar opleveren om eene volledige naamlijst te krijgen. En gelukt hem zulks, dan zal hij zeker een aanzoek, om in de gelegenheid gesteld te worden die met mijne lijst eens te mogen vergelijken, inwilligen aan zijnen dienstvaardigen vriend

Vlissingen. P. FRET.

VRAGEN.

De maagd van Orleans. Voor eenige dagen las ik in een der nieuwsbladen een artikel, waarin werd vermeld dat de historische critiek in Frankrijk zich ging bezig houden met het onderzoek, of de maagd van Orleans al dan niet verbrand was. In het bezit zijnde van een werk getiteld: »De Vrijmoedige naar het Hoogduitsch van A. von Kotzebue, te Amsterdam bij Hendrik van Kesteren 1804," en dit doorbladerende, vond ik onder n°. 16: De maagd van Orleans, als vrouw en moeder, behelzende in hoofdzaak: dat »zekere pater Vignier, prêtre de l'oratoire, die in 1661 te Parijs stierf, een oud, doorgeleerd en onbevooroordeeld man, toevallig de ontdekking heeft gedaan dat de maagd van Orleans niet alleen is gehuwd geweest maar ook moeder geworden, en in een brief van zijn' broeder aan den heer de Grammont geschreven te Richelieu, den 2 nov. 1683, deswegens de volgende opheldering geeft:"

»Pater Vignier, die zich zeer ijverig met de geschiedenis der

heeren van den Elzas bezig hield, en op eene reis door Lotharingen vooral daartoe behoorende berigten en oudheden opzocht, vond in Metz een oud handschrift, eene soort van cronijk der stad, die hij afschrijven en door het onderschrift van een notaris bekrachtigen liet. Dit handschrift nu bevat, onder anderen, de volgende artikels:

»In het jaar 1436, toen de heer Plin Marcou burgemeester te »Metz was, den 20sten dag van de maand mei, kwam een meisje »Johanna, dat in Frankrijk geweest was, naar la Grange ez Or»mes, om met eenige heeren uit Metz te spreken, en liet zich »Claude noemen. Aldaar heen kwamen ook om haar te zien haar »beide broeders, Pierre, de ridder en Petit Jean, de schildknaap, »die geloofden dat zij verbrand ware geworden; en zoodra zij »het meisje zagen, herkenden zij haar voor hunne zuster en wier»den van haar wederom als broeders herkend. Maandags, den »21sten voerden zij hare zuster met zich naar Boquelon, en de »ridder Nicole schonk haar een paard, 20 livres aan geld, bene»vens een paar halve stevels, Albert Roulle een kaske, en Nico»laas Grouet een zwaard. Het meisje sprong zeer vlug op het »paard, en verhaalde den ridder Nicole dingen, waaruit hij zeer »wel herkende dat zij dezelfde was, die koning Karel ter zalving »naar Rheims gevoerd had. (Hier volgen in het oorspronkelijk »de voor mij onvertaalbare woorden on chief Jehan Renat), bleef »drie weken aldaar, en wierd van allen, die haar kwamen zien, »voor de waarachtige maagd van Orleans erkend. (Hier volgt »weder eene plaats die ik niet aannemen durf recht over te zet»ten: à donc l'y donner sieur Geoffroy dex un chix et puis s'en »alloit à Erlon, et y fut grande presse, jusqu'à ten que le fils »du comte Wnenbourg la menet à Cologne de côte son père le »comte Wnenbourg et l'aimoit le dit comte tres-fort). Men ziet »ten minste daaruit dat een graaf van Wnenbourg haar naar Keu»len gevoerd en zeer bemind heeft; daarop ziet men nu het vol»gende. »Toen zij weder van hem afreizen wilde ruste hij haar »uit met een schoon pantsier, en kort daarop wierd te Erlon haar »huwelijk met den ridder Desarmoises voltrokken. Deze begaf »zich met zijne gemalin naar Metz, alwaar zij in het huis woon»den, hetwelk hij naast de kerk van St. Seylenne bezat, en aldaar

»zoolang bleven als het hen behaagde." »Zooverre het oude handschrift, hetwelk pater Vignier, weinig geloof zoude geschonken hebben, indien niet daarop eene andere gewigtige omstandigheid had plaats gegrepen. Hij at namelijk eens bij een heer Desarmoises, en bragt het gesprek op deszelfs afstamming. De gastheer bekende openhartig dat hem zeer weinig daarvan bekend was, en hij zich nooit veel daarom bekommerd had; doch dat hij een familiearchief bezat, waaruit hij meer kon vernemen, wanneer hij lust had aldaar in de stof te wroeten. Dit was juist hetgeen de pater wenschte, en vond eindelijk een formeel huwelijkscontract tusschen Robert Desarmoises en Jeanne d'Arc, genaamd de maagd van Orleans."

Zou hier iets van waar zijn?

Steekspel in de Kuinder. Men leest bij Scheltema, Geschied- en Letterkundig Mengelwerk, dl. VI, st. II, bl. 159:

»De heeren van dit Graafschap (Kuinre), moeten in grooten luister geleefd hebben. Daar bestaan nog berigten van een tournooi in de Kuinder gehouden, waarop de Graaf van Holland en zeer vele andere grooten en heeren uit de omgelegene landen verschenen [1]). Ik zag eens de naamlijst, met de wapens van allen, hetwelk de beroemde oudheidkenner Reeland, naar het oorspronkelijk zoude hebben vervaardigd."

Waar is iets over dat steekspel te vinden?

Waar schuilt die naamlijst van Reeland, waar het »*oorspronkelijk*"?

M°.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Doggersbank-lint, (vgl. XVI, bl. 234, 294, 331; XVII, bl. 237; XVIII, bl. 32). Er zijn, naar ik meen, in den Navorscher wel eens mededeelingen gedaan omtrent het zoogenaamd Zoutmans-

[1]) Ik meen mij te herinneren, in de geslachtlijst van van der Straten, bij Goethals, Dictionaire généal., gezien te hebben, dat een of meer leden van dit geslacht dat tournooi hebben bijgewoond.

of Doggersbank-lint, dat na den zeeslag van 1781 gedragen werd. Mij is onlangs in handen gekomen een klein daartoe betrekkelijk prentje, blijkbaar uit dien tijd afkomstig. Het bewijst dat er waren die met het dragen van dergelijk lint den draak staken. Het vertoont eene kermiskraam, vóór welke, op het afhangend gedeelte van den luifel, te lezen staat: *De opregte Zoutmans Linte kraam.* In die kraam zitten een man en vrouw, lagchende over een groote vrouwen-muts die de eerste aan de laatste vertoont. Van den luifel en de toonbank hangen linten af met figuren of letters. Op de toonbank staat een mutsenbol en liggen 'tzij (wat niet duidelijk is) platte hoeden met linten versierd 'tzij rollen lint. Vóór de kraam staat een lachend man die aan eene vrouw (zijne Trijn), eene kolossaal groote muts op 't hoofd tracht te zetten. De muts heeft drie rijen versiersel. Op de bovenste staat *Doggersbank*, — op de tweede *Zoutman.* Het tafreeltje heeft dit onderschrift:

„Wel Trijn is dat een Muts, ik lach mij schier ten Enden,
„Ik weet niet aan wat kant, of hoe ik hem moet wenden."

VR.

Klok te Tiel. Volgens mijne informatie is die door den heer Marsman, mr. timmerman aldaar, in het jaar 1853 of 1854 verkocht aan S. Raap te Amsterdam, die haar wederom zou verkocht hebben aan de Hollandsche Spoorw. maatschappij voor *f* 750.

Rijnsgulden, (vgl. XV, bl. 36, 111, 131, 191; XIX, bl. 329.) Tot aanvulling der lijst van de waarde van den rijnsgulden diene het volgende:

[1400] lxxxvij den Rijnschen gulden voir	. . . .	xxxv st.
[1400] lxxxviij den Rijnsgulden	. . . .	xlj st.
[1400] lxxxviij den Rijnsche gulden vor	. . . . .	xlvij st.
[1400] lxxxix den Rijnsse gulden	. . . .	liij st.
[1400] lxxxix den Rijnschgulden	. . . . . .	lix en lx st.
[1400] lxxxxiij den Rijnsgulden	. . . .	xxvij st.
[1400] lxxxxvi den Rijnsgulden op	. . . .	xxx st.
MCCCC en xcix tich den Rijnsgulden	. . . .	xxx st.

A. C. DE GRAAF.

VRAGEN.

Grafschriften, wapenborden en geschilderde glazen in kerken en gebouwen te Rotterdam. Te Rotterdam zaten vele aanzienlijke geslachten in de regering, o. a. die van Muylwyck, van Driel, van Hartigvelt, van Berckel, Sonnemans, van Hogendorp, van Naerssen, van der Horst, van Couwenhoven, Rammelman, Casembroot, enz. Van Spaan maakt, in zijne Beschrijv. van Rotterdam, melding van enkele grafschriften en van vele geschilderde glazen, in zijn tijd zeker daar nog aanwezig. Zijn ze bewaard gebleven en vindt men er meer dan door hem opgeteekend zijn?

Kerk te Voorschoten. Is die kerk afgebroken? Was zij merkwaardig wegens hare bouworde? Zijn de daarin aanwezige grafzerken [1]) weggenomen en hunne opschriften alzoo verloren gegaan? M^o^.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Haarlemermeer. Tractaatje van Fredrick Sloep. (Vgl. V, bl. 344; VI, bl. 288). Traktaatje over de noodzakelijkheid van het bedijken der Haarlemmer-Meer, door Fredrick Sloep, Mr. beeldhouwer te Hoorn, 1726; wordt gevraagd of dit bekend is?— Van genoemden Sloep bestaat een brief aan »Wel-Edele Groot Achtbare Heeren Burgemeesteren tot Haarlem," van den volgenden inhoud:

Mijn Heeren!

By ockasi van onsen jaerlykseu palm marckt in handen krygende de nieuw in 't licht gegevenen kaart door Jacob Verus: met octrooy van UEd nevens de anderen hoogmogenden heeren Staten generaal der vereenigde Nederlanden, over 't bedyken der haerlemmermeer, ben ick als aengespoort om myn eenigen tijt

[1]) Zie Nav. VI, bl. 40.

slapenden gedachten weer aen te setten tot sulck een nootsakelyk en nuttig werck: voort lieven vaderlant; te meer wyl ick hoor dat Suythollant, over die bedyking vry veel in beweging begint te komen. door dese beweging neem ick de vryheyt UEd. boven gemelden: met desen sprakeloosen voor den tweeden mael eens aen te spreken en in gedachten brengenden, dat ick in desember van 't voorleden jaer 1726 UEd. hoog geachten heb geinformeert dat ick over de nuttigheyt der meeren in Noorthollant en de nootsakelykheyt van 't bedyken der Haerlemmermeer een traktati heb geschreven, de heeren dykgraef en hoogheemraden van Rynlant, benevens noch 3 brieven in 't verloop van een jaer daerover heb toegesonden. t eerstgemelden haer toesendenden primo november 1725 dito heeren vriendelyk versoekenden soo t geschrevenen geen nut kan doen, dat ick dat sito te rug mag ontfangen. Maer: t geschrevenen van U.Weledelen, noch van de heeren van Rynlant, noch t minsten antwoort daerop te rug krygen en niet weten by wie t boven gemelden is berustenden was ick van gedachten dat nuttigen in syn geboorten te versmooren, geen meer daer over schryvenden maer sienden dat ue hoogmogenden sulcken gedachten ocktrooy verleent, en hoorenden de beweging van Suythollant over dat nuttigen werck spoort de vaderlantsz liefden myn aen u weledelen eens te informeren dat ick dito kaert over de meer met groot playsier heb beschout. inwendig myn verheugenden over die liefde om dat als een nuttig en nootsakelyk werck aen te mercken. Maer dito kaert in syn gront ondersoeckenden, verplicht ick myn gedachten daer over voor ue schranderen oordeelen eens open te leggen. Wat de bedyking belangt, als ick die meer in syn gront eerst nauwkeurig ondersocht, twijfel ick niet of dat t fondament tot dito bedijking: soud na myn gedachten op een heel andren manier geschikt moeten werden, om dat aen deenen kant door dese recht uytgaenden linie te veel goet lant onder de meer gebracht soud moeten werden, op sommigen plaetsen wel een half uer gaens van de meer af en aen de anderen kant de bedyking dwars door de meer soud moeten heenloopen, dat veel tyt, gevaerlyk en een konsiderablen kosten soud veroorsaken.

Ten anderen na een diep ondersoeck dunckt my dat de ring-

slooten seer gemackelyck geleyt kunnen werden: dat de daer aen grensenden steeden: elk syn nu besittenden prevelegien sal kunnen behouden en wat het uytwaterent gat belangt in de kaert letter E kan ik niet sien behoudens Verus syn konsept dat dat eenig rut soud kunnen doen: en een onnoemlyken kosten soud veroorsaken om sulck een dyk met syn byspul dat seer gemackelyk is afteteekenen dwars door de bulderenden stroom van t tij heen te wercken en in geen een insicht na myn gedachten noódig, omdat de watermolens met haer kolcken boven een dagelijks ty gestelt moeten werden, bij ondervinding in noorthollant om t opstoppenden water buyten dito kolcken dan vol te kennen malen en na myn gedachten is die uytwatering by t huis ter hart soo schoon als t gepracktiseerd kan worden. dat door amsterdam, haerlem en leyden, oock syn uytwatering soud kunnen hebben sonder elck ander te benadeelen. Soodat ick niet sien kan of dito kaart is maer soo veel als een opheldering van t kaertien over meer dan hondert jaer gemaeckt: door jan adriaensz leegwater in syn tracktatie die tijt over de meer gemaeckt. die na die tijt krachtig is verandert. daerom na myn gedachten seer nootsakelyk, dat eens in syn gront naukeurig te ondersoeken: als sulck een bedyking toegelyt soud werden. Syn diepte, wyte, en langte, aftemeten benevens een uitrekening: hoe veel morgens lant dito meer nu in syn omkring bevatt. benevens een ordentelyken aentooning hoe en waar de dyk geleyt soud moeten werden, hoe waer en hoe veel watermolens dater souden van nooden weesen, tot dito meer, en om dat te doen presenteer ik myn dienst, aen u weledele groot achtbaren heeren burgemeesteren: van de drie steden grensenden om de meer, onder konditi, dat ue myn in de daertoe vereysten kosten gelieve te ondersteunen en dat alles dan met een kleyn tracktati op te helderen, niet twijflenden of dat soud in de toeleg van dat werck een groot nut kennen doen

blijvenden met veel achting u weledele
gehoorsamen onderdaen en Dienstwilligen
Fredrick Sloep
Mr. Beelthouwer
Tot hoorn.

In hoorn
den 11 april
1727.

Maer versoekende soo ick de eer uwer geringste antwoorden daerop terug mag ontfange of myn voorgemelde geschrevenen om dat geen een mens van dese onderneming weet t addres aan

Josep in de Sleutel aen
de scheeps timmerwerven
tot hoorn om te behandigen
aen F. S.

De kaart van Verus waarvan in dezen brief gewag wordt gemaakt, is my onbekend; wel daarentegen ken ik er eene die tot opschrift heeft: »Provisioneel concept ontwerp ende voorslach dienenden tot de bedykinge van de groote water meeren; door Jacob Bartelsz. Veris 1644, gegraveerd door Willem van der Laech; groot 0,48—0,70 El, schaal van 2000 Rynl. voeten = 135 Strepen. Hierop een vers getiteld: »Boeren clacht over de waterwolf, geteekend J. B. Veris met de spreuk: Hier na een beeter, enz.

LABORANTER.

Leeghwater Haarlemmer Meerboek, (vgl. XIX, bl. 250). Uit het aldaar vermelde schijnt te blijken, dat H—g het door mij in Bijbl. 1855 bl. XL medegedeelde over dit boek, niet heeft opgemerkt: het was toch ook een antwoord, waarin ik o. a. heb medegedeeld, dat mij gebleken was dat de *vierde* uitgave van 1643 te Amsterdam verscheen bij D. v. d. Stichel, hetwelk aan den H.H. van Hasselt en Bruinvis scheen onbekend te zijn, en voorts eene opgave van den *agsten* druk Amst. 1714, waar achter de kleyne Chronycke van de Dorpen Graft en de Rijp in 4°. De heer B. N. Topographische lijst bl. 127 n°. 1379 noemt eene uitgave van den *achtsten* druk 1714 te Haarlem. De *vierde* druk verscheen almede te Amst. bij v. d. Stichel zonder jaartal; de heer B. N. in zijn toevoegsel tot de genoemde lijst maakt daar geene melding van. V. D. N.

Iets over citaten, (XVIII, bl. 612). De heer G. P. Roos vraagt of het gedichtje:

Als u geen lastertong ontziet
Zoo moet gij naar geen reden vragen:
Het zijn de slechtste vruchten niet,
Waaraan de wespen knagen."

niet van Adam Simons is?

Deze nederlandsche vertaling moge van Simons zijn, oorspronkelijk is het een gedicht van Bürger, te vinden in zijne Sämmtliche Gedichte (Ed. Hempel) bl. 198 en aldus luidende:

Trost.

Wann dich die Lästerzunge sticht,
So lass dir dies zum Troste sagen:
Die schlechtsten Früchte sind es nicht,
Woran die Wespen nagen."

Velp in Gelderland. Dr. juris LEONARD VAN IJSSELSTEYN.

Min gewone drukwerken. De volgende werkjes zijn in mijn bezit.

»Soestdijk" bevattende eene korte geschiedkundige beschrijving en eene opgave van de »Vorsten uit het huis van Oranje geboren op het Lustslot Soestdijk" door H. J. Caan. Het is met gouden letters gedrukt.

Aanspraak aan Willem de V^{de} Erfstadhouder enz. enz. enz., door Harmodius Friso 8°. groot 16 bladz. Op het titelpl. ziet men iemand ter aarde gebogen, omgeven van op den grond verspreide boeken. Op een dezer boeken staat: Correspondentie met Engeland, op een ander: Plan na de Souvereiniteit. Uit eene wolk ziet men eene gewapende hand te voorschijn komen. Onder het titelpl. staat: Ayez pitie de moi, Mon Dieu! Je suis le seul coupable. Een weinig lager. Laetste woorden van Willem de I, A°. 1581. Aan het einde van het stukje staat: Harlingen uit mijn Boekvertrek den 10 julij. Dit werkje is gedrukt op blaauw papier. Onlangs zag ik nog het volgende werkje:

Outlines of Dutch History compiled for Families and Schools by R. Jochems, Preceptor at the Amsterdam Kweekschool voor de Zeevaart. Published by Nayler and C°. English Booksellers Amsterdam 1836.

Van bl. 1—24 is het gedrukt op rose papier, van 25—48 op geel papier, van bl. 49—72 op paarsch papier, van bl. 73—96 op groen papier en van bl. 97—100, bevattende: the death of Beyling, op rose papier. A. C. DE GRAAF.

Simon Panser (vgl. XVI, bl. 15; XIX, bl. 350). Van Simon Panser bezit ik nog het volgende:

Meetkonstige vertoning van de grote en merk-waardige zons-verduistering. Die wezen zal den 25 Julius 1748. Hoe dezelve zig boven de stad Amsterdam en andere omliggende steden zal vertoonen. Als meede een nette Aanwijzinge, waar de Middelpunts-schaduwe zal passeeren; en hoe verre deeze Eclips ten Zuiden en Noorden zal konnen gezien worden. Alles door de Meetkonst betoont, door Simon Panser, stads Mathematicus, Leermeester der Wis- Sterre- en Zeevaartkunde te Embden.

A. C. DE GRAAF,

Het boek Anonymi, genaamd Deuterojubilon, (vgl. VI, bl. 12, 246 XVI, bl. 48; XVII, bl. 239; XIX, bl. 177). De mededeelingen van A—Z kunnen aangevuld worden door de volgende opmerkingen:

1°. Omtrent den schrijver heb ik op n°. 744 mijner Bibliotheek van Anonymen en Pseudonymen aangeteekend, dat men het Boek Anonymi ten onregte aan J. le Francq van Berkhey pleegt toe te schrijven. Den waren schrijver heb ik niet kunnen opsporen, maar ik merkte aldaar op, dat het in den Cat. Abr. de Vries vragenderwijs aan Cornelis van Lennep wordt toegeschreven.

2°. De Academische Chronyke bragt ik op n°. 1154 ter sprake Ik merkte daarbij op, dat als tegenschrift een Klein Boeren Chronykje verscheen, dat op n°. 758 te vinden is Op daar ontwikkelde gronden schreef ik het eerste aan mr. C. C. Brender à Brandis, het tweede aan le Francq van Berkhey toe. Te regt oordeelt echter A—Z, dat men zich tot gissen naar den schrijver moet bepalen.

3°. Tot dezelfde soort van geschriften behoort o. a. Het boek der Cronieken der Nederlanders, beschreven in den Oosterschen Styl. Te Deventer, bij J. Ph. de Lange (1814), 8 blz. 8°.

Welligt zijn deze opmerkingen niet onwelkom aan A—Z. De stof is voor uitbreiding vatbaar.

Deventer. Mr. J. I. VAN DOORNINCK.

Hemony, (XIX, bl. 294). Van de tafelen van Hemony weet ik niets te zeggen, maar wil toch opmerken, dat in de Glockenkunde van Heinrich Otte, (Leipzig, Weigel, 1858) S. 65—67, een en

ander voorkomt over de bepaling van het gewigt der klokken, en dat daar ook sprake is van tafelen, die reeds in de 16de eeuw lang bekend waren, en dienden tot het bepalen, welke dikten de klokken moeten hebben, om de respectivelijk opgegeven zwaarten te bereiken. Heeft de bekende meester Hemony op dit gebied iets bijzonders gedaan, dan is dat misschien te vinden bij Schott, Magia naturae, — een vermoeden, door mij hierop gebouwd, dat Otte, waar hij van Hemony gewaagt, gedurig naar dat werk, (dat niet in mijn bezit is) verwijst, met name naar 2, 358.

Amsterdam. E. LAURILLARD.

Hemony, Tafelen aanduidende de klanken van klokken in verband met hare gestalten, compositie en dikte, vindt men vermeld en voor een deel medegedeeld in de Verhandeling van de klokken en het klokkespel door J. P. A. Fischer 4°. (Utrecht 1738), bl. 9, v. v. 59 v. v. Uit dit werk zal de heer Mohr desgelijks enkele door hem verlangde bijzonderheden omtrent het klokkenspel, in sommige vaderlandsche steden ingevoerd, kunnen opzamelen.

QUIESCENDO.

VRAGEN.

Brielsche Courant. In den Navorscher, XIX, 317, spreekt de heer Elsevier van »de Brielsche Courant van den 21sten sept 1739." Van de »Brielsche Courant" nu, is bijna niets bekend; het archief bevat geen enkel nommer er van. Ik heb er slechts éene gezien, van den 31sten mei 1787. Zij is in folio en het wapen is het wapen van Brielle, de hond met menschenaangezigt (echter zonder bril, zie daarover J. Ter Gouw. De eerste april, 48), als tenant. Zij is uitgegeven: "In den Briel, bij Js. van Tertoolen en Comp. in de Nobelstraat." Haar eerste artikel is wel vermeldenswaard.

»Utrecht, den 25 Mey. Men heeft altoos den mond vol gehad, dat de Hertog de Armée van den Staat heeft bedorven door uit te werken, dat een Officier, die minder in Rang was zomtijds aan een andere van hoogere Rang wierd voorgetrokken: En dat een Vaendrig, die slegts een paar jaar had gedient een Compagnie kon koopen, zonder dat hij alvorens Luitenant was geweest: dit

mag een enkele reis plaats hebben gehad; want wat moet men 'er dan nu van zeggen, als men hoort, dat een Burgerjongen direct tot den Rang van Luitenant word verheven, zonder ooit ofte ooit in den dienst geweest te zijn; en dit is egter, zedert dat zijne D. H. als Capt.-Generaal in de Provincie H. is gesuspendeert door eene kleine meerderheid der Staatsleeden, bij de Regementen, die op Holl. Repartitie staan, al meer dan eens geschied. Wij zien hiervan een vers Voorbeeld in een van onze Stadgenoten, een Burgerjongeling, die door de veelvermogende Recommandatie van den Generaal van Rijssel, zo als die Jongeling zegt, tot deeze post is bevordert, schoon dat 'er onder de Sollicitanten veele brave Officierskinderen waren, die reeds 5, 6 en 7 Jaaren het Land als Vaendrig hadden gedient: zou de Hertog wel ooit of ooit in de gedagten hebben durven neemen, om een voorwerp dat nooit gedient had tot Luitenant in een regulier Regiment te recommandeeren; moet ieder onpartijdige niet volmondig erkennen, dat het schrikkelijk hard voor braave Officieren is? en indien 'er nog wat meer Utrechtsche of Hollandsche zogenaamde Vrijheidszoonen alias Geweldenaars moeten bevordert worden, zal 'er in 't geheel geen Avancement meer voor jonge Lieden van Merite, die reeds lang het Vaderland gedient hebben, opzitten. Ziedaar een klein staaltje van de beterschap en goede Directie, die 'er thans bij de Armée plaats heeft. En geen wonder, want nu heeft men zo veel Capitein-Generaals als 'er Gunstelingen onder de hooge Officieren zijn."

Onder de advertentiën trof de volgende Boekaankondiging mijne aandacht.

»*Samenspraak tusschen de Geest van een oudtijdschen Vaderlander, en een hedendaagsch Vrijburger, gevonden in de Brieftas van een Nieuwen Patriot, aan eene geweldige Beroerte overleden.* Hierin kan men het waare Character van de Patriotten zien, en ontdekken, wat hun oogmerk is."

Nu vraag ik:

1°. Wie kan mij eenige bijzonderheden verschaffen, aangaande het bestaan der Brielsche Courant?

2°. Zijn er nog exemplaren van enkele nommers dier courant?

3°. Wie kan mij inlichtingen geven aangaande de Samenspraak, enz., die ik reeds aangehaald heb? C. J. BIEMOND.

Nederlandsche liederen. Een nieu Liedt van de Hollantsche Armade. Kent men den auteur van: Een nieu Liedt vande Hollantsche Armade, uytgerust by de E. Heeren Staten met menich vroom Borst, End' van de Victorie by hen vercregen door Gods genade, Wert gesongen als schenckt my te drincken na mijnen Dorst.

Het is op een los blaadje, in twee kolommen met randversiering, gedrukt, en vangt dus aan:

Als men een duysent ses hondert Jaer
En daer toe seuen heeft geschreuen
Is daer gevaren wt Tessel claer
En wt de Maes en Zeelant even
Een groote vloot die is gegeven
Macht van de Heeren Staten zaen
En van Mauritius hooch verheven
Om de Spangiaerts te vallen aen.

Titel en Liedt zijn met duitsche letter gedrukt. M°.

Aanhalingen enz. Canaux, canards, canaille. In het oud Utrechts dagblad 19 april ll. komt voor, dat een Engelschman sprekende over Holland, zegt: »dat Voltaire in zijn *verachtelijke afscheidsgroet* aan Holland, de boven aangegeven drie woorden zoude hebben gebezigd.

Wie ik er over sprak, geletterden zoo wel als die veel gelezen hadden, allen zeiden mij, niet beter te weten of V. had die woorden gebruikt; waar echter die afscheidsgroet te vinden? Niemand wist mij dit aan te geven.

Vruchteloos doorzocht ik daarvoor eene editie der gezamentlijke werken van V., uitgegeven in 1829 à Bruxelles chez Ode et Wadan, imprimeurs libraires. Ik vraag daarom:

»of Voltaire het aangehaalde gezegde heeft gebruikt, en indien »ja, in welk zijner werken het voorkomt (met opgave der editie »en bladaanwijzing); zoo niet,

»wie dat gezegde bezigde? aangezien er ook zijn die beweren, »dat een ander dan V. het gebruikte, zonder evenwel te kunnen »aangeven, waar het te vinden is."

KUNSTGESCHIEDENIS.

Een middag op Boschwijk, (XVIII. bl. 223; vgl. bl. 406; XIX. bl. 258). B. te L. komt nog eens terug op mijne verklaring van 't plaatje, dat tot onderschrift heeft: *Een middag op Boschwijk.* Hoewel hij wel gelooft, »dat er door mij en een vijftal anderen eene schoonschijnende verklaring van gegeven is," eene uitdrukking, die ik (om de waarheid te zeggen) niet regt vat, gelooft hij niet, dat de bijeenkomst van Borger, Feith, Bilderdijk, Helmers en van der Palm in 1806 op den huize Boschwijk heeft plaats gehad, en »dat zij in 't maandschrift Nederland als een waar verhaal voorgesteld mag worden."

Wat hij niet gelooft, geloof ik ook niet, evenmin als door mij beweerd is, dat die bijeenkomst »een waar verhaal" is. Hoe eene bijeenkomst een verhaal kan zijn of als een verhaal kan voorgesteld worden, laat ik ter zijde.

Doch om op 't plaatje terug te komen. Mr, J. A. Molster heeft in der tijd in Nederland een zestal schetsen geplaatst, verhaaltjes› zoo ge wilt, waardoor hij de lezers van dat tijdschrift op de hoogte trachtte te brengen van den voortgang en de ontwikkeling onzer litteratuur. In die schetsen voert hij de toongevers onzer letterkunde in hare verschillende tijdperken sprekende in.

In de eerste, betiteld: *Een dag te Lier in* 1466, laat hij de Rhetorijkers opkomen, en verhaalt van een »groot loffelijck lantjuweel," dat den 20sten julij 1466 te Lier werd gehouden. Hij noemt de voornaamsten op, die er aan deelnamen, zegt welke stukken de Rhetorijkers plagen op voeren en geeft een proefje hunner poëzij.

De tweede schets heet: *Een morgen op Meerhuyzen in* 1550. Op 't bekende buitengoed van Hendrik Laurensz. Spieghel komen Roemer Visscher, Dirk Volkertsz. Coornhert, Janus Douza en Philips van Marnix met Spieghel zelf bijeen en spreken over de voortbrengselen van hunnen geest en over die hunner tijdgenooten. Spiegel geeft een zijner kreeftdichten, de »ronde Roemer" een paar zijner quicken ten besten.

De derde schets draagt den naam van: *Een avond op 't Muiderslot in* 1628. Wie daar te zamen zijn, behoef ik niet te zeggen. Hooft en Vondel, Huyghens en van Baerle, Anna en Tesselschade Visscher en nog anderen brengen zamen een gezellig avondje door. Hooft deelt hun mede, dat hij begonnen is aan zijne »Nederlandsche Historiën." Allen juichen dit voornemen toe. Vervolgens komt het gesprek op Costers Akademie en op den stadhouder en diens meerdere verdraagzaamheid, vergeleken bij die van Maurits. Vondel draagt een zijner hekeldichten voor. Tesselschade zingt een liedje, door Hooft op zijne tweede gade Leonora Hellemans gemaakt, en zoo loopt de avond ten einde.

Zoo dit alles niet historisch *is*, B. zal moeten toegeven, dat het de historie zeer nabij komt.

De vierde schets draagt draagt den titel: *Logeergasten te Middelburg in* 1672. Op 26 mei bevinden zich ten huize van den burgemeester van Middelburg D. A. Borsele van der Hooge, behalve hij zelf en zijn zoon, Johannes Antonides, Andries Pels, Lucas Rotgans, en Johan van Broekhuyzen in gezelligen kout bijeen. Nadat het gesprek eenigen tijd over den toestand des vaderlands heeft geloopen, wordt het overgebragt op de letterkunde. Natuurlijk komen Antonides Ystroom en Belloon aan bant ter sprake. 't Genootschap: Nil volentibus arduum, waarvan Pels president is, wordt door Antonides geducht over den hekel gehaald, omdat het de ware poëzij in stijfheid en gekunsteldheid zal doen ondergaan. Ten laatsten komt de befaamde dichter-schoorsteenveger Beronicius ten tooneele, die in weinig oogenblikken Antonides' lofdicht op de Haze in vloeiende latijnsche en grieksche verzen overzet.

Bij de vijfde schets: *Een middag op Boschwijk in* 1806 behoort het bewuste plaatje, dat, volgens 't onderschrift van 't exemplaar, dat ik voor mij heb, werkelijk bij den haagschen lithograaf Mieling is vervaardigd. De figuur met de pijp moet inderdaad Bilderdijk voorstellen, ten minsten volgens de toelichting des heeren Molster. Dat Bilderdijk niet rookte, moet dus aan den teekenaar en waarschijnlijk ook aan den schrijver onbekend geweest zijn; want anders zou de laatste er ongetwijfeld aanmerking op gemaakt hebben. Toch is 't den teekenaar te vergeven.

Een gezelschap Hollanders van vóór 60 jaren, en dan zonder den gouwenaar! Dat is bijna ondenkbaar.

't Gesprek tusschen 't vijftal letterkundigen loopt over de regeering van Lodewijk Napoleon, over theologie en philosophie en over de herleving onzer letterkunde in 't laatst der vorige en in 't begin der tegenwoordige eeuw. De gemelijke Bilderdijk voegt er van tijd tot tijd hoogst stekelige aanmerkingen tusschen, somtijds aan 't adres van den gastheer, die ze zoo goed mogelijk verduwt. Later, wat beter gehumeurd, ontvouwt Bilderdijk het plan van zijn »Ondergang der eerste wereld" en draagt een stuk daaruit voor. Helmers doet een deel zijner »Hollandsche natie" hooren.

De zesde en laatste schets heet: *Twee Studeerkamers*. Zij verplaatst ons in den tijd van voor 20 jaren en in 't streven van hen, die men toen gewoon was »het jonge Holland" te noemen. Een oud heer, de vertegenwoordiger van 't klassicisme, aanbidder van de Letteroefeningen in haren ouden vorm, en eenige jonge lieden, bewonderaars van en medewerkers aan den Gids, doch van welke geen met name wordt genoemd, treden voor den lezer op. Een der jonge lieden strijdt voor de middeleeuwen en hare legenden, een ander is een eerst voorstander der moderne fransche school, een derde lijdt aan groote gezwollenheid in zijne producten, een vierde staat tusschen de partijen en tracht in alle 't goede op te merken. Zijn dit portretten? Waarschijnlijk wel. Met niet veel moeite zou men ten minsten een paar namen kunnen opgeven.

Ik ben bij dit schrijven wat uitvoerig geweest. Er kan uit blijken, dat het de bedoeling van den heer Molster niet is geweest, om zijne schetsen als historie te doen beschouwen. Even als bij de historische romans is de vorm alleen 't middel geweest, om zijn doel, de bevordering van de kennis der litteratuur, te bereiken. A. H.

Karikatuur over Nederland, (vgl. XIX. 297). De vraag deed mij denken aan eene plaat, breed 22 en hoog 14.7 ned. duimen, met onderschrift, in mijn bezit. Zij, stelt voor de aderlating eener vrouw, die er zeer ziek uitziet, in tegenwoordigheid van vier doc-

toren en eenen knecht (A., B., C., D. en E.) en ten aanzien van een vrij talrijk publiek. De dame is gezeten op een stoel, wordt door D. bij den regterarm en door B. bij de schouders vastgehouden, terwijl A. de aderlating verrigt, B. het uitspattende bloed in een bekken opvangt en E. met eene trompet in de hand, als om, gelijk op eene kwakzalverstent, daarmede het volk opmerkzaam te maken, zijne opmerkingen aan de menigte mededeelt. De handeling heeft plaats op eene stellagie; daarachter een huis; in de verte eene gracht met huizen en boomen. Op den grond achter D. twee kistjes met medicijnen. Onderschrift:

A. Mij dunkt de Maagdt bezwykt door 't missen van haar Bloedt,
B. Haar zwakheid is de kragt die ons gezag blijft staven,
C. Ach! stierf zy! want haar val, ons door (lees: voor) den val behoed,
D. Ja — mits het Volk altijd op onzen wenk wil draven,
E. Ho ho! de Vrijheids-leus die maakt haar reeds tot Slaven.

Ik bezit deze plaat onder de pamfletten van het jaar 1787; 't is intusschen niet onmogelijk dat zij reeds uit het midden der achttiende eeuw afkomstig is. Maar uit niets blijkt, wie de vier doctoren voorstellen moeten, en is de opgave van mad. de Sévigné volkomen juist, dan houd ik het zelfs voor niet waarschijnlijk, dat zij op deze plaat het oog had. Ik geef mijne mededeeling dus voor wat zij is, zonder groote verwachting van den geachten vrager er door op den weg geholpen te hebben.

Deventer. Mr. J. I. VAN DOORNINCK.

Karikatuur over Nederland. Wij weten hoe spotprenten soms verkeerd kunnen uitgelegd worden. En, al hebben wij nog al eenig vertrouwen op 't gespitst verstand van mad. de Sévigné, 't schijnt dat zij de plaat zelve niet onder de oogen gehad, maar het alleen van hooren zeggen heeft. Zoo wagen wij dan, in dat vermoeden, de gissing, of niet de bekende plaat van Romein de Hooghe, *Sinnebeeld deses tijds* bedoeld kan zijn, waarin de Nederlandsche Maagd doodkrank te bed ligt, en twee staatslieden, een waarvan ons Huyghens schijnt te zijn, aan haar bed staan, en op het portret van prins Willem van Oranje wijzen, dat door den hollandschen leeuw in vreugdgevoel herkend en gelekt wordt,

Achter de gemelde staatslieden zijn eenige deelnemende personen, waaruit deze of gene de vertegenwoordigers van vreemde natiën gemaakt kan hebben.

L. B.

De kwade Foolke. Voor mij ligt een portret, waaronder de woorden: *die quade Foolke.*

Het stelt eene deftig gekleede vrouw voor, in 't zwart fluweel met geborduurd hoofddeksel, dito manchet en halskraag. Haar gelaat is verre van zachtmoedig; zij draagt een sleutel in de hand, die aan eene om den hals hangende halsketen bevestigd is. Geschilderd door G. van Leijden, is het fraai in zwarte kunst gegraveerd door F. C. Bierweiler. Hoog 29, breed 24 duim, verschenen bij Garlichs en Bierweiler te Altona in 1819. Onderschrift een achtregelig duitsch vers van A. Garlichs, dus luidende:

Wir sehen Edles nur Graf Edzard lieben
In jeder Lage, konnt' es anders seyn?
Indem Natur Ihn und Gewohnheit trieben,
Konnt ihn kein Sinneswanken je entweihn.
Dagegen zeiget stets in schwarzen Zügen
Ein schlechtes Herz sich niedrig und gemein;
So lenkte Foolkens Sinn sich hin zum Bösen,
Und keine Zeit mocht' die Gewohnheit lösen.

Weet iemand mij van dit wreede schepsel, dat gehuwd was aan ridder Okko ten Broek, iets meer te verhalen, dan wat J. I. Harkenroth, Oostfr. oorspronkelijkheden, bl. 565 geboekt heeft? Zie ook aldaar bl. 620 en 664. Zij kan toch niet de moeder van graaf Edzard I geweest zijn?

L. B. N.

Sonmans, schilder. Voor »Johannis Wallis S. T. D. Geometriae Professoris Saviliani, In celeberrima Academia Oxoniensi, Opera Mathematica. Tribus Voluminibus. Oxoniae, MDCXCIX", in-folio, staat zijn portret, waaronder: »Sonmans Pinxit, 1698. MBurghers sculpt. Univ. Oxon. 1699."

Waar is iets over dien schilder te vinden? M^{o}.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Vermits onze 1ste Secretaris, dr. Heije, de stad heeft verlaten, heb ik de administatie der Vereeniging tijdelijk op mij genomen. Sedert het laatste berigt omtrent den stand van onze zaken verscheen, (zie Navorscher blz. 391) zijn nog enkele beschermers en leden toegetreden. Ook talrijke — waaronder zeer merkwaardige, en zeldzame — geschenken werden ons òf toegezonden òf toegezegd. Ieder, die zich alsnog wenscht aantesluiten bij onze Vereeniging, hetzij als beschermer, hetzij als lid of correspondent, behoeft slechts den ondergeteekende, zijn naamkaartje, portvrij voor 1 cent, toe te zenden, en buiten op het adres te schrijven zijn woonplaats, en wat hij worden wil, om onmiddellijk te ontvangen het boekje van professor Moll, betreffende het »Kerkgezang tijdens de opkomst en den bloei der oud-nederlandsche Muziekschool." (Voordracht in de Koninklijke Akademie van Wetenschappen). Ik stip hier ter herinnering aan, dat de beschermers regt hebben op een exemplaar van al hetgeen de Vereeniging aan druk- of muziekwerken uitgeeft, terwijl den leden alleen datgene wordt verstrekt wat deze aan drukwerken *afzonderlijk* publiceert. Ook herinner ik er aan, dat het eerste werk van onzen beroemden Organist J. P. Sweelinck — de *Regina Cœli* — reeds te Leipzig wordt gedrukt, zoodat zijne uitgave niet lang meer op zich zal laten wachten.

Namens de Vereeniging:
H. TIEDEMAN, *Bibliothecaris.*
(Amsterdam, Singel 456).

Lijst van portretten (Navorscher XIX, blz. 196, 362). Voor deze lijst ontvingen wij — natuurlijk in dank — zeer belangrijke bijdragen van de hand des heeren Bodel Nijenhuis te Leiden, welke wij, uit plaatsgebrek, gedwongen zijn voor de volgende aflevering des Navorschers te bewaren. H. TIDEMAN.

Haarlems orgel. Velen, die het programma van de *Vereeniging voor Muziekgeschiedenis* met belangstelling gelezen, ja met met vreugde,

als het te gemoet komen aan lang gevoelde behoefte begroet hebben, deden zeker eens even *die* werken van het voorgeslacht aan hunnen geest voorbijgaan, waarop in de eerste plaats ons ijverig onderzoek en onze onverpoosde nasporing behoeven te worden gevestigd.

Zij, aan wie het niet onbekend is, dat Nederland eenmaal onder de muziekale volkeren eene plaats bekleedde, eene plaats, van vrij wat meer gewigt dan heden ten dage, zij die voorts zeer goed weten, dat er een orgelwerk hier te lande bestaat, dat van ouden roem gewaagt en in het buitenland tot de merkwaardigheden van dit land geteld wordt, *zij* zullen, evenwel te regt naar een verband tusschen deze beide omstandigheden zoeken.

Er kan hier slechts sprake zijn van het Haarlemsche orgel. De belangstelling, door dezen naam opgewekt, heeft deze weinige regels uitgelokt, terwijl ze minder bestemd zijn om licht te verspreiden over alom bekende feiten, dan wel om ze in eene zekere orde aaneengevoegd bloot te leggen, ten einde daardoor een misschien juister begrip te doen verkrijgen, betreffende het ontstaan van dusdanig vrij befaamd werk.

Het Haarlemsche orgel is niet zoo als men zoude kunnen verwachten, uit de grijze oudheid, hetzij dan ook vermeerderd en verbeterd tot onze dagen overgekomen. Het is een werk der vorige eeuw, binnen 3 jaren begonnen en voltooid. De grondslagen zijn gelegd op 28 april 1735; de inwijding had plaats op 14 sept. 1738 door den heer Henricus Radeker, destijds organist der stad Haarlem. De bouwmeester was Chr. Muller (volgens Hes) beroemd orgelmaker te Amsterdam. De eerste aanleiding tot de oprigting, of veeleer tot het ontstaan van dit grootsche werk, meen ik echter te hebben gevonden in een simpel en eenvoudig rekest van muziekliefhebbers, ingezetenen der stad Haarlem in den jare 1634, een stuk, dat ik om zijnen ook anderszins merkwaardigen inhoud hier in zijn geheel laat volgen.

Aan mijne E. Heeren, de heeren Burgemrtr Ende Regeerders der Stadt haarlem.

1634. Vertonen met behoorlijcke eerbiedinge de ondergeschreven, ende verscheijden andere Musiciens ende liefhebbers der selve loflycke conste binnen dese Stadt, hoe dat de E Heeren hebbende doen maeken het nieuwe orgel in de Groote kercke alhier, een werck voorwaer dienende tot vermaack van de borgers, cieraad van de kerck ende vermaerdheyd van onse borgerlyke Stadt; sy supplianten niet conden nalaten haar E. door desen hertelyk te bedancken voor de gedragen sorge, moeyten, ende costen. Verder ootmoedelyck versoeckende ende vriendelyck biddende dat haare E considererende dat het oude orgel, overmits syn onbequamheyd, weynigh ende niet dan op Sondagen werde gebruyckt, sy alsnu door de goede gelegenheyd van dit nieuwe werck geliefden ordre te stellen dat op hetselve (ten minsten by den wintertyd, wanneer de luyden door ongestuymigheyd des lochts weynich mogende buyten wandelen, meest haer toevlught na de kercke nemen) wat meerder moghte werden gespeelt: het waare dan op werckdaaghen voor de predicatien ende als voor den middagh geen predicatie geschied, des middaghs ten half twaalven, wanneer in de kercke ordinaris oock veel wandelaars syn, ofte op andere bequame uyren, die haare E. daer toe geliefden te ordonneren, waer door de dagelyksche toehoorders souden te meerder vermaack genieten, ende het voorst (?) instrument dat veel gelds gecost heeft, door gestadigh onderhouden ende bespeelt te werden; niet dan te beter blyven, ende dies te meerder over al by een ygelick soude werden vermaard. Te meerder dewyle dese Stadt tegenwoordich is versien van een goed ervaren ende sonderlingh vermaard meester; ende oock meest alle andere notabele Steden van holland gebruyckelyck, Ende in observantie is, daghelycx voor de predicatie te werden gespeelt, selffs op haar beste orgel, door tfrequenteren van twelcke so wel den voorsanger, als de luyden die te kercke syn te vaster werden in den toon gestelt, ende dies te meerder in de conste van musycke, ende wel singen van de psalmen geoeffent, twelck doende, enz.

Pratende sal tselve den organist geordonneert werden. Actum bij Burgemeesteren desen vierden Septembris 1634.

den organist is ter camer comparerende geordonneert hem na den inhoud van desen te reguleren. Actum den 7den Sept. 1634.

Was geteekend:

Cst. Dijnsdewaghen.	Swalmiüs.
Joannes Crucius.	Thomassen, *de Kok?*
V. Boortens.	Cornelis van Killensteyn.
Carolus Leonardi.	Gerrit Terburch.
Daniël Coene.	Gerard Hoeck.
Johan. des Watines.	Claes Noppen.
Loth Schout.	Frans L . . . . ?

Bastiaan Bout.
Steven Quynss.
Dirck van Dyck.
J. Hoogenhouck.
Neugkirch.
Godevaert Clermont.
Jan Franse van Goch.
J. van Clarenbeeck.
Aariaen Hersten van Rijn.
Jean de la Chambre.
Daniël du Bois.
Johannes Govers.
Pedro Gutieres.
Jacobus Alberts Camp.
H. E. Pastor.
Jan Dirksz. van Beynsdorp.
Barend Wouters van Stryp.
Van wegen Mr. Hendrik Proost.
H. Mathijs Lembeeck.
Gerrit Jacobs Beth.
F. Ham.
Abraham de Vos.
V. Muller.
Hendrik Pot.
G. van der Plas.
François Wouters.
Lamberto Wouters.
Joost van der Grass.
Pieter Pieters.
Lucas Wey.

Er had toen juist eene geheele vernieuwing van het oude orgel plaats gehad, voor de ook destijds niet onbelangrijke som van *f* 800; men had het orgel met een geheel nieuw positief of wel hoofdwerk voorzien; nu blijkt het gebruik te zijn geweest, dat naar dat de gelegenheid was, er op het oude, of op het nieuwe, of op beide te zamen, zoo als ik volgens dit rekest veronderstel, dat op zondag geschiedde, gespeeld werd. Een spaarzaam gemeentebestuur zal wel te allen tijde zóo gehandeld hebben. Aan de andere zijde was de burgerij van Haarlem, die toenmaals — hetzij uit verveling, hetzij uit godsdienst — de kerken vrij wat meer bezocht dan het thans gebeuren mag, nu de omstreken burger en vreemdeling naar buiten lokken, begeerig om het geheel vernieuwde orgel, nu onlangs besteld, te hooren. De heeren muziekliefhebbers wisten inderdaad hun woord te doen, en de raad voldeed zooals men uit het rekest ziet, met genoegen aan hun verlangen. Maar het was niet alleen aan het genoegen van H.H. liefhebbers, maar ook aan een algemeen gerief, waaraan de Raad daarmede voldeed. Slaat men een blik op het muziekleven, zooals het toen bestond, dan valt al dadelijk de belangrijke plaats in het oog, welke het orgel in het muziekleven dezer — van ons verwijderde — dagen innam. Men herinnere zich: er bestond geene instrumentale muziek in den geest van heden ten dage; daartoe moest nog de eerste schrede worden gedaan; evenmin kende men, wanneer het niet juist in Italië of aan Europeesche vorstenhoven was,

opera's dan van hooren zeggen; strijkkwartetten bestonden niet; er bleven eigenlijk slechts het orgel, welligt eenige strijkinstrumenten en de menschelijke stem over, om aan de muzikale behoefte van dien tijd te voldoen. De piano was nog in de kindschheid van hare ontwikkeling.

Dr. Heije heeft teregt opmerkzaam gemaakt op het breed ontwikkelde muzikale leven van die dagen, wat veelstemmigen zang aangaat, en inderdaad het moet wel zoo zijn geweest. Trouwens tal van liedeboeken, die, nu ernstige nasporing zich met de zaak onledig houdt, voor den dag komen, en die alle min of meer op veelstemmigheid berusten, mag daarvoor ten bewijze strekken. Ter begeleiding, steuning en schraging van zulk gezang, kon zich daartoe een ander instrument beter leenen, dan het orgel? Het orgel was in dezen zin opgevat, populair, even populair als tegenwoordig eene piano — meer populair zelfs. Van daar, dat de goede Haarlemers in den schofttijd (wij lezen in het rekest, dat omstreeks ½ 12 ure den kerk zich met menschen vulde, die daar passeerden of wandelden, men heeft ten bewijze hiervan kerken genoeg, die in der tijd, als passage van de eene straat naar de andere dienden), van daar, dat de goede Haarlemers, eenmaal in de kerk vertoevende, gaarne eens het nieuwe orgel wilden hooren, en zoo sprak dan het in het rekest uitgedrukte verlangen van allen eigenlijk van zelf.

Daarbij komt nog, dat de stad zich destijds in het bezit van een bijzonder bekwaam en vermaard organist, Cornelis Helmbreker, mogt verheugen, die in het rekest bepaaldelijk als zoodanig wordt vermeld.

Gaan wij nu nog eenen stap verder, vooral in het oog houdende, dat het orgel in vroegere dagen een zeer populair instrument was, dan kan het ons niet vreemd toeschijnen, waarom de raad der stad in den jare 1735 er toe overging een buitengewoon schoon werk te doen oprigten, (ik moet bekennen de nadere bijzonderheden, de aanleidende oorzaak niet te kennen). Eenige omstandigheden omtrent den bouw zelf heb ik reeds vermeld. De Raad liet het voltooide werk voorzigtiglijk door commissarissen, Ger. Havingha van Alkmaar en G. F. Vogel van Amsterdam, naar ik veronderstel bekwame organisten, onderzoeken, en

reeds spoedig daarna moet het orgel eene zekere vermaardheid verkregen hebben, want wij lezen, dat in 1762 (N°. 163) teekening en gravure er van gepubliceerd werden.

Ieder, die wil, kan er zich van overtuigen, hoe kostbaar materieël en toepasselijke versiering aan het werk niet gespaard zijn geworden. Onder de beeldwerken behoeft men volgens de allegoriserende richting des tijds de voorstellingen van godsvrucht, poëzij en muziek niet te vergeefs te zoeken; ook de zelden outbrekende hoorn des overvloeds — een soort van plastische *commonplace* dier dagen — is voorhanden, benevens vliegende engelen, uitgespannen rollen met latijnsche spreuken in vergulde letter overdekt, en dergelijke. De voorstellingen van den harpspelenden David en trompettende engelen konden evenmin worden voorbijgegaan; maar, hetgeen belangrijk is, er bevinden zich onder de figuren twee personen, die noch uit het Oude, noch uit het Nieuwe Testament, en geheel tegen de traditie in uit het dagelijksche leven genomen zijn, namelijk: een hoboïst en een fluitist — zonderling specimen van het realisme, dat in de nederlandsche kunst zich altijd heeft doen gelden en als het ware haar kenmerk gebleven is,

De bijzonderheden van de constructie zijn bekend, en ik behoef daarop niet terug te komen, daar het niet zoo zeer mijne bedoeling was, de reeds voorhandene beschrijvingen van het haarlemer orgel met ééne te vermeerderen, dan wel om eene hypothese te stellen, misschien meerder licht kunnende verspreiden, over het onstaan van dit grootsche en in zijne bijzonderheden waarlijk bewonderingswaardige werk. Wie dit kan, wordt derhalve bij dezen verzocht te zeggen, wat hij weet; hij mag wat ons aangaat, van de meest opregte dankbaarheid verzekerd zijn.

MOHR.

Clemens non Papa. (Vgl. XIX, bl. 93). In den Messager des sciences hist. de Belgique, 1848, p. 139, wordt hij ook een Vlaming genoemd, en gezegd, dat hij tot in 1566 geleefd moet hebben. Men vindt daar ook verscheidene van zijne werken opgenoemd, met de slotwoorden: »Toutes ces productions peuvent être classées parmi les meilleures du XVIe siècle." M°.

TAALKUNDE.

Spreekwijze: het onderspit delven. Op bl. 208 van dit deel wordt gevraagd, waaraan deze spreekwijze ontleend is. Ik heb altijd gemeend, en verlang naar teregtwijzing, als die meening verkeerd is, — dat men daarop kan antwoorden: in letterlijke beteekenis *delft* diegene *het onderspit*, die, bij graafwerk in de aarde, de onderste lagen losmaken en opwerpen moet, en die alzoo, in meer dan éénen zin, het zwaarste en onaangenaamste deel heeft; — overdragtelijk kan dus diegene gezegd worden *het onderspit te delven*, die van eene hem en een ander betreffende zaak het slechtst afkomt, die er het ongunstigst aan toe is. E. LAURILLARD.

[Dr. E. Verwijs zegt in zijne aanteekeningen op Maerlants Wapene Martijn, bl. 95, »De uitdrukking is kennelijk aan de mijnwerkers ontleend. Hij die met mate te werk gaat, en niet tot het onderste der mijn wil doordringen, waar de meeste erts zich bevindt, is veilig; hij daarentegen die *het onderspit delft*, de onderste spitting in den kuil wil hebben, loopt gevaar onder de aarde bedolven te worden." De verklaring van den heer Laurillard komt ons echter aannemelijker voor. Mijnen zijn er toch in Nederland bijna niet: in den grond graven daarentegen is het werk van velen. En »hij delft et onderspit," wordt in onzen tijd wel altijd of bijna altijd gebruikt in de beteekenis van »hij wordt overwonnen, verslagen" maar oudtijds (men zie Maerlant Wap. Mart. I, vs. 20) beteekende het, waar van twee personen of twee soorten van menschen gesproken werd, hij is er het slechtst aan toe, heeft het ongunstigste lot, wat wij nu uitdrukken door andere spreekwijzen, hij komt van de slechtste reis, hij trekt het kortste einde, hij scheert het varken, enz.]

Vertaling van plaatsnamen. Er bestaat in België een spoorwegstation *le Vieux Dieu*. De naam is afkomstig van een houten crucifix dat daar in vroegere jaren stond, en in de volkstaal genoemd werd »den houten God." De H wordt (als in Zeeland) meermalen in 't spreken weggelaten en men hield over »den outen God."

Langzamerhand verbasterde het woord *outen*, in *ouden*. De naamgever althans vertaalde het in dien zin, en ziedaar *le Vieux Dieu*.

VRAGEN.

Spreekwijze. Een bokking krijgen. Wanneer iemand ongehoorzaam geweest is aan zijne meerderen of iets verkeerds of berispelijks gedaan heeft, dan zegt men dikwijls, *hij verdient een bokking; hij moet een bokking hebben* (in de provinciale of landtaal *bukking*). Van waar die spreekwijze? C. J.

Eenige woorden, voorkomende in Maerlants Vanden Lande van Over-see. Dr. Eelco Verwijs gaf ons in zijne Bloeml. uit Mnl. dichters dit heerlijke dichtstuk in zijn geheel en prof. B. H. Lulofs deelde er in zijn Handb. der Mnl. Letterk. eenige coupletten van mede. De verklaringen der woorden van dit dichtstuk in de glossaria dier bloemlezingen vergelijkende, zag ik, dat eenige woorden door de beide taalgeleerden geheel verschillend verklaard worden. Ik geef hier die verschilpunten op, met verzoek aan de lezers van den Navorscher, mij de ware verklaring mede te deelen.

Vs. 128.

Ghi naemt met u te uwen verdoene.

Verdoene is, volgens prof. L. »hetgeen verdaan of wel onnut verdaan wordt." G. C. Mulder in zijne Bekn. Gesch. der Nederl. Letterk., 122 het 10de couplet (waarin *verdoene* voorkomt) mededeelende, haalt deze woorden van prof. L. aan, maar voegt er bij, dat het hier, volgens zijne meening, de beteekenis heeft van »verbetering, boete." Dr. V. eindelijk verklaart het door »slecht gebruik, verkwisting." Deze laatste verklaring bevalt mij het best.

Vs. 131.

Wat scatte hiesch Jhesus die.

Dr. V. verklaart dit *hiesch*, imp. van *heyschen* door »eischen, vorderen." Prof. L. daarentegen rangschikt in zijn Handb. 90, onder de woorduitleggingen van Van Wijn, »die min streek houden" ook »de verklaring van *hiesch* door *eischte*, terwijl het *beloofde* (Hoogd. *verhiess*) beteekent."

Vs. 242.

Hier massere so menich pont

Dr. V. verklaart *masseren* door »*opzamelen, vergaderen*, Fr. *amasser*." Prof. L. verwerpt (Handb. 90) Van Wijns »als mogelijk voorgeslagene afleiding van *massere* van het fransche *amasser*, terwijl dit *massere* niets anders dan het werkwoord *maescheren*, *maschelen* of *maeschen* van Kiliaen is, die zulks door bemorsen, met roet enz. bestrijken uitlegt, eene] uitlegging, die daar ter plaats, waar van geld dat nutteloos ligt te verschimmelen, gesproken wordt, volkomen strookt." Ik zou het echter met de verklaring van Van Wijn en dr. V. houden. C. J. B.

[De vrager oordeelt juist, als hij zegt dat de laatste verklaring van vs. 128 hem het best bevalt. Die van Mulder raakt kant noch wal. Lulofs maakt door zijne verklaring het woord voor zijne lezers nog duisterder. Dr, Verwijs is het naast aan de waarheid, maar goed is zijne verklaring toch niet. 't Is wel eenigzins vreemd, dat men struikelt over een woord dat zoo duidelijk en verstaanbaar is. Ieder weet wat wat *doen* is en wat het voorvoegsel *ver* beteekent, en begrijpt dus dat *verdoen* o. a. beteekenen moet, *te niet doen*, *vernietigen*. Waar het van menschen gezegd wordt, is het derhalve *om het leven brengen*. Bij onze ouden zijn er voorbeelden in menigte van te vinden en nog heden ten dage hoort men dikwijls van iemand die zich van kant gemaakt heeft, zeggen: »hij heeft zich verdaan." Heeft het daar altijd eene ongunstige beteekenis, omdat het *verdoen* van eenen mensch altijd eene slechte daad is — waar van zaken gesproken wordt is dit niet altijd het geval; iets kan op eene onnutte, maar ook op eene nuttige wijze verdaan worden. Ik laat eenige plaatsen uit onze oude schrijvers volgen waar het woord in dezen laatsten zin gebezigd wordt. Maerlant zegt, Rijmb. 31425, van Herodes,

Doe hi al sinen scat hadde verdaan,

d. i. verteerd, opgemaakt. Maar hij laat voorafgaan, dat Herodes belangrijke herstellingen had laten doen aan den tempel, »ende het coste hem groten scat": en Maerlant was de man niet, om te meenen dat het geld, daaraan te koste gelegd, onnut verdaan was.

In het gedicht Vanden levene ons Heren wordt gezegd van Bethlehem toen Joseph en Maria daar kwamen, vs. 333:

Tfolc gaderde, die perse wert groet,
Daer was diere wijn ende broet,
Die herberghe diere, groot wast verdoen.

d. i. er werd veel verteerd, veel geld uitgegeven; niet uit verkwisting, maar omdat alles er duur was.

Rijmbijb. vs. 31953. Dies wilde hi den moordenaren
Ruste geven ende sparen,
Up aventure of si haer leven
Dor vaer, dor honger souden up gheven,
Want haer roof soude sijn saen verdaen.

d. i. want hetgeen zij door roof verkregen hadden zou spoedig opgegeten zijn.

Heimel. der heim. vs. 1035. Dat die maghe ebbe verdaen
Die spise die sce adde ontfaen,

d. i. dat de maag de spijs verteerd heeft.

In den Lekensp. III, 25, 137. wordt er zelfs het bijwoord »nuttelijc" bijgevoegd:

Daer bi is die ghene allene vroet
Die den corten tijt hier verdoet
So nuttelijc dat hire om hevet
Blijscap daer hi ewelijc in levet.

In dit gedeelte van het gedicht Vanden lande van over-see, verwijt Maerlant den edelen hunne handelwijze in hunne oorlogen in Tunis en Arragon. De kerk, zegt hij, heeft daarvoor hare tienden gegeven, op hare kosten hebt gij den togt gedaan, maar zij heeft er niets bij gewonnen.

Waert dat u die duvel niet en spoene
Ghi naemt met u te uwen verdoene

Van uwen rechten goede beneven,
Ende hulpt der kerken, daer si moet beven.

d, i. Indien de duivel u niet verlokte, zoudt gij ten strijd trekken voor de kerk en op die togten niet alleen van haar geld leven, maar er ook bij nemen van hetgene u met regt toekomt, om *te verteren*, om *van te leven*. Verdoen beteekent dus ook hier niet, zoo als dr. Verwijs het verklaart, slecht gebruiken, verkwisten, maar eenvoudig verteren, gebruiken, zonder dat daarbij aan een slecht gebruik, aan een verteren op roekelooze of ongeoorloofde wijze gedacht wordt.

Uit de verklaring van *hiesch* in het volgende couplet, zien wij hoe weinig Lulofs er van begreep. Hij zag niet, dat, indien zijne verklaring doorging, Maerlant een hoogduitsch woord gebruikt had, voor zijne landslieden geheel onverstaanbaar en dat deze in dat geval altoos *hies* en niet *hiesch* zou geschreven hebben: hij schijnt niet geweten te hebben dat een germanismus bij een vlaamschen schrijver van dien tijd iets zeer vreemds zou geweest zijn — eindelijk het blijkt duidelijk, dat hij het geheele couplet niet verstond, ook nadat van Wijn dit woord *hiesch* zeer goed verklaard had. Toch is het niet moeielijk te verstaan. In het vorige couplet heeft de dichter de edelen berispt, omdat zij voor de krijgstogten die zij ten voordeele der kerk ondernemen (maar waarbij de kerk dikwijls niet het minste voordeel heeft) van haar geld vragen. Om hun het schandelijke en ondankbare van zulk een gedrag te doen gevoelen, gaat hij voort:

Wat scatte hiesch Jhesus die (d. i. di)
Doe hi liet met naglen drie
  Aent cruce naeghelen zine lede?
Hen doghede man die anxte nie
Die hi doghede, ghelovets mie (d. i. mi)
  Om di te brenghene ter hoochede
Wie is hi nu, wie is hi, wie,
Die hem volghet na, daer hie (d. i. hi)
  Ghinc om onze zalichede?

Zij vragen, zegt hij, geld van de kerk, om hare belangen te gaan bevorderen. Zegt het, hoe veel geld heeft Jezus van u gevraagd, toen hij zich liet kruisigen? En hij offerde veel meer op dan gij: hij leed meer dan ooit iemand geleden heeft, om u tot heerlijkheid te brengen. Maar wie is er nu die hem daarin navolgt? Gij zeker doet geheel anders. — Het zijn schoone, krachtige regels die ons denken doen aan die van Dante in den Inferno c. XIX, waar hij de geldzuchtige geestelijken vraagt, hoe veel gelds de heer van Petrus eischte toen hij dezen de sleutels overgaf en hoeveel Petrus van Matthias eischte toen deze in de plaats van Judas gekozen was, en er dan op laat volgen:

Fatto v'avete Dio d'oro e d'argento, etc.

Er zijn meer plaatsen in dit gedicht waarbij ons verzen van Dante voor den geest komen.

De verklaring door Lulofs van *massere* gegeven, zegt deze zelf, past volkomen. Ja! als een tang op een varken. Het werkwoord *mascheren*, dat ik alleen uit Kiliaan ken (en Lulofs waarschijnlijk ook) [1]) is volgens dien woordenboekschrijver transitief. Doch op zulk eene kleinigheid zag Lulofs niet. Al zou het evenwel kunnen beteekenen (niet »hier make zoo menig pond zwart," wat onzin is, maar) »hier beschimmele zoo menig pond," dan zou het hier nog niet passen, want Maerlant zegt in het voorgaande vers,

Vanc die weelde hier verspuwen,

en hij berispt dus de edelen die geld ophoopen, niet om het te laten beschimmelen, maar om het in weelde te verteren. Van Wijn had ook hier den goeden weg gewezen. Wij hebben hier te doen met het werkw. masseren, dat is ophoopen, verzamelen. Ik geloof nogtans niet, dat die verklaring het vers voor iemand geheel duidelijk maken zal. Wij lezen (bij Verwijs althans: de uitgave van van Wijn kan ik nu niet nazien):

Het is ene redene bont:
Hier massere so menich pont,
  Ende dat aerme volc verdullen.

---

[1]) Bemasscheren, in dezelfde beteekenis, komt voor, St. Brandaen vs. 991. Een tweede voorbeeld wijst v. Hasselt op Kil., o. h. w., aan,

Dit is onverstaanbaar, althans ik zie geene kans er iets van te maken. Er is, geloof ik, meer dan ééne fout in. Vooreerst is *verdullen* niet goed: want het moet rijmen, maar rijmt niet, op kuwen, verspuwen en gruwen. Daarvoor moet gelezen worden *verduwen*. De beteekenis is verdrukken, verstooten of vernietigen. Hier past het eerste het best. De andere fout schuilt in het voorgaande vers. Ik vermoed dat daar, in plaats van *Hier massere*, gelezen zal moeten worden, *Dat heren masseren*. Wij moeten des dichters woorden dan aldus verstaan: het is eene reden die bont is, welks deelen niet dezelfde kleur hebben, niet bij elkander passen, dat heeren zoo veel schats ophoopen en het arme volk verdrukken. Er zijn in dit gedicht meer plaatsen, waar ik het er voor houd dat de lezing niet zuiver is.]

Valschelijk voorgeven. Is dit een pleonasme? Ik zou denken van niet. Men kan m. i. zeer goed zeggen: »Hij geeft voor, ziek te zijn, maar of het waar is, ik betwijfel het." Is »voorgeven" altijd »valschelijk," dan kan men dit natuurlijk niet zeggen. C. J. B.

Sage. Weiland in zijn Wdb. zegt bij *sage*: »zie *zage*." Aldaar leidt hij *zage* van *zeggen* af, en zegt, dat *saghe* reeds bij Maerlant, Stoke en Six van Chandelier voorkomt. Hieruit zou men opmaken, dat *sage* een zuiver nederlandsch woord is, doch ik kan dat maar niet beamen. Eene plaats uit den Spieghel Historiael, waarin *saghe* voorkomt, vinden wij in prof. Lulofs, Handb. der Mnl. Letterk. 57:

Ende andere vele valscher *saghen*.

De geleerde schrijver van dit Handboek zegt daarin, bl. 159 in de noot: »Dit woord (sage) klinkt mij evenwel altijd geweldig germanistisch. Met dat al reeds Maerlant gebruikt het telkens. Zie zijne hier boven aangehaalde Inleiding voor den Sp. Hist. bl. 57. Daar *sage* van *zeggen* (Hoogd. *sagen* met de zachte *s*) komt, moesten wij eigenlijk met eene *z zage* schrijven, doch dan zweemt het zoo naar het werktuig, dat wij een *zaag* heeten. Ik gebruik het woord ongaarne. Het is echter moeijelijk te missen." Zeer goed kan ik mij hiermede vereenigen. Ik houd dan ook het woord voor een germanisme en afkomstig van het hd. *sagen*; indien het een hollandsch woord ware, moest het met eene *z* geschreven

worden. Dat het dan zoo zweemt naar *zaag* (werktuig), is geen bezwaar. Hoe vele homonymen toch zijn er niet in onze taal!

Hoe denken anderen hierover? C. J. B.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Chevallerau. (Vgl. XIX. bl. 107). Hoewel het geen direct antwoord is op de aldaar gedane vraag, kan ik J. A. C. toch het volgende mededeelen:

Wilhelmus Chevallerau werd predikant te Diepenheim in 1617, in 1781 te Reeuwijk, in 1789 te Ommen. Hij overleed in 1816 of 17.

Hij gaf in het licht: Eeuwgetij van Diepenheims Kerkvernieuwing, gr. 8°.

In het Naam-Register der heeren militaire officieren enz. van het jaar 1790, vind ik nog:

F. W. Chevallerau, vaandrig (1 julij 1788) bij het 2de bataillon Bentinck, in garnizoen te Kampen.

Breda. C. VAN MAANEN.

Geslacht Hopman. (Vgl. XVII. bl. 287; XIX. bl. 106). Mr. J. R. Hopman, advokaat te 's Hertogenbosch, proost en griffier der Illustre lieve vrouwen broederschap aldaar, gaf in 1818 ('s Hertogenbosch, H. Palier, 8°.) in het licht:

Iets over de instelling van Illustre Lieve Vrouwe Broederschap en deszelfs vijfhonderd jarig bestaan, waarvan het jubilé op den 3den september van dezen jare 1818 staat gevierd te worden door......, waarachter gevoegd is eene lijst der overgeblevene gedenkschriften, benevens de namen der tegenwoordige leden.

De schrijver had verzocht bij het opstellen van dit geschrift gebruik te mogen maken van het archief der Broederschap. (Zie Hermans Gesch. Mengelw. van de provincie N. Brabant).

Breda. C. VAN MAANEN.

Geslacht van Driel. (Vgl. XVIII. bl. 432; XIX. bl. 49). In de-

cember 1781 ontving Everard van Driel zijne aanstelling als rector der latijnsche school te Goes, en aanvaardde die betrekking den 1sten januarij 1782.

Den 13den september 1783 werd hij als lector historiarum et eloquentiae aangesteld, doch vijf jaren later, den 24sten junij 1788 uit die betrekking op verzoek ontslagen, doch niet als rector. Kort daarna beroepen tot het rectoraat te Kuilenburg, nam hij dit beroep aan, en hield aldaar den 6den november van laatstgenoemd jaar zijne inwijdingsrede.

Breda. C. VAN MAANEN.

Vraag naar een wapen. — Geslacht Rambonnet. (Vgl. XV. bl. 550, en XV. Omslag n°. 6. vraag IX). Het wapen waarnaar gevraagd wordt, en waarvan de afbeelding daarnevens is gevoegd, is dat van het geslacht Rambonnet. Echter is de houtsnede *niet* geheel juist, zoo als blijken zal. De kleuren zijn als volgt: 1 in zilver, de uitkomende leeuw van sinopel getongd en geklaauwd van keel; 2 in zilver, de vogel, alsook de »fiet en fasce" waarop de vogel gezeten is, en de slang, alles van keel; 3 in lazuur, de keper en de drie zespuntige sterren (en geen koeken noch penningen) van goud; 4 in zilver, de burgt van lazuur (doch met 3 en geen 4 kanteelen en zonder venster); cimier: de uitkomende leeuw van sinopel getongd en geklaauwd van keel. Dekkleeden: blaauw en goud,

Vervolgens: dat het wapen aldus voorkomt aan het hoofd van het stamboek dier familie, aanvangende met »Antoine de Ram»bonnet, né en 1452, ecuyer seigneur de Brabant et de Revigni »en partie, décédé en 1520 (dans la charge de grand ecuyer de »son altesse monseigneur le duc de Lorraine) et marié à Antoi»nette Nicole de Mandre, dont il eut deux enfants, etc." (Copie uit het archief van Z. H. den hertog van Lorraine, in dato 1680.)

Dit geslacht (van adellijke afkomst), vroeger gevestigd te Nancy, en na de herroeping van het edict van Nantes naar Pruisen gevlugt zijnde, kwam van daar naar Holland over. Als antwoord op de vragen omslag n°. 6 van dien zelfden jaargang, diene:

1°. dat de ouders van mr. Frédéric Louis Rambonnet waren: Jean Jaques (de) Rambonnet, geboren te Dalhem 29 mei 1713,

overleden te Utrecht 8 maart 1768, fransch predikant eerst te Kampen (1733), later (1752) te Utrecht, gehuwd te Kampen 26 maart 1749 met Sara Alida Foccoma, geboren te Kampen 30 october 1721, overleden te Utrecht 18 mei 1761.

2°. de beschrijving van het wapen Rambonnet, zie hierboven; dat van Foccoma hoop ik later op te geven.

3°. dat uit dit huwelijk 8 kinderen geboren zijn; namelijk 2 zoons: de evengenoemde mr. Frédéric Louis Rambonnet, gemeensman, notaris en secretaris der stad Kampen, (overleden te Kampen in 1811, en uit wiens huwelijk met Marguerite Henriette Bertrand de Bois Noble, kinderen geboren zijn) en Rudolph Marc Rambonnet, jong overleden; en 6 dochters: waarvan de oudste, Elisabeth Lucretia (en niet C. L.) Rambonnet geboren te Kam- 12 februarij 1750, overleden te Amsterdam 22 april 1782, de 2de echtgenoot werd van J. de Groot, weduwnaar van Aletta Steenbergen, (wonende te Amsterdam). Geene der vijf overige dochters heette J. J., maar wel eene J. S., namelijk Jacoba Sophie Rambonnet, die gehuwd was met den heer van Loenen, destijds med. doctor te Utrecht.

Amsterdam. J. G. DE G. J, JR.

Geslacht van Diemen. (Vgl. XIV, bl. 179, 221, 246, 312; XV. bl 146, 216, 278; XIX, bl. 571.) Uit de trouw- en doopboeken te Breda teekende ik het volgende op:

19 April 1659 ondertrouwd: Christoffel van Diemen, vendrig en Cornelia Beens.

29 Aug. 1661 gedoopt: kind, Françoise. Ouders: C. van Diemen en C. Beens.

Nog vond ik in een officiersboekje voor het jaar 1762 vermeld kapt. B. van Diemen, 23 oct. 1748 in garnizoen te Bergen op Zoom.

Breda. C. VAN MAANEN.

Geslacht Silvercroon en du Faget. (Vgl. XVIII. bl. 279, 541 en XIX. bl. 262). Het schijnt wel, dat mr. R. van Heemskerck Rzn. wat de ad- en descendentie van Sara Silvercroon betreft, hoe volledig anders, toch niet geheel op de hoogte was.

Omtrent hare moeder Sara Halewijn of Alewijn durf ik niet

beslissen, maar er schijnt veel voor de onderstelling van den heer P. O. Alewijn te pleiten. Trouwens bij zoo veel gelijkheid van tijdperken en namen is het verklaarbaar dat mr. v. Heemskerck in de war geraakte.

Maar ook in de descendentie is hij niet volledig.

Uit verschillende opgaven, ten deele ook reeds vroeger in den Navorscher voorkomende, blijkt nu het volgende:

Sara Halewein of Alewijn, de vermoedelijke dochter van mr. Dirck Halewijn of Alewijn Jacobszn. burgem. van Harderwijk enz. en Sara Schuermans,

huwde

Johan Philip van Blommert, geb. 1630, in 1642 onder den naam van Silfvercrona of Silvercroon in den zweedschen adelstand opgenomen, zoon van..... Blommert en Johanna Dorothea Daurées of Doris.

Uit dit huwelijk:

Sara en Juliana. (De laatste stierf jong). De oudste dochter Sara Silvercroon huwde:

Jonker Johan Willem du Faget van Assendelft, geb. 1650, heer van Cralingen enz., zoon van noble Simon du of de Faget en Margaretha, laatste dochter en erfgenaam van het geslacht Assendelft, erfvrouwe van Cralingen, Besoyen en Heynenoord.

Uit dit huwelijk:

1°. Jonker Otto Johan Willem du Faget van Assendelft, gehuwd met.....? (zie verder XIX. bl. 263).

2°. Margaretha Jacoba du Faget van Assendelft, gehuwd met Willem Hendrik Karel baron Pieck, heer van Brakell enz. (XIX. bl. 263).

Bovenstaande beide opgaven, zijn ook door den heer O. Alewijn gelijkluidend opgegeven; alleen vind ik in eene genealogie van du Faget, ook door v. Heemskerck opgemaakt, als voornaam van den baron Pieck slechts Hendrik en in een acte van 1702 (zie onder), alleen Karel opgegeven. Daarom gaf ik boven de drie voornamen op: in dien tijd ging men daarmede, zelfs in officiële stukken, vrij slordig om.

3°. Maria Clara Charlotta du Faget van Assendelft, gehuwd 19

maart 1702 te 's Gravenhage met Ernst Hendrik baron van Ittersum, heer van Oosterhof en Beverfeurde, luitt. colonel en captein van de garde van Z. M. van Gr. Brittanje enz. (XVIII. bl. 280).

4°. Sara Johanna du Faget van Assendelft, gehuwd met Frans van der Meer, heer van... enz. (XIX. bl. 264).

Het bestaan van het derde kind wordt, gelijk blijkt, door v. Heemskerck noch in de genealogie der familie Alewijn, noch in die van du Faget opgegeven. Het blijkt overtuigend uit:

a. haar oorspronkelijke acte van huwelijksche voorwaarden, waarbij aan de zijde der bruid als tegenwoordig vermeld worden: haar *vader* Jan Willem du Faget v. A., heer van Cralingen enz. en vrouwe Sara Silvercroon *bruids-moeder;* voorts haar *schoonbroeder* »Karel" Pieck, heer van Braekel enz. met zijne vrouw Margaretha Jacoba du Faget v. A. *bruids-zuster* en eindelijk hare *zuster* Sara Johanna du Faget v. A., (die alzoo eerst later met van der Meer zal zijn gehuwd).

Haar eenige broeder wordt niet vermeld, en uit het late tijdstip van 1804, (ik heb zelf eene opgaaf van 1805), in welk jaar diens dochter nog leefde, zou men haast besluiten dat hij het jongste en niet oudste kind was en in 1702 nog minderjarig moet zijn geweest;

b. het register van huwelijken der Waalsche gemeente te 's Gravenhage;

c. het register van Resolutiën van H. H. Mog. op 11 en 12 dec. 1709, volgens welke in die vergadering door den genoemden heer van Ittersum opheldering werd gegeven wegens de toevoeging van den naam van Assendelft bij dien van du Faget; en daarbij overgelegd eene authentieke verklaring van baanderheeren en edelen van het prinsdom van Béarn in Frankrijk en van de regeering der stad Salliez in genoemde landstreek. Uit een en ander blijkt dat het geslacht du Faget van ouden en aanzienlijken adel was.

De eerste boven reeds genoemde Simon dn Faget, die in het regiment van Coligny hier te lande kwam en daarna met Margaretha van Assendelft hnwde', was de zoon van

noble Jean de Faget. lid van de riddcrschap van Béarn, en Cathérine de la Vie.

Uit het wapen waarmede zijn zoon zegelde, is op te maken, dat de familie de Faget in haar wapen een met een pijl doorboord hart voerde. De kleuren zijn mij onbekend. Weet iemand die ook op te geven? O. L. D.

Geslacht Comans. (Vgl. XIX, bl. 314.) De kerk te Oostzaandam bezit twee kwartierborden der familie Coenen; hunne beschrijving volgt hier:

Coenen.		Comans.
de Veer.	COENEN.	Maes.
Sijpestein.		Riemsdijk.
Corput.		Guel.

A°. 1718, obiit 18 october

en

Coenen.		de Veer.
Sypestein.	COENEN.	Corput.
Snels.		Schaak.
Nyenrode.		Buyse.

A°. 1719, obiit 20 Yanuarius.

Beide borden zijn uitmuntend bewaard. Zij zijn ten hoogsten eens opgeschilderd en hangen tegen den noordelijken kerkmuur.

J. G. HORSTHUIS.

VRAGEN.

Willem Daniel Vignon. Waar en wanneer werd mr. Willem Daniel Vignon, luitenant-drossaart van Valkenburg en Heerle en schepen van Maastricht [1]), geboren, en waar en wanneer is hij gestorven?

Werd hij bijgenaamd. *de Prins van Maastricht?* en waarom?

Was hij gehuwd met Elisabeth Cassa (geboren te ...., den ...., gestorven te ...., den ....)? Welk wapen voerde deze familie Cassa?

[1]) Zie Busching Beschr. der landen van Over-Maas, bl. 1053 van dl. IV zijner Aardrijksbeschrijv., 4de druk.

Voerde hij den toenaam van *d'Aventcourt of de Douvencourt* [1])?

Was zijn wapen: gevierendeeld: 1 en 4 in blaauw een zilveren keper en een schildhoofd van goud met een zwarten barensteel (voor Vignon); 2 en 3 in zilver een schuine blaauwe balk (bande) en zes zoomswijze geplaatste zwarte meerlen (voor ....) [2])? Het komt aldus voor in eene verzameling van geteekende wapens. Bij Dumont, Fragmeus généal. tome V de l'édit. de Gand, p. 175, staat: *d'azur, au chevron d'or, au chef de même;* in Le nouveau vrai suppl. au Nobil. d. Pays-Bas, Gand, 1861, p. 40: *d'azur au chevron d'or, abaissé sous une trangle de même;* bij Le Blond, t. a. p., p. 261: *d'azur au chevron d'or, surmonté d'une hamaide de même,* voor den vader, en: *d'azur au chevron d'or, au chef de même, cimier: un vol d'or,* voor den zoon.

Liet hij onderstaande vijf dochters, en geen zoons, na? 1 Jeanne Frederique Henriette, geb. te Meerssen, den 23 april 1775, gest. te ...., den 15 aug. 1841, den .... 1790 te Batavia gehuwd met Pieter Christiaan Willem Mossel, resident van Grissee; 2. N. gehuwd met v. Massow; 3. N. gehuwd met v. Alphen; 4. N. gehuwd met Heldewier [3]); 5. N. nog in leven, tweede vrouw van genoemden heer v. Alphen.

Adriaen Jan Jacob Vignon werd in wijnmaand 1756 aangesteld tot schepen van Maastricht, van de brabantsche zijde. (Nederl. Jaerb., october, 1756, bl. 1058.) Was hij een broeder van Willem Daniel voornoemd? D. L. R.

---

[1]) „Antoine Vignon, qui fut annobli par lettres du roi Philippe II. du 16 juin 1592, étoit seigneur de Douvencourt et avocat au conseil d'Artois; il épousa en 1570 Marie Couronnel, fille de Charles et d'Anne d'Assonville. M. le comte de Croix dit, qu'il porte *d'azur, au chevron d'or, au chef de même.*" (Dumont, Fragmens généal.) — Zijn zoon, Adrien Vignon, seigneur d'Onnecourt & Buneville, komt, met volgende kwartieren, voor bij Le Blond, Quartiers généal. p. 261:

Vignon.	Couronel.
Dompiere.	Dassonneville.

[2]) Dit 2de en 3de kwartier komt overeen met de wapens van Eynatten, Schuyl van Walcheren, enz.; alleen de kleuren verschillen.

[3]) De heer J. W. Heldewier Vignon trad in december 1868 af als lid van den kolonialen raad van Curaçao, volgens de Haarl. Ct. van 2 februarij 1869, nº. 28.

MENGELINGEN.

Hellenfurie. (Verg. XIX, bl. 111.) In P. A. Nemnich Polyglotten-Lexion der naturgeschichte [Hamburg 1793] vindt men deel I kol. 1683, sub Furie, het volgende:

FURIA INFERNALIS. *Deutsch* = Die höllische Furie; der Höllendrache, der Tollwurm, der Mordwurm, der Brandwurm, der Zirkelwurm. Holländ. De Niver, de Moord, Dolle Worm, Helsche Worm. Schwedisch = Skätpell, Död'kott. Finnländ. = Laukaus-nuali. — Ein fadenformiger Worm, der auf die blosse Haut der Menschen und Pferde fallen, und sich geschwinde einbohren soll; anfänglich, sagt mann, ist die darauf folgende Empfindung wie ein Nadelstich, bald darauf aber entstehen die heftigsten, Schmerzen und Brandflecken, mit einem Entzundungsfieber begleitet = zuweilen muss man am nämlichen Tage, auch wohl in der nämlichen Stunde sterben, wenn nicht der Wurm schleunigs herausgezogen, oder das Fleisch mit dem Wurm herausgeschnitten wird. Dergleichen Brandflecken heissen in Westbothnien Skâtt, in Finnland Kâskerna oder Laukaus-tauti, in Rusland Jasseca, bei den Kalmucken Mohmo. Die Geschichte dieses Wurms ist noch sehr zwe'felhaft und dunkel. Einige wollen ihr gar keinen Glauben beimessen. Andere wünschen dass die Sache genauer untersucht werde.

Volgens Pierers Universal-Lexicon, 3e aufl. 1850, is de Hellefurie een volkssprookje. Daar schrijft doms. Winkler van Loma aan de Leine het volgende: *Furie*, augeblich kleiner Wurm oder Insect aus den lappländischen und bothnischen Sumpfen, auch in dem nordlichsten Liefland (als *Megger*), nicht dicker als ein Haar ringsum mit feinen Härchen besetzt; er stürze sich aus der Luft auf Menschen und Vieh herab, errege furchterliches Zucken, Brandflecke und bald plözlichen, bald langsamern Tod, wenn nicht der Wurm heraus geschnitten werde. Auch Halsschmerzen soll er verursachen, Räucherungen von Leinöhl aber gut dagegen sein. Linné (in Nov. act. reg. soc. upsalensis) erwähnt ihr zuerst. Neuere Beobachtungen haben keine Bestätigung davon ge-

geben, vielmehr haben sie es wahrscheinlich gemacht dass derselbe die plötzlich entstehende schwarze Blatter oder in Halsubeln die Bräune sei, indessen besteht in Schweden und Liefland noch immer der Volksglaube davon. J. H. K.

Hellenfurie. Het is zeer waar dat Linnaeus, toen hij zijne Fauna Suecia schreef, nog geloofde aan het bestaan van zekeren helschen worm (Furia infernalis) die in de noordelijke streken van Zweden zou aangetroffen worden en aldaar uit de lucht neerviel op de lichamen van menschen en dieren, welke daardoor ongesteld werden, onder het gevoel van eene afgrijselijke pijn en wel in zoo hevige mate dat zij er somwijlen onder bezweken. Zie hier wat Linnaeus er van schrijft (naar de vertaling van Houttuijn): »Ik ben er zelf, in 't jaar 1728, te Lunden mede bezet geweest. Het dier heb ik niet, dan uit den ruwen gedroogd gezien. Het is door Solander beschreven, en schijnt in eigenschappen nabij te komen aan de wardiertjes. Hoe het naar de lucht opstijge, uit welke het van 't midden des zomers tot in de winter neervalt, heeft niemand nog verklaard."

Houttuijn nam in 1773 nog aan, dat zoodanig dier bestond, Hagen geloofde er nog aan in 1790 en Modeer in 1795, doch verder dan de 18e eeuw schijnt het geloof aan dezen worm zich niet te hebben kunnen staande houden. Sedert 70 jaren is het geslacht Furia uit de systemen der zoölogie verdwenen en niemand hecht meer geloof aan de wonderspreukige verhalen omtrent den helschen worm, die ook in geen enkel museum bewaard wordt. S. V. V.

Cochenille. (XIX, bl. 112). T. a, pl. lezen wij: »dat de questie aangaande de cochenille zelve het, gelijk Réaumur opmerkte, in de natuurbeschrijving eenige lot gehad heeft van door regterlijke uitspraken en beëedigde verklaringen uitgemaakt te worden, blijkt uit het werk van Melchior de Ruischer daarover." Uit deze regels, de eenige, waarin Melchior de Ruischer genoemd wordt, zou men niet opmaken, dat genoemde persoon over die questie eene weddenschap (vermoedelijk die, waarover eenige regels te voren gssproken wordt) aangegaan heeft, dat toch blijkt wel zoo te zijn

uit de volgende plaats van Uilkens, Volm v. d. Schepper, bl. II, bl. 250: »Nog twee eeuwen later (dan 1518) hielden velen de cochenille voor eene zaadkorrel of de vrucht eener plant, tegen welk gevoelen onze landgenoot Melchior de Ruischer eene weddingschap aanging, welke hij door authentieke getuigenissen, met plegtige eeden en notariëele acten uit de stad Antiquera in Mexico bevestigd, liet beslissen." Dit wordt daar, zoo als uit de noot op bl. 251 blijkt, vermeld op gezag van: »Natuurlijke Historie van de Cochenille, beweezen met authentique Documenten. Amsterdam, 1729. 8°. C. J. BIEMOND.

Cochenille. De weddenschap behoort tot hezelfde verhaal, als het geregtelijk onderzoek en de notariele acten. Het schijnt dat de heer H. M. C. v. O. het werkje van Melchior de Ruuscher, Natuurlijke Historie van de Couchenille (Amst. 1729) niet kent uit autopsie, of ten minsten niet heeft doorgebladerd. Op blz. 42 van dat boek leest men het volgende: »En aangezien onder ons *Dispuet* ook weddenschap was vermengt geweest, zo hebben gemelde heeren [de Arbiters of Goede Mannen, wier namen op bl. 40 vermeld worden], om onder Partyen geen Vriendschap te breeken, maar te cultiveren, agter haar schriftelijk oordeel mede laten invloeyen, Dat zij haare verklaaring alleen betrokken tot de Zake zelf, welke in Dispuit of Geschil was genomen, dog niet over de Weddenschap of het Geld van die, alzoo zy daar in zig geensints meleerden, gelyk zy ook by de eerste Byeenkomst, of Comparitie, eenpariglyk aan Partyen hadden verklaart te begeeren, dat ze de Weddenschap als weddenschap zouden gelieven te reekenen als vernietigt, gelyk Partyen zulks ook mondeling toegestaan hebben." S. V. V.

[Ook van J. C. K. ontvingen wij een antwoord op deze vraag.]

GESCHIEDENIS.

Jufvrouw Serklaas, de koppelaarster van 't bestand. (Vgl. XII bl. 40; XIV, bl. 70). Beter dan uit den roman van Schimmel, Een Haagsche Joffer, — die haar noemt: eene burgervrouw, wier grootmoeder was de dienstmaagd van een schout in Amsterdam, — leert men deze vrouw en hare handelingen kennen uit Goethals, Dictionnaire généalogique et héraldique, tom. IV: Troisième rameau de t'Serclaes de Cruyckenbourg. Men leest aldaar:

»Wenceslas t'Serclaes, échevin de la ville de Bruxelles en 1456 pour la première fois, lors de l'entrée de l'empereur Frédéric III à Bruxelles, fut élevé à la dignité de premier bourgmestre de la ville en 1488, en la place d'Adrien van Assche. Wenceslas t'Serclaes épousa Jeanne t'Serraerts. Ils étaient tous les deux décédés en 1524. Wenceslas t'Serclaes laissa:

Charles t'Serclaes épousa Marie Oem van Wyngaerden, fille de Florent, pensionnaire de la ville de Dordrecht[1]), puis conseiller à la haute cour de Hollande, et d'Arnoldine van Duvenvoorde, petite-fille de Jean Oem v. W. et de Catherine van Egmont van Isselstein. Lors de la mort de ses parents, en 1524, il était mineur et,.........

De ce mariage naquirent:

1°. Florent, qui suit:

2°. Arnoud t'Serclaes épousa Gertrude de Bronchorst, dame de Terweert, près Wassenaar, fille de Pierre de B., heemraad de Delfland, et de Marie van Heerjansdam, de Dordrecht, sa seconde femme; Gertrude de B. épousa, en secondes noces, Henri van de Werve, d'Anvers;

3°. Jean t'Serclaes épousa Catherine de Chantraine, fille de Jean de C., gentilhomme d'Artois, réfugié en Zélande, et de Jeanne-Simonne de Masengarben;

4°. Wenceslas; 5°. Marguerite.

Florent t'Serclaes servit sous les ordres de Guillaume, prince

---

[1]) Zie van hem van de Wall, Handv. van Dordrecht, IV St., bl. 858, 859.

d'Orange, et assista à l'enterrement de ce prince, à Delft, le 10 juillet (?) 1584. Il figure dans le cortége décrit par Eyzinger, de Leone Belgico, p. 353[1]) Depuis il fut bailli de Schoonhoven, et mourut à la Haye en 1612. Il épousa Bertholde van Swieten, fille d'Adrien v. S. et de Jossine van Naeldwyck. Adrien van Swieten avait signé le Compromis des Nobles et s'était ensuite lié au parti de Guillaume de la Marck. Il se trouva à la prise de Briel et devint gouverneur de Ter-Goes, où il est décédé en 1584.[2]). Bertholde van Swieten appartenait à une famille noble et considérée de la Hollande; ce qui résulte clairement du contrat de mariage de sa fille Jossine t'Serclaes, qui eut lieu à La Haye le 18 avril 1611. En voici le préambule:

Ter eeren Gods ende onder de naervolgende besprecken ende conditien is op huyden, date deses, een wettelyck huwelyck geslooten tusschen jonckheer Willem van Duffle, alias Barthout, heere van Ophem, etc., oudt burghermeester ende tegenwoordigh eerste schepen der stad Loven[3]), toecomende brudegom, geassisteert met heere Diderick de Burghgrave, ridder; heere Richart van Pulle, heere van Lubecque; heere Raes van Grave, heere van Lovenjoul, etc., ende jonckheer Franchois van Craneyelt, syn neven, ter eenre; ende de Ed. eerentrycke jouffrouwe Jossina t'Serclaes, geassisteert met jonckheer Floris t'Serclaes ende jouffrouwe Bartholda van Swieten, haeren vader ende moeder, mitsgaders jonckheer Adriaen van Swieten, heere van Swieten, bailliu ende dyckgraef van Rynlant, haeren oom; jonckheer Johan van Naeldwyck, haeren oudt-oom, jonckheer Philip van der Aa, jonckheer Adrien van Mathenessen, heere van Mathenesse, Rivieren, etc.; jonckheer Jacob van Duvenvoorde, heere van Opdam, ende Rensbrouck,[4]) admiral van Hollandt; jonckheer Jacob van Egmont, heere van Kenenburgh, Maeslant, etc., jonckheer Henrick van Wyngaerden, heere van Keerarentsberghen ('s Heeraaartsbergen), Amers, Evertswaert ende Westkercke; heere Reynoult van Brede-

---

[1]) Zie ook de Beschrijv. d. begrav. v. Willem I (Amst., 1751), bl. 4; Te Water, Verb. d. Edel., IV st., bl. 452.

[2]) Vgl. Te Water, t. a. p., III st., bl. 319 volgg.

[3]) Zie Divaeus, Rerum Lovan., lib. II, p. 54.

[4]) Lees: Hensbrouck. BEST.

rode, ridder, heere van Veenhuysen, Spanbrouck, etc., president in de hooghe raede van Hollandt, Zeelandt ende West-Vrieslandt, haeren neven. Aldus gedaen ende gesloten in s'Gravenhaghe opten achtienden dach ter maend aprilis in tjaer Ons Heeren duysent sesse hondert ende elff, *stilo novo.*

Adrien v. Swieten, bailli de Rynland, gouverneur de Meurs, était veuf d'Ermengarde Scheyffard van Merode, décédée en 1606, et remarié avec Marie Cloets, veuve de Pierre van Gestel.

Messire Jean van Naeldwyck, grand-oncle de Jossine t'Serclaes, était père de Jossine van Naeldwyck Il eut deux femmes: Françoise van Haemstede et Anne de Culembourg, veuve de Jean van Drongelen.

A ce titre Bertholde van Swieten était reçue dans la famille de Nassau qui l'honorait même d'une estime toute particulière; l'intimité dont elle jouissait l'entoura de bonne heure d'une grande considération, dont elle se servit avec beaucoup d'habileté, tant pour ses affaires personnelles que dans l'intérêt des deux pays, la Hollande et la Belgique. Elle avait insisté tout particulièrement lors de la négociation de la trève qui fut conclue le 9 avril 1609, pour faire admettre en principe la restitution des biens confisqués; or les biens de son mari, situés sous la domination espagnole, avaient été confisqués et une partie avait été donné à la fabrique de l'église de Sainte-Gudule, à Bruxelles. Je possède dans ma collection un rapport adressé aux archiducs princes-souverains des Pays-Bas sur une requête qui leur avait été présentée par la femme de Florent t'Serclaes. Voici ce rapport:

»Remontre avec due révérence damoiselle Bartholda de Swieten, compagne de seigneur Floris t'Serclaes, qu'étant venue ici pour, en vertu du 13° article de la trève naguère arrêtée entre vos altesses et les états des Provinces-Unies, prendre possession de certains biens à sondit mari appartenants, qui par droit de confiscation ont été donnés aux maîtres de la fabrique de l'église Sainte Gudule en cette ville de Bruxelles; iceux ne la lui veullent laisser suivre, ni en ôter la main, jusqu'à avoir préalablement de vos altesses, l'équivalent des dits biens; en quoi" etc........

A l'effet de prouver que la femme de Florent t'Serclaes n'a

pas été sans influence sur les négociations qui ont amené ladite trève, je citerai une lettre qu'elle a écrite à l'archiduc Albert, à cette occasion:

»Monseigneur, je n'offenserai jamais, à faute de bonne volonté, que j'ai de servir S. A.; si je m'élargis un peu trop, ce sera une femme qui aura excédé et je porterai la coulpe sans jamais toucher à la réputation de S. A. Croyez, monseigneur, que je trouve le prince d'Orange si affectionné et me déclare si franchement sa bonne volonté, que si on le prend à sa parole, se fiant en lui, et qu'étant ôtée une petite difidence et pris le pied par l'arrêt de la trève, l'affaire se traitera bien plus avant, an contentement et satisfaction de S. M. et de ceux qui s'y employeront, n'étant l'intention du prince qu'il parera à une simple trève.

»J'espère que j'aurai l'honneur, devant mon partement, de remercier S. A. de la mercède qu'elle m'a faite. Bien que je me trouve en nécessité et pressée pour avoir fait trente-huit ou plus de voyages, je supplie que je ne tombe en réputation, comme si je m'y entremettois pour tirer quelque lippée, devant que j'aie fait paraître les bons effets de mes services, et je me rendrai à toujours, Monseigneur, de V. Exc. la plus humble et très-fidele servante."

Depuis la trève de 1609, Bartholde van Swieten ne cessa d'entretenir des relations dans les deux pays. Comme cette trève avait été contractée pour douze années, il importait à l'une et à l' autre partie, à l'effet de parvenir à un arrangement plus définitif, d'en preparer entre temps la négociation, qui devait comprendre la liberté du commerce et intéressait au plus haut point la plupart des nations.

La lettre que nous venons de citer, prouve que la femme de Florent t'Serclaes traitait, à ce sujet, directement avec la prince d'Orange. Celui-ci semblait promettre de pourvoir à quelque chose de plus qu'à une simple trève.

Si la dame t'Serclaes, de l'aveu des archiducs, préparait auprès du prince Maurice la voie des négociations, c'était tout à fait d'une manière confidentielle; les ministres d'Etat des archiducs tenaient la plume et les conversations officielles. Voici une lettre de Pecquius: (te uitvoerig om hier in te lasschen).

Après avoir rétabli d'une manière convenable le cours et le dénouement des évènements diplomatiques, je vais reprendre l'ouvrage déjà indiqué: Lettres inédites de Pierre-Paul Rubens.

Le cardinal Albert écrivit au roi d'Espagne au commencement de 1621:

»Touchant les affaires de Hollande, ce que dans cette matière je dois dire, c'est que dans ce pays il réside une dame noble, très-catholique et d'âge fort sage. Elle est bien avec le prince d'Orange et il en fait beaucoup de cas, il l'écoute fort volontiers. Tout cela est connu à l'infante, à qui cette dame a parlé trois ou quatre fois; elle est arrivée en cette ville, il y aura deux jours, et hier elle parla à mon confesseur, et lui dit qu'il y aura environ un mois qu'elle se résolut de parler au prince d'Orange, et elle lui dit qu'il ne lui siérait pas mal de procurer une paix, en réduisant ces provinces à l'obéissance de Votre Majesté et à la mienne, et procurant de tirer pour ce service des grâces signalées de Votre Majesté et de nous. Le prince d'Orange s'en montra un peu offensé et lui dit que s'il ne la connaissait pas tant et s'il n'était pas certain qu'elle voulait son bien, il se fâcherait fort de ce qu'elle avait osé lui proposer une chose pareille. A la fin de trois ou quatre jours, il la fit appeler et il lui dit que ces sortes de pratiques étaient fort dangereuses, et qu'il pourrait courir un grand risque, si l'on venait à entendre de ces sortes de choses; mais que connaissant combien il se pouvait fier à elle, lui avouait que si l'on proposait aux États cette pratique pour se réduire à l'obéissance, il y aiderait de bon coeur, en procurant qu'ils s'y réduisent si Votre Majesté et nous, lui assurions quelques grâces signalées. Et au bout de trois autres jours, il tourna à la faire appeler, et il resta ferme dans la même chose, promettant sous la parole de prince, comme elle le rapporte, qu'il le ferait, et il trouva bon que cette dame vint à Bruxelles, et qu'elle trouvât un bon moyen pour vous représenter cela; qu'elle le fit cependant, mais lui chargeant de ne dire en aucune manière que de lui-même elle avait entendu cette sa détermination, mais qu'elle dirait de l'avoir entendu d'un de ses conseillers."

»L'archiduc, continue l'éditeur de cet ouvrage, ajoutait qu'il avait chargé cette dame d'assurer le prince d'Orange que le roi

d'Espagne et lui-même lui feraient les grâces, les honneurs et les faveurs que bonnement il pourrait souhaiter s'il menait cette affaire à bien et qu'il pouvait commencer à demander ce qu'il désirait.

»Touchant la dame t'Serclaes, il disait en finissant: Cette personne tournera dans cinq ou six jours avec cette réponse à La Haye. Elle vient souvent ici, à cause qu'elle a deux filles mariées dans ces provinces, et elle est fort connue ici pour une femme de fort bon sens, et l'infante en fait cette estime depuis qu'elle la connaît."

(Volgen: Notes diplomatiques; — lettres de Dancart et de Pecquius, te breedvoerig, om hier in te lasschen.)

Florent t'Serclaes et Bertholde van Swieten ont laissé sept enfants, savoir:

1°. Charles, noyé aux environs de Naeldwyck en 1614;

2°. Jossine, mariée, à La Haye, par contrat du 18 avril 1611, à Guillaume de Duffel, fils d'Ambroise et d'Elisabeth Wyck;

3°. Henriette; 4°. Adrien; 5°. Marie; 6°. Marguerite;

7°. Corneille." M°.

Sir Thomas Amstrong. (Vgl. VI, bl. 137, 325). Het volgende stuk, blijkbaar uit dien tijd, is op een half folio vel (aan eene zijde) gedrukt.

Tot Eeuwiger Schande
der
STADT LEYDEN,

Dewelke, door haarer Voor Ouderen Opstant,
en zeer rechtvaardige Wapenen,
de Religie en Vryheyt herstelt hebbende,
En
Door 't ontfangen en beschermen der
Vluchtelingen, en Ballingen,
merkelijk haar Macht en Rijkdom
vermeerdert hebbende;
Des niet-te-min

Den Achtbaaren Heere THOMAS ARMSTRONG;
Een *Nieu-meeger* van geboorte,
van afkomst een Onderdaan
der Hoog Mog: Heeren Staaten Generaal,
Die
Het welvaaren van de Vereenigde Nederlanden
meer dan het sijne ter herten nemende,
Wegens
Diensten aan deze Provincien
in 't Parlament van Engelandt
in 't jaar cIↄ Iↄc LXXIII.
gedaan,
In des Konings ongenade is gevallen:
En
Die wegens 't kloekmoedig staande houden
der Vaderlijke Wetten des Rijks,
Nevens
Andere Heeren van zeer Doorluchtigen Geslacht,
Over Landverradery beschuldigt,
En
Van den Heer *Howard van Escrick*
aangeklaagt is.
(Ik betuige u by uwe Trouw,
ô *Batavieren!*
Wat is hy niet een Monster! ja een Schandvlek!
En met wat Schelmstukken is hy niet gebrandmerkt!
Daar gyl: ook bewust van zijt!)
Dezen braven Heer, THOMAS ARMSTRONG, zeg ik;
Wegens
't Kloekmoedig staande houden
van de Gereformeerde Religie,
En van de Vryheydt van 't Volk van Engelandt,
Uyt dat Rijk vlugtig,
En
Tot CLEEF beleefdelijk ontfangen,
Doch tot LEYDEN tot sijn ongeluck een nacht
in 't passeeren meynende te herbergen,

Door den *Opper-Schout*, (die schaamte
en eer min dan gelt acht)
voor 5000. guldens gehuurt,
Met bewilliging, of ten minsten met stilswijgen
van den Raadt,
Ter begeerte van den Ambassadeur
des Konings van Engelandt,
Schandelijk gegrepen en gevangen heeft.
En
Den Manhaftigen Welgeboornen Man;
Snoodelijk geboeyt,
Verraaderlijk aan sijn Vyanden
(Om hem tot een gewisse doodt
in Engelandt over te voeren)
overgelevert heeft.

Heeft 't *gansche Menschelijk Geslacht*,
Selfs
Met toestemming van den Koning van Engelandt;
(Die 't Verraadt wel goedt keurt,
maar den Verraader haatet)
Dit tot *Eeuwige Gedenkenis*
Te schrijven en op te rlchten,
Goet gevonden en geboden.

Toulouse, Backerzeel. (Vgl. XIX, bl. 170). W. zal zijne vraag misschien opgelost vinden in den Dictionnaire des communes, hameaux, châteaux et fermes, etc. du royaume de Belgique., Brux. (?) 1858 (?). Backerzeel is welligt de zelfde plaats als »*Beckerseel* ou *Becker-Zele*, du canton d'Assche, à une lieue et demie de la porte de Flaudres, assez loin à gauche de la ehaussée, ci-devant seigneurie qui appartenait aux comtes de Konigsegg-Erps." (De Wautier, Remarq. cur. etc. sur la ville de Bruxelles et sur ses environs. Brux., 1810, p. 5.)

Daar de meeste bezittingen van het geslacht Marnix in Henegouwen gelegen waren, zal Tholouse of Toulouse denkelijk ook daar te zoeken zijn. M°.

Mad. Krudener. (Vgl. XIV, bl. 44, 112, 134, 161; XIX, bl. 78). Zie ook: Am. Bölte, Juliane v. Krüdener und Kaiser Alexander. 2 Abtheil. in 6 Bdn. 8. Berlin, 1861; en C. Schirren, über Frau von Krüdener. 8. A. (Ausschnitt); het laatste vermeld in K. F. Köhler's antiq. Anzeigeheft van dit jaar, N°. 183, S. 33, n°. 817.

M°.

VRAGEN.

De Protestanten in Ierland ten tijde van koningin Maria, van vervolging bevrijd. Bij Arrenberg 1° deel, bl. 116 leest men: De engelsche predikant te 's Hage, Maclaine, verhaalt in zijne aanteekeningen op de kerkelijke geschiedenissen van Mosheim, dat Koningin Maria, na met de Protestanten in Engeland streng te hebben gehandeld, eenen zekeren doctor Cole, met hetzelfde doel, als haren gelastigde naar Ierland zond. Deze doctor overnachtte op zijne reis te Chester. De burgemeester dier stad, maakte bij hem zijne opwachting. De doctor brengt onder het spreken een lederen beurs te voorschijn, er bijvoegende „hier is een lastbrief in, die de ketters in Ierland zal geeselen."

De vrouw des huizes, waar doctor Cole zijn verblijf had genomen, dit hoorende, werd zeer ontsteld. Zelf den protestantschen godsdienst toegedaan, had zij een protestantschen broeder John Edmonds, die als burger te Dublin woonde. — Terwijl de doctor den burgemeester uitgeleide deed, nam zij den lastbrief uit de beurs en legde er een stuk papier voor in de plaats, met een spel kaarten, waarvan klaverenboer boven op lag. De doctor niets bespeurd hebbende, vervolgde s' anderen daags zijne reis en kwam 7 october 1558 te Dublin, alwaar hij door den stedehouder van Ierland, lord Fitz Walters in den geheimen raad ontvangen werd. Hij gaf de beurs aan den stedehouder, die dezelve, om den lastbrief door den geheimschrijver te doen voorlezen, deed openen; er werd niets in gevonden dan het kaartspel, met klaveren boer boven op. Groote verbazing, vooral van den doctor, die verklaarde niet te kunnen begrijpen waar de lastbrief gebleven was. De stedehouder gaf hem ten antwoord: Bezorg ons eenen anderen lastbrief, wij zullen intusschen de kaarten verschieten.

Doctor Cole keerde naar Engeland terug, verkreeg een anderen lastbrief en vertrok weder naar Ierland, maar op de kust op een gunstigen wind wachtende, kreeg hij de tijding dat koningin Maria (17 november) overleden was.

De Protestanten waren gered. Koningin Elisabeth besteeg den troon en men zegt, dat lord Fitz Walters haar dit geval verhalende, zij er zooveel genoegen in schiep, dat Elisabeth Edmonds een levenslang jaargeld van veertig pond sterling bekwam

Is dit nu werkelijk historisch? Of is het er mede als met de kreeften die den admiraal Francis Drake zouden hebben omgebragt? (Arrenberg, 1 deel, bl. 188). In den Navorscher XIIe jaargang, bl. 72 heb ik hiernaar gevraagd en aldäar bl. 123, is het op historische gronden door den heer J. H. van Lennep o tkend.

Middelburg. W. A. H. G.

[Het verhaal is ook reeds Nav. III, bl. 33 medegedeeld.]

Gapers. Van waar de gaper voor de winkels van apothekers en drogisten?

[Vgl. Nav. I, bl. 59, 111, 149; II, 63, 128, 189; Bijblad 1855, bl. XX.]

Overwintering op Spitsbergen. (XIX bl. 170; verg. bl. 325). Ten gevolge eener omissie of drukfout (weglating nl. van het woord *eerste*) in den Navorscher bl. 170, welke omissie wel is waar in het volgende n°. op de laatste bladz. werd hersteld, doch dáár natuurlijk of niet werd gezien, of niet werd begrepen, wordt thans (bl. 325), gelijk ik wel vreesde, geantwoord op iets, waarnaar het niet de bedoeling was te vragen; immers is bij Arrenberg zelven het journaal der zeven *overleden* matrozen te lezen. Ik herhaal dus mijne vraag:

Bestaat er een journaal van de overwintering der zeven eerste matrozen, die allen *behouden* terugkwamen? U-H.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Medaille op Abr. Alewijn en Geertr. Hooftman. (Vgl. XVIII. blz. 279, 541, XIX, blz. 262.) Er bestaat eene zeer fraaie, zilveren medaille in den trant van P. van Abeele, op het overlijden van Geertruydt Hooftman, huisvrouw vau Abraham Alewijn a°. 1658, en een dito op 't overlijden van Abraham Alewijn a°. 1665, van gelijke grootte. Men vindt ze vermeld in den Catalogus van het Penningkabinet mijns vaders, in 1854, te Amsterdam, in het Huis met de Hoofden verkocht, n°. 1242 en 1295; zij zijn toenmaals in één koop het eigendom geworden van den Heer F. J. Geelhand, te Antwerpen, wiens kabinet thans het eigendom is van den Belgischen Staat. Ik heb alleen van die op Abraham Alewijn eene afteekening, de voorzijde vertoont: zijn borstbeeld en face, in deftige kleeding, met kraag en mantel, om den rand staat: *Abraham Alewyn, aet.* 58. *An°.* 1665. De keerzijde vertoont een groot wapenschild; in het midden en ter weêrszijde ziet men vier andere wapens, alle te zamen door een gestrikt lint vereenigd. Het groote wapen, in 't midden, heeft vier vakken, op twee daarvan eene meermin met spiegel, op twee andere drie kogels, in 't midden gedekt met een schild, waarop een kasteel. Dit zelfde wapenschild vindt men in het klein, ook ter linkerzijde, en daaronder, op een lint: *Alewijn*; lager een wapen met een antieke kan, waaronder: *Kannius.* Ter rechterzijde, een ander wapen, waarop een boom, en *Schurmans*, daaronder het vijfde wapen, met korenairen of ander gewas, en *Leemens.* Gemelde teekening met potlood van dezen zeldzamen, onbeschreven, penning, heeft gediend, als proeve voor een penningwerk, dat echter zonder gevolg gebleven is. Ik meen, dat Abraham Alewijn ook dichter was, en mijn vader eenige bijdragen over hem verzameld had; anderen zullen wellicht hieromtrent meer kunnen mededeelen. De beide medailles zijn waarschijnlijk aan den heer P. Opperdoes Alewijn te Hoorn wel bekend. Ik herinner mij, dat zij zeer fraai gedreven waren. —

Amsterdam. J°. DE VRIES, JZN.

Indische gulden, (XIX, bl. 247). Mij is, ik weet niet meer bij welke gelegenheid, in der tijd als eene aardigheid geschonken een indische halve gulden met het borstbeeld van Willem I aan de eene zijde, en het omschrift W. K. der Ned. G. H. V. L.; aan de keerzijde met een palmkrans, in welks midden voluit: HALVE GULDEN. Het omschrift luidt: Nederlandsch Indië. Het stuk heeft geen jaartal, maar de bijzonderheid, dat het onder W. I. is geslagen, duidt, dunkt mij, genoegzaam aan, dat het behoort tot het tijdperk, waarvan de heer van Coevorden spreekt: en werden er toen halve guldens geslagen, dan zullen er ook wel heele geslagen zijn.

Het toeval heeft gewild, dat met dit exemplaar ook een X st. stuk wordt bewaard van 1786, met den muntslag van den ouden gulden, *Hanc tuemur*, *Hac nitimur*, en ter andere zijde het wapen der republiek; daar onder het merk der O. I. Compagnie.

SAXO SYLVIUS.

VRAGEN.

Noodmunt van Luxemburg 1795. In eene geschiedenis der vesting Luxemburg vind ik, dat, gedurende de insluiting der vesting door de Franschen in 1794—95, het gebrek aan geld den gouverneur dier vesting noopte, eene belegeringsmunt te doen vervaardigen, ten einde de soldij aan de bezetting te kunnen uitbetalen.

Dit geschiedde bij besluit van den 13en januarij 1795, en die munt werd uit oud geschutmetaal en uit het kerkzilver vervaardigd.

Uit dit laatste maakte men zilveren kroondaalders, met het opschrift:

»ad usum Luxemburgi circumvallati 1795."

Is er misschien ook iets meer omtrent die munten bekend? Hoe waren die zilveren munten en ook de bronzen gestempeld, werden zij na de belegering weder tegen algemeen gangbare munt ingewisseld? Zeker zijn er nog wel exemplaren van die niet onbelangrijke muntstukken overgebleven. Gaarne zou ik daaromtrent iets nader willen vernemen.

Bedoelde opgave is te vinden in:

J. Coster, Geschichte der Festung Luxemburg, etc., waarvan eerlang eene vertaling bij de uitgevers Is. An. Nijhoff alhier zal uitkomen.

Arnhem. ALTING VON GEUSAU.

Eenige nederlandsche munten, In het Nieuw Groot Algemeen Tarief, of uitgerekende Specie-Tafels.... versiert met 52 afbeeldingen van oude en nieuwe munten. Te Z. Boemel bij Johannes Noman 1820, — komen o. a. de volgende munten voor:

N°. 1. Eene duit van Holland met het *gekroonde wapen* en HOLLANDIA 1675.

N°. 2. Een gulden van Gelderland met 1663 (de eerste guldens werden in 1681 geslagen) en MO: ARG: ORD: FŒ: BELG: D: GEL & C: Z.

N°. 3. Een halve kruisrijksdaalder van Brabant, 1567, met ADIVSTOR.

N°. 4. Een friesche achtentwintig van 1683 met + NOBI † DOMINVS † NOBISCVM †.

N°. 5. Een overijselsche rijksdaalder van 1672, waarbij de man het *generaliteitswapen* in plaats van het *provinciale* in de hand houdt.

De vraag is: hebben deze munten werkelijk zóó bestaan, of zijn het fouten van den graveur?

In hetzelfde werkje worden nog de afbeeldingen gevonden van eenige dukatons, rijksdaalders, achtentwintigen en schellingen op verkleinde schaal, (nl. van 21 tot 26 millim.) iets, dat men in geen enkelen beeldenaar vindt.

J. E. TER GOUW.

Acht als munt. In het Woordenboek der Nederlandsche Taal, door Dr. M. d. V. en Dr. L. A. t. W., 4_e Aflevering, kolom 619 leest men:

d) Het verkl. *Achtje* was voorheen ook in gebruik als benaming van een zilveren muntstukje te waarde van acht stuivers.

Geen Zeeuwsch agtje, Blank 1. 37. Vrage; Welk zeeuwsch achtstuiversstuk kan hier bedoeld zijn?

J. E. TER GOUW.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Bibliotheek van historische woorden, (vgl, XIX, blz. 345). Er is eene verbetering noodig. De titel van de verzameling der brieven en breven van Clemens is hier en daar, ook wat het Latijn aangaat, fautief. Ik deel den volledigen titel thans mede volgens de boekenlijst ven Didot zelf.

»*Clementis XIV, Pont. Max. Epistolae et Brevia selectiora*, ac nonnulla alia Acta pontificatum ejus illustrantia, quae ex secretioribus Tabulariis Vaticanis deprompsit et nunc primum edidit Augustinus Theiner." H. TIEDEMAN.

Nederlandsche liedboeken. De Oranjeboom, (XIX, bl. 183). Het is nog al vreemd, dat de schrijver van den Oranjeboom met »zijn aangeboren stamwapen de Posthoorn, teffens het wapen van Oranje," zoo als hij in de voorrede van zijn werk vermeldt, zoo onbekend is gebleven. Wanneer de kennis van zaken in dit werk van hetzelfde allooi is, als zijne heraldische kennis, dan zijn zijne gronden vrij verward. Een *posthoorn* verschilt vrij wat van een leger- of jagthoorn: de eerste is van koper en geheel cirkelvormig, terwijl de laatste natuurlijke hoornen waren of den vorm er van hebben behouden, en veelal *cornet* genoemd werden: dien ten gevolge is het wel denkelijk dat, naar de eigene verklaring van den auteur, zijn wapen tot de tijden der invoering van de posterijen zal behooren, zoo als onder dien titel bij van Colm te Amsterdam een blaadje, de Nieuwpost, verscheen, met een post den posthoorn blazende voorzien, dat het geslacht Oranje-Nassau wel van onbekende aanverwanten zal vrijwaren: want bijaldien allen, die een post- of jagthoorn in hun wapen voeren, en die zijn legio, de door den Oranje-auteur aangevoerde bewijzen wilden doen gelden, zou er geen uitgebreider genealogie dan die van Oranje-Nassau bestaan. De hoorn heeft niets gemeen met Oranje en in het wapen, gelijk dat door ons vorstlijk huis als *sur le tout* gevoerd wordt, komt dat van Oranje niet voor. Het wapenschild van Oranje is een oranjetak waaraan drie oranjeappels: zoo staat het

of heeft het gestaan boven de poort der stad Oranje. Dit schoone land is door Charlemagne in 793 aan Guillaume Cornet I en zijne nakomelingen geschonken, en deze heeft zijn wapen coupé, boven den hoorn (cornet) en onder den oranjetak en om het schild Arausio-Secundanorum gevoerd. Onder Frederik I (Barbarossa) kwam Oranje aan Bertrand le Boaux I met den titel en hoedanigheid van *par la grace de Dieu, Prince d'Orange.* Daarna kwam het aan Jean Chalon I, van wien het door René de Chalon op Nassau is overgegaan. Hieruit blijkt, dat het gekwarteleerde wapen als sur le tout op dat van Nassau gevoerd, alleen bestaat uit Chalon 1 en 4., Cornet 2 en 3. Het wapenschild sur le tout du tout is dat van Genève, dat door den opvolger le Boaux, die voor zich eene zon voerde, als Comte en Souvereinité, als titel heeft medegebragt zonder ooit eenig beheer daarop te hebben bezeten. Deze zaak is nog niet uit de wereld: want ik herinner mij, dat niet lang geleden, zoo ik het wel heb, de republiek van Genève eenige beschikkingen over Genève willende maken, Pruisen met zijn oud vermeend regt op Oranje die zeer betwistte, en, bedrieg ik mij niet, dan is die zaak toen blijven hangen. Echter genoeg over de kortzigtigheid van den ongenoemden schrijver des Oranjebooms; ik voeg er nog bij, dat de leus Oranje-Nassau bij ons alleen door oranjekleur wordt uitgedrukt, dat zelfs in den hachelijken tijd na den dood van prins Willem I de nog zeer jeugdige prins Maurits door een gevelden oranjeboom, waaraan bij de wortels nieuwe takken met appels bloeien, werd voorgesteld, met de staatkundige zinspreuk: Tandem fit surculus arbor, dat Oranje-Nassau vertegenwoordigde.

U. C. KRAMM.

A. Trommius, (vgl. XIX, bl. 355). Dezelfde vraag aangaande de bekende Concordantie is gedaan dl. V., bl. 331 door L. de F. en ontkennend beantwoord dl. VI, bl. 151 door L. B,—A.

H. M. C. V. O.

VRAGEN.

Rederijkerskamer »In liefd bloeyende.". Kops, (Schets eener Geschiedenis der Rederijkers. Werken der Maatsch. der Ned. Lett.

II, 234), en Jonckbloet (Gesch. der Ned. Lett. I, 401) zeggen, dat deze kamer in 1517 is *opgerigt*; van Vloten (Gesch. der Ned. Lett. 198) en Schotel (Gesch. der Rederijkers II. 229) dat ze toen is *hersteld* of *vernieuwd*. Wie hebben gelijk?

P. V. W.

KUNSTGESCHIEDENIS.

H.H.Quiter, (XVIII, bl. 222; vgl. XIX, bl. 184). Na de belangrijke mededeeling van den heer Kramm keer ik nogmaals tot Quiters portretten terug. De aanleiding daartoe is de aangekondigde en volbragte veiling van 22 portretten van zijne hand in de auctie bij den heer Frederik Muller, op 24 en 25 mei ll. Deze kwamen n mijn bezit. Daardoor mogt het mij nog niet gelukken, in het bezit te geraken van *alle* nijmeegsche onderhandelaars, doch ik mogt *drie* meer, dan in den Navorscher, XIX, bl. 184—187, opgeteld waren, bekomen. Reeds de heer Muller had niet nagelaten dit in zijn catal., op de laatste blz. (bl. 70), op te merken: namelijk de gezanten A. Bessel, voor den hertog van Mecklenburg

J. T. de Caspars (niet Caspari, als Muller leest), voor den paltzgraaf van Neuburg

en N. Zobel, voor Bremen.

Nu ik de portretten zelve onder de oogen erlangde, voeg ik hierbij nog enkele opmerkingen, deels over kleine drukfouten in het voorwoord van den heer Kramm (bl. 185), deels het eene en andere over de aan de St. Disdier ontleende lijst, welke, althans in hare nederlandsche uitgaaf, eenigzins slordig blijkt geredigeerd te zijn.

De heer Schafshausen was niet alleen wegens Hamburg te Nijmegen, maar ook voor de overige hanzesteden (volgens het onderschrift der afbeelding). Voor S. Bachelius (wegens Holstein) moet Rachelius gelezen worden (1628—1691) hoogl. te Helmstadt en Kiel.

Onder de mediateurs was milord Hyde; deze was Henry Hyde, lord Clarendon, onderkoning van Ierland.

Onder de ambassadeurs was voor den keizer, de heer Straatman, lees: Strattmann.

Voor Frankrijk kwam de heer Charles Colbert.

Voor Spanje de marquis de los Balbazes, d. i. eigenlijk Paulus Spinula.

D. Pedro Ronquille (lees Ronquillo).

De heer Kristin, dit is: Jo. Baptista Christinaeus.

Voor Denemarken: leze men, in plaats van Heug, Hoeg of Hög.

Voor de Staten Generaal: 't kan zijn dat de heer van Odijk afgebeeld is, maar ik heb van hem nooit een portret gezien.

Voor den keurvorst van Brandenburg kwam de heer Franz von Meinders, door zijnen vorst èn geadeld, èn negen malen in gezantschappen gebruikt. Hij was een Ravensberger. Zijn geslacht heb ik in mijne jeugd nog in Nederland gekend.

Voor den bisschop van Osnabrugge de heer Franz Ernst, baron von Platen, hanoversch hofmaarschalk.

Voor den hertog van Zel: de heer Schutz. Liever, J. Sinold, gezegd Schütz.

Voor den bisschop van Munster: d. h. Termeulen, of wel: Zur Mühlen.

Voor den bisschop van Straatsburg: de heer Ducker, wiens geslacht sinds den aanvang der 18e eeuw ook in Nederland gevonden werd en er nog bestaat.

Voor den keurvorst van den Paltz: d. h. Spanheim. Dit was Ezech. Spanheim, van Genève, keurbrandenburgsch gezant.

Voor den maarschalk van Luxemburg: d. h. van Villevrat. Ik waag de gissing of dit ook Villeroy kan zijn?

Leiden. BODEL NIJENHUIS.

Amsterdam. Twee ontwerpen, (XIX, bl. 190). Amsterdamsch ontwerp van een vauxhall, door P. J. Annokké. Ik denk, dat het te Amsterdam geen voortgang gehad heeft. Dat van Rotterdam heeft jaren lang bestaan en bestaat misschien nog; althans in het geheugen der ouderen van jaren. B.

Knipsels van papier, (XIX, bl. 295). Onderscheidene, ook nederlandsche jonkvrouwen hebben in deze kunst uitgemunt. De meest-

vermaarde onzer papierknipsters is Johanna Koerten, geboren te Amsterdam den 17 november 1650. Zij schonk hare hand aan zekeren Adriaan Blok en overleed den 25 december 1715. Zonder eenig ander werktuig dan eene schaar, maakte zij van papier, gelijk het ergens heet, al hetgeen eene bedrevene hand met de teekenpen kan vervaardigen. Landschappen, dieren, bloemen, wapens, gebouwen en wat niet al! knipte zij met eene zoo verwonderlijke juistheid, dat inwoners en vreemdelingen kwamen om hare kunststukken te bezien en niet verzadigd waren van ze te bewonderen. Zelfs vorsten reisden daartoe naar Amsterdam, waaronder czaar Peter I. Een duitsch prins bood haar *f* 1000 voor drie knipsels, maar zij stond ze niet af omdat zij er zoo veel werk aan gehad had. Voor de keizerin van Duitschland maakte zij een bloemstuk met vogels, wapenen, kroonen en lofwerk. Dit kunstgewrocht werd haar met *f* 4000 betaald. Misschien zijn in enkele verzamelingen nog wel sommige van hare kunststukken bewaard gebleven.

Grooten roem behaalde ook in deze kunst Anna Maria van Schurman, die, naar men wil, reeds op haar zesde jaar zeer fraaie knipsels met schaar en pennemes vervaardigde. Uitvoerig is de beschrijving, die Schotel (Anna Maria van Schurman, 's Hertogenbosch 1853, blz. 9 volg.) van hare kunstwerken geeft. Uit die beschrijving, gelijk ook uit die der knipsels van Johanna Koerten, blijkt, dat zij niet alleen in 't plat, maar ook in 't verheven wisten te knippen en te snijden. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

Prent van de purgeerende boontjes, (XIX, bl. 360). De spreekwijze: »mennisten bruiloft" is, ook buiten Amsterdam, te algemeen, dan dat een voorval of eene prent kunne geacht worden er de oorsprong van te zijn. Veel eenvoudiger ook komt mij de verklaring voor, die ik altijd voor de ware gehouden heb. Den Doopschgezinden ging in vroeger tijd de naam na van eene hoogst stemmige, eenvoudige, stille levenswijze. Luidruchtigheid was hier vreemd, zelfs bij die gelegenheden, bij welke onze, anders in het huiselijke leven ook nog al stemmige voorvaderen, zich zeer luidruchtig lieten hooren: de bruiloftsmalen en wat er mede in verband staat. Stil, onbemerkt, zonder dat de buitenwereld er iets van verneemt of bemerkt — dit zal dan, is mijne gissing juist, het

derde van vergelijking zijn tusschen twee, voor het overige niets met elkander gemeen hebbende zaken.

Gaat de uitlegging door, dan hebben wij hier weder een dier trekken van ondeugenden moedwil der voorvaderlijke volkstaal, waartoe ook: een omgekeerde Arminiaan, zij is luthersch enz. behooren. Vinniger is: hij liegt alsof hij luthersche psalmen zong.

H. M. C. V. O.

Prent van de purgeerende boontjens. Stelt de prent eene gebeurtenis voor die inderdaad heeft plaats gehad, of is het eene spotprent naar aanleiding van de bekende spreekwijze vervaardigd? Ik vermoed het laatste. Vooreerst, omdat de zaal op de prent blijkbaar het »kleine Sterretje" voorstelt. Daar nu heeft men zeker geen feest gevierd of maaltijd gehouden. Ten anderen, omdat het mij voorkomt, dat de oorsprong van die spreekwijze in eene woordspeling gezocht moet worden. Wij vinden bij Kiliaan;

Bruyd = sponsa, — Bruydleyder = paranymphus, ductor sponsae.

Bruyd = colluvies; stercora liquida. — Bruidleyder = bernsteker, coprophorus.

Vandaar de aardigheid om het werk der laatstgenoemde bruidleiders, *bruiloft* te noemen. Dat men er al spoedig Mennisten bruiloft van maakte is gemakkelijk te verklaren, omdat, zoo als de heer v. O. reeds opmerkte, het in dien tijd onder de Doopschgezinden, zelfs op bruiloften en feesten, waar men anders zeer luidruchtig en woelig plag te zijn, altijd bedaard en stemmig toeging.

Deze soort van aardigheid bestaat hierin, dat men een woord gebruikt, wat in zijn geheel eene gansch andere beteekenis heeft, maar welks eerste deel dat uitdrukt wat men zeggen wil. Zoo zegt men *ligtschuit*, eigenlijk een ligter, vaartuig waarin men een gedeelte der lading uit een grooter schip overlaadt, opdat dit minder diepgang moge hebben, en *lichtmis*, de naam van eenen bekenden feestdag in de roomsche kerk, voor iemand die ligt, ligtzinnig, losbandig leeft; een *vreedzaam* man, voor iemand die vreet, veel en gulzig eet; *klaphout verschieten*, d. i. stukken klaphout (eikenhout om duigen van te maken) verstapelen, voor klappen, babbelen; in Friesland een *suupkalf*, d. i. een kalf dat met supe (karnemelk) wordt gevoed, voor een zuiper enz.

P. LEENDERTZ WZ.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Vermits onze 1ste secretaris, dr. Heije, de stad heeft verlaten, heb ik de administratie der Vereeniging tijdelijk op mij genomen. Sedert het laatste berigt omtrent den stand van onze zaken verscheen, (zie Navorscher, blz. 391) zijn nog enkele beschermers en leden toegetreden. Thans is het getal der eersten gestegen tot 385, dat der tweeden tot 254, zoodat onze jaarlijksche inkomsten reeds meer dan *ƒ* 1600.— bedragen. Talrijke geschenken — waaronder zeer merkwaardige en zeldzame — werden ons òf toegezonden, òf toegezegd. Ieder, die zich alsnog wenscht aan te sluiten bij onze Vereeniging, hetzij als beschermer, hetzij als lid of correspondent, behoeft slechts den ondergeteekende, zijn naamkaartje, portvrij voor 1 cent, toe te zenden, en buiten op het adres te schrijven zijn woonplaats en wat hij worden wil, om dadelijk te ontvangen het boekje van professor Moll, betreffende het „Kerkgezang tijdens de opkomst en den bloei der Oud-Nederlandsche Muziekschool", (voordracht in de Koninklijke Akademie van Wetenschappen). Dit boekje is *uitsluitend* verkrijgbaar voor hen, die nog in 1869 toetreden. Ik stip hier ter herinnering aan, dat de beschermers regt hebben op een exemplaar van al hetgeen de Vereeniging aan druk- of muziek-werken uitgeeft, terwijl den leden enkel datgene wordt verstrekt, wat deze aan drukwerken afzonderlijk publiceert. Ook herinner ik, dat het eerste werk van onzen onsterfelijken organist J. P. Sweelinck — de *Regina Cœli* — reeds te Leipzig wordt gedrukt, zoodat zijne uitgave niet lang meer op zich zal laten wachten.

Namens de Vereeniging:
H. TIEDEMAN, *Bibliothecaris.*
(Amsterdam, Singel 456).

Jubal (Nav. XIX blz. 364) *Le hasard est quelquefois plaisant*, zegt ergens madame de Sévigné, en ik zoude de verstandige vrouw, die zoo dikwerf in hare definities kernachtig de waarheid zegt, niet willen tegenspreken; vooral thans niet, nu inderdaad het noodlot ons een poets gebakken heeft, die wezenlijk zonderling mag worden genoemd. Op de boven aangeduide bladzijde van den loopenden jaargang des Navorschers vestigt de heer Kramm de aandacht der muziekvorschers op »een prentje," dat van een »titel gesneden is" en Jubal voorstelt. Noch dr. Heije, noch ik wist dat prentje thuis te brengen, toen op zekeren morgen onze waarde eerste secretaris, op zijn zolder snuffelende, toevallig — hoe zonderling, niet waar? — de hand leide op een klein duodecimo

boekje, welks titel, gelijk het giffleschje voor Faust »seinem Auge, ein Magnet'° werd. Wat stond er dan op dien titel? Dit:

'T Lof van Iubal, Eerste Vinder der Musijcke, en allerley Musijck-Instrumenten; Door verscheyden Poëten in Duytsche, en Latijnsche Vaersen gestelt: Nu eerst op Musijck gebracht met vier, vijf en ses stemmen, met de Gemeene Gront-stem, ofte Continuo, door Cornelis Tymensz. Padbrué. Tenor. Eerste Boeck. Derde Werck. t' Amsterdam by Broer Jansz., woonende op de Nieuzijds Achterborgwal, 1643.

Dit boekje, dat evenmin als zijne auteurs, in eenig biographisch of ander *book of reference* te vinden is, moet hetzelfde zijn, waaruit het prentje des heeren Kramm gesneden is. Immers op de keerzijde des titels komt het borstbeeld van Jubal voor, zoo als het ons geschilderd wordt: uit de kruin van zijn schedel groeien koornaren, waarop de namen der voornaamste toonkunstenaars, van Jubal tot Sweling, vermeld staan. Vlak er boven leest men de, door den heer Kramm medegedeelde, versregels, doch dáar boven prijkt het volgende:

Gen. 4: 21.

»Ziet Jubal is een Vinder (waert ge-eert)
Van Zang, van Spel; en wat Musijk ons leert.

NOTA. De woorden inden originelen text *Genesis* 4, 21 begrypen *Synechdochicé*, alle Musijck-Instrumenten, zoo die geslagen worden (die *Aristoxenus* bij *Atheneum Entapa* noemt) als die geblasen, dat is, met de vingeren en wint geroert werden, J. CATS." Onder het portret komen deze versregelen voor:

O aldersoetste Lamechs-Soon
Die d'eerst dit kost bedencken,
Wat eeren-beeld, wat waerde kroon,
Wat krans sal ick u schencken?

Ey lieve, weest hier mee te vree
Dat uw naekomelingen
Door kloecke kunst van Padebrué
Tot uwer eere singen.

I. WESTERBAEN.

Dan volgt deze hoogst belangwekkende en karakteristieke opdragt: *Aen den E: Erentfesten, V Velwijzen, Voorzienigen ende zeer discreten Heeren, Mijnen Heeren de Burgermeesteren en Regeerders der Stadt Haerlem:*

„Naerdien het Musijck, buyten allen twijffel, gekent wort onder een der aeloudste wetenschappen, en tot verquickinge der bedroefde oft zwaermoedighe harten streckt, en tot noch toe (mijns wetens) niemant gevonden wiert, die den Vinder dezer loflijcke kunste met eenigh danck en eer-teken vereerde; zoo vont ick my verplicht zommighe zoetvloeiende Dichters op te wecken, om my stof te geven van waer ick zyne eerwaerdigheit moght vlechten eenen Lauwerkrans van verscheyden wellnydende klancken, en alzoo te vercieren het doorluchtige hooft van onsen JUBAL, Vader en eerste Vinder des Maetgezangs, en van allerley speeltuigh; met hope van anderen oock aen te prickelen, yet tot zijn gedachtenisse aen den dagh te brengen. Dewijl nu dit *Lof van* JUBAL eerst gesproten is op den zoeten oever van het *Sparen,* zoo vont ick niet ongeraden dit aen uwe E: op te offeren, om het kleene werck door uwe E: aenzienlijckheyt eenen klaerder glans te geven, en den duisteren nijdt te beschamen met de stralen van uwe E: goetgunstigheyt; en hope dat deze eerstelinghen en vruchten van danckbaerheyt tot onzen JUBAL, der Musicanten Grootvader, uwe E: zanghlievende ooren zullen smaken, als een bancket van 't gehoor, aengerecht van hem, die is en wenscht te blyven, ter eere van Haerlem, sijne geboorte stadt,

Gebiedende Heeren,
uwer E: alleronderdanighste
C. T. PADBRUÉ.

Daarna is afgedrukt een *Lof-Gedicht, Ter eeren van den Konst-verstandigen en wel-geoeffenden Musicien ende Componist van dese melodieuse en wel-bearbeyde Gesangen, Meester* KORNELIS TYMENZEN PADBRUEE. *Anagramma, ofte versettinge der letteren op sijnen Name,* en vervolgens neemt de muziek een aanvang, bestaande uit 23 blz. Tusschen blz. 19 en 20 vindt men evenwel nog een gedicht aldus betiteld: *In Laudem* JUBALIS *Primi Musicorum Instrumentorum Inventoris,* en met het volgende onderschrift: *Scribebam Heemstedy in praedio Amplissimi viri Di. Joanni Heerewijns, Chelyn artificiosissime pulsantibus, gratiosissimo viro D. Joh. Fabri, & magistro Cornelio Padbrué.* 3 *Septemb.* 1640. CASPAR BARLAEUS.

Hiermeê, zou men denken, is de zaak afgeloopen, mis! Er is een vervolg. In hetzelfde exemplaar van Dr. Heije bevindt zich ook het tweede boek van het werk, dat ons thans bezig houdt.

De titel is nagenoeg overanderd, alleen de naam des auteurs is gewijzigd. Hier luidt hij Cornelis Thymonssoon Padbrué, hetgeen mij doet vermoeden, dat het prentje van den heer Kramm bepaald uit den titel van dit *tweede* boek werd geknipt. Dit begint zijn tekst nagenoeg zóo als n°. 1; eerst met het bekende borstbeeldje en zijne randschriften, en vervolgens met een opdracht van Padbrué aan burgemeester en wethouders van Haarlem, gedagteekend »Ady 23 December 1644". Daarop volgt een wonderlijk mengelmoes van hollandsche en latijnsche lofverzen op Padbrué door W. de Groot, J. Heerman, Sa. de Bray, C. Westerlo, C. Lenaerts, C. Barlaeus, en anonymen. De muziek beslaat 36 blz en wordt gevolgd door een »Tafel van 't Tweede Boeck Iubals", waaruit blijkt dat de woorden van de in dit 2de boek aanwezige rijmen werden vervaardigd door D. H. Swalmius, Justus vande Vondel, Caspar Barlaeus, Westerbaen, J. Heereman, D. T. Boorten, D. C. Leenaerts, en C. van Kittenstein.

H. TIEDEMAN.

Stadhuis te Amsterdam. »MICHIEL SERVAAS NOUTS, een *Delvenaar* van geboorte, is de eerste Klokkenist en Tonnist van het nieuw gebouwde stadhuis geweest."

Zie Geschiedkundige beschrijving van het Stadhuis te Amsterdam, door Jan Fokke, ibid. J. Allart 1808, in 8°. blz. 32. *De noot.*

U. C. KRAMM.

(Deze toonkunstenaar wordt noch door van der Aa (*Biographisch Woordenboek*), noch door Fétis (*Biographie des Musiciens*), noch door Wagenaar (*Beschrijving van Amsterdam*) vermeld. Wie weet wat meer aangaande hem? H. T.)

Antonio de Cabesson. Onder het schitterend gevolg van keizer Carel V, met zijn zoon Philips, die hem op zijne reize naar de Nederlanden in 1548 verzelde, komt voor bij de kunstenaars: »Inde Musike een orgelist *Antonio de Cabesson* die blind geboren was." — Zie, blz. 155, d. *Hist. ende het leven van Keyser Caerle de Vijfde enz., door Alonso de Vlloa, etc., Delft* 1610. In fol.

U. C. KRAMM.

(Volgens Fétis — die hem Cabezon doopt — was hij *„organiste de la chapelle et clavicordiste de la chambre du roi d'Espagne Philippe II.*" — Is dat zoo? H. T.)

Lijst van portretten. (Nav. XIX, bl. 196, 362). Deze lijst is zeker

voor veel aanvulling vatbaar, zoo als trouwens elke door ons ondernomen afdeeling — lijsten van Portretten, Opdrachten, Uitgevers en Drukkers, enz., enz., — slechts met de hulp van velen eene zekere mate van volledigheid kan erlangen. Op blz. 363 deden wij nieuwe nasporingen van den heer Bodel Nijenhuis te Leiden verwachten. Deze hebben sedert plaats gehad, en de ondernemer daarvan stelde ze ons welwillend ter beschikking. Wij deelen van deze lijst zoo veel mede, als de ons ditmaal beschikbare ruimte toelaat. Vooreerst eenige inlichtingen, ons door den heer Bodel Nijenhuis verstrekt. De namen liggen alphabetisch. Niet alleen componisten, ook dilettanten heeft de opsteller daaronder opgegeven. Enkele beschrijvingen nam hij uit Mullers grooten kataloog van 1852, en uit dien van 24 en 25 mei j. l. over; deze portretten kreeg hij niet onder het oog, hij is dus niet verantwoordelijk voor de onnauwkeurigheden, mogelijk schuilende in hunne beschrijving. Van deze portretten heeft hij er 36 opgeteekend. Daaruit laten wij weg: 1°. de reeds bekende nommers van blz. 362 en verv.; 2°. de namen van enkele Zuidnederlanders; 3°. die van sommige, in geringe of geene betrekking tot de nederlandsche kunst staande, vreemdelingen. Wat het tweede punt aangaat, zoo moeten wij hier aanhalen, wat wij van den beginne af hebben verkondigd. Het is ons niet te doen, de noordnederlandsche kunst af te scheiden van de zuidnederlandsche. Volstrekt niet. Dat ware ondoenlijk, omdat het onnatuurlijk is. Neen, de hollandsche kunst en de vlaamsche zijn één, onder den naam van nederlandsche. Maar voor het oogenblik, willen wij ons alleen onledig houden met de levensgeschiedenis en de werken van zoodanige toonkunstenaars, die *binnen de grenzen van het koninkrijk*, ZOO ALS HET THANS BESTAAT, *geboren zijn*, Wij moeten ons deze beperking getroosten, hoezeer het ons spijt, teleurstellende antwoorden te hebben moeten geven, op hoogst te waardeeren, maar tevens hoogst onpractische voorstellen uit Zuidnederland; de nood evenwel dwingt ons streng te zijn. Willen wij niet verzinken in een zee van bijzonderheden, zoo moeten wij vasthouden aan een beperkten werkkring, en dien eerst zoeken uit te breiden, wanneer wij over hem voldoende inlichting hebben erlangd. Dit tot antwoord op vele aanvragen, ons in den laatsten tijd, in dezen zin geworden.

Thans volgt de opgaaf des heeren Bodel Nijenhuis, die hij — dus luidt zijne vriendelijke verzekering — niet in gebreke zal blijven aan te vullen en te verbeteren, waar zulks mogt blijken noodig te zijn.

Wij voor ons kunnen dit voorbeeld, zoo wel als dat des heeren Kramm, voor wiens streven wij eveneens erkentelijk zijn, slechts aanmoedigen! Met dr. Heije roep ik uit: „Helpt ons, helpt ons!"

H. TIEDEMAN.

Bertelman. (J. G.)

Toonkunstenaar. Lid d. IVe kl. kon. ned. Inst. Geb. 21 jan. 1782. † 25 jan. 1854. Teekening door Caspari? Zie Catal. Fred. Muller, 1852, in voce n°. 375.

Blankenburg. (Quirinus van).

Een medaillon, op een voetstuk. Philosophiæ, Medicæ ac Lib. artium licent. Met vierregelig nederlandsch vers van J. de Meester. Geb. te Gouda, 1654.

Misschien was hij ook organist. J. Nachenius del. Creite sc. In 4to. Leeftijd onbekend. In het midden der 18e eeuw. Na den jare 1739. Zie ook Biogr. Woordenb. der Ned. in voce Q. v. B. blz. 183.

Bree. (Jean Baptiste van).

Geb. in Nederland [1]), omstreeks 1800, of iets vroeger. Componist. Lid der IVe klasse K. Ned. Inst. Zie Frederik Muller, Catal. 1852, n° 711-713. I. Steendruk. Desguerroy. C. J. L. Portman junior. H. W. Couwenberg del. 1836. Folio. II. Lith. door C.W. Mieling, in Bijdr. tot het Ned. Muziek. Tijdschr. 5e jaargang n°. 7, 4°.

Dunkler. (F.)

Geb. 18.. (in Würtemberg?) Kapelmeester van Z. M. den koning der Nederlanden. In 1868 te Parijs zeer verheerlijkt. Steendruk van E. Spanier. J. H. Hofmeister del. Halve figuur. Folio.

Fodor. (Carel Anton).

Componist. Lid der IVe kl. K. N. Inst. sinds 1808. Geb. te Venlo 1775. † te Amst., waar hij woonachtig was, 21 febr. 1846. Geteekend door H. W. Caspari; gr. 8°. Zie Catal. portr. Fr. Muller, 1852, n°. 1682 en Biogr. Woordb. der Nederl. in voce, blz. 44.

Hutschenruyter. (W.)

Geheele figuur aan een tafel zittende. Beroemd componist te Rotterdam. Steendruk van A. J. Ehnle en P. Blommert, F. Fuhri, exe. fol. Zie Kunstkronijk, mei 1855 en, met een woord, Biogr. Woordenb. der Nederl. dl. VI, bl. 459.

Kist. (Antoni)

Musicus te Dordrecht. Geb. omstr. 1755 a 60. Zie Fr. Muller, Catal. 1852, in voce, n°. 2924. Hij was de vader van F. C. Kist, (1796—1863), den schepper van de letterkunde der Nederlandsche toonkunst, wiens leven door J. C. van Deventer, voorkomt in de Hand. d. Maats. d. Ned. Lett., 1863, bl. 451.

Lubeck. (Joh. Heinr.)

Correspondent IVe kl. Kon. Ned. Instit. Geb. te Alpen, bij Wezel, 11 februari 1798, overl. te 's Gravenhage 7 februari 1865. I. Eene houtsnede, in 't Nieuw Ned. Mag. februari 1865. II. Een steendruk (door mij gezien op het Akademisch Plaatkabinet) van eene vroegere dagteekening, door Bernhard, naar J. R. Welsch. Zie Catal Fr. Muller, 1852, n°. 3311.

Munnikhuijzen. (Anthony)

Organist te Amsterdam. Geb. 1732. Borstbeeld, aet. 76. Teekening in méd. door J. C. Mertens, 1808. 8°. Zie Catal. Fr. Muller, 24/25 mei 69, bl. 68, n°. 1611 en Biogr. Woordenb. der Nederl. in voce. M. Dl. VIII. bl. 357.

Mevr. Sophia Offermans. (van Hove.)

Zangeres (prima donna). Geb. in Nederland ('s Gravenhage?) 18... Zie kunstkronijk 1854. Naar de daguerrotype van dr. P. Wothee te Rotterdam. Uitg. v. M. Fuhri, 's Gravenhage, in folio, tweemalen geheel verschillend, halve figuur.

(Voortzetting volgt).

---

[1]) Wij meenen te Heerenveen. Best.

TAALKUNDE.

Begrijpen, (vgl. XVIII, bl, 331). Met den heer H. Tiedeman vraag ik waarom men nog altijd de verkeerde locutie hoort: *zoo iets kan ik mij niet begrijpen?* Bij hetgeen ik, in den Navorscher van 1863, bl. 156, daaromtrent reeds in het midden bragt, meen ik, dat het zijn nut kan hebben het volgende in aanmerking te brengen.

In den regel, zijn alle werkwoorden met het voorvoegsel *be*, van waar ook afgeleid, bedrijvend: werkwoorden dus, die in den lijdenden vorm tot subject hebben wat in den bedrijvenden object is: maar werkwoorden daarenboven, die slechts den 4den naamval eischen om de uitdrukking volkomen te doen zijn. De werkwoorden, die eene andere beheersching hebben, onzijdig, wederkeerend of onpersoonlijk zijn, zijn gering in aantal, maar onder deze behoort het werkwoord *begrijpen* niet. *Hij kan het niet begrijpen* levert eene geheel volkomene uitdrukking op en is dus grammaticaal goed. Wordt dit in engeren zin transitief werkwoord reflexief gebruikt, en zegt men, zoo als helaas, bij goede schrijvers ook al voorkomt: *hij kan het zich niet begrijpen,* dan is dit niet alleen spraakkunstig onjuist, maar het is ook louter onzin, want hier wordt het subject regtstreeksch object eener handeling, terwijl er reeds zulk een object is. Aan eene tweeledige beheersching, valt hier niet te denken: want als *het* object, 4de naamval is en zijn moet, zou *zich* in den 3den naamval staan; maar, behalve dat: *aan zich iets begrijpen* onverstaanbaar is, zou dit ook weder strijden met het taaleigen, volgens hetwelk de werkwoorden, waarvan hier sprake is, reflexief gebruikt wordende, de beheersching behouden, die zij in den bedrijvenden vorm hebben.

Haarlem. DIXI.

Opera Lulli, (vgl. XVII, bl. 118, 150, 178, 210, 251). Ik geloof, dat de heer Kramm, terwijl hij geen tegenspraak heeft ondervonden, den oorsprong en de beteekenis dezer spraakwijze met juistheid heeft aangewezen. Belangrijk is het na te lezen wat Morhof in zijn Polyhistor, deel 1, 2de boek, in het hoofdstuk: de arte Lulliana similibusque inventis, omtrent Raimundus Lullius mededeelt. Vele werken heeft deze geschreven, maar, naar men wil, zijn er, die door zijne leerlingen op zijn' naam zijn uitgegeven.

Volgens de Encyclopedi evan Yverdun bestond er, in de laatste helft der vorige eeuw, nog een aantal werken van Lullius in manuscript, waarvan er vele ook in de Bibliotheek te Leiden gevonden werden. Was dit laatste werkelijk zoo en zou dit nog zoo wezen?

Moreri zegt in zijn Grand Dictionnaire historique, dat er twee Lulliussen zijn geweest, die wel eens met elkander zijn verward. De eene, in 1235 geboren, is in 1315 in Afrika den marteldood gestorven. De andere, van lateren tijd, was een bekeerde Jood en dominikaner monnik, wiens geschriften in 1372 onder paus Gregorius XI onderzocht en bevonden zijn een aantal stellingen te bevatten in strijd met de kerkleer. Indien die paus, zoo als in de mededeeling van den heer Kramm staat, Raimundus Lullius in den ban heeft gedaan, kan het kwalijk die zijn, welke reeds in 1315 gestorven was, ofschoon het gansch niet zonder voorbeeld in de geschiedenis is, dat personen in den ban zijn gedaan die reeds lang waren overleden.

Haarlem. DIXI.

Pamflet. (XIX, bl. 207). O. N. denkt er waarschijnlijk niet aan, dat dit woord aanleiding heeft gegeven tot de dwaasste afleidingen, en tot oneindig — nog altoos gevolgloos gekibbel.

Gaan wij de rij eens langs van de etymologiën, die tot dus ver zijn voorgesteld, opdat O. N. daaruit zijn keus doe. Maar ik waarschuw hem vooruit *il y aura difficulté de choix.*

De klassieken op zich zelf genomen, hebben reeds verscheidene afkomsten voor dit woord pamflet uitgedacht. Zoo denkt de een (Minshew) aan πάν en πλήθω (immers zegt hij, *dringen* pamfletten *overal door* en *vervullen* zij *alles*); de ander aan πᾶν en φλέγω! Een derde stelt voor πᾶν en φιλέω; volgens hem zou pamflet een boekje zijn *door elk bemind.* Een vierde gelooft aan *fama*, φάμα en drukt er op, dat *pamphlet* in de fransche woordenboeken gezegd wordt te zijn: *un libelle dif*FAMA*toire.* Eindelijk vind ik in het *Athenaeum* voor 28 november 1863 een uitlegging, die in een gouden lijstje verdiende te worden gezet. Hier wordt het er voor gehouden, dat *pamphlet* niets anders is dan:

»The name of a lady, slightly modified, who first employed her-
»self in writing pamphlets, who composed a history of the then
»kwown world, in thirty-five little books, in Greek, and made the

»public all the wiser by her flying leaves. The lady was none »other than the sage Pamphyla, whose works, written in the reign »of Nero, are now lost." Onwillekeurig denk ik hier aan dien franschen woordvorscher, bewerende, dat het een abt Tillery zou geweest zijn, die zijn naam gaf aan de *Art Tillery*.... maar *passons au déluge!* Bij de modernen vindt men niet zeer veel omtrent pamphlet. In de meeste fransche woordenboeken staat het woord lakoniek aangeschreven als *mot anglais*. Dat dit niet het geval is, daarvoor staat mij de vorm van het fransche *pamphlet* borg; de Franschen toch nemen nooit iets van hunne *voisins d'outre Manche* over, zonder dat *iets* op zijn fransch te remodelleeren. *Beafsteak* wordt bij hen *biftec*, *bulldog*, *bouledogue* enz. Ik houd het er voor, dat pamphlet een oorsponkelijk fransch woord is, ontstaan uit *par un filet*, namelijk »een boekje van vliegende blaadjes" te zaam gehouden *par un filet*. Inderdaad ligten wij uit deze woorden de letter i, en doen wij de daaruit ontstane vorm *parunflet* de transformatie ondergaan van b. v. *por* en *pro*. dan verkrijgen wij *praunflet*, of door verwissling van r en l (vergel. pe*r*egrinus en pe*l*grim), *plaunflet*, juist het woord, dat oude engelsche schrijvers, en onder hen Caxton (door Johnson aangehaald) voor pamflet bezigen. Overigens, hecht men aan die etymologie, welke *pamflet* doet ontstaan uit *palm* of *paulm* en *feuillet* of *filet*, dan kan ik er niets aan doen, evenmin als ik protesteeren kan tegen het volgende van Websters *Dictionary*, waarmeê ik voorloopig *einen Abschluss mache*.

»Spanisch. *papelon* from *papel*, paper. The word signifies both »a pamphlet and a bill posted. Span. *papaleta*, a slip of paper on »which anything is written; *papel volante*, a small pamphlet."

P. S. »Nog twee afleidingen komen mij zoo even onder de oogen, de eene let op ons hollandsch *papier*, en de andere op het meer klassieke *pagina filata*. Ik geef ze voor wat ze waard zijn.

H. TIEDEMAN.

Aanteekeningen op de gedichten van P. C. Hooft. (XIX, bl. 97). In het Voorbericht blz. 1 van het verdienstelijke werk van den heer A. C. Oudemans Sr. is een drukfeil ingeslopen, die wij, om het algemeen voorkomende van den naam Meijer, hier wenschen

aan te wijzen. Als lid van het voormalig Kon. Ned. Instituut 2e klasse, die de letter T van het Taalkundig Woordenboek op de werken van P. C. Hooft bearbeidde, wordt genoemd mr. J. de Meijer; dit behoort gelezen te worden mr. J. D. Meijer, welke was de beroemde advokaat, Jonas Daniël Meijer.

Amsterdam. J°. D. V. JZ.

Aanteekeningen op de gedichten van P. C. Hooft, (verv. v. bl. 104). bl. 322.

'T is lang genoeg gedruilt met mal, niet zonder zeer doen.

De heer O., daarin de heeren Koenen en de Jager (Archief dl I, bl. 161) volgende, verklaart druilen, door talmen, drentelen, draaien, malen, scharrelen. Ik twijfel er aan, of het woord die laatste beteekenissen wel heeft. Druilen is langzaam voortsluipen en van daar ook talmen. Een druiloor (*oor* heeft hier even weinig beteekenis als in *domoor* en *kniesoor*) is iemand die zich met niemand bemoeit, op niets acht slaat, altijd even traag en onnadenkend zijnen gewonen gang gaat. Malen en scharrelen geeft iets te kennen wat juist aan den druiloor niet eigen is. Maar ik geloof dat ook *talmen* hier niet te pas komt. Er is nog een ander *druilen* dat bij Hooft en zijne tijdgenooten meermalen voorkomt, gewoonlijk met *oe* (*droelen*), en dat bedriegen, om den tuin leiden beteekent. Dat *ui* en *oe* in sommige woorden wisselen is bekend: men denke aan snuit en snoet, smuigen en smoegen, snuiven en snoeven. Huyghens zegt in zijnen Misogamos tot Hymen en Cupido:

duxisse triumphos
Sat sit, et hac fatuo tenus illusisse veneno.

Hooft vertaalt dit:

Ghij hebt getriomfeert, houdt u daer meê te vreede,
'T is lang genoegh gedruilt met mal, niet zonder zeer doen.

»Met mal niet zonder zeer doen" is vertaling van fatuo veneno. Gedruilt, dat het illusisse van het oorspronkelijke moet weêrgeven, zal wel niet van *druilen*, talmen, maar van *druilen*, om den tuin leiden, komen.

De volgende regels luiden:

Al evenwel men vraeght, hoe 't bijkomt dat zijn verwe
Verandert is op 't vel, en hoe hij zoo drulloort zit.

Indien *drulloort* hier geen drukfout is, dan bewijst het, dunkt mij, of dat Hooft het eerstgenoemde *druilen* (= talmen) als *drullen* uitsprak, of dat hij daarvan twee vormen *druilen* en *drullen* kende en met opzet den laatsten kon, om zijnen lezer te doen opmerken, dat hij hier een ander woord bezigde dan twee regels vroeger.

Bl. 311.

De krijsgodt ujt het hoogh' afziende dat geberren.

De heer Oudemans verklaart geberren door branden, vlammen Die verklaring is juist: het staat voor »gebern", gebrand, en ziet op het »bos van vier, op opgerechte spiessen," in het leger ontstoken, waar eenige regels vroeger melding van is gemaakt. Ik vergiste mij, toen ik het woord aanzag voor *geberen*, waarin de *r* verdubbeld was, even als in *werrelt* voor *wereld*.

Op bl. 344 zegt de musch die naar de paarlen pikt, welke Susanna Bartelotti om den hals draagt: kon ik er slechts een van magtig worden,

K' past' op kat nocht kiekendief.
Oft zij beeten, greepen, greezen;
Af en moght me niemandt teezen.

De heer Oudemans houdt *grijzen*, waarvan dit *greezen* de verleden tijd is, voor hetzelfde als *grissen*. Ik heb het verklaard door »grimmig zien" en de heer O. zelve verstond het vroeger ook zoo (Z. Taalgids II, bl. 53). Dat het woord de laatstgenoemde beteekenis heeft, is niet moeielijk aan te wijzen. Ik heb mij slechts op Kiliaan te beroepen, die *grijsen*, *grijnsen*, vertaalt door ringere, os distorquere, nares crispare, os depravare, os ducere, fremere, frendere. Wie er voorbeelden van verlangt, kan ze vinden in den Taalgids t. a. p. en Taalk. Magaz. IV, bl. 64. Het frequent. *grizelen* en de zamenstellingen *afgrijzen* en *afgrijselijk* zijn nog algemeen bekende en gebruikte woorden, en *vergrijsd worden* voor »een afschuw krijgen" leest men bij S. Gonlart (Cabin. der Histor. dl. III, bl. 89 »om de volckeren in slaep te wieghen die van sulcke vreemde

saecke verschrickt ende vergrijst waren." Ook aan andere talen van duitschen stam is het niet vreemd. Het angels. *grislic* en het engelsche *grisly* beteekenen hetzelfde als ons *afgrijselijk*, en in het Friesch wordt *grijzjen* (verl. tijd *grees*) nog en als onpersoonlijk en als persoonlijk werkwoord gebezigd.

Dat hetzelfde sterke werkwoord twee zoo verre uit een loopende beteekenissen zou hebben — ik wil niet beweren dat het *onmogelijk* is, maar het komt mij toch vreemd voor. Er komt bij, dat *grissen*, naar mijn gevoelen, niet van *grijzen* stamt, maar eenen anderen oorsprong heeft. *Grissen* is met uitgespreide vingers of, waar men van een dier spreekt, met uitgespreide klaauwen grijpen en naar zich toehalen. Om dat op gemakkelijke wijze te doen heeft de mensch een werktuig uitgedacht. Dit werktuig, dat duidelijk eene afbeelding is van den uitgestrekten arm met de hand en de grijpende vingers er aan, noemen wij *hark*; onze voorvaderen noemden het twee of drie eeuwen geleden, volgens Kiliaan, ook *gritsel* en het werk dat men er mede deed, het gedurig grijpen en naar zich toehalen, *gritselen*. *Grissen* zal dus wel (even als *glans*, *thans*, *ransel*, *krassen*, van *glants*, *thands*, *randsel*, *kratsen*) slordige uitspraak zijn van *gritsen*, waarvan *gritselen* het frequentativum is. Waarschijnlijk is het verwant met het goth. *gredus*, honger en goth. *gredags*, ohd. *grâtag*, on. *grâdug*, angels. *grædig*, eng. *greedy*, hongerig, begeerig, inhalig (ons *gretig* schijnt hetzelfde woord te zijn) en dan behoorde het eigenlijk niet met *t* maar met *d* geschreven te worden.

Bij Hooft vindt men de woorden *gridselen* en *gridseling*, voor rillen en rilling. Ik geloof dat het slechte woordvormen zijn, bij hem alleen te vinden en ontstaan uit verwarring van twee woorden, in beteekenis niet ver uit een loopende, maar in oorsprong geheel verschillend, namelijk *grizelen* en *gridselen*.

Ik heb tegen de door den heer O. gegevene verklaring nog een bezwaar. Er wordt hier gesproken van hetgeen de kat en de kiekendief doen en wel naar zijn gevoelen, van hetgeen zij met hunne klaauwen doen. Maar in dit geval is er tusschen *grijpen* en *grissen* geen onderscheid en heeft Hooft tweemaal hetzelfde gezegd. Nemen wij daarentegen *grijzen* in de beteekenis van *grijnzen*, dan worden hier drie verschillende bewegingen genoemd,

waardoor zij de musch van hare plaats willen jagen: met den bek door te *bijten*, met de klaauwen door te *grijpen*, en met het gezigt, door te *grijzen* en zoo het diertje angst aan te jagen.

Paris Oordeel (Gedichten, uitg. v. 1636, bl. 174).

De rechter overlegg' oft schoonheidts meeste val
Bestaet in trots gelaet, dat lastigh is t' aenschouwen,
En kraft moet bruyken, om zijn' staetlijkheidt te houwen.

Kraft is hier volgens den heer O. list. Ik geloof dat het hier zijne gewone beteekenis heeft, die van kracht, geweld. Ik zou het laatste vers dus verklaren, »en dat zich geweld aandoen, zich bedwingen moet om zijne deftigheid te behouden."

In het Woordenboek van den heer O. vinden wij *lievrey* en *livery* elk afzonderlijk. De artikels luiden dus:

»*Lievrey* 1) Omkleeding, hier licht omhulsel.

En ghy welzaal'ge Zon, o moeder zulke klaarheidt!
Die dat ontallijk heyr en all' der starren rey,
Zoo loflijk, dagh op dagh, beschenkt met uw lievrey.
Ged. (uitg. 1671) 45. 8.

2) Kleeding als herkenningsteeken, zoo als b. v. de monteering. D' anderen — ten wal' in geraakt, wisselen van lievrey. Ned Hist. bl. 286."

»*Livery*. Liefde tot of gehechtheid aan eene partij of een persoon; dus allen die daarvan de kenteekens dragen, behooren daartoe.

De Staaten vendels, en de Prinssen liveryen
Zich spoeijen innewaarts. Ged. (uitg. 1671) 231. 29.

Beter ware het van Hooft geweest hier »lievery" en de hiervoren verklaarde woorden »lievrey" [1]) zonder de eerste »e" te schrijven."

---

[1]) Zoo staat er. Ik denk evenwel dat het eene drukfout is en dat de heer O. geschreven heeft *liverey*.

Wat de heer O. hier als twee woorden heeft opgegeven is evenwel, en was ook blijkbaar volgens de meening van Hooft, een en hetzelfde woord. Dit blijkt vooreerst uit de beteekenis, die op alle drie de plaatsen dezelfde is. Die beteekenis is niet »Liefde of getrouwheid aan eene partij of een persoon." Ik geloof dat de heer O. des dichters aanteekening t. l. a. pl. niet goed heeft verstaan en daardoor aan het woord deze beteekenis toegekend. Hooft zegt daar: »Livrée: zeit de Franchois. Maer 't is Lieverij, een duytsch grondwoort, ende bediedt een teken dat yemandt draeght van liefde oft geneghenheit tot eenighen persoon of parthy." Hij beweert dus, indien ik zijne woorden wel versta, dat de Franschen hun *livrée* aan onze taal hebben ontleend, en dat wij dit woord weder van hen hebben overgenomen: dat het daarom *niet meer* zijne oorspronkelijke beteekenis heeft, maar *alleen* die waarin de Franschen het bezigen, namelijk teeken dat iemand draeght enz. Deze beteekenis heeft het in de aangehaalde regels uit den omgewerkten Geeraerdt van Velsen (in de oorspronkelijke bewerking, zoo als men die vindt in de uitgaven van 1613 en 1622, komen zij niet voor). De zon beschenkt daar de sterren met hare liverei, d. i. met haren glans, het teeken dat de sterren dragen ten bewijze dat zij van haar afhankelijk zijn. In de Ned. Hist. wordt verhaald hoe een regiment in spaanschen dienst, zich voor Nassauschen uitgevende, weet binnen te dringen, maar, »Ter wall' in geraakt, wisselen van lievrey," d. i. zoodra zij binnen den wal zijn doen zij de kleuren die zij als soldaten van den prins dragen weg en vertoonen die van Spanje. In den Hollandschen groet zegt Hooft:

De Staeten vendels, en de Prinsen lieverijen
Zich spoeyen innewaerts; de roode slujers ujt.

d. i. zij die staten-vaandels laten waaien en de liverijen des prinsen (het teeken dat zij onder den prins dienen) dragen gaan de poorten binnen; zij die de roode sluiers dragen (het teeken dat zij tot 's konings dienaren behooren) gaan er uit.

Dat wij hier niet twee verschillende, maar een en hetzelfde woord hebben, blijkt ook uit de spelling. Want ook in den Hol-

landschen groet leest men in de eerste en beste uitgave (Amst. 1630 fol.) *lieverijen*. De heer O. is in de war gebragt door de uitgave der Mengelwerken van 1671, waarin *liveryen* gelezen wordt Zijn Woordenboek strekt ter aanvulling en verbetering van dat van het Instituut en hij was daarom wel genoodzaakt zoo veel mogelijk dezelfde uitgaven van Hoofts werken te gebruiken, als zijn voorgangers. Maar in de keuze van die uitgaven is men vrij willekeurig te werk gegaan. Welke reden b. v. bestond er om van de uitgaven der Ned. Hist. juist de derde te kiezen? Waarom heeft men, volgens de voorrede voor het eerste deel, voor den Tacitus de uitgave van 1684 *gekozen*, maar reeds van den beginne af eene latere uitgave in folio *gebruikt?*

Dit gebruik van minder goede uitgaven heeft den heer Oudemans, die hierin wel genoodzaakt was zijne voorgangers te volgen, niet alleen hier, maar ook elders van het spoor gebragt. Ten bewijze dáarvan het volgende.

Wij lezen in zijn woordenboek:

Geweest ('t). *Het bijzijn.* Om dat, als Nero ten taafel lagh — de spysen (door den bliksem) getroffen, en de taafel om verre gesmeeten was — in 't geweest van Tibur, enz. Tacit. |241. 8. v. o.

Daar het mij onmogelijk voorkwam, dat het woord deze beteekenis zou hebben en mij bovendien Tibur wel als plaatsnaam, máar niet als persoonsnaam bekend was, sloeg ik de eerste uitgave van Hoofts vertaling, Amst. 1684. 4°. op, en las daar bl. 327, »in 't *gewest* van Tibur." Zoo moet er ook staan, want Tacitus zegt: finibus Tiburtum. Eene drukfout in eene minder goede uitgave heeft dus ook hier tot eene vergissing van den heer O. aaneiding gegeven.

Hetzelfde heeft plaats gehad bij de verklaring van de regels uit het sonnet aan H. de Groot:

> Weldighe ziel, die, met uw scherp gesicht,
> Neemt wisse *moet* van dingen, die genaecken.

Wisse moet, zegt de heer O., beteekent juiste meening, juist begrip. Doch *moet* is niet anders dan eene drukfout. In het hs. staat *maet* en in de uitgave van 1671 bl. 304 insgelijks *maat*.

Bl. 260,

Slae voort, slae voort, wegh met het mottigh marren.

De heer O. zegt er van: »M o t t i g h, *kruipend, wurmend.* Dit adj. is ontleend aan »mot" een klein nietig wormpje, welks voortgang zeer traag is." Doch juist het tegendeel is waar: de mot, dat glanzig-grijze diertje, dat aast op onze kleederen, ons meel, den kalk van onze muren enz., is zeer vlug in zijn voortgang. Ik heb het woord verklaard door vuil, verachtelijk, en ik geloof te regt. Het is zonder twijfel verwant met *motte*, zeug, den naam van een dier welks meest in het oog vallende eigenschap morsigheid is. In het Oudhoogd. komt motto = rancor, voor (Graff, II. 679). En ten bewijze dat *mottig*, wat in de gedichten van Hooft eenige malen voorkomt, ook nog in de vorige eeuw *vuil* beteekende zal het voldoende zijn uit Kramers Hoogd. woordenboek de volgende voorbeelden over te schrijven: »een mottige kuif, motkuif, mottige morsige nachtmuts, eine schmutzige fette Weiberhaube, eine schmierige Nacht- oder Schlafhaube; een mottige vette pruik, eine schmutzige, schwitzige, fette Perucke." De zindelijke Noordhollanders pasten dit *mottig*, even als *vuil* en *smerig*, toe, op al wat verachtelijk was of afkeer wekte.

»*Preusch, preus*, is *deftig, statig, fier*, ook *vroom* en *dapper*," zegt de heer O., en met zijne verklaring van dit woord, dat in de gedichten van Hooft eenige malen voorkomt, kan ik mij wel vereenigen, mits wij *vroom* hier niet nemen in de beteekenis die het tegenwoordig heeft, maar in die waarin onze ouden dat woord bezigden. Maar hij voegt er bij: »Huydecoper tracht op goede gronden te bewijzen, dat preutsch van p r e i t t i, dat is *breed* afkomstig is, en zegt daarbij dat dit woord reeds in het jaar 720 door Kero, als zoodanig, verklaard is. Hierdoor wordt tevens aangetoond dat p r e u t s c h en niet p r e u s of p r e u s c h de ware spelling is." Huydecoper heeft dat, ja, *trachten* te doen, maar ik houd het er voor, dat het hem niet gelukt is, dat de oorsprong van het woord eene andere is, dan hij meende, en dat niet *preutsch*, maar *preus* de ware spelling is.

Ons *preutsch*, beweert Huydecoper, (Proeve dl. II, bl. 527 en verv.). komt niet van het fransche *preux*, maar beide die woorden zijn »takken van een duitschen stam." Kero (omstreeks 720) ver-

klaart *preitti* don superbia, elatio en *preiter* door elatus, superbus. Deze woorden zijn de zelfde met ons *preutsch*, dat wij nu, zoo wij 't zijnen stamgenooten wilden gelijkvormig maken, zouden moeten schrijven en uitspreken *breedsch* van *breed*. »Dewijl dan dit woord voor meer dan duizend jaren is bekend geweest, zou het onverstandig geredeneerd zijn, indien iemand evenwel wilde beweren, dat het gemaakt zou zijn van het fransche *preux*. 't Is integendeel zeker, dat het fransche zelf ook hieruit is voortgekomen.'

Het zal noodig zijn, om aan te wijzen dat Huydecopers verklaring geen steek houdt, eerst te doen zien, hoe het woord in vroegeren tijd geschreven werd.

In de tweede helft der 17e eeuw en later vindt men gewoonlijk *preuts* of *preutsch*.

In Hoofts gedichten vind ik er de volgende voorbeelden van.

In den Geraerdt van Velsen, 1ste bedr., wordt gesproken van

> Het Roomsche volck, nasaeten zan dat vrij,
> Oprecht en *preusch* geslacht, ('t welck tot verraderij
> Te vroom, nauw anders streed als onder vliênde vlagghen).

Ald. 2e bedr. spreekt Woerden van zijn

> ridderlycke maeghen,
> Die haer in duystre' en licht ghewoon zijn *preusch* te draeghen.

In den Warenar, 5e bedr. 3e toon. houdt de dienstmeid eene lofreden op de dochter van haren meester en zegt o. a.

> Jae ien Keyser, ien Keyser seg ick, souwer zijn seun an gheven
> Sucken *preussen* dier ist, soo weetse te leven.

In de Isabella wordt gesproken van den held wien

> de Conincklijcke
> Wel opgetoghen maeght, en erve van het Rijcke
> Het kennisdraegend oogh, verkoos tot d' hooghste trap,
> Wt soo veel vorsten, en soo *preusschen* Ridderschap.

Gedichten, dl. I, bl. 256 (vertaling van Psalm 45):

> De dochters *preusch* der koningen en heeren,
> Vermast van pracht, uw heerlijkheit stofferen.

Ald. bl. 115 zegt hij tot de Min: span de zwanen voor den wagen uwer moeder, versier die met myrtentelgen,

En tot volvoering braef van uw triomfe groot
Soo set u op het *pruytst* in uw vrou moeders schoot.

Ald. bl. 264.

Zoo de zilvervelde Lede,
Bruyn van hajr en ooghen, deede
Oyt de *pruitsche* Junoos man
Zich verscheppen in een swan.

Kiliaan geeft op: *Prootsch*, *pruytsch*, strenuus, acer, magnanimus, fastosus, superbus; en hij leidt het af van het fr. *preux*.

Melis Stoke noemt I. vs. 1187

Godevaerde den Bocheus,
Die sere vrome was ende *preus*.

Ook in den Gloriant door O. en in Tscep vol wonders (1514) door Huydecoper aangehaald wordt *preus* geschreven.

Voorts vinden wij de afgeleide woorden *pruesschaert* en *provetse*, het eene in een rijmpjen, naar een hs. uit de 15e eeuw in het Belg. Mus. II bl. 315 medegedeeld:

Dat zijn de *pruesschaerts* van Brabant.

Het andere Ferguut, vs. 5347.

Dit es Perchevale die Walois
Die meneghe *provetse* heeft gedaen.

en vs. 5543, waar even zoo van Ferguut getuigd wordt:

Meneghe *provetse* heeft hi gedaen.

Men vindt daarvoor ook *provaetse* en *proveche*, Walew. vs. 8173,

Juwe blode herte, flau als wive,
Ne laet ju ghene *proaaetse* toghen.

Lancel. II, vs. 18595.

Men vint in al eertrike
Van *provechen* sijn gelike.

Wij zien hieruit, dat de door Huydecoper voorgeslagene en door de schrijvers van beide woordenboeken op Hooft goedgekeurde afleiding van dit woord onmogelijk is.

Vooreerst toch is het ten hoogsten onwaarschijnlijk, dat wij, terwijl wij in onze taal het woord *breed* hebben, het daarvan gevormde *preitsch* van onze hoogduitsche naburen onveranderd zouden hebben overgenomen. Zoo iets zou alleen hebben kunnen geschieden met een woord, waarvan men den oorsprong en de beteekenis niet begreep. Bovendien in het Oudhoogduitsch komen wel het adj. *preit* en de subst. *preitî* en *preitida* voor, bij Kero met de beteekenis elatus, elatio (Graff Sprachsch. III, 294, 295), maar geen *preitisc.* Ook in het Middenhoogd. heb ik het niet aangetroffen.

Maar al had er in het Ohd. een adj. *preitisc* bestaan, de zaak zou onmogelijk zijn. Er zijn bijna evenveel bezwaren tegen als het woord letters bevat. Dat wij hier vooreerst niet *p* maar *b* als aanvangletter zouden moeten hebben, heb ik reeds opgemerkt. Maar ook het verdwijnen van de *t* zou niet te verklaren zijn. De vorm, waaronder het woord in de 14e en 15e eeuw voorkomt, wij hebben het gezien, is *preus.* Nu is het wel waar, dat men in Holland in de 17e eeuw en later uit zulke woorden in het spreken de *t* wel eens wegliet en ze ook somtijds zonder deze letter schreef; maar in vroegeren tijd geschiedde dit niet. De *t* in *preutsch* moet dus eene later bijgevoegde letter zijn.

Voorts vinden wij in de 14e en 15e eeuw *preus* zonder *ch:* een bewijs dat deze letters er oorspronkelijk niet toe behooren. De verwarring van *s* en *sch* aan het einde der woorden is ook van lateren tijd.

Eindelijk vinden wij den klank *eu* in dit woord afwisselende

met *oo*, *uu* en *ui*. Deze onvastheid van uitspraak doet reeds vermoeden, dat het woord niet van duitschen stam is. Daarenboven hoe die klanken uit *ee* of *ei* zouden kunnen zijn ontstaan, is mij een raadsel. Integendeel vinden wij, dunkt mij, in de verschillende manieren waarop het woord werd uitgesproken eene vrij duidelijken aanwijzing, dat het woord van romaanschen oorsprong is en dat de oorspronkelijke klank *o* of *u* moet geweest zijn.

Ons *preutsch* of liever *preus* is zonder twijfel het fransche *preux* Bij de fransche schrijvers van de 12e en 13e eeuw vinden wij het geschreven *preus, prus*, *prous* en *proz.*

Van elke dezer schrijfwijzen laat ik een paar voorbeelden volgen.

Roman des aventures Fregus, p. 109.

> Quant doi home hardi et *preu* [1])
> Se combatent en 1 estal,
> Auquel que soit en ciet-il mal.

Villehardouin, De la conqueste de Constant. ch. 18. Que moult estoieant *preu* et vaillant.

Romans de la Charrette, vs. 1535.

> Donques dirai-ge sanz mantir
> Que *preuz* estes et molt valez.

Guillaume d'Orange. III, vs. 1112.

> Tes pères fu moult *preuz* et moult vaillanz.

Villehardouin, ch. 12. Li Dux de Venise, qui ot nom Henris Dandole, et ere mult sages, et mult *prouz.*

Frégus, p. 255.

> Millour baron n'a nul li rois
> Fors mon signor Gauvain le *prous.*

---

[1]) De *s*, die niet tot het woord behoort, maar verbuigingsuitgang is, valt in den nominat. plur. weg.

Phil. Mousques, Chron. [1])

Bauduins li *prus*, li buens
De Flandres et de Hainaut quens.

dez. Quar larges ert, *prus* et senés.

Villehardouin, ch. 15, qui mult ere sage et *proz*.

Guill. d'Orange, III. 1025. Guielins li *proz*.

De *o* vinden wij ook in het afgeleide subst. *proesce*, b. v. Lancelot, (in Jonckbloets Roman v. Lancelot, dl. II. inleid. bl. XXIII). Si tost com vos auroiz au col celui [het schild] ò il n'a que une seule bande si auroiz recovrée la *proesce* et la force d'un chevalier avec celui que vos avez. Et se vos i pandez celui as deus bandes si auroiz la *proesce* à deus chevaliers, et par celui as trois bandes recoverroiz la *proesce* à trois chevaliers.

Het komt insgelijks voor met *ou*.

Frégus, p. 70.

Vostres gent cors, vostres biautés,
Vostres valours, vostre *proueche*
M'a mis en si grande destreche
Que mais nul jour joie n'arai.

p. 257:

Et se il or ne l'met à pié,
Dont ne fist-il onques *proueche*.

Ook dit fransche *preus* kan het oudhoogduitsche *preit* niet zijn. Waar wij in het fransch van de 12e eeuw of vroeger woorden van duitschen oorsprong vinden, zijn die woorden uit het Frankisch, niet uit het Oudhoogduitsch overgenomen. De Franken nu spraken *breed* en alle dergelijke woorden

[1]) Volgens de uitgave van een brok dier kronijk, achter Villehardouin (Paris 1651, fol.) p. 216 en 229. De uitgave van het geheele werk, die in deze eeuw in België in het licht verscheen, is niet onder mijn bereik.

met *b*, niet met *p*, uit. Daarenboven kan de fransche *ou* of *eu* niet uit een duitsche *ee* of *ei* ontstaan zijn.

Welke is dan de oorsprong van het fransche *preus?* Ik vind tweederlei opgegeven. Er zijn er, die het van *procus*, er zijn er ook, die het van *probus* afleiden. Tegen de eerste is, wat den vorm betreft, niets in te brengen: *preux* zou van *procus* kunnen zijn, enz., als *jeu*, *feu*, *peu*, *lieu*, *queux* van *jocus*, *focus*, *paucus*, *locus*, *coquus;* maar de beteekenissen loopen nog al uit een. *Probus* komt in beteekenis zeer goed met *preux* overeen en de weglating der *b* vindt men ook in andere woorden, b. v. *où*, *y*, *nue* van *ubi*, *ibi*, *nubes*. Beide afleidingen evenwel komen mij onwaarschijnlijk voor, wegens het italiaansche *pro*, dat geheel dezelfde beteekenis heeft als *preux*, (b. v. Tasso Ger. lib. *I*. st. 20.

Potente di consiglio e *pro* di mano)

en dat, dunkt mij, noch van *procus*, noch van *probus* kan zijn afgeleid, maar verkorting moet zijn van *prode*. Dezen vorm vindt men in het Fransch ook in *prudhomme*. Ik vermoed althans, dat dit hetzelfde woord is, waarin men hier, om den hiaat te vermijden, de *d* behouden heeft. Er zijn meer woorden in het fransch waaruit de *d* is weggevallen, b. v. *louer*, lat. laudare, *nouer*, lat. nodare, *couard*, ital. codardo, *nu*, lat. nudus, *alouette*, lat. alauda met den verkleiningsuitgang -ette, *proue*, ital. proda. De beteekenis van dit *prod* is dezelfde als die van *preu*. Het geeft te kennen nu eens vroom, dan eens edel, van hooge geboorte, dan weder dapper. In de aangehaalde voorbeelden zagen wij *preu* verbonden met *hardi*, met *vaillant*, met *bon*, met *sage*. Even zoo zegt Villehardouin chap. 6 en 7 aan het einde zijner lijst van edelen uit Frankrijk die ten kruistogt trokken, »et maint autre *prodome*, dont li livres ore se taist" of »dont li livre ne parle mie", maar chap. 4, nadat hij de edelen uit Champagne heeft opgenoemd, »et maint d'autres *bones gens* dont li livres ne fait mie mention." In den Guill. d'Orange, III, 4, wordt gesproken van de »*preudomes* qui Espaigne conquistrent." Villehardouin doet, chap. 21, de edelen die te Soissons vergaderd zijn opmerken, dat de markgraaf van Monferrat »est mult prodom" en dat het daarom van belang is dat hij zich aan het hoofd van het leger stelt. In den Frégus wordt Galienes oom, pag. 55, 57, 58, 61 »le preudome"

genoemd, die in de vertaling, vs. 1160 *een ridder*, vs. 1203 *die here*, en vs. 1206 *die goede man* heet. Voorts heet bij Villehardouin chap. 1 en 2, Foulques van Neulli, die in 1198 den kruistogt predikte *prodome* en chap. 109, spreekt dezelfde van »li Abbés de Loçes," een der togtgenooten, »qui ére saint hom et *prodom*, terwijl in den franschen prozaroman van Lancelot bij Jonckbloet, dl. II. Inl. bl. CLV en vgl., *prodom* gezegd wordt van een ouden kluizenaar: de nederlandsche rijmroman II, vs. 36910 en verv. heeft daar *goede man.*

Prod of *preu* heeft dus juist dezelfde beteekenissen die *goed* in de middeleeuwen had, namelijk al datgene, wat men in eenen ridder loffelijk achtte, van hooge geboorte, magtig, krijgshaftig, vroom. Maar van waar komt het woord? Om dit te onderzoeken ontbreken mij de hulpmiddelen. Wie weet het mij te zeggen?

P. LEENDERTZ, WZ.

Verbuiging van bijv. naamw. als zelfstandige. (Verg. XIX, bl. 307). In nader antwoord op de vraag door den heer Tiedeman hieromtrent gedaan, wat namelijk »*zelfstandig* gebezigde bijvoegelijkenaamwoorden eigenlijk zijn," meen ik te kunnen antwoorden: zulke bijvoegelijke naamwoorden die als zelfstandige naamwoorden optreden. Dit nu doen de in zijne voorbeelden aangehaalde *zwarte* en *witte* (katten) niet, *eenigen* daarentegen wel. Bij de eerstgemelde toch is eenvoudig het reeds voorafgaande zelfstandige naamwoord, waarbij zij behooren, niet herhaald, maar moet er noodwendig bij verondersteld worden; bij de laatstgemelde komt daarentegen in 't geheel geen zelfstandig naamwoord voor; zij treden zelf daarvoor op. De heer Tiedeman verwart blijkbaar tusschen hetgeen men ergens bij *denkt*, en 't geen er door den *letterlijken* zin der reden bij aangegeven wordt, hetzij het dan voorafga of volge. Volgens zijne zienswijs zou men eigenlijk moeten schrijven *zwarten* en *witte* katten, daar bij het laatste bijvoegelijke naamw. wel die *katten* worden genoemd, maar bij 't eerste niet, en zij er dus slechts in de gedachte bij voorkomen.

Wat voorts de personen van den ouden stempel betreft, die niet *eenigen* maar *eenige*, enz. schrijven, niemand is aan taalregels gebonden, en dus ook *zij* kunnen zich daarin naar willekeur ge-

dragen. Even als de heer Tiedeman volkomen vrijheid heeft, om zich al dan niet naar de gegeven verklaring te regelen, die ik nu van mijne zijde voldoende meen te hebben toegelicht. —N.

Iets over de spelling van onze ouden. (Vgl. XIX, bl. 206). De heer E. A. H. zegt aldaar, dat hij in twee Loverkens in de taal van de 15de eeuw of vroeger gevonden heeft de spellingen *gracht*, *schip* en *scheiden*. Dan vraagt hij, even alsof er eerst in den genoemden tijd geschreven werd: »Zoo in dezen tijd die woorden reeds zoo geschreven werden, wanneer heeft men dan toch *graft*, *scip* en *sceiden* gezegd?" De vraag luidt dus: 1°. Wanneer schreef men *f* in plaats van *ch*? en 2°. wanneer *sc* voor *sch*.

Ik merk vooraf aan, dat wanneer men in het Middelnederl. ergens de eene of andere spelling aantreft, ik het gewaagd vind, om even als de heer E. A. H. die spelling voor de spelling der eeuw aan te nemen, waarin het stuk geschreven is. Tijdgenooten hielden zich dikwerf aan verschillende taalregels; zoo vinden wij bij Stoke over 't algemeen geene verdubbeling van klinkers op 't einde der lettergrepen, bij Maerlant wel. (Taalgids I, bl. 94). — In de 13de en 14de eeuw werd niet alleen *gracht* maar ook *graft* geschreven. Prof Lulofs zegt in zijn Handboek van den vroegsten bloei der Nederl. Letterk., bl. 258:

»Volgens haar (de permutatie van *ch* en *f*) vinden wij *oft* en *ocht*, *echter* en *efter*, *cracht* en *craft*, *gracht* en *graft*, enz," een bewijs, dat de beide vormen in zwang waren.

Wij vinden dan ook in Van Heelu's Slag bij Woeringen (zie Lulofs, t. a. pl. bl. 122):

Dan *ochte* hadden willen tornieren

en in den Reinaert, B. I, vs. 1462:

Oft ghi wilt, sprect jeghen mi.

De beide vormen kwamen echter niet alleen in de 13de en 14de eeuw voor, maar ook later. Zoo in Vondels Leeuwendalers (Dr. Eelco Verwijs, Ned. Klass. I) vs. 52:

Kleet den wandt van 't graftpallais.

Wat nu het tweede gedeelte der vraag betreft, Prof. Lulofs zegt daarvan (t. a. pl. bl. 256): »Openend staat in steê van *sch* (uitzonderingen evenwel zijn op al die regels, zie b. v. 't Leven

van Jezus) *sc*, b. v. *scoon*, *scric*, *scande*, enz. Ook binnen in de woorden, b. v. *mensce*, *tuscen*; sluitend wisselt *sc* vaak met *sch* af, b. v. men schrijlt *mensc* of *mensch*. — Wil de heer E. A. H. nog meer woorden weten, die met *sc* geschreven werden, hij zoeke slechts de Glossaria op de bloemlezingen uit mnl. dichters van prof. Lulofs en dr. Eelco Verwijs na. C. J. B.

Kakographie. (Vervolg van bl. 380). Dat zomer en winter, herfst en lente *zich* regelmatig afwisselen, dunkt hem gansch natuurlijk.

De geheele gang der natuur kan de stoffelijke *verlichamelijking* zijn van eene vooraf bepaalde schikking.

Marcion *dreef* het Docetisme *op de spits*.

Zij die er *groot op gaan* te behooren, wel niet tot den adel des gemoeds, maar dan toch tot den adel des geestes.

Alvorens uit een te gaan wensch ik voor de laatste maal van deze plaats nog een woord te spreken.

Om den edelen jongman, die *uit vrije beweging*, geheel *belangeloos* zich zooveel moeite voor hare eigene belangen gaf, haren dank te betuigen.

Deze wil niets liever dan met zijne mededeelingen voortgaan — *alleen* het is hem niet mogelijk dit voetstoots te doen.

Eenmaal dat woord gegeven, kwam men tot andere bemoeiingen terug.

De bewegelijke deelen van 't *gelaat*, de aangezigtsspieren.

Wanneer wij hem bij het *doorvoeren* van zijne stelling in een paar bijzondere gevallen volgen.

Men weet, dat 's dichters onuitputtelijke vroolijkheid zich er in *verraadde*.

Meermalen toch werd door dezen op zoodanige wijze de beproefde trouw van een man uit zijne *omgeving* erkend en *benuttigd*.

Hij woonde te Brussel doch kwam dikwijls te *'s Hage*.

Twee zoons, die veelbelovend *als zij waren*, den trots der ouders *uitmaakten*.

Innige liefde en warme *deelname* in het lot der lijdende menschheid.

Narvaez maakte korte *wetten* met hen, die hij in handen kreeg.

Hij geeft de blijken *van* het ingewikkelde vraagstuk, dat hij ter sprake brengt, niet behoorlijk te hebben *doorgedacht*.

Sinds welken tijd het kanaal gedeeltelijk verdwenen, gedeeltelijk in onbruikbaren toestand is geraakt.

Waaruit bleek dat de waterspiegel der Roode en Middellandsche *zeeën* nagenoeg gelijk was.

Wat onzen wil bepaalt is hetgene ons inwendig beweegt en drijft; het wordt slechts motief, doordien het opgenomen wordt onder de *roerselen* van ons eigen leven.

Een tegen hem overstaande *Parther.*

Het loopt in het oog dat voor de overgroote meerderheid der Christenen, het geloof aan het leerstuk van Christus' godheid een zaak is van *rechtzinnige of onrechtzinnige voorliefde.*

Deze overdrijving van alles weg te redeneeren, geheel evenredig met de overdrijving van bijgeloof die aan het ander eind van de wereld der meeningen in onzen tijd zulk een *opwekkelijk* rumoer maakt.

VRAGEN.

De Volewijk. Is de vermaardheid van de Volewijk bij de bakers en het verhaal, dat de kinderen er aan de boomen groeien en het bekende rijmpje zingen, daarvan afkomstig, dat dat stuk land wel voor galgenveld gebruikt werd, (zoo als na het oproer der Wederdoopers in Amsterdam) wanneer de lijken er eenigen tijd bleven hangen. Zoo niet, waarvan dan?

Kan, als mijne gissing juist is, de naam »Vogelwijk" zooals Commelin hem schrijft, ook niet van de vogels komen die op de lijken der geëxecuteerden aasden? J. V. W.

[Vgl. Nav. II, bl. 26; Bijbl. 1853, bl. XIII, XXXIX.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Jamin. (Vgl. XVII, bl. 285.) In een officiersboekje van het jaar 1740 vind ik onder het regiment Pallandt vermeld: Lieut. Jamin, 18 dec. 1733. Dien naam vind ik echter niet meer in een van 1746, toen het regt. Pallandt werd genaamd van Dorth.

Breda. C. VAN MAANEN.

Genealogie der familie Vijgh, gen. Hardevuist. (Vgl. XVIII, bl. 49; XIX bl. 212.) Het wapen van Vijgh is gedrukt te vinden in de wapenkaart van het hof van Gelderland, en is van zilver met twee kruislings gestelde, gekleede opstaande armen, geschakeerd van goud en keel: de handen, als vuisten, zijn au naturel.

Carel Vijgh tot Soelen, raad ordinaris in het hof 25 januarij 1594.

Carel Vijgh tot Soelen en Ubbergen, extra ordinaris raad 22 mey 1617.

Joost Vijgh tot IJsendoorn, raad 15 maart 1639, president 1653, obiit 3 januarij 1666.

Johan Vijgh tot de Snor, raad 21 junij 1727, pres. 1743.

V. D. N

Oude geslachten. In het Haagsche Dagblad van 24 junij ll. wordt gezegd dat de oorsprong van het geslacht van Bylandt zich verliest *in den nacht der tijden.*

Die phrase geeft mij aanleiding tot deze korte beschouwing:

Een geslacht kan zijn *oud*, *adellijk* of wel *aanzienlijk* door vermogen, hooge ambten of alliantiën.

Het kan die kenteekenen *gezamelijk* of *afzonderlijk* hebben. Immers het kan zijn oud, doch niet adellijk noch zelfs aanzienlijk; adellijk, maar niet oud; aanzienlijk, maar noch oud noch adellijk. Het kan eindelijk aanzienlijk zijn door vermogen en niet door belangrijke ambten of alliantiën, en omgekeerd.

Hier is alléén sprake van *oude* geslachten. Wat is een *oud* geslacht? Elk geslacht dat zich door wettige huwelijken sedert een (niet al te gering) aantal eeuwen heeft voortgeplant.

Zoo kan b. v. een ambachtsman, mits van vader op zoon uit wettige huwelijken voortgekomen, van een veel *ouder* geslacht zijn dan menig edelman af patriciër. Dewijl evenwel in dien nederigen stand geene familiepapieren worden bijgehouden en daaraan niet wordt gehecht, bestaan er (*bewijsbaar*) ook geene *oude* geslachten van ambachtslieden.

Hoe wordt nu, — niet voor verzamelaars en uitgevers van genealogiën of kwartierstaten, die zonder naar eenig bewijs te vragen alles plaatsen wat door belanghebben wordt ingezonden, —

maar voor den ernstigen genealogist, dien het om waarheid te doen is, de *ouderdom* van een geslacht bepaald?

Eenvoudig door het oudste authentike bewijs omtrent den persoon van wien een geslacht afkomstig is, mits dat geslacht door verdere authentike (onvervalschte) stukken bewijst, van dien persoon in regte lijn door wettige huwelijken af te stammen, zonder dat het bewijs eener enkele *wettige* filiatie ontbreekt.

Al het overige is de *traditie*, welke de eene den anderen sedert eeuwen heeft nagepraat, en die niet zelden tegen ernstig onderzoek niet bestand is.

Met zoodanig eerste authentike stuk treedt alzoo een geslacht *uit den nacht der tijden* te voorschijn.

Uit de verdere *authentike* geschiedenis daarvan moet dan blijken, hoe lang het geduurd heeft, of het nog voortleeft, of het van den aanvang af werd geacht »noble d'origine" te zijn, of later werd geadeld of met titels begiftigd, dan wel of het alleen heeft geblonken of nog blinkt door vermogen, aanzienlijke ambten of roemvolle daden van leden van het geslacht.

Aan deze beginselen getoetst zouden zeker zeer vele hoog opgevoerde genealogiën vervallen, wat hunne *oudheid* betreft, en vervangen kunnen worden door oudere, die geslaehten van minder algemeen bekenden naam en mindere aanzienlijkheid betreffen, doch wier eeuwenoudheid kan bewezen worden.

Ik wil echter geenszins beweren, dat geslachten, die hunne oudheid niet bewijzen kunnen, *niet oud zijn,* maar stel alleen, dat zij die hunne oudheid bewijzen oud ZIJN, en die het bewijs daarvan schuldig moeten blijven, slechts oud KUNNEN ZIJN.

SERIOSUS.

Geslacht van Royen, (vgl. XIX, bl. 222). Charles Schoorman, décédé 24 oct. 1624, Auditeur Général au Quartier de Gand, ép. Maria de Ghistelles, Dame de Rijmersch et d'Appelsvoorde, fille d'Artus et de Catharine van Royen.

(Zie Le Nobiliaire de Gand p. 182).

Breda. C. VAN MAANEN

Familie Lacoste. E. en B. Picart, (vgl. XVI, bl. 30, 91, 149, 187,

220, 280, 350; XVII, bl. 120, 150, 348; XVIII, bl. 487; XIX, bl. 58, 310). Bij het laatste artikel wordt de familie Picart aangehaald, en eene vraag gedaan of het geboortejaar 1632 van Etienne Picart, wel juist is. Op eenen gedenkpenning, in prent gebragt, het hoofd in profil en een latijnsch randschrift, met de vertaling onderaan, staat: ETIENNE PICART, *dit le Romain, graveur du Roy, et de l'académie R. de peinture et sculpture. Né à Paris le* 21 *Octo. MDCXXXII, mort à Amsterdam le* 12 *Nov. MDCCXXI.* In de marge: *dessiné en* 1715 *et gravé en* 1730 *par son fils* B. PICARD, in kl. 4°. Dit zal voldoende zijn om alle verschillen dienaangaande te beslissen.

De echtgenoot van Etienne heette A. Fournan en niet Tournant, volgens het begrafenisbriefje, dat bij een exemplaar van al de werken, benevens een kort levensberigt van Etienne door den vermaarden Prosper Marchand, berust. Zie verder mijn werk op Picart (Stephanus). Onder het groote portret van Bernard Picart door J. Marc Nattier geschilderd, 1709, en door Nic. Verkolje in zwarte kunst gegraveerd, 1715, staat: Natus Lutetiae 11 junii anno MDCLXXIII. Hier kan ook geen vergissing plaats hebben, en wat zijn sterfjaar betreft, daarover luidt het begrafenisbriefje als volgt: »*In Amsterdam A°.* 1733 *tegen Woensdag, den* 13 *May, werd UE. ter begraving verzocht met* BERNABD PICART, *op de Cingel, op de hoek van de Beulingstraat, om voor drie uuren te zijn in de Waalekerk. H. Uijtwerf.*" Dit huis had tot uithangbord de Ster, volgens zijn adres onder een groot portret van George I koning van Engeland. Ik geloof niets van het uitwijken van Etienne uit Frankrijk naar Holland wegens geloofsbegrippen, maar wel dat hij er heen gegaan is omdat de vreemde prentkunst hier zeer gewild was, en om een depôt te Amsterdam te vestigen, ten einde later op fransche schaal eene graveerfabriek op te rigten, die dan ook zeer goed opnam en aan een aantal leerlingen en vreemden werk verschafte. Het huis te Parijs is nooit verlaten en de firma is daar zoo wel als te Amsterdam tot den dood van Bernard staande gebleven. Zou het niet vreemd klinken, tot de Hugenoten te behooren die moesten vlugten, terwijl huis en firma den titel voeren van de Kroon en men zelfs tot uithangteeken heeft: *Au Buste de Monseigneur, Rue St. Jaques!* Eene fabriek heb ik gezegd, en waarlijk ik heb nimmer meer kopijwerk gevonden dan door hem, som-

tijds kunstig verwrongen om oorspronkelijk te willen zijn. Maar dat men *een geheel werk copiëert* en dat niet bekent, is te grof. Dat werk is de alom bekende *Musentempel* enz., in fol., met eenen tekst in verschillende talen uitgegeven; daarvoor zijn de platen gecopieerd van het werk: *Tableaux du temple des Muses, tirez du Cabinet de feu M. Favereau etc. Avec les Descriptions par Michel de Marolles, abbé de Villeloin A. Paris Chez Ant. de Sommaville* 1655, in fol., 58 platen, een schoon portret van Favereau en een titel. Bij Picart zijn 60 platen en zij zijn verre van zoo schoon te zijn, als zijne modellen. Deze exemplaren zijn bij mij buurlieden.

U. C. KRAMM.

Etienne en Bernard Picart. Omtrent deze twee beroemde graveurs staat in het Woordenboek der Zamenleving o. a. aangeteekend, dat Etienne, na zijne terugkomst uit Rome, zich bezig heeft gehouden, met het graveren der platen voor de groote verzameling, die onder den naam van Cabinet du Roi bekend staat. Eene aanmerking op zijne gravures was, dat hij te veel met sterk water werkte, waardoor zij een minder bevallig voorkomen verkregen. In 1710 ging hij met zijn zoon naar Amsterdam.

De schoonste gravure van Bernard Picart was »de moord der onschuldigen" naar zijne eigene teekening. Weet iemand ook te zeggen wat deze gravure voorstelde? Zijn naam is vooral bekend geworden door het vervaardigen der platen voor het werk »Over de godsdienstige plegtigheden en gebruiken onder alle volken van Bernard en Bruzen de la Martinière," Amsterdam 1725—1743.

Te Amsterdam had hij veel bestellingen van boekhandelaren; deze platen hebben echter niet die uitvoerigheid, welke zijne andere voortbrengselen zoo voordeelig onderscheiden. Hij stierf in 1733. Als geboortejaar wordt ook opgegeven 1663.

Harderwijk. D. W.

Familie Lacoste. In den Navorscher werd meermalen besproken de familie Lacoste. Ik ken het doel dier bespreking niet genoeg om te beoordeelen of als eene bijdrage daartoe kan gelden de mededeeling, dat een Lacoste, behoorende tot de Walen kerk, in het jaar 1755 een voornaam bakker in de Kalverstraat te Amster-

dam was. Ik vond hem als getuige in een proces ten jare 1755 te Amsterdam gevoerd. VR.

Geslachten Mogge Pous en van Stapele, (XIX, bl. 384).

....., Mogge Antonie van Bronkhorst.

Helena Stavenisse — Pieter Pous

Jacob — Jacoba — Cornelia de Jonge [1])

Jacoba Sabina Mogge — mr. Bonifacius Pous

schepen, raad van Utrecht.

Mr. Bonifacius Mogge Pous geb. te Utrecht, pensionaris van Zieriksee, huwt 4 feb. 1759 Johanna Vicentia van Stapele van Dendermonde. Hieruit zou ik besluiten dat slechts mr. Bon. M. P., Pous écartelé met Mogge kon voeren, doordien zijn vader Pous en zijne moeder Mogge heette.

Uit het trouwboek van Zieriksee teekende ik nog wel aan Jan Mogge, wedr., adv., oud-burgr. (1684), raad (1696) huwt in Holland (Delft?) 11 oct. 1686 Anna Pous; maar mr. Bon. M. P. stamt uit dit huw. niet af, want zoo ver ik weet had Jan slechts *twee* dochters 1°. Agatha geh. met Hend. de Beaufort en 2°. Vicentia geh. 3 jan. 1711 met Joh. Balfour. Uit mijne aanteekeningen zie ik, dat Jan Mogge wedr. was van Maria Magdalena Stavenisse (kinderen?) en dat zijne 2e vrouw Anna Pous de dr. was van mr. Bonifacius en Vicentia van der Haar. Doordien de vader van mr. Bon. M. P. ook Bonifacius heette, rijst bij mij de vraag op, of diens vader Pieter Pous niet de zoon kan zijn van mr. Bon. Pous en Vicentia van der Haar en alzoo de broeder van Anna? aldus:

Mr. Bonifacius Pous

Vicentia van der Haar.

Anna geh. 11 oct. 1686 met Jan Mogge — Pieter Pous, Cornelia de Jonge.

Mr. Bonifacius

Jacoba Sabina Mogge.

---

[1]) Was Cornelia de Jonge niet de dr. van Bon. de Jonge en Anna van der Meer

Mr. Bonifacius Mogge Pous.
Joha. Vicentia van Stapele.

Hadden de eerste Bonifacius en Pieter Pous nog meer kinderen?

F. CALAND.

VRAGEN.

Familiewapens gevraagd. Kan iemand ook opgeven de volgende familiewapens, met vermelding der kleuren:

Sa'bert de la Romagne. — Regnon tot Chaligny, — Durias de la Coudraye. — Cordes tot Schotgenham. — Von Barner tot Balouw en Luttenbarnen. — Von Lutzouw tot Bakendorf en Rockendorf. — Quadt van Wickraedt.

Jacob Leeuwens, burgemeester van Nijmegen en Sybilla van der Linden. — Rosa. — Robbé. — Lenseneel. — Sterhemius. — Wijnrich. — van de Putte. — Bisschop.

En zoo mogelijk genealogische bijzonderheden. T.....N.

Albert van Panhuijzen. Scheltema geeft, in zijn Geschied- en Letterkundig Mengelwerk, VI d. I st., bl. 191 volgg., berigt aangaande vijf boekjes, welke in de jaren 1673 en 1674 in Engeland zijn gedrukt en uitgegeven. Het tweede en derde van die boekjes heeft, volgens hem, op de titels: »uit het Engelsch vertaald en gedrukt te Amsterdam bij Albert van Panhuijzen, 1673."

Wat is er meer van dien drukker bekend, en behoorde hij tot het thans adellijke geslacht van van Panhuijs [1]), 't welk in de ridderschappen van Limburg, Groningen en Utrecht is geadmitteerd [2])?

---

[1]) De naam wordt verschillend geschreven, Panhuis, Panhuys, Panhnysen, Panhuijzen. Zie o. a. Gouthoeven, Chron., bl. 214; Tegenw. Staat van Utrecht, dl. II. bl. 172, 201; enz. — Te Leeuw of Zout-Leeuw noemde men de brouwerijen *paenhnyzen.* Zie C. Piot, Notice hist. sur la ville de Léau (Brabant), in den Messager des sciences histor. de Belgique, année 1843, pag. 355, waar die schrijver aanteekent: „Les brasseries y portent nne dénomination singulière: au lieu de les nommer brouweryen, comme dans toutes les provinces flamandes. on les nomme *paenhuyzen.*"

[2]) Wij zeiden: *thans adellijke,* omdat wij, in Welevelds Handboek v. d. Nederl. adel verschillende leden van dit geslacht tot den adelstand verheven, en anderen zonder die bijvoeging, als in de ridderschap geadmitteerd vinden. Die admissie bewijst echter volstrekt niet, dat juist die personen erkend zijn in den adelstand

Zoo ja, kent men zijne ouders en nakomelingen en volgden de de laatsten hem in zijn beroep op?

Het is opmerkelijk, dat de voornaam Albert nog gevoerd wordt door den in Groningen gevestigden tak van dit geslacht, dat ook niet altijd adellijke bedieningen heeft waargenomen, als blijkt uit de Nederlandsche Jaerboeken van 1765, bl. 182—189, waar men leest, dat de Staten-Generaal der Vereenigde Gewesten, in lentemaand des jaars 1765, het octrooi vernieuwden, waarbij mr. Hendrik Æmilius van Panhuys toegestaan wordt de posterij tusschen Maastricht en Aken, voor den tijd van vijftien jaren. Hij was, volgens zijn request aan den Raad van State, »zedert vele jaren, met hunner Hoog Mog. Octrooi gebeneficieerd geweest tot de exercitien met exclusie van alle anderen, van een Wagen- of Chaisen-Posterye, om met Koetsen, Wagen en Chaisen, te mogen ryden van Maestricht op Aken, Keulen, Bon en Koblentz, en *vice versa*, tot commoditeit van de Passagiers, ..., verzoekende, om redenen in de voorsz. Requeste geallegeerd, prolongatie van het zelve Octrooi, om hem, zyne Huisvrouwe, Kinderen en Erfgenamen, Representanten, of derzelver recht verkrygenden." 't Werd hem toegestaan, »met dien verstande nochtans, dat zulks alleen verleend wordt voor de Posterye tusschen Maestricht en Aken en geenszins voor de verdere Plaetsen by des Suppliants Requeste verzocht; dat mede bet zelve Octrooi alleen zal worden geconcedeerd aen den Suppliant, en zich niet zal uitstrekken tot zyne Huisvrouwe, Erfgenamen of Representanten. — De vragt van Maestricht op Aken, op de Postwagen of Chaises, zal — luidens Art. VII van het nieuwe Reglement — voor ieder persoon wezen zes schellingen."

Dit geslacht beweert, meenen wij, af te stammen van dat van Caudenbergh, Coudenberg of Couwenberg, een der zeven bevoorregte regeringsfamiliën van Brussel; 't welk reeds in 1339 op de schepenlijst dier stad (bij Butkens, Trophées de Brabant, tom. II. p. 429 svv.) voorkomt; ook genaamd werd Rollebuck en Pan-

---

Vgl. van Breugel Douglas, Over het adelsregt in de Nederlanden, blz. 43, 44, en Welevelt, t. a. p., o. a. op de Jonge en Steengracht (uit éénen stam) welke familiën nimmer tot den adel hebben behoord, en dus, zonder voorafgaande verheffing, nimmer in eene ridderschap konden geadmitteerd worden.

huse; en in rood drie zilveren torens, 2 en 1, geopend van blaauw, voerde, welk wapen geheel verschilt van dat van van Panhuys [1]).

Uit dezen stam van Coudenberg of Couwenberg sproten denkelijk de Panhuse, amman van Brussel in 1275; Henry Panhuus en Jean de Panhuse, onder de brabantsche edelen of leenmannen vermeld (Butkens, l. c., tom. II. p. 426, tom. I. p. 382, 546); en misschien ook Arnould van den Panhuise, die, in 1426, onder den bouwmeester van Vorst, aan de kerk van St. Sulpitius, te Diest, arbeidde, ten minsten onder de »ouvriers" genoemd wordt, in den Messager des sciences hist. de Belgique, 1856, p. 58.

Van Goethem. Komt het geslacht van Goethem »de sable au chef d'arg. semé de bill: de gu. au lion léopardé du même, lampassé d'azur" uit het geslacht Vilain »de sable au chef d'argent" even als de geslachten: Van den Steene, Briseteste (wapen ?), Vilain gez. Liedekerke, Vilain dict Gand (XIIII letters), van Gent (3 ét: de gu. au chef), van der Moere (gebroken met 't schild van Axel) en van de Voorde (d'or au lion de gu.); zijn er nog meer?

Van wanneer dagteekent het geslacht en waar vindt men er eene lijst van? F. CALAND.

Geslacht en wapen van Lauwerin (Laureijn) — Wapen van Watervliet. Wie deelt mij eenige genealogische berigten en het wapen mede van: nostre ame et feal chevallier, conseiller, maistre dostel et tresorier general de nos domaines et finances Messire Jerôme Lauwerin Seigneur de Watervliet — den indijker van de polders Sint Christoffel (1501), Lauwerin (1503), St. Filippus (1505), denkelijk Oude en Jonge Jeronimus, alsmede, met W. du Croij, van het Zwarte Gat in Cadzand. Van Filips kreeg hij in 1504 octrooi om zijne stad Watervliet te bouwen, waarin hij

---

[1]) Zie voor het wapen van Coudenberg of Couwenberg, Butkens, l. c., tom. II. p. 425; le nouv. vrai suppl. au Nobil. des Pays-Bas, Gand, 1861, p. 138; mémoire hist. et généal. sur la maison de Kerckhove, Anv., 1839, p. 146 (2), — v. Panhuys voert, even als het geslacht v. Waes (zie Navorschers Bijblad, 1855. bl. XCI, en den Boomgaert der Wapenen, Gendt, 1867): in zilver drie zwarte maliën, 2 en 1.

reeds »un ceur d'eglise bel et somptueux" had en in jan. 1505 »aucunes graces, libertez et franchises" om hem te gemoet te komen, zoowel in het bedijken »pour icelluy poldre de St. Philippe", als in het bouwen en stichten »à l'honneur de Dieu d'une ville ferme appellez Philippine", die hij tot eene heerlijkheid verheft met een' eigenen baljuw en schepenen. — Smallegange of te Water geven meen ik een wapen van Watervliet, d'or au sautoir de gu. chargé de 5 rustres (annelets) d'arg." maar dat is het wapen van van der Bergh, heeren van Watervliet; wanneer en hoe werden zij dat? trouwde een van der Bergh met eene erfdr. Lauwerin? Hoe is het wapen van Watervliet? ook 's Graven goed genaamd, zegt wijlen de heer Dresselhuis. F. CALAND.

Oldenbarneveldt; van Crimpen. Kan men mij den naam en toenaam met datum van geboorte, sterven en trouwen opgeven, der moeder van Elias van Oldenbarneveld, 1584 raadpensionaris van Rotterdam? (zijn vader was Gerrit). Zoo ook de namen der ouders van zijn echtgenoot .... van Crimpen? Hunne dochter Johanna van Oldenbarneveld, was 5 julij 1620 gehuwd met Adriaan van den Dussen heer van Oistinghuizen, in 1640 collonel en krijgscommissaris. J. C. V. W.

Veen; de Lange. Kan men mij den naam etc. opgeven der moeder van Adriaan Veen, 1607 burgemeester der stad Gouda? (zijn vader was mede Adriaan). Zoo ook den naam etc. der moeder van zijne echtgenoot, Athalia de Lange? (haar vader was Gerrit, 1594 burgemeester van Gouda). Hunne dochter Elizabeth Veen, was 6 april 1614 in Gouda geh. met Bruno van der Dussen, burgemeester van Schiedam. J. C. V. W.

MENGELINGEN.

Getal van overledenen te Amsterdam van 1701 tot 1800. Uit eene lijst der dooden van het jaar 1701 tot 1800 binnen Amsterdam,

uitgegeven te Amsterdam bij Jan Janszen, boekverkooper in de Nieuwe Lelijstraat bij de Princegracht, Z. Z., blijkt dat het getal der overledenen aldaar in de 18de eeuw doorgaans tusschen de 7000 en 10,000 jaarlijks beloopen heeft.

In 39 van de jaren dier eeuw stierven er tusschen de 7 en 8000.
» 23 » » tusschen de 8 en 9000.
» 14 » » tusschen de 9 en 10,000.

De minste sterfgevallen hadden plaats in

1706—6000.
1798—6406.
1755—6512.
1709—6529.
1735—6533.
1751—6534.
1774—6649.
1703—6666.
1725—6787.
1712—6814.
1717—6922.
1752—6969.
1746—6977.
1767—6999.

Boven de 10,000 klom het getal in

1740—10,056.
1784—10,301.
1788—10,354.
1780—10,536.
1772—10,609.
1733—10,691.
1781—10,889.
1728—11,164.
1800—11,424.
1727—13,751.

Het grootste getal was dus in 1727 en 1800, en het minste in 1706 en 1798.

Het zou niet onbelangrijk zijn, wanneer eene soortgelijke lijst van geborenen in die eeuw aanwezig ware en medegedeeld werd, ter vergelijking. E. A. P.

Zonderlinge wijze van verzenden. In Verzameling van kronijken betrekkelijk de stad en Meijerij van 's Hertogenbosch, vindt men opgeteekend:

Inden iaere dusent CCCC en XCV wert dat silveren groot beelt van sint Jan gegoten en gemaect te Colen in die stat, ende als dat silveren beeldt al bereijt was, soo wert gheleet in een ijdel wijn vat en dat vat wederom becleet in een tonne ofte pijp wijns, vol wijns zijnde, en soo wert dat silveren beelt sonder kennisse van straetroovers ofte snaphanen ten Bosch gebracht, ende werdt voordaen op sekere dagen in die processie rondsomme gedr[illegible]en.

A. C. DE GRAAF.

Een kunstwagen. (Vgl. XIX. bl. 223). De hier aan den voet genoemde Matthias Conrad Pistor was in 1691 te Offenbach geboren, werd geweermaker te Cassel en is beroemd door de vervaardiging van het kunstuurwerk in het Museum aldaar aanwezig. Landgraaf Carel, die ook vroeger in ned. dienst geweest was, benoemde hem in 1728 tot oberzeug-büchsenmeister. In 1745 stichtte hij de vermaarde geweerfabriek te Smalkalden. P. overleed in 1761. Zijne dochter huwde den bekenden literator Casperson, wiens Wilhelm von Oranje voorkomt in Cat. Bibl. M. N. L. II. 325.

Wetenschap. Vondel in een bijschrift op Joan Six (omstreeks 1658) noemt in éénen adem:

Kunst en Wetenschap en Dengd:

de Heer H. J. A. M. Schaepman Pr. in zijn gedicht: »het Lied des Konings" (bij C. L. van Langenhuysen 1869) noemt in éénen adem:

Geweld en Wetenschap en Zonde.

Is van dichterlijk standpunt beschouwd, wetenschap in twee eeuwen zoodanig verachterd, of wie der beide dichters plaatst haar in verkeerd daglicht? C. H. T.

GESCHIEDENIS.

Heidens, Zigeuners te Parijs in 1867. (XVIII bl. 281.) Bij de belangrijke mededeeling over de geschiedenis dezer zwervende horde, ook in vroegere tijden, werden geene afbeeldingen van die togten aangewezen. Niets is meer noodig, dan bij de lezing van de beschrijving dier vreemde tafereelen, waarvan men in het algemeen genomen geen denkbeeld kan vormen, zulke afbeeldingen voor oogen te hebben. Twee eeuwen vroeger, toen die Heidens door Frankrijk trokken, heeft de beroemde Jaques Callot die treffende tafereelen van de zamenleving dezer volken waardig geacht door afbeeldingen voor de geschiedenis bewaard te worden. Het zijn vier zeer groote platen, onder den titel van de »Vier jaargetijden." Al wat in hunne zamenleving voorkomt is daarop getrouw afgebeeld; die optogt te paard, met vrouwen en kleine kinderen enz., wordt voorafgegaan door het hoofd van den stam, inderdaad als een cavalier rijk gekleed; het verdere gevolg is te voet, hunne roofgoederen met zich voerende; alles met verzen enz. toegelicht. Bij de Lente staat: »*Pour ces Boemes le Printems est un tems, — Plus heureux qu'on ne peut croire, — Sans soucy, sans chagrin, sans bien, — Ils trouvent en tous lieux de quoy manger et boire, — Et sont toujours garnis sans qu'il leur en coute rien.*" Deze prenten zijn breed 72, hoog 48 dm. ned. en zeer zeldzaam; zij zijn in mijn bezit en nimmer zijn zij mij in eenige andere verzameling voorgekomen. Callot heeft naar zijne groote prenten kleine in 4° obl. vervaardigd, doch alleen de hoofdgroepen tegen een witten grond gegeven. Hiernaar zijn kopijen andersom door Claes Jansz. Visscher, en later bij G. Valk, doch toen in de breedte wat afgesneden, uitgegeven. Deze kleine prenten zullen aan velen bekend zijn; doch worden in den handel verkeerdelijk onder den naam van *La misère de la guerre* opgegeven, waar ze zeker allen schijn van hebben. Let men echter op

het versje op n° 3, *Au bout du comte ils treuvent pour destin; Qu'ils sont venus d'Aegipte à ce festin*, dan ziet men de Zigeuners, die in vroegere dagen in Frankrijk omzwierven.

U. C. KRAMM.

Een maaltijd in 1766. (XIX. bl. 74). Deze maaltijd was inderdaad rijk; maar eene eeuw vroeger werd er te 's Gravenhage, gedurende het verblijf van Karel II, koning van Engeland, vrij wat meer, en wel op zijn engelsch, door de Staten opgedischt, waaruit blijkt hoe onze voorvaderen wisten te leven en welke opofferingen zij zich in het belang van hun vaderland getroostten. In het *Verhael in forme van Journael van de Reijs ende 't vertoeven van Carel de II, Kon. van Groot-Britt. enz. Sedert den* 25 *Meij tot den* 2 *Junij* 1660 *'s Gravenhage bij A. Vlack,* 1660. fol., leest men op bl. 70 en in de fransche uitgave bl. 60. »Het zal niet buiten propoost zijn alhier een woord te seggen van de maniere, soo den Koning in sijne ordinarise maeltijden gedient wierde, en van den staet der onkosten die men alle dagen voor sijne Majesteyt dede. Wij hebben gesproocken van de Tafel ende op wat maniere de Konincklycke persoonen die daer aen aten, geseten hebben. Men diende deselve anders niet als in groote schotels ovaalse wijse, in vijf gerechten, yder van ses schotels en twaelf tailluren, want men vermeerde de tailluren tweemael in yder gerecht, ende yder schotel was soo sterck, dat men lichtelyck zal konnen representeren de onkosten, die men aldaer dede, wanneer men sal weten datter tot vierentwintigh faisanten in eene schotel waren, ende dat de andere schotels van deselfde forme zijn geweest. Men diende daerenboven vijf tafels voor de Lords ende een voor de Dames, als de Marquise van Worchester enz. alle in vier gerechten ende bijnae soo sterck ende gevult met deselfde spijzen, als die van de tafel van den Koning, uytgenomen een gerecht, dat minder was tusschen de potage ende het gebraden. Alle de confituren soo van de tafel van den Koning als van de Lords ende de Dames, wierden in yder maeltijdt gheplunderd, ende gestelt tot discretie van het volck, 't welck sich ordinaris in groote menichte op die wijzen bij den Koningh liet vinden. Ende men diende niet alleen allerleij delicate wijnen op

de tafels, maer de tappen liepen gestadigh, dach ende nacht ende hielden nimmer op van loopen, soo voor de Engelsche, van wat conditie die mochten zijn als voor alle diegenen welcke daervan quamen versoecken enz." Verder zegt de auteur nog: »Het is verboden te seggen de onkosten dewelcke dien avond gedaen wierden; maer ick geloove dat het mij geoorloofd is alhier te allegeren, de persoon van den Koningh die 's anderen daeghs seyde aen den heere van Wimmenum, dat hij nimmermeer beter gegeten hadde, als op den dach wanneer hij in den Haegh quam, ende dat in alle Maeltijden die men hem gegeven hadde, soo in Vranckrijck als in Spaengien, in Hoog-Duytslandt ende in Nederlandt, alwaer men hem seer kostelijck getracteert heeft, ende onder andere in de Maeltijdt die den Eerst-Hertogh Leopoldus ghedaen heeft in de maendt van Mey 1656, wanneer hij uyt Nederlandt vertrock om na Duytslandt te gaen, *niet een ghesien hadde die eenighsints te vergelijcken was met die, waermede de heeren Staten van Hollandt hem daeghs te vooren gheregaleert hadden.*" — Deze maaltijd heeft zijn lichaam wel, maar zijn geheugen niet versterkt.

U. C. KRAMM.

Hollanders in den Hussitenoorlog. (Vgl. XVII. bl. 163, 233, 267). Zie ook mr. Gerard van Loon, Leenroerigheid van 't Hollandsche Graafschap aan 't Ryk, II stuk, bl. 175—177, 209, 210, Bewysstukken, bl. 52, 81—90, en de aldaar aangehaalde schrijvers. In mijn bezit is een boekje in kl. oct., getiteld [1]: »Belangend den Zugh wider die Hüssen unter dem Röm. Künig Sigismundo. Item den deszwegen zu Nürrenberg gemachten Ahnschlag belangend, Anno 1431. Hüssen Krig;" in welk boekje 't zelfde gevonden wordt wat door van Loon, op bl. 81—90 van zijne boven aangehaalde Bewysstukken, wordt medegedeeld. — Raadpleeg ook van de Wall, Handv. van Dordrecht, I. bl. 13, 14.

M°.

[1]) Misschien ontbreekt de hoofdtitel, want jaar noch plaats van druk worden aangeduid.

A. W. Hoeth. (XIX. bl. 283). Eene levensbeschrijving van dezen te geven kan ik niet, maar alleen aanwijzen dat men hem vermeld vindt in het Vervolg op Wagenaar dl. XL, bl. 145, 146, 160. XLIII, bl. 192. XLIV, bl. 146, 250. Daaruit blijkt o. a. dat hij in 1798 werd benoemd tot lid v. h. Uitvoerend Bewind eerste kamer en in oogstmaand van dat jaar die betrekking, tegen zijn zin, aanvaardde, dat hij tot eersten voorzitter benoemd werd, dat hij in 1801 door een ander als directeur werd vervangen en voorts werd benoemd onder de negen regtsgeleerden van naam, tot lid v. h. Nationaal Geregtshof, zijnde toen procureur generaal over Stad en Lande te Groningen. Hij werd als zoodanig den 1en maart van het jaar 1802 geïnstalleerd.

V. D. N.

Velocipede. Dezer dagen is ons uit de fransche dagbladen medegedeeld: »Als uitvinder van den modernen velocipede noemt men een zekeren Achilles Vivos, Picardiër van geboorte, in leven werkman bij een fabriekant van elastieke kousen te Parijs. Eene vrij sombere geschiedenis wordt van dezen duisteren uitvinder verhaald. Zijn stokpaardje zou hem zoo zeer hebben vervuld, dat hij zijn werk bij zijn patroon veronachtzaamde en slechts van twee stuivers brood per dag leefde. Als eenig werktuig bediende hij zich van een mes, om zijn voertuig van hout zamen te stellen, dat hij in zoo verre voltooide, dat hem op het laatst slechts vijf francs ontbraken om de wielen van ijzeren hoepels te voorzien; maar toen bragten uitputting en ellende hem naar het Hôtel-Dieu, waar hij in 1866 stierf. Daar hij honderd francs schulden naliet, werd zijne sobere nalatenschap verkocht, waaronder ook de velocipede van den uitvinder voor zestig francs.” Ik betwijfel de eer der uitvinding van dien *voetwagen* door de fransche pers zoo gretig verspreid, die alles door romantische inkleeding zich toeëigent. Zoo wat vijf en veertig jaren geleden kwam er geregeld twee malen per week een lid van het Broederhuis te Zeist, Linkwits genaamd en kunstdraaier aldaar, naar Utrecht; het is algemeen bekend, dat hij dien togt met een velocipede aflegde, dat er toen verscheidene jonge lieden zich in dien tusschentijd in de Maliebaan op dat rijtuig afmatten, want toen moesten de

voeten op den grond als loopende werken, wat nu de voeten in trapbeugels verrigten; eenigen hebben er zich toen een aangeschaft, waarvan er nog anlangs bij eene brand in eene stalling een is verloren gegaan. Nooit heb ik toen gehoord en ook niet van Linkwits vernomen, dat het eene nieuwe vinding was, wat hij in een tegenovergesteld geval wel zou hebben bekend gemaakt.

Zoo ik mij niet vergis, herinner ik mij dat in het Mechanics Magazine omstreeks dien tijd zelfs eene velocipede op schaatsen is afgebeeld, achter twee, en voor ééne schaats, door middel waarvan men met de voeten, met ijssporen gewapend, vogelvlug schaatsen kon rijden. Van antieke velocipedes heb ik nooit gehoord, zoo als men uit het courant-artikel toch zou moeten opmaken, doch die redacteurs reiken zoo ver!

U. C. KRAMM.

Begrafenis van prins Willem II. *Lijst en Ordre die in 's Hage en tot Delft de* 7 *Maart* 1651 [1]) *is gehouden geworden, op de uitvaart en begr. van Zijne Hoogheid, de Heere Prince van Oranje, overleeden de* 6 *Novemb.* 1650.

1. Voor eerst de guarde van zijn Hoogh. bestaande in 400 koppen. Zeer staatelijk met sleepende vaandels en pieken de musketten onder de armen, met de trompen nederwaarts hangende.
2. Daaraan de Domestiquen van zijn Hoogh. zoo Edel als Onedel.
3. Twee Keteltrommels.
4. 12 Trompett.s de trompetten behangen met groote kwispels, en wapens van zijn Hoogheid.
5. Een Herault des Armes.
6. La Cornette des Couleurs.
7. La Guidon des Couleurs, zijnde een Veld-Wimpel.
8. Le Heaulme de jouste of den Tournoy Helm met pluimen, gedragen op een korte stok.
9. La Cornette des Couleurs, zijnde een schild met couleuren, en als vooren gedragen op een korte stok.

---

[1]) De begrafenis, eerst op dezen dag bepaald, is echter tot den volgenden dag uitgesteld geworden.

10. Het TournoyPaard, behangen tot der aarden, met couleuren en devisen.
11. Den grooten Standaard met Couleuren des armes.
12. Een Herault des armes.

Hieraan volgen de Paarden en Banieren:

13. Warneston.
14. Herstal.
15. Grimbergen.
16. Craanendonk.
17. Geertruidenberg.
18. Diest.
19. Grave en Lande v. Kuik.
20. Ysselstein.
21. Breda en Polanen.
22. Ter Veere en Vlissinge.

Het Paard. — Met de Banderollen.

23. Leerdam.
24. Buuren.
25. Meurs.
26. Lingen.
27. Chalon.
28. Catzsenellebogen.
29. Vijanden.
30. Dietz.
31. Nassau.
32. Orange.
33. Den Herault met de Wapenen.
34. Le penon des armes, of de Veldwimpel van Wapenen.
35. Le Guidon des armes, of den Veldwimpel van Oorloge.
36. Het Paard van Bataille, geborduurt tot boven de knien, met de wapenen van zijne Hoogh.
37. Den grooten Standaard, vol wapenen van zijn Hoogh.
38. Le Cheval d'Honneur, of het paard van eeren, geborduurt met de volle wapenen van zijn Hoogh. tot der aarde toe.
39. De groote Baniere.
40. Het wapen van de admiraliteit.

De vier Hoofdkwartieren.

41. Leval.
42. Stolbergen.
43. Colligny.
44. Nassau, alle gedragen met order.
45. De Helm en de Kroon op een korte stok.
46. Het volle wapen van zijn Hoogh. met de kroon, en de order van de Jartiere of Kousseband, daarom, gedraagen op een korte stok.
47. Het Rapier in de scheede.
48. De Wapenrok gedraagen op een stok.
49. 't Paard, zijnde het rouwpaard.
50. De Collier, en de Jartiere van Engeland, gedragen op een kussen.
51. Het Zwaard van Souverainiteit, gedragen wordende bloot, met de punt omhoog.
52. De Princelijke Kroon.
53. Den eersten Hofmeester Herault.
54. Hierop volgt het Princelijk Lijk; overdekt met zwart fluweel, staande op een waagen, onder eenen hemel, zeer langzaam voortgetrokken met 8 paarden, alle overkleet met zwart fluweel, tot de voeten, vergezelschapt rontom met veele edelen, graaven en heeren van groote qualiteit; en over wederzijden, de Helbaardiers van zijn Hoogheid.
55. Hierna volgen de Hertogen, Princen en Graaven van 't loffelijk huis van Oranje en Nassau, naast de Bloedverwanten van zijn Hoogh. alle na malkander met lange sleepende mantels.
56. De Ambassadeurs van uitheemse Koningen en Potentaaten.
57. De Hoog. Moog. Heeren StaatenGeneraal van de geuni. Prov.
58. De Ed. Mog. Heeren van de Raad van Staaten.
59. Een Herault met een wapenrok, daarop de wapens van Holland.
60, De Ridderschap, Edelen, en de Steeden van Holland en West-Vriesland, volgende alle in den rouw.
61. De Gecomm. Raaden van de Ed. gr. moog. Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland.

62. De Ed. Moog. Heeren van den Provinciaalen Raad van Holland en West-Vriesland.
63. De Ed. Moog. Heeren van den Hoogen Raad.
64. De Ed. Moog. Heeren van de Graaffelijkheids Rekenkamer in Holland.
65. De Magistraat der stad Delft.
66. De Magistraat van 's Gravenhage.
67. De Pred. der stad Delft.
68. De Pred. van 's Hage.
   Deeze Collegiën alle zeer staatig in de rouw.
69. Daaraan volgde de 6 comp. schutters van 's Hage, meede met sleepende vaandels en pieken, de musquette onder de armen met de trompen nederwaarts hangende; de officiers alle in de rouw, die de trein volgde, tot buiten de Haag, aan 't Zieke of Leprooshuis, alwaar stonden, een groote menigte van carossen, wagens en paarden, alle in 't zwart overkleed, voor de edelen en heeren, die den weg langs zeer staatig malkander volgden tot Delft toe, alwaar de schutterij in de wapenen zijnde, het lijk convoijeerden tot aan de Nieuwe Kerk.

Naar een oud handschrift. A. C. DE GRAAF.

Aardenburger predikanten. (XIX, bl. 244; vgl. bl. 386). Uit de bij mij voorhanden zijnde bronnen, zoude ik den heer Roos nog al verscheidene mededeelingen kunnen doen tot het completeren van zijne naamlijst. Om evenwel hier niet te uitvoerig te worden, stip ik te dien einde alleen het volgende aan:

Johannes Antonie Santbergius. Zie Nav. IV, 123, Bijdr. Z. Vl. III., 189.

Zeger Pit. Zie Bijdr. Z. Vl. III, 192; Vrolikhert, 402; Ermer., Z. Oudh., VIII, 83.

Charles Everwijn, als prop. tot pred. te Breskens bevest. 3 maart 1624 door ds. Miggrode, vertr. van daar als F. D. pred. naar Aardenburg in 1626 en nog ten zelfden jare als pred. naar de W. gem. te Gouda. Zie Vrolikh. 62; Schotel I, 329 en Nav. XIV, 376.

Caspar Adriani Parduyn. Zie Nehal. 1850, 280; Zeeland 1856, 217, en de la Rue, 131 enz.; zoo mede Vrolikh. 85, 114, 355—356, 365, 396.

Petrus Regemorterus. Zie Vrolikh. 62; Nav. X, 64, ib. XIV, 376. Hij werd, als prop. cl. Walch., in 1627, F. D. pred. te Aardenburg.

Johs. Trelcatius sedert 1624 W. pred. te Groede, werd van daar als F. D. pred. te Aardenburg beroepen, en 11 april 1629 bevestigd, overl. alh 30 nov. 1635.

Johs. le Clercq, als F. D. pred. te Aardenburg bevestigd 11 mei 1636, vertr. in 1640 naar Oostkapelle. Zie Ermer. Z. Oudh. I, 121.

Matthias van de Voorde, als ned. pred. te Aardenburg bevest. 28 dec. 1636, vertr. naar Bekerke, werwaarts hij 29 mei ber. en ald. 31 julij 1639 bevest. werd door ds. Guils. Apollonius, pred. te Middelburg, overl. ald. 9 maart 1649. Zie Kerker. actaboek te Bekerke.

Leonardus Koekebakker, werd hier F. D. pred. in 1640, bevest. 27 oct. en in 1644 overl. of vertr.

Florentius Michielsen, alh. als ned. pred. bevest. 21 julij 1641, doch legde nog ten zelfden jare den dienst neder, uit hoofde van zwakheid.

Abr. Heydanus, adj. pred. te Poortvliet, vandaar herwaarts beroepen, en 29 dec. 1641 bevest.; te Sommelsdijk stond hij van 1642—1670. Zie Boers, Flakkée, 251.

Daniël Gravius, stond te Formosa 1647—1651. Zie Buddingh, Naaml. pred. O.-Indië bl. 30, en verder Renier, Naaml. Veere, bl. 8.

Abraham de Lannoy, als W. prop. tot F. D. pred. te Aardenburg ber. 3 mei 1645 en 1 junij bevest.; vertr. in 1648 naar de W. gem. te Leiden, en vandaar naar de W. gem. te Amsterdam beroepen, overl. hij, nog vóór zijn vertrek, in 1655.

Guil Reynvaan, te Aardenb. bev. 14 april 1647, vertr. 3 april 1661 naar Zieriksee, waar hij in 1681 overl. Zie v. d. Velde, Jubelr. en Naaml. bl. 208.

Petrus Agache, als W. prop. tot F. D. pred. te Aardenburg ber. 8 dec. 1648 en 21 febr. 1649 bevest., vertr. in 1650 als W. pred. naar Leiden, alwaar hij in 1662 overl.

Petrus Buceus, Sam. fil., als F. D. pred. te Aardenb. ber. 8 maart en bev. 1 mei 1650, overl. alh. 1674. Zie ook Cadsandria, 1857, bl. 8.

Benjamin de Lannoy, als ned. pred. te Aardenb. ber. 24 junij

en bev. 21 aug. 1661. Emerit. geworden 18 dec. 1666 en overl. 1668.

Jacs. de Cliever. Zie Vrolikhert, 176—179, en Maandschr. Sluis, 1823, bl. 117, alsmede Vrolikh. 39, 227 en 285, en Nav. XIV, 377.

Hendrik Berdenius, van Sluis in 1664, ber. naar Vollenhoven, week van daar in 1672, en werd nog in dat jaar pred. te Retranchement. Zie Moonen, Naaml. van Overijssel, bl. 78—79, en Naaml. pred. Sluis, en Vrolikh. 132.

Paulus Hulsius, (zoon van Antonius, laatst hoogl. te Leiden) geb. te Breda 25 dec. 1655, als prop. cl. Walch. en theol. doct. ber. te Aardenb 5 april en bev. 16 junij 1675, vertr. 1678 naar Middelburg en in 1691 vandaar naar Groningen, waar hij als prof. theol. in 1712 overl. (14 januarij?). Zie v. d. Aa, Biogr. Woord. VIII, 1444—1450; Glasius, Godgel. Nederl. II, 155—156, enz. enz.

Petrus Sylvius du Bois. Zie Zeeland 1852, 209, en 1853, 221.

Johs. Hulsius theol. doct. (broeder van Paulus vornd., alh. ber. 27 april en bev. 15 mei 1678, vertr. naar Oostsouburg, ald. ber. 1 jan. en bev. april 1681; vervolgens naar Middelburg ber. 16 mei en bev. 15 aug. 1688, overl. hij ald. julij 1695. Zie ook Boekzaal febr. 1734.

Petrus du Bois. Zie Scharp, Cost. v. Axel, II, 222 en v.v.

Jacobus Fruytier, Isaacsz. Zie de la Rue, 58; Vrolikhert, 195, 199, 58 en 144; Ypey en Dermout III, 181—187, 202, en v. Harderwijk, Naaml. Rotterd. bl. 63—64 en Boers, bl. 154.

Jacs. Henrs. de Vriese, als prop. cl. Z. Bevel. ber. te Philippine 23 sept. en bev. 4 nov. 1685, door Petrus Laccher, pred. te Middelburg, vert. in 1688 naar Aardenburg. (Gedrukte Naaml. Philippine, no. 9). Te Aardenb. ber. 16 maart en bev. 31 julij 1688; vandaar ber. te Leeuwarden, classic. approb. 3 febr. en intr. 4 mei 1690 met Ps. 34: 12, werd lid der cl. 12 do. en overl. 1694. Zie Laurman, Naaml. pred. cl. Leeuw. blz. 18.)

Jacs. van der Ploeg, alh. ber. 11 aug. en bev. 1 oct. 1690; overl. 1 januarij 1695.

Willem Aelst. Zie Nav. I. 284, en II, 77, 137 en 198.

Jacobus Ratel, geb. te Goes, als prop. cl. Z. Bevel. ber. te Aardenb. 27 april en bev. 27 julij 1698; ber. te Ovezande en Driewegen 6 aug. en bev. 8 oct. 1702; ber. te Oostsouburg

3 nov. 1709 en bev. 9 febr. 1710, intr. met 2 Cor. 5: 19—20, overl. ald. in mei 1739 Zie Boekz. febr. 1734; Vrolikh. 203. Hij werd prop. cl. Z. Bevel 12 april 1695. (Zie Cl. Acta Z. Bevel M. S.)

François Sohier, van St. Anna ter Muiden, ber. te Aardenb. 3 mei en bev. 28 aug. 1701; ber. te Goes 1 april 1703, en tevens 28 maart 1703 te Oostkapelle, welke laatste ber. verviel. Hij overl. te Goes reeds 20 julij 1704 en werd 25 d. in de kerk ald. begr. Zie Cl. Acta Z. Bevel en Begraafreg. te Goes, M. S.

Johannes Andriessen, Andriesz., geb. te Middelburg 12 febr. 1682. Zie zijn uitvoerig levensberigt in Boekz. aug. 1747. Hij huwde in maart 1706 te Aardenburg. Cornelia Pieternella Brouwer, die 25 dec. 1724 te Goes overl., en hertr. 25 junij 1726 te Goes met Digna van Angeren, wed. van burgem. Adolf Westerwijk. Hij overl. te Goes 7 junij 1747 en werd 11 do. in de kerk begr. waar ook zijne wed. 15 aug. 1749 werd bijgezet. (Trouw- en begr. regist. te Goes, M. S.)

Marcus Boerhave, geb. van Leiden, overl. hier 16 jan. 1724. Zie zijn levensberigt in Boekz. maart 1724, bl. 368—369.

Johannes Bentle, als prop. cl. Walch., ber. te Aardenburg 29 junij en bev. 5 sept. 1706, afsch. 7 aug. 1712, als ber. te Ellewoutsdijk, waar hij 23 jan. 1718 overl. Zie Boekz. april 1718.

Ernestus Engelbertus Pröbsting, als prop. ber. te Aardenburg 9 aug. en bev. 6 nov. 1712, afsch. 5 julij 1716, als ber. te Heenvliet, vertr. van daar 1729 naar Heusden, waar hij 1749 tevens rector der lat. sch. werd. Zie Boekz. aug. 1731, dec. 1751 en jan. 1768, julij 1716.

Samuel Rodding van Laar, overl. alh. 18 maart 1723. Zie Boekz. junij 1723.

Johs. Zutterman, overl. hier in zijne geboorteplaats 3 junij 1725. Zie Boekz. maart 1724 en junij 1725.

Jacobus Obreen, werd prop. cl. 's Gravenhage 25 maart 1720 (Boekz. april 1720). Ber. tot pred. te Philippine 7 julij en bev. 2 nov. 1721 door Georgius Preyers, pred. op den Hoek, nam hij van daar afsch. 24 junij 1725 met Hand. 20: 31—32, als ber. te Aardenburg 28 febr. 1725, bev. 1 julij door Abdias Hattinga, pred. te Sluis, met Jes. 62: 6—7, intr. met Openb. 1: 4—5a; verroepen naar Hulst 8 junij 1728 en ald. overl. 5 dec. 1737.

Zie Naaml. Philippine; Cl. Acta Z. Bevel. en Boekz. junij en sept. 1725, maart en april 1725, junij 1728 en julij 1730, bl. 97.

Abraham Kalenberg. Zie Boekz. maart, sept., nov. en dec. 1725 en febr. 1726. Hij overl. alh. 4 aug. 1744, Cath. Zutterman als wed. zonder kinderen nalatende.

Antonius van Deinse, Adr. fil. Zie Boekz. febr. 1752 en voor zijne hulppredikers, Johannes Kuytert en Wouter van Waning, Boekz. oct. 1759 en april 1760.

Isaac Lingius, alh. staande, ber. te Oostsouburg 21 oct. 1748, bed. en zich verb. 8 dec. met Ps. 143: 10—11a; werd bevest. te Essequebo 9 jan. 1763. Zie Boekz. jan. en maart 1749, febr. 1752 en nov. 1765.

Arnoldus van der Voort. Als prop. cl. Amsterdam te Aardenb. ber. 13 maart 1757, stond hij hier 12 junij 1757— 17 aug. 1760; te Hilversum van 14 sept. 1760—1766, en te Staphorst van 1766—1775. Emerit. en overl 1798. Zie Moonen, Naaml. Overijss. bl. 73, en Boekz. febr., april, mei en junij 1757, junij, julij, oct., dec. 1760.

Cornelis Vos, zie Boekz. jan., maart, april, junij en julij 1749, april 1761, maart 1764. Te Arnemuiden deed hij 9 maart 1774 eene jubelpredicatie, wegens de verheffing van die plaats tot eene stad, door prins Willem I, uit Ps. 126: 1—4. Hij overl. ald. 28 jan. 1776. Zie Middelb. Cour. van 12 maart 1774 en 30 jan. en 22 febr. 1776.

Petrus Moens, cand. cl. Franeker, ber. 1 aug. 1757 te Cubaard, c. a., class. approb. 7 d° en bevest. 20 d° door B. Jorna en S. Faber, predikende de laatste uit Col. 4: 17, intr. 27 d° met Ps. 86: 11. Zie Greydanus, Naaml. cl. Franeker, bl. 6, ook Boekz. aug. 1757, aug. 1758 en jan. 1759.

Johs. Zuidhoek van Laren, als prop. cl. Walch. ber. te Aardenburg 17 nov. 1765. Zie Boekz. dec. 1765, en voorts v. Harderwijk, Naaml. Rotterd., bl. 92—93.

Isaäc Marant, als prop. cl. Tholen en Bergen op Z. ber. tot adj. pred. te Aardenburg 14 aug. 1772. Zie Middelb. Cour. 18 d°. Hij nam zijn rust van nov. 1780 tot april 1792, en woonde eerst te Ritthem en daarna te Vlissingen. Als weduwnaar van Cath^a. Anna Paplay, hertr. hij 6 april 1782 te Ritthem, met Joh^a.

Schietekatte, die 19 sept. 1807, bijna 75 jaar oud, te Biervliet overl. Zie Trouwb. te Ritthem en Middelb. Cour. van 22 sept. 1807. Voorts Boekz. febr. en mei 1792, oct. 1793, nov. 1796, maart 1799 en mei 1809, Als emer. pred. overl. hij in 1814. en eindelijk:

Adriaan Uyttenhoven, Dirkz. geboren te Naarden 27 oct. 1759, oefende zich aan de lat. sch. te Wageningen en studeerde te Utrecht. Als prop. werd hij 1785 pred. te Heer Simons haven en Biert. en vertrok naar de protest. gem. te Antwerpen of den Brab. Olijfberg in 1788. Vandaar als adj. pred. te Aardenburg ber. 9 dec. 1790, bev. 15 mei 1791 door Jacob Renier, pred. te IJzendijke, met I Petr. 5: 2, 3, intr. met I Thess. 1: 1^b. Ber. te Brouwershaven 12 nov. 1796 en ald. bev. 29 jan. 1797, emer. en afsch. 26 junij 1831 met II Thess. 3: 16^a, overl. te Vlissingen 8 mei 1839. Zie Boekz. febr. en junij 1791, julij 1831, en Middelb. Cour. van 10 febr. 1791; Zeeland, 1855, bl. 62 en v.v.

Waalsche predikanten.

Nicolaas Chalaire, overl. te Aardenburg 21 junij 1740. Zie Boekz. julij 1740.

Jean Elie Palairet, als prop. te Doornik ber. te Aardenb. per. ex. te Leeuwarden in sept. 1741 en 22 oct. bev. door Abrah. du Lignon, W. pred. te Groede, met Titus 1: 7, intr. met 1 Thes. 5: 25, werd van hier verroepen naar Doornik in 1749. Zie Boekz. aug. en dec. 1741 en mei 1749.

Jean David d'Estandeau, werd prop. te Utrecht junij 1747, ber. te Aardenburg januarij en bev. 2 mei 1751 door Jean Mazel, W. pred. te Vliss. met Hand. 20: 28, intr. met 2 Cor. 2: 15, 16, afsch. 9 dec. 1753 met 1 Thes. 4: 1; ber. Schiedam 8 oct. 1753 en ald. bev. 20 januarij 1754, eindel. ber. te Middelburg 4 dec. 1768. Zie Boekz. aug. 1747, jan. en julij 1751, febr. 1752, nov. 1753, maart, april 1754 en dec. 1768.

Jean Isaäc Sporon, als prop. ber. te Oostburg 1751, vervolgens te Paramaribo van 20 febr. 1752 — 1 julij 1753, ber. te Aardenburg en bev. 23 febr. 1764 door Jacob Masson, F. D. pred. te Sluis, met 1 Petr. 5: 1—4, intr. met Ps. 48: 16^b. Ber. te Dahlem 17 nov. en te Sas v. Gent 4d°. 1764, bij laatstgen. gem. bev. 8 junij

1766, en ald. ontsl. 19 sept. 1767, als ber. tot pred. te Berbice. Zie Boekz. junij, julij, nov. en dec. 1765, en Kerker. actab. W. gem. Sas v. Gent.

Jean Henri Grob, als W. pred. te Paramaribo, werd emeritus in januarij 1783. Zie W. Indie, 1e afl. bl. 22.

Nicolas Henri Hartman, geb. te Groningen 4 sept. 1743, aan de lat. sch. ald. naar de academie gepromoveerd 10 julij 1760, werd prop. te Groningen en ber. bij de W. gem. te Groede, per. ex. te Vianen 4 sept. 1767 en bev. 11 oct. 1767 te Groede door J. J. Bourcard, W. pred. te Oostburg, met 1 Tim. 6: 12, intr. Rom. 1: 16, afsch. 8 junij 1772 met 1 Thess. 4: 1; ber. te Aardenburg 3 febr. en bev. 21 junij 1772 door J. Masson, F. D. pred. te Sluis, met 2 Cor. 4: 7, intr. met 2 Thess. 3: 1. Ber. naar Zieriksee, en ald. bev. 7 aug. 1774 door ambtgen. J. Th. Griot, met Spreuk. 11: 30, intr. met Coloss. 1: 28. Ald. vierde hij 12 oct. 1817 gedacht. van zijnen vervulden 50 j. ev. dienst, met Ps. 71: 8, 9 en 8 aug. 1824 van 50 j. verblijf, met Ps. 116: 12. Hij overl. ald. 29 oct. 1826, en zijne echtgen. Suzanna Cath.ª Hogendorp. geb. op den Bommel, kort te voren, n. l. 27 sept. 1826, oud 70 jaar. Zie Boekz. julij 1760, nov. en dec. 1767, aug. 1772 en nov. 1817.

Joseph François werd toegelaten junij 1776, en overl. febr. 1802. Zie Synod. acta des Eglises wallonnes.

Cl. Ant. Bourdon toegel. sept. 1782 en ontsl. 1787. Zie ald.

J. L. G. Winter van Voorburg werd toegelaten sept. 1785, sedert 1786 pred. te Aardenburg, ber. te Heusden, gaf 2 oct. 1796 daarvan te Aardenburg berigt, en dat hij zulks aangen. had, predikende afsch. 16 d° met Heb. 13: 7ª, bev. te Heusden, door zijn schoonbroeder, ds. Hartman, pred. te Zieriksee met Hand. 20: 28, intr. met Joh. 20: 26ᵇ. Sedert 1 Julij 1804 pred. te Tholen; emeritus verklaard en afsch. bepaald op 12 nov. 1815, doch verhinderd door ernstige ziekte, hem 9 d° overvallen. Hij was toen 60 jaar oud.

In de voorber. wetensch. had hij zich aan de lat. school te Vlissingen geoefend. Zie Boekz. april 1770, nov. 1796 en dec. 1815, alsmede Synod. acta, églises wall.

J. VAN DER BAAN.

Aardenburger predikanten. Alhoewel het moeielijk zal zijn, aan het verlangen van den heer G. P. Roos te voldoen, wil ik mededeelen hetgeen mij is voorgekomen, als:

Jacobus de Cliever. Over hem, zie Vrolikhert Vliss. Kerkhemel bl. 176, alwaar echter de juiste tijd van zijn beroep in 1672 naar Zoutelande niet wordt vermeld.

E. E. Probsting. Volgens J. Brans Kerk. register bl. 130 kwam hij 1717 te Heenvliet.

Charles Everwijn was een broeder van Samuel, dien hij waarschijnlijk te Gouda verving, die den 5 september 1626 te Dordt werd beroepen, zie Soermans Kerk. register bl. 4, en Schotel Kerk. Dordrecht, dl. I bl. 329, Vrolikhert bl. 62 en 63, alwaar ook Petrus Regemorter wordt vermeld.

Pierre Bucée. Soermans Kerk. register bl. 92, noemt hem Petrus Buceus Samuelis fil, 164. predikant te Asperen, vertrokken naar Aardenburg 1650.

Corneille Bossche. In La Confession de foy des Eglises reformées des P. B., uitgave 1759 pag. 129, wordt hij genoemd Bossche confirmé dans l'Eglise d'Ardenburg par M. Duval pasteur d'Oostbourg le 30 juin 1704.

Joseph Causomadecq of, volgens genoemde Confession, Casaudomecq, confirmé à Cadzant 16 juillet 1714.

Jean Elie Polairet. In de genoemde Confession komt voor Elie Palairet proposant 1738.

Jean Henri Grob proposant 1764, appellé a Aardenbourg 1766.

Nicolas Henry Hartman, in de Confession genaamd Henry Hartman, appellé à Groede 1767. V. D. N.

Aardenburger predikanten, Adriaan Uyttenhooven (niet Uyttenhove), predikant te Antwerpen, is den 9 december 1790 tot adjunct-predikant te Aardenburg beroepen, ter vervanging van den naar IJzendijke vertrokken ds. J. Renier (later, meen ik, predikant te Veere). Deze bevestigde mijnen schoonvader Uyttenhooven te Aardenburg den 15 mei 1791 (niet 1792, zoo als de heer Roos opgeeft). Nadat ten volgenden jare de predikant J. Marant van Aardenburg naar Oudelande vertrokken was, viel Uyttenhooven als effectief predikant in en werd daarover »door den kerkeraad ge-

complimenteerd" (eigenh. aant.) 6 april 1792. Den 12 november 1796 werd hij beroepen te Brouwershaven en predikte afscheid 15 januarij 1797 (niet 1802, zoo als de heer Roos opgeeft).

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

Aardenburger predikanten. De heer G. P. Roos ontvangt hierbij eenige weinige der door hem verlangde berigten. De Handelingen der Waalsche Synode, door mij geraadpleegd, geven niets verder op, dat voor zijn doel dienen kan. Alzoo vergenoege hij zich met dit onvolledige, dat misschien tot het beschreven oogmerk niet geheel zonder waarde is.

Dat Charles Everwijn, broeder van Samuel Everwijn, hollandsch leeraar geweest is, en daarna waalsch predikant te Gouda, kan men leeren bij Schotel kerkel. Dordrecht bl. 329 1 dl. De datum van zijn overlijden is niet bekend.

Over het geslacht van Regemorter raadplege men het uitvoerige berigt door den beroemden Prony, (waterbouwkundige) geplaatst in de Biographie Universelle van Michaud T. XXXVII, p. 226.

Leonard Koekebakker neemt afscheid van de gem. Aardenburg in 1645.

François de la Rossaguerry, vroeger predikant te Mont Michel in Frankrijk, werd in 1685 te Aardenburg beroepen, en overleed aldaar in 1689. De predikant Rossaguerry ontving zijn tractement op betaalsrol van den Raad van State. Hij overleed nog vóór 1689 en liet eene weduwe na in behoeftigen toestand, aan welke de Waalsche Synode in 1690 een onderstand verleende van *f* 100.

Pierre de Salve, vroeger predikant te Ile de France werd in 1687 te A. aangesteld en komt voor in de Handelingen van de Waalsche Synode (Heusden en Amsterdam 1690) als *absent d'Aardenbourg* in beide Synodussen *pour cause connue.* Hij was benoemd, om de Synode van 1689 met eene leerreden te openen, doch heeft zich van dien last niet kunnen kwijten, daarin door ziekte verhinderd. De dag van zijn overlijden?

Simon d'Albiac, vroeger pasteur de Marcols en Vivaray, beroepen te A. in 1698, overleden in 1703.

Corneille Bossche of Bois tot proponent aangenomen in mei 1704, in hetzelfde jaar te A. beroepen, overleden in 1719.

J. Casaudomec beroepen te Cadzand in 1713, te Aardenb. in 1719, overleden 1731.

Nicolas Chalaire in 1723 als proponent tot predikant beroepen te Grave. Vandaar is hij in 1731 naar Aardenburg beroepen, en aldaar in 1740 overleden.

Jean Elie P*a*lairet niet P*o*lairet, volgens doopregister van de Waalsche kerk te Rotterdam aldaar gedoopt den 30 octob. 1720. Hij was zoon van Elie Palairet en Marie Emilie Du Chêne. In 1741 komt hij voor als proponent en beroepen te Aardenburg. Vandaar vertrok hij in 1749 naar Tournay, en overleed in 1770. Men zie over hem Saxe Onom. Lit. T. 8, p. 150 en Weiss in suppl. Biographie Universelle T. 76, p. 240.

Jean Isaac Sporon in 1751 te Aardenburg Waalsch predikant, in 1752 vertrokken naar Suriname; terug te Aardenburg in 1754, in 1766 weder vertrokken naar Sas van Gent, overleden in 1788 of 1789. Over hem en zijn geslacht geeft Ph. J. Wenz (pred. te Embden) berigt in Reformationsrede, 1819, s. 138.

Jean Henri Grob als prop. beroepen te Aardenburg in 1766. In 1772 is hij vertrokken naar Paramaribo en ald. overleden.

Jean Maurel in 1772 te Cadzand beroepen. In 1774 te Aardenburg, in 1777 te Sluis in Vlaanderen.

Cl. Ant. Bourdon, als proponent beroepen in 1782 te Aardenburg, in 1785 te Tholen. In 1789 beroepen naar Amsterdam als pasteur catéchiste, en aldaar overleden in 1825.

Leonard Guillaume Winter de Voorbourg in 1785 beroepen te Aardenburg, in 1796 te Heusden, in 1804 te Tholen, emeritus verklaard in 1814, overleden in 1817. QUIESCENDO.

Aardenburger predikanten. Ds. Daniel Gravius werd op daartoe bekomen magtiging van de vergadering van 17en door de kamer Zeeland als predikant uit de classis Zeeland voor den indischen dienst aangenomen in 1644. Hij kwam het volgende jaar op Batavia en verscheen op den 19 julij in de vergadering van den kerkenraad aldaar. Hij bleef bij de gemeente aldaar werkzaam tot 1647, toen hij op zijn verzoek naar Tayouan op Formosa werd overgeplaatst. Hier verscheen hij in de kerkenraadsvergadering den 17 junij en was op dit eiland tot 1661, toen hij naar Batavia

terugkeerde. Hier verbleef hij tot 1654, wanneer hij in het voorjaar naar het vaderland vertrok. Het bovenstaande is getrokken uit de papieren der O. I. C. Volgens Valentijn gaf hij in 1662 te Camp-Vere in het licht: Het formulier des Christendoms in het Formosaansch en Nederduitsch. LABORANTER.

Uitloving eener geldsom voor het aanwijzen van schrijvers en uitgevers van boekwerken. In de Cronijcke ofte korte waere Beschrijvinge der stad Rotterdam door S. Lois, vind ik aangeteekend: 1617. Op den 8 december is hier een Placaet gepubliceert wegen de Staten Generael, over een Boeckje de *Weeg Schael* genaemt, en daer wert 1000 Gl. op den Auteur en 600 op den Drucker gestelt.

In: Tafereel der stad Haarlem door Cornelis de Koning: »Zoo is 't, dat Mijne Heeren van den Geregte voornoemd, mits dezen beloven een premie van een honderd gouden rijders, aan den gene, die den Auteur, Drukker of Uitgever van 't voorsz Libel zal weten aan te wijzen, zoo dat dezelven in handen der Justitie mogen geraken, en van het fait overtuigd worden; zullende des aanbrengers naam niet alleen worden gesecreteerd, des begeerende, maar daar en boven aan denzelven toegezegd, ingevalle hij door zulks aan te brengen somwijlen van zijn brood of kostwinning mogt worden beroofd, van Stadswege zijn leven lang gedurende, ofte tot zoo lang, dat aan denzelven eene behoorlijke kostwinning kan worden bezorgd, redelijk te zullen worden onderhouden."

In: Beknopte Historie der Onlusten in de Nederlanden: »Ook beraamden H. H. Moog. op den 24sten een Placaat tegen voorn. Lasterschrift; en beloofden daarin een premie van 1000 gouden Rijders aan den ontdekker van den Maaker, Schrijver of Drukker, en vergeevenis, indien hij medepligtig was; verbiedende verder het verspreiden van het zelve op een boete van 1000 Gl. De Staaten van Utrecht, gaven een Placaat daartegen uit op den 23sten december, insgelijks een premie van 1000 gouden Rijders aan den ontdekker beloovende; het zelfde deeden de Staaten van Holland op den 10den januarij 1783.

Dit laatste geschrift was: *Brief over de oorzaaken van 's Lands ongeval, gevonden tusschen Utrecht en Amersfoort.*

Het voorlaatste was getiteld: *Antwoord aan den Schrijver van den Vrijmoedigen Raad, aan de Inwoners van Nederland in 't Algemeen, en aan de Burgerij van Haarlem in 't bijzonder.*

Zijn er hier te lande meer voorbeelden van? zoo ja, dan zal het mij aangenaam zijn daarvan opgave te krijgen.

A. C. DE GRAAF.

VRAGEN.

Leeken en geestelijken. Volgens Buddingh, Archief voor Ned. Oudh. Gesch. en Letterk., bl. 16, werd in de middeleeuwen gezegd: »Er is geen meer verschil tusschen een mensch en een beest, dan tusschen een geestelijke en een leek."

Wie heeft den leeken dat compliment gemaakt? s.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Medaille van P. v. Abeele. Acht gouden bruiloften in de familie van Loon. (III. blz. 6. 370. XVIII. blz. 512. XIX. blz. 119). De acht gouden medailles, ter gelegenheid van even zoovele gouden bruiloften, van a°. 1621 tot 1726 in de familie van Loon gevierd, — waarvan er zeven op de door den heer C. Kramm vermelde plaat van J. Goeree zijn afgebeeld, doch de laatste van latere dagteekening is, dan die plaat, zijn de volgende als van:

1. a°. 1621. Marten Ruijckhavers, burgemeester van Haarlem enz. en Alit van der Laan. Zij waren de schoonouders van na te melden Hans van Loon. De medaille bestaat ook in zilver, en werd onder de gasten rondgedeeld. Hoewel de dag van het feest op 26 oct. 1620 inviel, heeft de viering eerst bijna een jaar later, op 26 sept. 1621, plaats gehad. Deze penning is niet alleen beschreven, maar *ook afgebeeld* in den Navorscher III. blz. 6, 370; iets, dat thans navolging verdient, voor andere zeldzame medailles. Bij J. Kok, Vaderl. Woordenb. wordt deze medaille vermeld in dl. XXIX. blz. 139 op »Geslacht van van Loon."

2. a°. 1647. Hans van Loon en Anna Ruijckhavers. Bij Kok beschreven t. a. p. blz. 140. Catal. De Smeth n°. 1438. (lees daar 50 in plaats 25). Bestaat ook in 't zilver.

3. a°. 1659. Cornelis Graswinckel en Maria van der Dusse. Terwijl de vroegere en latere hier vermelde medailles gestempeld zijn, is deze slechts gegraveerd en veel kleiner. 't Is mij onbekend, of zij ook in 't zilver voorkomt.

4. a°. 1674. Nicolaas van Loon en Emmerentia van Veen. Bestaat ook in 't zilver. Bij Kok beschreven t. a. p. blz. 141 en 142. Catal. De Smeth n°. 1831.

5. 1694. H. Graswinckel en A. Halters.

6. n°. 1706. Adriaan van Loon en Cornelia Hunthum. Bestaat ook in 't zilver. Behalve de wapenschilden dezer echtelingen, merkt men ook die op van Ruijckhavers en van der Laan — van Loon en Ruijckhavers, en van Loon en van Veen. Bij Kok beschreven t. a p. blz. 142. Catal. De Smeth n°. 2507.

Bij hun huwlijk in 1656 was aan de gasten de zilveren medaille, met toepasselijk gegraveerd kantschrift, rondgedeeld, op het schenken van Wapen en Kroon aan Amsterdam, door P. v. Abeele vervaardigd. Zie boven ons artikel blz. 119.

7. a°. 1722. Pieter van Loon en Agneta Graswinckel. Bestaat ook in 't zilver. Kok t. a. p. blz. 146 vermeldt, dat in het geslacht dezer vrouwe reeds twee gouden bruiloften waren gevierd; waarop de n°. 3 en 5 (zie hierboven) zullen vervaardigd zijn. Voorts is deze medaille afgebeeld en beschreven in 't Vervolg op van Loons penningwerk n°. 71, met vermelding, dat er van deze medaille ook gewag wordt gemaakt door K. van Alkemade en P. van der Schelling, Nederlands Displegtigheden, dl. I. blz. 207. (Mr. Gerard van Loon, wiens penningwerk zijn naam draagt, stond slechts in verwijderde familiebetrekking met de hier voorkomende familie van Loon).

8. a°. 1726. Arent Vink en Anna Nieupoort. Deze was eene kleindochter van voormelden Hans van Loon. In het Vervolg op van Loon komt deze medaille onder n°. 72 voor, met vermelding, dat zij ook afgebeeld en beschreven is bij K. van Alkemade en P. van der Schelling, dl. I. blz. 208.

Dit laatste gulden feest spant zeker de kroon, als dubbel merk-

waardig, zooals de keerzijde dezer medaille door het volgende opschrift aantoont:

Het vyftig yarig bruylofts feest
Is selden oyt beleeft geweest,
Van hem, die doen hy is getrouwt,
Ruym een en veertig yaar was ouwt,
Nochtans met soo gewenste vreugt
De goede Godt ons nu verheugt.

De feestvierende gouden-bruidegom was dus toen ruim 91 jaren oud.

Deze acht gouden medailles nu, worden bij een lid der familie van van Loon te Amsterdam, Douare. W. van Loon — van Winter, te zamen bewaard, elk in een ivoren doosje, sommige in bodem en deksel met geschilderd portret in miniatuur; en deze doosjes, op elkander geschroefd, vormen één geheel, in de gedaante van een koker.

J°. DE VRIES, JZN.

[Ook V. D. N. verwijst, voor het aan den heer Kramm onbekend gebleven wapen, naar Nav. III. bl. 370.]

Gouden bruiloft door den vader en daarop door den zoon gevierd, (XIX, bl. 339 en 383). De heer de Vries zegt, dat drie wapenschilden daarop, vertoonen drie *liggende* halve manen, twee boven, een onder. Deze kunnen het wapen van Naersen niet zijn, dat drie *wassende* manen voert, zie Balen Dordrecht t. a. p.; maar het geslacht Nijpoort voert van sabel met drie *liggende* manen van zilver, 2 en 1, hebbende tot cimier een liggende maan tusschen een vlugt van zilver en sabel, zie de Wapenkaarten van Utrecht. J. F. Nijpoort was 1618 vroedschap te Utrecht. In de Notulen van het kapittel van St. Marie te Utrecht wordt vermeld Folpert v. d. Niepoort zoon van Jodocus; doch de geslachtlijst der familie van dien naam, die ik vermeen dat te Maastricht of elders nog in aanwezen is, zal het raadsel kunnen oplossen. V. D. N.

VRAGEN.

Lint met: Il le porte de bon droit. Het is een wit zijden lint, met dubbelen rand, de binnenste donkerblaauw, de buitenste oranje,

Op het lint staat in bladerenkransen van oranje, met letters van dezelfde kleur: *Il le porte de bon droit.* Wie is in staat mede te deelen wanneer dit lint gedragen is en waartoe het heeft gediend?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

JACOB VAN MAERLANT.

De heer D. Buddingh, die reeds vroeger de handschoen opnam voor het gevoelen van Lauts, dat Jacob van Maerlant een Hollander geweest is, heeft dit op nieuw trachten te bewijzen in zijn geschrift, De Dietscher Jacob van Maerlant en zijne zoogenoemde Vlamingschap, als eerste stuk van zijn Archief voor nederlandsche oudheden, geschiedenis en letterkunde, onlangs uitgegeven. Sedert 1859, toen het eerstgenoemde stuk in het licht verscheen en ik naar aanleiding van hetgene) een mij onbekende medewerker van den Navorscher (dl. IX, bl. 307) daaromtrent gezegd had, eenige opmerkingen omtrent het vaderland van onzen dichter mededeelde (ald. bl. 343—346), is er over dit onderwerp vrij wat gezegd. Er is echter, en door den heer Buddingh en door zijne tegenstanders, nog al iets gezegd wat geen steek houdt, er zijn bewijsplaatsen aangehaald die niets bewijzen, stellingen als zeker aangenomen, die, naar mijn oordeel, nog verre van zeker zijn, meer dan eene zwarigheid heeft men niet gezien of is er overheen gesprongen in plaats van haar weg te nemen. Ik geloof dus dat een nieuw en naauwkeurig onderzoek niet overbodig is.

De heer Buddingh zegt, bl. 10, van mijne aanmerkingen in den Navorscher t. a. pl. op zijn geschrift gemaakt, dat zij »hoe nuttig eene enkele, veel van hare waarde verliezen, omdat de schrijver daarbij niet schijnt overwogen te hebben, wat ik over Maerlants *Dietsche taal* elders gezegd had." Het is inderdaad een punt dat wel overweging verdient, en ik zal het daarom in de eerste plaats behandelen. Waar de heer Buddingh er over gesproken heeft weet ik niet. Ik ben dus niet in staat zijne bewijzen te toetsen.

I.

DIETSC.

Duutsc en *dietsc* is een en hetzelfde woord. Niemand, vertrouw ik, zal mij dit tegenspreken en ik heb daarom niet noodig het te bewijzen. Maar waar van hetzelfde woord twee verschillende vormen in gebruik zijn, worden deze wel eens na verloop van eenigen tijd, hetzij door allen, hetzij door sommigen, voor verschillende woorden aangezien en aan elke van beide eene bijzondere beteekenis toegekend. Zoo was het met *duitsc* en *dietsc*.

Jacob van Maerlant maakte tusschen deze beide vormen een bepaald onderscheid. *Duitsc* heeft bij hem betrekking op de duitsche volken buiten Nederland.

Alexander I 1085. Die Brabantson prijst Brabant,
Ende die Fransois Vrankerike
Die *Duytsce* dat keyserrike.

Tot dat keizerrijk rekenden de Nederlanders der 13e eeuw zich niet.

Sp. hist. IV, 2, 3, 71. In coninc Heinrix derde jaer
Quamen met orloghen zwaer
Die Hongre ghevaren tote Pannone
Ende verwonnen die *duutsce* crone.

IV, 2, 7, 65. Gheent spere heefti also gewonnen
Ende hevets den *duudschen* lande gejonnen
Omme te blivene den *keyserike.*

IV, 2, 40, 25 zegt hij, dat de bisschop van Mainz kanselier is in *Germeine,*
Dats int *duutsce* lant gemeine.

Elders worden de namen *Duutscen* en *Aelmannen* verwisseld, b. v.

Sp. hist. IV, 2, 19, 87. Dit was deerste *duutsce* man
Die die keysercrone gewan,

Sindent dat die Karlinge verloren
Dat rike, alset staet hier voren.
Dat keyserike wart altemale
Afghenomen dien van Ytale,
Ende wart den *Aelmannen* gegeven.

IV, 3, 3, 19. Maer d' *Alemanne* braken den vrede. Van dezelfden wordt vs. 76 gezegd:

Die *Duutsce* sagen dat aldus coemt.

In het volgende hoofdstuk vs. 4 lezen wij:

Met crachte so viel hi daer voren
Ende belach die *Alemanne.*

Vs. 16 worden die Alémanne weder *Duudsche* geheeten.

Duutsc en *dietsc* worden door Maerlant onderscheiden. Wel vinden wij in twee hss. van der Naturen Bloeme somtijds (I. 5, II. 226, 357, 1768) *duutsc* in de beteekenis van nederlandsch; maar wij moeten dit op rekening zetten der afschrijvers: want de overige hss. hebben daar *dietsc*, en waar wij dit elders bij onzen dichter vinden, beteekent het *nederlandsch.*

Ten bewijze van het onderscheid dat hij maakt tusschen *duutsc* en *dietsc*. zij het genoeg te doen opmerken dat hij in den Spieg. hist. IV, 3, 3, waar hij de Alemanne tweemaal (vs. 76 en 83) *Duutsce* noemt, vs. 38 zegt

Braes Saint Jore,
Dat in *Dietsch*, alsemen ziet,
Sente Jorijs aerm te hetene pliet.

Maar wat is nu *dietsc*? De heer Buddingh meent dat het hollandsch beteekent. Hij staat daarin niet alleen. Dr. Jonckbloet stemt het toe als hij in zijne Gesch. der middennederl. dichtkunst dl. III, bl. 17 beweert: »In der Naturen Bloeme spreekt hij van het Vlaamsch als zijne taal in tegenstelling van het Dietsch of Hol-

landsch." Insgelijks de uitgever van den St. Franciscus, die het woord *dietsch,* in dat werk tweemaal voorkomende, door *Hollandsch*, *Noord-Nederlandsch* verklaart. Hebben zij gelijk, dan moeten wij toegeven dat er voor het gevoelen van den heer Buddingh, dat Maerlant een Hollander geweest is, meer te zeggen valt dan voor dat zijner tegenstanders. Want, niet eene enkele maal, maar op vele plaatsen in verschillende werken noemt Maerlant de taal waarin hij schrijft *dietsch.*

B. v., van St. Clara sprekende, zegt hij, Francisc. 1785.

Die hare vite gerne hoort
Van mi vint hise in *dietscher* woort.

Nat. Bl. Prol. 1.

Jacob van Maerlant, die dit dichte
Om te sendene teere ghichte,
Wille dat men dit boec noeme
In *dietsche* der Naturen Bloeme.

Rijmbijb. 17.

So bem ic dan al onververt
Vraye rime te bringene vort
Van eere jeesten, die ic beghert
Hebbe tonbindene in *dietsche* wort.

Vs. 15132.

In *Dietsch* salict, met miere pine,
Voort dichten.

Moet *dietsch* hier nu *hollandsch* beteekenen? Neen! het is de algemeene naam voor de taal die in Nederland (het waalsche gedeelte natuurlijk uitgezonderd) gesproken werd. Zoowel de Vlaming en de Zeeuw, als de Hollander en de Brabanter spraken *dietsc.*

Men oordeele.

Wij lezen bij den dichter van den Reinaert, vs. 1461.

Grimbert sprac: »Oom, walschedi?
Of gi iet wilt, spreect jegen mi
In *dietsche*, dat ict mach verstaen."

Jan van Boendale, in zijne Doctrin. Prol, vs. 48, geeft als den naam van dit werk op: »Die *dietsche* doctrinale."

De schrijver van het Leven van Jezus zegt in de Inleid. »Ens tyds so bat mi een myn lieve vrint, dat ic dewangelie trokke uten Latine in *didscher* tale."

Van deze drie schrijvers was de eerste een Vlaming, de tweede een Brabanter, de derde waarschijnlijk een Limburger. Alle drie noemen hunne taal *dietsch.* Duidelijker bewijs kan men, dunkt mij, niet verlangen, dat *dietsch* niet hollandsch of vlaamsch of brabantsch, maar *nederlandsch* in het algemeen beteekent en dat de *dietsce tale* de taal was die in de verschillende gewesten van Nederland werd gesproken.

Het blijkt dus, dat de heer Buddingh gelijk heeft, als hij beweert dat Jacob van Maerlant een *Dietscher* [1]) was. Maar het blijkt ook, dat hierdoor nog niet uitgemaakt is, of wij Vlaanderen of Holland zijn geboorteland moeten noemen.

II.

Jacob van Maerlant een Vlaming of een Hollander?

Over de bekenden en begunstigers, die de dichter in Holland, Zeeland en Utrecht had, zal ik later gelegenheid vinden te spreken. Voor het oogenblik doe ik alleen opmerken, dat men te verre gaat, wanneer men deze te hulp roept om te bewijzen dat hij in Holland *geboren* was. Wij moeten ons hier dus bepalen tot de plaatsen uit der Naturen Bloeme en den St. Franciscus, die reeds meermalen behandeld zijn. Toch zal het goed zijn ze nogmaals naauwkeurig te bezien, omdat de eerste minder bewijzen dan men tot nu toe gemeend heeft en in de laatste geheel iets anders ligt dan de heer Buddingh er in meent te vinden.

---

[1]) Het woord blijve voor rekening van den heer B. Bij onze ouden zal hij het wel niet gevonden hebben. Indien zij van het adject. *dietsc* eenen volksnaam gemaakt hebben (ik herinner er mij geen voorbeeld van), dan zullen zij wel gezegd hebben een *Dietsc* of *Dietsce.*

De plaatsen uit der Naturen Bloeme, waaruit men wil opmaken dat Jacob een Vlaming is geweest, zijn de volgende.

1°. B. II vs. 356. Aper domesticus, in Latijn,

Luut in Dietsche een tam swijn;
Een beer heetet in onse tale.

»Onse tale", meent men, is de taal van het gewest, waarin de dichter woonde, die hier gesteld wordt tegenover *Dietsch*. Maar ik geloof dat deze plaats anders moet verklaard worden, namelijk aldus: Aper domesticus luidt in het dietsch, *letterlijk vertaald*, tam zwijn, doch wij *noemen* het dier zoo niet, wij noemen het beer. Hierom vooral zou ik deze plaats dus verklaren, omdat ik *beer* niet houd voor een vlaamsch woord, maar voor een woord dat in alle deelen van Nederland in gebruik was. In Holland en Friesland draagt het varken van het mannelijk geslacht nog dezen naam. Ook in Brabant droeg het dien in Kiliaans tijd, want deze geeft het woord op, zonder er bij te voegen dat het in deze of gene provincie gebezigd werd, en dit is een bewijs dat het in zijnen tijd in Brabant gangbaar was.

2°. B. III vs. 399.

Anas, als men die waerheit waent,
Es in onse Dietsch een aent.

»Onse Dietsch" beteekent of onze taal, dat is het Dietsch, of het Dietsch dat in onze streken gesproken wordt. Deze woorden op zich zelven dus bewijzen niets. Iets meer is misschien op te maken uit *aent*, dat rijmwoord is en derhalve zonder twijfel door Maerlant dus geschreven. Te Kortrijk spreekt men het woord zoo uit [1]. Maar hoe sprak men elders? Eerst wanneer wij dit weten, kan deze plaats eenig licht geven.

3°. B. II. vs. 1768.

Een eghel heetet in dietsche tale,
In Vlaendren een herts, dat wetic wale.

---

[1]) Belg. Mus. VIII. bl. 162

4°. B. II. vs. 1940.

Glis es een dier ne bore groot,
Som wit, som swart, som root.
In Vlaendren heetet slaepmuus bi namen.

Deze twee plaatsen bewijzen, dat de dichter met het Vlaamsch bekend was, doch niets meer. Om zoo te kunnen spreken, was het niet noodig dat hij Vlaming was of in Vlaanderen woonde. Hij zegt ook B. III. vs. 3485:

Vanellus, dats dat vaneel
Een voghel wel bekent een deel:
Een kivit heetet in Oostlant.

Maar niemand heeft daar nog uit willen bewijzen, dat hij in Oostland geboren was [1]).

5°. Maer dat hier in Vlaenderlant
Die hase heet, als ic vant,
Dat es enz.

Ik ken deze plaats alleen uit de aanhaling van dr. Jonckbloet. In der Naturen Bloeme herinner ik mij niet haar gevonden te hebben. Zij behoort dus waarschijnlijk tot het gedeelte van dit werk, dat nog niet uitgegeven is.

De heer Buddingh, die er juist zoo veel van weet als ik, wil, in plaats van *hier*, lezen *hi*. Doch dit is eene geheel willekeurige verandering, waarvoor niet de minste grond bestaat. Eerst wanneer wij ook de voorgaande en volgende regels kennen, zijn

---

[1]) Waar moeten wij dit Oostland zoeken? De heer Buddingh denkt aan Oosterland op Voorne. Doch dit heette, later althans, *Oosterland*. Bovendien zal de naam *kivit*, die nu in een groot deel van Nederland in gebruik is, in dien tijd wel niet op een enkel dorpjen gebezigd zijn. In de 15e eeuw en later noemde men Oostland de streken aan de Oostzee gelegen. Doch het Oostland dat Marelant hier noemt zal wel een land zijn geweest waar men Dietsch sprak. Misschien dacht hij aan onze oostelijke gewesten, Gelderland en Limburg.

wij in staat te beoordeelen of de lezing zuiver is. Nu hebben wij geene reden om de naauwkeurigheid van den afschrijver of van dr. Jonckbloet in twijfel te trekken.

6° B. II. vs. 2108.

Leo, segghen Solinus jeesten,
Es coninc van den viervoeten beesten.
Lewe es hi in Dietsche ghenant,
Ende liebaert in Vlaemsch becant.

Van de vier hss. van dit werk zijn er twee, waarin de laatste regel aldus gelezen wordt:

Ende liebaert heetmen (*of* heetet) hier int lant.

Liebaert is een vlaamsch woord. In Brabant en Holland was het niet in gebruik. De Hollander Melis Stoke zegt B. IX vs. 1306:

Men warp af also houde
Den swarten libaert onder de voet;
Ende stac op metter spoet
Den roden lewe in sine stat.

Men ziet, waar hij van de vlaamsche banier spreekt, noemt hij het dier *libaert,* waar hij van de hollandsche spreekt, *leeuw.* De Brabanter Jan van Boendale (Lekensp. II. 18, 11.) verstond het woord niet en meende, op den klank afgaande, dat het luipaard beteekende. Kiliaan, die het een vlaamsch woord noemde, insgelijks.

Indien de laatst vermelde lezing de oorspronkelijke is en Maerlant in de onder n°. 5 aangehaalde verzen, zoo geschreven heeft als de Jonckbloet mededeelt, dan bewijzen ons deze twee plaatsen, dat de dichter, toen hij dit werk schreef, in Vlaanderen *gewoond* heeft, maar voor zijne *geboorte* in Vlaanderen bewijzen zij niets. Doch tegen twee hss., die lezen *hier int lant,* staan twee andere over, die eene andere lezing hebben en al houden wij ons verzekerd dat het citaat van dr. Jonckbloet naauwkeurig is, hij

heeft slechts *een* handschrift ingezien, en het blijft mogelijk dat in de overige drie eene andere lezing gevonden wordt.

Met zekerheid blijkt dus alleen uit de plaatsen n°. 3, 4, 5 en 6, dat de dichter met het Vlaamsch goed bekend was; misschien uit n°. 5 en 6 dat hij in Vlaanderen woonde. Of n°. 2 meer bewijst kan ik niet beslissen.

Ik ga nu over tot den St. Franciscus. Eer ik spreek over de bekende plaats uit dit werk, waarin de dichter zich Vlaming noemt, moet ik het oog slaan op een paar bewijzen van den heer Buddingh, die er mede in verband staan. In het hs. van dit gedicht lezen wij vs. 74 en verv.:

Jacop van Merlant wille hier af
Dichten dor der ghere bede,
Dies hem tUtrecht inde stede
Harde vriendelike baden.
Des wilhi hem daer mede gestaden;
Want hi de bidders enten patroon
Minnet, ende beghert den loon.
Nu, broeder Alard, lieve gevadre!
Desen rijm, die ic hier vergadre,
Dor uwe ordine bidt onsen here,
Dat hise ter baten kere
Den dichters enten lesers mede,
Dat hi hem geve herten vrede.

Ik schrijf hier deze regels over zoo als het hs. ze geeft, met alle fouten die er in zijn. Nu maakt de heer Buddingh uit het voorlaatste vers op, dat dit gedicht het werk is van meer dan eenen dichter. Het woord *dichters* evenwel, waarop dit gevoelen rust, is niets anders dan eene schrijffout. Maerlant heeft geschreven *dichtere*. Immers uit de vorige verzen blijkt voldoende, dat het werk slechts éénen dichter heeft. Wij lezen daar:

Jacop van Merlant wille hier af
Dichten.

Verder »*hi* wil hem daer mede gestaden", »en desen rijm, die(n) *ic* hier vergadre".

Wie zouden die dichters zijn? Volgens den heer Buddingh zijn het er twee. Zij worden genoemd in de slotregels van het gedicht:

Ghi, daer ic dit dicht toe sende,
In dere van Sinte Fransoisen name
Waest gedicht; eist hem became,
Sone blivet ongeloont niet lichte,
Bidt vor Jacoppe, diet dichte,
Ende over Janne, diet screef mede,
Dat God si in hare ghelede [1]).

Dit slot, zegt hij, is niet van Maerlant, het is van zijn medeschrijver Janne. »Maerlant noemt zich overal Jacob: dat *Jacoppe* schijnt inderdaad door een ander, een Vlaming gesteld." Maar weet dan de heer B. niet, dat *Jacoppe* de dativus is van *Jacob*, die hier wegens de praepositie *in* vereischt wordt, even als *Janne*, zoo als hij den afschrijver gedurig noemt, de dativus is van *Jan*?

Deze *Janne* (of beter *Jan*) nu is Maerlants medewerker aan dit gedicht geweest, want er staat duidelijk van hem »diet screef mede"; zoo duidelijk is dit, zegt de heer B., »dat men den medeschrijver *Janne* onmogelijk zal kunnen ontkennen." De aanleiding tot deze misvatting is de verkeerde interpunctie in de uitgave. Er moet gelezen worden:

Ende over Janne, diet screef, mede,

d. i. bidt voor Jacob die het dichtte en bidt mede voor Jan die het schreef. De laatste toch was niet de medewerker van Maerlant aan dit gedicht, maar, zoo als reeds eenige jaren geleden, te regt is aangemerkt [2]) »het verschil dat er gemaakt is tusschen dichten en schrijven, geeft de verzekering, dat Janne (l. Jan) de kopist

---

[1]) Ik geef hier deze verzen, geheel (ook wat de interpunctie betreft) zoo als zij in de uitgave staan.

[2]) K. Versnaeyen, Jacob van Maerlant, bl. 90.

van het werk was en dat de twee laatste verzen door hem bijgevoegd zijn geworden." Wanneer wij aan het slot van een middeleeuwsch werk van den *schrijver* gesproken vinden, dan is dit steeds de afschrijver, die dit handschrift vervaardigde. Zoo eindigt het werk van onzen hollandschen rijmkronijkschrijver met de bekende regels:

Here van Hollant, edele grave,
U hevet *ghemaect*, teenre gave,
Dit boec ende dit werc,
Melijs Stoke, u arme clerc, enz.,

en daarna lezen wij in een der handschriften:

Ende Wouter, den Clerc, de dit *screef* enz.

Melis was de dichter, Wouter de afschrijver van de kronijk.

Even zoo aan het einde van den Walewein:

Dese bouc was *ghescreven* in 't jaer,
Dat segghic ju wel vorwaer,
Als men screef MCCC ende L. mede;

en van een der hss. van den Rijmbijbel; Anno domini MCCCXXI fuit finitus liber iste et *scriptus* a Jacobo filio Petri.

Beide deze data zeggen ons niet wanneer de gedichten, maar wanneer de afschriften gemaakt zijn.

Er heeft dus aan de vertaling van den St. Franciscus geen Jan medegewerkt. Deze heeft het gedicht slechts afgeschreven en er aan het einde twee regels aan toegevoegd.

Omtrent de bekende plaats uit den St. Franciscus, vs. 125 en verv., behoef ik nu niet veel meer te zeggen. Wij lezen daar het volgende:

Ende om datic Vlaminc ben
Met goeder herte biddic hen,
Die dit dietsche sullen lesen,
Dat si mijns genadich wesen;

Ende lesen sire in somich woort,
Dat in haer lant es ongehoort,
Men moet om de rime souken
Misselike tonghe in bouken;
Duuts, dietsch, brabants, vlaemsch, zeeus,
Walsch, latijn, griex ende hebreeus.
Om vray thoudene rijm ende zin
Help mi Fransoys: dits tbeghin.

De auteur van deze regels is een Vlaming. Hij verontschuldigt zich jegens zijne lezers, dat zijn de eerste lezers, de Franciscanen in het klooster te Utrecht, op wier verzoek hij deze vertaling gemaakt heeft, over de vreemde en ongewone woorden die zij er in zullen vinden. 't Is de verontschuldiging van Meester Jochem bij Langendijk, »'t Komt zoo in 't rijm te pas." Wij hebben gezien, dat Jan niets was dan enkel afschrijver, dat Maerlant alleen, zonder medewerking van anderen, het werk van Bonaventura vertaalde en in rijm bragt. Dat een afschrijver verschooning verzocht voor allerlei vreemde woorden die om den wille van het rijm gebezigd waren, kwam volstrekt niet te pas, hij had er geene schuld aan. Niemand anders dan hij, die het feit bedreven had, de dichter zelve, kon er verschooning voor vragen. Die dichter was, volgens zijne uitdrukkelijke verzekering, vs. 74, Jacob van Maerlant: — die dichter was, volgens zijne eigene verklaring, vs. 125, een Vlaming: — derhalve Jacob van Maerlant was een Vlaming. Deze eene plaats levert daarvoor een afdoend bewijs.

Nog een enkel woord over vs. 133,

Duuts, dietsch, brabants, vlaemsch, zeeus.

Dit vers is zoo hard, zoo moeielijk te lezen, dat ik reeds om die reden nauwelijks gelooven kan, dat het door den dichter zoo ge schreven is. Maar de zin is ook niet zuiver. Maerlant zegt, dat men om het rijm genoodzaakt is, van woorden uit allerlei talen en tongvallen zich te bedienen, van woorden uit vreemde talen, duutsc, walsch, latijn, griex ende hebreeus, en uit verschillende dialecten, brabants, vlaemsch, zeeus. Maar wat doet hier het woord *dietsch?* Het is duidelijk dat het hier niet behoort, maar door

eenen onachtzamen afschrijver is ingeschoven. Want brabantsch, vlaamsch, zeeuwsch, hollandsch enz., het waren alle bijzondere soorten van dietsch, en eene algemeene taal die dietsch heette, een dietsch, dat noch brabantsch, noch vlaamsch noch hollandsch enz. was, bestond er evenmin, als er buiten de verschillende, door allerlei namen aangeduide soorten van appelen, nog eene soort bestaat, die enkel appel heet. Indien dus een dichter van dien tijd zeide: gij vindt in mijn werk dietsche, vlaamsche, brabantsche en zeeuwsche woorden, zou hij op dezelfde manier spreken als een fruitverkooper die ons vertelde: in deze mand heb ik appelen, lekkerbeetjes, fransche kroonen en pippelingen. — Het woord *dietsch* moet dus uit dit vers wegvallen.

Het krachtigste bewijs dat Maerlant een Vlaming geweest is, vindt men zeker in zijne taal. De heer C. A. Serrure [1]) spreekt van Maerlants »westvlaemsche, ja zelfs brugsche tongval, welke voor een ieder, die niet vooringenomen is, dadelijk in bijna al zijn schriften in het oog loopt." Ik zou hieromtrent enkele opmerkingen kunnen mededeelen; doch ik meen dit te mogen nalaten, omdat ik hoop dat, hetzij de heer Serrure, hetzij een der andere vlaamsche taal- en letterkundigen, die daartoe beter dan ik in staat zijn, ons eerlang het bewijs zullen leveren, dat de taal van Maerlants werken zonder eenigen twijfel Brugsch of althans Vlaamsch is. Het zou geen overtollig werk zijn. Men vergete toch niet, dat, behalve in de taal die hij schreef, het eenige bewijs voor Jacobs vlamingschap in de zoo even aangehaalde plaats vau den St. Franciscus te vinden is, en dat de St Franciscus, volgens het oordeel van alle letterkundigen, verre beneden zijne overige werken staat, zoo verre, dat ik geloof, dat het niemand in de gedachte zou komen dien aan Maerlant toe te schrijven, indien zijn naam er niet in stond.

III.

MAERLANT.

Waar hebben wij Maerlant te zoeken, waaraan de dichter zijnen naam ontleende? De meesten hebben aan het dorp van dien

---

[1]) Jacob van Maerlant, bl. 3.

naam gedacht, dat tegenwoordig een gedeelte van den Briel uitmaakt, totdat men, een paar jaren geleden, in een stuk van 1262 eene wijk van Zuyenkerke in het Vrije van Brugge, Maerlant genoemd vond. Vroeger heeft men ook nog wel andere Maerlanden met den dichter in verband gebragt; maar ik geloof niet dat er iemand meer is, die een van deze voor zijne geboorte- of woonplaats houdt. Wij hebben derhalve de keuze uit twee, het brugsehe en het brielsche Maerlant.

Er is voor het eerste wel iets te zeggen. Familienamen vond men ten tijde van onzen dichter onder de burgers nog niet vele, onder de dorpers nog in het geheel niet. Deze werden dus, om hen te onderscheiden van anderen die denzelfden naam droegen, naar hunne geboorteplaats, somtijds ook naar hunne woonplaats genoemd. Indien nu in de geschriften van onzen dichter, zoo als de heer C. A. Serrure meent, zijn brugsche tongval duidelijk te bespeuren is, en wij dus mogen aannemen dat hij te Brugge of in den omtrek dier stad geboren is, zou inderdaad dit Maerlant zijne geboorteplaats kunnen zijn.

Daartegen evenwel zijn gewigtige bezwaren. De dichter heeft, zonder eenigen twijfel, langen tijd in Holland gewoond. Hij had daar vrienden en begunstigers. Als zoodanig kennen wij, behalve de Franciscanen in het nabij gelegene Utrecht, heer Nicolaas van Cats en graaf Floris den vijfden. [1]) Zij worden, de eene in der Naturen bloeme, prol. vs. 149, de andere in den Spieg. Hist. I. 1. prol. vs. 93. met name genoemd. Men heeft gemeend hen ook elders bij onzen dichter weder te vinden. De heer Buddingh houdt het er voor, dat de Heimelicheit der Heimelicheden voor niemand anders dan voor graaf Floris gemaakt kan zijn. Hij wil daarom »lieve here", vs. 8, veranderen in »lieve greve", eene geheel willekeurige, door niets geregtvaardigde verandering. De heer C. A. Serrure, hoewel die verandering niet kunnende goedkeuren, acht toch het gevoelen van den heer Buddingh niet onwaarschijnlijk. Hij zegt: [2]) »die gissing schijnt mij zoo natuurlijk, dat ik ze gaarne zou bijtreden: nogtans valt het eenigszins moeijelijk te

[1]) Dat de heer Buddingh te onregte meent, dat twee van 's dichters werken voor gravin Aleid geschreven zijn, heb ik Navorscher IX. bl. 345 aangewezen.

[2]) a. w. bl. 88.

verklaren, hoe in twee handschriften, Maerlant dit werk tot zijnen neef richt. Het ware misschien aennemelijk, zoo als Clarisse het veronderstelde, dat de proloog van het handschrift, waarin Maerlants naem hier voorkomt, de oorspronkelijke lezing oplevert: en dat Maerlant, wanneer het werkjen alreeds vroeger voor den Hollandschen graef had gediend, het aen eenen jeugdigen bloedverwant toezond, omdat er niet alleen voor vorsten, maar ook voor een ieder nuttig onderricht en zedeleer uit te putten was."

Even zoo heeft men gemeend, dat een der twee genoemde begunstigers van den dichter toegesproken werd in de volgende verzen uit der Naturen bloeme, III. 2653—2658.

Merc hier op, edel jonghelinc:
Staet di therte ter doghet waert,
Wes emmer coene ende onvervaert;
God mach di wel van hoghen saken
Bi sire macht verwinre maken.

Jonckbloet [1]) en Versnaeyen [2]) meenen, dat hier gesproken wordt tot Nicolaas van Cats, wie dan ook van dezen naam, op wiens verzoek het gedicht vervaardigd is: Buddingh ziet er eene aanspraak in aan Floris V [3]); Serrure zegt eenigzins twijfelend: »indien het in deze regels iets anders dan eene algemeene aanspraek tot de jeugd geldt, dan kunnen ze zeer wel tot den jongen graef Floris V. gerigt zijn, en ik ben genegen met Hofdijk te veronderstellen, dat Maerlant, op aenzoek van heer Niclaes van Cats den Bestiaris dichtede ten behoeve van Hollands jeugdigen vorst." [4])

Wat de heer Serrure mogelijk acht, vindt inderdaad plaats. 't Geldt hier noch graaf Floris noch den heere van Cats, maar de jongelingschap in het algemeen.

Het gebruik van het voornaamwoord *du* was reeds merkelijk aan het afnemen. Fijn beschaafde lieden, die gewoon waren zich in de hoogere kringen der maatschappij te bewegen, bedienden

---

[1]) bl. 40. [2]) bl. 71. [3]) bl. 72. [4]) bl. 78.

er zich zelden meer van. Slechts hen met wie men zeer gemeenzaam was of zijne minderen sprak men met *du* aan, ja sommigen reeds bezigden bijna altijd *gi*; alleen waar zij haat of verachting wilden te kennen geven, lieten zij *du* hooren [1]). Zoo vinden wij het b. v. in den Walewein en het eerste deel van den Reinaert, zoo bij Melis Stoke, die aan het hof van den graaf van Holland verkeerde. Jacob van Maerlant was in die kringen niet te huis, hij ging meestal om met poorters en dorpers en kon zich aan die hoofsche wijze van spreken niet gewennen. In zijne verhalen hooren wij ook dikwijls aanzienlijke mannen en vrouwen elkander met *du* aanspreken, die, hadden zij in zijnen tijd geleefd, het beleefde *gi* zouden gebezigd hebben. Maar hij wist toch wel wat voor beschaafd gold, en daarom, wanneer *hij zelve* het woord voerde tot degenen die boven hem stonden en die hij met eerbied moest aanspreken, gebruikte hij nooit *du*, maar altijd *gi*. Men leze b. v. zijn woord tot Floris V in den Spieg. Hist. 1, 1, prol. vs. 93 en verv.,

Grave Florens, coninc Willems sone,
Ontfaet dit werc! *ghi* waert de ghone,
Die mi dit dede anevaen.
Ghenoughet *u*, *wildyt* ontfaen
Danckelike, so bem ics vro,
Ende ic houts mi gepayt also.
God geve *u* leven sonder blame,

of zijne aanroeping van Maria in den Rijmbijbel, vs. 11, verv.

Ghi hebt den menighen beraden
Ende ghetroest van zericheit,
Helpt mi, vrouwe, met *huwer* bede.
— — — — —
Vrouwe, nu *moetgi u* bewinden
Troest te sine in mire pine.

---

[1]) Ik heb dat breedvoerig aangewezen in den Navorscher dl. VI, bl 383—386, dl. VII, bl. 41—45.

Doch waar men tot *den* mensch, of tot eene zekere soort van menschen in het enkelvoud sprak, daar was men gewoon *du* te gebruiken. Zoo b. v. Melis Stoke, VII, 1194,

> O man! hoe *bestu* so coene,
> Die dit [1]) an *dyn* selven proeves?
> *Dune* pens om dat *du* behoeves, enz.

Der Minnen Loep I, 1887,

> *Du*, bederman, wildat oec scouwen;
> Ic *leerdi*, gelijc den vrouwen.

II. vs. 2471,

> Mair *du*, wail lieve eerbair man
> Sin dit bat ende deynck hier an.

Hieruit blijkt, dat in de aangehaalde regels uit der Naturen Bloeme, niet de eene of andere bepaalde persoon, maar de edele jongelingen in het algemeen aangesproken worden, en dat men derhalve te onregte heeft gemeend, in die regels eene aanwijzing te vinden omtrent den tijd wanneer Maerlant dit gedicht heeft geschreven.

Voorts, dat in de Heimelicheit, waarin de persoon tot wien de dichter zijne lessen rigt, altijd met *du* wordt aangesproken, aan den vorst in het algemeen, niet aan Floris den V gedacht wordt. De dichter las dat boek in het Latijn, en omdat hij er veel in vond, wat niet voor vorsten alleen, maar ook voor andere menschen noodig was te weten, meende hij een nuttig werk te doen met het te vertalen. De opdragt aan den ons onbekenden neef maakt dus geen bezwaar, en er is niets wat ons noodzaakt aan te nemen, dat die opdragt eerst in lateren tijd aan het gedicht toegevoegd is.

Dat de dichter een beschermeling was van Floris V en Nicolaas van Cats, en dat hij nog na zijnen terugkeer in Vlaanderen hun ge-

---

[1]) T. w. het onzekere van 's menschen leven en zijnen voorspoed.

dichten opdroeg, doet ons vermoeden dat hij eenen geruimen tijd in Holland gewoond heeft. Wat nog meer daarvoor pleit, is, dat hij zoo geheel hollandsch dacht. Zijne hatelijkheden tegen de Friezen, die hij overal waar er maar gelegenheid toe is laat hooren, en die wij nog in zijnen laatsten tijd van hem vernemen [1]), zijne scherpe aanmerking in den Alexander, V. vs. 1219 en verv., over de roovers van Rupelmonde, de Vlamingen die den Hollanders en Zeeuwen die op de Schelde voeren tol afeischten, zijn er bewijzen van. Waar nu heeft hij in Holland gewoond? Waarschijnlijk in het voornsche Maerlant. Het is zeker mogelijk, dat hij genoemd werd naar zijn geboorteplaats. Dit was gewoonlijk het geval. Maar somtijds werd men ook naar zijne woonplaats genoemd. En het is niet onwaarschijnlijk, dat ook onze Jacob daaraan zijnen naam ontleende. Het Maerlant in het Vrije van Brugge was eene kleine, zeer weinig bekende plaats en ook de overige Maerlanden waren onaanzienlijk, behalve alleen het voornsche: dit was eene plaats van eenig belang, eene plaats die algemeen bekend was. De eenvoudige Vlaming, op wien vroeger niemand acht sloeg, maakte op eens grooten naam door zijn eerste gedicht, den Trojaanschen oorlog, en dit gedicht — hij verhaalt het zelve — schreef hij te Maerlant (Sp. Hist. I. 2, 16, 21). Het werd spoedig overal gelezen, en vraagde men, wie Jacob [2]), de dichter was, het antwoord kon natuurlijk geen ander zijn dan, »Jacob die te Maerlant woont." Dat hij daar woonde, wisten velen; waar hij geboren was, zal aan weinigen bekend geweest zijn. Ik vermoed, dat men hem sedert dien tijd Jacob van Maerlant noemde, en dat hij later, toen hij onder dezen naam algemeen bekend was, zich zelven ook zoo ge-

---

[1]) De uitgevers van den Spiegel Hist. halen dit aan als bewijs dat hij „den hollandschen graaf behendig het hof wist te maken." Ik vind geene reden om zoo ongunstig over hem te oordeelen. Bovendien, dat hij zich niet alleen in dit werk, aan den graaf van Holland opgedragen, maar ook elders, zoo bitter tegen de Friezen uitlaat, toont, dat het hem hier niet te doen is om zich bij den graaf aangenaam te maken, maar dat hij inderdaad dacht even als Hollanders, onder wie het een spreekwoord was: doe wel aan iedereen, al was het ook een Fries.

[2]) In de fragmenten die wij er nog van bezitten komt eene plaats voor, waar hij zich enkel Jacob noemt (Blommaert Oudvl. Ged. II, bl. 84, vgl. Jonckbloet Gesch. d. Mnl. dichtk. II, bl. 392), niet Jacob van Maerlant.

noemd heeft. Merken wij voorts op, dat hij dit verhaalt in een gedicht aan den graaf van Holland opgedragen, dat derhalve, in den beginne althans, vooral in Holland zou gelezen worden. Wie kende daar Maerlant in Znyenkerke? Zeker bijna niemand; doch Maerlant bij den Briel kende iedereen. Wij hebben wel geen stellig bewijs, dat hij toen reeds Vlaanderen verlaten had, evenmin als voor het tegendeel; maar dat hij, toen hij zijn tweede gedicht, den Alexander, schreef, buiten zijn geboorteland, zeer waarschijnlijk in Holland of Zeeland, moet gewoond hebben, blijkt uit hetgene hij zegt aangaande de roovers van Rupelmonde, wat hij, in Vlaanderen zijn verblijf houdende, niet zou hebben durven zeggen. Nu er buitendien reden is om te meenen dat het voornsche Maerlant zijne woonplaats is geweest, verkrijgt zijn gezegde in der Nat. Bl. IV. vs. 2953, eenig gewigt:

In West Voorne te waren
Ne mach gheene ratte leven,
Dat seide hi diet heeft bescreven.

Een hs. heeft daar:

Dat weet hi die dit hevet bescreven.

Doch hoe men leze, in ieder geval zal het wel een bijvoegsel van Maerlant zijn, dat ons bewijst dat hij op Voorne bekend was. — Eindelijk vinden wij nog eene niet onbelangrijke getuigenis ten voordeele van het voornsche Maerlant in het gedicht Van Merline. Wij kunnen daaromtrent nog zeer weinig met zekerheid zeggen. Eene zaak echter is buiten twijfel gesteld, sedert dr. van Vloten het bijzondere geluk gehad heeft, in het te Steinfurt gekerkerde handschrift het oog te mogen slaan, deze namelijk, dat het jaartal 1326 niet liegt. Ik zal hier de vragen niet aanroeren, die de weinige regelen van het werk, die bekend zijn, doen oprijzen, want zij zijn niet voldoende te beantwoorden, eer wij het in zijn geheel kennen. Slechts hierop wil ik wijzen, dat wij hier eene getuigenis hebben, is het niet van Maerlant zelven, dan van eenen tijdgenoot, of althans van iemand die niet meer dan eene

kwart eeuw na des dichters dood schreef, dat deze bekend was met heer Albrecht van Voorne. Dat wij hier aan het hollandsche, niet aan het limburgsche Voorne te denken hebben, lijdt geenen twijfel. In het eerste toch vinden wij ten tijde van onzen dichter eenen heer Albrecht, in het tweede is die niet aan te wijzen: en dat de dichter van den Alexander in Holland bekend was, weten wij; maar dat hij in de omstreken van Maastricht bekend was, hiervan vinden wij geen enkel spoor.

IV.

Bruxambacht.

Men beweert, dat de dichter in den Alexander, vs. 1094, zijne geboorteplaats noemt. Elken mensch, zegt hij, dunkt zijn land zoet. De Brabanter prijst Brabant, de Franschman Frankrijk enz. Zoo mint de vogel het woud: al zette men hem in eene warme kooi, hij vloog er uit.

> Dus priset elkerlijc sijn lant:
> Maer seide dat hi noit en vant
> Also groet lant alse Brurambacht;
> Ic waens hem der bi heeft gedacht,
> Om dat hiere in was geboren,
> Beidei prijst hijt te voren.

Men heeft van dit Brurambacht willen maken Broerambacht of Broecambacht. De uitgever van den Alexander, dr. Snellaert, meende, dat de afschrijver hier eene fout gemaakt had en dat er oorspronkelijk had gestaan Bruxambacht, d. i. Brugschambacht of het Vrije van Brugge. Wij vinden dit inderdaad Brugsch- en Bruxambacht genoemd in stukken uit de 13e eeuw, uitgegeven door prof. C. P. Serrure, Vaderl. Museum, dl. II bl. 360 en 367. Dr. Snellaert heeft van deze plaats een facsimile gegeven en het daar door voor ieder mogelijk gemaakt, duidelijk te onderscheiden wat er staat. Nu lazen sommigen, b. v. dr. Jonckbloet en de uitgevers van den Spieg. Hist., Bruxambacht; de heer Buddingh evenwel

blijft in de betwistc letter eene r, geene x, zien. »Immers ook wij", zegt hij [1]), »hebben die facsimiles [2]) naauwkeurig en scherp vergeleken, en daarbij de scherpe bril opgezet, en ons alzoo overtuigd en goed gezien, dat in het tweede duidelijk en werkelijk staat *Brurambacht*. De tweede r is volmaakt gelijk aan de eerste en even als de r in de woorden van *Alexander* en onderscheiden van de x, in alle woorden, waarin *die letter in het eerste facsimile voorkomt*. Wij hebben ook anderen laten lezen en vergelijken, en allen, niet een uitgezonderd, lazen even als Schmeller en Snellaert *Brurambacht,* en vonden dat woord *duidelijk*, gelijk de laatste in 1860 [3])."

Mij dunkt, wanneer men naauwkeurig toeziet is de letter wel te herkennen. Het onderscheid tusschen r en x bestaat daarin, dat de laatste beneden aan de linkerzijde een streepje heeft, dat de andere mist. Ziet men, nu goed toe, dan ontdekt men dat de letter, waarover men het oneens is, werkelijk dat streepje heeft. Het is een fijn streepje en loopt onder de voorgaande letter *u* langs. Vergelijkt men de beide facsimiles, dan zal men zien, dat daar geene enkele *u* te vinden is, dan deze alleen, waar zulk een streepje langs loopt, ook niet waar de *u* door eene *r* gevolgd wordt, zooals in *scrifture* vs. 14, *avonture* vs. 49, *Arture* vs. 50. Dat streepje behoort dus niet tot de *u*, maar tot de volgende letter, en vooral wanneer men een vergrootglas gebruikt, zal men duidelijk zien, dat het aan die letter vast is en daarmede verbonden eene *x* uitmaakt. Er staat dus, ondanks de verzekering van den heer Buddingh en allen die het met hem gelezen hebben, *Bruxambacht*.

In het derde der aangehaalde verzen zal *groet* wel veranderd moeten worden in *goet*. Te willen beweren, dat er geen grooter land was dan het Vrije van Brugge, is wat heel onnoozel. Zelfs van den onkundigsten dorper kon men dat ter naauwer nood verwachten.

De heer C. A. Serrure meent, dat deze verzen niet door Maerlant geschreven werden zoo als ze in het handschrift voorkomen,

---

[1]) Bl. 101.

[2]) De uitgave bevat ook een facsimile van de eerste 68 verzen.

[3]) Het schijnt dat dr. Snellaert later in de letter eene *x* herkend heeft. L.

dewijl hier de afschrijver over de dichter, niet de dichter zelf spreekt [1]). Doch ik zie niet, waarom wij deze woorden aan den afschrijver zouden toekennen. Dat nederlandsche dichters uit de middeneeuwen in den 3den persoon van zich zelven spreken, is iets zeer gewoons. En ik zou niet schroomen, hier eene duidelijke aanwijzing van Maerlant omtrent zijne geboorteplaats te zien, indien ik de uitlegging van dr. Snellaert kon aannemen, die in zijne aanteekening op deze plaats zegt, »Maer voor Maerlant. Dergelijke naamverkortingen hebben onder ons dagelijks plaats." Doch, daargelaten de vraag of zulke verkortingen in dien tijd gebezigd werden, het woord »Maerlant" kan hier niet staan. Zelfs zij die eenen familienaam hadden, werden in dien tijd wel eens bij den voornaam alleen, doch nooit bij den familienaam alleen genoemd. En onze dichter was zoo rijk niet. Hij had slechts éénen naam, Jacob. Om hem van andere Jacobs te onderscheiden, voegde men er dikwijls den naam zijner woonplaats bij. Doch enkel Maerlant werd hij nooit genoemd en zoo noemde hij ook zich zelven niet. Men zou zich kunnen beroepen op den vroeger aan hem toegekenden Prozabijbel, waarin hij eenvoudig Maerlant heet. Doch dit is eene afschrijversfout, die in twee handschriften van dezelfde familie voorkomt. In het derde echter, dat zoo het schijnt nader aan het autograaf staat, leest men »Jacob van Maerlant," (Z. Navorscher XI. bl. 344). Wij moeten het er dus voor houden, dat het eerste woord van dit vers het voegwoord *maer* is. Wij krijgen dan geen goeden zin en het blijkt, dat wij met eene door den afschrijver bedorvene plaats te doen hebben. De verbetering door dr. Jonckbloet voorgeslagen, komt mij niet aannemelijk voor: hij verandert mij wat al te veel. Eerder vermoed ik, dat er na

Dus priset elkerlijc sijn lant

twee regels, welker laatste woord insgelijks op *ant* uitging, zijn uitgevallen, waarin Jacob genoemd werd. Dat toch hier van een ander dan van hem gesproken wordt, is moeielijk te onderstellen: ik zie althans niet hoe hier een ander te pas gebragt zou kunnen

---

[1]) A. w. bl. 5.

worden. Is zijn brugsche tongval in zijne werken zoo duidelijk te herkennen, als de heer C. A. Serrure meent (ik kan dit niet beoordeelen), dan is er wel geen twijfel aan.

Medemblik, sept. 1869. P. LEENDERTZ, WZ.

Geschiedenis der boekbinderskunst. (Vgl. XVI. bl. 305; XVII. bl. 46, 75, 112, 171, 237.)

In het Magasin pittoresque, tom. XXX (1862), vindt men, pag. 340—342, een stukje getiteld: »*De la reliure au neuvième siècle. Bas-reliefs du psautier de Charles le Chauve.*"

Op den Catalogue de Jonghe, Brux., 1860, tom III. komt, onder n°. 8667, voor: »Armorial national de France, etc., Paris, Challamel, 1842—43, 4 séries en I vol. gr. in-4°.," met volgende aanteekening: »Exemplaire superbe, orné d'une des plus belles reliures qui soient sorties des ateliers de M. Schavye. Nous donnons à la fin de ce volume un fac-simile (moitié de la grandeur) de cette oeuvre artistique, d'après le dessin communiqué par l'auteur."

De baron Jules de Saint-Genois schreef over fraaie boekbanden en over vlaamsche boekbinders, in den Messager des sciences histor. de Belgique, 1853, pp. 238—245, en verwijst voorts naar de Laborde, *Les Ducs de Bourgogne*, *Etudes sur les lettres*, *les arts*, *etc.*, *pendant le* XVe *siècle. Preuves.* Paris, 1850—1852; 3 vol. in-8°. M.

Werken van Wagenaar. (Vgl. XVII. bl. 243). Behalve de opde lijst van Huizinga Bakker en in den Navorscher t. a. pl. genoemde werken, is mij nog bekend:

38 Lijst van de gewoonlijke vaste Feestdagen der Roomsche Kerke, dienende tot begrip der dagteekeningen in oude Brieven.

A. C. DE GRAAF.

Desiderius Nedlasius. Ik kan den vrager niet te regt brengen. Misschien echter help ik hem toch op den weg, wanneer ik hem doe opmerken, dat *Nedlasii* er niet uitziet naar eenen familienaam, en evenmin naar eene vertaling daarvan. Alles doet vermoeden, dat het eene omzetting is van eenen naam, en inderdaad, wanneer

wij de letters verplaatsen, krijgen wij er *Danielis* uit. De man zal dus Gerrit Daniels geheeten hebben. Mogelijk had hij er nog eenen familienaam bij. Is het waar dat hij verbi divini administer was, dan kan men hem nu misschien, b. v. in de Boekzaal van dien tijd, op het spoor komen. P. LEENDERTZ, WZ.

Lijt en Mijt. Ik herinner mij niet, waar de vraag in den Navorscher gedaan is, wat dit opschrift boven de deur van het Oude Diaconie oude vrouwen en kinderhuis te 's Gravenhage te beduiden heeft. Deze zinspreuk is die van den beroemden Philippus Melanchton. »Patere ac abstine." Zou er gepaster en nuttiger woord aan de bewoners van dat huis voorgehouden kunnen worden, dan dit, hetwelk Melanchton voor zich als spreuk had aangenomen; hij die zich in zijnen tijd als het ware in denzelfden verlaten toestand bevond, zonder natuurlijke beschermers in de wereld, en wiens verdraagzaamheid en zachtaardigheid van gemoed zelfs den lof van zijne vijanden heeft verworven?

C. KRAMM.

Miguel Cervantes. (XIX bl. 177; vgl. bl. 371.) Mijnen welmeenenden dank betuigende aan den heer J. P. J. W. Korndörffer te Rotterdam, voor zijne opgave der in ons vaderland uitgekomen vertalingen van den Don Quixote, blijf ik mij hem en anderen aanbevelen voor alles wat men mij zal kunnen opgeven wat er over dien schrijver en zijne werken hier te lande is geschreven en het licht heeft gezien, ten einde het achtereenvolgens aan en heer Dn, Mariano Pardo de Figueroa te Medina Sidonia te kunnen opgeven. LEUPE.

V R A G E N.

Handschrift van de handelingen der dordsche synode en de statenvertaling des Bijbels. Men leest in den Tegenw. staat der Vereenigde Nederl. dl. I, bl. 42 en verv.

Het oorspronkelijk Handschrift der Handelingen van het Dordsch Sinode in bewaaring der Algemeene Staaten gesteld zijnde, besloten dezelven, al in den jaare 1625, dat handschrift, van drie tot

drie jaaren, door hunne Afgevaardigden, en die der Provinciaale Sinoden, plegtiglijk te laaten bezien. De nieuwe Overzetting des Bijbels, op last van hunne Hoogmogenden, en volgens besluit van het Dordsche Sinode, gemaakt, kwam eenige jaaren daar na in 't licht; en werdt 'er een Afdruksel van deeze Overzetting, door de Overzetters en Visitatores zelven naargezien en op den kant verbeterd, te Leiden, op 't Stadhuis, ter bewaaringe gebragt; 'twelk, op éénen tyd met de Handelingen van het Dordsch Sinode bezien wordt. 't Lust ons, de plegtigheden, met welken dit geschiedt, een weinig omstandiger te beschryven.

Om de drie jaaren, in de maand van May, worden 'er, uit alle de Provinciaale Sinoden deezer Landen, eenentwintig Predikanten naar den Haage afgevaardigd. Het Walsch Sinode voegt 'er éénen Predikant nevens. Deeze tweeentwintig Predikanten in de Kloosterkerk in den Haage byeen gekomen zynde, geschiedt 'er een gebed, door eenen Predikant der Plaatse, die doorgaans een Lid der Vergadering is. Vervolgens treedt men, na 't leezen der Geloofsbrieven, tot het verkiezen van eenen Præses en Scriba, en de handelingen van de jongste Cœtus, zo noemt men deeze Bijeenkomst, worden gelezen. Ondertusschen hebben de Predikanten hunne aankomst reeds aan den President van de Vergadering der Algemeene Staaten laaten bekend maaken. Aan de Leidsche regeering wordt ook met eenen brief kennis gegeven van de aankomst der Predikanten in den Haage. De gantsche Vergadering, met den Præses en Scriba aan 't hoofd, begeeft zig daarop, twee aan twee, naar 't Hof.

Ter Vergadering van hunne Hoogmogenden ingeleid zynde, doet de Præses eene gepaste Aanspraak, in welke hij de zaak der Kerken, buiten en binnen 's Lands, den Staaten aanbeveelt, en de bezigtiging der Sinodaale Handelingen verzoekt. De President van hunne Hoogmogenden pryst den yver der Kerkelijken, en staat hun 't gedaan verzoek toe; waarop zy wederom naar de Kloosterkerk keeren, alwaar hun 't besluit van hunne Hoogmogenden schriftelijk ter hand wordt gesteld. Des anderendaags begeeven ze zig, ter bestemder uure, wederom naar 't Hof. Zy worden in de Treveskamer geleid, en aldaar door twee Afgevaardigden van hunne Hoogmogenden, verwelkomd. Deezen plaatsen zig, aan 't einde

eener lange Tafel, in Armstoelen; de Præses en Scriba en de andere Predikanten zetten zig insgelyks in hunnen rang. Een der zelven doet een Gebed, waar in hij God dankt voor het zuiveren der Kerke, door middel van het Sinode, te gelijk biddende, dat deszelfs Handelingen nu even ongeschonden beschouwd mogen worden, als men ze voor drie jaaren gelaaten heeft. De Kist, ter bewaaringe der Sinodale stukken geschikt en in de Treveskamer geplaatst, wordt met agt byzondere Sleutels geopend; de Handelingen, die in zeventien banden netjes gebonden zyn, worden 'er uit genomen, en eerst aan de Afgevaardigden van hunne Hoogmogenden, en vervolgens aan de Predikanten getoond. Na deeze bezigtiging, wordt 'er wederom een Gebed gedaan, en men besluit de gantsche plegtigheid met eene maaltyd. 's Daags daar aan begeeven zig de Afgevaardigden van hunne Hoogmogenden en alle de Predikanten in twee Staaten jagten naar Leiden. Zy neemen hunnen intrek in den Burg aldaar. De Regeering kennis van hunne aankomst gekreegen hebbende, worden zy, door eenen Burgemeester, verzeld van den Pensionaris of Sekretaris der Stad, verwelkomd, en naar 't Stadhuis geleid. De Afgevaardigden der Staaten worden in Burgemeesters Kamer, en de Predikanten in de Vroedschaps Kamer ontvangen. In het laatstgemeld vertrek, wordt hun getoond de verbeterde Overzetting des Bybels, de Aantekeningen, wegens de orde en wyze dier Overzetting en eenige Handelingen van de Overzetters, al het welke aldaar in eene Kist bewaard wordt. De Sekretaris der Stadt en de eerste Regent van het Staaten-Kollegie openen de Kist ieder met eene Sleutel. Voor en na de bezigtiging, geschiedt 'er een gebed en dankzegging. De gantsche Vergadering wordt daar na wederom naar den Burg geleid, en aldaar, op kosten van hunne Hoogmogenden, deftig onthaalt. Onder de Maaltijd komt 'er een Stads Bode, die op een zilveren bekken klopt, en daarna aan de Afgevaardigden der Staaten, van Stads wegen, agt kannen Rynschen Wyn aanbiedt, zynde dit een overblyfsel der aloude gewoonte van het schenken van Eeren wyn, door aanzienlyke Gasten aan hunnen Gastheer. In plaats van dit Geschenk neemen de twee Afgevaardigden ieder vyftig Guldens van Stads wegen aan, die zij egter, aan de Stads Boden en andere Bedienden, wederom wegschenken. Na de maal-

tyd begeeft men zig wederom naar den Haage; alwaar de Scriba, in de Handelingen van de Cœtus, aanteekent, dat de bezigtigde stukken zuiver en ongeschonden zyn bevonden. De Afgevaardigden van hunne Hoogmogenden verslag van hunne verrigtingen gedaan hebbende, worden de predikanten voor hunne genoomen' moeite bedankt, en keeren kort daar op wederom naar Huis. Deeze plegtige beschouwing der gemelde oorspronkelyke Stukken, diergelyke onzes weetens geene Protestanten in gebruik hebben, is nu jongst, in het voorgaande jaar 1737, geschied.

Wij vragen: bestaan die handschriften nog, en waar? En heeft die plegtigheid nog op den bepaalden tijd plaats; zoo niet, wanneer is men er mede opgehouden?

Nederlandsche vertaling van Shakspere. Hoe oud en hoe is de oudste nederlandsche vertaling van Shakspere?

P. V. W.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Drie prenten den amsterdamschen schouwburg betreffende. (XVI. bl. 239; XIX. bl. 356). Uit beide berigten schijnt te blijken, dat de oorzaak dier schouwburgopschudding bij de aangehaalde berigtgevers niet bekend is. Bij dat heugelijk feest was elk op de been om de eerste te zijn, ten einde zijn talent op den voorgrond te stellen en alzoo eene rijke belooning in te oogsten. De twee personen aan den schouwburg verbonden, te weten A. van der Groen, decoratie-landschapschilder, en Jan Smit, mr. timmerman, waren de oorzaak dier beweging, ten gevolge waarvan het bestuur en de regering de inrigting der gedachte loge onder hun oog en opzigt namen. De hoofdzaak is, dat van der Groen zich gehaast had om de eerste zijn een vorstelijke loge te ontwerpen, en het is deze schetsteekening met de pen, die ten spot in plaat is gebragt. Daaronder staat: »vier schetsen der vorstelijke loge

door A. van der Groen ongevraagd, op de Amsterdamsche schouwburg gebragt, en daarover de gedachten van Jan Smit, mr. Timmerman verzocht, dewelke die terstond heeft afgekeurd, door A. Smit in het koper gebragt na de vier originele schetsen." Groot pl. fol. Ze zijn zoo wat overdreven in den trant van Jacob de Wit gedecoreerd, met een aantal vazen, festoenen en draperiën voorgesteld, en ongetwijfeld heeft Jan Smit hier wel wat uit de hoogte geoordeeld, waardoor de partijdigheid werd ingezien en het schrijven en wrijven daarover ontstaan is, dewijl op teedere punten de partijen steeds aangroeien. In mijn werk, Geschiedenis der Beeldende kunsten heb ik deze geschiedenis reeds op Groen (A. van der) ingelascht. De gemelde prent ligt bij mij bij die van den amsterdamschen schouwburg.

U. C. KRAMM.

Portretten van minder bekende personen. (Vgl. XI. bl. 175, 246, 270, 310; XII. bl. 51, 90; XIII. bl. 153, 182). Over Sidonia von Borck kan B-S. nader berigt vinden in de Diplomatische Blätter für Genealogie und Staatenkunde, door von Zedlitz-Neukirch uitgegeven, n°. 24, 21 sept. 1837, S. 93, 94; over m^{lle} Dutey (Duthé), in de Anecdotes secrètes du dix-huitième siècle. Paris, 1808, I. 18, 110, 223, 242; II. 279. M°.

VRAGEN.

Joh. Darlia of Darcia. Wie weet mij eenige mededeeling te doen aangaande Joh. Darlia of Darcia, schilder, geleefd hebbende te Brugge 1450—1503. Waar kan men van zijn werk vinden of wat is daarvan in plaatdruk bekend?

M. M.

Twee gesteendrukte portretten. In het bezit van twee fraaie gelithogr. portretten in jeugdigen leeftijd, ten halve lijve, zittende enz.. Naar J. P. Berghaus, Leiden 18$\frac{26}{5}$49 en 18$\frac{24}{7}$49, beide door v. Arnz en Co. te Leiden. Onder één, met de pen geschreven »G. W. Dedel de son ami. Th. de Veer (?)" onder 't andere »G. W. Dedel de son ami W. P. C. Knuijse de Meij" 4°. Zijn deze onderschriften juist? Wie kan mij dan iets mededeelen omtrent G. W. Dedel en zijne vrienden? J. C. K.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Vermits onze 1ste secretaris, dr. Heije, de stad heeft verlaten, heb ik de administratie der Vereeniging tijdelijk op mij genomen. Sedert het laatste berigt omtrent den stand van onze zaken verscheen, (zie Navorscher, blz. 391) zijn nog enkele beschermers en leden toegetreden. Thans is het getal der eersten gestegen tot 385, dat der tweeden tot 254, zoodat onze jaarlijksche inkomsten reeds meer dan *ƒ* 1600.— bedragen. Talrijke geschenken — waaronder zeer merkwaardige en zeldzame — werden ons òf toegezonden, òf toegezegd. Ieder, die zich alsnog wenscht aan te sluiten bij onze Vereeniging, hetzij als beschermer, hetzij als lid of correspondent, behoeft slechts den ondergeteekende, zijn naamkaartje, portvrij voor 1 cent, toe te zenden, en buiten op het adres te schrijven zijn woonplaats en wat hij worden wil, om dadelijk te ontvangen het boekje van professor Moll, betreffende het „Kerkgezang tijdens de opkomst en den bloei der Oud-Nederlandsche Muziekschool", (voordracht in de Koninklijke Akademie van Wetenschappen). Dit boekje is *uitsluitend* verkrijgbaar voor hen, die nog in 1869 toetreden. Ik stip hier ter herinnering aan, dat de beschermers regt hebben op een exemplaar van al hetgeen de Vereeniging aan druk- of muziek-werken uitgeeft, terwijl den leden enkel datgene wordt verstrekt, wat deze aan drukwerken afzonderlijk publiceert. Ook herinner ik, dat het eerste werk van onzen onsterfelijken organist J. P. Sweelinck — de *Regina Cœli* — reeds te Leipzig wordt gedrukt, zoodat zijne uitgave niet lang meer op zich zal laten wachten.

Namens de Vereeniging:
H. TIEDEMAN, *Bibliothecaris.*
(Amsterdam, Singel 456).

Lijst van portretten. (Vgl. XIX, bl. 196, 362, 455). Ik geef hier het vervolg en het slot der in het vorige nommer des Navorschers begonnen lijst van portretten, saamgesteld door de bemoeiingen des heeren Bodel Nijenhuis, te Leiden. H. TIEDEMAN.

Rauppe (Jan George)

Geb. te Stettin, 7 juli 1762. Toonkunstenaar te Amsterdam op de viool. Lid IVe kl. K. N. I. † 1824, 15 junij. Zie Catal. Fr. Muller, 1852, in voce, n°. 4380 en 4380* *a.* en *b.*, beide teekeningen. Zie Biogr. Woordenb. der Nederl. VIII Dl., blz. 31.

Rombach (?)

Musicus te Amsterdam. Schier geheele figuur, regts ziende 1. W. Grebner fec. (delin.) Lithogr. folio N. 17 . . . ; in deze eeuw. 2. Hetzelfde nog eens in 't klein 8°. andersom. Zie Fr. Muller. Catal. 24/25 Mei 1869, bl. 68, anno, 1614.

Rondeau (Sam.)

Toonkunstenaar te Amst., teekening door Grebner. Zie Catal. Fr. Muller, 1852, in voce, n⁰. 4549.

Ruloffs (Barth.)

Amsterdamsch toonkunstenaar en dichter. En médaillon. Links ziende. Naar en door Rein. Vinkeles. Eigenlijk twee verschill. portretten, maar met variatiën. Zie Catal. Fr. Muller, 1852, in voce n⁰. 4603, 04, 05. Was geb. (te Amst.?) omstr. 1730, † te Amst. 13 mei 1801. Hij was te Amsterdam organist van de Oude kerk en orchestmeester van den schouwburg en der maatschappij *Felix Meritis.*

Scholl. (Dirk)

Organist en klokkenist, voor dezen tot Arnhem, en nu sedert 1665—1699 te Delft. 1⁰. In kamermantel. Van voren. En médaillon. De toren der delfsche hoofdkerk op den achtergrond, met vierregelig vers van J. v. d. Wilt. Door denz. v. d. Wilt geschilderd en in zw. ku. gebragt Zie Fr. Muller, n⁰. 4809. Geb. naar gissing 1620, † in of na 1699. 2⁰. Daarnaar in Bijlage van Caecilia, 1e jaargang 1844. Utrecht, Kemink en Zn. 4⁰.

Snellinx. (Franciscus)

Philomusus Harlemensis. En médaillon, geteekend door Jan Lu.... (niet leesbaar) naar de teek. van J. Verspronk, en de gravure van R. à Persijn, 4⁰. Schijnt jong overleden. Geb. 1628, † denkelijk 1661. En médaillon, leunende over een stoel.

Stumpff. (J. Ed.)

Musicus te Amsterdam. Lithogr. door L. Wegner fol. Catal. Fr. Muller, 24/25 mei 1869, bl. 68, n⁰. 1619.

Sweling. (Joannes Petri) of Swelinck.

Zie 2 portr. met verschillen, alle opgesomd bij Fred. Muller, Catal. 1852, n⁰. 5229—5232. Geb. 1561. † 1621. 16 oct. Behalve dat van J. Muller in 1624, waarvan Fredr. Muller drie staten opgeeft, is er 3⁰. nog een steendruk, als Bijlage tot Caecilia, 2e jaargang, 1845. Utr., Kemink en Zn. 4⁰. De titelplaat van het Jaarb. aan de Toonkunst gewijd, redacteur dr. J. J. Viotta, met bijwerk, en gesn door C. E. Taurel. Amst. Gebr. Binger, 1860, 8⁰. obl.

Verhulst. (Johs. Jos. Herman)

Geheele figuur, aan een tafel zittende. 1⁰. Gelith. door A. J. Ehnle, naar de daguerreotype van dr. Wothe, te Rott. Uitg. van K. Fuhri, te 's Gravenhage, folio. Kunstkronijk 1854. Hoofdpersoon bij 't Groot Muzijkf. te Rotterdam, julij 1854. 2⁰. Door de Ned. Maatsch. v. Schoone Kunsten. Lithogr. folio. 3⁰. Uitg. van J. J. van Brederode. Lithogr. uit het Album v. Sch. Kunsten, folio. Geb. 19 maart 1816, te 's Gravenhage.

Viotta. (J. J.)

Geb. 18.. te Amsterdam. Dr. in de geneeskunde. 1⁰ Halve figuur. A. J. Ehnle del. Steendruk P. Blommers, te 's Gravenhage. Uitg. J. J. van Brederode. 2⁰. Even groot, met verschil. Lith. A. J. Ehnle Steendruk. Daguerreotype van dr. Wothe.

te Rotterdam Uitg. v. Führi, te 's Gravenhage. Kunstkronijk, sept 1854. Overleden 1856.

Vredeman de Vries. (Joan.)

Van Leeuwarden. Bouwmeester, æt. 77. Geb. 1527, † omstreeks 1604. Vervaardigde de muzijk op de Boertigheden van J. J. Starter, destijds in Friesland, Gegrav. door Henr. Hondius, in folio. Zie Jöcher, Gel. Lex. in voce, IV, p. 1728. Nagler, Kunstler Lex., op *Vries*, XXI. 12—17.

Vrugt. ((W. Pasques de Chavonnes)

Zanger, te Amsterdam. Borstbeeld, regts. Lith. door P. F. Greive, n°. 18. gr. 4°. † 18.. Zie Catal. Fr. Muller, 24/25 mei 1869, bl. 68, n°. 1620.

Wetrens. (N. J.)

Chef de l'orchestre de la Société Philharmonique *Sempre Crescendo* à Leide. In een mantel gewikkeld. Door P. van Wijngaarden geteekend; op steen gebragt door P. F. Heijse; gedr. door H. J. Backer. Geb. te Leiden, 18.. Gaat 1857 naar de Kaap de Goede Hoop, doch keert later van daar terug.

Wilms. (J. W.)

Toonkunstenaar. Lid der IVe kl. Kon. Ned. Instituut. Leefde te Amsterdam, 19e eeuw. Nat. 1772, † 1847. Zie Catal. Fr. Muller, 1852, in voce, n°. 6098 en 99.*a.* en *b.* de eene teekening, de andere lithogr.

Nederlandsche componisten. In 't *Letterkundig Overzigt en proeven van Nederl. Volkszangen* enz., door Mr. J. C. W. Le Jeune, vind ik, blz. 63, de namen vermeld der volgende componisten uit de 18e eeuw: J. Corver; de vermaarde mr. Nicolaas de Gruson; de konstige mr. Jacob Nozeman en F. Gewijzius. — Zijn deze, — behalve J. Nozeman, — als nederlandsche componisten bekend en bestaan er portretten van? J. C. K.

Lieuwe Poppes. In den Proeliarius van Broeder Paulus Rodolphi, (uitgegeven door het Friesch Genootschap, 1855) p. 10, wordt vermeld, dat bij den aanval der Galamaas op het St. Odulphsklooster te Hermelum in 1485, het spijker verdedigd werd door een kapitein Lieuwe Poppes, »naderhand zanger bij de Roomsche »Curie, een vermaard toonkunstenaar ten tijde van Z. H Paus »Leo X."

Wie weet meer? J. G. OTTEMA.

Organist Henrick Spruyt te Amersfoort. In het rekenboek der kerkmeesters van de St. Joriskerk te Amersfoort over het jaar

1573 vind ik aangeteekend, dat »Henrick Spruyt" *twintig gulden* ontving »ter oersake hij dit jair torgel bewairt ende dair op gespuelt heeft." De orgeltrapster (»Evertgen die blaester") ontving *zes gulden;* »Evert Reyersz. beenhouwer" *tien stuivers* voor »tsmeeren van die blaesbalgen aen dat *groete* orgel." W. MOLL.

De Muziekuitgevers Hulkenroy te Haarlem.

Circa 1711. M. v. Hulkenroy in Laurens Koster aan de markt.

Circa 1718. Wed. Hermanus Hulkenroy (wiens zoon Mozes heette).

Isaak van Hulkenroy, woonde in de Koningshulk in de Langebegijnestraat. 1741.

Opvolging.

1737. Mozes van Hulkenroy aan de markt in L. K.
1737. Izaak » » in de Koningshulk.
1739. Mozes » » in L. K.
1739. Izaak » » in de K. H.
1742. Mozes » » aan de markt in L. K.
1743. Izaak » » L. Beg. str. in de K. H.
1744—1767. De Erven Izaak v. H. in de Beg. str. in de K. H.
1769—1778. De Erven v. Hulkenroy en Johannes Met in de K. H.
1778. Johannes Met L. Begijnestr. in de K. H.
1791. Joannes Met en Johannes Meylink.
1792—1865. Met en Meijlink.

Van een verkoop van het fonds is niets bekend.

H. GERLINGS EN ENSCHEDÉ.

(Wonderlijk is dikwerf *die Ironie des Schicksals.* Deze familie Hulkenroy of Hulkenroi — immers men vindt beide vormen — was stellig in de 18de eeuw. een der meest ijverige firmaas van hun vak. en (waren er geene andere bewijzen voorhanden) de tallooze uitgaven, die mij, als van hen afkomstig, in betrekkelijk korten tijd onder de oogen zijn gekomen, zouden voldoende mogen heeten tot staving van dit mijn beweren. Toch is er ter naauwernood iets omtrent hen bekend, en zelfs hunne namen zijn met moeite tot ons gekomen, terwijl een *Biographisch Woordenboek der* NEDERLANDEN er geen enkele van heeft opgeteekend. Van waar dit verwaarloozen van een geheel gezin door het nageslacht? De nog bestaande leden van het geslacht schijnen van hunne voorouders niet veel meer te weten dan wij zelf. Zie hier voor het overige de namen van enkelen der Hul-

kenroys met de jaartallen, gedurende welken zij — volgens onze waarnemingen op de titels zelf — boeken hebben gedrukt of uitgegeven.

(*Uittreksel uit onze nog onuitgegeven lijst van Nederlandsche drukkers en uitgevers van muziek en werken over muziek*, IIde Afd. Na 1700.)

HULKENROY of HULKENROI	(*Wed. Hermanus van*)	te Haarlem	1715—1718
〃	(*Aaron van*)	〃	1730
〃	(*Izaak van*)	〃	1735—41
〃	(*Mozes van*)	〃	omtrent de helft der 18de Eeuw.
〃	(*Erven van Izaak van*)	〃	1759—1764.

H. TIEDEMAN.

D. Mostaert. In J. B. de la Bordes, Essai sur la musique, ancienne et moderne, tom. II, bl. 23 leest men als volgt: » ... et il nous semble qu'on s'accorde généralement à convenir que le si fut ainsi nommé par un musicien du dernier siècle, nommé Le Maire; peut être cependant la premiére idée n'est elle pas de lui, car vers la fin du dernièr siècle, un flamand, nommé David Mostard, donna un petit traité *de Institutione musices*, dans lequel il substitua aux six syllabes de Gui

muance.

ut, re, mi, fa, sol, re, mi, fa.
bo, le, di, ga, lo, mo, ni, bo.

Ou, par le moyen de cette nouvelle syllabe, il détruit toutes les muances, en nommant toutes les tons de l'octave. Cette nouveauté fit du bruit, il eut des partisans, ainsi que des critiques; mais pour avoir voulu trop changer, on s'en tint à l'usage qui subsistait depuis six siècles. Peut-être que s'il n'eut proposé que d'ajouter la syllabe NI, cette nouveauté si simplificante eût alors réussi comme elle le devait. Il est possible que Le Maire ait connu l'ouvrage de David Mostard, qu'il en ait senti l'utilité, et qu'ayant seulement changé le nom de *ni* en celui de *si*, il ait beaucoup contribué à en introduire la pratique, ce qui l'en aura fait passer pour l'inventeur."

Het door de la Borde aangehaalde werkje, De institutione musices, ken ik niet en heb het ook bij geen anderen schrijver vermeld gevonden; waarschijnlijk bestaat het niet en zal slechts door onbekendheid met de nederlandsche taal eene ten naastenbij latijnsche vertaling van het volgende, in de catalogus van Le Long vermelde boekske van Mostaert zijn:

Korte onderwijsinge van de Musyk-Konste en Samenspreekinge over het misbruyk der wijsen en des Singens. In rijm, opgedragen aan de regering van Amsterdam. Amsterdam, bij Cornelis Claasz., 1598. In 12°.

Van David Mostaert ben ik buiten staat iets naders meê te deelen, dan dat ik in dat tijdvak, (1598—1631) een notaris te Amsterdam van dien naam heb aangetroffen, wiens Album amicorum zich in de prachtige bibliotheek van den drukker Schenkel te 's Gravenhage bevond, die in 1864 verkocht is.

Misschien is dit boekje wel van Daniel Mostaert, die secretaris van Amsterdam was, en de dicht- en toonkunst beoefende. Hij behoorde tot den letter- en zinglievenden Muiderkring en stierf in 1646.

Wie bezit nu nog dit volgens Le Long "seer rare" boekje, en zou geneigd zijn, het ter inzage aan het bestuur onzer vereeniging te willen verstrekken?

Het oudste hollandsche leerboek voor den zang waarin ik het gebruik der zevende lettergreep, de *si* heb aangetroffen, is een

Musicae rudimenta Latino Belgica ex prolixioribus musicorum praeceptis excerpta. In usum illustris Gymnasij Geldro-Velavici, quod est Hardervici. Hardervici Geldrorum, Apud Gedeonem de Haes, 1621. Kl. 4°.

In het V Cap. bl. 9 leest men: »De niewe Musyck-Meesters hebben de swaricheyt van dese veranderinghe wech ghenomen, door het constelick verzieren der sevende toon, boven de *La*, namelick *Ci*. Want den Sanck en can soo seer verhoocht ofte verleeght niet worden, oft hy en bestaet in dese seven toonen, ende dat sonder eenighe veranderinghe der ordeninghe soo int opgaen als int nedergaen."

Van dit handboekje bestaat een vroegere druk en wel van 1605. Ik bezit er echter helaas maar de twee eerste vellen van en kan dus niet zeggen of het gebruik der *si* ook in die uitgave geleerd wordt. BOERS.

TAALKUNDE.

VRAGEN.

Spreekwijze. De huik naar den wind hangen. Bij de laatste verkiezing werd op een strooibillet het spreekwoord gevonden: »den huig naar den wind laten hangen." Hoewel het boven allen twijfel verheven is, dat het woord »huig" moet zijn »huik", zoo zou men mij echter zeer verpligten een of meer citaten aan te halen. Weiland in zijn Groot Nederd. Taalk. Woordenboek geeft voor het woord »huik": Eene falie der vrouwen: eene brabandsche huik; de huik naar alle winden hangen, zich uit geveinsdheid naar den tijd schikken enz. terwijl het Woordenboek der zamenleving het een strafwerktuig noemt. D. W.

Schutten. In het stadsarchief vond ik het volgende verbod: »Schutten van Nieuw getrouwde verboden bij 20 ℭ 1/7 Junij 1669." Het stond vermeld bij beesten schutten; kan mij ook iemand opgeven wat dat verbod beteekende?

H. D. W.

Omme. Ik vraag de beteekenis of den oorsprong van dit woord, vroeger dikwijls gebruikt op adressen, in plaats van »aan", en onlangs nog in de oproeping eens deurwaarders in het Handelsblad als zoodanig gebezigd?

Leeuwarden. ALEXANDER.

Kreet. Aldus zag ik in een brief van zekeren expediteur eene soort van opene kist genoemd (die met verschillende goederen uit Engeland was verzonden) zamengesteld uit over elkander liggende breede latten, min of meer gelijk aan de hokken, waarin gevogelte en vee in de spoortreinen en stoombooten wordt vervoerd. — Van waar dit woord?

Leeuwarden. ALEXANDER.

GESCHIEDENIS.

Verkoopen van ambten. Eenigen tijd geleden hebben wij ingezonden: Daniel Raaps Vrijje Gedagten over het Rotterdammer Request; thans laten wij volgen: Regtmatige Verdediginge Der Onderstaande Rotterdamse Burgeren, Over hun Gedrag, Gehouden in het Request, overgeleevert den 27 September 1747 betreffende het Verkoopen der Ampten, enz. enz.

Wij ondergeschreeven, Burgeren dezer Stad Rotterdam, vinden ons genoodzaakt ons regtmatig te verdedigen, om onze goede naam en faam, nu en ten Eeuwigen dagen, tegen den nu alom uitgestrooide, en in 't vervolg van tijd, opkomende lasteringen, en beschuldigingen, te zuiveren, en te verdeedigen.

Wij meenden, nevens andere Burgers, het regt te hebben, volgens de Privilegien der Landen, om middelen uit te denken, (om onze Regeeringe onder 't oog te brengen,) die strekken konden, tot reddinge des Lands, stijvinge der Finantiën, en verligtingen van Lasten, die het Land en Volk gevoelig drukken.

Derhalven hebben wij, nevens andere Burgeren, bij Requeste aan onze Wel Ed. Groot Agtbaare Vroedschappen verzogt, alle openstaande, en in 't vervolg van tijd, openvallende Ampten, Officiën en Beneficiën, voor zoo verre zulks tot die tijd, ter begeevinge van haar Wel Ed. Groot Agtbaare Vroedschappen gestaan hebben, die nu, en in 't vervolg van tijd, ten voordeele en ondersteuning van 's Lands Geldkas en Finantiën, mogte werden verkogt; alsmede nog andere zaken, in dat bovengenoemde Request begreepen. Wij hebben daar op met eerbied en verschuldigde agting, het gemelde Request op den 27 September laastleden, aan haar Wel Ed. Groot Agtb. de Heeren Burgemeesteren overgegeven, met dat verzoek, zulks aan de Wel Ed. Agtb. Vroedschappen te Communiceeren: daar op zijn haar Wel Ed. Groot Agtb. Heeren Burgemeesteren met ons overeengekomen, deze zaak ter dispositie van zijn Doorlugtige Hoogheid, onze Teërge-

liefde Stadhouder, enz. enz. enz. over te geven; gelijk wij zulks op den 28 Septemb. hebben gedaan, met verzoek, dat zijn Doorugtige Hoogheid, na zijn Hooge Wijsheid, in deze zaak schikkinge geliefde te maaken; wel vertrouwende dat zijn Doorlugtige Hoogheid, in deze ten beste van Land en Burgerij, zoude voorzien; 't welk door zijn Doorlugtige Hoogheid zeer genadig is aangenomen, bedankende ons voor het vertrouwen, dat wij in hem stelden.

Wij hebben niet nagelaten van dit alles aan onze Mede-Burgeren kennisse te geven, met verzoek, dat zij zig daar in gerust geliefde te stellen: Des niet tegenstaande hebben wij van tijd tot tijd het ongenoegen der Burgerij, over het uitstel dezer zaken vernoomen, en zulks bij herhaling aan zijn Doorlugtige Hoogheid, en zijne Ministers, bekend gemaakt; en laatstelijk nog den 3 November in 's Gravenhage aan den Heer Baron Grovesteins, die ons uit ordre van zijn Doorlugtige Hoogheid Addresseerden aan de Ed. Heer Secretaris de Back, die wij van alles, voor zoo verre zulks ons bekend was, onderrigten, gevende onze vreeze voor opschuddinge in onze Stad te kennen, en zijn Ed. Vriendelijk verzogten, zijn Doorlugtige Hoogheid reeds een Commissie in onze Stad had benoemd, om schikkinge in de Ampten te maken, het welk wij insgelijks aan onze Mede-Burgers hebben bekend gemaakt, met verzoek daar in gerust te blijven, en het goedvinden van zijn Doorlugtige Hoogheid af te wagten.

Hier op zijn eenige van ons op Zondag, den 5 November ontbode bij zommige onzer Regenten, die aan ons geliefden bekend te maken, dat door de Ed. Agtb. Vroedschappen, geconsenteert was in het bovengenoemde Request, en dat zulks op Maandag den 6 November zoude gepubliceert worden, met Ordre, dat wij zulks aan onze Mede-Burgeren zoude bekend maken, begeerende Instantelijk ons met onze goede Vrienden op het Raadhuis te laaten vinden, en alles aan te wenden, om alle opschuddinge te verhoeden, en hunne Persoonen en die der Overige Vroedchappen, in gerustheid te stellen, en te beveiligen, en neme Godt en de goede Burgerij tot Getuigen, dat wij alle devoir hebben aangewend, om aan hun Vriendelijk verzoek te voldoen, 't welk ons ook onder Godts zegen gelukt is.

Insgelijks Protesteeren wij, gelijk wij alvorens bij de Wel

Ed. Groot Agtbaare Heeren Burgemeesteren geprotesteert hebben, tegen zeker zoo genoemt *Nader Request*, door eenige onzer Mede-Burgeren, op den zelfden 6 November aan haar Wel Ed. Groot Agtb. Heeren Burgemeesteren overgegeven, als zijnde buiten onze kennisse opgesteld, en ter Druk-Pers gebragt, en ook geheel onnoodig als ook belagchelijk, wijl de Resolutie, door hun Ed. Gr. Agtb. reeds (gelijk voren blijkt) genomen was, waar tegen wij daar na nogmaals bij onze Wel Ed. Gr. Agtb. Heeren Burgemeesteren en present zijnde Vroedschappen, hebben geprotesteert en protesteerende zullen blijven.

Alle deze onze handelingen tot de algemeene rust en beveiliging van Onze Stad en Burgerij aangewend, stellen wij aan het Oordeel van zijn Doorlugtige Hoogheid, onze zoo zeer gewenste Stadhouder, enz. enz. enz. aan alle braâve Regenten, alle Geintentioneerden Nederlanderen, vertrouwende in alles gehandeld te hebben als Getrouwe Patriotten en Goede Burgers betaamt, zijnde altoos bereid daar van in alle gevallen Rekenschap te geven, betuigende voor Godt en de Waereld, na onze beste geweten, van de Maand April laatstleden alles te hebben aangewend, wat Eenigzints tot heil van ons lieve Vaderland en bewaaring van de Algemeene Rust, tot veiligheid van onze zoo Duur gekogte Panden van Vrijheid en Godsdienst strekken konden.

Rotterdam, den 10 November 1747.

(*Was geteekend*) LAURENS VAN DER MEER,
ARI DANSERWEG,
JORIS LOOVEN,
PIETER VAN DER KRUYF. A. C. DE GRAAF.

Op Laurens van der Meer (den eersten onderteekenaar van »Regtmatige Verdediginge" enz).

De
VOS
in de strik,
of de opgezwolle
BLAAS
in 't tugthuis.

Als ik bedenk den tijd van ruijm driemaal vijf Jaaren,
Bevind ik dat het daer med' gaet als met de Baaren;

In 't vroege van die tijd hoorde men groot geraes,
En onder dat gerugt bevond sig ook een *Blaas*,
Die vrij wat Windig was, want door sijn zwaer gewigte
Moest yder, Groot en kleyn voor deze Blaes gaen zwigte.
Want zoo 'er iemand was die hem dorst tegenstaen
En bieden tegenweer, die had met een gedaen;
Dus moest een Onderdaen die trouw was in sijn hert,
Dit met veel leed aensien, al was 't hem noch zoo'n smert.
Ook vloog die Blaes in 't rond, quam hier en daer verschijnen,
Ontzag zich ook zelf niet het Regt te ondermijnen;
Hij zwaayde met de Vlag en trok de Lijn soo vast
Dat hij 't Collecte kreeg, wat dunkt U van die Gast?
Toen zagen Zonneklaer de Lieden van verstand,
Dat zoo een Blaes vol wind vergiftigde ons Land;
En ook niet anders zogt als enkel eyge baat,
Het geen gebleken is tot nadeel van den *Staat*.
Patientie dan per fors, dit moesten goede Lie'n
Het was haer lief of leed, met smerte soo aensien,
In hoope dat de tijd die alles ook verzet,
Die trots gezwolle Blaes zou vangen in het Net.
De Tijd heeft ook geleerd, de Kans is aen 't verkeeren;
En sijn fameus gedrag maekt eind van sijn braveeren:
Subiet en onverwagt kreeg deese Saek een keer,
En in een oogenblik wierd *Louwtje van der Meer*
Ten Huyze uytgescheurd, en als een snood schavuyt
Die niet meer waerdig is, in de Cachot gebruyt:
Den eersten dag daer aen quam snellyk uyt den Hage
Om deze blaes vol Wind twee Paerden met een Wage;
Sij smeeten hem daer in, en vlooden met hem voort
In 't bijzijn van veel Lie'n, tot schande van sijn soort.
Nu was de Kloen ten eind, geen *Duyten* noch geen *Boonen*,
Geen Oly, Koek, noch Stroop, konden hem niet verschoonen,
Sijn heele Kramerij met al sijn Ornament,
Dat staet nu op het point te werden uytgevent:
Dus kreeg die Blaes een krak, de Wind die vloog'er uyt,
De Leden van den Raad bevonden dat die Guyt
's Lands Gelden had verkort, besloten hier en daer;

Waerom hij wierd gedaegd, en quam in de Vierschaer:
Hier wierd hem voorgelegd hetgeen hij had bedreven,
Daer was voor hem niets op als 't sidderen en beven,
En smeeken om pardon, betreurende sijn quaet;
Maer zagt dit gaet soo niet met Dieven van den Staet:
Dit was nu al te laet, hij wierd te regt gesteld,
En door den Hoogen Raed sijn Vonnis dus geveld;
Dat hij voor sijn bedrijf en al sijn daden vals
Moest komen in 't publijk met 't koord om sijnen hals:
't Wierd ook soo uytgevoerd, hij trad op het Toneel
Om daer een Dans te doen, de Speelman sonder Ve'el
Die stond daer al paraet en bond hem aen de pael,
En speelde na de maet, een Menuet fatael:
Dit was nog niet genoeg, daer moest een Sprong geschieden
Om dat de Speelman hem quam heet Gebraed aenbieden;
Die gantsch niet traegjes was; maer drukte met 'er daet
Op die berugte Blaes het Wapen van den Staet.
Het Speelen was nu uyt, den Dans die was ten enden,
Men zag hem kort daer aen na de Stad Gouda zenden,
Om daer voor langen tijd te zitten ô! wat kruys,
En werken voor de Kost in het Gevangenhuys. S. HERTS.

Te Rotterdam, Gedrukt bij Jacobus Casteleijn, in den Oppert, 1762.

A. C. DE GRAAF.

Gildekleeden, gildekleedingen. (vgl. IX bl. 298; XI bl. 85; XIX bl. 324.)

Dit is de pyne waerdig te weten, dat alle de steden van Holland naer heure magt, en de gelegenheid van de plaetze, enige vaendels van de voornaemste en de vermogendste burgeren in sekere rotten hebben afgedeeld, die men de magt en de senuwen van het gemeijne beste wel mogte heten, sy noemense gemeynlyk Schutters, het sy dat ze de voetboge spannen, ofte de handboge trecken, ofte met het roer schieten. Sy gebruykten eertyds twee-verwige rocken tot eene levereije met een silver bijteyken, welk eren-kleed hen van 't gemeijne volk onderscheyde. Het kleed houd nu in meest alle de steden op, het bijteyken blijft noch ergens in 't gebruyk.

Te vinden in de Beschryvinge en de lof der Stad Haerlem in Holland door Samuel Ampzing. A. C. DE GRAAF.

Place Napoleon. (XVIII bl. 239; vgl. bl. 454; XIX bl. 5, 228).

Het volgende tot antwoord op de aanmerkingen van Dixi. Ik weet dat Napoleon in 1811 in Amsterdam geweest is; doch daar het jaartal in *dit* geval weinig afdeed en ik mijne aanteekeningen niet bij de hand had, schreef ik 1810 of 11; ik was toen 16 jaar en dus geen klein kind meer en ken de geschiedenis dier dagen *zeer goed*, misschien beter dan Dixi; ik blijf beweren dat menigte aristokraten, zoo wel uit de geboorte- als geldaristokratie, voor Napoleon kropen (duizenden is in zoo'n geval een onbepaalde term). Op hen was toepasselijk wat Beranger van de fransche hovelingen zegt:

Vous rampez devant le Lys,
Comme vous rampiez devant l'Aigle,

Ik zou namen kunnen noemen, maar waartoe? ik weet zoo goed als Dixi, wat men tot hunne verontschuldiging zou kunnen aanvoeren; maar eene zwakke verontschuldiging. Van Kampen schijnt in zijne Verkorte Geschiedenis der Nederlanden hier ook eenigzins op te doelen, (zie in het 2e dl 't bezoek van Napoleon te Amsterdam). Ik weet bepaald zeker, dat alleen de IJgracht in Quay Marie Louise herdoopt is.

En hiermede basta!

Amsterdam. A. BR.

Graaf van Zaandam. (XIX bl. 117, 278.) In den Hollandsen Mercurius van 1681 vindt men opgeteekend:

In 't begin van December viel 'er een saeck van seer vreemde natuur hier te Lande voor; namentlijck, dat, een seker Frans Luytenant en 9 Dragonders van het guarnisoen van Yperen last gekregen hebbende, om een seecker Persoon, bekent met de Naem van Grave van Sardam, of St. Paul, die Burger tot Amsterdam was geworden, van daer te lichten, en na Vranckryck te voeren, zich herwaerts hadden begeven, om dit haer desseyn uyt te voe-

ren; zij waren ten dien eynde reets tot Rotterdam gekomen, doch haer voornemen ontdeckt zijnde, soo wierden zy alle gesaiseert, en na den Hage gevangen gebracht. Den Franssen ambassadeur, den Heer Grave d'Avaux, hier van kennisse bekomen hebbende leverde daer op aenstonts aen haer Hoog Mog. de volgende Memorien over."

Deze memoriën bevatten niets bijzonders; maar in de »Resolutien van de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt" van 1681, vindt men het volgende:

»De Raedt-Pensionaris heeft de Vergaderinge gerapporteert, dat gheduyrende d' absentie van haer Edele Groot-Mog., bij den Praesident ende Raden van den Hove advertentie bekomen zijnde, dat eenen Brecour en le Beau souden hebben voorgenomen yemandt uyt dese Landen met gheweldt ende gewapenderhandt te vervoeren, ende ten dien eynde van onder het ghebiedt van syne Koninghlijcke Majesteyt van Vranckrijk te doen komen eenige Dragonders, noodigh hadden geacht daer tegens orde te stellen, ende haer uyterste debvoiren aen te wenden omme de voorschreve Personen machtigh te mogen worden, ende die in verseeckeringe te stellen; dat het gemelte Hoff nader hadde verstaen, dat de voornoemde Persoonen, geassisteert met een Lieutenant ende thien Dragonders, haer op den acht en twintighsten November laestleden hadden gevonden binnen de stadt van Amsterdam" enz. en verder, »dat hooghst-gedachte syne Majesteyt wetende dat sich binnen de stadt van Amsterdam ophieldt een Persoon, die schuldigh soude zijn aen verscheyde seer groote misdaden, ende oock soodanige, die de eygen Persoon ende het leven van hooghst gedachte syne Majesteyt soude hebben geraeckt, ende noch maer eenige maenden geleden, in presentie van drie andere persoonen, soude hebben geseydt, datter niet meer te mesnageren was, ende datter niets resteerde als een eenige slagh, die bequaem soude zijn alle uyt haer affaires te helpen, ende dat hy daer op soude hebben geanimeert seecker Persoon, om sich naer Parys te begeven, ende dat die Persoon te Parijs ghekomen ende in hechtenisse gesteldt zijnde, syne Majesteyt door hem Heere Grave d'Avaux op de beste wyse hadde doen versoecken, aen de Heeren Burgemeesteren ende Regeerders der Stadt Am-

sterdam, om dien voorschreven Persoon te moghen apprehenderen, ende vervolgens naar Vranckrijck doen brengen" enz.

De naam van den bedoelden persoon wordt hier niet genoemd, en wat van de misdaad vermeld wordt waaraan hij schuldig was, komt overeen met hetgeen Dixi hiervan gezegd heeft.

A. C. DE GRAAF.

Viering van den nieuwjaarsdag. 1621. Den 10 December is tot *Rotterdam* afgeleesen, dat men op *Nieuwejaersdag* met geen *opene Winckels* eenige *Neeringe* of *Hantwerck* sal mogen doen, en dat men dien dag soude vieren, het welcke voor dien tijt niet was geschiet.

A. C. DE GRAAF.

VRAGEN.

Willem I, prins van Oranje, door Jauregui gewond. (vgl. XIV. bl. 7, 40, 67; XVI, bl. 39). In »Stukken concerneerende onder andere, het hooge Recht tot het verleenen van remissie, abolitie en pardon wegens begaane misdaaden, geoeffend door de doorl. heeren en marquisen van Bergen op Zoom enz.", door F. N. van Engelen, heere van N. Strijen, thesaurier en raad der stad B.o.Z. (1780), sprekende over den markies Jan II, grave van Walhain enz., die »fina fort catholiquement ses iours en la ville de Madrid le XXI de meij XVcLXVij (Nav. XII bl. 232) [1], wordt in eene noot gezegd.

»De vrouwe marquize Douariere had in deeze treurige omstandigheden by zich tot lijfarts Dr. Pascasius Justus Turcq, dewelke haare doorl. getrouwelyk met raad en daad bystaande Hoogst dezelve van groot nut was. Deeze Pascasius Justus Turcq, die in 's Lands Geschiedenissen meest maar bekend is met den naame van Pascasius Justus is dezelve, die in 1581 aan het Doorl. Huis van Oranje en Nassau en aan het gansche Vaderland den ge-

[1]) Dit „*finir catholiquement*" verhinderde toch niet, dat Filips aan Alba bevel gaf tegen den markies „*informatien te beleggen,*" zoodat hij werd schuldig verklaard aan „*crimen laesae majestatis*" en zijne goederen verbeurd, zoodat Alva al 't huisraad van 't hof verkocht en alle inkomsten van 't markiezaat (boven mate veel) aansloeg.

wichtigen dienst deed van de hoopelooze genezing der wonde door Jean Jauregui aan Prins W. I. te Antwerpen door een pistoolschoot toegebragt, tot welke genezing hij Dr. Turcq expres van Bergen op Zoom ontboden werd, vermits 's Princen Medicijn en Heelmeesters 'er geene kans toe zagen, van welke gebeurtenis de Lezer de echtheid kan nazien in zijne korte Leevens beschrijving door Proffessor Boxhorn geplaatst voor zeker werkje ten titul voerende »Pascasii Justi de Alea" anno 1642 van nieuws uitgegeeven, te Amst. bij L. Elzevier in 12mo gedrukt en aan des doctors agter kleinzoon Dr. Justus Turcq Borgemeester van Bergen op Zoom, opgedragen, van welken eerstgemelden Dr. Pasc. Justus Turcq des auteurs kinderen van 's moeders vaders zyde in rechte lienie afstammen gelijk daar van ook afstamt de Heer Mr. W. H. Turcq thans gecommitteerde Raad midsgaders Raad ter admiraliteit van Zeeland." Eenige bladzijden verder noemt hij in de belegering van 1622 als eerste burg^{r} van Bergen op Zoom: »Dr. Pascasius Turcq, kleinzoon van den bevorens genoemden Pascasius Justus Turcq" — De Heer J. L. A. I noemt, XVI bl. 35, Pascasius Justus van Ekelo in Vlaanderen. Dat kan zeer goed zijn; maar onze schrijver F. N. van Engelen, die nog al uit de Bergen-op-Zoomsche archieven schijnt geput te hebben, zegt, sprekende over het geslacht Bollaert, in 1263 reeds bekend: — »zij (de Bollaerts) koomen in de oude Chartres en Registers meest voor met hunne doop- gevoegt vóór hunne Vaders naamen, zonder den Famille naam, zoo als toen veel al en ook onder andere bij de familie van Turcq in gebruik was."

Vraag: »was dr. Pascasius Justus Turcq van Eeklo of van Bergen op Zoom? heette hij alleen Pascasius Justus, zoo als de heer J. L, A. I. zegt, of Pascasius Justus Turcq? Wijlen de geleerde oudheidkenner mr. J. Egberts Risseeuw, van Oostburg, aan wien de lezers van den Navorscher menig antwoord verschuldigd zijn, zeide mij, dat de hoofdingenieur der marine... Turk van den man afstamde, die het leven gered had van Willem I. Wordt in de familie van dien heer, nu te Amsterdam wonende, misschien het »treffelijk gedenkstuk van dankbaarheid" bewaard, waarvan de heer J. L. A. I. spreekt?

Bergen op Zoom. F. CALAND.

Bezetting van 's Gravenhage, Rotterdam, Dordrecht enz. door de Franschen in mei 1810. Na het tractaat van 16 maart 1810 zijn verschillende der hollandsche steden door de fransche troepen, om den sluikhandel te weren, bezet. Kan men mij ook den juisten datum opgeven?

Vergrooting van Amsterdam. Hooft zegt in zijnen Geraerdt van Velsen, van Amsterdam sprekende:

Dan bout men wel seshondert huysen op een jaer.

Die woorden hebben, zonder eenigen twijfel, betrekking op de vergrooting van Amsterdam, waarmede in 1610 een begin gemaakt en die in de volgende jaren voortgezet werd. Maar in welk van die jaren werden zeshonderd huizen aangebouwd?

P. LEENDERTZ WZ.

Napoleon in Zeeland in 1810. Van Napoleons bezoek aan Holland in 1811 bestaan verschillende verslagen: ook lijsten van de personen, die hem hebben vergezeld.

Bestaan er geene dergelijke lijsten van de personen, die hem bij zijn bezoek aan Zeeland, in mei 1810 gebragt, omgaven? Noch bij Paspoort, Beschrijving van Zeeland, noch bij de Kanter, De Franschen in Walcheren, komen die voor. Vermoedelijk zullen zij echter toen, even als in het volgende jaar in de noordelijke provinciën, wel gedrukt zijn, al ware het alleen, om aan te wijzen, bij wie de personen van zijn gevolg waren ingekwartierd. Weet geen lezer van den Navorscher, bijv. van Middelburg, mij zulk eene opgave te verschaffen?

Batingen. Waar ligt Batingen in Drenthe? Is het welligt een kasteel of hofstede of buitenplaats, die nog of niet meer bestaat?

BUR . . .

Niemandsvriend. Ik vind in 1794 genoemd Hendrik baron Collot d'Escury van Niemandsvriend. Waar ligt die plaats?

De overste de Graaf. Wat is er geworden van den overste de Graaf, die in het jaar 1794 te Leiden de bekende ontmoeting heeft gehad met den student van Schaak? Weet men hem aangaande iets meer mede te deelen dan gevonden wordt bij Siegenbeek, Gesch. der Leidsche Hoogeschool? U—H.

Regtspleging tegen freule van Dorth tot Holthuyzen in 1799. De Bibliographie der Bataafsche Republiek is zeer rijk aan allerlei brochures, pamfletten, schuitpraatjes enz. over de gebeurtenissen van den dag. Te vergeefs echter heb ik gezocht naar iets dergelijks uit dien tijd (de werken van Vonk en van der Aa behooren hier niet toe) waarin die gruwelijke zaak, hetzij uit patriotsch hetzij uit een tegenovergesteld oogpunt wordt behandeld. Bestaat er zoo iets? U—H.

Goudontdekking van California. Gelijk men weet, was het in het merkwaardige jaar 1848, dat Europa plotseling verrast werd door de wondervolle berigten betreffende de ontdekte goudmijnen in California, en dagteekent ook van dien tijd de exploitatie. Dezer dagen intusschen, bladerende in oude nrs. van de Illustr. London News, vond ik in dat van 15 oct. 1842, bl. 354, en dus 6 jaren vroeger, de volgende woorden: »a prolific vein of gold, extending »nearly twenty miles, has been discovered near the Bay of Fran»cisco in Upper California." Hoe strookt zulks met het berigt, dat kapitein Sutter in 1848 de eerste ontdekker is geweest, en waaraan het is toe te schrijven dat die eerste ontdekking in 1842 als 't ware onopgemerkt is voorbijgegaan? U—H.

Eenige vragen naar namen en dagteekeningen. Dezer dagen raadpleeg ik den »Inventaire Analytique des Chartes des Comtes de Flandre — par (wijlen) le baron Jules de Saint Génois, (Gand 1843—1846). Reeds bl. 4 n°. 4 stuit ik op deze dagteekening: »Hoc Anno Verbi incarnati MCXCIX mense februarii, luna prima apud Rikevore?"

Bij februarij staat (1) »cette singulière date a besoin d'une explication. *Luna prima* signifie proprement ici l'intervalle entre la première nouvelle lune et la deuxième de l'anneé 1199 (1200):

la première tombe cette année au 20 janvier, la deuxième au 18 fevrier." Doch wat beteekent nu het, volgens het vraagteeken, of kwalijk gelezene of niet begrepene Rikevore?

Wie was Ingelram de Helliaco, in 1223?

Wat beteekent achter den naam van Hugo, baljuw van Brugge (stuk van 1226) de titel of bijnaam de Lotthor, later verkort de Loth?

In een stuk van 1227 wordt gesproken van *wastines*: dit woord wordt in eene noot verklaard door »bruyères, lieux désertes et incultes; on dit aujourdhuy en flamand Woestyne." Dit *on dit* moet in allen geval Woestine wezen, al schrijft men Woestijne doch dit is nagenoeg hetzelfde. Niet ver van Aardenburg leeft het nog in het oostvlaamsche dorp St. Jan in Eremo. ook onder de namen van St. Jans ten aermen, ten armen en *in de Woestine*, in 't fransch Saint Jean *dans le désert*, voorkomende: doch is *wastine* werkelijk woestijn? Aan *bruyère* kan niet gedacht worden: dit is immers heide?

Zou wastine niet zijn waas, slijk, modder, aanspoeling? Het land van Waas = het slijkland?

In 1249 komt voor de heer van Wastina, die ook Knesselaere bezat.

In 1250 komt eene lijst van renten voor, ontvangen van St. Jehan decollachie 1249 tot denzelfden dag 1250. De zamensteller van den Inventaire stelt: 29 Aout?, werkelijk vind ik in de fransch-belgische almanakken achter 29 Aout: Decol. s. J. B.. Is het dus hetzelfde als wat elders heet St. Jan onthoofd?

In 1228 is vermeld *Niepeglise* (Niepkerke in Fransch-vlaanderen). Het bosch van Niepe, zegt de verzamelaar, was lang eigendom van den huize Vlaanderen. Ik vraag wat beteekent *Niepe*?

Ik vraag dat, omdat in de volkstaal hier te Aardenburg en elders de *niepen* overbekend zijn: het zijn de bessen der haagdorens.

Wanneer wij ons de menigte plaatsnamen van *hout* ontleend herinneren, om in mijne buurt te blijven Eecloo (Eeken-loo), Bochoute (Boek-Beuk-hout), Hulst (Steekpalm), ten Doren, Esschen, enz., zou ook Niepkerkes naam aan het bosch der *niepen* kunnen ontleend zijn.

In 1268 wordt eene schuldbekentenis vermeld, verleend aan

Jacques heer van *Hamello*, met belofte van terugbetaling *apud Hamellum*. Wat beteekent dit laatste?

Het woord *polre*, polder, komt, voor zoover 't bekend is, voor 't eerst voor in een stuk van 1269. 't Is eene acte, waarbij Lammin le Tonniwer een polder koopt. Lammin is dus een voornaam en wij hebben welligt in dezen naam den sleutel voor de naamsafleiding van Lammins-fliet of - vliet (thans Sluis); doch wat beteekent le Tonniwer?

Hoe is Lamminsvliet Sluis geworden? 't Volgende moge dit helpen ophelderen: Lamminsvliet zal gesticht zijn ter plaatse waar eene of meer sluizen lagen (zoo als voor weinige jaren nog het geval was; in en even buiten Sluis telde men zes a zeven sluizen, alle van 't hoogste belang voor de afwatering van Vlaanderen). Nu vind ik in 1309 vermeld Claije zoon van Raoul van Sluis, klerk der stad Lamminsvliet die men Sluis noemt.

De naam Lamminsvliet, de officiële, werd verdrongen door den volksnaam Sluis, zoo als hier de volksnamen de overhand op de officiële kregen, ja officiëel werden. Willemsdorp kent bijna niemand, Schoondijke iedereen. Cadzandria is Retranchement geworden; St. Baafs en Onze lieve vrouwe bezuiden zijn thans Eede: het aloude Mude draagt thans den naam zijner kerk Sint Anne; alleen Nieuwvliet behoudt zijnen officiëlen naam, schoon het volk het nog immer Sinte Pier noemt.

Bij Sluis is de verandering sterk. De nieuwe naam schijnt een geslachtnaam van der Sluis, van Sluis (zoo als met Raoul en Claije) in 't leven geroepen te hebben.

In 1270 vind ik vermeld *une soldée de terre*: welke maat is dit?

Een stuk van Eduard IV van Engeland draagt de dagteekening: Apud Certeseij, primo dye Septembris anno regni secundo. (1 september 1309); doch wat beteekent apud Certesey?

G. P. ROOS.

[Er zijn onder de vragen van den heer Roos enkele, waarop wij hem terstond antwoord kunnen geven.

Wastine is zonder twijfel woestijn. Den a-klank treffen wij in dit woord meermalen aan. In het oudhoogd. luidt het niet alleen wuoste en wuostinna, maar ook wuasti en wuastinna: in het Angelsaks- weste en westin. Verwoesten is ags. westan, eng. to waste.

Het latijnsche decollare beteekent onthalzen, onthoofden; decollatio, onthoofding.

De heer Roos vermeldt niet alleen Niepkerke, maar ook het bosch van Niepe. Niepe schijnt dus plaatsnaam te zijn of geweest te zijn. Plaatnamen aan boomen ontleend zijn er vele; maar dat men eene plaats naar eene boomvrucht zou genoemd hebben komt ons niet waarschijnlijk voor. Wij herinneren er ons ook geene voorbeelden van.

In den naam, dien de stad Sluis vroeger droeg, zal wel, zoo als de heer Roos onderstelt, een persoonsnaam schuilen. Maar welke? Wij vermoeden Lamming. Lammin, zoo als de heer Roos in een fransch stuk van 1269 vond, zal dan fransche uitspraak van dezen naam zijn. Lamming is patronymicum van Lamme, in Friesland nog in gebruik, en dit verkorting van Lammert. Lammert is, zoo als bekend is, uit Lambert en dit weder uit Landbert ontstaan. De naam der stad zou dan eigenlijk zijn Lammingsvliet: men schijnt dien ook zoo geschreven te vinden; althans in den Tegenw. Staat der Nederl., die in dit opzigt vrij wel te vertrouwen is, wordt, dl. II, bl. 441, als naam van Sluis in de 14e eeuw opgegeven Lamminks-vliet. Is dit zoo, dan is Lamminsvliet door slordige uitspraak uit Lammingsvliet ontstaan, even als Kallansoog uit Kallingsoog.

De naamt Claye komt ons vreemd voor. Kan het ook eene schrijffout zijn voor Clays, d. i. Klaas?]

Eene merkwaardige plaats. In den *Ommelooper* (de kadastrale ligger onzer voorouders) van de Yeve watering, in 1440 overstroomd, ruim 100 jaren later bij gedeelten herdijkt en daarna weder overstroomd, vindt men in 1550 de volgende omschrijving van een stukjen gronds:

»De wal daer onser vrouwe van Gaternisse plachte te rustene" (hier volgt iets onduidelijks doch waarschijnlijk, volgens de ruimte, het woordje *en* of het teeken voor dat *en*) »daer men placht te »preken" zonder meer.

Ik wanhoop er aan, deze plaats ooit verklaard te zien en vrees dat mijne vraag wel altoos onder die, op welke nog geen antwoord

is ingekomen, zal blijven staan. Toch 't is te probeeren, zeggen we hier: kan dus iemand haar verklaren?

Aan welke vrouwe van Gaternisse moet hier gedacht worden? De H. Maagd word in schriften van dien tijd overal in plaatsnamen slechtweg »onse vrouwe" genoemd; de vrouwe eener heerlijkheid meestal mevrouwe, doch er zijn welligt en waarschijnlijk uitzonderingen op deze regel.

Wal is eene verhevenheid. In de oude stad Aardenburg lag in het midden der 16e eeuw een *meulenwal*: bij Groede heeft men nog eene hoogte *Schoonewal*: welligt was 't dus een oude vliedberg, waar het beeld der H. Maagd bij den ommegang stil hield, zoo als bij de processiën der Catholijken meermalen gebeurt, doch 't kan ook werkelijk een geliefkoosd rustplaatsje der vrouwe van Gaternisse geweest zijn.

Aan welke prediking moet hier gedacht worden?

Aan de hagepreek? G. P. ROOS

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Vierijzer, (XIX, bl. 125; vgl. bl. 285). Het volgende diene tot aanvulling betrekkelijk het bedoelde geldstuk.

»Bovendien hebben wij het dubbel vuerijzer (zilver), met twee leeuwen tegen elkander en randschrift: Karol: Dei: Gra: Dx: Bg. Bra: z: Li: en de hand. Op de keerzijde staet een kruis met pijnappels aen de uiteinden, en voerende in het midden 's hertogs wapenschild: randschrift: Salvv: Fac: Pplm: Tvv: Dne: A°. 1474. Er zijn ook van dezelfde stukken van de jaren 1475 en 1476.

Het enkel vuerijzer (zilver), met eenen leeuw, houdende het hertogelijk wapenschild: randschrift: Karol; Dei: Gra: Dvx: Bg: Bra: z: Li: en de hand. Keerzijde: een versierd kruis met pijnppels aen de uiteinden, en het randschrift: Benedic: Hereditati: Tve: A°. 1474.

Onder de regering van de hertogin Maria sloeg men te Ant-

werpen. Het dubbel vuerijzer, een zilveren munt, werd hier insgelijks geslagen: maer nu luidde het randschrift: Maria: Dei: G: Dvciss: Bg: Z: Li: en de hand, namelijk voor de jaren 1477 en 1481; doch op de laetste staet de hand in het onderschrift der twee leeuwen. Eindelijk sloeg men hier ook het enkele vuerijzer, dat nu tot randschrift had: Maria: Dei: G: Dvciss: Bg: Brab: Z: Li: de hand is aen de regterzijde van het hoofd des leeuws. Het stuk is van het jaer 1481."

A. C. DE GRAAF.

Grafschriften, wapenborden en geschilderde glazen in kerken te Rotterdam, (XIX, bl. 396). Ofschoon Rotterdam vele aanzienlijke geslachten in de regering heeft gehad, zijn van hen, behalve de door van Spaan vermelde, geene soortgelijke grafschriften in de kerken voorhanden; doch op onderscheiden zerken vindt men de namen van bekende personen en familiën, veelal met de bijvoeging van het jaar en den dag der begraving, bij voorbeeld: van Johannes Silvius J. U. D., in Athen. Rotterodamens. Patr. J. U. Prof. item Scholae Erasmianae Patr. Rector· 17 nov. 1642; den 22 nov. 1723, van Dignom Cornelis dr. huisvrouw van capitein Maerten Harpertsz. *van der* Tromp (sic), starf 20 nov. 1633 oud 34 jaren; van Aeltjen Jacobs dr. van Arckenboudt, de tweede huisvrouw van den ed. heere Maerten Harpertsz. Tromp luit. admiraal van Holland ende West-Vriesland, gestorven op den 2 april A°. 1639 oud zijnde 36 jare; (NB. onder de wapens op deze zerk, staat: capt. *van* Tromp;) op een zerk staat, begraven juff. Anna Niclaes dr. de Reus wed. v. d. ed. heer Pieter Pietersz. Heijn in sijn leven admiraal luit. gen. over Holl. en W.-Vriesland is gestorven 10 nov. 1640 oud sijnde 75 jaren, op dezelfde zerk staat Neeltje Pieters weduwe Joris Cornelisse Starman ob. 24 mei 1657; zij was de zuster van Pieter Heijn.

Alleen wordt, hetgeen door van Spaan bl. 267 als vermoedelijk gesteld wordt betreffende het graf van Cornelis Matelief de Jonge, bevestigd door dat grafschrift; Cornelis Matelief de Jonge Die Malacca heeft besprongen, 's Konings vloot gebraght te schant, 9 Galioenen gewonnen en verbrant, De Ternatanen waren verdreven Wederom haer lant in gegeven, Was aldaer admirael En hier State-Generael,

oock Burgemeester deser stede Raet en Vroedschap mede, Is den 17 october 1632 overleden, En alhier begraven in vrede.

Het graf van de familie van Nes, liggende onder den doorgang van het hek naar het koor, is alleenlijk met een zerk gedekt, die ook niets bijzonders bevat.

Met dat al zijn, volgens de nog voorhanden grafboeken, vele voorname personen in de kerken te Rotterdam begraven; doch de wapenborden zijn aldaar, gelijk elders, altemaal verdwenen en geschilderde glazen ziet men er niet. V. D. N.

VRAGEN.

Een waaier. Eenigen tijd geleden kwam hier in publieke veiling voor: een waaier, uitmuntend van bewerking en conservatie, die op het parelmoeren benedengedeelte besneden is met een historisch tafereel en basrelief, waarschijnlijk: de voorstelling (door den hertog van York) van prins Willem III aan 't engelsche hof. Ik bezit er thans eene naauwkeurige teekening van.

De opvatting, zoo van dit gedeelte als van 't aquarel (Venus en Adonis) wijzen, voor den tijd der vervaardiging, op het einde der 17e eeuw, terwijl ook de familie alhier, onder welke de waaier berust (hij werd *niet* toegewezen) het bezit daarvan als *zeker* opgeeft van het begin der voorgaande eeuw af.

Vragen: Zijn er uit dien tijd meer waaiers in wezen en bekend met voorstellingen de geschiedenis of de politiek betreffende? — Waar werden zij vervaardigd? — Waren het geschenken van hooger hand? — Werden ze op bestelling, of als gewone winkelwaren vervaardigd?

De Zaanlandsche courant van 31 julij 1869 bevat eene naauwkeurige beschrijving van bovenvermelden waaier.

Zaandam, J. G. HORSTHUIS.

Zilveren troffels gebruikt bij het leggen der eerste steenen van de Oosterkerk te Amsterdam. Constantius Scheltus ontvanger der in- en uitgaande regten en accijnsen te Groningen, in het bezit zijnde van een der, den 4 october 1669 bij het leggen der vier eerste steenen van de Oosterkerk te Amsterdam, gebruikte zilveren

troffels, (zie Wagenaar beschrijving van Amsterdam, I. Tirion 1765, deel II hoofdstuk IX bl. 135 en 136) en wel van dien, welke naar luid der volgende inscriptie: »Anno 1669 den 4 October heeft Dirck van der Waeyen de jonge out 14 jaren met dese troffel d'eerste steen gelijt van de Oosterkerk," door den bij gemelden schrijver genoemden Dirck van der Waeyen is gebezigd, en welke in het bezit van den tegenwoordigen eigenaar is geraakt, doordien zijn overgrootvader, Jacobus Scheltus, gehuwd was met Jacoba Geertruy van Moerkercken, eene dochter van mr. Harmen van Moerkercken en Agnes Petronella van der Waayen, dochter van Jacob van der Waayen, lid in de vroedschap te 's Gravenhage, wenschte wel in kennis gesteld te worden, of de drie overige bestaan hebbende troffels nog aanwezig, en bij wie zij berustende zijn.

Tot eenig narigt kan strekken, dat een van dezelve waarschijnlijk in het bezit der familie Hasselaer te Amsterdam zal zijn.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Herinneringen van den baron Strick van Linschoten. Naar het Hoogduitsch, bewerkt door een Staatsman. Dit boek verscheen in het jaar 1857 bij A. H. van Gorcum. Gelijk de titel doet vermoeden is het eene bewerking van de Verträute Briefe während eines Durchflugs durch einen Theil der Nordlichen Provinzen des Königreichs der Niederlände im Jahre 1817.

De vraag, wie de bewerker is, is geene onverschillige vraag. Wie de moeite neemt de beide werken te vergelijken, ziet op hoe onbetamelijke wijze hier misbruik is gemaakt van den naam van Strick van Linschoten en van de anonymiteit van »een Staatsman". Niet alleen, dat er eene inleiding is bijgevoegd, die aan het oorspronkelijke, gelijk erkend wordt, geheel vreemd is, maar de vertaling is eene geheele overwerking, zelfs daar, waar de schijn van het tegendeel wordt aangenomen. Eene enkele proeve ten bewijze:

Het eerste hoofdstuk — de eerste brief van Strick van Linschoten — vangt op deze wijze aan:

»'t Ware voor een vreemdeling gewis eene gewaagde onderneming om, na een kortstondigen doortogt door Holland, eenige opmerkingen omtrent den geest der bevolking, en de nieuwe, aldaar ingevoerde regering mede te deelen. Het eerste zou zonder twijfel, bij een zoo kort oponthoud als het mijne was eene ongerijmde poging zijn, bijaldien de ondervinding van vroeger tijden, toen ik mij meermalen jaren lang in dat land en onder dat volk ophield, mij daarbij niet te stade kwamen. Bovendien wil ik ook maar alleen een paralel trekken tusschen den geest van vroegere tijden en den geest van dezen tijd enz."

Zoo gaat het twee bladzijden voort.

Bij het woord *vreemdeling* is deze noot gevoegd: »Baron Strick v. L. schreef in de Duitsche taal. Men gelieve zich bij de lezing van dit werk zulks van tijd tot tijd te herinneren."

Wie, die deze noot leest, twijfelt er aan, of de woorden, waarbij zij gevoegd zijn, zijn van Strick van Linschoten? En toch is het niet waar. Deze twee eerste bladzijden zijn van de hand des vertalers, niet van den auteur.

Zulk inschuiven van eigen werk in dat van anderen kan men onverschillig achten, waar het zulke banaliteiten zijn als hier werden medegedeeld. Schoon ongeoorloofd, doet het geen ander kwaad dan een verkeerd denkbeeld aangaande een auteur opwekken, op wiens verantwoording de vertaler zijne alledaagschheden stelt. Erger intusschen is het, wanneer, gelijk hier ook somwijlen geschiedt, een oordeel wordt uitgesproken of feiten medegedeeld.

De bewerker heeft deze Herinneringen tot een lappendeken gemaakt. Zoo spreekt Strick in zijn 19den brief even over het Mauritshuis. In de Herinneringen zijn er 13 bladzijden aan gewijd. Al de lompheden, die de bewerker der Herinneringen bij deze gelegenheid te pas brengt, en zijne quasi-geestenvertooning van Arie de Vois en andere zijn aan Strick van Linschoten vreemd.

Intusschen, dat het laatste verhaal den compilator der Herinneringen zelven tot auteur heeft, mag betwijfeld worden. Misschien, dat de aanwijzing van de wijze waarop hij met de Vertraute Briefe

heeft rondgesprongen, dezen of genen op het spoor brengt van andere bronnen, door hem geplunderd.

In elk geval is het wenschelijk, dat het bekend worde, wie zich achter »een Staatsman" heeft verscholen. Het groot publiek moet de dupe niet worden van dergelijke charlatanerie. Wanneer de naam van den bewerker bekend zal zijn, mag men verwachten, dat deze Herinneringen op hare juiste waarde zullen worden geschat, en niet gebruikt en geacht als het werk van een bevoegd ooggetuige, Strick van Linschoten.

Brielsche Courant. (XIX bl. 402) Kort na het inzenden van de vragen over de Brielsche Courant kreeg ik in handen een »Berigt van J. Van Vertoolen en Comp. weegens de uitgaaf eener Brielsche Courant." In dit lezenswaardige berigt wordt vermeld, dat het den uitgevers, niettegenstaande vele moeilijkheden, heeft mogen gelukken »bij de Wel Edele Groot Agtbaare Magistraat der Stad Brielle, voor den tijd van tien jaaren, onder behoorlijke bepalingen, gunstiglijk eene volledige permissie en concessie te bekomen tot het schrijven, drukken en uitgeven eener Stads Courant, onder den titel van *Brielsche Courant,* met het Wapen der gemelde Stad aan deszelfs Hoofd". Dit privilegie ging in den 1sten september 1786. Verder blijkt uit het berigt, dat de courant in verscheidene steden en dorpen werd uitgegeven en wel op de dagen Dingsdag, Donderdag en Zaterdag.

Mijne eerste vraag op bl. 403, om eenige bijzonderheden aangaande het bestaan der Brielsche Courant is dus gedeeltelijk beantwoord. Maar wanneer is de uitgave dezer courant gestaakt?

Op mijne tweede vraag, »Zijn er nog exemplaren van enkele nommers dier Courant?" antwoordde de heer J. L. Beijers te Utrecht, door mij n°. 41 van maandag 5 april 1790 toe te zenden. Ik breng hem hiervoor mijnen openlijken dank.

De derde vraag is nog geheel onbeantwoord. C. J. BIEMOND.

Jurjen Uitterdijk. (vergel. XI bl. 112) Van dezen geleerde tot nu toe geen levensberigt bij de redactie van dit tijdschrift ingekomen zijnde, zoo heeft de ondergeteekende zich tot een der leden van de familie gewend met verzoek om inlichtingen dien

aangaande. Aan deze uitnoodiging voldaan zijnde, heb ik uit de ontvangene bescheiden eene beknopte levensschets opgemaakt, die ik hier laat volgen:

Jurjen Uitterdijk, een te weinig bekend maar zeer verdienstelijk wiskundige werd den 10den december 1781 te Oudkerk in Friesland geboren. Zijne ouders Oene Uitterdijk en Akke Zandstra tot den landbouwenden stand behoorende, lieten dit bedrijf weldra varen en begaven zich met der woon naar Rinsumageest, waar Oene zich bezig hield met het herstellen en vervaardigen van uurwerken en naderhand ook van physische instrumenten. Deze Oene was in den volsten zin des woords een oorspronkelijk werktuigkundige, daar hij nooit eenige opleiding in dit vak genoten, maar zich door eigen oefening daartoe bekwaam gemaakt had. De jeugdige Jurjen, die bijna in hetzelfde geval verkeerde, genoot zijne eerste opleiding in de dorpsschool te Rinsumageest en bezocht tevens bijna dagelijks den onderwijzer van het nabijgelegen dorp Driesum, die bekend stond als een knap rekenmeester en niet onervaren in de beginselen der fransche taal, 't geen destijds bij onderwijzers op het platte land eene zeldzaamheid was. Bij dit elementair onderwijs genoot Jurjen ook eenig onderrigt in de gronden van het Latijn en Grieksch bij den predikant der Hervormden te Rinsumageest; van welke studie evenwel niet veel kwam, zoodat hij na korten tijd geheel aan eigen oefening werd overgelaten. Onvermoeide ijver, aanhoudende vlijt en vaste wil vergoedden hem het gemis van leermeesters, zoodat hij groote vorderingen maakte en weldra veler aandacht tot zich trok. Op zestienjarigen leeftijd vertrok hij naar de academie te Franeker alwaar hij van 1798 tot 1803 studeerde in de wiskundige wetenschappen en wijsbegeerte onder de leiding van de hoogleeraren Antoine Chaudoir en Jan Willem de Crane, die spoedig zijne schranderheid en grooten aanleg voor de wetenschap bemerkten en hem in hunne bescherming namen. Deze onderscheiding heeft Uitterdijk altijd op hoogen prijs gesteld en nooit vergeten, zoo als uit de briefwisseling met deze geleerden, in lateren tijd gehouden, zou kunnen blijken. Gedurende zijn verblijf te Franeker had hij zijn' tijd zoo nuttig besteed, dat hij den 14den april 1803 werd benoemd tot instructeur in de mathesis navigatie en astronomie

aan het kadetten instituut voor de marine op 's lands fregat van oorlog de Eurydice bij Feyenoord op de Maas voor Rotterdam, eerst met den rang van opperstuurman, doch later, te rekenen van 7 november van datzelfde jaar, met den rang van luitenant ter zee. In deze betrekking is hij gebleven, ook bij de verplaatsing van het instituut naar Enkhuizen, tot op den 15den februarij 1812, toen deze inrigting opgeheven en hij buiten dienst gesteld werd. Wel was hij in de gelegenheid geweest om naar Brest overgeplaatst te worden, doch de vaderlandsche grond was hem te dierbaar dan dat hij dien zou verlaten. Sedert dien tijd heeft Jurjen Uitterdijk in den loop zijns levens verschillende betrekkingen in 's rijks dienst waargenomen. In 1813 en 1814 woonde hij te Franeker en was landmeter bij het kadaster, in 1815 werd hij aangesteld tot tauxateur van den turf in de gemeenten Oldeberkoop, Wolvega en Sonnega; van 21 nov. 1816 tot 3 jan. 1820 was hij ontvanger van de indirecte belastingen te Wolvega, terwijl hij tevens met den inspecteur der veenderijen J. C. Honcken gecommitteerd was om het middel op den turf in de zuidelijke provinciën in te voeren: — ook was hij gelijktijdig belast met de functiën van roeier enz. van het gedistilleerd, en mede met die van scheepsmeter in het arrondissement Heerenveen. Den 3den januarij 1820 werd hij aangesteld tot controleur der veenderijen in de provinciën Overijsel, Gelderland, Noordbrabant en Limburg. Na de afschaffing van den accijns op de brandstoffen kreeg hij den 25 december 1822 eene benoeming tot controleur der belastingen in de controle Enschedé, vanwaar hij den 1 november 1832 in dezelfde betrekking werd overgeplaatst naar Bolsward. Bij de wederinvoering van den turfaccijns werd hij den 13den januarij 1834 aangesteld tot controleur der veenderijen in Overijsel, Gelderland en Noordbrabant, welke betrekking hij heeft waargenomen tot aan zijn overlijden, dat op den 11den april 1845 plaats had. Hij stierf in den avond van genoemden dag door de moorddadige hand van een booswicht. Deze, uit eene deftige overijselsche familie gesproten, had vroeger als ambtenaar onder zijne bevelen gediend, doch was kort voor het begaan van den sluipmoord wegens wangedrag uit 's lands dienst ontslagen. Uitterdijk was een ijverig, naauwgezet en onpartijdig ambtenaar,

die in alles wat hij deed 's lands belangen behartigde. Hij leefde als een stille in den lande en trachtte zich nooit op den voorgrond te plaatsen, hetwelk welligt de reden is, dat hij nooit tot hoogere dienstbetrekkingen, waarvoor hij wegens zijne groote kunde zoo geschikt was, is geroepen. Hij was voorts een braaf en deugdzaam man, die rondweg zonder pligtplegingen voor zijne zaak uitkwam, en weinig gesteld was op het fijne vernis der beschaving, dat in de groote wereld dikwijls een dekmantel is der onwetendheid. Zooals bereids gezegd is, was Uitterdijk een ijverig en gelukkig beminnaar van de wis- en natuurkundige wetenschappen, vooral der hoogere wiskunde. Zoolang hij instructeur was aan het kadetteninstituut voor de marine had hij genoegzamen tijd ter zijner beschikking om dien daaraan te wijden, doch in lateren tijd lieten zijne ambtsbezigheden, die zoo heterogeen waren met zijne voorliefde tot de exacte wetenschappen, hem gewoonlijk, — vooral in de laatste door hem waargenomene betrekking, — zeer weinig tijd over om dien aan zijne geliefkoosde studiën te besteden. Het meeste dat hij geschreven heeft is dan ook afkomstig uit den tijd toen hij nog instructeur was, eene betrekking waarvan hij steeds met voorliefde sprak. In dien tijd is door hem in het licht gegeven zijne Inleiding tot de Kegelsneden, te Rotterdam bij J. Hendriksen, 1810 in 8°., een werk, dat in der tijd door Jacob de Gelder wegens zijne oorspronkelijkheid zeer geprezen werd. Naderhand, toen hij controleur der veenderijen was, heeft hij nog een werk uitgegeven, mede afkomstig uit dien tijd, getiteld: Herleiding van den schijnbaren afstand tusschen twee hemelligchamen 1840, in 4°., waarin hij eene nieuwe en eenvoudige methode voor deze berekening opgeeft. Een ander groot werk, waaraan hij sedert jaren zijne krachten besteedde en dat hij voor de pers gereed maakte, zou den titel voeren: »Wiskundige beschouwingen der wetten van het evenwigt en der beweging van de ligchamen." Van dit werk, in den trant van de Mécanique Céleste van La Place en het Traité de mécanique van Poisson, is in der tijd (1830) een prospectus of inteekenlijst aan het publiek aangeboden door den boekhandelaar Gt. Paschen Gtz. te Enschede, waarin beloofd werd, dat dit geschrift in twee deelen in 4°., ieder ongeveer van 300 bladzijden, compleet zou

zijn. De uitgave heeft echter, wegens te geringe deelneming, geen voortgang gehad. Bovendien bestaan er van Uitterdijk nog andere werken in handschrift, welke hij van voornemen was van tijd tot tijd in het licht te geven, zoo als b. v. eene verhandeling over de eigenschappen van den driehoek in en om den cirkel; — eene verhandeling over de kromme lijnen, en andere, doch de dood heeft verhinderd, dat zijne plannen ten uitvoer werden gebragt. Hij was mede geen ongelukkig beoefenaar der letteren. Het Fransch en Latijn waren hem eigen en in zijne studiën bediende hij zich het meest van deze beide talen; het Engelsch en Hoogduitsch waren hem mede niet vreemd, beide las hij met het grootste gemak. Uitterdijk was den 5 januarij 1804 gehuwd met Tjitske Arriens, eene achtenswaardige vrouw, bij welke hij vier kinderen heeft verwekt, van welke nog een zoon Nanninga Uitterdijk in leven, en thans als doopschgezind predikant aan den Horn (gem. Aduard) in de provincie Groningen, gevestigd is.

Opgemaakt uit familie-berigten en verder uit de Provinciale Groninger couranten van den 18 en 22 april 1845. Zie ook den Aardbol enz. III deel bl. 328. S. F. KLIJNSMA.

[Wij maken van deze gelegenheid gebruik de medewerkers van den Navorscher nogmaals opmerkzaam te maken op de vragen naar levensberigten van wiskundigen, voor zoo verre die nog niet beantwoord zijn; zij betreffen J. J. Krantz, XI, bl. 112. Arie Alblas, XII, bl. 17, Dirk, Geuke, Sent, en Reemt Feikes Folkers, ald. bl. 17, Pieter Eysenbroek, XVI, bl. 15, J. C. Schröder, ald. bl. 16.]

V R A G E N.

Nieuwe observantie in den loop des hemels door Galileus Galilei. Op den 11 november 1636 verscheen in de vergadering van H. H. Mog. de heeren Staten generaal der gewezen gouverneur generaal van Nederl. Indie en nu schepen en raad der stad Amsterdam Laurens Reael, die namens Galileus Galilei, »Groot Mathematicus en Astrologus in dienst van den Heer Hertoch van Toscane," eene remonstrantie uit de Italiaansche taal in de Nederduitsche overgezet aanboodt, zynde een vrywillige gift en het onderwerp seecker

groot werck, synde een beginsel om tot volmaecktheyt te brengen seecker middel om te cunnen weten als het tot syn perfectie sal syn gebracht, soo wel de Lengte als de Breete op den Grooten Aert- en Zeecloot ende dat soo wel te water als te lande," H. H. M. vonden goed den heer Reael te verzoeken aan Galilei te schrijven dat »zijne aanbieding ende offerte H. H. M. aengenaem is, dat sy het sulllen laten examineren en bij goeden uytslag het danckbaer erkennen."

Tot eene commissie hiertoe werden benoemd: behalven Reael, de hoogleeraar Hortensius en Blaeu vermoedelyk Willem Jansz., en byaldien het dienstig werd bevonden, zou daaraan toegevoegd worden de hoogleeraar Gool.

Een rapport werd hierover uitgebragt en naar aanleiding daarvan, werd door H. H. Mog. den 25 april 1637 na deliberatie besloten: »dat men den voorn. Galileus Galilei sal vereeren met een gouden kettingh, de waerde van vijff hondert guldens, ende dat H. H. Mog. op derselver costen de voornoemde Inventie sullen laten ondersoecken ende deselve bevindende in Conformité van syn aengeven, dat se hetselve danckelyck ende liberalyck sullen erkennen." Tevens werd bepaald dat er aan de Bewindhebbers van de O. I. C. ter kamer Amsterdam zou worden geschreven, dat zy in handen van den heer Reael zouden stellen de somma van duizend gulden, tot het aankoopen van instrumenten tot het onderzoek benoodigd. Dit onderzoek schijnt met eenig goed gevolg te hebben plaats gehad, want H. H. Mog. stonden aan den hoogleeraar Martinus Hortensius toe, eene somma van twee duizend guldens [1]) »tot verval van syne reyscosten naer Galileus Galilei, wesende in Italien, in 't Hertochdom Florence ende van daer wederom herwaerts; wesende oock daerinne begrepen de recompense van de moeyten by hem Hortensius te doen in de voorschr. reyse."

. . . .

»Voorts hebben H. H. Mog. goet gevonden dat deselve Professor Hortensius, met den Heer Burgemeester Conradus gedurende syne

---

[1]) Resol. 12 julij 1638 te betalen door de kamer Amsterdam O. I. C. volgens hun schrijven van 18 febr. 1638. Hortensius, ontving de in den tekst genoemde som den 15 julij 1638.

reyse, oock daernaer, sal houden Correspondentie nopende tgene hun sal bejegenen in de Communicatie met den Heer Galileus Galilei, belangende de openinge by denselven albereyts gedaen ende noch voorders te doen van syne inventie."

Toch had de reis van den hoogleeraar geene plaats. In de vergadering van den 28 september 1639 werd voorgedragen »dat Hortensius in syn leven [1]) professor in de Hoogeschoole binnen Amsterdam hier bevorens van Haer Ho. Mo. door handen van de Heeren Bewinthebberen ter Camere van de O. I. C. binnen de voorschr. stadt heeft ontvangen, twee duysent guldens om een reyse te doen in Italien, by den profesor Galileus Galilei, ende van deselve geinstrueert te worden, nopende d'Inventie bij hem Galileus Galilei voorgegeven. Doch dat de voorsz. Hortensius *de reyse niet en heeft aengevangen, maer hem onthouden binnen Leyden ende 't gelt aldaer vermoedelyck verslempt*, ende dat hy Hortensius nu is comen t' overlyden, waerop gedelibereert synde, is goet gevonden ende verstaen mits desen te lasten ende authoriseren den Ontfanger Generael Philips Doubleth, dat hy alle mogelycke debvoiren ende instantien sall hebben te doen, soo well Judicielyck als extra Judicielyck om van de erffgenamen van de voorsz. Hortensius te becomen restitutie van de voorsz. twee duysend guldens, met den interest van dien nae beloop des tyts. Ende daervan ten behoeve van 't Landt te verantwoorden; voorts sall den voorn. ontfanger sich informeren sulx ende daer 't behoort, waer dat gebleven is de goude kettingh die gemaeckt is voor den Galileus Galilei ende behandicht aen den Heere Gouverneur Reael sa (saliger)." [2])

Terwijl de reis van den hoogleeraar Hortensius geen voortgang heeft gehad, wordt gevraagd of er iets is bekend van het rapport dat over dit onderwerp in april 1637, door de leden hiervoor in commissie benoemd, is uitgebragt? LABORANTER.

Aanhaling. Hij wortelt zucht voor 't schoon, die 't wel beschouwen doet. Deze woorden staan te lezen in de Amsterd. courant

[1]) Volgens het Bibliogr. Woordenboek van van der Aa in voce is hy op den 17 aug. 1639 overleden.

[2]) Als voren.

van 25 aug. l.l. en dat wel als opgegeven proef van schrijven (twee regels groot, middelgroot, staand en loopend klein) bij een op 20 aug. gehouden examen voor twee vacerende hoofdonderwijzers-betrekkingen aan de stads armenscholen te Amsterdam.

Van waar is die verheven alexandrijn afkomstig? Dat woord *wortelen* vooral is wunderschön, gelijk onze duitsche buren gewoon zijn te zeggen.

Verder wordt gevraagd, of die regel soms behoort tot een hooger Hollandsch, dat alleen voor H.H. examinatoren van hoofdonderwijzers begrijpelijk is? Immers heeft men ook hoogere algebra, hoogere meetkunde en andere hoogere wetenschappen. Of moeten welligt aanstaande hoofdonderwijzers hier te lande blijken van oefening geven in 't schrijven van hollandschen onzin? Maar zou 't dan niet beter wezen dat H.H. examinatoren, in stede van acht malen zoodanig verheven abracadabra te eischen, liever begonnen met 't A, B, C? U—H.

Halbertsma, Vergelijking van het oud en nieuw Friesch met het Angelsaksisch. Dit stuk, 45 bladzijden groot, schreef Halbertsma, volgens Eekhoff in den Vrijen Fries dl. XII, bl. 21, voor zijnen vriend J. Bosworth, die het opnam in de voorreden van zijn Angelsaksisch Woordenboek (1838). Ik vind het daarin niet. Ontbreekt het in mijn exemplaar van dat werk, of moet ik het elders zoeken?

Lucretia van Trello. Wat is er bekend van Lucretia van Trello, voor wie Huyghens zijnen Oogentroost schreef?

[Men zie Nav. II, bl. 186; V, bl. 135; Bijbl. 1855, bl. lxxxiv.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ik vat mijn taak weer op: onder hartelijken dank aan allen, die inmiddels ons streven bevorderlijk zijn geweest.

Nog is sedert het stichten der V. geen jaar verstreken — en reeds hebben wij, bijna uit elk oord des lands, een tal van 400 Beschermers en 262 Leden.

Weldra verschijnt het 2de en 3de blad onzer afzonderlijk uitgegeven Berigten. Daaruit zal blijken, dat wij, behalve belangrijke mededeelingen, in 't bijzonder ook van de H.H. Boers, Bodel Nijenhuis, Feith (Groningen), Gregoir (Antwerpen), v. Hoorn (Arnhem), Kramm, v. Lansschot ('s Hertogenbosch), en v. Riemsdijk (Utrecht), van 33 onzer voorstanders, 52 meerendeels merkwaardige geschenken ontvingen en ruim een 20-tal zeldzaam voorkomende werken aankochten of deden afschrijven.

Doch, hoe meer bouwstoffen aangebragt worden, hoe meer wij zien wat ons ontbreekt; hoe meer gedenksteenen van het verledene der nederlandsche toonkunst wij opdelven, hoe meer wij ontwaren wat er in puin ligt of alligt onherstelbaar is vergruisd.

Zoo bidden wij dan op nieuw — en zullen het, met een „praeterea censeo," telkens doen — elk die òf zelf verzamelt, òf het geluk heeft tot geslachten te behooren die nog waarde hechten aan familieoverleveringen en bescheiden — en waarin het erfgoed van boekerijen en verzamelingen van ouder op kind is overgegaan — dat zij ons mededeelingen en geschenken zenden, of ons in de gelegenheid stellen de oudere muziekwerken, die ze bezitten (al bestaan die slechts uit ééne zang- of instrumentpartij) te doen afschrijven.

Partituren toch werden in vroeger tijd bijna nooit gedrukt. Men vindt dus enkel de afzonderlijke stemmen der werken. Doch helaas ook deze zóo schaars en zoo verstrooid, dat men bijna geheel Europa moet doorsnuffelen om één stel der 4 tot 8 stemmen onzer oudere nederlandsche werken bijeen te krijgen — en dit, voor de meeste, in arren moede moet opgeven.

Elk bedenke, dat ieder ongebruikt uur alligt onherstelbaar verlies brengt, en dat, nu wij ten langen leste de hand aan het werk hebben geslagen, de oud-nederlandsche meesters, zoowel als al de thans levende europeesche kunstgeleerden, ons met regt toeroepen: *noblesse oblige!*

Het gelukte ons (zij 't met belangrijk geldoffer) een afschrift te verkrijgen van Hobrechts mis „*Fortuna desperata*". Van Sweelincks „*Regina*" liggen de partituur en stemmen gereed. Zoodra de bio-bibliographische schets, die er bij behoort, afgedrukt is, verzenden wij het werk aan onze Beschermers.

Ik herinner ten slotte, dat elk, die mij portvrij een *naamkaartje* zendt, en op der

omslag zijn woonplaats schrijft en het woord Beschermer (*f* 3.—) òf Lid (*f* 1.25), door mij ontvangt wat hem toekomt.

Zij ieder overtuigd, dat, hoewel onze V. in één jaar reeds vrij wat heeft afgedaan van de schuld der eeuwen, wij desniettemin nog naauwelijks aan het begin van den aanvang staan — en dat ons pogen ijdel (en alsdan een schimp voor onze natie) zal zijn, zoo niet elk beschaafde en gegoede in den lande ons wetenschappelijk, feitelijk en geldelijk steunt en helpt

HEIJE, *Secretaris*.

Nicolaas Writs. *Egyptische Musijk Piramide.* In de, eene eeuw geleden verschenen: *Historische en natuurkundige lente-reis door Zuid- en Noord-Holland, en een gedeelte van het Sticht van Utrecht; gedaan door een Viertal Vrienden, en nu, bij wijze van Brieven, medegedeeld enz., te Amsterdam bij J. Loveringh* 1768. 2 deelen 8° lees ik (blz. 256): »Den zonder weergaê kunstrijken NICOLAAS WRITS; wiens verscheide konstuitvindingen, en in 't bijzonder onder dezen, zijn eigen uitgedagt en gemaakt muziek-stuk, dubbelwaardig zijn om beschouwd te worden; zijnde dit een muziekstuk, in den vorm van een ronde Egyptische Piramida of gedenknaald als spits naar boven lopende, hebbende de hoogte van omtrent 3 voeten, behalven het voetstuk daar het op gezet word, en is voorzien met weinig minder dan tweehondert zoo Cyther- als Darm-snaaren en latende zich, op een gemakkelijke wijze, zonder dat de linkerhand de snaren behoeft aan te raken, enkel met de rechterhand, voorzien met een strijkstok, behandelen, en gevende een ongemeene zoetvloeijende melody, als 't ware met een menschen stem verzeld."

Deze *Nicolaas* was de vader van den kunstminnenden *Willem Writs*, stichter van het Genootschap, onder de zinspreuk *Felix Meritis* te Amsterdam. C. KRAMM.

(Zie over Willem Writs het Alg. Reg. van onzen Navorscher. Bij Fétis schittert zoowel Willem als Nicolaas door zijne afwezigheid. H. T.

Vlaardings Zangverschil (XIX, 192 en 1ste Blad der V. blz, 12.) — Wij ontvingen van den hr. G. van Gorkom ten geschenke de 2de aflev. van »Los en Vast (1869)." In een geestig opstel »Iets over ons kerkgezang" vindt men aldaar den strijd tusschen de psalmen van Datheen en de (1775) op hoog bevel der Staten ingevoerde nieuwe berijming (en nieuwe zangmethode), waarbij het vooral in de kerk te *Vlaardingen* »regt schuins toeging."

Wij danken den hr. v. G. ten zeersten; herinneren, dat eene zooveel doenlijk volledige beschrijving van dien strijd, als hoogstkenmerkend zoowel voor ons religieus als muzikaal volksleven, zeer gewenscht zou zijn; en herhalen, dat ds. v. Hoogstraten, (Krimpen a/d. Yss.) zich daartoe bereid heeft verklaard, wanneer men hem door den boekh. Schultz Jacobi te Rotterdam, bouwstoffen verschaft. HEIJE.

De orgels te Gouda en te Haarlem: — en de abt Vogler. In *Mijne herinneringen van Gouda* (door H. Griffioen van Waerden) *'s Gravenhage*, bij J. Thierry en C. Mensing en Zoon 1821. in 8vo *Ten voordeele der armen van Gouda*, komt op blz. 61, voor: »onder de merkwaardigheden van deze kerk, (St. Jan) behoord ook noch genoemd te worden, het zoo fraaij, als welluidend Orgel, het welk, schoon min algemeen bekend, en beroemd, en uitwendiger minder vertoonde, dan wel het Haarlemsche, echter daar om, naar het oordeel van deskundigen, en hoogst bevoegde rechters, geen minder lof verdient."

„De vermaarde Abt Vogler, welke deszelfs ongemeene talenten ook door het bespeelen van dit uitmuntend Orgel had doen hooren, op zekeren tijd, en wel ten zelfde dage in gezelschap ontmoetende, had ik, met denzelven in gesprek geraakt, gelegenheid naar deszelfs gedachten en oordeel, zo wel over dit Orgel, als over het Haarlemsche te vernemen, zie hier zijn antwoord: „*Monsieur! je les compare avec deux femmes, bien differentes; l'une* (het Haarlèmsche bedoelende) *c'est une femme belle superbe, mais fière, dure, capricieuse, l'autre* (dat van Gouda meenende) *est douce aimable, traitable, en un mot, ç'est ma maitresse.*"

Ik voeg hier nog bij, dat de Abt Vogler voor het laatst te 's Gravenhage in de groote kerk het orgel bespeelde, op donderdag den 9 februarij 1786 's avonds ten half zeven uren. De intrede twee zesthalven. Zie, *'s Gravenhaagsche Woensdagsche Courant van* 8 *februarij* 1786.

Utrecht. C. KRAMM.

Padbrué. De belangrijke vond dien 'k deed van *'t Lof van Jubal* (XIX, 452) geeft mij dubbel regt om elk te nopen, dat hij nasnuffele, of bij hem, of bij anderen, de ons ontbrekende stemmen (wij hebben slecht den tenor) berusten. — Zij dit óok het geval ten opzigte van al de overige werken onzer vaderen, waarvan de V. éen of meer stemmen bezit. Wordt het nu verzuimd, zoo zal het

met elken dag onmogelijker worden ook maar een ènkel compleet exemplaar der compositiën van onze oud-meesters bijeen te brengen

Wij geven weldra een lijstje van 't geen wij hebben. — Inmiddels maken wij van deze gelegenheid gebruik om uit naam van onzen correspondent jhr. v. Riemsdijk (Utrecht), (als antwoord aan den Hr. Boers, XIX, 195) mede te deelen, dat men in een onlangs verschenen:

Catalogue of Games, Sports, Exercises, Music, Bibliography enz. — van *Bernard Quaritch, London*
15 Piccadilly. W. Five doors West from Regent circus,

onder no. 187 vinden kan:

Padbrue (Cornelis Musicijn van Haarlem).

Kusjes, in 't Latijn geschreven door Joannes Secundus, ende in Duytsche vaerzen ghesteldt door Jacob Westerbaen, met een Basso Continuo door Cornelis Padbrue: — 5 parts, without title and last leaf to Cantus, Oblong 8vo.
t'Amsterdam, by Broer Jansz. 1641. 38 shillings.

Wij herinneren intusschen, dat de heer Boers, van het in 1866 te 's Gravenhage verkochte exemplaar meldt »Zoo ik mij niet bedrieg, was het slechts een *bas*-partij." Is nu het bovenstaande enkel de *cantus*, dan blijft de vraag naar àl de stemmen nog open. HEIJE.

Santman en Albert Dirksz. Het is bekend dat onze vorsten uit het bourgondische en oostenrijksche huis de zeer loffelijke gewoonte hadden hunne hofkapellisten, die in den regel geestelijken waren, met de eene of andere prebende of kerkelijke bediening te beloonen. Er bestaan enkele roosters, die de namen van deze bevoorregten bevatten, die, gevoegd bij sommige verspreide berigten, een vrij voldoenden staat van het personeel der hofkapel op onderscheiden tijden verschaffen. Het is er echter vrij ver van af, dat wij alle namen dier kunstenaars gedurende eene groote eeuw kennen, daarom is iedere bijdrage tot vermeerdering onzer kennis der groote nederlandsche kunstperiode van veel belang, en vermeen ik dit uittreksel uit de hierachter te vermelden kronijk van Cuperinus te moeten geven:

„In dit iaer (1519) geviel int capittel onder die canoniken een twiste om eenen nieuwen deken, want die eerweerdighe meester Alaert Baeliaert, oock deken van den Bosch, nu gestorven was, soo en consten die canoniken niet accorderen in die electie van een nieuwe deken. Die canonix proeven van meester Alart werdt

gegeven eenen Senger des nieuwen Roomsche coninex Karolus, genaemt heer Henric Santman, soo meynden dese Santman, dat hij die dekenschap mitter proeven tsamen besitten soude, en hij hadde gecregen beneplacitum regis Romanorum, dat welcke hij den canoniken thoonden. Die canoniken dit siende, waren bevreest en mit goede beraets gaven sy haer stemmen den cardinael Willem van Enkenvoort, die oock canonic ten Bosch was, ende soo wasser Santman af van die dekenscap."

In van der Aa's aardrijksk. Woordenb. art. Koedijk leest men:

De kerk stond vóór de reformatie ter begeving van de Graven van Holland terwijl de instelling bij den Domproost van Utrecht moest gehaald worden.

In het jaar 1514 werd de Pastory·bekleed door Albert Dirksz., wiens ambt was in 's Gravenhage in de hofkapel de bas te zingen, en die bij afwezigheid 5 ponden. (30 gulden) 's jaars van zijne pastory genoot. BOERS.

Jan van Wintelroy, enz. In het verzamelwerk getiteld: Een duytsch Musyck-boeck, daer inne begrepen syn vele schoone liedekens met IIII, met V ende met VI partyen. Nu nieuwelyck met groote neersticheyt ghecolligeert ende vergaert. Gecomponeerd by diversche excellente meesters. Tot Loven, by Peeter Phalesius ende Tantwerpen by Jan Bellerus, 1572, komt onder andere voorname meesters, zoo als Clemens non Papa, Noë Faignient, Lupus Hellinck, Joh. de Latre, Gerard van Turnhout, enz., een zekere Joan Wintelroy voor; een componist, dien ik nog nergens vermeld heb gevonden. Op den klank van zijn' naam afgaande, rees bij mij het vermoeden, dat hij een Noord-brabanter kon zijn, en hoewel mijne boekerij, wat geschiedkundige werken betreffende N. Brabant aangaat, niet bijzonder uitblinkt, had ik echter het genoegen, in een derzelve iets betreffende dezen componist te vinden. In het eerste stuk der: Chronicke vander vermaerder ende vromer stadt van Tsertogenbosch, door A. Cuperinus, en uitgegeven door het Provinciaal genootschap van kunsten en wetenschappen in Noord-Braband, 1846, leest men op bl. 108:

„In desen iaere, (1534) op sint Jans dach, *ante portam latinam*, heeft een van den sengers der broederscap van onser liever Vrouwen gesongen syn eerste misse opten autaer van onser liever Vrouwen voorsz., wesende beneficiaet des selve autaers genuemt heer Jan van Wintelroey, ende hij werdt namaels sang meester."

Verder heb ik niets aangaande Wintelroy gevonden., maar wel eenige berigten over andere »*sangmeesters*" der hoofdkerk, die ik, hoewel buiten staat naders omtrent hun persoon en werken mee te deelen, belangrijk genoeg reken, hier te vermelden. Wij weten helaas zoo weinig omtrent de N. Brabantsche toonkunstenaren gedurende

het gouden tijdvak onzer kunst, dat het vinden van enkele namen en feiten reeds eene aanwinst is, en ons waarschijnlijk op het spoor van nieuwe ontdekkingen zal brengen [1]).

Op bl. 128 der kronijk leest men:

„Inden iaere ons Heeren dusent CCCCC XLVIII, op Sinte Marie Magdaleene dach, heeft tot een afterdeel van der bruederscap van onser lieve Vrouw, heer Phillippus de Spina choordeken, orlof gegeven allen die Sengers, dat sy haer choor cleet wt doen souden en op onse Vrouwen avont assumptio wert die wierock niet gescut in onser Vrouwen choor, als gewoonlyck altyt is geweest, en dan te gaen voor onse lieve Vrouwe beneden, soo is binnen middelen tiden een accort tussen dat capittel en der bruederscap op onse lieve Vrouwen avont nativitas, getroffen en doen heeft die deken na ouder gewoonten comen scudden den wirock, ende die Sengers syn weder aengenomen van den capittel in een instrument, om ten eeuwigen dagen te onderhouden van beiden syden."

Deze geschiedenis is niet bijzonder duidelijk, maar in de bijvoegselen en uitbreidingen der kronijk op bl. 255 wordt over deze zaak meer licht verspreid. Men leest aldaar:

„Int iaer ons Heeren M CCCCC en XLVIIItich wasser grooten twist tusschen die heeren van den capittel en de vrouwen bruers binnen der stadt en dat ter cause van meester Gerit, sangmeester, anders Harteken, oirlof gegeven was, om dat zyn huysvrouwe die coralen nyet wel en regeerden aengaende die montcosten en doen worden daer onboeden twee Sangmeesters, te weten, een priester, genoemt meester Willem van Breda, en noch eenen gehouwden man van Dordrecht; en, het capittel en woude egeen gehouwde mans hebben tot een Sangmeester en namen den voors. meester Willem aen, sonder consent vanden Vrouwen bruers en die voors. meester Willem, comende binnen den Bossche in zynen dienste zoe en woude hem onse Vrouwe broederscap neyt aen nemen off gagien geven: soe gebuerde den xxj^{en} July, dat die heeren van 't cappittel die Sangers oirloff gaven en behielden alleen den voors. Sangmeester en coralen, ende als die Sangers int choor quamen singen, zoe quamen zy sonder choorcleet: en, dat stont alzoe totten vj^{en} dach Septembris, doen accordeerden zy beyde te samen ende namen den voors. meester Willem, Sangmeester, en allen die anderen Sangers gelyckelyck weder om aen."

Uit het tweede vervolg op de kronijk van Cuperinus, bl. 293, leeren wij nog eenen »Sangmeester" kennen, met name Jan Benthyn.

---

[1]) Het is toch onmogelijk aan te nemen dat eene stad als den Bosch, wier kunstlievende burgers, als om strijd hnnne prachtige St. Jans Kerk met de meesterstukken van beeldende kunst versierden, en wier koorzangers zich mans genoeg rekenden dat zij den grootsten toondichter der vijftiende eeuw, onzen Jacob Obrecht in 1493 te Antwerpen een bezoek bragten, wat kunstontwikkeling betreft, geen gelijken tred met andere steden zou hebben gehouden.

Hij komt op eene lijst van burgers voor, die »om de religie en verleden trouble wille" ingedaagd, gebannen of andersints gestraft worden.

Uit de beschrijving der St. Jans kerk te 's Hertogenbosch door J. C. A. Hezenmans, leeren wij dezen man nader kennen.

Dáár leest men op bl. 227 (hetgeen ik hier in 't kort te zamen vat):

dat bij den tweeden beeldenstorm in october 1566, toen de kapel der illustre broederschap verwoest werd, de woeste menigte door den indruk van het heiligdom min of meer besluiteloos geraakt was en riep wat nu te doen ware en het antwoord luidde „aan de orgelen!" het Jan Bentyn was, die, vroeger wegens wangedrag ontslagen, onder het toeroepen van: zy hebben my het zingen verboden, nu zal ik hun het pijpen beletten, de schendende hand aan het orgel sloeg, dat verder vernield en buiten de kerk geworpen werd, waarna zich de straatjongens van de pijpen meester maakten, en des nachts langs de straten bliezen.

Toen de St. Jan vernield was, trok die schandelijke hoop naar de kerk der preekheeren om ook hier hun afschuwelijk bedrijf voort te zetten, doch naauwelijks hiermede begonnen zijnde, klonk het geroep: „Bentyn is dood!" Een geworpen of bij het afrukken der beelden losgeraakte steen had Bentyn doodelijk getroffen.

Het is niet te ontkennen, dat het dien man ging naar verdiensten. BOERS.

's Hertogenbosch; zangmeesters en componisten. Gelijk ik vroeger reeds opmerkte, schuilt er zeker in Amersfoort, Breda, 's Hertogenbosch, Utrecht en Maastricht in de archiven van hoofdkerken en muziekcollegiën nog veel, wat voor ons belangrijk zou zijn. Tot nog toe vonden wij evenwel weinig.

Te dankbaarder zijn we alzoo voor de mededeelingen die we ontvingen van de h.h. v. Lansschot ('s Hertogenbosch) en v. Riemsdijk (Utrecht) en hopen daarvan zoodra we nog wat volledigers bezitten, partij te trekken.

Terwijl wij hierboven de aanteekeningen gaven van den heer Boers betrekkelijk de bosscher sangmeesters Jan van Wintelroy, meester Gerrit (anders Harteken), meester Willem van Breda en Jan Benthyn, deelen wij alsnog de navolgende opgave mede van onzen correspondent te Antwerpen, de heer Ed. Gregoir:

Van Heynissen (Philip) organist, groote kerk 's Hertogenbosch, geb. omstreeks 1590, gaf in 1633 uit (Boekerij René de la Faille, Antwerpen):

„Harmonica Angelica Sacrarum Cantionum octonis vocibus accommodata, quibus adjectae sunt Litaniae beatae Mariae Virginis. Cum basso Continuo ad organum etc. Ex officina Petri Bogardi, sub billis aureis, MDCXXXIII.

Weet iemand meer? HEIJE.

TAALKUNDE.

Een paar nieuwe woorden. (XVII blz. 283). De heer G, P. Roos bespreekt ter aangehaalder plaatse drie woorden, *achterlaadgeweer, polder-eiland* en *viaduc.*

Ten aanzien van *achterlaadgeweer* verwijs ik hem naar mijne aanteekeningen op de verschenen afleveringen van het Woordenboek der Nederlandsche Taal: s. v. *achterlader,* welke in dit tijdschrift weldra zullen worden opgenomen.

Wat *polder-eiland* betreft, zoo weet ik niet of dit woord vroeger gebruikt is; doch ik zie geen reden, het ter aanduiding van een eiland, dat door inpoldering is ontstaan, af te keuren. Het woord *polder* staat als appositie van *eiland,* en als zoodanig staat *polder-eiland* gelijk met *vorst-bisschop, adjudant-onderofficier, godmensch,* (Zie Grimm. D. Gr. II blz. 442).

Viaduc. Dit is noch een onbekend, noch een nieuw woord. In den Dictionnaire des dictionnaires par une société de gens de lettres et de lexicographes, Bruxelles 1837, vindt men:

Viaduc subst. masc. (*via* route et *ducere* conduire) Construction en maçonnerie composée d'une ou de plusieurs arcades et destinée à relier les deux parties d'une route coupée par un canal, par une vallée.

Het blijkt dus, dat het een brug is, en gewoonlijk wordt *viaduc* gebruikt voor een spoorwegbrug, die niet over water, maar over een weg, eene vallei ligt. Zoo vindt men op den spoorweg Verviers-Aken den viaduc van Dolhain en La Gueule, tusschen Paderborn en Cassel, de Dune en Beeke viaducts. In Nederland vindt men er, o. a. bij Oosterbeek op het landgoed Mariëndaal (een gemetselde steenen boog, waarover de spoorweg loopt); verder te Arnhem over den Apeldoornschen en Velper straatweg: bij de Rhedersteeg over den Zutfenschen straatweg.

De eenvoudige houten brug, dien de heer Roos bij Oosterbeek over den spoorweg zag liggen, en zoo als er, meen ik, drie zijn tusschen Utrecht en Arnhem, terwijl bij het station van Arnhem een groote ijzeren brug voor den Amsterdamsche straatweg over den spoorweg ligt, zou ik liefst kortweg brug blijven noemen.

Even als de Duitschers van aquaductus aquaduc*t* hebben gevormd, zoo heet de besproken zaak bij hen viaduc*t*. De Franschen hebben de *t* aan het einde van beide woorden weggeworpen.

Velp in Gelderland. Dr. Juris LEONARD VAN IJSSELSTEYN.

Een paar nieuwe woorden. Wat de verklaring van het woord *poldereiland* betreft ben ik het met den heer van IJsselsteyn niet eens. Ik houd het er voor, dat het woord niet iets te kennen geeft wat te gelijk *polder* en *eiland* is, maar een *eiland* dat bestaat uit eenen *polder* of *polders*. *Eiland* drukt het hoofddenkbeëld uit, dat door *polder* nader bepaald wordt. Het behoort dus tot dezelfde klasse als *zandwoestijn*, *vrouwspersoon*, *koebeest*. Zulke woorden hebben den hoofdtoon op het eerste, eene zwakkeren toon op het tweede deel. Zoo is het ook met *poldereiland*. Maar woorden als *vorst-bisschop*, *adjudant-onderofficier* enz. zijn geene eigenlijke zamenstellingen, zij zijn slechts aan elkander geschoven en hebben een even sterken klemtoon op beide deelen. Alleen waar die beide deelen elk slechts eene lettergreep hebben, b. v. in godmensch, stiermensch, wordt de klemtoon van het laatste deel wat zwakker, omdat buitengemeen groote inspanning der spraakwerktuigen gevorderd wordt, wil men twee lettergrepen met den hoofdtoon achter elkander uitspreken. Men zou eenen slagter, die verzen maakte, den naam kunnen geven van *díchter-slágter* met gelijken klemtoon op de eerste en derde lettergreep; maar sprak men de eerste lettergreep van dat woord met sterken, de derde met zwakkeren klemtoon uit, dan zou het niet anders kunnen beteekenen dan iemand die dichters slagt. Daar wij nu zeggen *pólder-eiland*, met den hoofdtoon op de eerste lettergreep alleen, meenen wij met het woord een eiland dat uit eenen polder of polders bestaat; wilden wij iets te kennen geven dat te gelijk polder en eiland was, dan zouden wij het moeten uitspreken *póldereíland*, met gelijken klem op de eerste en derde. P. LEENDERTZ, WZ.

Olifante. (XVIII bl. 587; vgl. bl. 627; XIX. bl. 40,) De heer Hofdijk gebruikt den eigennaam van eene zaak als algemeenen naam voor alle zaken van die soort, even als men een hervormer

wel eens een Luther, een groot veldheer wel eens een Caesar noemt. P. V. W.

Olifant. Sus el palès sonent un olifant,

Guill. d'Orange, III. vs. 1809. — Reeds dit *un* bewijst dat *olifant* gebruikt werd als appellativum, als naam van eene zekere soort van horens. P. LEENDERTZ WZ.

Straatnamen van Brielle. (vgl. XIX. bl. 368). *Taanwei;* te Dordrecht heeft men eene *Taankade.* — Eene *Venkelstraat* (de *Venke* genoemd) heeft men ook te Zieriksee. Wat is *Venkel?* Toch wel niet de plant fenkel (*foeniculum*)! — *Prikkevest* is dat gedeelte der stadsvest, waar men vroeger de prikken (rivier-lampreitjes) aasvischjes voor de visscherijen, bewaarde. H. M. C. V. O.

Straatnamen van Brielle. In mijn opstel over dit onderwerp kwam (bl. 377) eene klasse voor met slechts gissingen en vraagteekens, waarin ik naar de afleiding van zeven straatnamen vraagde, Thans kan ik een paar dier afleidingen mededeelen.

Prikkevest, de vest, waarin vroeger de prikken gevangen werden· Een prik is, volgens Weiland, zekere visch, die aan een dun, puntig houtje gelijkt; men bedient zich van prikken om kabeljaauw te vangen. Van hier »men moet de prikken levend houden." (Deze verklaring is mij welwillend medegedeeld door den heer dr. A. de Jager.)

Scharloo. Te Rotterdam heeft men nog 't Schoonerloo, en daar zij, die zich in die plaats aan schoolverzuim schuldig maken, nog al veel daarheen gaan, is er de benaming van 't schoolverzuim *scharlookeren*, ontstaan uit *schoonerlookeren.* Kan Scharloo te Brielle ook uit Schoonerloo ontstaan zijn?

Servaas zal wel zoo genoemd zijn naar St. Servaas, den beschermheilige van Maastricht.

Mijne verklaring van *tanen* door *droogen* (bl. 374) was geheel verkeerd, doch deze fout is aldaar reeds door de redactie verbeterd.

Op bl. 370 sprak ik over »het opschrift op 't hoekhuis van 't Maarland en het Noordeinde, dat onder het hoofd van Maerlant

staat" Of dit hoofd werkelijk van Maerlant is, hiervoor had ik alleen de overlevering tot bron, 't onderschrift althans is nog al vreemd en zou ons eer doen denken aan »'t hoofd van het Maarland‘" maar hierop hoop ik later terug te komen.

Ten slotte roep ik nogmaals voor de afleiding van de onverklaard geblevene namen de hulp der lezers van den Navorscher in.

Brielle. C. J. BIEMOND.

Spa steken. (XIX bl. 380.) In het door mij in 1830 te Leeuwarden bij L. Schierbeek uitgegeven Emsiger Landregt van het jaar 1312 bl. 86, § LXXVII, leest men:

Hvasa thet lond mìitha dick wel wrreke, sa gunge hi oppe then dick, anda werpe thre satha inna thet ieth, anda swere, thet hi then dick nawt langer muge halde; sa scellath tha sex sibbeste nime dick anda lond, anda al sin tilbar god, anda warie anda halde then dick.

Bij von Wicht, Das Ostfriesische Landrecht, nebst den Deich und Sylrechte. S. 574. cap. 263 vindt men:

Woll syn lant wil avergeven mit den dyck, de gae up den dyck, und stecke dree soeden, und schwere, dat he dat lant und dycke nicht lenger kan holden : so soelen dan de 6 negesten den dyck und dat lant, ock alle tillbaer guit nemen.

bl. 887. § 14.

Wannehr dar einer wehre, de so boese dycken hadde, dat he desulve dycken mit syn egen guederen vormoedede nicht tho maeken, und wolde lever dat land dar de dyck upfalt mit den dycke avergeven, so sall he vor den dyckrechteren und der gantzen Gemeene up den dyck gaen und setten de forcke darup den dyck und stecken dre soden mit den *spaden*, und schweren, dat he den sulven dyck, welck up syn land falt, nicht länger holden kunde; so mögen dann söss siner negeste fründen van sinem bloed, wo se verhanden syn, dat land mit dem dycke tho sick nehmen, und dartho sin tilbahr guet. — Were averst nemand van sinen negesten fründen de den dyck mit dat land an sick wolden nehmen, so mögen denn de Overicheden under denen de mann geseten is, den dyck mit den landen an sîck nehmen, updat den gemeinen Friesen dar gen schade weder dorch geschehe.

In een ms. vroeger in het bezit van de familie Wierdsma, bij

mij in kopij voorhanden, en getiteld: *Dat olde Landtrecht der Freyen Fresen der geholden is ehr dat die Graven und Heeren thoe Oistfrieslandt van dem Keyser Friderich dieses nahmens die drüdde gemakett sindt,* luidt het:

Wie syn land mit den dyck will overgeven, soe gae he up den dycke und sette die forcke up den dyck und stete dre soden und swere, dat he den dyck und datt landt nicht langer kan holden, so solen die ses negeste nehmen den dyck und dat landt und all syn tilbahr gudt.

Ik meen dat het vorenstaande voorloopig genoegzaam zal zijn tot verklaring van het woord *spa steken.*

Leeuwarden. D. H. H.

Pijp, (XIX, bl. 200). De heer Winkler te Leeuwarden zegt in zijn opstel over de leeuwarder straatnamen, »zoo ook staat er op het naambordje: Lange pijp; ofschoon pijp in dezen zin volstrekt niet hollandsch is, en de Hollanders nooit begrijpen wat zij van die Lange pijp zullen maken." De heer W. heeft zeker niet geweten, dat men in de Beemster in Noordholland, al langer dan twee eeuwen, een steenen brug pijp noemt.

Voor 250 jaren bestonden hier in de Beemster verscheidene steenen bruggen, die toen reeds en later tot op den huidigen dag, altijd den naam van *pijp* hebben behouden; niet alleen bij het volk, zoo hier als elders in den omtrek, maar ook in de geschriften bij het archief van dit waterschap berustende.

Van de tien steenen pijpen — de kleine doorlaten niet gerekend, — is de grootste nabij de Doopschgezinden kerk alhier, lang p. m. 15 el.

Men heeft dien naam hier op verschillende voorwerpen toegepast. Vandaar: tabakspijp, steenen pijp (brug) schoorsteenpijp, orgelpijp, spuitpijp, blaaspijp, broekpijp, longpijp, enz. alle eene ronde buis te kennen gevende.

J. BOUMAN.

VRAGEN.

Steek of streek houden. Is het uitgemaakt dat men: »'t houdt

geen streek", moet zeggen en niet: »'t houdt geen steek"; zoo ja, waardoor? De Duitscher zegt toch: »Stich halten", en de Deen evenzoo: »Holde stik." P. V. W.

[**Het houdt geen steek.** Het is ontleend, zoo als Tuinman Spreekw. dl. I, bl. 359 te regt aanmerkt, van uitgesleten laken, dat geenen draad ter benaaiing kan houden. *Streek* in deze spreekwijze is eene verandering, zoo ik mij niet vergis, door Bilderdijk uitgedacht, die daarbij aan de schaatsenrijders denkt. Dat hij ongelijk heeft, blijkt niet alleen daaruit dat men bij alle vroegere schrijvers *steek*, niet *streek*, vindt, maar ook uit de beteekenis der spreekwijze. Zij wordt gebezigd, zoo als Tuinman zeer juist zegt, »van eene bewijsreden die niet bondig is," van bewijzen die zwak zijn, die niet velen kunnen dat men hunne kracht beproeft, even als oud laken dat scheurt wanneer men eene draad door trekt. Tusschen eenen schaatsenrijder die *geen streek houdt*, d. i. met ongelijke streken rijdt, nu eens eene langere, dan weder eene kortere streek maakt en een bewijs dat niet ter zake doet, is het punt van overeenkomst niet zoo gemakkelijk te vinden.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Foccoma. (Vgl. XVII, bl. 374; XVIII, bl. 230, 492 XIX bl. 380). In de Kamper Momberstellingen komen op 20 dec. 1693 ds. Lukas van der Meer, Antony Eeckholt en Marcus Doorninck voor als mombers over Alida Susanna, Susanna en Roedolf Marcus Foccoma. De kinderen ontsloegen hen den 5 maart 1716.

Johannes Foccoma was geboren te Groningen, werd 19 maart 1682 predikant te Assen, vertrok tusschen 22 sept. en 12 oct. 1684 als zoodanig naar Kampen. (Zie Romein, de Herv. pred. van Drenthe, bl. 10).

Er moet eene tweede fout zijn geslopen in de vermelding van den geboortedag van R. M. Foccoma; hij werd 3 febr. 1689 gedoopt en kan dus niet den 12 dier maand geboren zijn. Alida Susanna werd 19 jan. 1686 en Susanna 7 dec. 1686 gedoopt, zoodat die data juist kunnen zijn. Eerstgenoemde overleed 9 jan. 1763, hare zuster 25 febr. 1762. Mr. J. I. VAN DOORNINCK.

Geslacht ten Nuyl, (vgl. XVII, bl. 377; XIX, bl. 381). Wat is het wapen van dit geslacht? bij mij in een Geldersch wapenboek komt dit wapen tweemalen geteekend voor, zijnde van zilver met een beestenkop, denkelijk van een rund, doch niet duidelijk, hebbende in het eene een korten, in het ander een langen hals, zijnde geheel van sabel met twee horens van goud; tot cimier dezelfde kop, doch beide met langen hals; onder het eene wapen staat «ten Nuyl, Raetsheer, Gaymans moeder." V. D. N.

De heraldieke struisvogel, (XIX, bl, 53). Bij het aldaar zoo juist over den heraldieken struisvogel medegedeelde, wordt echter nog ten slotte gevraagd: »Waarom draagt nu de struisvogel een hoefijzer?" Mijns inziens ligt het antwoord voor de hand, omdat het hoefijzer de eenige figuur is, geschikt om met zekerheid ijzer aan te duiden, en het ijzer eten als het ware aan dien vogel toegekend, als zinnebeeld in de regelen der heraldiek moet gelden.

U. C. KRAMM.

Genealogie du Tour. (vgl. XVII bl. 125). In het ongebruikt en jammerlijk gehavend koor der Groote Kerk te Bergen op Zoom hangt een wapenbord:
»ter Gedachtenis van de Hoog Geboren Heer Jan Carel Duco Graaf van Aumale overl. 9 dec. 1791 oud 23 jaar en 6 maanden."

kwartieren:

Aumale	de Geer
Assendelft	Tamminga
du Tour	Assendelft
van der Esch	van der Meulen

Wapen van Aumale: d'azur à la bande de gu. chargé de 3 besants d'or. F. CALAND.

Geslacht en Wapen van Manmaker. (vgl. XIII. bl. 57, 285, 347; XIV. bl. 24, 152, 379; XVI. bl. 27. 150). In een schepenkennissenboek van Rozendaal vond ik, dat in 1612 Adriaan Manmaker, ridder, bilgouw (baljuw) van Middelburg bloedvoogd werd van de twee kinderen van jvw. Louise van Oyenbrugghe wed. van heer Jacob Mannemaker van Liedekerke van Hofwegen, raad in den rade van Brabant.

Jacob zal een broeder van Adriaan geweest zijn, omdat hij bloedvoogd over diens kinderen werd.

In 1438 was schepen van Rozendaal Pieter Raessone van Liekerke;
in 1470 Jan Raeszoon van Lykercke gezworen klerk,
in 1522 Godschalk van Liedekerke, kerkm., in 1526 schepen en in 1581 verscheen voor schepenen,
Joost Raeszoon van Liedekercke, in naam van Christoffel Jacobz Mandemaeckere.

F. CALAND.

Geslacht Hogendorp. (vgl. A. R.; XI, bl. 122; XII. bl. 126; XV. bl. 184, 252, 375). In 1788 werd Pieter Damas van Hogendorp, geb. te Gastel, burger van Goes, schreef ik XV bl. 184.

In het register der heeren Scheffer en Obreen staat, dat hij 20 sept. 1772 geb. werd te Goes. Gelegenheid hebbende Gastel te bezoeken, vroeg ik het doopboek en vond dàarin:

Pieter Damas graaf van Hogendorp.
Cornelia Wilhelmina van Hogendorp geb. de Groot.
Kinderen:
Pieter Damas geb. 20 sept. 1772; get. de vader,
Johan François geb. 19 junij 1774; get. Joh. Franç. graaf van Hogendorp, ontv. genr. der geheele Unie te 's Gravenhage.

De heer J. van der Baan kan in gem. register vinden, dat Pieter Damas graaf van H., raad van Goes, dáár overleed in nov. 1782; de juiste datum zal te Goes wel te vinden zijn, even als die van het overlijden van den in 1772 te Gastel geb. P. Damas, die volgens overlevering daar in zeer bekrompen omstandigheden moet geleefd hebben.

F. CALAND.

Geslacht de Groot. De doopboeken der gemeente Wouw (N. Brab.) doorloopende, vond ik daarin melding gemaakt van twee Corneliaas Wilhelminaas de de Groot, waarvan ik denk dat de eene de echtgenoot zal zijn van P. Damas graaf v. Hogendorp.

Dirk Albert de Groot drossaart van Wouw.
Barbera Mostman.
Kinderen:

1. Antonia Margaretha, ged. 18 julij 1762; get. Ant. de Groot, Marg^{a}. Corn^{a}. Notaal (Potaal).

2. Cornelis Filippus, ged. 11 maart 1764; get. Filips en Janne Hoepeling.
3. Albertus Elisa, ged. 2 junij 1765; get. Eliz. Joha. de Groot.
4. Jacobus Angenius, ged. 18 jan. 1767.
5. Catha., ged. 23 oct. 1768; get. Catha. Hoepeling.
6. Cornelia Wilhelmina, ged. 9 sept. 1770; get. Dirk Albertus de Groot, Cornelia Wilhelmina de Groot.
7. Johannes Diederik Posthumus, ten doop gehouden door jonkv. Cornelia Broekhuyzen 1 maart 1772; get. Andries de Groot en zijne vrouw Eliz. van Pelsom.

Ik houd de get. van het 6e kind, Cornelia Wilhelma. de Groot, voor de echtgenoot van Pieter Damas graaf van Hogendorp, geh. 28 apr. 1771.

Dirk Albertus de Groot was reeds overleden toen zijne vrouw het 7e kind J. D. P. beviel. F. CALAND.

Geslacht Hoefnagel. (vgl. XIII. bl. 310). In eene ms. genealogie van het geslacht Huyghens vond ik daaromtrent het volgende:

Susanna Hoefnagle (dochter van Jacob en Elisabeth Vesler dochter van Joris Vesler of Veseler en Margriet Boochs of Boghe Jansdochter) geb. te Antwerpen 28 oct. 1561, st. te 's Gravenhage 16 mei 1633, tr. 5 sept. 1592 te Antwerpen met Christiaan Huyghens Corneliszn.

Deze Susanna was zuster van den schilder en dichter Joris Hoefnagel, die in 1545 te Antwerpen geboren werd en in 1600 stierf en alzoo tante van den schilder Johannes Hoefnagel [1]) terwijl haar vader een man was van zulk een aanzienlijk vermogen, dat hij in den jare 1576 een voorschot van drie tonnen gouds deed, om te strekken tot het stillen der muitende spaansche krijgsbenden te Antwerpen.

Het wapen van Hoefnagel is: in rood een zilveren keper, vergezeld van boven van twee zilveren St. Jacobs schelpen en van onderen van een spijker of nagel van zilver (de punt omhoog gekeerd); in een gouden schildhoofd een zwarte adelaar.

Veseler (ook Veselaer) in goud een zwarte keper vergezeld van drie zwarte schelpen.

---

[1]) Hooft Nederl. Hist. fo. 778.

Booghs of Boghe, in goud een rood springend hert met gewei van hetzelfde. Z.

Willem Daniel Vignon. Aangaande het wapen der familie Cassa is de heer J. F. Cassa, gepens. majoor der artillerie te Nijmegen, bereid den vrager inlichting te geven. BESTUUR.

Geslacht Comans. (XIX. bl. 314, 428. Volgt de blazoenering der wapens:

Coenen:	keel, met een molenijzer van goud.
de Veer:	gekwarteleerd: 1 & 4 lazuur, met twee natuurlijke struisvederen, diagonaal gekruist. — 2 & 3 goud, met een uitgerukte boom van sabel.
Sypestein:	goud, met een bandelier van keel, beladen met drie meerltjes van 't schild.
Corput:	keel, met een stappenden haan en, aan den bovenrand rakende, drie teerlingen, alles van goud.
Comans:	als beschreven; maar de sterren zespuntig.
Maes:	sabel, met drie gouden rozen; over de eerste een vrij kwartier van goud, beladen met eene figuur, die een verschilderde »roc d'échec" schijnt te zijn, van keel.
Riemsdijk:	goud, met een dubbelen arend van keel.
Guel:	gekwarteleerd: 1 & 4 horizontaal gedeeld: *a* met een gaanden griffioen, *b* met twee omgewende leeuwen — 2 & 3 met een faas, vergezeld van drie rozen, (geen kleuren te onderscheiden, zeker voor 't overschilderen verloren).
Snels:	goud, met twee toegewende, dansende beeren, van sabel.
Nyenrode:	gekwarteleerd; 1 & 4 goud, met een faas van keel, 2 & 3 Persijn.
Schaak:	goud, met vijf..... (kazen?) van keel, 3 en 2.
Buyse:	goud, met een kasteel met drie gewimpelde torens van keel.

Heeft men ze niet te veel verminkt? Draagt de familie v. Gelder niet: eene lelie, waaruit een breedarmig kruis wast?

Zaandam. HORSTHUIS.

VRAGEN.

Geslacht Beuckelaar. Men wenscht te weten de afstamming van Dirk Beuckelaar, majoor en commies te Naarden en van zijne vrouw Jeannette van Notten. Zij moeten omstreeks 1700 gehuwd zijn. FELIX.

[Vgl. Nav. VI. bl. 202; VII. bl. 252.]

Geslacht van Stipriaan. Wie is in staat genealogische bijzonderheden omtrent deze familie mede te deelen?

Geslacht Sickel. (vgl. XVI bl. 234). Onder de kwartieren op de tombe van Arent van Kruiningen in de kerk van het dorp van dien naam, komt ook voor »Sickel." Welk wapen voerde dit geslacht, en wat is daaromtrent meer bekend. R. A.

Geslacht van Outheusden. Gaarne vernam ik eene genealogie dezer familie, waaruit jhr. Nicolaas van Outheusden gesproten was, die in 1635 te Giessen in het land van Altena woonde. R. A.

Geslacht van Cattenburgh. Wie levert mij eene genealogie van dit geslacht? het voerde in zilver 3 zwarte molenijzers. Verscheidene zijner leden waren in de regering van 's Hertogenbosch gezeten. R. A.

Lefèbre, hertog van Dantzig. Wie was de echtgenoot van Arthur Lefèbre, door Napoleon I tot hertog van Dantzig verheven, wie waren hare ouders, waar en wanneer was zij geboren, en hoe was haar familiewapen? In geene der levensbeschrijvingen van dezen verdienstelijken krijgsman vind ik iets omtrent haar. Is iemand ook in de gelegenheid daarvan iets op te geven? R. A.

Wapens gevraagd van de meerendeels geldersche geslachten, van Driessen, Hesseling, Nooth, van Hasselt, van den Sande, van Hoorn van Suylekum, Chrahes van Maesacker, van Wichem, van Lent, Valckhoven.

Ook genealogische bijzonderheden zullen zeer welkom zijn. R. A.

Wapen van Westenberg. Gevraagd de émaux van Westenberg, coupé — 1: de ..... à l'aigle de ..... 2: parti: *a*; de ..... à la montagne de dix coupeaux de ..... *b*: de ..... à une main dextre tenant une arquebuse garnie d'une flèche; le tout posé en pal — brochant: une fasce de: ..... cimier l'aigle.

Wapen van van Rossen. — Is dit inderdaad als volgt? Van goud met een golvende faas van lazuur beladen met eene gouden roos en vergezeld van 3 leliën van keel? (Een lid dezer familie was bij de plundering van Woerden, aldaar ontvanger der belastingen en later contrôleur en inspecteur te Utrecht).

Amsterdam. J. G. HORSTHUIS.

Geslacht von Wijler. Men vraagt of deze familie dezelfde is als von Weiler?

Wapen van Leyendekker. Wie is in staat eene beschrijving van dit wapen mede te deelen? FELIX.

Wapen van Memlinc of Meemling. Wie kan mij mededeelen welk het wapen is van dit geslacht?

De groote schilder van die naam, Jan Memlinc was van duitsche afkomst en is geboren omstreeks 1425 te Brugge. Hij liet twee zonen na, Jan en Nicolaas, en eene dochter Cornelia; hunne voogden waren »Lodewijk de Valckenaere en Thierry van der Gheere. Jan Memlinc stierf 1495.

Zie Revue Britannique Fevrier 1867.

De familie wordt ook »Memelinck, Memling, Hemling, van Memmiclinghe" genoemd. Volgens familie-overlevering behoorde er toe: Willem Meemeling, in 1809 opperluitenant ter zee, geboren omstreeks 1779, getrouwd als kapitein luitenant met..., Chevalier van Amsterdam. Er bestaan nog Meemelings, doch die voeren het wapen van Jongewaard. FELIX.

Geslacht Utenhove, Wtenhove, Uijttenhove. Daar ik in weerwil van professor Serrure en dr. Jan ten Brink (in de Bibl. der Ned. klassieken) »Willem Utenhove,

»een priester van goeden love

»van Erdenburg —
nog steeds voor den bewerker van den mnl. Reinaert houde, tracht ik zooveel Uytenhoven op te sporen als mij immer mogelijk is.

Behalve een predikant en een procureur van dien naam in de vorige eeuw te Aardenburg, behalve Jan Utenhove, de bekende edelman-psalmdichter uit Gend, ontdekte ik nog, en wel te Aardenburg, Maaijken Huijttenhove, in 1599 vrouwe van het Sint Jans huis aldaar.

Doch reeds vroeger, in 1244, wordt vermeld Elisabeth Uutenhove, tochter van Everdees Uuttenhove (de Curia) burger van Gend.

Deze vertaling *de Curia* schijnt er op te wijzen, dat de naam van hof, welligt geestelijk hof afkomstig is.

Meer vlaamsche Uuttenhoven of de Curiaas te leeren kennen zou mij aangenaam zijn. G. P. ROOS.

MENGELINGEN.

Merkwaardige vruchtbaarheid, (vgl. A. R.; XI, bl. 25, 186, 320; XII, bl. 128; XIII, bl. 128; XIV, bl. 250, 318; XV, bl. 94, 255). Bij de aankondiging van het werk: Historie ofte Beschrijvinge van het Utrechtsche Bisdom, door H. v. R. Leyden 1719, in de Boekzaal van sept. 1722, staat het volgende gemeld: »Iet zeldzaams koomt ons voor in de Aantekeningen: in de Buurkerk te Utrecht is begraeven Albertus van Leeuwen, die bij zijne vrouw, Marye van Zalm, twaelf zoonen en twaelf dochters geteelt, deze 24 kinders alle getrouwt gezien, aen ieder kint een deftigh huis met eene jaerlijksche rente van 300 gulden ten huwelijk gegeven, en met kinderen en kintskinderen, ten getale van 284 aen tafel gezeeten heeft. Den Liefhebberen dit mededeelende, komt ons te binnen, schoon het bekent is, dat Juliana, Gravinne van Stolberg en Moeder van Willem van Nassauw, grontlegger onzer vrijheit, bij haer leeven gezien heeft, hondert en drie en twintigh kinders en kintskinders, uit haeren lyve gesprooten."

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Buitengewone vruchtbaarheid. Te Axel in de doopboeken bladerende ontmoette ik een voorbeeld van buitengewone vruchtbaarheid:

Guillaume Meije (soldaat).

Veyntjen Meijnsgaers.

Abraham

Isaäc

Jacob

nog een 4e zoon ongedoopt gestorven,

(get.) Aert van Tuijl van Serooskerke heer van Soelekerke;

Joh. Claus burgr., representerende de stad Axel;

Maria Amelia Brouxsault vrouw van Commandeur [d. i. v. jonkhr. Ferdinand de Chantraine dict Broucksault, wed. van Maria de Broucksout, hertrouwt 1641 's Gravenhage Maria Emilia de Bernui wed. van jhr. Noël van den Broucke];

Anna de Huybert vrouw van Commies de Crauwelaer; Eliz. van Laren vr. van den pred. B. van Laren [d. i. Eliz. Dirks Schuy f

Deze doop had plaats den 16 jan. 1653. F. CALAND.

VRAGEN.

Helm. Gaarne zou ik willen weten, hoe het afgeloopen is met de proeven, in 1866 op twee verschillende tijden in de duinen genomen, om de plaats van den helm te doen vervangen door een gewas door jhr. von Siebold in 1841 uit Japan gevoerd. 't Behoort met onze boekweit tot hetzelfde geslacht; doch is niet eenjarig, maar komt ieder jaar met een groot aantal spruiten uit den grond te voorschijn. Hetgeen ik hieromtrent las in het keurige boekje van H. Witte, 't Groote in 't kleine, Praatjes over planten, heeft mij tot deze vraag verlokt. J. C. K.

Phlogiston. Zou niet een der lezers van den Navorscher in staat zijn mij mede te deelen wat de prior Mann door *phlogiston* verstaat? Er is sprake van in eene verhandeling van zijne hand in de Memoires de l'académie Imp. et Roy. des sciences et belles lettres de Brux. Tom I pag. 63 suiv. G. P. ROOS.

GESCHIEDENIS.

Koning Lodewijk op 't eiland Walcheren. (Vgl. XVII, bl. 296). Het verhaal in de Documents historiques over het besluit van koning Lodewijk, waardoor hij de zeeuwsche moeders ten platten lande aanspoorde, om hare kinderen te zoogen in plaats van met pap op te voeden, is gegrond. Op den 6 junij 1809 nam de koning een besluit ter verbetering van het departement Zeeland, waarvan art. 67 aldus luidde:

In te gaan met den 1sten van Hooimaand, zal het geene vrouw ten platte lande of van de dorpen in het departement Zeeland vrij staan meer dan één oorijzer tot tooisel onder haar muts te dragen, de vrouwen kunnen er één ter linker zijde en de ongehuwde meisjes één aan de regter zijde dragen, edoch alleenlijk aan de vrouwen, *die zelve hare kinderen zogen* zal het vrijstaan er twee te dragen. Onze Minister van Eeredienst en Binnenl. Zaken zal van Onzentwege op den 1en van Hooimaand door de gemeentebesturen van al de dorpen des eilands Zuid-Beveland, aan de meest verdienstelijke der *huismoeders, die alle haare kinderen zogen of gezoogd hebben*, een tooisel uit twee dier oorijzers bestaande vereeren, zullende er eene kleine plegtigheid ten dien einde plaats hebben. Het oudste der leden van de gemeentebesturen zal in persoon dit tooisel zetten op 't hoofd der vrouw, door het gemeentebestuur uitgekozen. Het geheele dorp en voornamelijk de vrouwen en jonge dochters zullen tot deze samenkomst genoodigd worden, na den afloop van welke er een prijs ter waarde van *f* 20 aan de jongelieden zal worden gegeven, hetzij om met den boog, hetzij om met den snaphaan naar de schijf te schieten of voor wedloopen of harddraverijen, volgens het gebruik der opgezetenen en plaatselijke gelegenheden.

De Land-drost benevens den drossaard zullen al wat tot dit onderwerp betrekking heeft op de meest gepaste wijs bepalen, de prijs zal den overwinnaar door de vrouw, die de onderscheiding genoten zal hebben, worden ter hand gesteld. Onze Minister van

Eeredienst en Binnenl. Zaken is gelast tot het laten doen van de noodige voorschotten door de gemeentebesturen, zullende de kosten worden vergoed uit de sommen van dezen dag af ter beschikking van genoemden Minister gesteld."

Er werden spoedig na dit besluit toebereidselen gemaakt om het feest te vieren. De landdrost M. A. van Doorn bepaalde, dat het in Zuidbeveland op den 7den van hooimaand zou plaats hebben. Hij gelastte:

a. de gemeentebesturen, om ieder eene der verdienstelijkste vrouwen aan te wijzen voor het geschenk van wege den koning;

b. om dadelijk na ontvangst van zijn besluit de ingezetenen door klokgelui zamen te roepen en tot het feest uit te noodigen;

c. om op den bepaalden dag het gemeentebestuur te convoceeren;

d. om vergaderd zijnde de klok te doen luiden gedurende een kwartier uurs;

e. om de aangewezen vrouw door een lid van het bestuur, vergezeld van den bode, te doen afhalen;

f. om nadat de klok andermaal geluid zal zijn zich mêt het gemeentebestuur te plaatsen voor de buitendeur van het raadhuis met de vrouw aan de regterhand van den president en om voorts na voorlezing van deze dispositie, de naam der vrouw aan de gemeente bekend te maken, tevens alle moeders aanmanende het loffelijk voorbeeld van deze te volgen en door het vervullen van den moederlijken pligt tevens te voldoen aan het heilzaam oogmerk van Z. M. den Koning, waarna de plegtigheid der uitreiking plaats kon vinden;

g. om na afloop der festiviteit zich met de vrouw weder in het lokaal te begeven; door annonce van den bode vergunning te verleenen tot het beginnen van het wed- of ander spel, 't welk naar de meeste convenientie der ingezetenen zal bepaald wezen en dat zal worden uitgeoefend door hoogstens twaalf jongelieden, gekozen uit de meest verdienstelijke, die zich daartoe in de gemeente zullen willen laten vinden;

h. om vervolgens den overwinnaar door alle jongelieden en corps te doen brengen naar het locaal waar het gemeentebestuur ver-

gaderd is en om wijders uit hetzelve, even als te voren, met de vrouw aan de regterhand van den president getreden zijnde, door genoemde vrouw den prijs, alvorens ter waarde van twintig gulden aan te koopen, aan den overwinnaar te doen uitreiken, en te gelijk naar de wijze van het land met een lint over den regter schouder naar de linkerzijde te doen omhangen; terwijl door den president de naam des overwinnaars aan de vergaderde gemeente zal worden bekend gemaakt;

i. om, nadat dit alles zal zijn geschied, met de bekroonde vrouw op de regter en den overwinnaar in het spel op de linker zijde het dorp in statie op en neder te wandelen, en om de namen van beide vervolgens op het plakbord aan te doen plakken met vermelding hunner verdiensten.

Aan de gemeentebesturen werd de bevoegdheid toegekend om tot het houden eener »mediocre maaltijd" op dien dag te beschikken over *f* 1—10 st. per hoofd, bij welken maaltijd de bekroonde vrouw en de overwinnaar mogten tegenwoordig zijn; terwijl door den president een toast zal worden gedronken op het welzijn van Z. M. den Koning met toewensching dat Hoogstdeszelfs heilzame pogingen en vaderlijke zorgen met den zegen des Allerhoogsten mogen bekroond worden, en dat de bedoeling van Z. M. met de gehouden festiviteit moge strekken tot heil der ingezetenen en tot behoud van vele moeders en zuigelingen.

Verder moest aan de jongelieden, die het spel hadden uitgeoefend, ieder een flesch wijn worden uitgereikt; waarvan de onkosten even als die van den maaltijd uit de dorpskas moesten worden gevonden, tenzij door Z. M. anders mogt worden besloten. Voor de overige onkosten, waaronder het aankoopen van een oorciersel dat de som van *f* 132 echter niet te boven moest gaan, kon eene declaratie worden ingezonden, die met eene gedetailleerde opgave van het feest, ook naauwkeurig in de notulen op te teekenen, binnen acht dagen na de viering bij den landdrost moest zijn ingekomen.

Men ziet, hoe onder de would-be landsvaderlijke regeering van den goeden Lodewijk het bestuur alles haarfijn voorschreef, en wanneer eene hofjesjufvrouw de pen voor onzen landdrost had gevoerd, zou het verhaal niet flaauwer en soppiger hebben kunnen

wezen. En al die arbeid was vergeefsch! Op den 30 julij landde de engelsche expeditie en op den 7. augustus hoorde men in Zeeland in plaats van feestgelui de alarmklok kleppen, en dreunde het geschut, dat Vlissingen tot een puinhoop maakte.

Het is niet tegen te spreken, dat de koning met goede bedoeling een bestaand kwaad poogde weg te ruimen. Dergelijke pogingen lijden echter doorgaans schipbreuk en een degelijk praktisch onderwijs zal wel het eenige middel zijn om volksvooroordeelen uit te roeien. Deskundigen mogen beslissen in hoeverre de klagt over het toenemend verzuim van dezen moederlijken pligt bij ons landvolk gegrond is, welk verzuim, naar mij wel eens gezegd is, meer aan magteloosheid dan aan onwil zou te wijten wezen. $\varphi^2 - \varphi$.

(F. NAGTGLAS.)

Zonderling misverstand. Men weet, 't is in den Navorscher dl. VI bl. 289 reeds besproken, dat in den zomer van 1778 de stad Vlissingen en een deel van Walcheren in onrust werd gebragt door eene oproerige beweging, welke zelfs het zenden van krijgsvolk naar Westkappel noodig maakte. Het was de oude geschiedenis die altijd nieuw blijft, de worsteling tusschen behoud en vooruitgang: want de streng kerkelijke partij duidde het der regeering van Vlissingen zeer kwalijk, dat deze aan de Roomschgezinden vrije uitoefening van godsdienst had verleend en zelfs vergunning geschonken om eene kerk te bouwen. Enkele predikanten waren onder de voornaamste woordvoerders en vooral de engelsche domine weerde zich met ijver tegen den toen nog jeugdigen Jona Willem te Water, die de verdraagzaamheid voorstond. Ook de fransche leeraar Jean des Fontaines scheen met den kerkbouw weinig ingenomen; hij zocht de oorzaak van het kwaad echter dieper, heel diep zelfs, en noemde op zondag 18 october in zijne leerrede als aanstoker der verregaande oneenigheid »*le père des mensonges.*" In die dagen vond men in Vlissingen nog een aantal geringe burgerlui, afkomelingen van réfugiés, die tot de waalsche gemeente behoorden en de fransche kerk bezochten, hoewel zij de taal niet best magtig waren. Zoo gebeurde het, dat enkele toehoorders uit *le père des mensonges* den

pensionaris van Sonsbeeck verstonden en te huis komende verkondigden, dat de verontwaardigde predikant nu zonder omwegen den aanstoker der schandelijke tolerantie van de stedelijke regeering had genoemd. Het gerucht verspreidde zich spoedig door de stad en de onschuldige pensionaris, die zich volstrekt niet op den voorgrond had gesteld, had gevaar geloopen van het onrustige gepeupel overlast te lijden, indien niet juist bij tijds het oproer met kracht onderdrukt was. Ik vond dit misverstand vermeld in eene aanteekening van N. C. Lambrechtsen, destijds lid der stedelijke regeering te Vlissingen. φ^2—φ.

(F. NAGTGLAS.)

Emigranten van 1798. In den vorigen jaargang, bl. 433, is door mij een verslag medegedeeld, door het intermediair bestuur van het voormalig gewest Holland aan het uitvoerend bewind der Bataafsche Republiek toegezonden.

Het kan van waarde zijn de plaatsen te kennen, van waar aan het bestuur van Holland is geantwoord, dat men zoodanige emigranten in de plaats of jurisdictie niet kende. De municipaliteiten der volgende plaatsen hebben zulk een antwoord gezonden:

Delft, Rotterdam, Purmerend, Heusden, Geertruidenberg, Nieuwpoort, Naarden, Muiden, Weesp, Charlois, Katendrecht, Schiebroek, Capelle a. d. IJssel, Sliedrecht, Giessendam en Giessenoudkerk, Hardinxveld, Wijngaarden en Ruibroek, Blokland, Ottoland, Goudriaan, Gelkenis en Ammers Graveland, Peulwijk, Veen, Andel, Aalburgh, Dubbeldam, Drongelen, Stryen, 's Gravendeel, Cillershoek, Nieuw-Beyerland, Zuid-Beyerland, Monster, Naaldwijk en Hondsholredijk, Vrijeban, Nootdorp, Biesland, Maassluis, Overschie en Hogenban, Nieuw-Matthenesse, Kethel, Vlaardingerambagt, Poortugael en Albrantswaard, Abbenbroek, Ooltgensplaat, Geervliet, Heersimonshaven, Heekelingen, Biert, Westerwijk, Veur, Wassenaar en Zuidwijk, Rhijnsburg, Oegstgeest en Poelgeest, Leiderdorp, Kudelstaart, Zuid-Waddinxveen, Bloemendaal, Sluipwijk, Cabauw en Leerenden, Jaarsveld, Bergambacht, Berkenwoude, Ameide en Tienhoven, Heemstede, Spaarndam, Haarlemmerliede, Rietwijk, Waverveen, Waveren, Wilnis, Blaricum, Muiderberg, Schellingwoude, Ransdorp, Eiland Marken, Castricum,

Wijk aan Zee, Heemskerk, Burghorn, Barsingerhorn, Haringhuizen, Avenhorn, Grosthuizen en Benningbroek.

Tot verklaring van de bijzonderheid, dat in al deze plaatsen de municipaliteit geene personen en goederen kende, vallende in de termen van art. 35 der constitutie van 1798, kan welligt strekken, dat hunne antwoorden, in onderscheiding der meeste andere, na den 12den junij 1798 werden ingezonden.

TH. J.

Inkomen onzer stadhouders. (vgl. XIX bl. 225). De commissie van 24, die na de revolutie van 1795 de papieren van het vorige bestuur onderzocht, maakte eene lijst op van hetgeen Willem V aan tractementen, geschenken enz. voor zich en de zijnen had genoten. Het beliep de som van *f.* 40,748,770.10. Wie het gedetailleerd wil zien, kan het vinden in Bouwens aan zijne committenten, bl. 483.

Het Zwin. »Dam met den Zwene" is reeds bij Melis Stoke, Maerlant en anderen bekend.

Het oude Zwin ontsprong als stroom uit eene menigte beken en spruiten bij Brugge en vloeide in een of twee takken in noordoostelijke rigting naar zee.

Welligt heette de zuidertak oorspronkelijk Budanvliet. (Dresselhuis, Het dist. Sluis in Vlaanderen, Middelburg 1819 bl. 16. Verg. voorts dr. Acker Stratingh, Aloude staat en Geschiedenis des vaderlands, dl. I bl. 114 en verv. Gron. 1847 en de aldaar aangehaalde schrijvers.) Doch hoe dit zij, zeker is het, dat Zwin, Swene, Suine of hoe het ook gespeld moge worden en de Sincfala of Sincfal (welligt Zwin en Waal of Wiel) een gemeene naam is en naar een lang en naauw water schijnt heen te wijzen. Dresselhuis, (de prov. Zeel. in hare aloude gesteldheid, Nieuwe W. van het Zeeuwsch Gen. 1 dl. 1 st., Middelburg 1836) houdt echter de Sincfala (zie ook de kaart bij dat werk) voor een geheel anderen stroom en de aloude grens van het tegenwoordige West-Zeeuwsch-Vlaanderen. Deze stelling nogtans is wegens hare onnatuurlijkheid onhoudbaar. Ook de spelling des naams is over en weer in rekening gebragt en juist door het charter der

stedeverheffing van Mude door Thomas en Johanna in maart 1232 is het onzeker of Sincfala en Zwin hetzelfde zijn, tenzij men aan eenen gemeenen of soortnaam denke, die later uitsluitend op ons Zwin is overgegaan. In dat charter (nog in mei 1275 door Margaretha en haren zoon Guy bevestigd) wordt den Mudenaren ook tolvrijheid verleend, zoowel te Damme als aan gene zijde van de haven *Zincval*, digt bij Nieuwpoort en Duinkerke.

Ziedaar dus ook eene spelling met Z, die licht dat Zinc in Zwin kon doen overgaan. Doch dat men bij Sincfala aan iets anders te denken hebbe, schijnt de vermelding van Nieuwpoort en Duinkerke te bewijzen.

In 1309 trof ik reeds den naam Zwijn aan, even als in een fransch stuk van 1330.

Deze opmerkingen mogen strekken ter aanvulling van het geschrevene door dr. Acker Stratingh.

G. P. ROOS.

Heijdenzee, Zeelands zuidelijke grens. In Cassandria, jaarboekje voor 1854 (te Schoondijke uitgegeven) is door nu wijlen mr. J. Egberts Risseeuw een krachtig pleidooi gevoerd, waarvan de slotsom is dat Heijdenzee (Zeelands zuidelijke grens in de middeleeuwen) of de Honte (Wester-Schelde) zelve is, of eene duin- en boschstreek op Walcheren, thans in zee bedolven.

Dr. Acker Stratingh, Aloude Staat en Geschiedenis des vaderlands (Gron. 1847) I is van hetzelfde gevoelen. Na lang aarzelen wordt het ook door mij gedeeld.

't Lust mij niet hier te vermelden, hoe Kluit, Van Oosdorp (n. f. Westendorp) Wagenaar en meer anderen daarover dachten. De grootste en hevigste bestrijder (doch die tevens ook de stoutste gissingen durfde wagen) was de heer J. Ab Utrecht Dresselhuijs, die het dusgenoemde stelsel der Eedenessen verdedigde met eene volharding, eene betere zaak waardig. Hij werd daarin gesteund door onzen dr. H. A. Callenfels, terwijl de Witte van Citters de zaak twijfelachtig liet. (M. S. kaart van West-Zeeuwsch-Vlaanderen in de XIIe of XIIIe eeuw.)

Het volgende moge bijdragen om aan te toonen, dat Heijdenzee (wat het dan ook geweest zij) nooit bij Aardenburg moet gezocht

worden en bij gevolg West-Zeeuwsch-Vlaanderen nimmer tot Zeeland heeft behoord.

Den 25 mei 1287 toch komt zekere Jan van Pisis (?) als procureur van Guy, graaf van Vlaanderen en markgraaf van Namen, in hooger beroep bij den Roomschen Stoel van eene arbitraire uitspraak, gedaan door den bisschop van Frascati, pauselijk legaat in Duitschland, waarbij deze de landen van Aalst, Geeraerdsbergen, de Vier Ambachten, Waes, het land van de Schelde, Walcheren, Zuidbeveland, Noordbeveland, Borselen en al de eilanden van Zeeland met Oostervant, Crèvecoeur en Arleux toewijst aan Jan van Avesnes, dien men noemt graaf van Henegouwen.

Dit hooger beroep schijnt het gewenschte gevolg gehad te hebben, want den 11 april 1290 werd te Biervliet in de Hal de lijst opgemaakt der *goede mannen* die wegens deze landen graaf Guy hulde deden en wel, zoo als de lijst zegt, der landen, gelegen tusschen *Haiden-ze* en de Schelde.

De Schelde is hier zonder twijfel, wat zij toen werkelijk was, de tegenwoordige Oosterschelde, de noordergrens van Zeeland.

De voornaamste edelen, die den graaf wegens deze landen huldigden, waren de sires van Borselen, Cruningen, Maelstede, Goes, Griepskerke, Reimerswalle, Poppendamme, Baerstorp, *Scoudée*, Valkenisse en *Heile* ('t laatste wellicht *Helle*).

Men ziet hieruit, dat van landen bezuiden de Honte (tegenwoordige Westerschelde) geene spraak is: Wulpen, Cadzand, Schoonevelde, Schoonewalle, Baarzande, Gaternisse, alle groote heerlijkheden, worden niet eens genoemd.

Men mag dus veilig stellen, dat Zeelands zuidelijke grens, de Heidenzee, tevens de noordergrens van Vlaanderen was en deze noordergrens in of over de Honte moet gezocht worden.

Met het oog op Griepskerke, Borselen en Valckenisse zouden wij er de Honte zelve voor houden. G. P. ROOS.

Gapers. (Vgl. A. R.; XIX bl. 442). De hier bedoelde gapers dagteekenen van de 13e of 14e eeuw en waren niet *boven*, zoo als tegenwoordig, maar *nevens* de deur geplaatst.

In het belangrijk geschiedkundig werk van W. J. Hofdijk »Ons Voorgeslacht," IVe deel, bl. 342 in fine, vindt men, ten aanzien

der gapers, het volgende aangeteekend, 't welk ik hier in zijn geheel laat volgen:

»Maar gij hebt inmiddels uw aandacht reeds weder elders ge»vestigd, en wel op den uit hout gesneden, bontgeschilderden »kop, met gapenden mond en bellenmuts, nevens de deur van »gintsche niet onaanzienlijke houten woning prijkende en gij gist, »dat gij daar een apotheker vinden zult. En het is zoo. De mannen »van het gilde hebben den ouden uitschreeuwer van de deugden »der goederen huns meesters vervangen door een houten kop, en »zij hebben goed gevonden om dien hetzelfde minder betamelijke »mondgebaar te laten maken, als waaraan de uitroepers zich ook »menigmaal te buiten gaan, hetzij om de aandacht der voorbij»gangers te trekken, hetzij om de niet koopende, maar slechts »ledig toeschouwende omstanders te beschimpen."

Voorburg. R. V. R. V. O.

V R A G E N.

Gebulte kaarten in de 19e eeuw? Wie over de gebulte kaarten van het laatst der 16e en het begin der 17e eeuw — de uitvinding van Adriaan Veen – het een en ander wenscht te lezen, bevelen wij aan het werk van jhr. mr. J. K. J. de Jonge, De opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indie (1595—1610) 1e deel 1862, bl. 79—82 en 171—174.

Wij wenschten slechts het volgende mede te deelen, dat men leest in het Bulletin de la Société de Géographie, nov. 1866, p. 414.

Mr. Callier horloger de la Marine expose un système de cartes bombées, dont la réunion constituerait un immense globe terrestre et sa subdivision en une serie des cartes sur autant de segments de sphère en rapport exact d'étendue et de courbure. Cette idée, fait observer le président, n'est pas aussi neuve que le croit mr. Callier, puisque mr. Silbermann, préparateur de physique au Collège de France, avait déjà conçu le projet de dresser un atlas composé de cartes constituant pareillement des segments de la sphère terrestre, toutefois la lettre de mr. Callier est digne d'attention et

renvoi en est fait à la section de correspondence pour plus ample examen. (Proces-Verbal de la Seance du 19 octobre 1866. Presidence de mr. d'Avezac.

Zou men mij ook kunnen medededeelen welke gevolgen het nevenstaande heeft gehad? alsmede is het aan een der lezers van dit tijdschrift ook bekend, dat er te Elburg in de bibliotheek van het Instituut van den admiraal van Kinsbergen nog gebulte kaarten van Veen zouden bewaard worden, wat mij indertijd is gezegd?

LABORANTER.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Indische gulden. (XIX. bl. 247; vgl. bl. 444.) Ik bezit een geheelen indischen gulden van het jaar 1840. Op de voorzijde is het koninglijk borstbeeld, en het omschrift: WILLEM KONING DER NED. G. H. V. L. Aan de keerzijde staat bovenaan: 1840. Daaronder het koninklijk wapen, en aan de eene zijde daarvan I, en aan de andere zijde G. Onder in een halven cirkel: NEDERLANDSCH INDIE. Het omschrift is: MUNT VAN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN. De rand is gekarteld met dwarsche strepen.

Ook bezit ik een indischen kwartgulden van 1834. Aan de voorzijde is het koninglijk borstbeeld met hetzelfde omschrift als boven. Aan de keerzijde staat in het midden van een palmkrans: KWART GULDEN. Bovenaan cirkelswijze: NEDERLANDSCH INDIE; onderaan 1834. De rand is gekarteld met regte strepen.

E. A. P.

Indische gulden. Een vreemdeling op het gebied der numismatiek zijnde, zie ik de artikelen, daarover in den Navorscher voorkomende, slechts vlugtig in; maar thans het antwoord van Saxo Sylvius over den indischen gulden (XIX. p. 444) lezende, kan ik daarbij voegen dat ik een indischen gulden bezit met het borst beeld van Willem I en het omschrift: W. K. der Ned. G. H. v. L. aan de eene zijde, en het wapen der Nederlanden met het randschrift: Munt van het Koningrijk der Nederlanden en het jaartal

1839 aan de andere zijde; onder het wapen staat in een halven cirkel: Nederlandsch Indie, en aan weerszijde van het wapen: I G. De rand is in schuinsche rigting gekarteld.

Den indischen halven gulden door Saxo Sylvius beschreven, bezit ik ook, met dit onderscheid, dat de mijne het jaartal 1834 voert; de rand is in regte rigting gekarteld.

Zeer toevallig bezit ik ook het tienstuiversstuk door Saxo Sylvius vermeld, doch het mijne heeft het jaartal 1791.

Daar deze muntstukken niet opzettelijk door mij verzameld zijn, maar toevallig in mijn bezit waren bij de intrekking der muntspeciën van koning Willem I, heb ik ze toen als eene aardigheid met eenige andere van dien vorst bewaard; ik zou daaruit opmaken dat zij destijds, althans wat den indischen gulden en halfgulden betreft, niet zeldzaam waren. Of hiermede echter de vraag van den heer J. S. van Coevorden (XIX. bl. 247), die bepaald naar guldens van 1822 vraagt, opgehelderd is, weet ik niet.

TH. R.

Medaille van Abr. Alewyn en Geertr. Hooftman. (vgl. XVIII. bl. 279, 541; XIX. bl. 262, 443). Ofschoon de heer Opperdoes Alewijn ongetwijfeld ten aanzien der beschreven medaille de noodige uitlegging zal kunnen geven, veroorloof ik mij eene aanmerking op het door den heer de Vries vermelde, dat eene der medailles zoude zijn op het *overlijden* van Abr. Alewyn a[s] 1663, daar ik bij mij in onderscheidene kwartierstaten vind opgeteekend, dat deze Abr. Alewyn stierf den 26 nov. 1679 en geboren was 11 december 1607, dat met het *aet.* 58 overeenkomt. Geertr. Hooftman, zijne huisvrouw, stierf den 17 mei 1658. Ter verklaring der overige wapens op de medaille, zijnde die der kwartieren, mag ik hierbij voegen: Dirk Alewijn trouwde Cornelia Kan; hun zoon Dirk, geb. 1574, trouwde 14 sept. 1599 Maria Schuurmans, geb. te Frankfort 1575, dochter van Fredrik Schuurmans en van Clara Lemens. Het wapen van Hooftman is gekwarteleerd: 1 en 4 van keel met drie klaverbladen (?), 2 en 1 van goud; 3 en 4 van zilver met den kop van een rund van sabel.

V. D. N.

Noodmunt van Luxemburg 1795 (XIX. bl. 444). De heer Alting von Geusau kan de beschrijving van de door hem bedoelde noodmunten vinden in den Catalogue des monnaies obsidionales et de nécessité, die door den heer Mailliet te Brussel achtereenvolgens in de Revue de la Numismatique Belge wordt uitgegeven. Die van Luxemburg komen aldaar voor jaarg. 1869 bl. 25, 26, zoo wel de zilveren (72 asses) als de koperen (un sol). Is de heer van G. niet in de gelegenheid dat tijdschrift te raadplegen. ik wil hem gaarne de korte daar voorkomende stempelbeschrijving zenden. Meer weet ik daarvan voor 't oogenblik niet mede te deelen en ook niet te zeggen wat hierover in het aangehaalde werk van Hennin mag voorkomen. Exemplaren van deze munten bestaan er nog. De heer Mailliet heeft er in zijn bezit, en ze komen, vooral de zilveren, op bijna elke muntverkooping van eenig aanbelang voor. De zilveren wordt meestal genoteerd op een gewigt van 28 grammen. C. J.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Grafschrift op Johan van Galen. In een werk: Monumenten ter herinnering aan groote mannen in Nederland van vroegeren en lateren tijd [1]) leest men op bl. 18: dat men het kunstvolle grafschrift dat in gulden letteren op de deftige graftombe van wit marmer van Van Galen in de Nieuwe kerk te Amsterdam prijkt, aan Vondel te danken heeft.

Het tegendeel bleek mij uit de resol. van de admiraliteit te Amsterdam, waar ik onder dagteekening van 10, 11, 12, 16 en 23 december 1653 het volgende vind opgenomen:

»Omtrent de statie van begraefenisse van den Commandeur van Galen enz."

»Rapport van de begraefenisse enz.

»De kosten van de begraeffenis te doen betalen door den ontvanger en voorts dezelve verzocht in proza te stellen *het histo-*

---

[1]) Door A. van der Leeuw bij de Gebr. Langenhuysen te 's Gravenhage.

risch verhael dat in 't monument zal worden gevoegd, zullende daeronder gesteld de vaerse by denzelven ontvanger gecomponeert:

Hier legt in 't Graft van Eer de dappere van Galen,
Die eerst ging buit op buit Castilien afhalen,
En met een leeuwen hart, nabij 't Toscaner strand,
De Britten heeft verjaegt, veroverd en verbrand.

»De ontvanger Spiegel heeft overgebragt het Epitaphium in prose bij denzelven gecomponeert op den Commandeur Van Galen en is hetzelve voor welgevallig opgenomen."

Mr. Elbert Spiegel was ontvanger generaal van de admiraliteit te Amsterdam sedert 1641. LABORANTER.

Hemony. (XIX, bl. 294; vgl. bl. 401), Over Hemony en zijn werk is in den Navorscher, zie dl. VI, VII en VIII, reeds veel vermeld, en ook door W. J. F. (zie dl. VII, bl. 125) het werk over de klokken en het klokkenspel door J. P. H. Fischer, Utrecht 1738 genoemd, zijnde die medewerker in het bezit van het exemplaar afkomstig van Fischer zelven, bevattende vele belangrijke aanteekeningen van zijne hand, onder anderen eene notitie van eenige klokkenspelen door de gebroeders F. en P. Hemony gegoten, met het gewigt of de zwaarte en het getal der klokken. In den Navorscher, t. a. p. wordt almede de wijze van bewerking der klokken tot het verkrijgen van den juisten toon van Hemony beschreven; en door S. J. eenige schrijvers opgenoemd, die van den arbeid der gebroeders Hemony gewagen. De nagelaten tafelen echter, waarnaar door A. C. de Graaf gevraagd wordt, vindt men daar niet vermeld. V. D. N.

Lettres d'un voyageur gueldrois, (vgl. XII, bl. 240, 307; XIII, bl. 43). De eerste echtgenoot van Christina Maria Catharina van Lennep (dochter van David van Lennep en Judith Coster) was Jacob van Walree, (en niet J. P. van Walree, zooals J. d. G. opgeeft), welke tot wapen voert in zilver een omgewenden walrus van sabel, komende uit eene zee van sinopel. Na diens dood hertrouwde zij eerst met Gerrit Willem baron van Zuylen van Nievelt, heer van Dorth (welke overleed 8 april 1813), en daarna

in augustus of september 1814 met Alexander Diederik baron van Spaen tot Voorstonden, dien zij ook overleefde. Zij overleed te Brummen, op den huize Voorstonden, 23 maart 1857 in den ouderdom van 82 jaren; uit geen harer drie huwelijken heef zij kinderen gehad.

Amsterdam. J. G. de G. J. JR.

KUNSTGESCHIEDENIS.

STIERS WREEDHEID.

(Vgl. XIX, bl. 131, 257). Nog altijd ben ik het antwoord schuldig gebleven op de vriendelijke vraag van den heer Muller: welke voorstelling de schilderij in de kerk van het bedoelde voorval gaf, en of die overeen kwam of verschilde met de platen? Ik bleef dat antwoord schuldig, omdat ik in hetzelfde geval als hij verkeerde: de herinnering mijner jeugd strekte ook niet zoo ver, dat ik het mij juist herinnerde. Thans echter kan ik dat antwoord geven, en met een gevoel van vreugde tevens de mededeeling doen, dat de schilderij, van de verwlaag ontdaan, wederom bezigtigd kan worden.

Ons artikel in den Navorscher had in hooge mate de aandacht der tegenwoordige heeren kerkmeesters getrokken; en betreurden zij het vroeger gepleegde misdrijf, zij wenschten tevens het te kunnen herstellen; maar zou daar mogelijkheid toe zijn? Inmiddels had de koster der kerk, Brugman, eene proef gewaagd of hij de verw van het doek zou kunnen verwijderen; en ziet, het gelukte. — Op aansporing van het kerkbestuur ging hij met dien arbeid voort en het gevolg was dat het zijner bekwaamheid en geduld mogt gelukken om het tafereel, dat eenmaal aan het licht onttrokken was, weder te voorschijn te brengen, en dat wel op eene wijze, die de stoutste verwachting overtrof. De schilderij toch heeft onder het smeersel niet zóó geleden als men vermoeden zou, en met eenige restauratie is zij zeer goed tot den vroegeren staat terug te brengen.

Eere de heeren N. Francken Az., H. J. van Londen, P. Endt Wz.,

L. Rijnink en P. Kluijver Jr., die toonden te willen herstellen wat vroeger misdreven was en dus hunne kerk het gedenkstuk hergaven, dat er zoo lang geprijkt had en steeds de vreemdelingen tot een bezoek uitlokte. Hunne zorg heeft tevens eene gordijn over het tafereel doen hangen, waardoor dus de aandacht, gedurende de godsdienstoefening, niet op deze voorstelling kan gevestigd worden, wat, naar men voorgaf, vroeger tot de vernietiging deed besluiten.

Maar nu de schilderij met betrekking tot de platen. — Zoodra mij de wedergeboorte van de schilderij bekend was, begaf ik mij naar de kerk, en zag tot mijne verwondering bevestigd, wat de heer J. G. Horsthuis mij reeds medegedeeld had, dat die schilderij en de platen van de gebeurtenis niet *dezelfde* voorstelling gaven: zij zijn dus niet naar elkander vervaardigd.

De bekwame hand des heeren Horsthuis verraste mij met eene schetsteekening der schilderij en voegde er eene beschrijving bij, die ik hier gaarne mededeel en welke mijn artikel volledig maakt.

»De schilderij kan gevoegelijk in drie afdeelingen worden gesplitst. De eerste draagt de eigenlijke gebeurtenis, waarop de onderschriften (zie Nav. bl. 145, 146), betrekking hebben; dan op den achtergrond daarvan het afmaken van den stier en eindelijk, onder beide, de voorstelling van het kinderlijkje.

Op het eerste plan der schilderij ligt Jacob Eijk op den grond uitgestrekt met het hoofd aan de linkerzijde. Door de beweging is zijn regter knie ontbloot; 't regter been ligt min of meer gestrekt, terwijl 't linker meer opgeheven is. Boven hem en met den kop over zijn hoofd en borst vertoont zich de stier, die van de regter zijde komt. 't Is een groot bruinrood beest, met een flinken kop, waarbij een stuk touw slingert. Hij valt Eijk met digtgeslagen voorpooten op de borst. Deze tracht met beide handen de nederkomende pooten en kop nog af te keeren. Schuin over zijn voet ligt de stok, waarmede zijne vrouw heeft beproefd hem te ontzetten. Zij zelve zweeft op 't midden der voorstelling in 't luchtruim. Hare gelaatstrekken teekenen angst en pijn. Zij ziet ten hemel, slaat de regter hand en arm naar boven, met een gebaar van schrik en strekt den linker arm nederwaarts uit. Haar vooruitgestoken regter voet komt van onder de kleederen

te voorschijn; van dien voet is het muiltje afgeraakt en nedervallende.

De kleeding der vrouw bestaat in een bruin-zwarten rok, lichtbruinen, glanzigen voorschoot (van een witten onderrok is de rand zigtbaar), voorts een rood bovenlijf met mouwen, waarover eene zwarte keurs, die van voren tamelijk open en met een eveneens zwart snoer geregen is. Daar overheen een witte halsdoek hoog op de borst vastgemaakt en met afhangende punten. 't Hoofd is gedekt met een eenvoudig wit kapmutsje, aan de ooren vooruitspringend. De roode mouwen zijn een weinig omgeslagen en vertoonen daar de kleur van den voorschoot.

Op den voorgrond ligt 's mans hoed en aan den linkerhoek 't kindje op den rug en het linker handje op de borst. Regts ziet men een eindje paal met een stuk touw er aan vast.

't Tweede plan, op den achtergrond, stelt de afmaking van den stier voor, die vier dagen later plaats had. Geheel links staat een houtzaagmolen, die ten halven uit den buitenrand der schilderij komt; daarbij en om een balkenhaven staan eenige personen; achter hen loopt de grond op, om in den met toeschouwers bezetten Westzaner dijk te eindigen. Uit den meest regts geplaatsten dijkgroep gaan een paar koorden omhoog. Een daarvan eindigt in een min of meer duidelijken grooten vlieger. De doorzigtbegoocheling is echter niet sterk in de voorstelling van dit speeltuig, want het verschijnt *boven* de zwevende vrouwenfiguur. In de haven liggen twee met menschen gevulde schuiten. Een weinig *voor* deze zwemt of waadt de stier, wien een stok uit het schuitje regts aan den kop treft. Van de drie personen tusschen de haven en de eerste voorstelling geplaatst, is de middelste met een langen stok gewapend.

De derde afdeeling der schilderij is midden in het benedenste gedeelte te vinden, tusschen het geschiedverhaal in proza en dat in dichtmaat. Een ornamentieke, zeer eenvoudige rand, waarboven 't opwaarts ziende kopje van een engel, wiens vleugels en handen zich ook vertoonen, omvat het volgende tafereeltje.

Op een met galon en kwasten versierd wit kussen en gedekt met een roode deken, waarom 't laken is geslagen, ligt het kind; 't hoofdje regts, in een wit kleedje, een bloemruikertje in beide

handen. 't Hoofdje draagt een wit mutsje en is omkroond met rozen. 't Is een lief, blozend kindje. Achter dit praalbed staan op eene tafel (links te beginnen) een fleschje met een rood vocht, een kandelaar waarop een brandende kaars, een omgeworpen zandlooper, benevens een doodshoofd, en vóór de twee laatste een opengeslagen horlogie; regts sluit eene groene draperie de voorstelling af.

De primitive onderschriften schijnen in lichtgeele kleur en duitsche letter, op een donkeren grijzen grond te zijn gezet. Het nageslacht vond dit zeker al spoedig minder naar *zijn* smaak. Vandaar dat men, vermoedelijk in de vorige eeuw, over alles de zwarte kwast haalde en in de gewone drukkarakters en spelling van *dien* tijd, de opschriften met een vrolijker, wit penceel vernieuwde.

Het encadrement bestaat uit: ter zijde, twee breede platte stijlen, voor elk waarvan een korintische halve kolom met voet en hoofdstuk, door eene half bolvormige bladerenconsole wordt gedragen. 't Geheel wordt gekroond door een gefigureerde archivolte, die boven elke kolom eene vaas en op het midden eene schelp draagt. Beneden, tusschen de genoemde consoles, is de ruimte aangevuld door een ornament in basrelief, waarop in 't midden een ovaal schildje prijkt. Ook dragen de voetstukken der kolommen elk een wapenschildje. Behalve de kolommen en pedestals, die donkergrijs marmer geschilderd en de kapitelen, bazementen en enkele ornamenten, die verguld zijn, is alles wit geverwd. Men heeft echter 't smakeloos idee gehad, het geheel door een breeden, pikzwarten rand te omgeven, die door een vergrooten omtrek (eigenlijk de karikatuur) van 't geheel wordt begrensd.

Wat het voorkomen der schilderij aangaat, dit kan niet ongunstig genoemd worden, als men den tijd der vervaardiging en de standplaats, maar vooral de 34 — zegge vierendertigjarige begrafenis onder de marmerverwlaag in aanmerking neemt. Rekenen wij dan daar nog bij, dat er vóór dien tijd reeds zoogenaamde ophalende handen aan bezig zijn geweest, 't geen genoegzaam uit enkele verscher kleuren blijkt. Deze kunstbewerking (?) ging mogelijk wel hand aan hand met 't vernieuwen der onderschriften. Toen zijn ook welligt die twee rijmen in cursief schrift de

onderste marge komen bezetten, die door den eersten opschriftschilder was opengelaten.

De restaurateur van dien tijd heeft echter het werk niet verbeterd, getuige de slordige manier, waarop een hard witte verw over Eijks borst, 't oog van den stier en 't kinderlijkje is gesmeerd. Dat vooral 't laatste door die witte kwast bedorven is, loopt klaar in 't oog wanneer men 't vergelijkt bij 't schilderijtje op doek, in 't bezit van den heer Honig, en in den Navorscher bl. 150 beschreven.

Sommigen mogen de (meestal doodelijk witte) borden, beschilderd met de namen der opvolgende heeren predikanten, eenigzins uit den (even ijskoud witten) kerkmuur willen te voorschijn halen door er een zwarten rand om te laten schilderen — een rand om eene voorstelling zoo vol actie als deze, maakt eene allerongelukkigste figuur, en te meer nog, doordien de schilderij tegen den oostelijken kerkmuur en tusschen twee ramen hangende, tot aan den middag eene goede belichting mist, en alzoo de beschouwer, wien 't hem beschijnend licht reeds hindert, bovendien doordien op den muur rammelenden rand wordt afgetrokken."

Ieder die de schilderij gaat bezien, zal de juistheid der beschrijving zoowel als de opmerkingen van den heer Horsthuis moeten erkennen; te wenschen is het nu maar, dat de restauratie aan eene bekwame hand worde toevertrouwd en daarvoor meenen wij dat de gebleken zin bij heeren kerkmeesters genoegzaam borg zal zijn.

De heer Horsthuis heeft nog eene afteekening van de schilderij gemaakt, en wij hebben alle hoop, dat deze op de eene of andere wijze zal uitgegeven worden.

Ter aanvulling van ons artikel kan voorts nog dienen, dat de molen op de schilderij en de platen voorkomende, de houtzaagmolen de Bijl is en dat het land, waar de droevige gebeurtenis voorviel, sinds dien tijd het »Bullestukje" genoemd werd; althans zoo vinden wij op het biljet eener verkooping van 2 maart 1765, een stukje land van 299 roeden vermeld, »belent te Zuiden de heer Cornelis Duijn en te Noorden Simon Willemsz. Eijk."

Verder heeft de oprakeling van des Stiers Wreedheid en de daarop gevolgde weder-te-voorschijn-brenging der schilderij, nog

geleid tot de ontdekking, dat bij mej. de wed. Nieman te Zaandam berustende is een deel van den hoorn des stiers, tot een drinkbeker gefatsoeneerd. De moeder van de wed. Nieman was de laatste van den naam Eijk, en deze beker was steeds van vader op kind overgegaan. De andere hoorn van den stier was aan de zijde der omgekomene vrouw gebleven, van welke familie niets verder bekend en dus de hoorn zeker wel verdwenen is.

Voorts dank ik den heer Muller voor de vermelding der uitgave van de plaat bij Goos, en de houtsneêprent bij van Lee, die mij onbekend waren.

Wat verder het glas van Noomen en Czaar Peter aangaat, daaromtrent zal het plaatje in »den Ouden Tijd" en de daarbij gevoegde beschrijving bl. 256—259 wel de getuigenis afleggen, dat ik gaarne in wijderen kring wil verspreiden, wat ik geloof dat de moeite der kennismaking waardig is.

J. HONIG JZ. JR.

De kwade Foolke. (XIX, bl. 409). In de catalogus der bibliotheek van J. Baart de la Faille, verleden jaar verkocht, vindt men bl. 227, onder n°. 5687, G. A, Beinhofer, Die quade Foelke, hist. Trauersp. a. d. Gesch. Ostfrieslands, Leer 1842.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ik herinner elk belangstellende, dat ieder die *vóór* ult°. dec. als *Beschermer* (*ƒ* 3.— 's jaars) toetreedt — en mij daarvan kennis geeft door het *portvrij* toezenden van een naamkaartje, of (liever nog!) door een postwissel van *ƒ* 3 — door mij ontvangt 1°. prof. Molls Kerkgezang tijdens de oud nederlandsche muziekschool; 2°. Sweelincks Regina Coeli (in partituur en stemmen) bewerkt door H. A. Viotta, en met uitvoerige bio-bibliographische schets van H. Tiedeman; en 3°. het 2de en 3de (misschien zelfs nog het 4de) blad onzer afzonderlijke Berichten.

HEIJE, *Secretaris.*

Portretten van toonkunstenaars. (Vgl. XIX, blz. 296 en 362). Ofschoon ooren missende voor de muziek, wil ik naar aanlei-

ding van het t. a. p. medegedeelde, gaarne trachten iets bij te dragen tot de verlangde lijst.

Van Blankenburg is bij mij een portret, regts in ovaal met onderschrift Quirinus van Blankenburg, Philosophiae, Medic. ac Lib. artium l. Goudano Batavus, natus 1654, en een vierregelig vers in het Fransch [1]), en dito in het Nederlandsch, zijnde hetzelfde als in den Navorscher bl. 365 voorkomt: het fransche is als volgt:

Par des sons ravissans charmer son auditeur,
A la voix d'un chacun ajuster dans un choeur
Des cantiques sacrés la divine harmonie,
Cest ce que fit celui dont on voit l'effigie.

De naam van J. de Meester komt hierop niet voor; Blankenburg was organist der Nieuwe kerk te 's Gravenhage en heeft veel boeken over de muziek uitgegeven.

Het portret van Dirk Scholl, zie de Catalogus van Muller n°. 4809, is in ovaal fraai (zwarte kunst?) hebbende dit vierregelig vers:

Dit beeld dien Phenix uyt, die orgels, klokken, snaren,
Bezield met Hemelgalm, syn vrugtbre geest en vlijt,
Verbeeld zig zelf alom, door groot Musyk te baaren,
Dies sal syn naam en loff verduuren nijd en tijd.

Het vers van Poot bij zijn dood, zie Navorscher dl. V, bl. 192, en over hem bl. 284 en dl. VI, bl. 21; bij Timareten, Verzam. van gedenkstukken, dl. I. bl. 53, is het grafschrift van hem en zijn zoon Huybertus Cornelis, die ook orgelist was der kerk te 's Gravenhage.

Bij mij is het portret van Johan Schenck in zwarte kunst fol., staande, ten voeten uit, van voren links met strijkstok in de regterhand, terwijl hij met de linkerhand houdt de bas, rustende op een fraai bewerkten stoel; het onderschrift heet:

---

[1]) Dit portret behoort tot de *fransche* uitgave van zijn Psalm- en Orgelboek (1745).
HEIJE.

Johan Schenck apud Amstelodamenses, Musicus famigeratissimus.
Manuque sustinet laeva chelijn,
Qui saxa dulci traxit Amphion sono. Seneca Oedip. —
Pet. Schenk fec. et exc. Amstelod. cum Privil. ord. Holl. et West Frisiae,

Nog vermeld ik, ofschoon niet tot de eigenlijke nederlandsche toonkunstenaars behoorende, het portret bij mij in houtsnede, in ovaal, van Claude le Jeune, de Valenciene 1598, een blad met muziek in de hand houdende, daarbij een wapen, voorstellende een bijenkorf en vier bijen, met de spreuk: *sic vos non vobis;* onder een tweeregelig vers: *En son escrit paroit* etc.

V. D. N.

Clemens non papa. In het Leidsch archief bevinden zich *zes* folianten, misboeken [1]), waarvan er *twee* in 1549 door Antonie de Blaauw, keurig zijn afgeschreven. Vooraan zijn de namen der componisten, voor zoo verre die toen bekend waren, alsmede de eerste woorden der mis, vermeld. De stukken, door Clemens non papa vervaardigd, zijn:

1. Misaa — Jay veu le cerf.
2. Advenit ignis divinus.
3. Domine probasti.
4. Domus mea.
5. Domine pater.
6. In te domine speravi.
7. O! Maria.
8. O! bone Jhesu.
9. Missa — Mane nobiscum dne.
10. Ave mundi spes Maria.
11. Accesserunt ad Jhesum.
12. Erravi sicut ovis.
13. Fuerunt mihi.
14. Maria Magdalena.
15. Sana me domine.

Verder vindt men er de stukken van Johannes Cleef, Christiaan Hollander, Jeronimus Vinders, Adriaan Willaert, Johannes Flamingius, Franciscus Novo Portu (Nieuwpoort), De la Rue, Johannes Courtois; Thomas Criquillon, Richafort, Johannes Lupi, Josquin Baston, Nicolaas Bombert, Josquin des Prés, enz.

In een dier folianten is geschreven:

Dit boeck is Gode bequaem,
Het *Montet* (?)-boeck is synen naem.

---

[1]) Of koorboeken.

Ook het volgende spreekwoord:

Trop parle nuyct.
Trop grate cuyct.

In »Archiv des historischen Vereines von Unterfranken und Aschaffenburg." Würzburg 1868, 19de Band, fol. 63, worden eenige muziekstukken opgenoemd, die zich in de kerk te Wertheim in 1604 bevonden, en daaronder die van Clemens non Papa, Orlande Lasso (Roland Lassé) en anderen.

De schrijver over Clemens non Papa sprekende, vraagt »Woher »stamt wohl der sonderbare Name non Papa? Es könnte ein »Scherzname sein, der dann zum Eigennamen geworden." [1])

ELSEVIER.

De gezangboeken uit de voormalige gasthuizen te Leyden zijn van ouderen tijd en dagteekenen van 1428.

In een dier boeken (zoo meldt ons Elsevier) vond ik de volgende woorden op muziek gebragt:

Dat meysken is jonck, jonck, jonck, wel te pas ende niet te groet; hi kust hair voir hair mondelinck roet; oeck gaf hi se een roeskijn (roosje) in haren scoet. Dat meysken namt soe gaerne; och ridder seyt si edel ghenoet, u min quelt mi al totter doet (dood). Ic en segges u tot gheender scaemte.

Ik zou er zeer grooten prijs op stellen, die gezangboeken ter inzage te mogen hebben. HEIJE.

---

[1]) Om Clemens (en 't getuige voor zijne beroemdheid!) te onderscheiden van den gelijktijdig met hem levenden paus Clemens VII, was hem, vermoedelijk door keizer Karel V — wiens „höchst angenehmer Componist" hij was — de toenaam *non Papa* gegeven.

Terwijl wij herinneren, dat Mo. (Nav, XIX, blz. 415) op getuigenis van den Messager des Sciences hist. de Belgique, 1848 — die van Clemens werken zegt: „toutes ces productions peuvent etre classées parmi les meilleures du XVIe siècle" — hem voor een Vlaming houdt, meenen wij voorloopig ons gevoelen, dat hij een Noord-nederlander was (Nav. XIX, bladz. 39) te mogen handhaven.

HEIJE.

Nederlandsche collegia musica. Ernest Heijnsius. Het Collegium musicum ultrajectinum (opgerigt 1631) bezit onder meerdere gewigtige bescheiden, ook een »lijste der Instrumenten en Boecken desen Collegie toebehoorende," onder welke zich compositiën bevonden van Mr. Andries, organist tot Utrecht, Henric van Utrecht en Henricus Libert.

Doch alweder moet de klagt volgen: »*de werken zelve zijn verloren geraakt!*" 't Heugt sommigen, dat omstreeks 1840 een massa oude, defecte en onleesbare muziek is opgeruimd (?).

Uit de 18de eeuw echter zijn volgens jhr. van Riemsdijk (wien wij deze mededeeling danken) nog eenige werken aanwezig van E. Heijnsius, G. A. Kreusser, E. F. de Lange, P. Locatelli, P. van Maldere, Pothoff (Potholt (?)) en Ruloffs. Wij beginnen met eerstgenoemden:

Sei concerti a cinque stromenti etc. dedicati almolto illustre signore Gijsbert Tulleken. J. C. Figl., console della citta d'Arnhem etc. etc. grand amatore di Musica, da Ernesto Heijnsius organista della chiesa catedrale d'Arnhem opera prima. Stampati a spese di Arnoldo Olofsen a Amstelodamo (Olofsen bloeide van 1741—67).

Op de overigen komen wij later terug. Vooral Locatelli, zij hij van geboorte Italiaan (Bergamo), zou wegens zijn langdurig verblijf en grooten invloed in Amsterdam een uitvoerig artikel verdienen.

Strekke intusschen reeds deze mededeeling velen tot opwekking, om na te sporen in welke steden onzes lands *Collegia Musica* bestonden, en wat er van hunne notulenboeken en bibliotheken geworden is.

Behalve hetgeen wij reeds meedeelden van het „inclitum collegium" te Amsterdam (zie Blad 1 der *afzonderlijke* Berigten van de Vereeniging, blz. 14—16) bezitten wij betrekkelijk Arnhem (Staats Evers), Deventer (Beijerman en Doorninck), Groningen (Feith), en nu dus ook Utrecht nog eenige, in velerlei opzigt belangrijke mededeelingen. Bij alle echter luidt het wanhopend slot: „al de muziekwerken zijn verdwenen!"

Kan dat *spoorloos* zijn?

HEIJE.

Rijks Archief. Orgels en orgelmakers. 1414. 17 Jan. Notitie van een geleide door hertog Willems thesaurier gegeven aan God-

schalk en Jannes, orgelmakers van Delft, om in den Haag te komen, ten einde de nieuwe orgelen in de kapel te zetten.

Memor. B. A. 1409—17, fol. 156vo.
in het Rijks Archief.

L. PH. C. VAN DEN BERGH.

Rijks Archief. Boeken in de hofkapel te 's Gravenhage:

Item I discantboek.
Item XVI quaternen.
Item een bibel in II sticken.
Item III anthiffonaren, II gradele (?), V zouteren ende II zomer sticken, een winter stick matitunale (sic), item een nyeuwe souter,
Item I lectionael festivael.
Item I ordinarius, I capittulairboek ende II vigeli boeken, item een nyeuwe vigilieboec.
Item een wit brevier monicks orduyn.
Item I wit monics brevier.
Item III witte cleyn missalen.
Item I missael opten hogen outer, item een nyeuwe missael opten hogen autair.
Item I groot wit missael.
Item I roet missael.
Item I missael met zijd betogen, noch I boeck ende quam van Aken (?) ende begint Aspiciebam.

Uit den inventaris der goederen van de hofkapel opgemaakt 1443 in het cartul. der kapel in het Rijks Archief. V. D. BERGH.

Corneille de Blockland, Docteur en Medecine, et excellent Musicien, natif de Montfort, dans la seigneurie d'Utrecht, s'établit en Franche-Comté, où il demeura à Saint-Amour, petite ville du baillage d'Orgelet, sur les frontières de la Bresse. Il vivoit vers la fin du XVI siècle. On a de lui:

1. *Instruction fort facile pour apprendre la Musique Practique sans aucune Gamme, ou la main.* En ib. Chapitre. *Lyon, Jean de Tournes,* 1573, 9°.

2. *Le second Jardinet de Musique, contenant plusieurs belles chansons Françoises, à quatre parties, Lyon, Jean de Tournes,* 1579. L'Auteur dédie l'ouvrage à Gabrielle de Dinteville, dame de Creyssia, et chaque chanson particulière à quelque démoiselle de sa connaissance.

Blockland publia aussi vers le même tems, et avant 1585:

3. Plusieurs *Diaires* et *Almanachs* pour chaque année, qui parurent d'abord sous son nom, et dépuis sous celui d'Imbert de Billy, Tailleur d'habits du sieur de Perez, comte de S. Amour, Baron de Corgenou, etc a Lyon, Chez Benoit Rigaud.

Voyez La Croix du Maine, 70. Du Verdier, 237, 238. — Zie Paquot. Memoires pour servir a l'Histoire literaire des Pays-Bas, in 8⁰, Tom. I, blz. 363. [1])

Meer dan waarschijnlijk is deze *Cornelis* zeer na verwant aan den beroemden Antonie van Blockland van Montfoort, die in zijnen tijd een sieraad der schilderschool was; geb. 1532, overl, 1583. Welligt een zoon van den schilder.

U. C. KRAMM.

Arondeus (H.) Wie weet meer van dezen componist, van wien ik aanteekende, dat hij in 't licht zond een:

Nut en dienstig zangboekje met eene cierlijke groote noot, de eerste vaersen der Psalmen Davids, Lofzangen, en extra veele geestelijke liederen, bequaam gemaakt voor die de gemelde Psalmen Davids gelieven prompt op nooten te leeren zingen, kost 15 stuivers. Amsterdam, bij A. Olofsen, boek- en muziekverkooper in de Gravestraat, gedrukt op het einde der voorgaande eeuw.

Antwerpen. ED. GREGOIR.

Cornelis Hagius. Th. Schrevelius in zijne Beschrijving van Haerlem. ibid 1648, 4⁰., blz. 352, zegt:

Dat in 1527 tot raadslid van Haerlem is gekozen „Cornelis Hagius, die van weghen de treffelijckheidt van seggen en singen, had een *stem als de donder*, verdient heeft ghenoemt te worden *Olympius*."

U. C. KRAMM.

---

[1]) N⁰, 3 schijnt geen muziek te bevatten. Althans Fétis gewaagt van dat werk niet. Van n⁰. 1 daarentegen schijnt hij nog eene tweede uitgave gezien te hebben onder den titel:

Instruction méthodique pour apprendre la musique, revue et corrigée par Corneille de Montfort, dit le Brockland (sic?). Lyon 1587, Jean de Tournes, in 8⁰.

Bezit iemand hier te lande dit boek? Het zou zeer belangrijk zijn het in te zien. Vermoedelijk toch wordt er reeds in gewaagd van de *si* als nootbenaming. (Vergelijk XIX, blz. 542). Volgens Gerber was B. omstreeks 1550 geboren.

HEIJE.

TAALKUNDE.

Aanteekeningen op Hooft, (XIX, bl. 97 en vv.) Ik geloof niet, dat de lezing *beweechlyck* door L. in den Achilles verworpen, werkelijk onze afkeuring verdient. Dat ons, die 't woord in zoo verschillende beteekenis bezigen, dat »beweechlyck bloed" vreemd voorkomt, spreekt van zelf. Geheel iets anders wordt het echter wanneer wij 't in die opvatten welke het bij Hooft en zijne tijdgenooten heeft, en welke Oudemans door zijn »aandoenlijk" heeft zoeken terug te geven. In dezelfde beteekenis gebruikt Hooft ook het woord »beweeghnis" in zijn vertaling van den Schijnheilighe (1e bedrijf, 9e tooneel): »ick meende te schreien van *beweeghnis*", 't geen wij thans door *aandoening* zouden vervangen. Ook bij Bredero komt het bijv. naamw. met gelijke beteekenis voor.
V. VL.

Aanteekeningen op de gedichten van P. C. Hooft. (Vervolg van bl. 474).

Achilles, 3e hand. 3e uytk.

Staet op bedroefde vorst van oudt beweechlijck bloet,
Hebt hoop in ongheval, versterct u swack gemoet.

Deze regels nader overdenkende, geloof ik toch dat de lezing goed is. *Bewegen* heeft twee beteekenissen, eene transitive en eene reflexive. Vandaar dat *beweechlijck* insgelijks twee beteekenissen heeft: in beide komt het bij Hooft voor. Van het reflexive *bewegen* afgeleid is het, wie zich beweegt, gewoon of geneigd is zich te bewegen, dus o. a. wie gemakkelijk tot blijdschap, droefheid, medelijden enz. bewogen wordt. Zoo zegt, in een van Hoofts Tafelspelen, de Min, van Venus sprekende:

Die heeft mijn onder haer beweechlijk hart gedragen.

Bredero, Griane 4e deel:

Bewegelijcke vrouw, heeft u mijn drange smert
Begoochelt soo 't gesicht, betoovert soo het hert
Dat gh'u onlochbaer lief niet kennende en werdt?

Maar van het transitive *bewegen* afgeleid, heeft *beweechlijk* de beteekenis van hetgeen beweegt, aandoening, vooral droefheid of medelijden verwekt. Zoo bij Bredero, Griane, 4e dl:

Ai, moedeloose Prins! mijn smert u smertigh smerten,
Het snijt beweechelijk Gryane door het herte.

Hooft, Ged. 1. bl. 10:

T' oudt Romen leyt daer neer beweechlijck te bewenen.

Achilles en Polyxêna, 5e hand, 3e uytk:

Beweechlijck ongheluck! Leyt Ayax hier verslaghen?

»Van oudt beweechlijck bloet" zal hier dus beteekenen, van een oud geslacht, dat door zijne ongelukken ons tot medelijden beweegt.

Op *uithalen*, Ged. I, bl. 322, houdt de zich heer O. aan Bilderdijks verklaring. Men zie daarover Nav. XVIII, bl. 113.

Ged. I, bl. 171.

Op 't bekkeneel
Heel een prieel
Bouwt Bachus, en laet hangen
De breede blaên,
Vermaelt met draên,
Tot op sijn bolle wangen.

»Dit woord," zegt de heer O, »kan zoowel *verbinden*, *samen-* of *opbinden*, *vereenigen*, beteekenen, als *versieren* en *optooien*. De eerste verklaring is volgens Bilderdijk, de tweede volgens Leendertz."

Vermaelt beteekent eigenlijk beschilderd. Maar Hooft breidt die beteekenis verder uit. Al wat met figuren of beelden versierd is heet bij hem *vermaelt*, om het even of die figuren geschilderd, geborduurd, ingesneden of op welke andere wijze ook gewrocht zijn. Ged. 1, bl. 233 spreekt hij van

de vermaelde tapijten,
Die in vouwen rijk hem van de schouderen hangen.

Pictae Sarrana aulaea togae, zegt Juvenalis. Het zijn dus geborduurde kleederen. — Bl. 276 van

'T veelvoudigh kleedt van purper zat, vermaelt
Met perlen, goudt en dier gesteent dat straelt.

d. i. met paarlen, goud en edel gesteente opgelegd.

Op bl. 288 noemt hij den hemel met sterren versierd,

Daken van saffiere pannen
Ot ghij zijt met goudt vermaelt,
Dat als diamanten straelt.

Op bl. 142 gebruikt hij het zelfst. naamw. vermael. Hij spreekt daar van het gemeene volk, dat het harnas beoordeelt »nae 't vermael." Waarschijnlijk denkt hij daarbij aan de figuren, die in het harnas gesneden zijn.

Hier zullen de *draden*, vermoed ik, de hechtranken zijn, die tusschen de bladeren en er overheen slingeren.

Dat vermalen de beteekenis kan hebben van *verbinden*, *vereenigen* geloof ik niet. Bilderdijk maakte deze beteekenis misschien uit den zin op en dacht er bij aan *gemaal*, echtgenoot. Maar dit is een woord van geheel anderen oorsprong en het Hoogduitsch heeft wel vermählen in den zin van in het huwelijk verbinden, doch in onze taal ken ik dit niet. Bovendien, al ware het in onze taal in gebruik, dan zou het toch alleen een verbinden, vereenigen van *personen*, geen samenbinden van voorwerpen kunnen beteekenen.

Vermoge, *vermogen*. »De eerste vorm wordt te recht door Bilderdijk afgekeurd," zegt de heer O. Hij schijnt te meenen dat Hooft deze twee vormen van het woord door elkander gebruikt. Dit is het geval niet; hij onderscheidt ze zeer duidelijk van elkander. *Vermoge* staat nooit voor *vermogen*, maar altijd voor *vermogene*. In zijnen laatsten tijd was Hooft gewoon, waar adjec-

tiva op *en* eene verbuigings *e* aannamen, dit *ene* te verkorten tot *e*. Zoo vinden wij bij hem ook *ope, eige, goude* voor *opene, eigene, goudene*. Maar van de onverbogene woorden *vermogen, open* enz. liet hij de *n* nooit weg.

Ged. I, bl. 276.

> Een vlooke boogh van buijen staegh beroert,
> Is 't welfsel daer ghij 't hemelsch hof meê vloert.

Vlook wordt verklaard door hol, omvattend, gebogen, somtijds ook golvende. Doch ware dit de beteekenis, dan zoude Hooft hier ter plaatse en Vondel als hij spreekt van een »vlooke schulp" een woord gebruiken dat niets ter zake doet, iets wat wij van zulke dichters niet gewoon zijn. Want een boog is altijd gebogen en eene schelp altijd hol. Doch zij verdienen deze beschuldiging niet: want »vlook" beteekent, zoo als ik er bij aanteekende, niet *hol* maar *holachtig*, niet *gebogen* maar *eene flaauwe bogt hebbende*. Hooft heeft zich hier dus zeer schilderachtig uitgedrukt: want de hemel vertoont zich voor ons oog als een gedeelte van een zeer grooten cirkelomtrek, dus als eene flaauw gebogene kromme lijn. En bij Vondel is het epitheton ook niet overbodig: want sommige schelpen, die van oesters b. v., zijn vlook, terwijl andere, b. v. mosselschelpen, diep uitgebogen zijn. De beteekenis van golvende maakte de heer O. waarschijnlijk op uit de door hem aangehaalde plaats uit Brederoos Het daghet uyt den oosten:

> Ghy siet niet lievers dan met grove kracht van vingren
> De dolle bloed-vaen vloock, geestigh en zwierend slingren.

Hij dacht daarbij, zoo het schijnt, aan eene wapperende vlag, maar ik geloof dat wij hier aan eene banier moeten denken, aan welks bovenzoom een stok bevestigd is, en die dus, wanneer de wind er in speelt, eene flaauwe bogt maakt. Het woord *vlook* is in Noordholland nog in gebruik in de beteekenis van holachtig, ondiep.

Uitg. v. Bild. dl. II, bl. 309.

Om daer te payen me de lust van 't voedigh dier.

Voedig, dat Bild. door vuidig, de heer O. door woedend verklaart, is eene fout, door Bilderdijk uit de uitgave der Oude Spelen van 1739 overgenomen. De uitgave van 1614 heeft *woedigh*, het hs. ook.

Ald. bl. 291.

En voort
Wanneer hij daechde uyt een om met hem te steecken
Weerstont ick hem alleen.

Voort, zegt de heer O., is hier *terstond*, *dadelijk*. Doch het beteekent *voorts*. Vgl. Ovid. Metam. XIII, vs. 87.

Ged. I, bl. 62.

Soo dreunt mijn moedt
Van uwer ooghen walmt.

Ik teekende bij *walmt* aan: *walm*. Doch het is *gloed*, zegt de heer O. en hij heeft er gelijk in.

Bl 300.

Een ja verjongt mijn jaeren — —
Uw' weet, daer hangt het aen
Dat wij elkanderen tot op een prik verstaen.

De heer O. laat hier eenige regels uit. De *weet*, kennisgeving, waar hier van gesproken wordt, meent hij, is het *ja* door Leonora uitgesproken, en dit maakt dat zij en Hooft elkander wel verstaan, het met elkander eens zijn. Doch de dichter zegt iets anders. Dit *ja* door Leonoraas mond gesproken geeft hem aanleiding

Tot het ontfouwen van dit dierbaer lidt zijn lóf.

En nu zegt hij o. a. van den mond:

Ghij zijt de Cançelier van 't koninkrijk der rede,
Ghij voert haer wijse woort. Uw weet daer hangt het aen,
Dat wij elkanderen tot op een prik verstaen.

d. i. de kennisgeving die de mond ons doet, het spreken, maakt dat wij (wij menschen) elkander tot op een prik verstaan, elkanders meening, tot in kleinigheden toe, duidelijk begrijpen.

Bl. 246.

En alles stijft van 't gloorende metael.

Zoo leest de heer O. en verklaart stijven door stijf zijn. Doch het hs. heeft *stijf*. Reeds in de uitgave van 1636 leest men *stijft*. Ik houd het voor eene drukfout.

Bl. 244.

Mijn togtigh hart reedt toe om aen te vangen
Yet, dat verdoof all' andere gezangen.

Togtig is hier, volgens den heer O., verlangend of zuchtend. Het is zonder twijfel het eerste. Eenen psalm als dezen, tot lof en verheerlijking van den koning begint men niet met een zuchtend hart. Ik zie ook niet, hoe toghtigh deze laatste beteekenis zou kunnen hebben.

Bl. 200.

Sukklende tijdt, met uw ontijdigh luyen,
Hoe komt ghij, nu te spoeyen staet, dus loom?
Zijn mogelijk uw' wieken in het ruyen,
Oft zijnze stijf door ijs van ouderdoom?
Dat ghij als suf, de daghen die mij drukken,
Die ghij, ter ren, omslingren moest, laet tukken.

Tukken is achterblijven, langzaam voortgaan, zegt de heer O. Ik heb het in mijne uitgave verklaard door strompelend voortgaan.

Tukken beteekent stooten. Waar het gebezigd wordt van iemand die gaat, kan het wel niet anders beteekenen dan stootende, strompelende voortgaan. Achterblijven kan het niet beteekenen, en deze beteekenis zou hier ook niet te pas komen.

Bl. 276.

Ghij zijt het die, gelijk turkijne pel,
Het water staen deed over duin en del.

Turkijne heb ik verklaard door turksch blaauw, hoog blaauw. De heer O. echter denkt er anders over. Nadat hij Bilderdijks verklaring van turkijne pel door ingehakte turkooissteen met regt verworpen heeft, zegt hij: *pel* is kleed en turkijn zal wel turksch beteekenen, en men weet dat de oostersche kleeden of tapijten prachtig, glansrijk, schitterend waren. De zin der aangehaalde plaats is dus: »Gij die het aardrijk tot boven de bergen met water, als met een glansrijk kleed, overdektet." Dat evenwel turkijn niet *schitterend*, maar *blaauw* beteekent, kan men o. a. leeren uit Marins Dictionnaire Franc-Holl. o. h. w., die zegt: »Turquin adj. On appelle bleu turquin, un bleu forcé couvert. Een hoog blaauw, turksch blaauw. Taffetas bleu Turquin, hoog blaauw, Turksch blaauw taf."

P. LEENDERTZ WZ.

Poep. Het is bekend, dat in het voorjaar, al sedert eene reeks van jaren. een groot aantal Duitschers, veelal Westfalingen, naar Holland vertrekken om daar door veldarbeid geld te verdienen. Eerst in de veenstreken van Gelderland, Friesland enz. vervolgens in de meer westelijke provincien, vooral in Noordholland. Zij worden daar onder verschillende benamingen geplaatst, al naar den arbeid dien zij hoofdzakelijk verrigten; van daar: zaadscheerders, grasmaaiers, hooiers, slooters enz., alle evenwel worden ook hier nog met den leelijken naam van *poep* bestempeld, een scheldnaam, die men telkens nog uit den mond van oud en jong verneemt. Hoe ook oude woorden ten platten lande of in de steden verslijten, het woord poep schijnt nimmer te zullen wegsterven.

Van waar toch die gewoonte, van wanneer dagteekent zij? Wat beteekent die scheldnaam nu, en wat beteekende hij vroeger; van waar moet het woord *poep* afgeleid worden?

Sommige meenen het te moeten afleiden van het hoogduitsche *Bube*, ons *boef*. Het kan zoo zijn; maar dan moet men vroeger aan het woord poep eenen meer verachtelijken en gemeenen zin hebben gehecht dan tegenwoordig; immers denkt men nu, bij het gebruik en de toepassing van dat scheldwoord op onze duitsche naburen, die ons den veldarbeid komen verligten, hier ten platten lande althans, volstrekt aan geen fielten noch boeven. In tegendeel men beschouwt ze als domme, onnoozele, vrome, goedwillige menschen, wier moeielijken arbeid men gaarne goed beloont. Men haat noch schuwt noch wantrouwt ze in het minst niet alleen; men is vies van hunne kleeding, en manieren, en dit verbetert er niet op bij den maaltijd als zij hunne knapzakken openen, waarvan het gezigt en de geur niet zelden walging verwekken. Van daar zegt men dan wel eens: »het zijn toch smeerige poepen." Maar daarom niet: »het zijn gemeene kerels."

Intusschen beteekent het woord *Bube* ook *jonge knaap* of *jongen*. Zoo opgevat komt het beter overeen met ons poep, want vrij algemeen spreekt men ze aan met den naam van *jongen* of *jongens*, en met dien naam begroeten zij malkander onderling. Meestal zijn zij vrolijke gasten en liefhebbers van zang en muzijk. Het zijn dus wel vrolijke, maar meestal smeerige jongens, die den zindelijken Hollander in zekere mate van hen afkeerig doen zijn.

Schertsend laten zij zich *poep* noemen en lachen er om, maar als scheldnaam kunnen zij het niet verdragen en worden dan erg boos; misschien omdat zij dan bij het woord poep denken aan *Bube* in de beteekenis van boef of deugniet, welken naam zij doorgaans volstrekt niet verdienen.

Over het algemeen noemt men hier alles poep wat van elders uit het oosten tot ons overkomt, als veldarbeiders uit Westfalen, Gelderland, Overijsel, enz. Ook kooplieden in manufacturen, veehandelaars uit Friesland en Groningen, hoort men niet zelden groninger en friesche poepen noemen. Duitsche arbeiders in de steden heeten veelal moffen. Vroeger plagen hier ook eenige duitsche vrouwen over te komen, die meer bepaaldelijk haren intrek namen bij zoogenoemde bouwboeren, en bij den graanoogst behulpzaam waren. Men noemde ze *poepinnen*, zij waren zeer goede werksters,

en in vrouwen-handwerken geoefend. Zij werden gedurende haar verblijf in Holland als huisgenooten beschouwd.

De kinderen van duitsche mannen en hollandsche vrouwen, zoo wel als omgekeerd van hollandsche mannen en duitsche vrouwen, noemt men *pijlstaarten.* J. BOUMAN.

[Wij gelooven dat de heer Bouman den oorsprong van het woord juist heeft aangewezen, dat die te vinden is in het hoogd. Bnbe = jongen, met welken naam die arbeiders gewoon zijn elkander aan te spreken.]

Spreekwijze: Een bokking krijgen. (XIX. bl. 417.) Men vraagt naar de spreekwijze »een bokking krijgen." Mij dunkt, dat het eene verbastering is van *bokken*, zooals het voorkomt in de laatste regel van een van Roemer Visschers puntdichten, dat luidt:

De arbeyder wint met moeyelijk bocken zijn broot,
Om 't vel te vercoopen slaet de landt-man zijn bocken doot;
Die van Enchuysen vercoopen haer bocken om gelt duyr,
En als Dirck een *bocken* om niet crijcht, zoo siet hy suyr.

Het zal een stoot, schop of iets dergelijks beteekenen en ontleend zijn aan het stootgrage dier, den bok.

Md. KG.

Louwmaand. (XIX. bl. 261.) Over de benamingen der maanden in het Nederduitsch kan men eene verhandeling lezen van mr. J. D. Meijer in het eerste deel van diens Verhandelingen in geleerde genootschappen. Oorspronkelijk was ze geplaatst in de Verhandelingen der 2e klasse van het Kon. Ned. Instituut I. bl. 130.

Preus, preuts. (Vgl. XIX. bl. 467). Het verwondert mij, dat de geleerde schrijver bij zijn naauwkeurig onderzoek naar de herkomst van dit woord, niet den meer dan waarschijnlijken oorsprong gevonden heeft in het fransch-latijnsche *prudent*, *prudens.* In de uitlegging toch der verschillende afleidingen komen de klanken *prud*, *pro*, *preus* zoo duidelijk te voorschijn, dat men schier van

zelf tot die analogie getrokken wordt. En let men nu op de beteekenis van beide woorden, dan ontwaart men ook daarin de treffendste overeenkomst. *Prudens* toch en *prudentia* heet bij de ouden eene dier vier hoofddeugden, die men in de middeleeuwen *virtutes cardinales* noemde en door Cicero omschreven wordt *rerum bonarum et malarum, neutrarumque scientia: partes ejus sunt memoria et intelligentia.* Op eene andere plaats maakt hij de opmerking, dat ofschoon *prudentia* dikwijls met *sapientia* wordt verwisseld, het eerste echter meer het grieksche *φρόνησις* is, terwijl het laatste meer met *σοφία* over een komt. En nu het verschil van beteekenis? *Sapientia* behoort tot onze hoogere natuur, is de kennis van goddelijke en menschelijke zaken en voor ons wel van hoog gewigt, maar omdat zij gebrekkig en onzeker, *manca* is, zoo is voor den aardschen mensch de *prudentia,* de kennis wat wij te mijden en waarnaar wij te streven hebben, van het hoogste belang om in den omgang met menschen den wenschelijksten stand in te nemen.

Toetst men nu hieraan wat een *prudens homo* is, dan geloof ik dat de aangehaalde plaatsen door den heer L., en vooral het *prudhomme*, mijn gevoelen omtrent de afkomst van het woord *in lite* vrij wel bevestigen.

SAXO SYLVIUS.

Preus. Ik heb wel aan *prudens* gedacht. Wat de beteekenis betreft, staan de woorden niet verre van elkander af. Maar ik zie niet hoe het mogelijk zou zijn, dat *prode* uit *prudens* ontstaan was. Immers hier zou afwerping hebben plaats gehad van *ent* in het Fransch, *ente* in het Italiaansch en te gelijk zou de klemtoon verplaatst zijn. Dit is inderdaad iets ongehoords en onverklaarbaars. Eerder zou men kunnen denken aan het lat. *providus.* De Romeinen spraken de *v* uit als onze *w*. Daarom kon *prudens* uit *providens*, en *udus* uit *uvidus* ontstaan. Iets dergelijks zou met *providus* plaats gehad kunnen hebben, doch dan zou het in het Italiaansch *prodo* geworden zijn, niet *prode.* Uit *prodo* zou ook geen *pro* hebben kunnen ontstaan. Want de Italianen laten wel van een aantal woorden, wier voorlaatste lettergreep op een klinker uitgaat en den klemtoon heeft, de slotlettergreep *de* weg, maar

niet van woorden op *do*. De oorsprong van dit woord blijft mij nog altijd duister. P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwijze: De huik naar den wind hangen. (XIX. bl. 544.) Meestal verstaat men hier onder het woord *huik* een hoofddeksel, dat de vrouwen vroeger droegen, om zich tegen de koude te beveiligen, waarvoor in later tijd de *caleches* en thans de *cephalides* in de plaats gekomen zijn. Hetgeen echter tegen deze opvatting bezwaar levert, is het naar den wind *hangen*. Men zou, zoo het hoofddeksel bedoeld was, dan eigenaardiger gezegd hebben: de huik naar den wind *draaien, wenden* of *zetten*.

Ik zou daarom meenen, dat het woord *huik* op iets anders doelt. Het beteekent in het Fransch *cape*, en daarmede wordt ook benoemd het zoogenoemde schoverzeil, het onderste zeil aan den grooten mast, dat opgehaald of gehangen wordt naar dat de wind is. Bij die opvatting ontvangt het spreekwoord zijne eigenaardige beteekenis van zich te schikken naar de omstandigheden, naar dat de wind waait. Suivre le torrent, den stroom volgen, de koers rigten naar hetgeen eigenbelang schijnt te vorderen, zoo als dit in de politieke en kerkelijke wereld, te allen tijde, en in onzen tijd nog maar al te veel plaats vond en vindt.

Het spreekwoord zou dan veel overeenkomst hebben met een ander: men moet zien uit welken hoek de wind waait.

E. A. P.

De huik naar den wind hangen. Indien D. W. het huis kende op de groote markt te Haarlem naast het postkantoor, dan had hij geweten dat *huik* een vrouwenrok en niet eene falie is. Immers in den gevel van dat huis is een gebeitelde steen met afbeelding van 16.. drie vrouwenrokken voorstellende en daaronder: »In de drie huyken." Het Woordenboek der zamenleving heeft in het woord *huik* gelijk. Kwaadsprekende of ontuchtige vrouwen werden in de 17de eeuw staande in eene groote houten karnton (die ook den vorm van een vrouwenrok, en niet den vorm van eene falie heeft) op eenen wagen door de stad rondgereden, en een ieder had het regt om ze met vuilnis te werpen. M.

Huik. M. zegt dat dit niet eene falie, maar een vrouwenrok is. Hij vergist zich daarin. De huik was een lang overkleed door de vrouwen gedragen, waar een kap aan zat, dat dus het geheele lichaam en, was het noodig, ook het hoofd bedekte. Ditzelfde kleed noemden onze voorouders *falie*. Zie Kiliaan o. h. w. Dat *huik* in de genoemde spreekwijze eene soort van zeil zou beteekenen, gelijk E. A. P. vermoedt, geloof ik niet. Kiliaan, die de spreekwijze opgeeft, kent het woord in deze beteekenis niet. In de Zeemans-woordenboeken van Twent en van Lennep komt het niet voor. P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Ymkers, bijenfokkers. Vanwaar is dat woord afkomstig?

U—H.

[Oudhoogd. impi, nieuwhoogd. imme, groningsch en drentsch ijme beteekent *bij*. Vandaar dat de bijenhouder in Gelderland imker, in Groningen en Drenthe ijmker heet. De *k* in dit woord zal waarschijnlijk eene ingevoegde letter zijn, even als in Velicker = bewoner van de Veluwe (voorbeelden van dit woord Nav. II bl. 124) en Bildker = bewoner van het Bild.]

Spreekwijze: Een poedelgooi doen. Eene uitdrukking bij het kegelspel in zwang. Zij wordt gebezigd, als men buiten de baan gooit. Vanwaar die uitdrukking?

Spreekwijze: Ik geef er geen doove neut om. Vanwaar dit spreekwoord? 't Komt ook in 't Hoogduitsch voor. Zoo in Lessings Nathan der Weise (II, 9), alwaar Al-Hafi tegen Nathan zegt:

Gleichwohl *galt*
Es keine taube Nuss..

[Eene doove noot is eene looze noot, eene nootw aar geen eetbare kern in zit, derhalve een voorwerp, dat geene waarde heeft. »Geen doove noot," zegt dus zooveel als »niet het allerminste." Ons volk drukt zich gaarne op die wijze uit, b. v. ik geef er geen

zier, geen splinter om; het is geen rotte appel, geen oortje, geen pijp tabak waard enz.]

Spreekwijze: Spijkers met koppen slaan. Dit wordt in den regel gezegd van iemand die door eene grondige opmerking de ware toedragt van de eene of andere min begrijpelijke zaak aantoont of door eene afdoende handelwijze eene kwestieuse zaak ten einde brengt. Wordt die spreekwijze alleen figuratief gebezigd, of is zij welligt van de vervaardiging der spijkers afgeleid? Is zij dan ook synoniem met: »Hij slaat den spijker *op* den kop?" Dit laatste is beter te verklaren. H. J. H.

Spreekwijze: Van leer trekken. »Hij trok van leer" zegt men, wanneer bij eene vechtpartij een der strijders zich gereed maakte om de hem toegebragte kastijding ruimschoots aan zijn tegenstander terug te geven. Het komt alleen in een ongunstigen zin voor. Vanwaar dit *leer?* en heeft het hier dezelfde beteekenis als in: »leer om leer?" H. J, H.

[Is leer hier niet de lederen schede waar het mes in steekt?]

Pierewaaier, is de volksnaam voor een persoon die zijne verdiensten of zijn vaderlijk erfdeel op eene onbehoorlijke wijze besteedt. In sommige streken van ons land zegt men *pieren* voor wormen, en *waaier* zou iemand kunnen zijn die 's nachts »in den wind" gaat. Doch hoe komen die twee woorden bij elkander?

H. J. H.

Spreekwijze: Hij zit voor den mast, zegt men van een kind (of van een groot mensch) dat aan het middagmaal, uitgelokt door het verleidelijk gezigt en den heerlijken reuk van zijn lievelingskostje, zich daarvan wat bovenmatig heeft voorzien, en zich nu tot straf voor zijne gulzigheid door de overige huisgenooten het bovengenoemde gezegde spottend hoort toevoegen. Wat beteekent hier »*de mast*", en heeft dit spreekwoord zijn oorsprong uit het zeemansleven?

Amsterdam. H. J. H.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Vondel. (Vgl. A. R.; XII, bl 185, 252; XIII, bl. 187; XIV, bl. 220; XVII, bl. 347). Als ik mij niet bedrieg is het aan van Lennep onbekend gebleven, dat in de zeventiende en achttiende eeuw eene familie Vondel (van Vondel of van den Vondel) in Zeeland geleefd heeft en tot den deftigen burgerstand behoorde. In 1681 wordt vermeld, dat Jan van den Vondel pachter was van het gemaal te Neuzen. Onder eene verzameling lakafdrukken vond ik het wapen dier familie, zijnde een pellikaan, waarvan de kleuren evenmin als die van het veld te onderscheiden waren. Na lang in Middelburg te hebben gewoond is, als ik wel heb, het geslacht in 't begin dezer eeuw uitgestorven.

(φ^2—φ)

NAGTGLAS.

Wapen der familie van Weezel. (XIX, bl. 384). Dat de beroemde Andreas Vesalius, te Brussel geboren, afkomstig was uit het geslacht van Wesel, is bekend. Dat deze familie van vrij aanzienlijke afkomst was, blijkt ook uit een grafschrift in de St. Lievens kerk te Zieriksee voor jonkvrouwe Anna van Wesel, weduwe van Nicolaas Boenaart, baljuw van Zieriksee en opperbarbier van keizer Karel den V, welke echtgenoot van den vorstelijken lijfchirurgijn ongetwijfeld na verwant was aan Vesalius (vgl. mijn opstel over Levinus Lemmius en Zieriksee in de eerste helft der XVIe eeuw in het Zeeuwsch jaarboekje voor 1869). De belanghebbende zal dus dienen te onderzoeken, wat door een ander moeielijk uit te maken is, of de door hem bedoelde familie van Weezel afstamt van het geslacht van Wesel, waaruit Vesalius voortkwam.

φ^2—φ.

NAGTGLAS.

Geslacht van IJsselstein. (XVIII, bl. 637). Jacques kan misschien op den weg geholpen worden door de mededeeling, dat het ge-

slacht van dien naam reeds in de 17e eeuw, even als tegenwoordig, ook te Zieriksee gevestigd was.

In de Staten-notulen wordt vermeld:

In 1671 Cornelia van IJsselstein, huisvrouw van Lieven Leendertsen, uitgevaren naar Oostindië, verzoekt *f* 400 te mogen nemen uit de weeskamer, waarop de heeren van Zieriksee rapporteerden.

In november 1688 Neeltje van IJsselstein en Jan Stoffelsen; Sara van IJsselstein, weduwe van den baljuw Daam Jacobse te St. Annaland en dochter van Jacques van IJsselstein, welke naliet 30 £ Vl., berustende onder Sr. Nicolaas van IJsselstein, makelaar binnen Zieriksee. $\varphi^2 - \varphi$

NAGTGLAS.

Wapen met twee hamers en eene ster. (XVIII. bl. 125, vr. 35). Zou dit niet een sprekend wapen zijn en behooren aan de familie Hamerster?

Geslacht van Dompselaer. (Vgl. XVII, bl. 375; XVIII, bl. 429; XIX, bl. 383), Nîl Admirari vraagt t. l. a. pl. naar het geslacht van Dompselaer. Ik verwijs hem ter bekoming van misschien eenig voldoend antwoord naar mejufvrouw van Dompselaer, sedert vele jaren en nu nog woonachtig te Nijkerk. Als ik mij niet vergis, dan is deze dame wel in staat den vrager voort te helpen.

Voorts bestaat er nog eene weduwe Trers, geboren van Dompselaer, te Buenos-Ayres. Naar haren familienaam werd een der stations van den spoorweg in de Pampas, station Dompselaer genaamd, welke hollandsche naam nog al eenig contrast maakt met de spaansche namen aan de andere stations gegeven. Ik ben in de gelegenheid naar de familierelaties van laatstgenoemde dame een naauwkeurig onderzoek te doen. en beloof Nîl Admirari het ook te zullen doen in de hoop van hem met een gunstig en voldoend antwoord te kunnen dienen; maar hij moet 2 à 3 maanden, op zijn minst genomen, geduld hebben.

Alkmaar. H. DE BOER.

Dirk de Roever Anthonisz. (Vgl. XIII, Omslag n°. 3, 5, 7, 10; XIX, bl. 109). Hij voerde, zoo als de heer M°. te regt onderstelt, in een rood veld 2 en 1 gouden molenijzers. Zie Nav. XIX, Omslag n°. 5.

Welk wapen Dirck de Roeder (Roever), rentmeester van Woudrichem in 1568, voerde, is mij onbekend. Ik houd het echter voor waarschijnlijk, dat hij vermaagschapt was aan het te Tiel gevestigde geslacht de Roever, Rover of Reuver, omdat er aldaar ongeveer in dien tijd 3 personen van dien naam voorkomen.

Nu rijst echter de vraag, welk wapen voerden de tielsche de Rovers dan? Hoezeer ook door een dier takken de 3 molenijzers gevoerd worden, kan ik zulks niet met volkomene zekerheid beantwoorden, omdat van de reeds vroegtijdig in de regeering dier stad voorkomende leden dezer familie, en ook van Peter de Roever, die als burgemeester van Tiel afgevaardigde was in 1543 bij het sluiten van het venlosche vredetractaat en dit mede bezegelde, even als van Jan de Rouver, die in 1570 met eenen Marten van Rossem als schepenen van Tuijl eene acte bezegelde, zoo mede van andere als schepenen van Tiel, geen acten mij zijn voorgekomen, waaraan hun zegel gespaard was gebleven. Het is echter meer dan waarschijnlijk, dat hun wapen, even als dat der bosscher de R., met 3 molenijzers was, dewijl in schepenacten van 's Hertogenbosch meermalen bosscher en tielsche de Rovers te zamen voorkomen; bovendien bezaten de eersten in de nabijheid van Tiel (toen het niet tot Brabant behoorde) verscheidene goederen, en komen meermalen huwelijken van tielsche de Rovers met bosscher familiën voor.

Te Tiel was in het midden der 16e eeuw en later dit geslacht vrij uitgebreid en werden verscheidene aanzienlijke betrekkingen door sommige zijner leden bekleed, waardoor het niet onwaarschijnlijk is, dat zich daarvan ergens nog familiebescheiden of genealogiën bevinden. Bovendien kunnen veelligt uit geslachtregisters van brabantsche en geldersche geslachten aanhuwelijkingen gemeld worden, waarvan de mededeeling door tusschenkomst der redactie van dit tijdschrift den inzender dezes zeer aangenaam zal zijn.

Omtrent Gerard de Roever, koopman te Tiel in 1787, kan ik

mededeelen, dat hij de zoon was van Jan en Cornelia de Raadt. Hij zelf was gehuwd met Sibilla Heesen. Bij de plundering zijn bijna alle familiebescheiden verloren gegaan.

Zie voorts nog over het geslacht de Roever, ook de Rover, te Tiel:

Nijhoff, Gedenkw. der Gesch. van Gelderl.	Dl. III,	bl. 22, 28, 29; deel IV, bl. 299.
» Bijdragen tot de Vaderl. Gesch.	» IX,	bl. 28.
Geldersch Placaatboek, Appendix 1 . .		bl. 122, 131, 182, 190, 191.
van Mieris, Groot Charterboek. . . .	» IV,	bl. 527.
Slichtenhorst		bl. 158, 159, 465.
Matthei de Jure Glandii.		bl. 198.
Matthei Analecta.	» II,	bl. 322, 328.
van Leeuwen, Cronicon Tilense . . .	» II,	bl. 564.
Rink, Beschr. v. Tiel, ook *Bijlagen* . .		bl. 10 en 11.
Codex Diplom. Neerl. (Hist. Gen. te Utr.).	1855.	bl. 350, 357, 373, 375, 377, 385, 386, 387, 388, 394, 469.
Utrechtsch Tijdschrift voor Oudh. en Statist.	1837.	bl. 243.

R. A.

Geslacht van Rooijen. (XIX, bl. 222; vgl. bl. 479). Omtrent deze familie kan ik den vrager mededeelen, dat zekere Jan Cornelissen van Rooijen, die in 1713 schepen te Nieuwer-Amstel was, een schepenbrief in mijne collectie berustende, bezegelde met een in een zilveren veld geplaatst molenijzer (waarvan de kleur niet is te onderscheiden), het schild gedekt met een helm zonder helmteeken.

Dit geslacht wordt onder de aanzienlijke te Utrecht genoemd in Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden enz. te Utrecht, 1835, bl. 178; 1836, bl. 25. Omtrent zekeren Cornelis Heynricksz van (Roijen in 1568 vindt men iets gemeld in Codex Dipl. Neerl. Hist. Utr. gen.) 1853, op bl. 128. 133 en 195,

Ook te Antwerpen komt een geslacht van dien naam voor

Zie Grafschriften der Prov. Antwerpen, 4e deel, bl. 81, waar eene grafzerk vermeld wordt van Michiel van Roije in de Abdijkerk van St. Michiel te Antwerpen, waarop een schild van zilver met drie (2 en 1) roode molenijzers, in het midden eene roode 5puntige kleine ster (waarschijnlijk was hij de 3de zoon). Het schild gedekt door een aanzienden helm, met een uitkomenden arendskop tot helmteeken, dekkleeden rood en wit. Deze Michiel overleed 8 september 1570 en was gehuwd met jonkvr. Elisabeth Horrekens Willemsdr.

Ik moet den vrager doen opmerken, dat een in Utrecht gevestigd geslacht van Roden ook, en wel een rood molenijzer op zilveren veld in een zijner kwartieren voerde. Zie Tijdschrift voor Gesch. en Oudh. van Utrecht 1837, bl. 201, waar het wapen voorkomt van Splinter van Roden, die leefde in 1447. Misschien is genoemde familie nog verwant aan een adellijk geslacht van dien naam, onder de brabantsche edele geslachten in Jurisprudentia Heroica, bl. 194 en 195 voorkomende als de Rode, de Roede of Roode, dat drie (2 en 1) zilveren molenijzers in rood veld voerde. Het wapen doet zulks vermoeden. R. A.

Geslacht van Roijen. Naardien onderscheidene geslachten van den naam van van Roijen bestaan hebben en nog bestaan, volgens de wapens daarvan op onderscheidene kaarten voorkomende, als die van Zeeland, Utrecht, Leiden, enz., alle verschillende, zoo is het zonder nadere bepaling moeielijk, op deze vraag een afdoend antwoord te geven. Het zoude zijn een rondtasten in den blinde.

In den Nobiliaire des Pays Bas van den Herckenrode, 2 vol., bl, 1684—1688, ziet men vermelding van een adellijk geslacht van Roijen, aanvang nemende in het begin der 16e eeuw en voerende tot wapen van azuur met 3 chevrons van goud, hetzelfde dat op de zeeuwsche wapenkaart van Smallegange voorkomt.

V. D. N.

Familliewapens gevraagd. (XIX, bl. 483). Ten einde eenigzins aan het verlangen van T.....N te voldoen, deel ik mede, dat het wapen van de Romagno, van Chalergi, de Coudray en la Couldraye, de Cordes zijn beschreven in het werk van P. Paliot,

La vraye et parfaite science des armoiries, Paris 1664; — dat de wapens van Barner tot Bulow (niet Balouw), van von Lutzow, van von Quadt zu Wickeradt met vermelding der geslachten zijn beschreven in het Neues Preussisches Adels Lexicon des Freiherrn L. v. Zedlitz Neukirch, Leipzig 1836; — dat het wapen van Leeuwens in een Geldersch wapenboek voorkomt, zijnde van azuur met een klimmenden leeuw van zilver, en dat van van der Linden, van zilver met een gefatsoeneerden boom, staande in een terras, alles van sinopel. Het wapen van Rosa is van goud met eene vijfpuntige roos van keel, de punten van sinopel; het wapen van Stertenius (sic) van azuur met een chevron en drie zespuntige sterren, 2 en 1, van goud; het wapen van Wijnrich van azuur met drie zespuntige sterren van zilver; van van der Putte van azuur met drie ringen, 2 en 1, van goud; van Biscop (sic) van keel met een staanden passer en drie klaverbladen, 2 en 1, van goud, alle afgebeeld op de wapenkaart van Zeeland door Smallegange. V. D. N.

Familiewapens gevraagd. Men vraagt naar eenige familiewapens, onder anderen naar dat van Quadt van Wickraedt. Ik lees bij Rietstap, Handb. der Wapenkunde, bl. 426: Van Quadt van Wickeradt. In rood twee beurtelings gekanteelde zilveren dwarsbalken. Aanziende helm, waarop eene roode hoed met opgetoomden zwarten rand. Helmteeken: een uitkomende, roodgetongde zwarte beer, tusschen eene vlucht volgens het schild. Dekkleeden: rood en zilver.

Met deze opgave is althans voor een klein gedeelte aan 't verlangen van T.....N voldaan. E. LAURILLARD.

Familiewapens gevraagd. Van de Putte: een geslacht van dien naam, naar ik meen in Zuidbrabant gevestigd geweest, voert en een blaauw veld 3 gouden ringen, geplaatst 2 en 1.

Bisschop: leden van dit geslacht, in Amsterdam gevestigd en langen tijd in de regeering aldaar, voerden op gouden veld een rooden keper, in den regter hoek van het schild een groen boompje.

Z.

VRAGEN.

Familie van Ardenne. Men verlangt de beschrijving van het geslachtwapen en genealogische mededeelingen van de familie van Ardenne, waartoe onder anderen behoorde Maria van Ardenne, de echtgenoot van Godefridus Buijs (van 1698 tot 1726) predikant te Beers, welke huwden te Grave 4 maart 1702; uit welk huwelijk Petrus en Nicolaas Buijs geboren zijn.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Geslacht Bergeijck. (Vgl. XVI, bl. 318). Het is mij niet bekend of op de vraag naar het wapen van dit geslacht een voldoend antwoord is gegeven. Zoo ja, waar kan ik het vinden? Zoo neen, wie van de lezers van den Navorscher helpt er mij aan?

R. A.

Adam van der Aa. (Vgl. XVIII, bl. 592; XIX, bl. 59). Het Nav. XIX, bl. 59 opgegevene familiewapen aan te nemen voor dat van Adam van der Aa, gaat niet op, zoolang geene familierelaties tusschen dezen Adam en mr. Willem van der Aa worden opgegeven.

Tot nadere aanwijzing dient, dat Adam van der Aa gehuwd was met Geertruid Mattheusd Onderwater (in tweede huwelijk getrouwd met Claas Lotsz. Gaal).

Nu is de vraag, of mr. Willem van der Aa tot dezelfde familie behoorde als Adam van der Aa.

MENGELINGEN.

Luchtverheveling in 1673. (Vgl. II. bl. 248; III. bl, 257). Op de bovengenoemde plaatsen van dit tijdschrift wordt melding gemaakt van een luchtverschijnsel in 1651 door visschers in de Noordzee waargenomen en van eene luchtverheveling boven Sluis (in Vlaanderen) in 1643 gezien.

Tot aanvulling strekke de volgende aanteekening uit het Resolutieboek van de stad Westcappel. Reg. A. 1668—1702. f°. 22. »Op huyden den 26 Januarij 1673 syn gecompareert voor Baljou, Burgemrs en Schepenen deeser stede Westcappel Soetje Jans wed. van Jan Bastiaense out omtrent 59 jaren en Willeboort Jan Bastiaense, haer soon out omtrent de 26 jaeren, beyden alhier woonachtigh, staende ter goeder naem en fame, welcke personen hebben ghetuyght, verklaert en geattesteert waer en waerachtig te wesen, dat sy in de maent December 1672 omtrent de volle mane, den dagh onbegrepen, hebben gesien in de locht seecker teeken dat Godt Almachtigh doen heeft vertoont omtrent tusschen 8 en 9 uren in den avondt; dat doen verscheen de gedaente van een opcomende uyt den noorden en tegens hem aen uyt den zuyden de gedaente en vertooninghe van een leeuw, hebbende omtrent syn hooft lang gekrolt hair, welcke voorseghde leeuw en den man teghen den anderen sijn aengecomen en dat de leeuw den manaengreep, naer hem vattende met sijn klaeuwen en bijtende of snackende met sijn mont na deselve ende sijn alstoen tsamen met en in malckander verdwenen."

Hierop volgt eene opgave van een soortgelijk verschijnsel gezien door Pieternella Pieters den 15 januarij 1673, 's morgens omtrent 7 uren, waarna de acte besloten wordt met de woorden »Twelck de voorn: 3 persoonen hebben verklaert te wesen de rechte waerheyt, latende de beduydenisse derzelve aen de verborgenheyt en voorsienigheyt Godts.

Mij bekent als secretaris: S. Morjou."

Dat men in die dagen, toen angst voor de bedreigde godsdienst en vrijheid zelfs de benedenste volkskringen in beroering bragt, in 't noorderlicht bovennatuurlijke openbaringen meende te ontwaren, is niet vreemd; vooral niet te Westkappel (den tegenwoordigen onnatuurlijken officiëelen naam Westkapelle gebruikt niemand er) waar eene eigenaardige bevolking, niet in 't minst overeenkomende met de overige plattelandsbewoners van Walcheren en m. i. kennelijk de sporen van noordsche afkomst dragende, in een afgelegen hoek van het eiland achter den vermaarden zeedijk woont.

$\varphi^2 - \varphi$.

F. NAGTGLAS.

VRAGEN.

Diamanten bruiloft. Onlangs werd hier te lande een 60jarig huwelijk gevierd. In sommige dagbladen werd dit *de diamanten bruiloft* genoemd. Dat de benaming geheel willekeurig is, is zeer vermoedelijk. Meermalen hoorde ik opklimmender wijze van *de zilveren*, *gouden* en *diamanten* bruiloft spreken, welke laatste dan een 75jarig huwelijk moest beduiden. Onwillekeurig echter denkt men voor zoodanig feest aan de patriarchale tijden terug; doch vermits in onze dagen de gouden bruiloft reeds hoogst merkwaardig is, zal wel niemand aan het feest van het zestigjarig huwelijk den naam van *diamanten* bruiloft willen ontnemen. Intusschen schijnt hier te lande een authentiek (?) voorbeeld te zijn voorgekomen van een 75jarig huwelijk, en dat wel te Sassenheim in 1793, tusschen Paulus Vincent, oud 104 j. en Barbara Jansen, oud 102 j., daar van deze beide lieden de afbeeldingen bestaan, met bijvoeging van een achtregelig versje van J. van Walré. Zijn er nog meer geloofwaardige voorbeelden uit den modernen tijd bekend?

U—H.

LIJST

van vragen uit het XVIIIe deel waarop geen antwoord is ingekomen.

Bladz.

30. Zwanenmaal, zwanenregt.
38. Aug. Clavareau.
52. Merapi.
54. Garibaldi.
85. Uitgewekene in 1787.
— Straffe van den Rosendaal.
— Klooster der Regulieren te Reimerswaal.
86. Waterverversching voor de stad Amsterdam.

Bladz.

97. Glukstad.
— Verhandeling voor en tegen het gebruik van den schouwburg.
113. Spreekwijze: Bely binnen houden
124. Genealogie der familie Raedt.
134. Standbeeld van Hugo de Groot.
142. Onbeschreven gedenkpenningen.
163. Verhandeling over de gebreken in de regeringsvorm.
— Een vers van Boileau.

Bladz.
166. Jacob de Man.
202. Zonderlinge ordonnantie.
— Abten van Middelburg.
209. Muntje van Roermond.
214. Spieghel der Behoudenisse.
221. Portret door Frans Hals.
— Portret van Meyer.
223. Cornelis Troost.
240. Frederik van Nassau, heer van Zuijlestein.
250. Porceleinen schotels.
271. Van den vos Reinaerde.
273. Everard Meijster.
274. B. Wittkamp.
— Jonas.
275. Allegorische plaat van J. Folckema, naar L. F. Dubourg.
276. Lehrbach.
279. Wapen van de familie de Convenant.
— Wapen van Rijck de Groot.
280. Wapen van Caan.
335. John Murray.
356. Loterijpenning.
365. Portret met: Aux mères on pouvait etc.
381. Genealogie der familie Jens of Jensius.
382. Wapen de Paauw.
— Geslacht Insma.
391. Vlaamsche munt.
406. Si ommes consentiunt ego non dissentio.
407. Portret door H. W. Caspari.
426. Hij wil de kat uit den boom zien.
429. Hoogduitsche spreekwijzen betreffende Holland.
457. IJk der maten en gewigten.
459. Ludovicus of Louis Bras de fer.
— Adieu canaux, canards, canaille.
476. Bochillier.
493. Familie van den Hever.

Bladz.
493. Familie Reeringh.
— Wapen van Slingervoet.
495. Over het nut van den plataanboom.
510. Wilde Ieren.
524. Sterta, Forminius enz.
— Hendricus Grammatheus.
325. Differentiae juris romani et belgici.
— C. E. van den Bilt la Motte.
— Kort begrip des hoofdstoffelijke natuurkunde.
— Albert Girard.
537. Cotidianisten.
543. Jan van der Laan.
544. Voertuigen in Nederland.
— Utrechtsche dom.
563. Lord Shaftisbury and the States of Holland.
565. Veldtogt van 1674.
— Radeloos, redeloos, reddeloos.
— A. P. Jongstall.
567. Gouden munt.
578. A. ten Broecke Hoekstra.
579. Voorstelling der kruisiging van Christus in het dorp Schagen.
592. Wapen van Dirk de Ridder.
604. Axelsche klucht.
605. Dragen van rouwkleederen na het verbranden eener woning.
611. Twee gildepenningen.
612. Twee gegraveerde geelkoperen penningen.
— Een zilveren penningje.
616. Weuysters.
617. Portret van den prins van Oranje, door N. Pieneman.
635. Geslacht Eyck.
— Geslacht Ockerse.
636. Familie van Olst.
— Wapen van Wolfsen.
— Geslacht Binkes.
— Geslacht Scheede.
637. Een wapen.

LEES- SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

In dl. XVIII.

bl. 546 reg. 14 v. b. staat: 1838, lees: 1638.
〃 〃 〃 14 v. o. 〃 Cornelis Pietersz., 〃 Cornelis Pietersz. v. Dalem.
〃 548 〃 5 v. b. 〃 15 oct. 〃 15 oct. 1659.
〃 549 〃 6 〃 〃 〃 Ballaert. 〃 Bollaert.
〃 550 〃 16 〃 〃 〃 waarvoor, 〃 waarover.
〃 551 〃 9 〃 〃 〃 Ballaert, 〃 Bollaert.

In dl. XIX.

bl. 27 reg. 14 v. b. staat: *Dirk-van-Hasseltsteeg,* behoort te staan op de vorige bladzijde achter *Jonge-Roelensteeg.*
〃 〃 〃 18 v. b. en verder staat: meervoudvorm, lees: meervoudsvorm.
〃 〃 〃 19 〃 〃 〃 〃 〃 genitiefvorm. 〃 genitiefsvorm.
〃 40 〃 6 v. o. 〃 *Bikkerseiland,* 〃 *Bickerseiland.*
〃 42 〃 20 en 31 v. b. 〃 *kermenade,* 〃 *kemenade.*
〃 〃 〃 4 v. o. staat: *camisana,* lees: *caminata.*
〃 67 〃 9 v. b. 〃 Tembs, 〃 Tombs.
〃 〃 〃 12 〃 〃 〃 act, 〃 aet.
〃 78 〃 12 v. o. 〃 La, 〃 Le.
〃 85 〃 4 〃 〃 〃 onderteekend, 〃 er bij voegende.
〃 91 〃 12 v. b. 〃 ou, 〃 au.
〃 116 〃 12 〃 〃 〃 deskundigen, 〃 onkundigen.
〃 129 〃 3 〃 〃 〃 Spoor, 〃 Spon.
〃 162 〃 2 〃 〃 〃 directeur en raad te Gamron, IJsbrand Goske, lees: president en raad te Gamron, Wouter Adriaansz. Roothals.
〃 170 〃 4 v. o. 〃 overwintering, lees: eerste overwintering.
〃 213 〃 13 v. b. 〃 Le, 〃 de.
〃 311 〃 20 〃 〃 〃 1672, 〃 1673.
〃 312 aant. 2) de woorden: Ik houd beide deze opgaven voor onjuist, te plaatsen. achter aant. 2) van bl. 311.
〃 342 reg. 18 v. b. staat: mr, lees: Wm.
〃 〃 〃 20 〃 〃 〃 zoon, 〃 zonen.
〃 371 〃 5 〃 〃 〃 Beieren. 〃 Beieren den goeden luden van Brielle
〃 〃 〃 14 〃 〃 〃 1430, 〃 1440.
〃 375 〃 18 〃 〃 〃 Sonoy, 〃 Lumey.
〃 376 〃 16 v. o. 〃 Frederik, 〃 Frederiksze.
〃 402 〃 14 〃 〃 〃 1779, 〃 1789.
〃 418 〃 6 〃 〃 〃 verdaan, 〃 verdaen.
〃 425 〃 13 v. b. 〃 Kam- 〃 Kampen.
〃 〃 〃 14 v. o. 〃 571 〃 57.
〃 431 〃 3 〃 〃 〃 persoon, 〃 persoon zelf.
〃 477 〃 8 〃 〃 〃 J. v. W. 〃 P. v. W.
〃 478 〃 7 〃 〃 〃 af, 〃 of.
〃 517 〃 6 〃 〃 〃 de, 〃 dr.
Omslag n°. 4, bl. 2 reg. 5 v. o. staat: in 1745, lees: in 1726 en verder Hermanus Steenbergen, aangesteld in 1745.
〃 〃 7, 〃 2 〃 14 v. b. het woord „wijlen" door te halen.
〃 〃 9, 〃 2 〃 5 〃 〃 en verder staat: Tellinga, lees: Tellinger.